

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 06001

KINIGIN MIRYAM

Mendel Osherowitch

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

קיניגין מרים

מ. אַשְׁעֵר אָוִיטֶש

פֿוֹן
הוֹרְדוּסֶעס
צײַטן

היסטאָרישער ראָמאַן
פֿון הורדוסעס
צײַטן

אַרויסגעגעבן
פֿון מ. אַשְׁעֵר אָוִיטֶש = יובל = קאָמיטעט
ניו-יאָרק.

1959

M. OSHEROWITCH
KINIGIN MERJIM
QUEEN MARIAMNE

COPYRIGHT 1959
BY M. OSHEROWITCH
NEW YORK

Published by
THE M. OSHEROWITCH JUBILEE-COMMITTEE
NEW YORK, 1959

PRINTED IN THE UNITED STATES OF AMERICA
BY MARSTIN PRESS, INC., NEW YORK
I. LONDON, *President*

ניו שאן

אין דעם פֿופֿציקטן יאָר פֿון
אונדזער פֿאַרהיייראַטן לעבן—
מיט ליבשאַפֿט און רעספעקט.

ע ט ל ע כ ע

ו ו ע ר ט ע ר

איך וויל דאָ אויסדריקן אַ האַרציקן דאַנק דעם קאַמיטעט, וואָס האָט אויף זיך גענומען אַרויסצוגעבן מיין היסטאָרישן ראַמאַן „קיניגין מרים“ לכבוד מיין זיבעציק-יאָריקן יובל, וואָס איז אויסגעפֿאַלן נאָך מיט צוויי יאָר צוריק.

דערבײַ וויל איך דערמאָנען די נעמען פֿון עטלעכע גוטע פֿרײַנד מיײַנע, וועלכע האָבן מיט זייער אַרבעט אינעם יובל-קאַמיטעט געמאַכט מעגלעך, אז דאָס אַרויסגעבן פֿון מיין ווערק „קיניגין מרים“ זאָל שוין מער ניט אָפּגעלייגט ווערן. זיי זענען: יוסף מאַלעסניק, אב. מילער, הערי גילדין, איזידאָר רובינשטיין, נתן מינץ און מיין איידעם אַרטור ראָזענבערג.

אַ ספּעציעלן דאַנק דריק איך דאָ אויס צו מיין אַלטן גוטן פֿרײַנד נ. כאַנין דערפֿאַר, וואָס ער האָט אויף זיך גענומען די אַרבעט דורכצופֿירן דעם פּלאַן און שאַפֿן די סומע, וואָס איז געווען נייטיק, אז בײַ אַזאַ געלעגנהייט זאָל אַרויסגע-געבן ווערן מיין ווערק, אויף וועלכן איך האָב געאַרבעט אַ סך יאָרן.

עס קומט אויך אַ דאַנק מיין קאַלעגע אַברהם קיהן פֿאַר איבערקוקן דעם מאַנוסקריפּט און זען, אז ער זאָל איבער-געגעבן ווערן אין דרוק ווי צום בעסטן.

און איך וויל דאָ אויך דאַנקען מיין פֿרײַנד ישראל לאַנדאַן דערפֿאַר, וואָס ער האָט דאָס דרוקן פֿון מיין „קיניגין מרים“ געשמעלט אונטער זײַן פּערזענלעכן אויפֿזיכט און אַכטונג געגעבן דערויף, אז דאָס בוך זאָל אַרויסגעגעבן ווערן וואָס שענער.

מ. אַ ש ע ר אַ ו ו י ט ש

ניו-יאָרק, אַפּריל, 1959

ערשמער מייל

אין די בערג

א

ויף די קרומע, שטויביקע וועגן, וואס האבן זיך אַלע מאָל אין אַן אַנדער זינט פֿאַרדרייט צווישן די הויכע בערג און טיפֿע טאַלן פֿון גלייך, האָבן זיך אַ גאַנצן טאַג געשדעפט מחנות מיט מענטשן. עס האָט זיך געדוכט, אַז צו דעם געדיכטן מענטשן־געדרענג, וואָס גיט זיך אַלע מאָל אַ שפּאַר אַרויס פֿון אַן אַנדער באַרג, וואו אַ שפיציקער פֿעלדז פֿאַר־שטעלט דעם וועג, וועט גאָר קיין מאָל קיין סוף ניט נעמען.

פֿון צייט צו צייט האָט זיך אַ טייל פֿון אַ מחנה אָפּגעריסן פֿון די אַנדערע, זיך עפעס ווי אָפּגעהאַקט אין מיטן, און דאַן איז אויף אַ ווילד געבליבן ליידיק ערגעץ אַ שמאַלער וועג, וואו מענטשן האָבן געקענט גיין בלויז איינציקווייז און וואו אַן אייזל, וואָס איז מיט משא געווען אָנגעלאָדן, האָט זיך קוים געקענט דורכשטופּן. דער אויפֿגעהויבענער שטויב דאַרט, וואָס האָט זיך צווישן די ענגע שטיינערנע פֿעלדזן געשטיקט, האָט זיך שוין אָנגעהויבן צוריק צו דער ערד אַראַפֿלאָזן, און אַ שטיקייט, וואָס די בערג האָבן שוין געהאַט פֿאַרגעסן, האָט דאַרט ווידער אָן זיך דערמאַנט.

אַבער באַלד האָט זיך פֿון ערגעץ אַרויסגעשפּאַרט נאָך אַ מחנה און נאָך אַ מחנה, און ס'האַט זיך ווייט צעצויגן אַ קייט אַ לאַנגע פֿון מענטשן און מענטשן אָן אַ שיעור — יונגע און אַלטע, מאַנספּאַרשויןען און ווייבער. אויך קליינע קינדער זענען דאַרט געווען. אין איינעם מיט די טאַטעס און מאַמעס האָבן זיי זיך צווישן די בערג פֿון גלייך אויף די שמאַלע וועגן געשדעפט. און אַלע מענטשן זענען פֿונעם קאַפּ ביז די פֿיס מיט שטויב געווען באַדעקט: אַלע מיט אומרויאַקע בליקן אין די אויגן, אַלע מיט אַ פֿעסטער עקשנות, וואָס איז ווי פֿאַרגליווערט געוואָרן אויף די פּנימער, אַלע מיט שווערע פעק אויף די געבויגענע פֿרייצעס, און ניט נאָר די יונגע, ביי וועמען די פּנימער זענען געווען ווי פֿון בראַנדז אויסגעגאַסן און שטאַרק אָפּגעברענט פֿון דער זון, נאָר אויך אַלטע לייט מיט גרויע בערד האָבן געטראָגן שווערדן אויף די דיכן, און אין די הענט איז ביי יעדערן פֿון זיי פֿילל־און־בויגן געווען גרייט.

און אזוי איז מען געגאַנגען אַלץ ווייטער און ווייטער, וואוהיין די וועגן האָבן נאָר געפֿירט.

ווען די נאַכט איז צוגעפֿאַלן און אַ בלאַסע האַלבע לַבְּנָה האָט זיך אויף די שפיצן פֿון די בערג באַוויזן און זיך באַלד צוריק ערגעץ באַהאַלטן, האָבן זיך

די מענטשן אָפגעשטעלט, און וואו ווער ס'האָט נאָר געקענט, האָט זיך אַוועק־געזעצט אָדער אַוועקגעצייגט, אַנשפּאַרנדיק דעם מידן קאָפּ אין וואָס ס'האָט זיך נאָר געמאַכט. דער באַפֿעל זיך אָפּצושטעלן איז געקומען פֿון דער פֿאָדערשטער מחנה, וואָס איז געווען די ערשטע אין וועג און וואו דער פֿירער פֿון די אַלע מחנות איז פֿאַרויס, אַ באַוואַפֿנטער פֿונעם קאָפּ ביז די פֿיס, געפֿאַרן רייטנדיק אויף אַ יונג פֿינעריק פֿערה, וואָס האָט זיך ניט געלאָזט צוימען אַזוי פֿינט.

חזקיה האָט ער געהייסן, דער פֿירער. חזקיה הגלילי. אַ ייד, וואָס האָט מיטן גאַנצן האַרצן פֿיב געהאַט זיין פֿאַרק, און פּונקט אַזוי ווי ער האָט פֿיב געהאַט זיין פֿאַרק, אַזוי האָט ער פֿינט געהאַט די רוימער, וועלכע האָבן אויף יהודה זייער הערשאַפֿט אַרױפֿגעצוואונגען. ער האָט אויך פֿינט געהאַט דעם ייִדישן קיניג און פּה־גדוד הורקנוס דערפֿאַר, וואָס ער האָט זיך אַזוי פֿינט אונטערגעגעבן דער הערשאַפֿט פֿון די רוימער. עס האָט אים שטאַרק פֿאַרדראָסן, פֿאַר וואָס דער קיניג, אַ זון פֿון די חשמונאים, וועלכע האָבן אַזוי הערדיש געקעמפֿט קעגן דעם יאָך פֿון פֿרעמדע הערשער אין דער ייִדישער מלוכה, ווינט ניט אַרויס אַפֿירו קיין סימן פֿון שטאַרץ און מוט.

און מער פֿון אַרץ האָט אים פֿאַרדראָסן, פֿאַר וואָס דער ייִדישער קיניג איז ווי אַ שפּיטצינג אין די הענט פֿון אַ פֿרעמדן מענטשן, וואָס קומט פֿון אַ פֿאַרק, וואָס האָט ערשט מיט עטלעכע צענדלינג יאָר צוריק דעם ייִדישן גלויבן אַנגע־נומען, און וועגן אים, יענעם פֿרעמדן מענטשן, האָט חזקיה הגלילי מיט גאַל און ביטערניש גערעדט צו זיין זון יהודה, וועלכער איז לעבן אים רייטנדיק אויף אַ פֿערד געפֿאַרן :

— ער, דער אַנטיפּאַטרוס, וואָס איז צו אונדו פֿון אדום געקומען, איז אַ קנעכט פֿון די רוימער. ער וויל אויסראָטן און פֿאַרטיליקן די אַלע, וואָס זענען נאָך פֿאַרבליבן פֿון די חשמונאים, און די ייִדישע מלוכה וועט ער צעטיילן צווישן זיך און זיינע זין, וועלכע זענען פּונקט אַזעלכע רשעים ווי ער... פֿרעמדע גע־וועלטיקן איבער אונדו, פֿרעמדע...

יהודה האָט דאָס הענט שוין ניט איין מאָל געהערט פֿון זיין פֿאַטער. חזקיה האָט דאָס אים אויפֿן וועג שוין אַ סך מאָל געזאָגט. דאָך האָט דער זון דעם פֿאַטער ניט איבערגעשדאָגן, ווייל ער האָט געוואוסט, אַז ער טראַכט דערפֿון די גאַנצע צייט מיט טיפֿן ווייטיק און פֿאַרדראָס. אַלע מאָל, ווען דער פֿאַטער האָט אַנגע־הויבן רעדן וועגן דעם, האָט דער זון געגעבן אַ צוים אַזן דאָס פֿערה, אויף וועלכן ער איז אַ ביסל אינגעלעכויגן געפֿאַרן רייטנדיק, און ער האָט זיך אויפֿ־מערקזאַם צוגעהערט.

און חזקיה האָט ווינטער גערעדט :

— דער ערגסטער פֿון די אַלע זין זיינע, דעם אַנטיפּאַטרוסעס, איז הורדוס! .. דאָס איז אַ שדאָנג, וואָס גנבעט זיך אונטער שטייערהייט און גיט אַ ביס... ניט אומזיסט האָט מען אים איצט געמאַכט פֿאַרן גאַנצן הערשער איבערן גליל און דער רוימישער צעזאַר האָט געגעבן זיין ברכה דערויף... אָבער דאָס פֿייער אין די הערצער פֿון אונדער פֿאַרק וועט זיך ניט אויסלעשן ביז די רוימער

און אויך אַנטיפאַטרוס און זינע זין וועלן אַרויסגעטריבן ווערן פֿון אונדזער לאַנד
און מיר וועלן ווידער זיין פֿרײַ!

ער האָט גערעדט מיט האַרץ, דער אַלטער חזקיה הגלילי, און ער האָט גע-
וואוסט, אַז די אַלע יידן, די אַלטע און די יונגע, וואָס זענען צוזאַמען מיט אים
אָוועק אין די בערג פֿון גליל צו פֿירן אַ באַהאַלטענע און אַ ביטערע מלחמה
קעגן הורדוסן, האָבן דעם זעלבן געפֿיל וואָס ער. און געוואוסט האָט ער, אַז
די מלחמה וועט זיין אַ שווערע, אַז אַ סך מענטשן וועלן זייערע לעבנס פֿאַרלירן,
און דערפֿאַר האָט ער איצט אַזוי איבער זייערע לעבנס געציטערט.

עס איז געווען אַ סכנה ווייטער צו גיין, ווייל ביי די וועגן, וואָס די פֿינצ-
טערניש פֿון דער נאַכט האָט פֿאַרשטעלט, זענען דאָ און דאָרט געווען טיפֿע
אַפּגרונטן, און איין טראַט ניט קיין אַפּגעהיטער איז געווען גענוג, אַז אַ מענטש
זאָג אין דער טיפֿסטער טיפֿעניש אַרייַנפֿאַלן און דאָרט געפֿינען דעם טויט...

דאָס איז שוין געווען ניט דער ערשטער טאָג, וואָס זיי האָבן זיך אַזוי אויף
די שטויביקע וועגן געשטעפט ביז זיי זענען צו די בערג פֿון גליל אָנגעקומען.
פֿון אַלע עקן פֿון לאַנד האָבן זיי זיך אַהער געצויגן און צווישן זיך האָט מען
גערעדט, אַז עס דאַרפֿן קומען נאָך און נאָך יידן.

אויסגעמאַטערטע פֿון דעם לאַנגן וועג, האָבן זיי זיך אַלע אויף דער ערד אויס-
געצויגן און ווער אָן וואָס ס'האָט נאָר געקענט, האָט דעם מידן קאָפּ אָנגעשפּאַרט.
און עס זענען געדעגן קעפּ מיט האַר צעשוויבערטע — אויף פעק, אויף זעק און
אויך אויף שטיינער. און פֿיס פֿון איין מענטשן האָבן זיך געפֿאַכטן מיט די פֿיס
פֿון אַן אַנדער מענטשן. און ווען אַ פֿיס, וואָס האָט אין דער פֿינצטער די ערד
אַרום זיך געטאַפט, האָט ניט געפֿונען קיין פֿלאַך, וואו זיך אויסצוציען, האָט
ער זיך אין אַ קני אויסגעבויגן אַרויף און אַזוי איז ער געבליבן שטעקן, און
ווען ביי דעם מענטשן האָבן זיך די אויגן פֿון שפּאַך צונויפֿגעקלעפט, האָט די
אויפֿגעהויבענע קני זינע זיך געגעבן אַ בייג און איז געפֿאַלן — אויף עמעצנס
אַ בויך, אַדער אויף עמעצנס אַ פנים. דאָ האָט איינער אין שפּאַך מיט דער נאָז
געשנאַרעט, און דאָרט האָט אַן אַנדערער אין שפּאַך געקרעכצט. אויך דאָס
געוויין פֿון קינדער האָט זיך אַלע מאָל פֿון ערגעץ דערהערט. און די שטיקלייט
פֿון דער נאַכט האָט יעדן שאַרף, יעדן קלאַנג אויפֿגעכאַפט און ס'פֿאַרטראַגן
ווייט-ווייט אין די בערג.

אַלע זענען געשפּאַפֿן. בלויז דער אַלטער חזקיה האָט ניט געקענט שפּאַפֿן.
דיגנדיק אויסגעצויגן אויף דער ערד, מיטן פנים אַרויף, האָט ער געקוקט
אויף דער רבֿנה, וואָס איז אַלע מאָל פֿון הינטער אַן אַנדער באַרגשפיץ אַרויס.
ער האָט געטראַכט וועגן די צייטן פֿון אַ מאָל, ווען די ייִדישע מדוכה איז געשטאַנען
פֿעסט און איז געווען די שענסטע פֿון אַלע מדוכות אַרום און אַרום, און די קיניגין
פֿון סיריע, אַראַביע און מצרים האָבן ביי איר שוץ געזוכט און מיט גרויס קנאה
אויף איר געקוקט.

ער האָט געטראַכט וועגן דער העלדישקייט, וואָס ס'האָבן אַרויסגעוויזן די
ייִדישע קיניגין פֿון די חשמונאים אין דער מלחמה קעגן די פֿרעמדע שונאים,

וואָס האָבן געפרואוּט אַוועקלייגן זייער שווערע האַנט אויף יהודה און מאַכן אונטערטעניק די קינדער פֿון ישׂראל.

ער האָט געדענקט יענע צייטן, ווען די גרענעצן פֿון לאַנד האָבן זיך אַלץ ווייטער און ווייטער געשפּרייט. נאָך ווען ער איז אַ קליין ייִנגל געווען, האָט אים זיין פֿאָטער אַ סך וועגן דעם דערציילט, און ער האָט אַלץ גוט אין זפרון אַרײַנגענומען. דער גרעסטער העלד פֿון אַלע ייִדישע קיניגין פֿון דער חשמונאים־משפּחה איז בײַ אים דעמאָלט געווען יוחנן־הורקנוס, און געהאַלטן פֿון אים אַזוי שטאַרק האָט ער דערפֿאַר, וואָס ער האָט זיך פֿונעם פֿאָטער אָנגעהערט אַזוי פֿיל וועגן דעם ווי אַזוי ער, יוחנן־הורקנוס, האָט אַינגענומען דאָס לאַנד אדום און געמאַכט דאָס גאַנצע פֿאָרק דאָרט פֿאַר ייִדן...

און טראַכטנדיק וועגן דעם אַזוי איצט אין דער שטיקלייט פֿון דער נאַכט, צווישן די בערג, וואו די פֿינצטערניש האָט אַלע סודות באַהאַלטן, האָט חזקיה הגלילי מיט אַ מאָל דערפֿילט, ווי דער געדאַנק, וואָס איז בײַ אים אין מוח אַלע מאָל אויף אַ גלייכן וועג געגאַנגען, האָט זיך מיט אַ מאָל אָפּגעשטעלט אויף אַ ווייץ און איז באַלד אין אַן אַנדער ריכטונג אַוועק, און דאָן ערשט האָט חזקיה אָנגעהויבן הערן דאָס וואַיען פֿון די אויסגעהונגערטע שאַקאַלן, וואָס האָט זיך די גאַנצע צייט פֿון דער ווייטנס געטראָגן...

אַ מאָדע וואַיען איז דאָס געווען: אַט איז זיך עס פֿאַרגאַנגען אין אַ יאָמער, און אַט גאַר אין אַ ווידן געלעכטער, וואָס קען זיך ניט אָפּשטעלן. און חזקיה האָט ניט געקענט פֿאַרשטיין, פֿאַר וואָס ער האָט דאָס וואַיען פֿון די שאַקאַלן פֿריער ניט געהערט. פֿונקט ווי ער האָט ניט געקענט פֿאַרשטיין, פֿאַר וואָס ער האָט פֿריער, אין די אַלע נעכט, וואָס ער האָט ניט געקענט שדאַפֿן, ניט געטראַכט אַזוי ווי ער טראַכט איצט וועגן דעם, וואָס האָט אין די יונגע יאָרן אַזוי שטאַרק זינע דמיונות גערייצט...

מיט אַ מאָל האָט ער דערהערט טריט לעבן זיך. און ווען ער האָט אויס־געדרייט דאָס פנים אין אַ זינט, האָט ער פֿאַר זיך דערזען זיין זון.

— דו שדאַפֿסט נאָך ניט, פֿאָטער? — האָט יהודה אים געפֿרעגט.

— גיין. עס שדאַפֿט זיך ניט.

— פֿאַר וואָס?

— איך טראַכט.

— פֿון וואָס טראַכטסטו?

— איך טראַכט, זון, אַז גאָטס וועגן זענען פֿאַרהילדן און ס'איז שווער זיי

מיטן שכל צו באַנעמען...

— דו מיינסט די אייביקייט פֿון די בערג און די שיין פֿון דער לבנה מיט

די שטערן בײַ נאַכט? ..

— גיין, זון, ניט דאָס מייך איך און ניט פֿון דעם טראַכט איך אַצינד.

חזקיה האָט זיך אויפֿגעזעצט, אָפּגעטרונקען אַ ביסל וואַסער פֿון דעם ליימע־

נעם קרוג, און ניט קוקנדיק אויפֿן זון, וואָס איז לעבן אים געשטאַנען, האָט ער גע־

רעדט ווי פֿאַר זיך:

— איך טראַכט איצט, אַז ס'איז גאַטס שטראַף, וואָס פֿון אַדום רוקט זיך אַצינד אָן אַ גרויסער אומגליק אויף אונדז... אין דעם וואָס אַנטיפאַטרוס דער אַדומי און זינע זין געוועלטיקן איצט איבער אונדז איז פֿאַראַן גאַטס פֿינגער און די נקמה פֿון דורות...

ער האָט אַ וויל נאָך געדענקט, נאָך דעם האָט ער זיך פֿאַמעלעך אויפֿגעהויבן, און אַנשפּאַרנדיק זיך מיט ביידע הענט אויף דער שווערד, וואָס ער האָט אין אַ שטיק ווייכער ערד אַרײַנגעגראָבן, האָט ער ווייטער גערעדט:

— עס איז געווען ניט גוט, זייער ניט גוט, וואָס אַ ייִדישער קיניג פֿון די חשמונאים האָט דאָס לאַנד אַדום אַינגענומען און דעם ייִדישן גלויבן אויפֿן באַזיגטן פֿאַלק מיט געוואַלד אַרויפֿגעצוואַנגען... ייִדן האָבן דאָס ניט געטאַרט טאָן! ניט מיט דער שווערד דאַרפֿן מיר אונדזער גלויבן פֿאַרשפּרייטן, נאָר דערמיט וואָס מיר וועלן ברענגען גאַטס וואָרט צו אַלע פֿעלקער פֿון דער וועלט. זע וואָס ס'איז געוואָרן פֿון דעם, וואָס מיר זענען אויף אַ שלעכטן וועג אַוועק און מיט געוואַלד אַרויפֿגעצוואַנגען אונדזער גלויבן אויף אַן אַנדער פֿאַלק!... די קינדער פֿון דעם באַזיגטן פֿאַלק, אַנטיפאַטרוס און זינע זין, הערשן איצט איבער אונדז מיט דער הילף פֿון דער רוימישער שווערד. און ווער ווייסט, וואָס ס'שטייט אונדז נאָך פֿאַר, אויב מיר וועלן פֿון זיך דעם פֿרעמדן יאָך ניט אַראָפּוואַרפֿן...

ער איז געווען אַ גאַטספֿאַרכטיקער מענטש, דער חזקיה הגלילי, וואָס איז בײַ אַלעמען אין דער מחנה געווען זייער באַליבט. ער איז געשטאַנען נאָענט צו די פּרושים, וועלכע האָבן געהאַלטן, אַז ייִדן דאַרפֿן זיין אַ פֿאַלק פֿון תּורה און מעשים טובים און ניט אַ פֿאַלק פֿון שווערד און בויגן. ווען ניט דער קריג צווישן די אייגענע פֿון פֿאַלק און דאָס אַרײַנמישן זיך פֿון די רוימער, וואָלט ער אַפֿשר גאָר קיין שווערד אין האַנט ניט גענומען און וואָלט קיין בלוט פֿון מענטשן ניט פֿאַרגאַסן. ער איז אין דער מלחמה אַרײַנגעצויגן געוואָרן איבער דעם, וואָס ער האָט ליב געהאַט זיין פֿאַלק און איז געווען גרייט דאָס לעבן אַוועקצוגעבן פֿאַר דער פֿרײַהייט פֿון פֿאַלק. און רעדנדיק ווייטער דערפֿון, וואָס ער האָט פֿרײַער אַנגעהויבן רעדן מיט זיין זון, האָט ער געזאָגט:

— עס איז געווען דער ווילן צו דינען גאַט פֿרײַ און זיין אַ מוסטער פֿאַר אַנדערע פֿעלקער, וואָס האָט געטריבן אונדזערע חשמונאים נאָך מיט אַזוי פֿיל יאָרן צוריק צו נעמען שווערדן אין די הענט און אַרויס אין אַן אַפֿענער מלחמה קעגן די גריכן. זיי, די גריכן, האָבן דעם ייִדישן גלויבן געוואַלט אויסראַטן, און דערפֿאַר זענען די חשמונאים אַרויס אין קריג קעגן זיי. אַ הייִטיקער קריג איז דאָס געווען, און גאַט אין הימל האָט זייערע הענט געשטאַרקט.

יהודה האָט געוואַלט עפעס זאָגן. אָבער חזקיה האָט אים אַפּגעשטעלט:

— זון, שלאַג מיר ניט איבער — האָט ער געזאָגט — עס איז דאָס ערשטע מאָל, וואָס מיר איז זאַאָ מחשבה אויפֿן זינען געקומען, און איך מוז דאָס אַרויסזאָגן. קיין אַנדערן וואָלט איך דאָס ניט געזאָגט, נאָר דיר, מיין זון, זאָג איך דאָס, און איך וואָלט אַזוי געוואַלט, אַז מער זאָל איך ניט טראַכטן דערפֿון. אין אַ תּהום, דאָ צווישן די בערג, זאָל דער געדאַנק אַרײַנפֿאַן און זאָל מער צו מיר צוריק ניט קומען!...

— רעד, פֿאַטער, רעד — האָט יהודה שטיף געזאָגט.
און חזקיה האָט גערעדט:

— די זעלבע חשמונאים, וועלכע האָבן זייערע לעבנס אַינגעשטעלט, ווען אַ פֿרעמד פֿאַלק האָט דעם ייִדישן גלויבן געוואָלט אויסראַטן — זיי האָבן דערנאָך דעם ייִדישן גלויבן מיט געוואָלט אויף אַן אַנדער פֿאַלק אַרויפֿגעזוואונגען — אויפֿן פֿאַלק פֿון אדום... און דערפֿאַר, זאָג איך, איז געקומען די נקמה... די נקמה פֿון דורות... דאָס פֿאַלק, וואָס אונדזערע זיידעס און עלטער־זיידעס האָבן אין דער מלחמה בֿיגעקומען און קעגן זייער ווילן פֿאַר ייִדן געמאַכט נאָך מיט אַזוי פֿיל יאָרן צוריק, האָט איצט אין בוועם פֿאַר אונדז אַנגעוואַרעמט אַ שלאַנג — הורדוס, דעם זון פֿון אַנטיפֿאַטרוס, וואָס שטאַמט פֿון אדום!..

בײַם זון איז דאָס שוין קיין נײַס נײַט געװען, אַז דער פֿאַטער זאָל אים אַ מאָל זאָגן אַזױנס, וואָס ער האָט פֿון אים פֿרײַער קיין מאָל נײַט געהערט; ער האָט געוואוסט, אַז דער פֿאַטער טראַכט שטענדיק און אַז אַלע זײַנע געדאַנקען דרייען זיך תמיד אַרום דעם קאַמף פֿאַר פֿרײַהייט אין לאַנד אין די צײַטן פֿון אַ מאָל און אויך איצט, אָבער נאָך קיין מאָל האָט ער אים נײַט געזען אַזױ צע־רודערט, ווי ער איז איצט געווען. און ווען די נאַכט האָט שוין געהאַלטן ווײַט, זענען פֿאַטער און זון נאָך אַלץ געשטאַנען אויף די שווערדן אַנגעשפּאַרט און דער אַטער חזקיה האָט נאָך אַלץ גערעדט וועגן דער נקמה פֿון דורות און וועגן הורדוס דעם אדומי...

— אים, הורדוסן — האָט ער געזאָגט — מוזן מיר בֿיקומען. אָבער די מלחמה קעגן אים וועט זײַן אַ שווערע, זייער אַ שווערע...

ער איז שוין געווען מיד, דער אַטער חזקיה, און ווען ער האָט זיך שפּעטער אויף דער ערד אויסגעצויגן און די אויגן האָבן זיך בײַ אים גענומען קעפּען פֿון שלאָף, האָט ער ווידער, עפּעס ווי פּלוצעם, דערהערט דאָס וואַיען פֿון די שאַקאַלן, וואָס האָט זיך פֿון דער ווײַטנס געטראָגן. און ער האָט זיך אַליין געוואונדערט און נײַט געוואוסט, צי די שאַקאַלן, וואָס פֿאַרגייען זיך אַזױ, אָט אין אַ יאָמער און אָט אין אַ ווײַלדן געלעכטער, וואָס שניידט די אויערן, האָבן זיך ערשט איצט צעוואַיעט, אָדער זיי האָבן פֿרײַער אויך געוואַיעט און ער האָט דאָס נײַט געהערט...

ב

פֿון אין דער פֿרײַ אַן האָט די זון גענומען באַקן אַזױ, אַז אַפֿילו אין שאַטן האָט מען זיך פֿון איר נײַט געקענט אויסבאַהאַלטן.

חזקיהס מענטשן אין די בערג האָבן זיך באַגאַסן מיט שווייס, כאַטש אַנגעטאָן זענען זיי געווען אַזױ אַז היפשע טײַלן פֿונעם לײַב זענען אין גאַנצן נײַט געווען באַדעקט. עס איז אָבער שווער געווען צו טראָגן די קופּערנע און מעשענע פּאַנ־צערס, מיט וועלכע מ'האַט זיך געדאַרפֿט באַשיצן פֿונעם שוואַס פֿלײַן, עס איז

אויך שווער געווען צו טראָגן אויף די פֿיס די שיד, וואָס זענען אַלע מאָל געווען פֿיל מיט זאַמד און שטינדלעך.

פֿאַר חזקיהו איז יענער טאָג געווען אַ שווערער. פֿריער פֿון אַזוי האָט ער געזען, אַז מ'זאָג געפֿינען אין די בערג נאַרעס, זעכער און הייזן פֿאַר די וויבער און קינדער, וואָס אַ סך פֿון דער מחנה האָבן מיטגענומען מיט זיך.

— זיי, — האָט ער געזאָגט — די וויבער און די קינדער, טויגן ניט צו מלחמה; זיי קענען ניט אַריבערטראָגן אַזוי פֿיל ווי מיר מאַנספֿאַרשויגען. און מ'מוז זען, אַז זיי זאָגן זיין באַשיצט.

ער אַזוי האָט אין דעם אויף זיך די שווערסטע אַרבעט גענומען, און דערביי איז אים שטאַרק צו נוץ געקומען דאָס, וואָס ער האָט אויסגעצייכנט געקענט די בערג פֿון גלייך און גוט געוואוסט, וואו אַ באַהעלטעניש געפֿינט זיך, אַלע מאָל האָט מען אים אויף אַן אַנדער באַרג געזען קלעטערן. אַלע מאָל האָט מען אים פֿון אַן אַנדער הייז געזען אַרויסקריכן. און ווען ער האָט אַ ניי באַהעלטעניש געפֿונען, האָט ער באַד אַהין אַזוי די צעשראַקענע וויבער געפֿירט און די קליינע קינדער געטראָגן. ער איז קיין איין רגע ניט געשטאַנען ליידיק, און ווען די וויבער און קינדער זענען שוין געווען באַשיצט און מ'האָט זיי מער אין דער מחנה ניט געזען, האָט חזקיהו הגלילי זיך אַוועקגעשטעלט אויף אַ באַרג און ווי ווייט זיין קויל האָט נאָר געקענט גרייכן, האָט ער אויסגערופֿן אין דער הויך אויפֿן קויל:

— הערט זיך צו צו מיין קויל, איר קינדער פֿון ישראל! און לייגט צו אַנערע אויערן צו דעם וואָס איך וועל זאָגן.

— מיר הערן! — זענען פֿון אַלע זינטן געקומען אויסגעשרייען. און באַד האָבן זיך אַלע אויסגעשרייען צונויפֿגעגאַסן אין איין אויסגעשריי, אַ שטאַרק, און ער איז פֿון טויזנט מלכער אַרויסגעקומען אין איין מאָל:

— מיר הערן!

מיט איין פֿוס אַרויסגעשטעקט פֿאַרויס און מיט איין האַנט אויפֿגעהויבן אין דער הויך, האָט חזקיהו אויפֿן באַרג אויסגעזען נאָך הערדישער ווי אַלע מאָל. עס האָט זיך פֿון אים ווי אין דער דולפֿט געטראָגן דער אַטעם פֿון כוח און גבורה. און ער האָט ווייטער אויסגערופֿן הויך אויפֿן קויל:

— ווער פֿון אייך ס'האָט מורא, ווער פֿון אייך ס'האָט אַ ווייך האַרץ, זאָל בעסער גיין פֿון דאַנען און זיך אומקערן צוריק צו זיין געצעלט!

אַבער קיינער איז פֿון דער מחנה ניט אַוועק. אַלע זענען געבליבן אויף זייערע ערטער.

און נאָך דעם האָט זיך עס אָנגעהויבן. דער אויפֿשטאַנד, וואָס חזקיהו האָט צוגעגרייט אַ לענגערע צייט שטילערהייט. האָט זיך ביסלעכווייז גענומען פֿאַר-שפֿרייטן אַזוי מער און אין אַ קורצער צייט האָט מען שוין אומעטום געוואוסט, אַז די וועגן צווישן די בערג פֿון גלייך זענען זייער געפֿערלעך, ווייל חזקיהו און זיינע באַוואַפֿנטע מחנות האָבן זיך דאָרטן שטאַרק באַפֿעסטיקט. סוחרים, וואָס האָבן אויף יענע וועגן געמוזט פֿירן זייערע קאַראַוואַנען מיט סחורה צו די האַפֿנ-שטעט ביי די ברעגן פֿון ים, האָבן געדונגען רוימישע זעלנער צו באַשיצן די

קאַראַוואַנען, אַבער חזקיהס באַוואַפֿנטע לַנט האָבן די זעלנער אויסגעהרגעט און זייערע טויטע קערפערס אין די טיפֿע אָפּגרונטן אַרײַנגעוואַרפֿן. און ווען מ'האַט געבראַכט מער חיילות, האָבן זיי גאַרניט געהאַט מיט וועמען זיך צו שאַגן; זיי האָבן חזקיהן און זינע מחנות גאַר אין ערגעץ ניט געפֿונען, ווייל אַלע האָבן זיך באַהאַלטן אין די נאַרעס און אין די היילן פֿון די בערג, און מ'האַט זיי אין ערגעץ ניט געקענט זען.

עס זענען אַבער דאָך געווען צייטן, ווען חזקיה האָט געטראַכט, אַז אויב ס'וועט זיך ווייטער אַזוי ציען, וועלן זיך צווישן זינע מענטשן נאָך אַפֿשר געפֿינען אַזעלכע, וואָס וועלן ניט זען קיין תּכּלית אין אַזאַ מין מלחמה קעגן הורדוסן און זינע חיילות. עס האָט זיך אים געדייגט אויפֿן שכל, אַז מענטשן אין אַזאַ פֿאַגע זאָלן זיך צו דעם דערטראַכטן, ווייל אין אַ מלחמה פֿון אַזאַ מין זעט מען קיין מאָס גאַרניט — ניט קיין נצחון און ניט קיין מפּלה, און דאָס זעבן פֿון די מענטשן, דאָ אין די בערג, בײַט זיך קיין מאָס ניט נאָך אַ שלאַכט אַפֿילו אויף אַ האָר. און אַלץ גייט זיך ווייטער ווי עס איז געווען.

דאָס האָט בײַ חזקיהן ניט איין מאָל אַרויסגערופֿן זאָרג און איבער דעם האָט ער זיך גאַנץ אַפֿט, אין די אַונטן, שטיף צוגערוקט אַלע מאָל צו אַן אַנדער רעדל מענטשן, וועלכע זענען בײַ אַ צעלייגטן פֿינער געזעסן. שטילערהייט איז ער געשטאַנען אין אַ זיט און זיך צוגעהערט צו דעם, וואָס מ'רעדט, און נאָך דעם איז ער אַליין אויך אַרײַן אין דעם רעדל, וואָס אַרום פֿינער, און אַוועקזעצנדיק זיך וואו ס'האַט זיך נאָר געמאַכט, האָט ער אַנגעהויבן רעדן וועגן דעם, אין וואָס פֿאַר אַ טרויעריקער פֿאַגע דאָס ייִדישע פֿאַלק געפֿינט זיך אַצינד און ווי ס'איז דעריבער אַ חוב צו טאָן אַלץ, וואָס מען קען נאָר, אַרויסצוטרייבן די פֿרעמדע באַצווינגער און אַראַפּוואַרפֿן פֿון זיך דעם יאָר.

— יא, אַלץ וואָס מען קען נאָר! — האָט ער זינע ווערטער שאַרף און קדאָר פֿון מויל אַרויסגעבראַכט — אויב אַן אַפֿענע מלחמה איז דערווייז ניט מעגלעך, וועלן מיר דאָ אין די בערג אונדזערע שונאים דאָס זעבן מאַכן ביטער... זאָלן זיי וויסן, אַז די בעסטע זין בײַ אונדז אין לאַנד האָבן אויפֿגעהויבן אַ שווערד קעגן די פֿרעמדע באַצווינגער און קעגן די אייגענע אונטערדריקער. איידער אַ זעבן פֿון קנעכט, איז שוין בעסער דער טויט!..

און ווען ער האָט געזען, ווי זינע רייד נעמען שטאַרק אויס און ווי אַלע אַרום דעם צעלייגטן פֿינער הערן זיך צו אים מיט אויפֿגעשפיצטע אויערן, מיט צעעפֿנטע מילדער און מיט אַפֿענע פּנימער, האָט ער אין זײַן רעדן זיך נאָך מער צעוואַרעמט און דערמיט בײַ זיי נאָך מער די האַפֿענונגען אויף אַ נצחון געשטאַרקט.

— הורדוס — האָט ער געזאָגט — וועט אַזוי לאַנג זוכן וועגן אונדז בײַ צוקומען דאָ, ביז ער וועט זען, אַז קיין אַנדער וועג ווי אַליין צו קומען אַהער האָט ער ניט. און ווען ער וועט אַליין קומען אַהער, וועט אַ פֿינע פֿונעם בעסטן שיסער בײַ אונדז אים דאָס האַרץ דורכזעכערן, און זינע חיילות וועלן מיר ביז איינעם אויסראַטן און ס'וועט פֿון זיי קיין שריד ופֿייט ניט איבערבלייבן, דאָ אין די בערג פֿון גליל קען זיך מיט אונדז קיינער אין פּוחות ניט פֿאַרמעסטן!..

און אין דעם שנין פֿונעם צעפֿייגטן פֿינער האָט מען געזען אַ סך בלישטשענע-דיקע אויגן, אַ סך נאַקעטע קני, וואָס האָבן זיך אַ גאַנצן טאָג אויף דער זון געברענט; אַ סך קעפֿ אין געפֿאַכטענע טיכער און אויך הויזע קעפֿ. און ווען ס'האָט פֿון ערגעץ אַ קיז ווינטר גענומען בלאָזן און פֿון דער ווינט האָט זיך דערטראַגן דאָס וואַיען פֿון די שאַקאַלן, האָבן מענטשן זיך גענומען וויקלען אין די דיקע האַריקע טיכער, מיט די שוואַרצע און ווייסע פּאַסן. און ווען דאָס פֿינער איז שוין געווען אויסגעפֿאַשן, זענען זיך אַלע צעגאַנגען צוריק אין זייערע הייזן און נאָרעס, פֿונקט ווי די חיות אין וואַלד ...

אַזוי זענען אַוועק געבט און געבט.

און אין איינער אַ נאַכט אַזאַ איז צו חזקיהן אין די בערג געקומען אַ מענטש, אויף וועמען ער האָט שוין פֿאַנג אַרויסגעקוקט, און דאָס איז געווען אַחיקם פֿון יודפת.

אין יאָרן איז אַחיקם געווען אַ סך ייִנגער פֿון חזקיהן, און לויט זיין אַפּשטאַם איז ער געווען אַ גריך. אָבער ער האָט שוין פֿאַנג דעם ייִדישן גלויבן געהאַט אָנגענומען און ער האָט באַוואַנדערט אַלץ, וואָס ס'איז נאָר געווען פֿאַרבונדן מיט ייִדן און מיט ייִדישקייט. אין דער קריגעריי, וואָס האָט צעריסן דאָס פֿאַק און אויך די משפּחה פֿון די חשמונאים, האָט ער געהאַטן מיט די, וואָס האָבן זיך געשטעלט קעגן די רוימער. אין זינע אויגן איז חזקיהן הגלילי געווען דער גרעסטער העלד אין יענער צייט. ער האָט דאָס געהערט פֿון די אַלע ייִדישע פֿרײַנד זינע, וואָס ער האָט אין יודפת געהאַט, און אויך פֿון זיין ווייב, אַ שיינע ייִדישע טאַכטער, וואָס ער האָט ליב געהאַט. ער אַזיין איז מיט חזקיהן שוין ניט איין מאָל געווען אין אַ שאַכט קעגן די רוימער, און עס איז ביי אים געווען פֿעסט אַפּגעמאַכט, אַז אויך איצט וועט ער שטיין ביי זיין זינט. צוליב דעם איז ער גע-קומען, ווי ער האָט צוגעזאָגט נאָך פֿריער, ווען חזקיהן האָט אָנגעהויבן זאַמלען זינע מחנות זיך צו באַפֿעסטיקן אין גליל. און גלייך ביים אָנקומען האָט אַחיקם חזקיהן געזאָגט, אַז ער מוז אים שוין איבערגעבן עפעס, וואָס מען קען ניט אַפֿלייגן אויף שפּעטער.

מען האָט געקענט זען, אַז עס איז אַחיקמען ניט גרינג אַרויסצוברענגען פֿון מויל דאָס וואָס ער וויל. ער איז געווען שטאַרק צעטראַגן. דאָס קול האָט ביי אים געציטערט, און ערשט נאָך דעם ווי ער האָט זיך אַ ביסל באַרואיקט און פֿון אַ קראַג אַ ביסל וויבן אַ זופֿ געטאַן, האָט ער חזקיהן דערציילט, אַז הורדוס קלייבט זיך צו נעמען פֿאַר אַ ווייב די יונגע ייִדישע בת־מלכה, מרים, דאָס אייניקל פֿונעם קיניג און כּהן־גדול הורקנוס, דעם חשמונאי ...

און ווען חזקיהן הגלילי האָט דאָס דערהערט, איז ער געבליבן אַ צעטומלעטער.

— דאָס טאָר ניט געשען! — האָט ער אויסגעשריגן ווי ניט מיט זיין קול —

וואו האָסטו דאָס געהערט?

— אין ירושלים — האָט אַחיקם געענטפֿערט — מענטשן וואָס שטייען

נאָענט צום קיניג הורקנוס און זיין הויף, האָבן דאָס מיר דערציילט ...

דאָן האָט פֿאַר חזקיהן אָנגעהויבן ווערן קלאַר, אַז הורדוס מאַכט פֿאַר זיך

אַ וועג צום טראָן און ער גרייט שוין צו אַלצדינג צו ווערן דער קיניג פֿון יהודה ...

און אין יענער נאכט האָט שוין חזקיה הגלילי נישט געקענט שראָפֿן ...
 ער האָט די גאַנצע צייט געטראַכט וועגן דעם, וואָס אַחיקם פֿון יודפת האָט
 אים דערציילט, און ער האָט אַרץ נישט געקענט פֿאַרשטיין ווי אַזוי דאָס קען גאָר
 זיין מעגלעך ... ווייסן זיי דען דאָרט נישט, אַז הורדוס און זיין פֿאַטער אַנטיפאַטרוס
 זענען שולדיק אין דעם וואָס מ'האָט מרימס זיידע, דעם קיניג אַריסטובולוס,
 שטיצער־הייט געסמט? .. ער איז געווען אַ גוטער זון פֿון דער חשמונאים־משפּחה,
 דער קיניג און פּהגדולד אַריסטובולוס; אין די שראַכטן קעגן די רוימער האָט
 ער אַלע מאָל גרויס העלדישקייט אַרויסגעוויזן; ער האָט שטענדיק געהאַלטן
 הויך די פֿאַן אין דער מלחמה פֿאַר פֿרייהייט, און ווען ער איז פֿון דער רוימישער
 געפֿאַנגענשאַפֿט אַנטלאָפֿן, האָט ער שוין געהאַלטן ביים אויפהייבן אַ נייעם אויפֿ־
 שטאַנד קעגן די רוימישע חייזות אין יהודה און אויך קעגן זיין ערשטערן ברודער
 הורקנוס, וואָס האָלט זיך גאָר מיטן גנאָד פֿון רויים. אָבער אַנטיפאַטרוס און זיין
 זון הורדוס האָבן זיך געשטעצט אויף דער זייט פֿון דעם שוואַכן און צעשראַקענעם
 הורקנוס, ווייל זיי אַזיין האָבן שוין אַן אויג אויפֿן טראַגן פֿון יהודה ...

און ווייסן זיי דען דאָרט נישט, אַז אויך אַלכסנדר דער חשמונאי, מרימס
 פֿאַטער, איז געווען אַ קרבן פֿון די קרומע גענג, וואָס אַנטיפאַטרוס און הורדוס
 האָבן פֿאַר זיך אויסגעקליבן אין דעם קריג צווישן די צוויי ברידער, הורקנוס
 און אַריסטובולוס, וועלכע האָבן זיך אַזוי לאַנג איבערן טראַגן פֿון יהודה געריסן? ..
 פונקט ווי אַריסטובולוס דער פֿאַטער, אַזוי איז אויך אַלכסנדר דער זון געווען אַ
 שיינער אַפּשטאַם פֿון דער חשמונאים־משפּחה; ער האָט אויך אַרויסגעוויזן גרויס
 העלדישקייט אין די מלחמות קעגן די פֿרעמדע און אייגענע שונאים אין לאַנד.
 און איבער דעם איז ער אַנטיפאַטרוס און הורדוסן געווען ווי אַ דאָרן אין
 אויג און עס איז ביי זיי געבליבן, מען זאָל אים אַפֿראַמען פֿונעם וועג. און זיי
 האָבן טאַקע אויסגעפֿירט, וואָס זיי האָבן געוואָלט; אַ קורצע צייט נאָך דעם ווי
 מ'האָט דעם קיניג אַריסטובולוס געסמט, האָט מען אין אַנטיאַכיאַ געכאַפט זיין זון
 אַלכסנדר; מ'האָט אים דאָרט געמשפּט פֿאַר העצן דאָס פֿאַלשן מורד צו זיין אין
 דער מלוכה און מ'האָט אים אַפּגעהאַקט דעם קאַפּ. און דאָס איז אויך פֿאַר קיינעם
 קיין סוד נישט געווען, אַז שולדיק אין דעם זענען אַרץ די צוויי — אַנטיפאַטרוס און
 זיין זון הורדוס ...

איז ווי זשע איז דאָס מעגלעך, אַז אַ טאַכטער זאָל חתונה האָבן מיט אַ מאַן,
 וואָס איז שולדיק אין דעם, וואָס מען האָט איר פֿאַטער, אַ זון פֿון די חשמונאים,
 אַפּגעהאַקט דעם קאַפּ ווי אַ פּשוטן פֿאַרברעכער? ..

נאָך קיין מאָל האָט זיך חזקיה הגלילי נישט געפֿילט אַזוי דערשראָגן ווי
 אין יענער נאכט. ער האָט דאָס פֿאַרקרימטע אין דעם און די ספּנה דערפֿון מער
 געפֿילט בחוש ווי באַנומען מיטן שכל, און זוכנדיק מיטלען קעגן דעם, איז ער
 ווידער אַ מאָל און אָבער אַ מאָל געקומען אַרץ צו דעם זעלבן טרויעריקן אויספֿיר,
 אַז די בעסטע פֿון די חשמונאים זענען שוין אין דער אמתן גאָר מער נישטאַ; זיי
 זענען געפֿאַרן אין די מלחמות, ווייל אַ העלדן־טיט איז זיי געווען ליבער ווי
 דאָס לעבן אונטער אַ פֿרעמדן יאָד. און די וואָס זענען געבליבן זענען גאָר אַ

שאַנד פֿאַר זייער שטאַם, ווייל זיי זענען צעפֿוילט, פֿאַרדאַרבן און זיי קערן זיך גאַר מער ניט אָן מיטן גניסט פֿון יהודה און מיטן שטרעבן פֿון ישראל... און פֿאַר טאָג, ווען דער מאָרגנשטערן האָט זיך באַוווּזן אין מזרח, האָט חזקיה אויפֿגעוועקט זיין גאַסט :

— שטיי אויף, אַחיקם !

אַחיקם פֿון יודפת האָט זיך אויפֿגעכאַפט. רייבנדיק די פֿאַרשלאָפֿענע אויגן האָט ער זיך אין אַזע זיטן אַרומגעקוקט. ער האָט אַ פנים ניט געדענקט וואו ער געפֿינט זיך, און ווען ער האָט זיך דערמאַנט, האָט ער אויף חזקיהו די בליקן אַנגעשטעלט :

— וואָס איז געשען ?

— קום מיט מיר !

— וואוהין ?

— וועסט שוין זען.

ביידע זענען אַוועק ווייט אין די בערג, וואו מ'האַט קיין לעבעדיקן מענטשן ניט געזען. דעם גאַנצן וועג האָבן זיי גאַרניט גערעדט. ערשט ווען מ'האַט זיך אָפֿגעשטעלט, האָט חזקיה אַרויפֿגעלייגט זיין האַנט אויף אַחיקם אַקסל, און אַרײַנקוקנדיק אים גלייך אין די אויגן, האָט ער געפֿרעגט :

— קען איך זיך אויף דיר פֿאַרלאָזן, אַחיקם ?

— אַזוי גוט ווי אויף זיך אַזײַן — איז גלייך געקומען דערויף אָן ענטפֿער.

— וואָסטו געקענט אַנשטעלן דיין לעבן ?

— פֿאַר דיר ?

— ניין, ניט פֿאַר מיר, נאָר פֿאַרן פֿאַרק, פֿאַרן ייִדישן פֿאַרק...

— און דו צווייפֿסט אין דעם ? — האָט אַחיקם פֿון יודפת זיך ווי באַליידיקט.

— ניין, איך צווייפֿל ניט — האָט חזקיה אים פֿאַרזיכערט. — אָבער דאָס מאַל

מוז איך הערן אַ קלאָרן ענטפֿער אויף מיין פֿראַגע. זאָג מיר : וואָסטו געקענט, ביסטו גרייט מקריב צו זיין דיין לעבן פֿאַר אונדזער פֿאַרק ? ..

— יאָ ! ..

— דאַן זאָסטו שוין גיין וואוהין איך וועל דיך שיקן און דורכפֿירן אַ

שליחות, וואָס איך וועל דיר הייסן...

— איך בין גרייט. זאָג מיר וואָס.

— דערהרגענען הורדוסן ! ..

אַחיקם פֿון יודפת האָט זיך דערשראַקן, ווען ער האָט דאָס דערהערט.

— שרעק זיך ניט — האָט חזקיה אים באַרואיקט — איך האָב געוואוסט,

אַז דו האָסט זיך דערויף ניט געריכט. אָבער איך האָב דאָס שוין גוט באַטראַכט.

איז הער זיך גוט צו צו מנינע רייד : אויף הורדוסן מוז מען אַנפֿאַלן אין אַ צייט,

ווען ער טראַגט ניט קיין געווער... אַנפֿאַלן — און מיט אַ שווערד אים דערשטעכן

אויף טויט... און אויב פֿון דער ווייטנס, איז מיט אַ פֿייל... ..

— אָבער ווי אַזוי ?

— הער — האָט חזקיה זיך נעענטער צוגערוקט צו אים — יעדן פֿרימאַרגן

באָדט ער זיך אין ים. איך ווייס דאָס... ווען ער באָדט זיך, זענען פֿון דער

ווינטנס בנים ברעג אויסגעשטעלט זינען זיבוועכטער. זיי האָטן די בויגנס גרייט אים צו באַשיצן... זיי שטייען ווינט איינער פֿונעם אַנדערן. זאָלסטו זיך אויך אַוועקשטעלן פֿון דער ווינטנס, מיט פֿייל און בויגן אין דער האַנט... מ'וועט מיינען, אַז דו ביסט אויך איינער פֿון די זיבוועכטער... און ווען דו וועסט בנים ברעג דערזען הורדוסן אַ נאַקעטן, זאָלסטו גוט די פֿייל אַנציען און... פונקט אין האַרצן זאָל די פֿייל אים טרעפֿן!..

בנים רעדן האָט חזקיה געציילט די ווערטער. און ווען ער האָט געענדיקט, האָט ער ביידע הענט אויף אחיקם אַקסלען אַרױפֿגעלייגט און אים שאַרף אין די אויגן אַרײַנגעקוקט:

— נעמסטו דאָס אויף זיך?

— יאָ! איך נעם דאָס אויף זיך.

— איז זאָל דיך גאָט בענטשן!

עס איז געבליבן, אַז אחיקם פֿון יודפת זאָל טאַקע באַדן גיין צוריק און דורכפֿירן די שריחות, וואָס ער נעמט אויף זיך. און מער האָבן ביידע וועגן דעם שוין ניט גערעדט. חזקיה האָט אחיקמען באַגלייט ביז צו אַ קליין בערג, וואו דער וועג האָט זיך אין צוויי באַזונדערע ריכטונגען פֿאַרנומען. בנים געזעגענען זיך האָט ער אים געגעבן אַ קוש אין קאַפּ און נאָך דעם האָט ער אים לאַנג נאָכ־געקוקט ביז ער איז אין גאַנצן פֿון זינען אויגן פֿאַרשוואונדן.

נאָך דעם זענען אַוועק טעג און וואַכן און חזקיה האָט פֿון אחיקמען גאַרניט געהערט. און די טעג און וואַכן זענען געווען שווערע און ביטערע. אין די בערג האָט זיך די מלחמה צעפֿאַקערט נאָך שטאַרקער ווי פֿריער. קיין קאַראַוואַנען אויף די וועגן האָט מען שוין מער ניט געזען, און אויף די בערגשפיצן האָבן זיך אַנגעהויבן באַווייזן הורדוסעס באַוואַפֿנטע חיילות און זיי האָבן פֿון דער הויך געהאַלט מיט פֿיילן אויף חזקיהס מענטשן. דאָס האָט אויף אַלעמען אַ פחד אַרױפֿ־געוואָרפֿן און מ'האַט זיך באַהאַלטן אין די לעכער, אין די היילן און אין די נאַרעס. און נאָך גרעסער איז דער פחד געוואָרן, ווען מ'האַט זיך איין מאָל דערוואוסט, אַז הורדוס אַליין פֿירט זינען חיילות אין שלאַכט און ווייזט זיי אָן, ווי אַזוי מ'זאָל זיך אויף די בערגשפיצן אויסשטעלן און ווען מ'זאָל די פֿיילן וואַרפֿן.

ג

מ'האַט זיך קיין סך ניט געדאַרפֿט אַנשטרענגען אויסצוגעפֿינען, אַז הורדוס אַליין געפֿינט זיך איצט שוין צווישן זינען חיילות אין דער מלחמה קעגן חזקיהן. אַ סך פֿון חזקיהס מענטשן האָבן אים גלייך דערקענט, ווען זיי האָבן אים אויף אַ שפיץ באַרג דערזען. ער איז דאָרט געשטאַנען אין זיין פֿולער הויך, אַנגעטאַן אין אַ קופּערנעם פֿאַנצער, באַוואַפֿנט מיט אַ שווערד און מיט אַ לאַנגער שפּיט, און די קופּער־רייטע האָר פֿון זיין קאַפּ האָבן אין שייַן פֿון דער זון אויסגעקוקט

נאָך רויטער ווי זיי זענען געווען. דאָס פנים איז ביי אים געווען צעפלאַמט, די אַדלער-נאָז איז געווען פאַרריסן אַרויף. ער האָט דעם קאָפּ אַלע מאָל אין אַ זיט אויסגעדייט און דערביי איז ער אויף די פֿיס געשטאַנען אַזוי פֿעסט, פונקט ווי ער וואָלט זיי אין דער ערד אַרבינגעגראָבן. יעדע באַוועגונג וואָס ער האָט גע- מאַכט איז געווען אַ באַפֿעל אָן ווערטער. עס האָט פֿון אים ממש געשפּריצט מיט יוגנט, כוח און גבורה, און ווען ער האָט זיין קול אויפֿגעהויבן, האָבן די מענטשן אונטן, אין די פֿעכער און אין די נאַרעס, געהערט ווי ער שרייט :

— הערט זיך ניט צו צו די, וואָס העצן אַיך צו קריג! .. בעסער גיט זיך אונטער און דערצאַרנט ניט די הערשער פֿון רוים... לאַזט איבער דאָס געווער און קומט אַרויס פֿון די באַהעלטענישן! .. הערט איר מײַן קול? ענטפֿערט מיר! ער איז געווען זיכער, אַז אין חזקיהס מחנות געפֿינען זיך גענוג מענטשן, וואָס ווילן זיך גאַרניט שאַגן; זיי זענען שוין מיד פֿון דער מלחמה, וואָס צייט זיך שוין יאָרן, אָבער חזקיה הגדלי האָט אויף זיי אַן אַינפֿלוס און זיי לאַזן זיך פֿירן פֿון אים; ער האָט זיי זייער שטאַרק געוואָלט אַפּרייסן פֿון דעם מענטשן, וואָס האָט אויף זיי אַזאַ גרויסע ווירקונג, אַז זיי זענען גרייט דאָס לעבן אַוועקצו- געבן, ווען ער רופֿט זיי אין קריג, און דערפֿאַר האָט ער קיין איין מאָל ניט דורכ- געלאָזט די געלעגנהייט אַרונטערצושרייען פֿון די בערג צו זיי, צו די מענטשן, וואָס זענען אין די באַהעלטענישן געלעגן :

— ענטפֿערט מיר! — האָט ער אַרונטערגעשריגן, כאַטש ער האָט קיינעם אונטן ניט געזען.

און פֿון די באַהעלטענישן אין די בערג האָבן זיך דערהערט קולות, וואָס מ'האַט ניט געקענט פֿונאַנדערקלייבן. פֿאַרשטיקטע אַפּקלאַנגען זענען דאָס געווען, וואָס האָבן זיך צווישן די בערג צעטראָגן און האָבן זיך דאָ און דאָרט ווי אַ ווידער- קול אַפּגעהאַקט.

דאָס האָבן מענטשן הורדוסן געשאַלטן און געטריבן :

— אַ קדשה אויף דיר, דו קנעכט פֿון אדום!

— גאַטס צאָרן זאָר זיך אויף דיר אויסגיסן, דו קנעכט פֿון רוים!

— גיי פֿון דאַנען!

— מיר ווילן דיין קול ניט הערן!

— אַ פֿרעמדער ביסטו אונדו, דו האַלבער ייד!

הורדוס האָט זיך קיין עצה ניט געקענט געבן. זיך אַרונטערלאָזן מיט זינען חיילות אין די בערג איז געווען אַ גרויסע סכנה, ווייל דאָרטן וואָלטן חזקיהס מענטשן פֿון די באַהעלטענישן מיט די פֿינלן פֿון די בויגנס געמאַכט אַ סוף צו זיי. בכלל האָט דער הערשער פֿון גדלי געהאַלטן, אַז אין אַ מלחמה מיט אַ מחנה, וואָס וואַרפֿט פֿינלן פֿון באַהעלטענישן, דאַרף מען גאָר אַנדערע וועגן געפֿינען, און ער האָט זיך דעריבער אַזוי לאַנג געקליגט ביז ער האָט דאָך געפֿונען אַ מיטל ווי אַזוי קעגן חזקיהו די מלחמה צו פֿירן: ער האָט געהייסן מאַכן גרויסע קאַסטנס און זיי געלאָזט באַשאַגן מיט אייזן און בלעך; די קאַסטנס האָט מען צוגעטשעפּעט צו קייטן און זיי אַרונטערגעלאָזט צווישן די שפיציקע בערג, וואו חזקיהס מענטשן האָבן זיך אין היילן און אין נאַרעס באַהאַלטן. אין יעדן קאַסטן

זענען געווען הורדוסעס באַוואַפֿנטע זעלנער, און זיי האָבן מיט די לאַנגע שטאַלענע שפיזן אַרויסגעשלאָפֿט מענטשן פֿון די היילן און פֿון די נאַרעס און זיי אין די טיפֿע אָפּגרונטן געוואָרפֿן ...
אזוי אַלע טאָג.

פֿון זון־אויפֿגאַנג ביז זון־אונטערגאַנג.

און די טאָלן זענען געוואָרן פֿול מיט הרוגים. און די בערג זענען געוואָרן פֿול מיט פֿאַרצווייפֿלטע געשרייען. הורדוסעס חייִלות האָבן קיינעם ניט געשאַט־נעוועט — ניט קיין יונגע און ניט קיין אַלטע. אַפֿילו אויף פֿרויען און קינדער האָבן זיי קיין רחמנות ניט געהאַט. וואָס מער בלוט עס האָט זיך געגאַסן, אַלץ מער זענען זיי צערייצט געוואָרן און האָבן נאָך מער לעבנס אומגעבראַכט. אַפֿילו די יידן אין הורדוסעס חייִלות האָבן צו זייערע אייגענע ברידער, צו די מענטשן אין חזקיהס מחנות אַרויסגעוויזן אַזאַ אַכזריות, וואָס מ'האַט פֿריער נאָך קיין מאַל ניט געזען. זיי האָבן מיט שווערדן און מעסערס געהאַקט די, וואָס זיי האָבן מיט די לאַנגע שפיזן פֿון באַהעלטענישן אַרויסגעשלאָפֿט און אין די טיפֿע אָפּגרונטן געוואָרפֿן. און נאָך מער אַכזריות האָבן אַרויסגעוויזן די ניט־יידן אין הורדוסעס חייִלות, די גריכן, די רוימער, די סיריער און אויך די אַנדערע, וואָס מען האָט פֿון נאַענטע און פֿון ווייטע לענדער געבראַכט. זיי האָבן זיך ווי די ווילדע גע־וואָרפֿן אויף די יידן, וואָס האָבן זיך פֿאַר דער פֿרנזייט פֿון זייער פֿאַלק געשלאָגן, און זיי האָבן זיי די ערגסטע מיתות אַנגעטאָן ; מ'האַט ביי מענטשן די אויגן אויס־געשטאַכן און זיי ביים ברעג פֿון אָפּגרונט איבערגעלאָזט ; מ'האַט פֿון מענטשן לעבעדיקערהייט די הויט געשוונדן און ביי זיי הענט און פֿיס אויסגעבראַכן. עס איז גאַרניט געווען קיין איין פֿיניקונג, וואָס הורדוסעס אייגענע און פֿרעמדע זעלנער האָבן ניט אַנגעטאָן די יידן, וואָס האָבן אין די בערג פֿון גלייַל זיך גע־שלאָגן פֿאַר דער פֿרנזייט פֿון זייער פֿאַלק און פֿאַר דער זעלבשטענדיקייט פֿון זייער לאַנד.

אַבער דאָס האָט דאָך ניט געבראַכן דעם מוט פֿון חזקיהן און זיינע מענטשן. עס איז צווישן זיי ניט געווען קיין איינער, וואָס זאָל זיך אונטערגעבן. און זיי האָבן אַלע געדענקט וואָס חזקיה האָט זיי נאָך לאַנג צוריק אַנגעזאָגט, אַז אויב אַפֿילו ער אַדיין וועט זיין דער, וואָס וועט הייסן זיך אונטערגעבן, זאָל מען אים דאָס האַרץ דורכלעכערן מיט אַ פֿייל ...

..*

די צאָל פֿון די, וואָס זענען געפֿאַלן אין די שלאַכטן איז געווען גרויס, און צווישן זיי זענען געווען אַזעלכע, אָן וועמען עס איז חזקיהן געווען שווער אויס־צוקומען. ער אַדיין איז עטלעכע מאַל פֿאַרוואונדעט געוואָרן. אַבער ער האָט זיך געטרייסט דערמיט, וואָס זיין באַלעסטיקן זיך אין די בערג פֿון גלייַל האָט אַפֿ־געשטעלט דעם גאַנצן פֿאַרקער אויף די וועגן, און דאָס האָט געהייסן, אַז דער

גאנצער האַנדל אין דער געגנט אַרום און אַרום איז אָפּגעשטעלט און דאָס גאַנצע
לעבן פֿון דער באַפֿעלקערונג, וואָס ווײַזט ניט אַרויס קיין ווידערשטאַנד צו
הורדוסעס הערשאַפֿט איז צעשטערט...

יעדן אָונט האָט חזקיה אָפּגעהאַלטן אַ באַראַטונג מיט די מענטשן, וואָס ער
האַט געמאַכט פֿאַר עלטסטע איבער די צעוואַרפֿענע מחנות אין די בערג. אין
איינעם מיט זיי האָט ער אויסגעאַרבעט פֿלענער ווי אַזוי ווײַטער צו פֿירן די
מדינה. ער האָט אויך געזען, אַז פּונקט ווי ער, זאָלן זיי אויך פֿאַרשטיין, וואָס
פֿאַר אַן אומגליק עס קען קומען אויף יהודה, אויב הורדוס וועט פֿון דאָנען אַרויס-
קומען מיט אַ נצחון און ער וועט דערנאָך נעמען מרים די חשמונאית פֿאַר אַ ווייב.
און רעדנדיק וועגן דעם צו זיי, האָט ער געזאָגט:

— הורדוס קען זיך האַלטן פֿאַרן הערשער פֿון גליל נאָר דעמאַלט, ווען
ער וועט אונדז בנְקומען. ווען ער וועט אונדז אָבער ניט קענען בנְקומען, וועלן די
רוימער אים זיכער אַרונטערזעצן, און דאָן וועט ער מער שוין ניט קענען שאַרפֿן
די ציין אויפֿן טראַן פֿון יהודה. אַ מפֿלה דאָ וועט מאַכן אַ סוף צו אַלע זינע
חלומות...

צווישן די, וואָס חזקיה האָט געמאַכט פֿאַר עלטסטע אין די מחנות, זענען
געווען עטלעכע יונגע טעפּערס פֿון גליל, און זיי האָבן זיך מער ווי אַלע אַנדערע
געקאַכט, ווען חזקיה האָט נאָר דערמאַנט, אַז הורדוס קלייבט זיך צו נעמען מרימען
די חשמונאית פֿאַר אַ ווייב...

— מיר וועלן דערצו ניט דערלאָזן! — האָט אויפֿן קול געשריגן אַ טעפּער,
וואָס האָט אויפֿן ליב געטראָגן אַן אָפּגעריבן פֿעלעכל פֿון עפעס אַ חיה.
— אַ קיניג אין יהודה קען זיין נאָר איינער, וואָס שטאַמט פֿון די חשמונאים!
— האָט אַן אַנדער טעפּער זיך געהיצט.

— און דעם אַלטן הורקנוס, דעם כהן־גדול אונדזערן, דאַרף מען פֿאַרשטיינען
דערפֿאַר, וואָס ער איז שוין גרייט צו לאָזן זיין אייניקל מרים צו ווערן הורדוסעס
ווייב!.. — האָט זיך געבייזערט אַ דריטער, מיט אַן אויסגעקרימטער נאָז. — יא,
פֿאַרשטיינען דאַרף מען אים דערפֿאַר!..

— עס זאָל ניט קומען דער פֿוט פֿון הורדוס דעם אדומי אינעם קהל פֿון גאָט!
— האָט זיך צעשריגן אַ פֿערטער, און דאָס קליינע שוואַרצע בערדעלע האָט זיך
ביי אים געטרייסלט.

ביי זיי, ביי די פשוטע מענטשן, וואָס האָבן פֿון קליינערהייט אַן געמאַכט
טעפּ, איז די משפּחה פֿון די חשמונאים געווען זייער באַליבט. עס איז זיי געווען
טייער יעדער איינער, וואָס האָט נאָר פֿון יענער משפּחה געשטאַמט. און אין זייער
ליבשאַפֿט צו דער משפּחה פֿון די חשמונאים, זענען זיי אַפֿילו דעם אַלטן
הורקנוסן געווען גרייט אַרץ צו פֿאַרגעבן, ווען ער וואָלט נאָר ניט געפֿירט
זיין פֿריינדשאַפֿט מיט אַנטיפּאַטרוסן און מיט זינע זין, הורדוס און פֿאַזאַעל.
זיי וואָלטן אים מוחל געווען זיין שוואַכקייט און די אַלע אַנדערע חסרונות,
וואָס ער האָט, אַבי ער זאָל זיך נאָר פֿירן אַזוי ווי ס'פֿאַסט פֿאַר איינעם, וואָס
שטאַמט פֿון דער חשמונאים־משפּחה.

וואָרעם די חשמונאים-משפחה האָט זיי אַלעמען דערמאָנט אָן די צייטן, ווען ייִדן האָבן פֿון זיך אַראָפּגעוואָרפֿן דעם יאָך פֿון די פֿרעמדע.

די חשמונאים-משפחה האָט זיי אַלעמען דערמאָנט אָן ייִדישער גבורה און ייִדישן שטאַף, און זיי האָבן זי דעריבער אין קיין פֿאַל ניט געקענט פֿאַרבינדן מיט דעם „קנעכט פֿון אדום“, ווי זיי האָבן הורדוסן גערופֿן אין זייער פֿאַנדשאַפֿט צו אים דערפֿאַר, וואָס ער וואָרפֿט זיך אונטער דער הערשאַפֿט פֿון רויים ...

אַבער וואָס פֿענגער עס האָט זיך געצויגן די מלחמה אין די בערג, אַלץ מער האָבן די עטסטע גענומען באַמערקן, ווי אַ סך מענטשן הייבן אָן פֿאַרזירן דעם מוט און זיי ווערן פֿאַרצווייפֿט ...

פֿאַר חזקיהו האָט מען דאָס באַהאַלטן. אויף די באַראַטונגען אין די אַוונטן, ווען מ'איז בײַ אַ צעלייגטן פֿייער געזעסן, האָט מען אים אַזעלכע זאָכן ניט דער־צייט. אים האָבן זענע אַרויסהעלפֿער נאָך אַלץ געהאַלטן בײַ דעם גלויבן, אַז אַלע — יונג און אַלט — זענען, פֿונקט ווי פֿריער, גרייט דאָס פֿעבן אַוועקצוגעבן אין דער מלחמה קעגן די רוימער און קעגן הורדוסן. אַבער ער איז אַלץ געזעסן אָן אַנגעכמורעטער, אַ פֿאַרטרויערטער, מיט אַ געבויגענעם קאָפּ און אַ פֿאַר־קנייטשטן שטערן, און קיינער האָט ניט געוואוסט, פֿאַר וואָס ס'האָט אים מיט אַ מאָל אַזאַ שווערער אומעט באַפֿאַלן.

בלויז ער אַליין האָט דאָס געוואוסט און ער האָט דעם סוד קיינעם ניט פֿאַרטרויט. דאָס איז געווען דערפֿאַר וואָס ס'איז שוין אַוועק אַזאַ פֿאַנגע צייט און ער האָט נאָך אַלץ גאַרניט געהערט פֿון אַחיקמען ...

גאַנצע טעג און גאַנצע נעכט האָט ער געוואָרט אויף אַ ידיעה פֿון אים. אַלע מאָל, ווען ער האָט דערהערט עפעס אַ טומל, האָט ער געמיינט, אַז באַד וועט מען אָנהייבען שאַלן און טרומייטערן און איבער די בערג פֿון גליד וועט זיך מיט פֿרייד צעטראָגן די גרויסע בשורה, אַז מ'האָט הורדוסן דערהרגעט, ווען ער האָט זיך פֿאַר טאָג געבאָדן אין ים. אַלע מאָל ווען ס'איז אַוועק אַ טאָג און הורדוס אַליין איז אויפֿן שאַכטפֿעלד ניט געווען, האָט חזקיהו געהאַפֿט, אַז מאָרגן וועט מען שוין הערן, אַז ער איז טויט. אַבער די האַפֿענונג איז געווען אומזיסט. אויף מאָרגן האָט מען שוין הורדוסן ווידער געזען אויף אַ באַרגשפיץ, רינטנדיק אויף אַ פֿערד. און מ'האָט געהערט ווי זען שטאַרקע שטים הייבט אָפּ ווייט :

— אַרונטערפֿאַלן די קאַסטנס דאָ!

— אַרויפֿציען די קאַסטנס דאָרט!

און יעדער קאַסטן, וואָס מ'האָט אַרונטערגעפֿאַלן אויף אַנזערנע קייטן, האָט געבראַכט טויט און פֿאַרניכטונג צו די מענטשן, וואָס האָבן זיך אין די בערג באַפֿעסטיקט. אַלע מאָל האָט מען ערגעץ אַנדערש געזען ווי ייִדן ווערן גע־שלינדערט אין די טיפֿע תהומען מיט די קעפּ אַראָפּ. אַלע מאָל האָט מען ערגעץ אַנדערש פֿאַרצווייפֿטע אויסגעשרייען געהערט, און ס'איז אוממעגלעך געווען צו ציען די בויגנס אויף די באַוואָפֿנטע זעלנער, וואָס האָבן זיך אין די קאַסטנס אַרונטערגעפֿאַלן, ווייל די ווענט פֿון די קאַסטנס זענען מיט בלעד און אייז געווען באַשפֿאַגן און ס'האָט זיי קיין פֿייעל ניט גענומען.

חזקיה אָליין האָט אָנגעהויבן ווערן פֿאַרצווייפֿלט. הורדוסעס אַנזערנע קאַסטנס, ווי אַ מיטל אין אַזאַ מלחמה, האָבן אים שטאַרק צעטומלט און ער האָט ניט אויפֿגעהערט טראַכטן צו געפֿינען עפעס אַ מיטל קעגן זיי. אָבער ער האָט קיין מיטל קעגן זיי דאָך ניט געקענט געפֿינען. און ניט איין מאָל, ווען ער האָט דערזען ווי די קאַסטנס אויף די אַנזערנע קייטן לאָזן זיך אַרונטער, האָט ער, אין זיין אומבאַהאַלפֿנקייט געטראַכט, אַז ווען ס'וואָלט געשען אַ נס און ער וואָלט מיט אַ מאָל אַן איבערמענטשעכע גבורה באַקומען, וואָלט ער די אייביקע בערג פֿון גליל אין שטויב צעריבן ...

עטלעכע מאָל האָט חזקיה פֿון אַ באַהעלטעניש אַרויפֿגעשאָסן אַ פֿליז צו הורדוסן אויף אַ באַרגשפיץ. ער האָט גוט געצירעוועט; אַריינגעלייגט אין דעם ניט נאָר די געניטקייט פֿון אַ גוטן שיסער, נאָר אויך אַ פֿרומע כּוונה; ער האָט געוואָלט טרעפֿן די פֿליז דווקא אין פֿנים, ווייל די ברוסט איז ביי הורדוסן געווען באַשיצט מיט אַ קופּערנעם פֿאַנצער. אָבער די פֿליז האָט אַלץ ניט געטראָפֿן. אַדע מאָל, ווען זי איז צום שפיץ באַרג צוגעפֿלויגן, איז שוין הורדוס געווען אויף אַן אַנדער אַרט. ער איז קיין מאָל צו לאַנג אויף איין אַרט ניט געשטאַנען ...

ד

עס איז כּמעט קיין מאָל ניט אַוועק אַ וואָך, אַז הורדוס זאָל די באַפֿעסטיקטע אין די בערג ניט איבערראַשן מיט עפעס אַ ניס אין זינע וועגן ווי צו פֿירן מלחמה. אויך זינע אייגענע מענטשן האָט ער אַלט איבערראַשט מיט זינע וועגן. און מער ווי אַלץ האָט ער זיי איבערראַשט מיט דעם, וואָס ער האָט אָנגעהויבן אַנזאָגן איטלעכן באַזונדער פֿון די עלטסטע אין זינע מחנות:

— ווען דו געפֿינסט זיך אויף אַן אַרט, וואו דיין קול קען דערהערט ווערן צווישן חזקיהס לייט, זאָסטו עס אויפֿהייבן, דאָס קול דינסט, און שרייען אַזוי הויך, אַז אַדע זאָלן הערן, און שרייענדיק זאָסטו נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל דערמאָנען, אַז מיר קומען ניט ווי שונאים, נאָר ווי פֿריינד, און אַז ווען זיי וועלן זיך אונטער געבן, וועלן מיר קיינעם פֿון זיי ניט באַשטראַפֿן, מיר זוכן ניט קיין נקמה ... זאָגנדיק דאָס, האָט ער ניט איין מאָל אין זיך געשמייכלט. און ווען איינער פֿון די עלטסטע האָט אים אַ מאָל דערבאַ אַ פֿיל באַדייטיקן בליק צוגעוואָרפֿן, האָט ער אים די האַנט אויפֿן אַקסל אַרויפֿגעלעגט:

— גוט וואָס דו פֿאַרשטייסט ...

נאָך דעם האָט ער שוין ווייטער גערעדט וועגן דעם:

— אין אַ מלחמה מיט אַ שונא — האָט ער געזאָגט — מעג מען זיך מיט אַדע מיטלען באַנוצן ... אַפֿילו מיט דעם, וואָס מע רופֿט געוויינטלעך אַן מיטן נאָמען פֿאַלשקייט ... ווען עס איז רעכט אַרויסצוקומען קעגן מענטשן מיט שווערדן אין די הענט, איז אויך רעכט אַרויסצוקומען קעגן זיי מיט פֿאַלשקייט און זיך

באַנוצן מיט דיגנס... מיט וואָס איז דען הרגענען אַ מענטשן אַ קלענער פֿאַר-
ברעכן ווי אָפּנאַרן אים? ..

און ער האָט דעמאָלט, ניט אַן באַרימער, גאַנץ אָפֿן געזאַגט, אַן צווישן די
מחנות פֿון חזקיה הגדולי האָט ער אויך זינע מענטשן, וואָס ער האָט אַהין אונ-
טערגעשיקט ...

— זיי האָטן זיך דאָרט אַזוי — האָט ער געזאַגט — ווי זיי וואָלטן געווען
קעגן מיר און קעגן רוים. אָבער שטייערהייט גראַבן זיי אונטער דעם מוט פֿון
יענע וויאָדע צייט, די משוגעים ...

דאָס נייסטע מיט אַין זיין וועג ווי צו פֿירן מלחמה איז געווען אַרויסצורופֿן
אַ שטאַרקן חשק צום פֿעבן ביי די יונגע מענטשן אין חזקיהס מחנות ...

ער אַליין האָט זיך דערטראַכט דערצו, און ער אַליין האָט יעדן טאָג אַרונטער-
געשריגן צו די מענטשן, וואָס האָבן זיך באַפֿעסטיקט אין די בערג:

— הערט זיך צו צו מײַן קול, איר יונגע מענטשן! קוקט ניט אויף די אַלטע,
וואָס זענען מקריב זייערע פֿעבנס אַן אַ זין, אין אַ מלחמה, וואָס זיי האָבן שוין
אין דער אמתן פֿאַנג פֿאַרדירן!.. די אַלטע האָבן שוין זייער וועלט אָפּגעפֿעבט
און זיי האָבן שוין גאַרניט צו פֿאַרפֿירן... איר אָבער, מענטשן יונגע, האָט נאָך
ווייניק געפֿעבט און עס האָט ניט קיין זין דאָס פֿעבן אַוועקצוגעבן! דאָס פֿעבן איז
שיין, דאָס פֿעבן איז פֿריי און ס'האָט פֿאַר אַיך אַע פֿאַרגעניגנס פֿון דער וועלט
צוגעגרייט!.. איז הערט זיך צו צו מײַנע רייד און גיט זיך אונטער!.. גיט זיך
אונטער!.. גיט זיך אונטער!..

און אין די בערג, וואו דער טויט איז די גאַנצע צייט געשטאַנען פֿאַר די
אויגן און וואו פֿון אויבן זענען אָפֿט געפֿלויגן פֿינדן און פֿון אונטן האָבן שוואַרצע
און פֿינצטערע אָפּגורנטן אַרויפֿגעקוקט, האָבן די פשוטע ווערטער וועגן פֿעבן און
טויט אַדעמען שטאַרק צערודערט. און צווישן חזקיהס מענטשן האָט מען אָנגע-
הויבן הערן ווי יונגע צייט מורמלען שטייערהייט, אַן עס האָט טאַקע ניט קיין זין
מקריב צו זיין דאָס פֿעבן, ווייז סײַ ווי איז די מלחמה דאָך אַ פֿאַרדירענע ...
— הורדוס איז גערעכט, די אַלטע האָבן שוין סײַ ווי סײַ גאַרניט וואָס צו
פֿאַרפֿירן ...

— ווי וועלן מיר אים קענען ביקומען, ווען די רוימער זענען אויף זיין זייט?

— ער האָט פֿערד און רייטוועגענער ...

— הינט די קאַסטנס ...

— די צאָל פֿון זינע חייזות איז זייער גרויס ...

— און אויב די מלחמה דאָ וועט געדויערן נאָך אַ פֿאַנגע צייט, וועלן מיר

ביסלעכווייז פֿון הונגער אויסשטאַרבן ...

— וואָס ס'וועט בייבן פֿון דער שווערד, וועט דער הונגער פֿאַרפֿענדן ...

— און ווער ס'וועט פֿון הונגער מיטן פֿעבן אַרויס, וועט דערנאָך אויף זיך
בעטן דעם טויט ...

אַזוי האָבן יונגע צייט גערעדט צווישן זיך אין דער שטיי. און כאָטש די צאָל
פֿון אַזעלכע יונגע צייט איז די ערשטע צייט געווען ניט גרויס, האָבן זיי דאָך
אָפּגעשוואַכט דעם מוט אין די רייען פֿון חזקיהס מענטשן, וועלכע האָבן פֿרייער

אַרויסגעוויזן גרויס העלדישקייט אין דער מלחמה פֿאַר פֿרינדיגייט. אַלע מאָל ווען מ'האַט געהערט וועגן יונגע מענטשן, וואָס האָבן זיך אונטערגעגעבן, האָבן אַלע געפֿילט, אַז ס'איז שוין ניט דאָס, וואָס פֿריער און אַז דער סוף איז שוין נאָענט... חזקיה האָט געזוכט מיט'ען קעגן דעם. רייטנדיק אויף זיין פֿערד, איז ער אָפֿט אויף די קרומע, שטויביקע וועגן אַרומגעפֿאַרן, און אָפֿשטעלנדיק זיך אַלע מאָל ביי אַן אַנדער הייל, ביי אַן אַנדער פֿעלד, האָט ער געזאָגט מוסר די יונגע פֿינט, וואָס האָבן אָנגעהויבן אַרויסוויזן שראַבעריקייט; ער האָט מיט גוטן און מיט ביזן געפרוואָווט ווידער אָנצוינדן אין זיי דאָס פֿייער, וואָס האָט זיך שוין געהאַט אָנגעהויבן אויס'טעשן. אָבער זינע רייד וועגן פֿאַלק, וועגן פֿאַנד, וועגן פֿרינדיגייט און וועגן ירושלים, דער הייליקער שטאָט, האָבן שוין מער ניט געוירקט אַזוי ווי פֿריער. אַ סך פֿון די, וואָס האָבן זיך צו אים צוגעהערט, האָבן אים שוין מער גלייך אין די אויגן ניט געקענט קוקן. זיי זענען געשטאַנען פֿאַר אים מיט געבוי- גענע קעפֿ און דערביי האָבן זיי גאָר געטראַכט פֿון די רייד, וואָס זיי האָבן געהערט פֿון הורדוס...

און הורדוס האָט געוואוסט וועגן די נצע שטימונגען צווישן חזקיהס מענטשן. זינע געדונגענע אויסשפּירער האָבן דאָס אים געפֿאַזט וויסן. און ער האָט דעריבער קיין איין טאָג ניט פֿאַרפֿעלט אַרונטעראַצושרייען אַלץ דאָס זעלבע און דאָס זעלבע צו די מענטשן אין די בערג :

— הערט זיך צו צו מײַן קול, איר מענטשן יונגע! קוקט ניט אויף די אַלטע, וואָס זענען מקריב זייערע לעבנס אַן אַ זין אין אַ מלחמה, וואָס זיי האָבן שוין אין דער אמתן פֿאַנג פֿאַרדוירן... איר אָבער, מענטשן יונגע, האָט נאָך ווייניק געלעבט, און ס'האַט ניט קיין זין דאָס לעבן אַוועקצוגעבן!.. דאָס לעבן איז שייך, דאָס לעבן איז פֿריי, און ס'האַט פֿאַר אייך אַלע פֿאַרגעניגנס פֿון דער וועלט צו- געגרייט!.. איז הערט זיך צו צו מײַנע רייד, איר מענטשן יונגע, און גיט זיך אונטער!.. גיט זיך אונטער!.. גיט זיך אונטער!..

עס איז אוממעגלעך געווען פֿון דעם קול זיך צו באַפֿרייען. ס'האַט אַריינגעדרונגען אין די היילן, אין די נאַרעס, אין די גריבער. עס האָט אומעטום גע- קלונגען און אומעטום אָפּגעהיילט. די זעלבע אַנגעהערטע ווערטער, וואָס הורדוס אַליין האָט אַרונטערגעשריגן אויף איין אַרט, האָבן די עלטסטע פֿון זינע מחנות אַרונטערגעשריגן פֿון אומעטום, וואו זיי זענען נאָר געשטאַנען. מען האָט געשריגן פֿון בערג, פֿון פֿעלדן און אויך פֿון די אַיזערנע קאַסטנס, וואָס מ'האַט אויף קייטן צווישן די בערג אַרונטערגעפֿאַזט. און ס'איז שווער געווען פֿון די קולות זיך צו באַהאַלטן. ווען מ'איז פֿון זיי אַנטפֿאַפֿן אויף איין אַרט, האָט מען זיי דערהערט אויף אַן אַנדע ראָרט. זיי האָבן מיט זייער הייליך אַלעמען נאָכגעיאָגט.

מענטשן אין די היילן האָבן זיך איבער דעם צעטיילט אין צוויי פּיתות : אייניקע האָבן זיך געריטן אין קריג און אַנדערע האָבן געשריגן, אַז מ'דאַרף זיך אונטערגעבן. עס האָבן אָנגעהויבן אויסברעכן געשלעגן צווישן אייגענע, און בריי- דער אויף ברידער האָבן זיך מיט שווערדן געוואָרפֿן, און טאַטעס האָבן אויף די קעפֿ פֿון זייערע אייגענע קינדער טויטע קללות געשיקט.

— פֿאַרשאַלטן זאָלן זיין די, וואָס פֿעלשן אין דעם בונד פֿון זייער פֿאַלק!

— אַ טויט צו די, וואָס נעמען אויף זיך דעם יאָך פֿון די פֿרעמדע!
 אַזעלכע קולות האָבן זיך אָפֿט געהערט אין די בערג און אין די טאָלן.
 און די קולות פֿון די מענטשן, וואָס זענען געווען אונטן, האָבן זיך געמישט
 מיט די קולות פֿונעם שונא, וואָס איז געשטאַנען אויבן. עס איז געווען אַ מהומה
 פֿון קולות. און דאָס האָט געקענט טרײַבן מענטשן צו משוגעת, און אַ סך זענען
 טאַקע אַרונטער פֿון זינען און האָבן אויף זיך די האָר פֿונעם קאַפּ געריסן און
 האָבן זיך אַליין אין די טיפֿע אָפּגרונטן געוואָרפֿן ...

.*.*

און איין מאָל, ווען הורדוס האָט די אנזערנע קאַסטנס אַרונטערגעלאָזט און
 די קולות פֿון אויבן און פֿון אונטן האָבן זיך איבער באַרג און טאָל צעהילכט, האָט
 זיך אין איינער פֿון די היילן אָנגעהויבן אַ שטאַרקער קריג צווישן אייגענע.
 אין יענער הייל איז געלעגן באַהאַלטן אַבינדב פֿון דער שטאַט ציפורי. אויך
 זיין ווייב און זינע פֿיר זין זענען מיט אים דאָרט געווען. די זין, אַלע יונגע מענטשן,
 האָבן לאַנג אַננגעטענהט מיטן פֿאַטער, מע זאָל זיך אונטערגעבן ...
 — מיר זענען נאָך יונג, טאַטע — האָבן זיי זיך בני אים געבעטן — מיר
 ווילן נאָך לעבן ...

אויך די מוטער האָט זיי אין דעם אַרויסגעהאַלפֿן:
 — זע, אַבינדב — האָט זי געוויינט — מיר האָבן אויף דער וועלט פֿיר זין
 געבראַכט. לאָז זיי ניט שטאַרבן אַזוי יונג ...
 אָבער אַבינדב האָט דאָס ניט געקענט הערן. און ווייל ער האָט אין זייערע
 רייד דערקענט די ווערטער, וואָס הורדוס האָט ניט איין מאָל אַרונטערגעשריגן,
 איז ער געוואָרן אַזוי ווילד, אַז ער האָט געכאַפט אַ האַק און זיך אַוועקגעשטעלט
 ביים אַרויסגאַנג פֿון דער הייל ...

— ווער ס'וועט נאָר פּרוואַוון אַרויסגיין פֿון דאַנען זיך אונטערצוגעבן —
 האָט ער פֿון צווישן די ציין די ווערטער אַרויסגעבראַכט — ווער ס'וועט דאָס
 נאָר פּרוואַוון, וועט דאָ דעם טויט געפֿינען! ...
 די פֿיר זין האָבן זיך איבערגעקוקט ...
 און די מוטער האָט שטיף געוויינט.

— אַבינדב ... אַבינדב ... האָט זי עטלעכע מאָל דעם מאַן ביים נאָמען
 אָנגערופֿן. און ווען זי האָט געזען ווי ער שטייט מיט דער האַק אין דער האַנט
 און קוקט אויף די זין, און אויף איר קוקט ער זיך גאַרניט אום, האָט זי אָנגע-
 הויבן יאָמערן אויפֿן קול:
 — אַבינדב, געדענק אָן גאָט! ...

דאָס קול האָט ביי איר געציטערט. זי איז געקראַכן אויף דער ערד און פֿון
 די פֿאַרוויינטע אויגן האָט ביי איר אַרויסגעקוקט אַ פֿאַרגליווערטע שרעק. און
 אַבינדב האָט אַלץ געהערט און געזען; דאָס האַרץ האָט זיך ביי אים אין בלוט
 געבאַדן; אָבער ער האָט זיך דאָך ניט אומגעקוקט אויפֿן ווייב, וואָס האָט אויף

דער ערד געיאַמערט. ער האָט די גאַנצע צייט אַפֿילו אויף אַ רגע ניט אַראָפּגענומען די אויגן פֿון די פֿיר זיי, וואָס זענען ניט ווייט פֿון אים געשטאַנען. אין די שטומע בליקן, וואָס זיי האָבן איינער אויפֿן אַנדערן געוואָרפֿן, האָט ער געזען שלעכטס; ער האָט שוין מער ניט געקענט קוקן אויף זיי ווי אויף אייגענע קינדער, נאָר ווי אויף פֿאַררעטער פֿון פֿאַלק. זיי זענען שוין אין זינע אויגן געווען קנעכט, וואָס זענען גרייט אוועקצוגעבן די פֿרייהייט פֿון זייער פֿאַלק פֿאַר אַ טאַפּ לִינדזן. און ווען ער האָט דערזען, ווי איינער, דער עלטערער, האָט זיך געגעבן אַ לָאָן צום אַרויסגאַנג פֿון דער הייל, האָט ער אויף אים די האַק אויפֿגעוויבן...

בזי דער מוטער האָט זיך פֿון האַרצן אַרויסגעריסן אַ שאַרפֿער יאַמערדעכער קוויטש און זי האָט זיך אַ צעשראַקענע אין אַ ווינקל פֿאַררוקט און איז געבליבן אָן לָשון. און נאָך דעם איז שוין די גאַנצע הייל פֿאַרפֿלייצט געוואָרן פֿון אַ ווילדער משוגעת, וואָס האָט זיך אין איין גרויסן קנויף ציוניפֿלעדרייט; די זין האָבן זיך געוואָרפֿן אויפֿן פֿאַטער און זיך אַרץ געריסן אַרויסצוגיין פֿון דער הייל. אַלע האָבן געשריגן, אָבער מ'האַט ניט געקענט הערן וואָס זיי שריצען. און דער פֿאַטער מיט דער האַק האָט די זין איינציקווייז דערשלאָגן... און ווען זיי זענען שוין אַלע פֿיר געלעגן טויט פֿאַר אים, האָט ער זיך פֿאַר זיי אויף די קני אַרונטערגעלאָזט און אַזוי איז ער אַ היפשע ווייז געבליבן דעבן זיי ווי אַ צעמישטער, קוקנדיק דאָ אויף זיי און דאָ אויף דער צעשראַקענער, צעמישטער מוטער, וואָס האָט ווי אַ פֿאַריאַגט חיהלע אין אַ ווינקל זיך פֿאַררוקט, און ווען ער האָט מיט אַ מאַל דערהערט ווי הורדוס שרייבט פֿון דער הויך: „הערט זיך צו צו מנין קול, איר מענטשן יונגע“, האָט ער זיך מיט אַ מאַל געגעבן אַ הייב אויף פֿון דער ערד, און אַרויסלייפֿנדיק, האָט ער אויך אָנגעהויבן שרייען אַרויף:

— הער זיך צו צו מנין קול, דו קנעכט פֿון אדום! דאָס בלוט פֿון מנינע קינדער זאָל פֿאַלן אויף דיין קאַפּ! ..

לאָנג האָט ער אים אַזוי געשאַלטן, אים און אויך די רוימער, וועלכע ער האָט געדינט. און נאָך דעם האָט ער זיך אַליין אַרענגעוואָרפֿן אין אַ טיפֿן תהום און איז דערהרגעט געוואָרן...

נאָך דעם איז שוין זעלמן אוועק אַ טאַג, אַז ס'זאָל ערגעץ אין אַ הייל ניט געשען עפעס אַזוינס, וואָס זאָל אַלעמען אין די בערג שטאַרק צערודערן, און דאָן האָבן זיך שוין געפֿונען אַזעלכע, וואָס האָבן חזקיהן אַליין שטידערהייט געראַטן, ער זאָל זיך אונטערגעבן...

— דו זעסט דאָך — האָבן זיי אים געזאָגט — אַז גאַט האָט זיך אַפּגעקערט פֿון אונדז... ער איז ניט מער אויף אונדזער זייט, נאָר אויף דער זייט פֿון די, וואָס זענען קעגן יהודה און ישראל... אפשר איז גאָר גאַטס ווילן, אַז מיר זאָלן זיך איצט אונטערגעבן? ..

עס איז פֿאַר חזקיה הגילדי געווען אַ גרויסע אַפּקומעניש אַזוינס צו הערן, און ער האָט זיך געדאַרפֿט אַנטאָן אַ כוח ניט צו וואַרענען, אַז אויב מען וועט ווייטער צו אים אַזוי רעדן, וועט מען דערפֿילן די שטאַרקייט פֿון זיין האַנט. עס זענען געווען צייטן, ווען אים אַליין האָט זיך אויך געדאַכט, אַז ער הייבט אָן האָבן ספֿקות אין דעם, צי עס האָט טאַקע געהאַט אַ זין אַרויסצורופֿן דאָס פֿאַלק

אין אַ מלחמה און זיך פֿאַרמעסטן אין כוחות קעגן די רוימער און קעגן הורדוסן און זינגע חירות. ער האָט די שווערע געדאַנקען געטריבן פֿון זיך און מיט אַזע כוחות זיך ווייטער געקלאַמערט אין דעם גלויבן, אַז פונקט ווי דער אַלטער מתתיהו דער חשמונאי אין די צייטן פֿון אַנטיוכוס הרשע, אַזוי האָט ער, חזקיה הגלילי, איצט אויף זיך די שליוחות אויסצולייזן דאָס פֿאַלק, און אַז עס איז אים, פונקט ווי דעם אַלטן מתתיהו, אפשר גאַר באַשערט פֿון גאָט צו זיין דער ערשטער פֿון אַ משפּחה, וואָס וועט דערנאָך אין אַ משך פֿון דורות אויפֿטאַן גרויסע זאַכן פֿאַרן פֿאַנד און פֿאַרן פֿאַלק...

גאַרניט ווי זיין שטייגער איז געווען פֿריער, האָט ער זיך אין די אויפֿדער-נאַכטן אָנגעהויבן אָפּזונדערן פֿון אַלעמען און ער איז איינער אַליין געזעסן אין זיין הייל אַ פֿאַרטראַכטער. דער געדאַנק, אַז הורדוס וועט דאָ פֿון דער מלחמה אין די בערג פֿון גליל נאָך אפשר אַרויסקומען מיט אַ נצחון, האָט אים ניט געגעבן קיין רו. טראַכטנדיק דערפֿון איז ער אין דעם אַזע מאָס געגאַנגען ווייטער און ער האָט זיך שוין אַזוי קלאַר פֿאַרגעשטעלט, ווי נאָך דעם גרויסן נצחון וועט מען הורדוסן געבן מרים די חשמונאית פֿאַר אַ ווייב און דאָן וועט אים שוין גיט זיין שווער זיך צוצושטאַגן צום טראַן און ער וועט ווערן דער קיניג פֿון יהודה מיטן גנאָד פֿון רוים. דאָס האָט אים אַ טיפֿן טרויער אַריינגעבראַכט, ווייל ער האָט אין דעם געזען דעם סוף צו די אַזע האַפֿענונגען אויף דער גאולה, וואָס האָט געדאַרפֿט אויפֿריכטן דאָס ייִדישע פֿאַלק. און איין מאָל, אין אַ פֿרימאַרגן, נאָך אַ נאַכט ווען דאָס וואַיען פֿון די שאַקאַן אין די וויסטענישן פֿון אַרום און אַרום האָט אים אַ סך מאָל פֿון שדאַף אויפֿגעוועקט, האָט חזקיה מיט אַ מאָל דער-הערט טריט, און ווען ער האָט די אויגן אויפֿגעהויבן, האָט ער פֿאַר זיך דערזען אַחיקמען פֿון יודפת.

חזקיה האָט זיך גלייך אין זיין פֿולער הויך געגעבן אַ הייב אויף, ווען ער האָט אַחיקמען דערזען. ער האָט אים געוואָלט עפעס זאָגן, עפעס ביי אים פֿרעגן, אָבער די ווערטער זענען ביי אים פֿונעם מויל ניט אַרויסגעקומען. דאָס האַרץ האָט אים אומרואיק געקלאַפט. פֿון די האָר פֿונעם קאָפּ ביז די שפיץ פינגער פֿון די פֿיס האָט אים אַ קעזט דורכגענומען און באַדד האָט אים אַ היץ באַשדאַגן. עס האָט זיך חזקיהן געדאַכט, אַז אין דער רגע האָט דער טויט אים מיט אַ שפיץ פֿון אַ פֿליגל אָנגערירט...

און אחיקם איז פֿאַר אים געשטאַנען מיט אַ פֿינצטער פנים, אַן אינגעשרומ-פענער, אַ צעדריקטער, מיט געבויגענע אַקסעלען און מיט אַ געבויגענעם קאָפּ. די קני האָבן ביי אים געציטערט. און מיט אַ מאָל האָט ער געגעבן אַ פֿאַל חזקיהן צו די פֿיס.

— זיי מיר מוחל, חזקיה!... זיי מיר מוחל!..!

חזקיה האָט אים שטיף פֿון דער ערד אויפֿגעהויבן, און אַוועקגעצנדיק אים אויף דעם גרויסן שטיין, וואָס איז אין דער הייל אויף דער ערד געלעגן, האָט ער אַרויסגעזאָגט איין וואָרט, וואָס האָט געקלונגען ווי אַ שטרענגער באַפֿעל:

— דערצייל!

עס איז אָבער אַחיקמען שווער געווען צו דערציילן וואָס ס'איז פֿאַרגעקומען; די ווערטער האָבן זיך ביי אים ניט צונויפֿגעלייגט אַזוי, אַז זיי זאָלן קענען געבן אַ באַגריף וועגן דעם, וואָס ער פֿילט איצט און וואָס ער פֿעלט איבער; ער איז געווען זיכער, אַז וואָס ער זאָל ניט זאָגן און ווי אַזוי ער זאָל ניט רעדן, וועט חזקיה אים דאָס מאַל ניט פֿאַרשטיין, און אַלץ וועט פֿאַר אים בלייבן אַ געהיימעניש, וואָס מ'קען מיטן שכל ניט באַנעמען...

ער אַליין האָט דאָס אויך אין גאַנצן ניט געקענט באַנעמען מיטן שכל. און וואָס מער ער האָט געטראַכט דערפֿון, וואָס ס'איז פֿאַרגעקומען מיט אים ערשט ניט פֿאַנג צוריק, ווען ער איז פֿאַר טאָג געקומען צום ברעג פֿון ים טויטן הורדוסן, אַלץ מער האָט ער גענומען גלויבן, אַז דאָס איז אַפֿשר גאַר געווען ניט אין דער ווירקלעכקייט, נאָר אין חלום, און אַז אויב ס'איז געווען אַ ווירקלעכקייט, איז ער אַליין דעמאָלט אַפֿשר גאַר ניט געווען ער, נאָר אַן אַנדערער...

און פֿאַרגעקומען איז דאָס אַזוי:

אַחיקס איז אין אַ סך פֿרימאַרנס געקומען צום ברעג ים. ער האָט דאָרטן אַ סך מאַל, האַטטנדיק דעם בויגן אין דער האַנט גרייט, געוואַרט אויף הורדוסן. אָבער ער האָט זיך אויף אים אַלץ ניט געקענט דערוואַרטן...

ער איז אַ סך מאַל געפֿעגן באַהאַלטן הינטער זאַמד־בערגלעך, וואָס די ווינטן האָבן צונויפֿגעבאַזן. ליגנדיק, האָט ער זיך צוגעהערט צו יעדן שאַרף, וואָס האָט זיך צו זינע אויערן דערטראָגן. פֿון דער ווייטנס האָט ער געקענט הערן דאָס רוישן פֿון די כוואַליעס ביים ברעג. ער האָט אויך געהערט ווי די ים־פֿליגלען מאַכן קולות אַרום די שיפֿן, וואָס קומען אָן און גייען אַוועק. אָבער פֿון הורדוסן איז אין ערגעץ קיין סימן ניט געווען. אים האָט ער אין ערגעץ ניט געזען, און ווען ער האָט זיך דערוואוסט, אַז הורדוס באַדט זיך אַלע מאַל אויף אַן אַנדער אָרט, האָט ער ניט איין מאַל ביים ברעג פֿונעם ים געוואַנדערט, באַהאַלטנדיק זיך אַלע מאַל דאָ און דאָרט, ביי ס'האָט זיך אים סוף כֵּף סוף דאָך אַינגעגעבן צו דערזען הורדוסן ביים ברעג...

דאָס איז געווען אין אַ פֿרימאַרגן, ווען אויפֿן הימל איז אַפֿידו קיין סימן ניט געבליבן פֿון די וואַלקנס, וואָס האָבן זיך אויף אים געשפּרייט ביי נאַכט. אַ קלאַרער, אַ ליכטיקער האָט ער מיט זיין העלער בלויקייט אַרונטערגעקוקט פֿון דער הויך אויפֿן ים און אויף אַלץ אַרום, און די ערשטע שטראַלן פֿון דער זון, וואָס איז אויפֿגעאַנגען אין מזרח, האָבן זיך אויף די רוקנס פֿון די כוואַליעס געטראָגן, און די גאַנצע וועלט איז געשטאַנען אַ פֿאַרגאַפֿטע און האָט איבערגעלאָזט פֿאַר דער שטילקייט אויסצודריקן איר גרויסע פֿרייד...

אין אַזאַ פֿרימאַרגן איז הורדוס געקומען זיך באַדן.

און געקומען צום ברעג פֿונעם ים איז ער ווי צום שטאַכטפֿעלד — אַנגעטאָן אין אַ קופּערנעם פּאַנצער, מיט אַ שווערד אויף דער זייט. די באַוואַפֿנטע וועכטער, וואָס האָבן אים באַגלייט, האָט ער אַליין אַנגעוויזן וואו זיך אויסצושטעלן פֿון דער ווייטנס. און ווען ער האָט דעם רוימישן מעשענעם העלם פֿונעם קאַפּ אַרונטער־געוואַרפֿן, האָט די קופּערנע רויטקייט פֿון זיינע האַר אויסגעזען נאָך רויטער אַקעגן די שטראַלן פֿון דער זון, און ווען ער האָט זיך אַנגעהויבן אויסטאָן, האָט

עס אַרום אים געקלאַפט מיט מעש און קופער און שטאַל. אַזע מאַל האָט ער זיך אָנגעבויגן און זיך באַלד ווידער אויסגעצויגן גלייך. און יעדע באַוועגונג זינע איז געווען רירענדיק און שנעל, און ווען ער איז געבליבן שטיין אין גאַנצן אַ נאַקעטער און מיט די אויגן אָפּגעמאַסטן די כוואַציעס, וואָס האָבן שוין זינע הויזע פֿיס געוואָשן, האָט זיך פֿון הינטער אַ זאַמדיקן בערגל שטידערהייט אַרויס־ גערוקט אַ מענטש מיט אַ פֿעלעכע פֿון אַ חיה אויפֿן לייב און מיט אַ פֿינגל און בויגן אין דער האַנט ...

דאָס איז געווען אַחיקם ...

ער איז שוין געווען גרייט צו ציען די פֿינגל פֿונעם בויגן, דער מענטש מיטן פֿעלעכע אויפֿן לייב. אָבער ווען ער האָט שאַרף די בליקן אָנגעשטעלט, כדי צו טרעפֿן ריכטיק, און ער האָט פֿאַר זיך דערזען הורדוסן אין גאַנצן אַ נאַקעטן — שלאָנק ווי אַ צעדערבוים, הויך, יונג, קרעפֿטיק, פֿריש און מיט אַ לייב, וואָס איז שטאַרק אָפּגעברענט פֿון דער זון און איז ווי פֿון בראַנדז אויסגעגאַסן — זענען ביי אים די אויגן ווי צוגעשמידט געוואָרן צו דעם געשטאַלט. ער האָט די בליקן ניט געקענט אָפּרייסן. אַ פֿאַרגאַפֿטער, פֿונקט ווי מען וואָלט אים פֿאַרפֿישוּפֿט, האָט ער לאַנג אויף יענעם אויסערגעוויינטלעכן געשטאַלט געקוקט, און ער האָט אַליין ניט באַמערקט ווי דער בויגן איז ביי אים פֿון די הענט אַרויסגעפֿאַלן ...

— איך ווייס אַליין ניט, וואָס ס'איז דעמאַלט געשען מיט מיר — האָט אַחיקם, האַלטנדיק דעם קאַפּ געבויגן, איצט דערציילט חזקיהן — איך ווייס ניט; איך האָב אויף אים קיין פֿינגל ניט געקענט שישן! ...

— דאָס איז דער גריך אין דיר — האָט חזקיה געגעבן אַ זאָג, שאַקלענדיק מיטן קאַפּ — ביסט נאָך אַלץ געבליבן אַ גרייך ...

אַחיקם האָט זיך אָבער ניט צוגעהערט צו דעם, וואָס חזקיה זאָגט אים, און ער האָט מיט אַ מאַל אָנגעהויבן רעדן זייער שנעל:

— עס איז געווען ווי אַ מלאַך פֿון הימל וואָלט מיך אָנגעכאַפט ביי דער האַנט ... עס איז געווען ווי אַ בת־קול פֿון הימל וואָלט מיר אין די אויערן אַרײַנגעשריגן, אַז איך זאָל ניט ציען דעם בויגן ... יאָ, יאָ, אַ מלאַך! ... אַ בת־קול! ... איך האָב גאָר מער ניט געוואָלט קלערן וועגן דעם, אַז דאָס איז הורדוס ... איך האָב אויך ניט געוואָלט קלערן וועגן דעם צוליב וואָס איך בין געקומען אַהער ... קוקנדיק אויף יענעם נאַקעטן שיינעם געשטאַלט פֿון דער ווייטנס, האָב איך גע־טראַכט, אַז אַפֿילו גאַט אַליין וואָלט געקענט אָנווייזן דערויף מיט שטאַלץ און זאָגן: „דאָס איז דאָס ווערק פֿון מיינע הענט, זיך צו באַרימען דערמיט!“

ער האָט אויך דערציילט חזקיהן, ווי באַצויבערט ער איז געוואָרן, ווען ער האָט דערזען ווי הורדוס איז אַ נאַקעטער אין וואָסער אַרײַנגעשפרונגען.

— עס האָט זיך מיר געדאַכט — האָט ער געזאָגט — אַז דאָס איז אַ גע־שטאַלט, וואָס לעבט ניט אויף דער ערד, נאָר אין די הימלען ... איך האָב נאָך קיין מאַל אין מײַן לעבן ניט געזען אַזאַ לייב ביי אַ מענטשן פֿון דער ערד ... איך האָב נאָך קיין מאַל ניט געזען אַ מענטשן, וואָס זאָל זײַן אַזוי שלאָנק ... נאָר אַ צעדערבוים קען זײַן אַזוי שלאָנק ווי ער ... דאָס איז געווען גבורה אין באַ־וועגונג ... די קראַפֿט פֿון דער נאַטור אין גאַנג ... די שיינקייט פֿון יוגנט פֿאַר־

קערפערט אין אַ מענטשליכע געשטאַלט... די הענט אויסגעשטרעקט פֿאַרויס און דער קאַפּ מיט די קופּער־רויטע האָר אויפֿגעהויבן אין דער הויך, האָט ער זיך געגעבן אַ הייב אויף אין דער לופֿט. עס האָט זיך געדאַכט, אָז ערשט איצט האָט ער זיך צעטייקייט דערפֿיסט מיט אַלע כּוחות און ער האָט זיך פֿון דער ערד אָפּגעריסן... זיין קערפּער האָט זיך אין דער לופֿט ווי אויף די פֿליגלען פֿון אַן אַדלער געטראָגן... ווען ער איז אין וואַסער אַרנינגעשפרונגען און האָט אַנגע־הויבן שווימען, האָט זיך מיר געדאַכט, אָז אַקעגן אים האָבן די כּוואַליעס פֿון ים זייער מאַכט פֿאַרזירן. ער איז געוואָרן דער הערשער און די כּוואַליעס פֿון ים זענען אים געווען אונטערטעניק... אַלץ איז אים געווען אונטערטעניק... ער האָט מיך אין גאַנצן ווי פֿאַרכיטשע מיט זיין געשטאַלט, דער מענטש, וועמען איך האָב מיטן גאַנצן האַרצן געהאַט איידער איך האָב אים מיט מלנע אויגן דערזען... ערשט נאָך דעם ווי איך בין שוין געווען ווּנט אויפֿן וועג צוריק אַהער, איז מיר געוואָרן אַ פֿאַרדראַס און איך האָב זיך אַנגעהויבן שעמען דערמיט, וואָס איך האָב זי שליחות ניט דורכגעפֿירט...

און דאָ האָט ער זיך ווידער אַ וואַרף געטאָן חזקיהן צו די פֿיס:

— זיי מיר מוחל, חזקיה!... איך בעט דייך, זיי מיר מוחל!...

ער האָט געוואַלט נאָך עפעס זאָגן, און אַלץ וועגן דעם, פֿאַר וואָס ער האָט די שליחות ניט דורכגעפֿירט, אָבער חזקיה האָט אים אָפּגעשטעלט:

— גענוג! איך וויל מער גאַרניט הערן!...

מיטן געדאַנק, אָז אַפֿשר איז דאָס טאַקע אַ באַוונז, אָז גאַטס ווילן איז אַזוי, איז חזקיה אַרויס פֿון דער הייל אַן אַנגעכמורעטער, אַ פֿאַרוואַרגטער. קעגן זיין אייגענעם ווילן, און עפעס גאַר ווי נאָר זיך אַליין צו פּעניקן, האָט ער אַלץ גע־קלערט וועגן דעם, וואָס איצט קען ער שוין מער ניט זיין דער זעלבער וואָס פֿריער; דאָס פֿייער אין אים איז שוין אויסגעלאָשן און ער קען שוין מער קיינעם קיין מוט ניט אונטערגעבן און ביי קיינעם קיין באַגניסטערונג ניט אַרויסרופֿן; און אַזוי האָט ער זיך איינער אַליין, אַ דערשלאָגענער און אַ פֿאַרכמורעטער, צווישן די בערג אַרומגעבלאָנקעט, און ווען ער איז שפעטער צוריק אין דער הייל גע־קומען, האָט ער דאָרט אַחיקמען פֿון יודפֿת שוין מער ניט געטראָפֿן...

אין דער הייל איז געווען האַלב טונקל און שאַטנס האָבן זיך אין פּאַסן געצויגן אין דער לענג, און אין אַ ווינקל איז געזעסן חזקיהס זון יהודה און די אויגן זענען ביי אים געווען עפעס ווי איבערגעקערט. פֿאַר אים איז אויף דער ערד געזעגן אַן אויסגעפֿיידיקט קריגל וויין...

חזקיה האָט זיך שטאַרק דערשראַקן, ווען ער האָט דאָס דערזען.

— וואָס איז דאָס?

— זיי מיר מוחל, פֿאַטער — האָט דער זון שווער די ווערטער אַרויסגע־רעדט און דערביי האָט ער זיך מיט איין האַנט צעשוּיבערט די האָר פֿונעם קאַפּ — זיי מיר מוחל!

— ווי קומט דאָס צו דיר? — האָט חזקיה זיך געבייזערט. — מיט וויין דאַרף מען זיך שטאַרקן, ווען מאַיז שוואַך, אָבער ניט טרינקען אַזוי פֿיל, אָז מ'זאָל ווערן שיכור... און נאָך אין אַזאַ ציט!...

— יא, אין אזא צייט — האָט דער זון די זעלבע ווערטער איבערגעזאגט, און האָט זיך מיט אַ מאַל שטאַרק צעוויינט. — אין אזא צייט!.. יעדער טאָג ברענגט אונדז טויט... אַלע אָפּגרונטן זענען שוין פֿאַר מיט די טויטע קערפּערס פֿון אונדזערע מענטשן... אויף אַלע וועגן געפֿין איך סימנים פֿון בלוט... און ביז וואָנען? ביז ווי דאַנג נאָך וועט דאָס געדויערן?.. פֿאַטער, איך קען דאָס מער ניט!..

און מיט אַ מאַל האָט ער זיך נאָך שטאַרקער צעוויינט:

— איך בין נאָך יונג, פֿאַטער, און איך וויל לעבן!..

פֿון זיין אייגענעם זון איז חזקיהו שווער געווען צו הערן אַזוינס, וואָס האָט אים דערמאָנט אָן דעם, וואָס הורדוס האָט אָהער פֿון דער הויך אַזוי אַפֿט אַרונט־טערגעשריגן. האָט ער זיך אַוועקגעזעצט אין אַ ווינקל און אַרײַנגעמענדיק דעם קאַפּ אין ביידע הענט, האָט ער קיין איין וואָרט ניט אַרויסגעזעצט. וואָס האָט ער דען געקענט זאָגן? אַ צעבראַכענער, אַ נידערגעשלאָגענער איז ער אַזוי גע־זעסן, האָט ער זיך די אויגן אַנגעגראָבן אין דער שוואַרצער ערד, וואָס איז אין דער הייל געווען אַנגעשאַטן. ער האָט געזוכט אַ טרייסט און האָט ניט געקענט גע־פֿינען; ער האָט געזוכט אַ האַפֿענונג און האָט זי אין ערגעץ ניט געקענט זען. ער האָט דאָן אין אַלע גלידער פֿון זײַן לײַב געפֿילט דאָס אַנקומען פֿון טויט, און אין געדאַנק איז ער שוין געווען ווייט פֿון אַלץ, וואָס האָט אים צו דער ערד געבונדן... אָבער וואָס וועט זײַן מיט די האַפֿענונגען אויף דער גאולה?.. ווען וועט זי קומען, די גאולה, וואָס האָט געדאַרפֿט אויפֿריכטן דאָס פֿאַק?.. אַזוי איז ער דאַנג געזעסן מיט די פֿינצטערע געדאַנקען אין מוח און מיט דעם טיפֿן ווייטיק אין האַרצן. און שפּעטער, ווען זײַן זון האָט אים די געדאַנקען איבערגעשלאָגן און מיט אַ פֿאַרשטיקט קור דערציילט, אַז ער האָט דאָ פֿרײַער געזען ווי אַחיקם פֿון יודפת האָט זיך אין אַ טיפֿן אָפּגרונט אַרונטערגעוואָרפֿן, האָט ער בלויז דעם קאַפּ אויפֿגעהויבן און ברייט די אויגן צעעפֿנט, אָבער געזאָגט האָט ער גאַרניט. ערשט אין אַ ווייז אַרום האָט ער געגעבן אַ זאָג ווי פֿאַר זיך:

— וואָס דען האָט ער געקענט טאָן?..

און נאָך דעם האָט ער זיך אויפֿגעהויבן און זיך געדאַזט גיין, אָבער בײַם אַרויסגאַנג האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און געפֿרעגט דעם זון:

— אין וועלכן אָפּגרונט האָט אַחיקם זיך אַרײַנגעוואָרפֿן?..

דער זון האָט אים געזאָגט וואו, און חזקיהו איז שנעל אַרויס.

אין דער הייל האָט זיך ווידער אַנגעשטעלט די שטיקלייט, וואָס ס'האָט דאַרטן שטענדיק געהערשט, ווען ס'איז קיינער ניט געווען. יהודה איז שטייל אין ווינקל געזעסן און האָט זיך פֿון אַרט ניט גערירט. ווי ער וואָלט אין איין פֿאַזע פֿאַרגליווערט געוואָרן. און פֿלוצעם האָט ער זיך געגעבן אַ כאַפּ, ווי ער וואָלט זיך מיט אַ מאַל אָן עפעס דערמאָנט, און ער איז אויף שנעל פֿון דער הייל אַרויס. ער איז געדאַפֿן געפֿינען דעם פֿאַטער, און ווען ער האָט אים געפֿונען, האָט ער זיך אַזוי שטאַרק דערפֿרייט, אַז ער האָט זיך אים אויפֿן האַלדז געוואָרפֿן און אים געקושט.

— פֿאַטער... פֿאַטער...

ער איז געווען גליקלעך, וואָס ער זעט דעם טאָטן אַ לעבעדיקן. און חזקיהו האָט פֿאַרשטאַנען, פֿאַר וואָס דער זון פֿרייט זיך אַזוי. ער האָט אויך פֿאַרשטאַנען, וואָס ער האָט חושד געווען פֿויפֿנדיק נאָך אים. האָט ער דעם זון מיט ביידע הענט אַרומגענומען און מיט אַ שמיכל געזאַגט :

— האָט זיך אומזיסט געשראַקן, זון... חזקיהו הגלילי איז ניט פֿון די, וואָס וואַרפֿן זיך אַזיין אין די טיפֿע אָפּגרונטן, דאָרט צו געפֿינען דעם טויט... אָבער ער איז שוין דאָך מער ניט געווען דער זעלבער, וואָס ער איז געווען פֿריער. דער געדאַנק, אַז אין דעם וואָס אַחיקם פֿון יודפת האָט זיך שפּיחוט ניט געקענט דורכפֿירן, איז פֿאַראַן אַ צייכן פֿון גאָט, איז אים נאָך דעם שוין די גאַנצע צייט געזעגן אין זינען, און ער האָט שוין מער ניט געקענט צינדן קיין הערצער. זיך קוד האָט פֿאַרלירן די שטאַרקייט פֿון אַ מאָר און האָט שוין מער מיט אַזאַ הייך ניט אָפּגעקלונגען אין די בערג. עס האָט זיך פֿון אים אָפּגעטאָן דער גייסט, וואָס ער האָט פֿריער אַנדערע געקענט איבערגעבן, און אין די שלאַכטן אַקעגן הורדוסעס חיילות האָט ער שוין מער ניט אַרויסגעוויזן דעם פֿרעדיקן מוט...

ה

דאָן איז געקומען אַ טאָג, ווען הורדוס און זינע חיילות האָבן זיך מיט אַ מאָר געגעבן אַ שפּאַר אַרויס אויף די וועגן צווישן די בערג, און פֿון דער הויך האָט מען אויף אַנזערע קייטן אַנגעהויבן אַרונטערלאָזן די קאַסטנס, און אין יעדן קאַסטן זענען געווען באַוואַפֿנטע זעלנער מיט שפּיזן און מיט בויגנס. איבער אַלע בערג און טאָרן האָט זיך צעפֿלאַקערט אַ מלחמה אויף טויט און לעבן; מ'האַט זיך געשלאָגן אין דער הויך און מ'האַט זיך אויך געשלאָגן אונטן; ווער מיט וואָס ס'האַט נאָר געקענט, האָט זיך אויפֿן שונא געוואַרפֿן — מיט שווערדן, מיט שפּיזן און אויך מיט שטיינער, וואָס מ'האַט פֿון די בערג אַרויסגעריסן, און עס זענען געפֿלויגן פֿילן פֿון בויגנס. און פֿערד האָבן מיט די קאַפּיטעס אויף לעבעדיקע און טויטע מענטשן געטראָטן, און בלוט האָט זיך אין שטראַמען געגאַסן און גע־שרייען האָבן זיך ביז צו די הימלען געטראָגן.

און יענע גרויסע שלאַכט, וואָס איז געווען די לעצטע צווישן הורדוסן און חזקיהו אין די בערג פֿון גליל, האָט הורדוס געוואונען. זינע חיילות האָבן גע־כאַפט חזקיהו, זיך זון יהודה און נאָך דרייסיק פֿון די עלטסטע, און האָבן זיי אַוועקגעפֿירט אין געפֿאַנגענשאַפֿט...

אַרומגערינגלט מיט באַוואַפֿנטע וועכטער פֿון אַדע זייטן, האָט מען די צוויי און דרייסיק געפֿאַנגענע גיבורים אַרויסגעפֿירט פֿון די בערג. דער ערשטער אין דער ריי איז געגאַנגען חזקיהו הגלילי און לעבן אים זיך זון, קיינער פֿון די גע־פֿאַנגענע האָט קיין וואָרט ניט אַרויסגערעדט און קיינער האָט ניט געוואוסט וואוהין מ'פֿירט אים און וואָס מ'וועט מיט אים טאָן. די פֿאַנצערס אויפֿן לייב זענען ביי

זיי געווען צעבויגן און די קליידער, וואָס זיי האָבן געטראָגן, זענען געווען צעריסן. פּמעט בײַ אַלעמען זענען די נאַקעטע קני געווען צעברוטקט, אָבער דאָך זענען זיי געגאַנגען מיט פֿעסטע טריט. דער ערשטער אין דער ריי איז געגאַנגען חזקיהו הגלילי. ער איז געגאַנגען אָן אָנגעכמוּרעטער, מיט אָן אויסדרוק פֿון דערשטיקטן צאָרן אויפֿן פנים. מיט אַ טיפֿן פֿאַרדראָס אין האַרצן און אָן מורא פֿאַר דעם, וואָס ס'שטייט אים איצט פֿאַר.

ווען מען איז אַרויס פֿון די בערג, האָט מען זיך אָפּגעשטעלט. פֿון ערגעץ איז דאָן אָנגעפֿאַפֿן הורדוס אַליין, רינטנדיק אויף אַ פֿערד. ער האָט אויף די געפֿאַנגענע אַ שאַרפֿן בליק געוואַרפֿן, און ווען ער האָט צווישן זיי דערקענט חזקיהו מיט דער באַזיבערטער באַרד, האָט ער, אָנווינדנדיק אויף אים מיט דער האַנט, אַרויסגעגעבן אַ באַפֿעל:

— שמידן אין קייטן! ..

חזקיהו איז דאָס בלוט געקומען אין פנים אַרײַן, ווען ער האָט דאָס דערהערט. אויפֿהייבנדיק די ברייטע פֿלייצעס אין דער הויך, האָט ער זיך געגעבן אַ גלײַך אויס. די אויגן האָבן זיך בײַ אים אָנגעצונדן און ער האָט אָנגעהויבן שרייען אויפֿן קוץ:

— זאָסט זיך ניט דערוועגן, דו קנעכט פֿון אדום, מיך אין קייטן צו שמידן! ..

הורדוס האָט דערויף גאַרניט געענטפֿערט. אין די ווינקלען פֿון די רויט־פֿליישיקע ליפֿן זײַנע האָט זיך אַ גאַדיקער שמייכל באַוויזן. ער האָט אַ טאַרע געטאָן דאָס פֿערד מיט ביידע פֿיס בײַם בויך און איז שנעל אַוועק ווינטער. דערנאָך האָט מען חזקיהו געשמידט אין קייטן.

ער האָט געקריצט מיט די ציין, אָבער ער האָט דאָך געשוויגן ...

און ווען מ'האָט די געפֿאַנגענע אָנגעהויבן פֿירן ווינטער און דער קלאַנג פֿון די קייטן האָט זיך מיטן קלאַפֿן פֿון די טריט אויסגעמישט, האָט חזקיהו זיך צוגעבויגן צו זײַן זון און אים שטיי געזאָגט:

— איך האָב זיך אַליין דעם טויט געדאַרפֿט נעמען ... מיר וואָלט דער

טויט געווען ליבער איידער צו זײַן געשמידט אין קייטן! ..

אויף הורדוסעס באַפֿעל האָט מען חזקיהו און די אַנדערע געפֿאַנגענע אַוועק־געפֿירט אין דער שטאָט ציפורי און דאַרט האָט מען זיי פֿאַרשפּאַרט אין געפֿענ־קעניש און אָנגעזאָגט שטרענג, אַז קיינער פֿון די וועכטער זאָל צו זיי ניט רעדן. מען האָט קיינעם פֿון זיי ניט געזאָגט, ווען און וואו ער וועט געשטעלט ווערן צום משפט. און נאָך דעם ווי הורדוס אַליין האָט די מעלדונג וועגן דעם געבראַכט צו סעקסטוס־צעזאַר, דעם רוימישן הערשער פֿון סיריע, האָט ער געשיקט רופֿן דעם תליון קאָסטאַבאַר און אים אַרויסגעגעבן אַ באַפֿעל:

— די צוויי און דרייסיק געפֿאַנגענע ווידערשפּעניקער דאַרט — זיי אַלע

אָפהאַקן די קעפֿ! ..

אַפֿילו דעם קאָטבֿרוטיקן תליון קאָסטאַבאַר, וואָס האָט הורדוסן שוין גוט

געקענט, האָט דאָס שטאַרק צעטומלט, ווען ער האָט עס דערהערט.

— אַן אַ משפּט ? — האָט ער הורדוסן געפּרעגט.
 — יאָ, אַן אַ משפּט — האָט הורדוס אים געענטפּערט ביזו. — אַדע צוויי
 און דרייסיק געפּאַנגענע ווידערשפעניקער אַפּהאַקן די קעפּ!..
 און ווען קאַסטאַבאַר האָט זיך געלאַזט אַרויסגיין, שוין גרייט דורכצופירן
 דעם באַפּעל, האָט הורדוס אים גערופּן צוריק און מיט אַ גאַדיקן שמייכל אויפּן
 פנים אים אַנגעזאָגט נאָך עפּעס, וואָס ער האָט שוין שיער ניט געהאַט פּאַרגעסן:
 — און אים אַליין, דעם חזקיה הגלילי — האָט ער געזאָגט — זאָל מען
 אַפּהאַקן דעם קאַפּ דעם לעצטן... ער זאָל מיט זיינע אייגענע אויגן זען דעם
 טויט פּון אַדע אַנדערע...
 ...

ווי א בלום צווישן דערנער

א

י'ן דאָס האָט זיך, פֿון דן ביז באַר־שבע, אַ שווערער וואַלקן
אַנגערוקט און עס איז אויף אַדעמען אַ פּחד אָנגעפֿאַרן. אומעטום, אין
אַלע שטעט, שטעטלעך און דערפֿער האָבן ייִדן מיט פֿאַרביטערונג
גערעדט וועגן דעם, וואָס הורדוס האָט אָן אַ דין און אָן אַ משפּט געגעבן דעם
טויט חזקיהן און די אַנדערע געפֿאַנגענע העלדן פֿון גליל.

ביי די זיימיקע שטיבלעך, וואו אַלטע זייט און אויך יונגע מענטשן זענען
געזעסן מיט די פֿיס אונטער זיך און זיך געוואָרעמט אַקעגן דער זון; אין די
גערטנער, וואו מ'האַט געאַקערט און געפֿלאַנצט, און אויך ביי די ברונעמער,
וואוהין מען איז מיט זיימענע קרוגן אויף די קעפּ געקומען שעפּן וואַסער, האָט
מען אַרץ גערעדט וועגן דעם; און אַלטע זייט האָבן מיט די קעפּ געשאַקלט אויף
דעם גרויסן אומגליק, וואָס ס'האַט זיך געטראָפֿן, און יונגע מענטשן האָבן זיך
שטאַרק געקאַכט:

- אַזוינס איז נאָך ניט געהערט געוואָרן אין יהודה!
- ווי קען מען דאָס אָן אַ דין און אָן אַ משפּט נעמען מענטשן, וואָס האָבן
זיך פֿאַרן פֿאַלק איינגעשטעלט, און זיי אָפּהאַקן די קעפּ?!
- אַפֿילו פֿאַרברעכער גיט מען אַ משפּט, און חזקיה הגלילי איז ניט געווען
קיין פֿאַרברעכער!

- שוין צו ווייט גרייכט די חוצפה פֿון אַנטיפּאַטרוסן און זיינע זין!
- די קנעכט פֿון אדום האָבן אויף אונדז זייער שווערע האַנט פֿאַרשפּרייט!
- אין הויף האָט אַנטיפּאַטרוס דער אדומי די גאַנצע דעה...
- און זיין זון פֿאַזאעל איז מיטן גנאָד פֿון רוים דער הערשער איבער
ירושלים, און זיין זון הורדוס איז דער הערשער איבערן גליל!
- און זיי טרעטן מיט די פֿיס אונדזערע דינים און משפּטים!
- און זיי שיקן צום טויט די בעסטע זין פֿון אונדזער פֿאַלק!
- ווייטער טאָר מען דאָס ניט פֿאַרן אַזוי גיין!
- הורדוס מוז קריגן זיין שטראַף דערפֿאַר!
- דאָס בלוט פֿון חזקיהן שרייבט צו אונדז פֿון דער ערד אַרויס!

אַזוי האָבן ייִדן גערעדט אומעטום, איבערן גאַנצן פֿאַנד. און אין דער לופֿט
האַט זיך ווידער גענומען טראַגן דער גניסט פֿון אויפֿשטאַנד קעגן די אייגענע
און פֿרעמדע אונטערדריקער. און אין אַ סך שטעט האָט מען שוין אַפֿן גערעדט

וועגן צונויפקלייבן מחנות און גיין אויף ירושלים און דארט שרייבן איבער אַזע
גאסן, אַז דער קיניג און כהן־גדול הורקונוס זאָל רופֿן הורדוסן צום משפט פֿאַרן
סנהדרין, אַפּצוגעבן דין וחשבון פֿון דעם וואָס ער האָט געטאָן.

— און מען מוז אים פֿאַרמשפטן צום טויט! — האָבן זיך געהערט קולות.

— מיטן לעבן זאָל ער באַצאָלן פֿאַרן בלוט פֿון חוקיה הגלוייט!

אַפֿילו אַזעלכע, וואָס זענען פֿריער געשטאַנען ווייט פֿון דעם גאַנצן קריג,
זענען פֿון דער לעצטער געשעעניש אין גליל געוואָרן אַזוי צערודערט, אַז זיי האָבן
שוין מער ניט געקענט בלייבן אין אַ זיט. און מער ווי אומעטום האָט מען זיך
דערמיט גערעשט אין דער שטאָט ירושלים. אין אַזע הנוער און אין אַזע גאַסן
האָט מען דערפֿון גערעדט. אויך אין די הויפֿן פֿון הייזיקן טעמפל, וואו עס זענען
אַזע מאָל געווען יידן פֿון גאַנצן לאַנד, און אויך פֿון אַנדערע לענדער, האָט מען
גרויס צאָרן אויסגעדריקט. און עס האָבן זיך אויך געפֿונען אַזעלכע, וואָס האָבן
געזאָגט, אַז שולדיק איז הורקונוס, דער קיניג; ווען ער וואָלט זיך געהאַלטן
אַנדערש און ער וואָלט געפֿירט די מלוכה אַזוי, ווי אַ קיניג וואָס קומט פֿון די
חשמונאים דאַרף פֿירן אַ מלוכה, וואָלט ער זיכער ניט דערלאָזט דערצו, אַז אַנטי־
פֿאַטרוס דער אדומי און זייע זיך זאָלן אַזוי הערשן איבערן לאַנד, און דאָן וואָלט
אודאי ניט געקומען דערצו, אַז עס זאָל באַגאַנגען ווערן אַזאַ נבֿלה ביי יידן.

טעג און נעכט זענען אַוועק און אין דער שטאָט ירושלים האָט מען גאַר
וועגן קיין אַנדער זאָך ניט גערעדט ווי נאָר וועגן דעם וואָס ס'איז געשען אין
גליל. די נעמען פֿון הורדוס און חוקיה זענען גאַר ביי קיינעם פֿון די לייפֿן ניט
אַראָפּ. און איין מאָל איז געקומען אַ טאַג, ווען מ'האַט אויף די גאַסן פֿון דער
שטאָט מיט אַ מאָל דעהערט אַ יאָמער און אַ געוויינ, וואָס האָט ממש די הימלען
געקענט שפּאַלטן.

איבער אַזע גאַסן און געסלעך, וואָס האָבן געפֿירט צום קיניג אין הויף אַרנין,
האָט זיך דער יאָמער געטראָגן, און געהאַט האָט אין זיך דער יאָמער עפעס אַזאַ
שאַרפֿקייט, וואָס שניידט זיך טיף אַרנין אין די אויערן און ס'וואַרפֿט אַן אַזאַ
מורא, אַז עס לויפֿט אַריבער אַ קעלט איבערן לייב.

דאָס האָבן געוויינט ווייבער, וואָס זענען פֿון ווייט געקומען אַהער אין דער
שטאָט ירושלים. און געווען זענען יענע ווייבער די אַלמנות און אויך די מאַמעס
פֿון יענע העלדן, וואָס הורדוס האָט אין גליל אומגעבראַכט אַן אַ דין און אַן אַ
משפט. און געקומען אַהער זענען זיי צו מאַנען גערעכטיקייט ביים קיניג פֿון יהודה
און שפּאַלטן דעם הימל מיט זייער יאָמער, אַז דער האַר פֿון אַזע וועלטן זאָל
זייערע קולות דעהערן...

— אי וויי איז צו אונז, זין און טעכטער פֿון ירושלים! — איז זיך איינע
פֿאַרגאַנגען אין יאָמערלעכן געוויינ, און די אַנדערע האָבן דאָס באַד, יעדע איינע
אויף איר אייגענעם שטייגער, אונטערגעכאַפט.

— דאָס בלוט פֿון מיין מאַן האָט אַ מערדער פֿאַרגאַסן! ..

— דעם שיינעם קאַפּ פֿון מיין זון האָט אַ רוצח אַפּגעהאַקט! ..

— אוי, קלאַגט און וויינט, איר טעכטער פֿון ירושלים! ..

— אונדזערע שפּיטער האָט דער רשע ווי אַ ווילדע חיה פֿאַרצוקט! ..

— און יונגע לעבנס זענען ווי די ביימער פֿאַרשניטן געוואָרן פֿון דער וועלט! ..

— זייער בלוט שרייט פֿון די קברים אַרויס! ..

— צי איז נאָך דערהערט געוואָרן אַזאַ רציחה אין די געמאַרקן פֿון יהודה? צי האָט זיך אַ מאָל אַזוינס געטראָפֿן אין די גרענעצן פֿון ישראל? ..

— אוי, קלאַגט און וויינט און גיסט מיט טרערן, ווייַל גרויס און שרעקלעך איז דער בראַך! ..

און נאָך יעדן אויסרוף איז דער יאָמער געוואָרן שטאַרקער און דאָס געוויין האָט זיך געשפּרייט ברייטער. און וואָס ווייטער מען איז געגאַנגען, אַרץ מער ווייבער זענען צוגעקומען. קיין פֿרוי האָט ניט געקענט בלייבן פֿון ווייטן, ווען אַנדערע ווייבער וויינען און קלאַגן אַזוי שטאַרק. און אַזוי איז די צאָל געוואָרן אַרץ גרעסער און גרעסער, און ווען מ'איז צוגעקומען צום הויף פֿונעם קיניג, איז שוין דער יאָמער געווען אַזוי גרויס, אַז ס'האָט זיך געדאַכט, אַז די גאַנצע שטאָט וויינט און קלאַגט! ..

פֿונקט דאָן איז דער קיניג הורקנוס מיט זיינע נאָענטע אַרויסגעקומען פֿון הויף און האָט זיך געלאָזט צום הייליקן טעמפל, און ווען די ווייבער האָבן אים דערזען, האָבן זיי אים שוין ניט געלאָזט גיין ווייטער. זיי זענען אים צו די פֿיס געפֿאַרן, און דערביי האָבן זיי געמאַכט אַזעלכע קולות, אַז ער האָט זיך פֿאַר זיי דערשראָקן און איז געבליבן שטיין אַ צעטומלטער.

מיט די וואַסערדיקע אויגן זיינע, וואָס האָבן שטענדיק אויסגעדריקט שרעק, האָט ער זיך אין אַדע זייטן אַרומגעקוקט, געזוכט עמעצן, וואָס זאָל אים פֿון די וויינענדיקע ווייבער אַרויסראַטעווען. ער האָט דאָס אַנגעבאַזענע פנים זיינס גע־דרייט אַהין און אַהער, און די לאַנגע גרויע באַרד זיינע האָט זיך דערביי גע־טרייסלט, און ווען ער האָט פֿון אַ פֿענצטער אין הויף דערזען אַנטיפֿאַטרוסן, האָט ער צו אים ביידע הענט אויסגעשטרעקט און דאָס האָט געמיינט:

— טו עפעס! האָב רחמנות! ..

אויך אויפֿן וועג צוריק פֿונעם הייליקן טעמפל האָבן די ווייבער באַגלייט דעם קיניג מיט אַ געוויין און זענען אים צו די פֿיס געפֿאַרן. און ווען איינע פֿון די פֿרויען, אַ יונגע, אַ הויכע, מיט שוואַרצע צעשויערטע האַר, האָט אים אַנגע־כאַפט בני די פֿאַדעס פֿונעם לאַנגן מאַנטל און מיט אַ קוויטשיק קול זיך צעשריגן, ער זאָל איר אָפּגעבן צוריק איר מאַן, איז ער געוואָרן אַזוי צעטומלט, אַז אַזיין ניט־הערנדיק וואָס ער זאָגט, האָט ער עטלעכע מאָל דאָס זעלבע איבערגעזאָרט: — עס זאָל זיין אַזוי ווי דיין ווייבן איז... מען וועט דיר אָפּגעבן צוריק דיין מאַן... מען וועט דיר אים אָפּגעבן צוריק! ..

ב

ער איז שוין געווען מיד פֿון אַרץ, דער קיניג הורקנוס. עס האָט אים פֿאַר־דראָסן, וואָס דווקא אין אַזאַ צייט איז אויף זיין גורל אויסגעפֿאַרן צו זיין אַ קיניג

אין יהודה. ער האָט זיך גאַר ניט געקענט פֿונאַנדערקעניבן ריכטיק אין די אַלע זאַכן, וואָס די מלכה האָט אויף אים אַרויפֿגעלייגט. דער קריג מיט זיין אייגענעם ברודער אַריסטובולוס איז אויף אים אַרויפֿגעצוואונגען געוואָרן; עס האָט אים וויי געטאָן דאָס האַרץ דערויף, וואָס אַריסטובולוס האָט איבער אים דאָס לעבן פֿאַרלוירן; ווען ס'וואָלט זיך געווענדט אין אים, וואָלט ער זיך אין גאַנצן פֿון דער מלכה אָפּגעזאָגט; ער וואָלט זי גערן איבערגעגעבן אָן אַנדערן פֿון דער חשמונאים-משפּחה און אַליין וואָלט ער זיך פֿון אַלץ אָפּגעזונדערט און ער וואָלט זיך געלעבט רואיק און שטיי. וואָס דאַרף ער דען? אַפֿילו קיין פּה־גדול וואָלט ער ניט געוואָלט זיין... ער קען גאַרניט צווען ווי מ'שעכט אויפֿן מזבח אַזוי פֿיר אַקסן און לעמער... עס פֿאַרקלעמט זיך ביי אים דאָס האַרץ, ווען ער דער-זעט בלוט...

עס האָט אים ניט געאַרט, וואָס די גאַנצע דעה אין דער מלכה האָט גאַר אַנטיפּאַטרוס דער אדומי. פֿאַרקערט, ער איז גאַר געווען צופֿרידן דערפֿון, וואָס יענער נעמט ביי אים דערמיט אַראָפּ אַ שווערן עול פֿון קאַפּ. עס האָט אים אויך ניט געאַרט וואָס אַנטיפּאַטרוסעס צוויי זין, הורדוס און פֿאַזאַעל, הערשן מיט אַזאַ שטאַרקער האַנט — הורדוס אין גליל, און פֿאַזאַעל אין ירושלים; ער האָט גאַר-ניט געטראַכט דערפֿון. בכּלל האָט ער קיין סך ניט געטראַכט, ער איז פשוט געווען צו פֿויל צו טראַכטן, און ווען ער האָט שוין אַ מאָל יאָ געטראַכט, איז דער איינציקער געדאַנק זינער באַשטאַנען אין דעם, אַז:

— ווי גוט עס וואָלט געווען, ווען עס וואָלט נאָר געקענט זיין שטיי און רואיק! ..

ווייטער זענען ביי אים די געדאַנקען ניט געגאַנגען, און אַלע מאָל ווען ס'איז אין פֿאַנד געשען אַזוינס, וואָס האָט צערודערט די געמיטער און ער, דער קיניג און פּה־גדול, האָט געדאַרפֿט עפעס טאָן וועגן דעם, האָט ער זיך אין גאַנצן פֿאַרלאָזט אויף אַנטיפּאַטרוסן, און ער איז געווען צופֿרידן דערפֿון, וואָס ער האָט לעבן זיך אַזאַ מענטשן, וואָס נעמט אַלץ אויף זיך אַזוי גערן...

אויך איצט, ווען די ווייבער האָבן מיט זייער יאָמער אָנגעפֿילט די גאַסן פֿון ירושלים, האָט הורקובוס געזוכט אַן עצה ביי אַנטיפּאַטרוסן, און ווען ער איז צוריק פֿונעם הייליקן טעמפל געקומען, האָט ער זיך אַ מיידער אַוועקגעזעצט אויפֿן טראָן און געהייסן איינעם פֿון די באַדינער, ער זאָג צו אים אַרײַנשיקן אַנטי-פּאַטרוסן.

אינעם גרויסן, ברייטן טראָן, וואָס איז אין גאַנצן מיט סאַמעט געווען באַ-שלאָגן, האָט זיין פֿאַנגע אויסגעמאַגערטע פֿיגור אויסגעזען נאָך מער אַינגע-שורמפּן ווי געוויינטלעך. ער איז געזעסן אָן אַינגעבויענער, אַ צונויגעדייטער און די געדיכטע שוואַרצע ברעמען זענען ביי אים געווען אָנגעכמורעט. אַ זיין טיקער מענטש האָט געקענט מיינען, אַז ער איז שטאַרק פֿאַרטיפּט אין געדאַנקען. אָבער ער האָט מער ווי אַ פינטלע פֿון אַ געדאַנק אין זיין מוח ניט געהאַט. און ווען אַנטיפּאַטרוס איז אַרײַנגעקומען און האָט זיך טיף פֿאַרנייגט, האָט ער צו אים ביידע הענט אויסגעשטרעקט, און דאָס ערשטע, וואָס ער האָט אים געזאָגט, איז געווען:

— זאג מיר, אַנטיפאַטרוס, וואָס איך זאָל טאָן?! גיב מיר, אַנטיפאַטרוס,

אַ קלוגע עצה!..

און עס איז אויסגעקומען מאַדנע, וואָס דער הויכגעוואַקסענער און ברייט־פּיזיקער מענטש בייגט זיך אַזוי פֿאַר דעם אַנגעדאַרטן און אַנגעשרומ־פענעם מענטשן, וואָס שטרעקט אויס צו אים די הענט און בעט היילף. און פונקט אַזוי איז אויך אויסגעקומען מאַדנע, וואָס אין דער שטיים פֿון דעם מענטשן, וואָס בויגט זיך, איז פֿאַראַן אַזוי פֿיל פֿעסטקייט און זיכערקייט און אין דער שטיים פֿון דעם מענטשן, וואָס זיצט אויפֿן טראָן, איז פֿאַראַן אַזוי פֿיל שוואַכקייט און אומ־באַהאַלפֿנקייט... .

עפעס האָט זיך דאָ ניט געקלעפט... .

— דער קיניג דאַרף ניט זיין אומרואַיק — האָט אַנטיפאַטרוס געזאָגט, געבנדיק זיך אַ גלייך אויס און אַנגעמענדיק אַזאַ פּאַזע, פונקט ווי ער וואָלט גאָר־ניט געווען דער זעלבער, וואָס האָט זיך פֿריער אַזוי טיף געבויגן. — דער קיניג דאַרף ניט זיין אומרואַיק; מיר האָבן די שוץ פֿון רוים און דאָס וועט אונדז פֿון אַל דאָס בייז אויסהיטן... .

— אָבער דאָס פֿאָלק מאַנט, דאָס פֿאָלק פֿאַדערט, אַז מען זאָל הורדוסן משפטן פֿאַרן סנהדרין — האָט הורקונוס געזאָגט, צעשפּרייטנדיק די הענט — אַלע זענען בייז אויף אים, פֿאַר וואָס ער האָט אים, דעם חזקיה הגדילי, אַן אַ משפט געגעבן דעם טויט... פֿאַר וואָס האָט ער אַזוינס געטאָן?..

בז אַנטיפאַטרוסן אַרום די פֿיפֿן האָט זיך אַ שמיכל באַוויזן און דאָס פֿינקע אויג האָט זיך בז אים פֿאַרמאַכט און זיך באַלד ווידער געעפֿנט.

— מנין זון הורדוס — האָט ער געזאָגט — ווייסט ווי זיך צו באַגיין מיט די, וואָס הייבן אויף אַ שווערד קעגן דער מלוכה... און וועגן דעם משפט פֿאַרן סנהדרין דאַרף דער קיניג ניט זיין אומרואַיק... .

— אָבער וואָס זאָל איך טאָן? — האָט הורקונוס געפֿרעגט.

— זאָל דער קיניג נאָכגעבן דעם פֿאַרזאַנג פֿון די וואָס שרענען אַצינדער, אַז מ'זאָל מנין זון משפטן פֿאַרן טויט פֿון חזקיהו און זינען לייט — האָט אַנטי־פּאַטרוס געענטפֿערט, אַרױפֿשפּאַנענדיק מיט פֿעסטע טריט אויף די טרעפֿלעך פֿונעם טראָן, צוצוקומען נעענטער צום קיניג.

— און וואָס וועט זיין אויב די ריכטער פֿון סנהדרין וועלן הורדוסן פֿאַר־משפטן צום טויט?.. — האָט דער קיניג געפֿרעגט.

— דאָס וועלן זיי ניט וואַגן! — האָט אַנטיפאַטרוס געזאָגט מיט זיכערקייט.

— מנין זון הורדוס שטייט אונטערן שוץ פֿון רוים... .

מער האָט ער גאָרניט געזאָגט. און ער איז מיט שטיצע טריט אַרויס.

און באַלד נאָך דעם ווי אַנטיפאַטרוס איז אַרויס, איז צום קיניג אַרױפֿגעקומען מאַליכוס, און פונקט ווי אַנטיפאַטרוס, האָט ער זיך אויך טיף פֿאַרנייגט.

און געווען איז מאַליכוס איינער פֿון די אַנגעזעענסטע בנים קיניג אין הויף. און אַלט איז ער געווען אַ יאָר אַכט און פֿערציק. און געשטאַמט האָט ער פֿון גאָר אַ יחסודיקער משפּחה אין יהודה. און אין די אַלע מלחמות, וואָס די יידן האָבן געפֿירט קעגן זייערע שונאים אין די פֿעצטע יאָרן, האָט ער זיך ניט איין מאָל

שטאַרק אויסגעצייכנט. ער איז געווען אַן עלטסטער ביי די חילות פֿון יהודה. און אין אַלץ, וואָס ער האָט געטאָן, האָט ער אַרויסגעוויזן אַ פֿעסטן ווילן. ער האָט זיך פֿאַר קיינעם ניט געשראַקן. אָבער קעגן דעם מעכטיקן אַנטיפּאַטרוס, וואָס האָט אויפֿן קיניג אַזאָ שטאַרקן אַננפֿלוס געהאַט, איז ער דאָך געווען שוואַך, און דאָס האָט אים שטאַרק פֿאַרדראָסן.

און פֿאַרדראָסן האָט עס אים אַזוי שטאַרק ניט דערפֿאַר, וואָס ער אַזיין האָט זיך פֿון דעם געקענט פֿילן באַליידיקט, נאָר דערפֿאַר וואָס ער איז געווען זיכער, אַז אַנטיפּאַטרוס און זינע זין זענען אַן אומגליק פֿאַרן ייִדישן פֿאָלק; עס איז פֿאַר אים געווען קלאָר, אַז דער אַננפֿלוס פֿון די אדומים וועט ביסלעכווייז אין גאַנצן אָפּווישן אַלץ, צו וואָס די משפּחה פֿון די חשמונאים האָט אין מלחמות מיט שונאים זיך דערשלאָגן אין פֿאַרלויף פֿון דורות און דורות. און כאָטש ער איז געווען איינער פֿון די, וואָס האָבן אים, אַנטיפּאַטרוסן, נאָך מיט יאָרן צוריק גע- האָלפֿן זיך צושלאָגן צום קיניגלעכן הויף, האָט ער זיך די לעצטע צייט געהאַלטן מיט אים פֿון דער ווייטנס און ביי אַ סך געלעגנהייטן אים אָפֿן זיין שונאה אַרויס- געוויזן. ער האָט שטענדיק געזוכט מיטלען ווי אַזוי אים פֿון הויף צו פֿאַרטריבן, אָבער אַנטיפּאַטרוסעס מאַכט איז שוין געווען אַזוי שטאַרק, אַז ס'איז שוין אוממעג- לעך געווען זיך צו שטעלן קעגן אים. אַפֿילו דער קיניג אַזיין האָט שוין ביי אים די מאַכט ניט געקענט צונעמען, ווייל יודישע צעזאַר אַזיין האָט אים שוין הויך דערהויבן און אים געמאַכט פֿאַרן פּראָקוראַטאָר פֿון יהודה.

איצט אָבער, ווען דאָס גאַנצע לאַנד איז אַזוי אויפֿגערודערט געוואָרן פֿון דעם, וואָס ס'איז געשען אין גליל, האָט מאַליכוס געפֿונען אַ געלעגנהייט אַנצו- ווייזן דעם קיניג נאָך שטאַרקער ווי אַלע מאַל אויף דער גרויסער סכּנה, וואָס האָלט אין קומען, און ער האָט צו אים שאַרפֿע ווערטער גערעדט:

— ביז ווי לאַנג נאָך — האָט ער געזאָגט — וועט דער קיניג דאָס צווען און שווייגן? זעסטו דען ניט, אַז אַנטיפּאַטרוס און זינע זין האָבן שוין די גאַנצע מלוכה אין זייערע הענט און פֿאַר דיר האָבן זיי איבערגעלאָזט בלויז דעם נאַמען קיניג אַזיין? ווייס, אַז דערמיט וואָס די אויגן זענען ביי דיר פֿאַרבֿענדט, שטעלסטו אין דער גרעסטער סכּנה ניט נאָר דיין אייגן לעבן, נאָר די גאַנצע מלוכה, וואָרעם אַנטיפּאַטרוס און זינע זין זענען דיר מער ניט אונטערטעניק, נאָר פֿאַרקערט, זיי זענען די הערשער און נעמען פֿון דיר מער אין גאַנצן קיין באַפעלן ניט. און זע! אַן אַ דין און אַן אַ משפּט האָט הורדוס אין גליל אומגע- בראַכט חזקיהו און די אַנדערע, וואָס האָבן זיך אַננגעשטעלט פֿאַרן פֿאָלק. דער- מיט האָט ער געוויזן, אַז ער רעכנט זיך אין גאַנצן ניט מיט אונדזער תּורה, מיט אונדזערע דינים און משפּטים. מיט דעם האָט ער געוויזן, אַז ער שטעלט זיך העכער פֿונעם סנהדרין, און געדענק אויך, אַז ביי דיר, דעם קיניג פֿון יהודה און ישׂראל, האָט ער אַפֿילו ניט געהאַלטן פֿאַר גייטיק אַנצופֿרעגן! איז ווי קענסטו אַזוינס פֿאַרשווייגן? ווי קענסטו פֿאַרשטאַפֿן דינע אויערן און ניט הערן דאָס געוויין פֿון די אַלמנות און יתומים און דאָס געשריי פֿונעם גאַנצן פֿאָלק?!

מאַליכוס אַזיין האָט זיך דאָן שוין געהאַט אַרומגעטראָגן מיטן געדאַנק, אַז ווייל די געמיטער זענען איצט אַזוי צערודערט, וואָלט מען אַפֿשר נאָר געקענט

ארויסרופן אַ באַוואַפֿנטן אויפֿשטאַנד און אַראַפּוואַרפֿן פֿון זיך דעם יאָך פֿון רוים און אויך די הערשאַפֿט פֿון דער אַנטיפּאַטרוס־משפּחה, וואָס רוים האָט אַזוי הויך דערהויבן. אָבער ער האָט דאָך געוואָלט אויסמזנדן בלוט־פֿאַרגיסונג אין פֿאַנד און דערפֿאַר איז ער צום קיניג הורקונוס געקומען און האָט צו אים מיט אַזאַ זיכערקייט גערעדט.

— אָבער צו וואָס, מאַכֿיכוס, גאָר שריינען אַזוי הויך? — האָט דער קיניג זיך ווי געבעטן בני אים. — צו וואָס? מען וועט הורדוסן ברענגען צום משפּט פֿאַרן סנהדרין... מען וועט אים זיכער ברענגען...

אַוועק פֿונעם קיניג איז מאַכֿיכוס מיט אַ שווער געמיט, און אויפֿן וועג אַהיים האָט ער שוין ווידער געטראַכט, אַז עס וואָלט אפשר דאָך געווען גוט אויסצונוצן די שעה און ארויסרופן אַ באַוואַפֿנטן אויפֿשטאַנד אין פֿאַנד. אָבער ער האָט דאָך באַשלאָסן צו וואַרטן ביז מען וועט הורדוסן ברענגען פֿאַרן סנהדרין...

און אין דער צייט ווען מאַכֿיכוס האָט געוואַרט, איז מען אין קיניגלעכן הויף גאַנצע טעג געווען פֿאַרנומען זוכנדיק מיטלען צו העלפֿן הורדוסן זיך אַרויס־צודרייען פֿון דער גרויסער ספּנה. אַפּסנדרה, מרימס מוטער, איז געווען זייער אומרויאַק; זי האָט ניט געוואָלט, אַז מען זאָל הורדוסן טאָן שלעכטס; דער טרוים פֿון איר לעבן איז געווען, אַז איר טאַכטער זאָל חתונה האָבן מיט דעם מענטשן, וואָס האָלט איצט אין שטינגן אַרץ העכער און העכער; זי איז געווען זיכער, אַז ענדיקן וועלן זיך די רייסערייען דערמיט, וואָס הורדוס וועט ווערן דער קיניג פֿון יהודה, און דאָן וועט דאָך מרים זיין די קיניגין, און זי אַליין, זי מוטער פֿון מרימען, וועט אויך האָבן וואָס צו זאָגן אין דער מלכה...

זי איז אין אַרץ געווען זייער אויסגערעכנט, מרימס מוטער אַפּסנדרה. זי איז אין כאַראַקטער אין גאַנצן ניט געווען געראַטן אין איר פֿאַטער, דעם קיניג הורקונוס, וואָס האָט זיך שטענדיק פֿאַר עפעס אַדער פֿאַר עמעצן געשראַקן; זי האָט געהאַט אַ שטאַרקן ווילן און ווען גאָר עס איז געווען נייטיק, האָט זי געקענט פֿעסט באַשטיין דערויף, אַז עס זאָל זיין אַזוי ווי זי וויל. דערצו האָט זי נאָך שוין אַ ביסעלע צו פֿיר געוואוסט, אַז זי איז אַ שיינע און אַז זי קען באַצויבערן די קליגסטע מאַנספּאַרשוניען מיט איר שיינקייט און אויך מיט איר קלוגשאַפֿט... זי האָט ניט געטראַכט פֿון דעם, וואָס הורדוס איז ניט ווייניק שולדיק אין דעם, וואָס די הערשער פֿון רוים האָבן איר מאַן אַפּסנדר געמשפּט ווי אַ ווידער־שפעניקער און אים אָפּגעהאַקט דעם קאָפּ ווי אַ פּשוטן פֿאַרברעכער. זי האָט אַפּסנדרן אין דער אמתן גאָר קיין מאַל ניט פֿיב געהאַט און געוואָרן זיין ווייב איז זי, וויב אַזוי איז געווען דער ווילן פֿון איר פֿאַטער און מוטער. זי איז דעמאָלט כמעט נאָך אַ קינד געווען. אין גאַנצן איז זי דאָן אַלט געווען ניט מער ווי פֿופֿצן יאָר. און באַד נאָך דעם ווי זי איז זיין ווייב געוואָרן, האָבן זיך אין פֿאַנד ווידער אָנגעהויבן מלחמות און מלחמות, וואָס האָבן גאָר קיין מאַל קיין סוף ניט געהאַט, און צווישן די אַלע מלחמות איז די נשמה בני איר אַזוי צעריסן געוואָרן, אַז זי האָט קיין מאַל ניט געקענט וויסן קלאַר, וואָס זי פֿירט און מיט וועמען זי האַלט. עס איז אַלע מאַל אויסגעקומען אַזוי, אַז פֿון איין זייט איז הורקונוס געשטאַנען מיט זיינע חילות און פֿון דער אַנדער זייט איז געשטאַנען זיין ברודער אַריסטובולוס

מיט זינע חיידות. הורקנוס איז געווען איר פֿאַטער, און אַריסטובולוס האָט איר אָנגעקערט אַ שווער... איר מאָן, אַפֿסנדר, האָט געהאַלטן מיטן טאַטן און זיך געשלאָגן קעגן הורקנוסן, וואָס איז געווען זיין שווער און איר פֿאַטער; און זי אַליין איז אין דעם צעריסן געוואָרן און האָט אַליין ניט געוואוסט מיט וועמען זי זאָל האַלטן און אויף וועמעס צד זי זאָל שטיין, ווייַל וואָס זי האָט געטאָן, איז געווען ניט גוט; ווען זי האָט געהאַלטן מיטן פֿאַטער, איז אויסגעקומען, אָז זי איז קעגן דעם אייגענעם מאָן און קעגן איר שווער, און ווען זי האָט געהאַלטן מיטן מאָן און מיטן שווער, איז אויסגעקומען, אָז זי איז קעגן איר אייגענעם פֿאַטער...

דאָס האָט אויף איר אַזוי געווירקט, אָז שפעטער, ווען זי איז עזטער געוואָרן, האָט זי זיך אין גאַנצן פֿאַרטאָן אין זיך. קיין געמיינהייט, קיין רציחה האָט זי מער ניט איבעראַשט; זי האָט אויף אַרץ געקוקט ווי אויף אַ גאַנץ געוויינטלעכער זאָך, און עס איז שוין ביי איר קיין בייס ניט געווען, אָז מענטשן, וואָס ווילן שטינגן הויך, זאָלן אַפֿראַמען פֿון וועג די אַזע אַנדערע, וואָס שטערן זיי אין דעם...

מיטן לעבן פֿון פֿאַרק איז זי ניט געווען באַקאַנט, ווייַל דאָס אייגענע לעבן אירס איז אַוועק אין קיניגלעכע היילן און זי האָט קיין מאָל פֿון קיין נויט ניט געוואוסט. דער גאַנצער קאַמף פֿאַר פֿרזיהייט אין לאַנד איז איר אין דער אמתן גאַרניט אָנגעגאַנגען, און דער מוסטער פֿון אַ פֿרוי, וואָס רופֿט אַרויס גרויס אַכטונג צו זיך, איז ביי איר געווען קלעאַפֿאַטרע, די קיניגין פֿון מצרים. זי האָט שטאַרק מקנא געווען יענער דערמיט, וואָס זי איז איצט די געליבטע פֿון דעם רוימישן צעזאַר. און ניט איין מאָל האָט זי געטראַכט, אָז ווען זי אַליין וואַלט איצט געווען יינגער, וואַלט זי פֿאַר זיך אויך אויסגעקליבן איינעם פֿון די מעכטיקע פֿינט, וואָס מע האָט אַהער פֿון רוים אַרבינגעשיקט און דאָן וואַלט זי אַפֿשר אין יהודה די גאַנצע מלוכה געפֿירט...

איבער דעם וואָס זי איז שוין מער ניט געווען אַזוי יונג, האָט זי דורך דער טאַכטער געוואַלט געווינען מאַכט פֿאַר זיך. און ווען זי האָט דערהערט, אָז מע וועט הורדוסן דאָך שטעלן צום משפט פֿאַרן סנהדרין, האָט זי געשיקט רופֿן צו זיך זיין פֿאַטער אַנטיפֿאַטרוס זיך דורכצורעדן מיט אים וועגן דעם.

— איך ווייס, אָז אויף דיר, אַנטיפֿאַטרוס, קען מען זיך פֿאַרלאָזן — האָט זי געזאָגט, שמייכלענדיק צו אים אַזוי ליבעך ווי זי האָט נאָר געקענט, — אָבער הער זיך דאָך צו צו מנין עצה, וואָרעם פֿונקט ווי אויף דיר, קען מען זיך אויף מיר אויך פֿאַרלאָזן זייער גוט.

— איך בין גרייט צו הערן — האָט אַנטיפֿאַטרוס העפֿלעך זיך פֿאַרנייגט.

— איז זאָר דער פֿראַקוראַטאָר פֿון יהודה זיך אַוועקזעצן לעבן מיר — האָט זי אים נעענטער צו זיך צוגערופֿן. — און הער: איידער הורדוס וועט קומען אַהער צום משפט פֿאַרן סנהדרין, זאָל ער זיך פֿריער זען וועגן דעם מיט סעקסטוס-צעזאַר, דעם פֿראַקוראַטאָר פֿון רוים אין סיריע... דאָ אין ירושלים מוזן אַזע וויסן, אָז די רוימישע מאַכט וועט ניט דערלאָזן דערצו, אָז מ'זאָל דען זון הורדוסן טאָן שלעכטס...

אויף אַנטיפֿאַטרוסעס פנים האָט זיך אַ שמייכל באַוויזן.

— ניט-צונויפֿרעדנדיק זיך, זענען מיר ביידע אויף דעם זעלבן געדאַנק געפֿאַרן — האָט ער געזאָגט — איך האָב שוין צו מײַן זון אַוועקגעשיקט אַ שליח קיין גליל. איך האָב מיטן שליח אַ פֿאַרזיגלטע שריפט צוגעשיקט, ער זאָל זיך ניט אַפּוואַגן פֿון קומען אַהער צום משפּט פֿאַרן סנהדרין, אָבער איידער ער וועט קומען, זאָל ער זיך זען מיטן רוימישן פּראָקוראַטאָר פֿון סיריע און אים איבער-געבן ווי ס'האַלט דאָ אין ירושלים...

אַנטיפּאַטרוס האָט דעמאָלט אַלכסנדרהן דאָך ניט אַלץ דערציילט; אין דער פֿאַרזיגלטער שריפט, וואָס ער האָט מיט אַ שליח אַרויסגעשיקט צו הורדוס, האָט ער אים געשריבן, אַז ער אַליין טאָר איצט ניט מאַכן קיין איין שריט, וואָס קען נאָך מער אַרויסרופֿן דעם צאָרן פֿון פֿאַלק; עס דאַרף הייסן, אַז ער וואַרפֿט זיך אונטער דעם ווילן פֿון קיניג און קומט קיין ירושלים צום משפּט פֿאַרן סנהדרין; אין דער זעלבער צייט אָבער דאַרף די רוימישע מאַכט וואַרענען דעם קיניג און פּהן-גודל הורקונוס, אַז אויב די ריכטער פֿון סנהדרין וועלן אַרויסטראַגן אַ פּסק, אַז הורדוס איז שוידדיק און זיי וועלן אים פֿאַרמשפּטן צום טויט, אָדער אים פֿאַרשפּאַרן אין געפֿענקעניש, וועט רוים האַלטן הורקונוסן פֿאַראַנטוואָרטלעך דערפֿאַר און וועט שיקן אירע חיליות אויף ירושלים...

אין דער זעלבער פֿאַרזיגלטער שריפט האָט ער אים אויך געשריבן, אַז קומען קיין ירושלים זאָל ער ניט אַליין, נאָר מיט די בעסטע און געטרייסטע פֿון זיינע באַוואַפֿנטע זעלנער...

אויך זײַן זון פֿאַזאַעל, וואָס איז דאָן געווען דער עלטסטער פֿון די חיליות אין ירושלים, האָט אַנטיפּאַטרוס צוגעגרייט צו דעם, וואָס ס'וועט דאַרפֿן געשען אין גיכן, ער האָט אים געזאָגט, אַז ער זאָל די חיליות אין שטאָט האַלטן גרייט און אַז ווען ס'וועט נאָר זײַן נייטיק, זאָל ער זיי אַרויסרופֿן... אַפֿילו זײַנע זינגערע צוויי זין, יוסף און פֿעראַרי, האָט דער אַלטער אַנטיפּאַטרוס דעמאָלט צוגעצויגן צו דעם, וואָס ער האָט צוגעגרייט זיך צו באַוואַרענען פֿון דעם וואָס ס'קען געשען. — איר זאָלט וויסן, מײַנע קינדער — האָט ער צו זיי גערעדט, אַזוי ווי ער וואָלט געציילט די ווערטער — איר זאָלט וויסן, מײַנע קינדער, אַז נאָך קיין מאָל זענען מיר ניט געווען אין אַזאַ ספּנה ווי אַצינד. דאָס גאַנצע פֿאַנד איז שטאַרק צערודערט. דער צאָרן פֿון פֿאַלק איז זייער גרויס. די אַלע מענטשן, וואָס זענען אין הויף שטענדיק געווען קעגן מיר און קעגן אונדזער גאַנצער משפּחה, האָבן איצט די קעפּ אויפֿגעהויבן...

ער איז געווען זייער אומרואיק, דער אַלטער אַנטיפּאַטרוס. און מער ווי פֿאַר אַלץ האָט ער זיך געשראַקן, אַז הורדוס אַליין זאָל איצט אין זײַן צאָרן נאָך ניט טאָן אַזאַ זאַך, וואָס קען נאָך מער צערודערן דאָס פֿאַלק. דערפֿאַר האָט ער צו אים אין דעם זעלבן טאָג אַוועקגעשיקט קיין גליל נאָך אַ שליח מיט אַ וואַ-רענונג, אַז ער זאָל צוימען זײַן צאָרן און ער זאָל געדענקען, אַז מע טאָר איצט ניט אויפֿרודערן דאָס פֿאַלק אין יהודה, פּונקט ווי מע טאָר ניט פֿאַרלירן דעם חן אין די אויגן פֿון רוים...

און ער האָט טאַקע ווירקלעך געגלויבט, דער אַלטער אַנטיפּאַטרוס, אַז די דאַגע אין יהודה איז איצט אַזאַ, אַז פֿאַרן וואוינזײַן פֿון פֿאַנד איז זייער וויכטיק

ניט צו פֿאַרלירן דעם חן אין די אויגן פֿון רוים. עס איז בײַ אים גאַר קיין ספֿק
 ניט געווען, אַז אויב מע וועט זיך אָפּקערן פֿון דעם וועג, אויף וועלכן ער פֿירט
 די גאַנצע צײַט און מע וועט ניט אויסקומען מיט רוים, וואָס פֿאַרשפּרייט איר
 מאַכט אומעטום און זי מאַכט אונטערטעניק צו זיך אַזוי פֿיל פֿעלקער און מדינות,
 קען נאָך אָפּשר קומען אַ חורבן, וואָס וועט אין גאַנצן אָפּווישן די געדעכעניש
 פֿון יהודה. ער האָט וועגן דעם אַ סך געטראַכט. ער האָט דערפֿון אָפּט גערעדט
 מיט די, וואָס זענען אים געווען נאָענט, און געוויינטלעך האָט ער דערבײַ אַלע
 מאָל אויסגעדריקט זײַן פֿאַרדרוס :

— גראַד די, וואָס האַלטן זיך פֿאַר די געטרײַע זין פֿון פֿאַלק, פֿאַרשטייען
 דאָס ניט... און אויף מיר און אויף מײַנע זין קוקן זיי קרום, ווי מיר וואַלטן
 גאַר קיין יידן ניט געווען... זיי רופֿן אונדז נאָך אַלץ אדומים...

ג

די גאַנצע שטאַט האָט געקאַכט. די גאַסן און די געמאַרקן פֿון ירושלים
 זענען גאַנצע טעג בײַ שפּעט אין דער נאַכט געווען פֿול מיט מענטשן, און אַלע
 האָבן גערעדט וועגן דעם, וואָס מע ברענגט הורדוסן צום משפּט פֿאַרן סנהדרין.
 — עס קומט אים דער טויט! — האָט זיך געקאַכט אַ ייד מיט אַ זאַנגער
 באַרד, שטייענדיק אין אַ רעדל מיט מענטשן, וואָס האָבן זיך צו אים צוגעהערט —
 עס קומט אים דער טויט!

אַלע האָבן דעם יידן געקענט. ער איז געווען אַ שטילער, אַ גאַטספֿאַרכטיקער
 מענטש און ער האָט זיך קיין מאָל ניט געמישט אין דעם קריג, וואָס איז פֿאַר-
 געקומען אין זאַנד. דעם גרעסטן טײַל פֿון זײַן לעבן האָט ער געפאַשעט שאָף
 אין פֿעלד און ער איז צו פֿעלד און וואַלד געווען צוגעבונדן מער ווי צו מענטשן.
 ער האָט קיין מאָל קיין סך ניט גערעדט און ניט געהאַט צו וועמען צו רעדן, ווייל
 ער איז גאַנצע טעג געווען אין פֿעלד מיט די שאָף. ער האָט אין פֿעלד שטענדיק
 די אויגן געהאַלטן אָפֿן און דאָס מויל פֿאַרמאַכט; און אויב ער האָט שוין יאָ אַ מאָל
 דאָס מויל געעפֿנט, איז דאָס געווען ניט צו רעדן, נאָר צו זינגען אַ ליד — איינע
 פֿון די פּאַסטוך-לידער, וואָס ער האָט אַזוי שטאַרק לײַב געהאַט און וואָס נאָך אַ
 סך אַנדערע פּאַסטעכער אין יהודה האָבן אָפּט אויף די בערג און טאָלן געזונגען.
 איצט אָבער האָט ער מער ניט געקענט שווינגן, און שטייענדיק אין געזעמל
 מיט מענטשן, האָט ער אין דער הויך געטרייסלט דעם פּאַסטוך-שטעקן און האָט
 געשריגן אויפֿן קול :

— עס קומט אים דער טויט!

און אַלע אַרום האָבן געהאַלטן מיט אים, און אַלע מאָל האָט אַן אַנדערער
 זײַן קול אויפֿגעהויבן און געשריגן איבער די קעפֿ פֿון די, וואָס זענען אין רעדל
 געשטאַנען :

— גענוג האָבן מיר פֿון דער אַנטיפאַטרוס־משפּחה געליטן!

— זיי זענען אַ קלדה פֿאַרן גאַנצן ייִדישן פֿאָלק!

— חזקיהס בלוט שרײַט צו אונדז פֿון קבֿר!

— הורדוס האָט דעם כבוד פֿון אונדזער תורה פֿאַרשוועכט!

בנּם בית־המקדש, אויפֿן הר־הזיתים און אויך אויף די וועגן, וואָס האָבן געפֿירט קיין בית־לחם, קיין חֶבְרוֹן, קיין באר־שבע, קיין לוד און אין אַנדערע נאָענטע און ווייטע שטעט, האָבן זיך מיט אַ מאַל גענומען ווייזן ייִדן מיט באַ־וואַקסענע פּנימער און מיט פֿאַנגע פֿאַרעס, וואָס האָבן דערגרייכט ביז צו דער ערד. קיינער האָט ניט געוואוסט ווער זיי זענען און פֿון וואָנען זיי האָבן זיך גענומען; מ'האָט נאָר געזען ווי אַלע שטעט זיך איינער פֿון זיי אַוועק אויף עפעס אין דער הויך, הייבט אויף די הענט, פֿון וואָנען די פֿאַנגע אַרבע גליטשן זיך אַרונטער, און ער נעמט זאָגן מוסר דעם פֿאָלק:

— ביז ווי פֿאַנג נאָך וועט איר דאָס פֿינדן, קינדער פֿון ישׂראל? גרויס וועט זען גאָטס צאָרן, אויב איר וועט זיך אַצינדער ניט אָננעמען פֿאַרן כבוד פֿון זען הייִליקער תורה! גלייכט אויס אַנערע רוקנס, איר קינדער פֿון ישׂראל, און וואַרפֿט אַראָפֿ פֿון זיך דעם שווערן יאָך!

און אַן אַנדערער פֿון די, וואָס מיט די פֿאַנגע פֿאַרעס און גרויסע בערד, האָט אויפֿן קול געקלאָגט, אויסרעכענענדיק הורדוסעס רציחות:

— אונדזערע קינדער האָט ער געמאַכט פֿאַר יתומים און אונדזערע טעכטער פֿאַר אַלמנות!

— אונדזערע בעסטע זין האָט ער פֿון דער וועלט אומגעבראַכט און די גיבורים, וואָס האָבן זיך פֿאַר דער פֿרײַהייט פֿון אונדזער פֿאָלק געשראַגן, האָט ער אָן רחמנות פֿאַרטייליקט!

— און טיף ווי דער ים איז דער בראַך פֿון יהודה און הויך ווי די בערג איז דער אומגליק פֿון ישׂראל!

— קלאָגט און וויינט, איר טעכטער פֿון ציון, און שפּאַרט די הימלען מיט אַנער געוויין!

— אַנערע קעפּ באַדעקט מיט אַש און רײַסט אויף זיך די קליידער!

— און וויי איז צו די, וואָס באַנעמען ניט ווי גרויס עס איז איצט דער אומגליק!

— און ווינד און וויי איז צו די, וואָס פֿינדן ניט די שאַנד!

דער ווייטיק פֿונעם גאַנצן ייִדישן פֿאָלק האָט פֿון דעם איינעם ייִדן אַרויסגע־שריגן און אומעטום האָט זיך געקאַכט און געטומלט מיט הורדוסן, און ווען עס איז אַרויס אַ קלאָנג, אַז דאָס איז געווען ניט קיין אַנדערער ווי דער קיניג הורקנוס אַליין, וואָס האָט אַרויסגערופֿן הורדוסן צו קומען קיין ירושלים און זיך שטעצן צום משפּט פֿאַרן סנהדרין, האָבן מענטשן אים אַלע טאַג אַרומגערינגלט, ווען ער האָט זיך אין גאַס באַוויזן, אַדער ווען ער איז צום הייליקן טעמפל געגאַנגען. אַלע האָבן אים געדאַנקט דערפֿאַר, וואָס ער האָט איצט אַזאַ מוט אַרויסגעוויזן; זיי האָבן אים דערפֿאַר גרויס כבוד אַפּגעגעבן און וואוהיזן ער איז נאָר געגאַנגען, האָבן זיי אים באַגלייט, און פֿון אַלע זעטן האָבן זיך געטראָגן קולות:

— לעבן זאָר הורקונוס!

— לעבן זאָר אונדזער קיניג!

— אונדזער קיניג פֿון די חשמונאים!

און דער אַלטער הורקונוס האָט זיך שוין טאַקע געהאַט אָנגעהויבן אַזינרעדן, אַז דאָס איז געווען זײַן ווײַל צו ברענגען הורדוסן צום משפט און ער האָט שוין אָפֿילו געפרוּאוּט מאַכן דעם אָנשטעל, אַז ער איז טאַקע זייער בײַן אויף אַנטי־פּאַטרוסן, אויף הורדוסן און אויף די אַנדערע פֿון דער משפּחה...

אין הויף איז מען געווען זייער אומרואַיק פֿון דעם, וואָס ס'טוט זיך אין די גאַסן און אויף די געמאַרקן פֿון ירושלים, און אויך פֿון דעם, וואָס עס קומט פֿאַר אין די אַנדערע שטעט אין לאַנד. עס האָבן זיך אין הויף געשאַפֿן צדוים און פּונקט ווי עס זענען געווען אַזעלכע, וואָס האָבן וועגן דעם גערעדט אין דער הויך, אַזוי זענען אויך געווען אַזעלכע, וואָס האָבן זיך וועגן דעם געשושקעט שטייערהייט. הויפֿליכט האָבן חושד געווען איינער דעם אַנדערן און אין געהיים האָט מען איינע קעגן די אַנדערע פֿאַרשיידנערליי פֿאַרשווערונגען געמאַכט. און הורדוסעס נאַמען איז בײַ זיי אַלע געווען אויף די ליפּן. אַלע האָבן דאָרט וועגן אים גערעדט. די מורא פֿאַר אים האָט זיך אין דער לופֿט געטראָגן אָפֿילו פֿאַר די, וואָס זענען געשטאַנען אויף זײַן זײַט. און פּונקט אין אַזאַ צײַט האָט מרים אין הויף דאָס ערשטע מאָל דערהערט, אַז מע ווײַל זי אַוועקגעבן הורדוסן פֿאַר אַ ווייב...

אין גאַנצן איז מרים דאָן אַלט געווען ניט מער ווי אַ יאָר זעכצן. אָבער אויסגעזען האָט זי שוין ווי אַ מיידל פֿון אַ יאָר אַכצן. זי איז געווען הויך געוואַקסן און אין איר שיינקייט האָט זי צו זיך ניט געהאַט קיין גלייכן אין גאַנצן לאַנד. די האָר פֿונעם קאָפּ זענען בײַ איר געווען פּעך־שוואַרצע און אויגן האָט זי געהאַט אַש־גרויע, און דאָס האָט צוגעגעבן איר איידל פנים אַ שפּיל אין פֿאַרבן, וואָס האָט אין זיך געהאַט גאָר אַ באַזונדער מין רייך. ווען נאָר עמעצער האָט זי אין הויף דאָס ערשטע מאָל דערזען, האָט ער געמוזט בלייבן שטיין אַ פֿאַרגאַפֿטער.

זי האָט מיט איר שיינקייט אַלעמען איבערראַשט.

זי האָט מיט איר חן אַלעמען פֿאַרפּישופֿט.

און שלאַנק איז זי געווען אין איר שטעל.

און צוגעצויגן צו זיך אַלעמענס בליקן האָט זי מיט איר גאַנג.

און יעדער שמייכל אירער האָט אין זיך געהאַט אַ וועלט מיט חן.

און יעדער בליק פֿון אירע אויגן האָט אָנגעפֿילט דאָס האַרץ מיט פֿרייד.

און ניט איינער אין דער שטאָט ירושלים האָט מיט אַ טיפֿער בענקשאַפֿט אין האַרצן וועגן איר געטרוימט און אין דער שטיי־דאָס געזאַנג פֿון אַלע געזאַנגען געזונגען:

שוין ביסטו, געליבטע מייןע,

צו דיר קיין גלייכן איז ניטאָ.

דין קאָפּ אויף דיר איז ווי דער כרמל
און דינע בריסט ווי הענגלעך טרויבן צוויי.

האַניקזאַפּט טריפֿן דינע ליפּן, באַשערטע מינע,
האַניק און מילך איז אונטער דיין צונג.

אַ פֿאַרשלאָסענער גאַרטן ביסטו, מיין שיינע;
אַ פֿאַרזיגלטער קוואַל ביסטו פֿאַר מיר.

ווי שייין און זיס דו ביסט, באַגערטע מינע,
צווישן אַלע טעכטער אַרום ביסטו אַ בלוס צווישן דערנער.

און מרים איז אין הויף טאַקע געווען ווי אַ בלוס צווישן דערנער.
זי איז אין דער טבע געווען זייער אַן איידעלע. אַן איידעלע און אַ שטאַלצע.
פֿון איר זיידן אַריסטובורוס און איר פֿאַטער אַלכסנדר, וועלכע זענען ביידע אומ-
געקומען אין דעם קריג קעגן די שונאים פֿון יהודה און ישראל, האָט זי אַט דעם
חשמונאים־שטאַדץ געירשנט. דעם אַנדערן זיידן אירן, דעם קיניג הורקנוס,
האָט זי ניט ליב געהאַט. וואָרעם כאָטש זי איז נאָך געווען אַזוי יונג און האָט
נאָך ניט אַדץ געקענט מיטן שכל באַנעמען, האָט זי דאָס מיטן חוש דערפֿינט
און ס'איז איר ניט געווען צום האַרצן, וואָס דער קיניג הורקנוס טוט אַדץ וואָס
אַנטיפֿאַטרוס הייסט אים ...

זי האָט אים ניט ליב געהאַט, דעם אַנטיפֿאַטרוסן, און אַדע מאַל ווען ער
האָט זיך אין הויף פֿאַר איר פֿאַרנייגט, איז זי מיט אַ געהויבענעם קאָפּ אַוועק
ווינטער און זיך אַפֿילו ניט אומגעקוקט אויף אים ...

אויך צו דער מוטער האָט זי ניט געהאַט קיין וואָרעמען געפֿיט איבער דעם,
וואָס יענע פֿאַרהאַלט זיך אַזוי גוט צו אַנטיפֿאַטרוסן און זיין משפּחה, און ווען
נאָר די מוטער האָט זי צו זיך צוגערופֿן און אַנגעהויבן רעדן מיט איר, האָט זי
די אויגן צו דער ערד אַרונטערגעאַזט. זי האָט דער מוטער גלייך אין די אויגן
ניט געקענט קוקן ...

***

מרים האָט זיך אין הויף שטענדיק געפֿינט עלבט, ווי זי וואָלט דאָרט געווען
אַ פֿרעמדע. דער איינציקער מענטש, וואָס איז איר אין הויף יאָ געווען נאָענט,
איז געווען איר ברודער אַריסטובורוס, וועלכער איז געווען מיט איין יאָר ייִנגער
פֿון איר. מיט אים האָט זי געקענט רעדן, פֿאַר אים האָט זי זיך אַפֿט געקלאַגט.
און ער, אַ שייין ייִנגל, וועמען אַדע האָבן געבאַרעוועט, האָט זי אַדע מאַל געטרייסט
אויף זיין ייִנגלשן שטייגער :

— ווען איך וועל אויסוואקסן, ווען איך וועל ווערן אַ גרויסער, וועל איך נעמען נקמה פֿון די אַלע מענטשן, וואָס זענען שולדיק אין אונדזער פֿאַטערס טויט! ..

און זאָגנדיק דאָס, האָט ער דאָס קליינע שווערדל אין דער הויך אויפֿגעהויבן און אָנגענומען אַ פּאַזע פֿון אַ גרויסן העלד ...

אין אַזעלכע פֿאַלן האָט מרים אַלע מאָל אויפֿן קול געזאַכט און דאָס האַרץ האָט זיך ביי איר שטאַרק געפֿרייט. און איין מאָל, ווען זי האָט אַזוי געזאַכט און זיך געפֿרייט, קוקנדיק אויף דער העלדישער פּאַזע, וואָס איר ברודער אַריס-טובֿלוס האָט אָנגענומען, האָט די מוטער זי אַרבינגערופֿן צו זיך.

אין איין אויגנבליק איז די פֿרייד פֿאַרשוואונדן און דאָס געזעכטער איז ווי אָפֿגעהאַקט געוואָרן. מרים האָט זיך ניט גערן געזאַזט גיין צו דער מוטער. און ווען זי איז אַרבינגעקומען צו איר, איז זי געבליבן שטיין מיט אַ געבויגענעם קאַפּ.

— דו האָסט מיך גערופֿן, מוטער?

— יאָ. איך האָב דיך גערופֿן, טאָכטער.

אינעם גרויסן חדר איז געווען האַרב טונקל. פֿון דרויסן האָט דורך די פֿענצטער אַרבינגעקוקט אַ גרויער טאַג, וואָס האָט שוין געהאַטן אין פֿאַרגיין. פֿון די דיקע ווענט אין הויף האָט עפעס אַ מוראדיקע שווערקייט זיך געטראָגן, און דער ריח פֿון בשמים און זאַבן האָט שוין אַ ביסל צו פֿיל און צו שאַרף אין דער נאַז געשאַגן ...

אַ באַדינער איז שטיף אַרבינגעקומען, האָט אַלע פֿיכט אָנגעצונדן און איז באַד אַרויס. און ערשט נאָך דעם ווי ס'איז אין צימער געוואָרן זייער פֿיכטיק, האָט מרים די אויגן אויפֿגעהויבן. אַבער געקוקט האָט זי ניט אויף דער מוטער, נאָר אויף די פֿיכט, וואָס האָבן געברענט ...

— איך וויל דיר אָנזאָגן אַ גרויסע בשורה, מײַן טאָכטער — האָט אַפֿסנדרה אָנגעהויבן — מאַרגן וועלן מיר דאָ האָבן אַ גאַסט, אַ גרויסן גאַסט, זייער אַ געהויבענעם ...

— און ווער איז ער, דער גאַסט, מוטער? — האָט מרים געפֿרעגט.

— הורדוס. — האָט אַפֿסנדרה געענטפֿערט, און צוציענדיק מרימען צו זיך, האָט זי מיט דער האַנט געגלעט איר קאַפּ.

— הורדוס? — האָט מרים איבערגעפֿרעגט — ער קומט צום משפּט פֿאַרן סנהדרין?

— יאָ, ער קומט צום משפּט. אַבער ניט וועגן דעם, טאָכטער, האָב איך דיך אַרבינגערופֿן. איך וויל דיר זאָגן, אַז הורדוס האָט דיך פֿאַר זײַן אויסדער-ווילטער געמאַכט. ער וועט דיך נעמען פֿאַר אַ ווייב, און דער קיניג און איך האָבן אים שוין אונדזער ברכה דערויף געגעבן ...

— אַבער איך וויל אים ניט! — האָט מרים אויסגעשריגן מיט פֿעס. און אַזײַן ניט באַמערקט ווי זי האָט דערביי אַפֿילו אַ טופּע געטאַן מיטן פֿוס.

דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל, וואָס אַפֿסנדרה האָט געזען איר טאָכטער זאָגן בייזע. און זי האָט אָנגעהויבן זאָכן:

— דו ביסט נאך אַ קינד, טאַכטער מײנע, און דו פאַרשטייסט ניט. הורדוס איז איצטער דער באַרימטסטער מאַן אין יהודה... ער איז געבוירן געוואָרן פֿאַר גרויסע זאַכן... ער וועט שטינגן אַלץ העכער און העכער... ער איז אַ העלד, אַ גיבור. דער גרעסטער גיבור איצט בײַ די ייִדן. קיינער איז צו אים ניט גלייך אין גבורה, קיינער האָט ניט אַזוי פֿיל מוט. ער איז יונג, שייַן און קרעפֿטיק. דער בעסטער מיט פֿינג און בויגן אין פֿעלד. אַזאַ מאַן ווי ער איז פֿאַר דער שענסטער בת־מלכה אַ גליק... —

— אָבער איך וויל אים ניט! — האָט מרים מיט פֿעס ווידער דעם זעלבן ענטפֿער געגעבן.

— פֿאַר וואָס? — האָט אַלפֿסנדרה געוואָלט וויסן — פֿאַר וואָס ווילסטו אים ניט, טאַכטער מײנע?

מרים האָט דערויף ניט געענטפֿערט באַלד. זי האָט פֿאַנג געקוקט אין דער ווינט און געהאַלטן דאָס מויל געשלאָסן. דער קאַפּ איז בײַ איר געווען אַ ביסל אָנגעבויגן אָן אַ זינט. און נאָך דעם האָט זי זיך מיט אַ מאַל געגעבן אַ גלייך אויס אַזוי, אַז די מיידלש־צײטיקע בריסטן האָבן זיך פֿון הינטערן ווינטן זינדנס נאָך מער אַרויסגעקענעכט און קוקנדיק דער מוטער גלייך אין די אויגן, האָט זי געזאָגט:

— איך וויל אים ניט, וויל ער איז אַ מערדער! ..

— אַ מערדער? — האָט אַלפֿסנדרה געלאַכט מיט אַ געמאַכט געלעכטער — וועמען האָט ער דען דערהרגעט?

— חזקיהו... — האָט מרים געענטפֿערט — חזקיהו הגלילי! ..

— און דאָס רירט אַן דײַן האַרץ — האָט אַלפֿסנדרה מיט אַ געמאַכטער בייזקייט געזאָגט. — ווער איז ער דען דער חזקיהו הגלילי? אַ ווידערשפעניג קער... ער האָט אויפֿגעהויבן אַ שווערד קעגן קיניג, קעגן די רוימער, וואָס באַשיצן אונדז... ער איז אַרויס אין אַ מלחמה קעגן אונדז אַלע... קעגן מיר, קעגן דיר, קעגן דײַן ברודער... —

ווי זי וואָלט ניט געווען אין גאַנצן זיכער, צי זי דאַרף טאַקע ענטפֿערן דערויף אַזוי ווי זי וויל, האָט מרים אַ קורצע וויל געשוויגן, אָבער באַלד האָט זי ווידער אָנגעהויבן רעדן צו דער מוטער מיט אַ סך זיכערקייט אין זיך:

— ניין! — האָט זי געגעבן אַ זאָג — חזקיהו הגלילי איז ניט געווען קיין ווידערשפעניקער; ער האָט זיך געשלאָגן און אוועקגעגעבן דאָס לעבן פֿאַרן פֿאַלק, פֿאַרן פֿאַנד. פֿונקט אַזוי ווי מײַן זיידע אַריסטובלוס און ווי מײַן פֿאַטער אַלפֿסנדר... —

זאָגנדיק דאָס, האָט מרים דער מוטער שאַרף אין די אויגן אַריינגעקוקט. און ווען אַלפֿסנדרה האָט אַזוי שנעל ניט געענטפֿערט, האָט די טאַכטער געפֿונען נאָך ווערטער אויסצודריקן דאָס זעלבע, וואָס זי האָט שוין געזאָגט:

— יא, מוטער — האָט זי יעדער וואָרט אַרויסגעבראַכט נאָך קלאַרער ווי פֿריער — חזקיהו הגלילי האָט זיך געשלאָגן פֿאַר דער זעלבער זאַל, וואָס די בעסטע פֿון אונדזערע אין דער חשמונאים־משפּחה האָבן זיך געשלאָגן. זענען זיי אפֿשר אויך געווען ווידערשפעניקער? ..

אַלכסנדרה איז געווען שטאַרק איבערראַשט דערפֿון, וואָס איר טאַכטער, אויף וועמען זי האָט נאָך געקוקט ווי אויף אַ קינד, רעדט גאַר אַזעלכע רייד און קלעבט זיך פֿונאַנדער אין אַזעלכע זאַכן. זי האָט זיך פֿריער גאַר קיין מאָל נישט פֿאַרגעשטעלט, אַז מרים טראַכט אַזוי, אַז זי פֿילט אַזוי. און פֿונקט ווי זי וואָלט ביי זיך אָפּגעמאַכט, אַז דווקא איצט מוז זי שוין אַלץ אויסהערן ביי צום סוף, כדי זי זאָל דאָס מער שוין קיין מאָל נישט דאַרפֿן הערן, האָט זי זיך פֿון איר שטול אויפֿגעהויבן און זיך גענומען אַרומדרייען הין און צוריק, און נאָך דעם האָט זי זיך אויף אַן אַנדער שטול אַוועקגעזעצט און אויסשטרעקנדיק איין האַנט צו מרימען, האָט זי געזאָגט :

— רעד ווייטער, טאַכטער, רעד ווייטער.

און מרים האָט גערעדט.

זי האָט גערעדט פֿון דעם, וואָס זי האָט געהערט וועגן דער גרויסקייט פֿון די חשמונאים אין די צייטן, ווען דאָס פֿאַלק איז געווען פֿריי און מע האָט אין פֿאַנד נישט געטראָגן אויף זיך קיין יאָך פֿון פֿרעמדע באַצווינגער. און ווען זי איז איבערגעגאַנגען צו די צייטן, ווען רוים האָט אָנגעהויבן אַוועקלייגן איר שווערע האַנט, האָט מרים דערמאַנט, וואָס זי האָט געהערט וועגן דעם ווי דער רוימישער פֿראַקוראַטאָר פֿון סיריע, דער גרויזאַמער מעטעל־סן סקיפּיאַ, האָט איר פֿאַטער אַלכסנדר, דעם חשמונאי, געגעבן דעם טויט פֿון אַ פֿאַרברעכער, האָט זי זיך מיט אַ מאָל אַזוי צעוויינט, אַז זי האָט שוין ווייטער נישט געקענט רעדן און זי איז צוגעפֿאַרן מיטן קאַפּ צום שטול.

דאָס האָט אַלכסנדרהן שטאַרק גערירט און עס האָבן זיך איר אויך געשטעלט די טרערן אין די אויגן, אָבער געוויינט האָט זי דאָך נישט. צוגייענדיק צו מרימען, האָט זי זי שטיי, אָן ווערטער, געגלעט און געקושט. נאָך דעם האָט זי צו דער טיר זי צוגעפֿירט און שטיי צו איר געזאָגט :

— איצט גיי, מײַן טאַכטער, גיי און באַדענק זיך גוט...

דער טאַכטערס רייד, וואָס זענען פֿון טיפֿן האַרצן געקומען, האָבן אַלכסנדרהן בלוזן אויף אַ ווייץ אַ ביסל צערודערט. אָבער זי האָט געוואוסט, אַז זאָרגן זיך וועגן דעם דאַרף זי פֿון דעסטוועגן נישט. צו וואָס זיך זאָרגן? ווייסט זי דען נישט, אַז אין הויף טוט אַ טאַכטער אין אַזעלכע פֿאַרן אַלץ, וואָס מע הייסט איר, ווען עס איז קלאָר, אַז דאָס קען ברענגען נוצן דער מדוכה?..

און אַלכסנדרה האָט מיט דער גאַנצער זיכערקייט אין זיך אַרויסגעקוקט דערויף, אַז הורדוס זאָל שוין וואָס גיכער קומען...

די ערשטע באגעניש

א

נגעקומען קיין ירושלים איז הורדוס אין א שיינעם זומער-טאג, ווען די ביימער אויף די גאסן האבן געבליט און דער פרישער, געשמאקער ריח, וואס האט זיך פֿון די אַרומיקע גערטנער און פֿעלדער געטראָגן, האָט די גאַנצע שטאָט אָנגעפֿילט.

ער איז אַרײַנגעפֿאַרן רײַטנדיק אויף אַ פֿערד, וואָס איז געווען אויסגעפּוצט ווי צו אַ גרויסער פֿינערונג נאָך אַ נצחון איבער אַ שונא אויפֿן שלאַכטפֿעד. אַרום אים, אויך רײַטנדיק אויף פֿערד, זענען געפֿאַרן די בעסטע און געטרײַסטע פֿון זײַנע באַוואָפֿנטע חײַלות. די מערסטע פֿון זײ זענען געווען גריכן און רוימער. בדוּיז אַ קלײַנע צאָל איז באַשטאַנען פֿון ייִדן. פֿונעם קאַפּ ביז די פֿיס זענען אַזע געווען באַוואָפֿנט. און דאָס איז געווען בדוּיז אַ טײַל פֿון דער מחנה, וואָס ער האָט מיט זיך פֿון גלײַך מיטגענומען. די אַנדערע האָט ער איבערגעלאָזט ניט ווײַט פֿון שטאָט און זײ אָנגעזאָגט צו זײַן גרײט ...

אויף די גאָסן פֿון ירושלים איז געווען שטײל, ווען הורדוס איז אין שטאָט, רײַטנדיק אויף זײַן פֿערד, אַרײַנגעפֿאַרן. מ'האָט אין ערגעץ ניט געזען קײַן מענטשן. מ'האָט אין ערגעץ ניט געהערט קײַן קול. בדוּיז דאָ און דאָרט האָט זיך פֿון אַ טיר, אָדער פֿון אַ פֿענצטער אַ קאַפּ אַרויסגערוקט און האָט מיט ברײַט-צעפענטע אויגן נאָכגעקוקט. אָבער דווקא אַט די שטיקײַט האָט געוואָרנט און געשראַקן ... כדי צו מאַכן דעם אָנשטעל, אַז ער וואַרפֿט זיך אונטער גערן דעם באַפֿעל פֿון דער מזוכה און אַז ער האָט ניט די מינדסטע כּוונה צו פֿאַרפֿירן אַ קריג, איז הורדוס געקומען גלײַך אין הויף אַרײַן און זיך טײַל פֿאַרן קײַנע פֿאַרנייגט. — דער קײַנע וועט מיר פֿאַרגעבן, וואָס איך האָב זיך פֿאַרזאַמט אין מײַן קומען אָהער פֿון גלײַך — האָט ער געזאָגט — איך האָב ניט געקענט קומען פֿרײַער. ניט געקענט ...

אונטער די שאַרפֿע בליקן פֿון זײַנע בדוּיע אויגן האָט דער קײַנע הורקונוס זיך אין גאַנצן פֿאַרלוירן, און ער האָט זיך אָנגעהויבן פֿלאַנטערן אין די אייגענע ווערטער:

— עס איז ניט איך, נאָר זײ — האָט ער גענומען רעדן, אַזוי ווי ער וואַלט זיך דאָ גלײַך אויפֿן אַרט שוין געמוזט פֿאַרענטפֿערן — עס איז ניט איך, נאָר זײ... אַז טאָג-אַײַן טאָג-אויס — גאָסן פֿול מיט מענטשן... און ווייבער האָבן געוויינט... אַזוי פֿיל ווייבער... און מאַנספֿאַרשוינען האָבן געשריגן... און די

ריכטער פֿון סנהדרין האָבן וועלטן אינגעלייגט... אַלץ זיי, זיי!... איך האָב אַנ-
דערש געדענקט, אין גאַנצן אַנדערש... אַט הער, וואָס איך האָב געדענקט. זעץ
זיך אַוועק און הער: איך האָב געדענקט, ס'וועט איבערגיין; מ'וועט פֿאַרגעסן
אַן דעם... די וויכער וועלן אויפֿהערן וויינען, די מאַנספֿאַרשוינען וועלן אויפֿהערן
שרייען, און — ס'וועט איבערגיין... אַזוי האָב איך געדענקט... אַזוי האָב איך
געטראַכט...

— עס איז אין מיין האַרץ ניטאָ קיין צווייפל — האָט הורדוס זיך אָנגערופֿן
— אַז דער קיניג האָט געדענקט דאָס זעלבע וואָס איך. און געדענקט האָב איך
אַזוי: ווען מ'הייבט אָן מיט דינים און משפּטים, קען יעדער פֿאַרברעכער זיך
אַרויסדרייען... און חזקיה הגדילי איז געווען אַ פֿאַרברעכער... אַ פֿאַרברעכער,
ניט קיין העלד!... אַז ער זאָג זיך אַרויסדרייען... צו דעם האָב איך ניט געטאַרט
דערלאָזן. און דערפֿאַר האָב איך אים אָן אַ משפּט דעם טויט געגעבן. דאָס איז
געווען מיין פֿליכט, וואָרעם דער קיניג וועט דאָך געוויס ניט פֿליקענען, אַז פֿריער
פֿון אַלץ דאַרפֿן מיר אָפּגעבן דיין וחשבון דער רוימישער מאַכט...
און דאָ האָט ער הורקונוסן, פֿאַרנייגנדיק זיך דערבײַ, דערלאָנגט אַ פֿאַר-
זיגלטע שריפֿט.

— דאָס איז פֿון סעקסטוס-צעזאַר — האָט ער געזאָגט — ער האָט מיך
געבעטן, איך זאָג דאָס איבערגעבן דעם קיניג...
אין דער פֿאַרזיגלטער שריפֿט איז קיין סך ניט געווען געשריבן. סעקסטוס-
צעזאַר האָט ניט געהאַלטן פֿון קיין איבעריקע רייד און צו פֿיל ווערטער, ווען ער
האָט געהאַנדלט מיט קיניגן פֿון לענדער, וואָס זענען געשטאַנען אונטער דער
רוימישער הערשאַפֿט. ער האָט דעם ייִדישן קיניג הורקונוס געלאָזט וויסן, אַז
רוים וועט אים האַלטן פֿאַראַנטוואָרטלעך, אויב מע וועט הורדוסן געבן אַ שטראַף.
דער אַלטרע הורקונוס איז בלאַס געוואָרן, ווען ער האָט דאָס איבערגעלייענט.
אַ צעטומלטער האָט ער געקוקט דאָ אויף הורדוסן און דאָ אויף דעם שטיק צונויפֿ-
געדרייטן פֿאַרמעט. און פֿונקט אַזוי ווי ער האָט זיך קיין עצה ניט געקענט געבן,
וואָס ער זאָג איצט טאָן, אַזוי האָט ער ניט געוואוסט, וואָס ער זאָג איצט זאָגן.
דאָס אינציקע, וואָס ער האָט געקענט און געוואָלט זאָגן, איז געווען, אַז ס'איז
שווער צו זיין אַ קיניג אין יהודה, ווען רוים האָט איר שווערע האַנט אַרויפֿגעלייגט.
אַבער ער איז מיט הורדוסן ניט געווען אַזוי נאַענט, אַז ער זאָג זיך פֿאַר אים קענען
קלאָגן, און דערפֿאַר האָט ער זיך דערפֿרייט, ווען אַנטיפֿאַטרוס איז אַרײַנגעקומען.
ווי ער האָט אים נאָר דערזען, האָט ער אים דאָס צונויפֿגעדרייטע שטיק פֿאַרמעט
דערלאָנגט.

— זע — האָט ער געזאָגט — דאָס איז פֿון סעקסטוס-צעזאַר!...
אַנטיפֿאַטרוס האָט דאָס איבערגעלייענט און געמאַכט דעם אָנשטעל, אַז דאָס
איז פֿאַר אים אַ ניס, און ווען ער האָט געזען ווי דער אַלטער הורקונוס זיצט מיט
אַ געבויגענעם קאָפּ און קוקט אַלץ אַראָפּ, אַ פֿאַרזוירענער, האָט ער זיך מיט
הורדוסן איבערגעוואונקען און ביידע האָבן געשמייכלט...
— קיינער פֿון אונדז האָט גאָר קיין בעסערס ניט געקענט ווינטשן — האָט
אַנטיפֿאַטרוס געזאָגט דעם קיניג, פֿונקט ווי ערשט איצט איז אים אינגעפֿאַרן

דאס, וואָס ער קײַנט זיך צו זאָגן — דער קיניג וועט איצט קענען באַווייזן פֿאַר די ריכטער פֿון סנהדרין, אַפֿן אָדער באַהאַלטן, אָז ער האָט געזוכט די גערעכט־טיקייט פֿון דין. אָבער קעגן דער מאַכט פֿון רוים קען מען זיך ניט שטעלן...

— און קיין משפט זאָל גאָר אין גאַנצן ניט זײַן? — האָט דער קיניג געפֿרעגט אַ צעטומלטער.

— דער משפט מעג זײַן, און טאַקע אינעם באַשטימטן טאַג — האָט אַנטי־פּאַטרוס געענטפֿערט מיט אַזאַ רואיקייט, פּונקט ווי דאָ וואָלט זיך געהאַנדלט וועגן אַ קײַניקייט — אָבער אויב די ריכטער פֿון סנהדרין וועלן מאַכן אַ פֿאַרשן שריט, אויב זיי וועלן האַנדלען ניט אַזוי ווי מע דאַרף, וועט מען זיי מוזן אויפֿ־קלערן... זיי וועלן דאָך געוויס ניט וועלן אַינשטעלן דאָס לעבן פֿון דעם קיניג...

עס איז פֿאַר הורקוגוסן ניט געווען אין גאַנצן קלאָר ווי אַזוי ער וועט זיך דאָ אַרויסדריען. אָבער ווען אַנטיפּאַטרוס האָט אים געזאָגט, אָז ער נעמט אַצדינג אויף זיך און ער וועט שוין אַנווייזן אויף די נייטיקע מיטלען, וואָס מ'זאָל אַננעמען, האָט ער באַדד, ווי זײַן שטייגער איז געווען אַדע מאַל, דעם גאַנצן ענין פֿונעם קאַפּ אַרויסגעוואָרפֿן. דאָס וויכטיקסטע בײַ אים אין אַזעלכע פֿאַלן איז געווען, וואָס ער האָט אַ מענטשן, וואָס נעמט בײַ אים פֿון די פֿלייצעס די שווערע משא אַראָפּ. און אויך איצט, ווען ער האָט שוין מער אויף די אייגענע פֿלייצעס די שווערע משא ניט געפֿילט, איז ער באַדד גאָר אַן אַנדערער געוואָרן; פֿון זײַנע וואַסערדיקע אויגן האָט שוין מער קיין שרעק ניט אַרויסגעקוקט; זײַן הויכע, אַינגעדאַרטע פֿיגור האָט זיך אויסגעגלייכט, די געדיכטע ברעמען זענען שוין מער ניט געווען אַנגעכמורעט, די באַרד האָט מיט אַ מאַל באַקומען מער פֿאַרנעם. שוין אַרומגעשפּאַנט מיט הורדוסן איבערן פּאַלאַץ פֿון איין זאָל אין אַנדערן און האָט אים געוויזן די שיינקייט און די ריכטיקייט אומעטום. ער האָט אים אויך פֿאַרגעשטעלט פֿאַר אַדע הויפֿלײַט. און באַדד איז אַרויסגעגעבן געוואָרן אַ באַפֿעל צוצוגרייטן אַ גרויסע סעודה פֿאַרן גאַסט, און אומעטום האָט מען געזען ווי באַדי־נער יאָגן זיך און אַללן זיך און האַלטן אין איין טראַגן שווערע קוישן מיט פֿאַר־שיידנערײַ עסנוואַרג און פֿלעריי געטראַנקען.

ב

הורדוס האָט זיך געפֿילט גרויס בײַ זיך וואָס מ'מאַכט אין הויף אַזאַ וואַרע פֿאַר אים. ער האָט מיט פֿעסטע טריט געשפּאַנט אויף די האַרטע דינן פֿון מירמלשטיין און אויך אויף די ווייכע קילימס, וואָס זענען אין די גרויסע זאָלן אויף די דינן געווען אויסגעשפּרייט. ער האָט אַלץ מיט נײַגעריקע בליקן באַטראַכט, און קוקנדיק אויף דער גאַנצער ריכטיקייט אַרום און אַרום, האָט ער שוין געקלערט, אַז דאָס באַטראַכט ער דאָס אַרט, וואו ער אַללן וועט אַ מאַל וואוינען, ווען ער וועט שוין זײַן דער קיניג פֿון יהודה. ער איז געווען זיכער, אַז אַזוי וועט עס זײַן.

שפּאַנענדיק איבערן פּאַצאָן, האָט ער געקלערט פֿון דעם, וואָס מיט יאָרן צוריק, ווען ער איז נאָך אַ קליין ייִנגל געווען, האָט אים אַן אַלטער וואַנדערער נבֿיאות געזאָגט, אַז ער וועט אַ מאָל זיין אַ קיניג; יענעם וואַנדערער האָט מען געהאַטן פֿאַר אַ הייליקן מאַן, און הורדוס האָט די גאַנצע צייט געגלויבט אין דעם; ער איז געווען זיכער, אַז די נבֿואה פֿון יענעם הייליקן מאַן וועט מקוים ווערן, און ער איז שוין געווען ננגעריק צו זען די צוקונפֿטיקע קיניגין זינען, די בת־מלכה פֿון די חשמונאים, און ער האָט געפֿרעגט דעם אַלטן הורקונוס, וואו מרים געפֿינט זיך אַצינד און פֿאַר וואָס זי וווינט זיך גאַרניט פֿאַר אים...

און גראַד דאָן האָבן צוויי באַדינער געגעבן אַן עפֿן די צוויי שווערע האַלבע טירן פֿון דעם גרויסן זאַל און מרים האָט געגעבן אַ לויף אַרײַן אַ פֿרייעכע, אַ צעפֿלאַמטע, און נאָך איר — דער קליינער אַריסטובולוס. זיי האָבן ביידע גע־האַלטן אין מיטן פֿון אַ שפּיל און זיי זענען שטיפֿעריש איבערן פּאַצאָן פֿון איין חדר אין אַנדערן געפֿאַפֿן און זייער פֿרייעכער געדעכטער האָט אומעטום אפֿ־געהיכלט. אָבער ווען זיי האָבן דאָ דערזען דעם קיניג און אַ פֿרעמדן מענטשן לעבן אים, האָבן זיי זיך ביידע פֿאַרשעמט. דער קליינער אַריסטובולוס איז באַאָד אַרויסגעפֿאַפֿן צוריק, און מרים איז געבליבן שטיין מיט אַן אַפֿן מויל, עפעס ווי ניט אַהער און ניט אַהין...

— און אַט איז מרים! — האָט דער קיניג הורקונוס געגעבן אַ זאָג צו הורדוסן.

און ווען הורדוס האָט דערזען ווי שיין זי איז, האָט ער זיך אַזוי פֿאַרלירן, אַז ער האָט געגעבן אַ לויף צו צו איר, איז געפֿאַלן אויף די קני און אַ פֿאַרגאַפֿטער געקושט דעם זויס פֿון איר קלייד...

דאָס איז געווען די ערשטע באַגעגעניש זייערע, און אויף ביידן איז דער אַינדרוק דערפֿון געווען אַזאַ, אַז זיי האָבן עס דערנאָך שוין דאָס גאַנצע לעבן ניט געקענט פֿאַרגעסן. ער איז גלייך אַזוי פֿאַרכאַפֿט געוואָרן פֿון איר שיינקייט, אַז ער האָט שוין דערנאָך פֿאַנג פֿון איר די אויגן ניט געקענט אַפֿרעסן. און זי איז זייער שטאַרק איבערראַשט געוואָרן דערפֿון, וואָס ער איז פֿאַר איר אויף די קני געפֿאַלן און דעם זויס פֿון איר קלייד געקושט...

זי איז פשוט צעטומלט געוואָרן דערפֿון. דאָס פנים האָט זיך ביי איר גע־רויטלט. זי האָט זיך געשעמט די אויגן אויפֿצוהייבן. און אין איינעם מיט דעם האָט דאָס ביי איר אויך אַרויסגערופֿן אַזאַ פֿרייד, אַז זי וואָלט זיך אַפֿילו געקענט צע־לאַכן אויפֿן קול...

פֿון דעם וואָס זי האָט פֿריער געהערט וועגן אים, האָט זי זיך פֿאַרגעשטעלט, אַז ער איז אַוודאי אַ בייזער, זייער אַ מיאוסער, מיט אַ צעקרימט פנים און מיט גרויסע צעדרייטע ציין, וואָס שטעקן אַרויס פֿון מויל. זי האָט אים פֿרזער אין געדאַנק גאַר אַנדערש ניט געקענט זען ווי נאָר אין געשטאַלט פֿון אַ ווילדן רוצח, וואָס ברומט ווי אַ צערייצטער לייב און פֿאַר וועמען מענטשן ציטערן ווי פֿאַר אַ חיה, וואָס פֿאַרצוקט אַלץ... און מיט אַ מאָל גאַר — אַזאַ איבערראַשונג! דער זעלבער הורדוס, פֿון וועמען זי האָט פֿריער ניט געקענט טראַכטן אַן שרעק און אַן האָס — ער פֿאַלט איר צו די פֿיס, קושט ווי אַ פֿאַרליבטער דעם זויס פֿון איר

קלייד, איין מאָס און צוויי מאָס און דרנץ מאָס; נאָך דעם הייבט ער אויף דעם קאָפּ מיט די קופּער־רויטע האָר, קוקט אויף איר מיט צוויי גרויסע, בלויע אויגן, וואָס זעען אויס ווי פֿאַרטרוימט, און זינען לייפּן שעפּטשען שטייף:

— מרים... מרים... די געדייבטע פֿון מינן האַרץ... דער באַגער פֿון מינן נשמה... די שניין פֿון מינען אויגן... אַ, ווי שיינ דו ביסט!..

ס'האַט מרימען אָנגעהויבן שווינדלען אין די אויגן. אַרץ איז געווען ווי אין אַ חלום. און ווען זי האָט געזען, ווי ער האָט זיך אויפֿגעהויבן אין זיין פֿולער הויך און האָט פֿאַר איר איין קני אַינגעבויען און אויסגעגלייכט די שווערד, וואָס ער האָט אויפֿן דיך געטראָגן, האָט זיך איר אויסגעדאַכט, אַז דער גאַנצער הויף איז געוואָרן פֿול מיט אים און מיט זיין גבורה. זי האָט ממש געפֿילט ווי עס יאָגט פֿון אים עפעס אַזאַ כּוח, וואָס מאַכט זי אין גאַנצן אונטערטעניק און וואָס רופֿט ביי איר אַרויס אַזעלכע געפֿילן און פֿאַרלאַנגען, וואָס זענען איר ביז איצט געווען אין גאַנצן פֿרעמד. און זי האָט זיך אַזוי דערשראַקן, אַז זי איז אַרויס פֿון צימער מיט אַ פֿאַרשטיקט געוויין...

און הורדוס האָט אין זיך געשמייכלט...

נאָך דעם האָט מרים דעם גאַנצן טאַג זיך שוין אין ערגעץ ניט געוויזן. זי האָט זיך אין אַ באַזונדער חדר פֿאַרמאַכט און קיינעם צו זיך ניט צוגעלאָזט. איינע אַליין מיט זיך האָט זי אַ סך געוויינט און אַ סך געטראַכט, און טראַכטנדיק האָט זי געפֿילט ווי אונטער די בליקן פֿון יענעם הויך־געוואוקסיקן מאַן מיט די ברייט־צעעפֿנטע בלויע אויגן און קופּער־רויטע האָר איז זי עפעס ווי מיט אַ מאָס צייטיק געוואָרן...

פּונקט ווי אַ פֿרוכט אויף אַ בוים, ווען זי ווערט צייטיק אונטער די שטראַלן פֿון דער זון און זי רייסט זיך אַרונטערצופֿאַן צו דער ערד...

זי איז געווען ווי צעמישט, די יונגע טאַכטער פֿון דער חשמונאים־משפּחה. עס האָט זיך איר אויך אויסגעוויזן, אַז זי פֿאַלט, אַז זי רייסט זיך ערגעץ אַרונטער. אין געדאַנק ביי איר האָבן זיך צוויי געשטאַלטן געאַמפּערט; פֿון איין זייט האָט זי געזען הורדוסן אין געשטאַלט פֿון אַ ווילדן רוצח, מיט אַן אויסגעקרימט פֿנים און מיט גרויסע צעדרייטע ציין, וואָס שטעקן אים אַרויס פֿונעם מויל־זייער אומגעזומפּערט. און פֿון דער אַנדערער זייט — ווידער הורדוס, אַבער אין גאַנצן אַן אַנדערער; אַ ווייכער, אַ צאַרטער, אַ פֿעסטער, אַ שטאַרקער, און ער פֿאַלט פֿאַר איר אויף די קני און קושט דעם זוימ פֿון איר קלייד און שעפּטשעט שטייף ווערטער פֿון לייבע...

זי האָט די צוויי געשטאַלטן געוואַלט אַפּטיילן איינס פֿונעם אַנדערן, אַבער זיי האָבן זיך ביי איר אין געדאַנק ווי צונויפֿגעהעפֿט אין איין געשטאַלט. און אין דער באַשטימטער שעה, ווען די סעודה האָט זיך אָנגעהויבן פֿאַרן גאַסט, איז מרים געקומען אָנגעטאַן אין איר שענסטן קלייד פֿון ווייסן זינד, און ווען זי האָט זיך ביים טיש אַוועקגעזעצט, האָט זי זיך געשעמט די אויגן אויפֿצוהייבן, זי זאָג זיך נאָך מיט הורדוסעס בליקן ניט באַגעגענען. אַבער שטייפֿעהייט, ווען עס האָט זיך איר געדאַכט, אַז קיינער זעט ניט, האָט זי דאָך אַלע מאָס געכאַפט אַ קוק אויף אים, און באַד ווידער די אויגן אַרונטערגעלאָזט צום טיש...

הורדוס אָבער האָט אויף איר די גאַנצע צייט געקוקט, נאָר גערעדט צו איר האָט ער זייער ווייניק. און נאָך דעם, ווי ער האָט עטלעכע בעכערס ווינן אויס- געטרונקען און דאָס פנים האָט זיך ביי אים צעפֿלאַמט, האָט ער איר שטיף געזאָגט : — דו ביסט די שענסטע פֿון אַלע טעכטער אין יהודה... דו ביסט דער טרוים, וואָס קען דערהייבן און דערבני אויך רייצן דעם באַגער... ניטאָ צו דיר אין לאַנד קיין גלייכן. און דומיין דיבסטע, וועסט זיך מנין ווייב...

ביי מרימען האָט זיך דאָס פנים שטאַרק צערויטלט ווען ער האָט צו איר אַזוי גערעדט. זי האָט זייער געוואָלט, אַז ער זאָל צו איר אַזוי רעדן ווינטער נאָך און נאָך און זי זאָל מיט פֿאַרמאָכטע אויגן זיך צוהערן צו יעדן וואָרט, וואָס קומט אַרויס פֿון זינע ליפֿן. אָבער פֿלוצלינג האָט זי זיך גאַר געגעבן אַ הייב אויף, פֿונקט ווי זי וואָלט זיך אָפּגעריסן פֿון דעם אָרט, וואו זי איז געזעסן, און זי איז אַוועק פֿונעם טיש מיט אַ געוויין...

און מרימס מוטער האָט געזאַכט, ווען זי האָט דאָס דערזען.

— זי איז נאָך אַ קינד — האָט זי צו הורדוסן מיט אַ שמיכל געזאָגט — נאָך אַ קינד און זי פֿאַרשטייט ניט...

און זאָגנדיק דאָס, האָט אַפֿסנדרה שוין צו פֿיל און צו שטאַרק זיך געפֿליססן, אַז הורדוס זאָל זען ווי שוין און ווי רייצנדיק זי אַזיין איז...

ג

גראַד ביי גרייטן זיך צו דער סעודה, וואָס מע האָט אין הויף פֿאַר הורדוסן געמאַכט, איז אַפֿסנדרהן מיט אַ מאָל גאַר אַינגעפֿאַלן דער געדאַנק, אַז עס וואָלט אַפֿשר גאַר געווען בעסער, ווען ער וואָלט זי אויסגעקליבן פֿאַר אַ ווייב. זי און ניט איר טאָכטער מרים...

און טאַקע צו ליב דעם האָט זי איר ליב דאָן שוין מיט די בעסטע אויף-זאַרבן אַנגעשמירט און די שענסטע קליידער אַנגעטאַן. זי האָט זיך דאָן לאַנג געפּוצט און געצירט; זי האָט דאָן לאַנג איר אייגן ליב באַקוקט און באַטראַכט און זי איז געווען זיכער, אַז זי האָט גענוג ווייבלעכן רייך, וואָס קען צוציען אַזאַ מאַנספֿאַרשין ווי הורדוס...

זי האָט זייער שטאַרק געוואָלט אים געפֿעלן, און צו ליב דעם איז זי איצט גאַר אַנדערש געשטאַנען און גאַר אַנדערש געאַנגען. שטייענדיק לעבן הורדוסן, האָט זי איר פֿיגור אַרויסגעשטעלט אַזוי, אַז ער זאָל זען די אַרויסגעשטאַרט-קנעכדיקע בריסטן אירע, און ביי גיין האָט זי אירע היפֿטן געהויבן אַזוי, אַז זיי זאָלן זיך אים שטאַרק וואַרפֿן אין די אויגן, און אַלע מאָל, ווען זי האָט זיך לעבן אים אַוועקגעזעצט, האָט זי מיט די לאַנגע, געטאַקטע פֿינגער פֿון אירע שיינע הענט זיך געשפּילט מיט דעם האַרדובאַנד, וואָס זי האָט געטראָגן, און דאָס האָט זי געטאַן, פֿדי ער זאָל זען איר שיינעם, וויסן האַרדז...

ווי אַ יעגער ציט אָן דעם בויגן, ווען ער לאָזט זיך אַרויס אויף יאָגד, אַזוי האָט אַלפסנדרה די גאַנצע וויבֿלעכקייט אירע אָנגעצויגן, געפֿעלן צו ווערן הורדוסן און געפֿינען חן אין זינע אויגן. זי האָט צו אים זיסע רייד גערעדט. זי האָט צו אים זיס געשמייכלט. זי האָט זיך אַלע מאָל צוגערוקט צו אים אַזוי באַענט, אַז ער זאָל פֿילן דעם וואַרעמען אַטעם פֿון איר מויל און דעם געשמאַקן ריח פֿון איר לֵיב. זי האָט געלויבט זיין העלדישקייט, זיין מוט, און זי האָט אַלץ געוואָלט, ער זאָל וויסן, אַז זי איז זיכער, אַז ער איז באַשאַפֿן געוואָרן אויפֿצוטאָן זייער גרויסע זאַכן ...

— ווען אַזאַ מענטש ווי דו וואָלט געבוירן געוואָרן אַ רוימער — האָט זי אים געזאָגט — וואָלטן פֿאַר אים לענדער און פֿעלקער זיך געבויגן ... מיט יעדן וואָרט, וואָס זי האָט אַרויסגערעדט, האָט זי געוואָלט, אַז ער זאָל זען ווי שטאַרק זי האָרט פֿון אים, ווי הויך זי שעצט אים און ווי שטאַרק ער געפֿעלט איר. אָבער הורדוס האָט איר מער ווי העפֿלעכקייט ניט אַרויסגעוויזן, און דאָס איז אים אויך אָנגעקומען שווער, ווייל די גאַנצע ציט, וואָס זי איז צו אים געווען אַזוי ליבדעך, האָט ער גאַר געטראַכט וועגן דער יונגער, שיינער מרים, וואָס האָט אים אַזוי באַצויבערט, אַז ער האָט גאַר קיין אַנדער זאַך ניט געקענט טאָן ווי נאָר פֿאַלן פֿאַר איר אויף די קני און קושן דעם זוים פֿון איר קלייד ... ער האָט ניט געקענט און ניט געוואָלט טראַכטן וועגן דער מוטער, נאָך דעם ווי ער האָט געזען די טאַכטער ...

און די מוטער האָט גערעדט און גערעדט, און אין אירע רייד צו הורדוסן האָט זי שוין געהאַלטן ווייט ...

— אין הויף — האָט זי אים געזאָגט — גלאַנצט עס מיט ריכטיקייט און שיינ־קייט, אָבער פֿאַר אַזאַ פֿרוי ווי איך איז דאָס ניט אַלץ ... וואַרעם פֿונקט ווי עס זענען פֿאַראַן מאַנספֿאַרשוינען, וואָס זענען פֿאַר גרויסע זאַכן געבוירן, אַזוי זענען אויך פֿאַראַן פֿרויען וואָס זענען פֿאַר גרויסע זאַכן געשאַפֿן ... אין אונדזער משפּחה, די משפּחה פֿון די חשמונאים, זענען געווען אַזעלכע פֿרויען ... דאָס פֿאַלק גע־דענקט נאָך גוט די קיניגין שלומית־אַלפסנדרה, דאָס ווייב פֿון דעם גרויסן קיניג אונדזערן אַלפסנדר ינאי, און ווען נאָר מע דערמאַנט די צייטן, ווען זי איז געזעסן אויפֿן טראָן, לויבט מען זי זייער שטאַרק און מע טוט גרויסן איר באַמען. זי האָט מיט קלוגשאַפֿט די מדוכה געפֿירט. אין אַלע לענדער פֿון אַרום און אַרום האָט מען איר קלוגשאַפֿט באַוואַנדערט און איר שיינקייט גערימט, און איך, ווי ס'איז הורדוסן אַוודאי שוין פֿון דאָס באַקאַנט, בין אַן אייניקל פֿון דער קיניגין שלומית־אַלפסנדרה, אַן אייניקל פֿון דעם קיניג אַלפסנדר ינאי ...

הורדוס האָט צוגעשאַקט מיטן קאַפּ און דערביי האָט ער פֿאַרטראַכט און לייטיש געזופּט וויין פֿון דעם גאַלדענעם בעכער. און ווען אַלפסנדרה האָט גע־מיינט, אַז דאָס הערט ער זיך צו צו איר אַזוי גוט, האָט זי ווייטער גערעדט:

— פֿאַר אַ פֿרוי מיט פֿאַרלאַנגען און באַגערן — האָט זי געזאָגט — פֿאַר אַ פֿרוי, וואָס זעט ווייט, איז שווער צו לעבן אַליין, אַן שוין פֿון אַ מאָן, וואָס קען זי הויך שעצן און טייער האַלטן ... אַפֿילו אין אַ הויף, וואו עס גלאַנצט מיט גאַלד און זילבער און טייערע אידלשטיינער, איז דאָס אַ מאָל זייער שווער ...

הורדוס האָט די גאַנצע צייט גאַרניט געהערט, וואָס זי רעדט צו אים. פֿון אַרץ, וואָס זי האָט אים געזאָגט, האָט ער בלוז איינציקע ווערטער אויפֿגעכאַפט און זיי גלייך פֿאַרלוירן. ער האָט גאַר ניט געטראַכט וועגן פֿאַרבינדן זי אין איינעם. גאַרניט געהאַט דעם חשק דערצו. אַפֿרוקנדיק דעם בעכער וויין פֿון זיך, האָט ער געגעבן אַ קוק אויף אַלפֿסנדרה, ווי ער וואָרט זי ערשט איצט פֿעבן זיך דער-זען. אַרומקונדיק זיך אין אַדע זיסטן, האָט ער געפֿרעגט :

— פֿאַר וואָס קומט מרים ניט אַרנין צוריק? ..

און אַרויסגעקומען איז דאָס אַזוי פֿלוצלינג, אַז אַלפֿסנדרה איז געבליבן זיצן מיט אַ פֿאַרגליווערט פֿנים און מיט אַן אַפֿן מויל. און באַד נאָך דעם האָט זיך אין די ווינקלען פֿון אירע זיפֿן אַ שמיכל באַוויזן און זי האָט צוגערופֿן אַ באַדינער. — גיי זאָג מיין טאָכטער, אַז עס איז מיין וואונטש, אַז זי זאָל אַרנינקומען אַהער.

בלויז אויף אַ וויל האָט אַלפֿסנדרה זיך געפֿילט געטראַפֿן פֿון דעם, וואָס הורדוסן נעמט גאַר אין גאַנצן ניט איר וויבבערישער רייך. אָבער באַד האָט זי אין דעם שוין ווי פֿאַרגעסן. און פֿונקט ווי עס וואָרט גאַר קיין זאך ניט געשען, איז זי שוין ווייטער געווען צו אים פֿונקט אַזוי זיבילעך ווי פֿריער און זי האָט אים שוין ווידער געפֿראווט רייצן מיט איר וויבבערישן חן. אַנדערש האָט זי ניט געקענט, ווען זי האָט פֿעבן זיך אַ שיינעם מאַנספֿאַרשויגן געזען. אַזוי איז זי געווען נאָך אין די גאַר יונגע יאָרן און ווען זי איז עלטער געוואָרן האָט זיך די דאָזיקע אייגנשאַפֿט ביי איר נאָך מער אַנטוויקלט. זיצנדיק מיט הורדוסן בנים טיש, האָט זי שוין צו אַפֿט און צו הייכליק געלאַכט, און אַדע מאַל, ווען ער האָט אויף איר די אויגן אָנגעשטעלט, האָט זי אים אַ פֿאַרפֿירערישן שמיכל צוגעוואָרפֿן. און ווען מרים איז אַרנינגעקומען און האָט דאָס דערזען, האָט ביי איר דאָס האַרץ אָנגע-הויבן קלאַפֿן. זי האָט זיך געשעמט דערמיט, וואָס די מוטער באַנעמט זיך אַזוי. אין איינעם מיט דער בושא איז אויך געקומען אַ געפֿיל, וואָס איז נאָך פֿאַר איר אַזיין ניט געווען אין גאַנצן קלאַר. קוקנדיק מיט בייזע בליקן אויף אַלפֿסנדרה, האָט זי מיט אַ מאַל אויסגעשריגן ווי ניט מיט איר קול :

— מוטער! ..

אַדע האָבן זיך אומגעקוקט און קיינער האָט ניט פֿאַרשטאַנען פֿאַר וואָס דאָס מיינט האָט געגעבן אַזאַ געשריי. אַפֿילו אַלפֿסנדרה האָט דאָס ניט פֿאַרשטאַנען; זי האָט געמיינט, אַז דאָס איז די טאָכטער בייז אויף איר דערפֿאַר, וואָס זי איז אַזוי צוגעלאָזן צו דעם מענטשן, וואָס איז שוודיק אינעם טויט פֿון איר פֿאַטער און אויך אינעם טויט פֿון איר זיידן. עס האָט איר דעמאָלט גאַרניט געקענט אַננפֿאַרן. אַז דער טאָכטערס געשריי קומט פֿון דעם, וואָס אין איין אויגנבליק האָט זיך אין איר געגעבן אַ צינד אַן דאָס פֿייער פֿון אייפֿערזוכט ...

הורדוס איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט זיך געלאָזט צולויפֿן צו מרימען, זי איינצונעמען. אָבער אַלפֿסנדרה האָט אים צוריקגעהאַלטן.

— עס איז גאַרניט ... עס איז גאַרניט — האָט זי געזאָגט — זי איז נאָך

אַ קינד, זי פֿאַרשטייט ניט ...

אויך דער אַלטער הורקונוס האָט זיך אַרײַנגעמישט. אַ דאַנגער, אַן אַינגע-
דאַרטער, האָט ער זיך אויסגעצויגן אין דער הויך און פֿאַרגלעצנדיק די וואַסערדיקע
אויגן זינע, פונקט אַזוי ווי ער וואָרט איצטער געשטאַנען בײַ דער עבֿודה אין
הייליקן טעמפל, האָט ער צו הורדוסן געזאָגט:

— יאָ, זי איז גערעכט... זי איז גערעכט, מײַן טאַכטער אַכסנדרה...
מרים איז נאָך אַ קינד, זי פֿאַרשטייט ניט... אין איר נעסטעט נאָך דערווייַל אַ
פֿינדשאַפֿט צו דיר... אָבער ווען זי וועט ווערן דײַן ווייב, וועט דער האַר פֿון
אַלע וועלטן עפֿענען אירע אויגן און פֿון דער פֿינדשאַפֿט, וואָס זי פֿילט צו דיר,
וועט אָפֿילו קיין געדעכעניש ניט בלייבן... זי וועט דיר איר ליבע שענקען, זי
וועט זײַן דײַן ווייב...

עס איז געווען שטיף, ווען דער אַלטער הורקונוס האָט גערעדט, און ווען
ער האָט געענדיקט, איז די שטיףקייט געוואָרן נאָך מער אָנגעצויגן, און דאָן האָט
מרים מיט אַ מאָל אויסגעשאָסן אַ געלעכטער.

זי האָט געמוזט לאַכן, ווען זי האָט געהערט ווי דער אַלטער רעדט אַזוי פֿרום
וועגן אַ פֿינדשאַפֿט, וואָס נעסטעט אין איר האַרץ צו דעם מאָן, אונטער וועמעס
בליקן זי איז הינט ווי אַ הענגל פֿרישע ווינטרויבן געוואָרן ציטיק... און גע-
לאַכט האָט זי שטיפֿעריש, הידליק, ווי זי וואָרט דאָ איצט אַרץ און אַלעמען געוואָרט
אַרײַנציען אין דעם, וואָס עס האָט בײַ איר אַזאַ געלעכטער אַרויסגערופֿן. אָבער
באלד איז דאָס געלעכטער בײַ איר איבערגעאַנגען אין היסטעריע און מע האָט
שוין ניט געקענט וויסן, צי זי לאַכט, צי זי וויינט. פֿון אַלע זײַטן האָבן זיך גענומען
יאָגן באַדינער און באַדינטע. און געסט האָבן זיך איבערגעוואָרפֿן מיט די בליקן
און יעדער איינער האָט געמיינט, אַז ער פֿאַרשטייט דעם אַנדערן אויפֿן וואונק,
אָבער קיינער פֿון זיי האָט דאָך גאַרניט פֿאַרשטאַנען און ניט אָנגעהויבן וויסן,
וואָס דאָ קומט פֿאַר. און אין דעם טומל, וואָס אײַטלעכער באַזונדער האָט אויף
זײַן אייגענעם שטייגער געוואָרט אײַנשטיפֿן, איז הורדוס מיט דער זײַט געשטאַנען
בײַם טיש און שפּילנדיק זיך מיטן הענטל פֿון זײַן שווערד, האָט ער פֿון דער ווינטנס
געקוקט אויף מרימען און אויף זײַן פנים האָט זיך זייער אַ צופֿרידענער שמייכל
צעשפּרייט...

ער איז געווען דער איינציקער, וואָס האָט יאָ פֿאַרשטאַנען וואָס דאָ קומט
פֿאַר...

פֿאַרשטאַנען און מיט דער רואיקייט פֿון איינעם, וואָס וויסט, אַז ס'וועט
זײַן אַזוי ווי ער וויל, האָט ער געוואָרט צו זען, ווי עס וועט אַרויסקומען דער
אַנהייב דערפֿון...

און אין יענעם טאָג, אויף יענער סעודה בײַם קיניג הורקונוס אין הויף אין
דער שטאָט ירושלים, איז אָפּגעמאַכט געוואָרן, אַז מע נעמט אַרײַן הורדוסן אין
דער משפּחה פֿון די חשמונאים און מע וועט אים געבן מרימען פֿאַר אַ ווייב...
— איצט ביסטו שוין איינער פֿון אונדזער משפּחה — האָט דער אַלטער
הורקונוס מיט אַ צופֿרידענעם שמייכל צו אים געזאָגט.

אויך אַכסנדרה האָט צו אים געשמייכלט.
געשמייכלט דיבלעך און אים שוין בײַ צינטנס גערופֿן: זון...

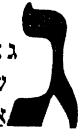
און הורדוס האָט זיך מיט זיין גרויסער פֿרייד אין האַרצן און מיט אַ סך ווירדיקייט אין שטעל, גענייגט פֿאַרן אַלטן הורקונוס און אויך פֿאַר מרימס מוטער אַזכסנדרה. ער איז פֿאַר זיי ביידן געשטאַנען ווי נאָך אַ גרויסן נצחון אין אַ מזחמה, וואָס האָט אים פֿריער ניט ווייניק געשראַקן. און געטראַכט האָט ער שוין פֿון דעם וואָס איצט איז דער וועג צום טראַן אין יהודה פֿאַר אים שוין אין גאַנצן פֿריי. ער האָט אויך געטראַכט, אַז ווען ער וועט שוין זיין אַ קיניג בני יִדן, וועט ער טאָן אַרײַן וואָס עס וועט נאָר זיין מעגלעך, אַז די מלוכה זאָל זיך צעוואַקסן אַרײַן גרעסער און גרעסער.

דער געדאַנק וועגן אַ ייִדישער מלוכה, וואָס זאָל זיין אַ סך גרעסער ווי זי איז איצט, ווען די משפּחה פֿון די חשמונאים צעפֿאַרט זיך שוין, האָט אים שטאַרק גערייצט. דאָס איז געווען זיין טרוים, אָבער גערעדט וועגן דעם האָט ער דאָך ניט.

פֿאַר די ריכטער פֿון סנהדרין

א

גאַנץ פֿרי האָט מען אין די גאַסן פֿון ירושלים דערהערט דאָס שאַלן פֿון טרומפֿייטן און דאָס בלאָזן פֿון שופֿרות, און דאָס האָט געמיינט, אַז הַזַּנַּנְט וועט פֿאַרקומען אַזוינס, וואָס טרעפֿט זיך ניט אַלע טאָג.

מענטשן, וואָס זענען נאָך אין די בעטן געלעגן, האָבן זיך פֿון שדאָף אויפֿ־געכאַפֿט, אין אַנזעעניש אויף זיך די קליידער אַרויפֿלעצויגן און זענען אַרויס אין גאַס, און באַלד זענען די גאַסן און געסלעך אומעטום געוואָרן פֿול מיט מענטשן און איינער האָט דעם אַנדערן די ניס איבערגעגעבן:

— הַזַּנַּנְט וועט זיין דער משפֿט.

— הַזַּנַּנְט וועט הורדוס אָפּגעבן די־וּחִשְׁבוֹן פֿאַר דעם פֿאַרגאַסענעם בלוט

פֿון חזקיה הגלילי!

— און ער וועט קריגן די פֿאַרדינטע שטראַף!

און אַ טאָג האָט זיך דאָן אַנזעגעגעבן אַ שיינער, אַ זוניקער, איינער פֿון יענע שיינע, זומערדיקע טעג אין ירושלים, ווען אַלע ווייסע מויערן און טויערן וואַרפֿן זיך נאָך מער ווי אַלע מאָל אין די אויגן מיט זייער וויססקייט, שפּיגלענדיק זיך אין די שטראַלן פֿון דער זון. פֿון די אַרומיקע פֿעלדער און גערטנער, און אויך פֿון די בערג, האָבן זיך אין דער לופֿט פֿרישע, געשמאַקע ריחות געטראָגן, און די לופֿט האָט אין זיך אַ ליבע וואַרעמקייט געהאַט, און די זון האָט מייד דורך די שויבן פֿון די פֿענצטער אין אַלע הַנְּזֶעֶר אַרײַנגעקוקט, און ווען אַ מענטש האָט דעם קאַפּ אויפֿגעהויבן און דערזען דעם אָפּגעגילדטען דאָך פֿונעם הייליקן טעמפל, וואָס איז אין דער הויך געשטאַנען, האָט ער שוין די אויגן פֿון דאָרט ניט געקענט אָפּרייסן און איז אין גאַנצן פֿאַרכאַפֿט געוואָרן פֿון דעם צויערשפּיל צווישן גאַלד און זון.

ווי אַ שטראַם האָט זיך דער מענטשן־געדערענג פֿון אַלע זיטן אין איין ריכטונג געשפּאַרט; אַלע זענען געגאַנגען צו דעם ה־ה־ה־בית, וואו עס איז גע־שטאַנען דער טעמפל, וואָס זרובֿבֿל האָט אויסגעבויט נאָך דאָן, ווען די יידן האָבן זיך פֿון גלות בבֿל אומגעקערט צוריק אין זייער לאַנד; אַהין זענען איצט אַלע געגאַנגען, ווען זיי האָבן זיך דערוואוסט, אַז הַזַּנַּנְט וועט הורדוס געשטעלט ווערן צום משפֿט פֿאַרן סנהדרין. עס האָט זיך געדאַכט, אַז צו דעם שטראַם פֿון מענטשן וועט גאָר קיין מאָל ניט נעמען קיין סוף און אַז דאָס שאַלן פֿון די טרומפֿייטן און דאָס בלאָזן פֿון די שופֿרות וועט זיך אַלע מאָל אָנהייבן נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל.

ב

אַ האַלבער טאָג איז שוין געהאַט אַוועק, ווען אַלע זיבעציק ריכטער פֿונעם סנהדרין זענען אַרענגעקומען אין דעם לשכת־הגזית, וואָס האָט אָפּגעטיילט די אַנדערע זאַלן אינעם היידיקן טעמפל פֿון דעם קדשי־קדשים, וואוהין קיינער האָט ניט געטאַרט אַרענגקומען אויסערן פּהן־גדול.

פֿון די דיקע שטיינערנע ווענט, וואָס האָבן דעם טומל פֿון דרויסן אַהער ניט צוגעלאָזט, האָט זיך געטראַגן די ערנצטיקייט פֿון דין און משפט און אויך אַ קעלט, וואָס האָט עפעס אַ באַזונדער מין מורא אַרויפֿגעוואָרפֿן אַזוי שנעל ווי מע האָט באַר די שוועל אַריבערגעטראַטן. עס האָט זיך געדאַכט, אַז דאָ מוז אַ זימטיקער מענטש האַלטן דאָס מויל פֿאַרמאַכט און די אויערן אָפֿן און אַז רעדן קענען דאָ בלוזי יענע מענטשן, וואָס האָבן דעם גורל פֿון אַנדערע ביי זיך אין די הענט...

דאָס אַרענגקומען פֿון די זיבעציק ריכטער האָט מיט זיך נאָך מער אַ שווערן ערנצט אַרענגעבראַכט. אין דער שטיקייט האָבן זייערע געמאַסטענע טריט מיט אַ הילך אָפּגעקלונגען, און ווען זיי האָבן זיך אַוועקגעזעצט אויף די שטולן, וואָס זענען אין אַ האַלבן קרייז געווען אויסגעשטעלט, האָט זיך געדאַכט, אַז איצט איז געוואָרן נאָך שטיקער ווי פֿריער, און אַז אַלץ אַרום און אַרום איז געבליבן מיט אַ פֿאַרכאַפטן אַטעם.

ביי יעדן ריכטער איז דאָס פנים געווען זייער ערנצט און פֿאַרזאָרגט. מ'האַט צווישן זיי קיין איין יונגן מענטשן ניט געזען. אַלע האָבן געהאַט גרויע בערד און הויכע געקנייטשטע שטערנס. מ'האַט געזען, אַז די מענטשן האָבן דעם גרעסטן טייל פֿון זייער לעבן אַוועקגעגעבן אויף לערנען. און עס איז שווער געווען זיך פֿאַרזושטעלן, אַז די זעלבע בפֿבודיקע זקנים מיט די גרויע בערד און מיט די פּנימער, פֿון וועלכע עס שיינט אַראָפּ אַזאָ איידלקייט און אַזאָ ליכט, קען מען אַ מאָל זען אין גאַס, פּונקט אַזוי ווי מ'זעט אַ געוויינטלעכן מענטשן פֿון אַ גאַנץ יאָר.

אין מיטן פֿונעם האַלבן קרייז איז געווען אַ שטול פֿאַר הורקונוס, דעם מלך און פּהן־גדול. ער האָט אויך געדאַרפֿט זיין בנים משפט, און די זיבעציק אַלטע ריכטער האָבן אויף אים געוואָרט. זיין שטול איז געשטאַנען אַ ביסל העכער פֿון די אַנדערע, און אַהין זענען אַלעמענס בליקן געווען געווענדט, און ווען דער אַלטער הורקונוס איז אַרענגעקומען, האָבן זיך אַלע פֿון די ערטער אויפֿגעהויבן און גע־וואָרט ביז ער האָט זיך אַוועקגעזעצט.

די ריכטער זענען געווען זייער אומרואיק און האָבן אַלץ געקוקט אויף דער טיר. קיינער פֿון זיי איז ניט געווען זיכער, צי הורדוס וועט טאַקע קומען צום משפט, צי ניין. אַלע מאָל, ווען די טיר האָט זיך געעפֿנט און עס איז אַרענגעקומען עמעצער אַנדערש, ניט הורדוס, האָבן די ריכטער זיך איבערגעקוקט, און וואָס לענגער די צייט האָט זיך געצויגן, אַלץ אומגעדולדיקער זענען די ריכטער גע־וואָרן. און דאָן האָט איינער, אַ זקן מיט אַ בלאָס פנים און צוויי געדיכטע ברעמען, געפֿרעגט מיט אַינגעהאַלטענעם קעס:

— פֿאַר וואָס קומט ער נישט, דער אָנגעקלאַגטער? אַזע מאַל פֿירט זיך, אַז דער אָנגעקלאַגטער וואָרט אויף די ריכטער, און דאָ איז גאָר פֿאַרקערט; די ריכטער וואָרטן אויפֿן אָנגעקלאַגטן, און ער קומט אַזײַט נישט אַהער.

און באַלד איז צווישן די זיבעציק זקנים געוואָרן אַ געמורמל, און הויכע שטערנס האָבן זיך געקנייטשט, און ברעמען האָבן זיך ערנצט געכמורעט און גרויע בערד האָבן זיך געטרייסלט און שאַרפֿע בליקן פֿון קלוגע אויגן האָבן זיך פֿון איינעם צום אַנדערן געוואָרפֿן.

- אַפֿשר וועט ער גאָר אין גאַנצן נישט קומען אַהער?
- ער וויל אונדז מאַכן צו שאַנד און צו שפּאַט!
- פֿאַר גאָט האָט ער גאַרנישט קיין מורא!
- און ער זאָכט זיך אויס פֿון זײַן געבאַט!
- אַזוינס איז נישט געהערט געוואָרן!
- און וואָס טוט מען איצט דערמיט?
- זאָל דער מלך דאָ אונדז זאָגן:
- וועט ער קומען, אַדער נישט?

און הורקנוס איז געווען צעטומלט. אַ פֿאַרזירענער איז ער אויפֿן הויכן שטוף געזעסן, האַטנדיק דעם קאַפּ אַרײַנגעצויגן צווישן די צוויי הויכע אַקסלען זינע. די געדיכטע שוואַרצע ברעמען האָבן זיך בײַ אים אַרײַפֿ און אַראָפּ געהויבן. די זאַנגע גרויע באַרד, וואָס איז אים אין גאַנצן אויף דער ברוסט אַרויף, האָט זיך צעשפּרייט און איז געוואָרן אַזוי שיטער, אַז מע האָט די האַר איינציקווייז געקענט איבערציילן. און ווען עס האָט זיך אים אָנגעהויבן דאַכטן, אַז עפעס מוז ער איצט זאָגן, ווייז אויב נישט וועט נאָך ווערן ערגער, האָט ער צו די זיבעציק זקנים געזאָגט:

— ער וועט קומען... ער וועט קומען... אַוודאי וועט ער קומען... אַבער הורדוס איז אַזײַט נישט געקומען.

אין לשכת־הגזית איז די שטימונג צווישן די ריכטער פֿון סנהדרין געוואָרן אַזײַט מער און מער אָנגעצויגן. די שטיקייט, וואָס איז אַזע מאַל פֿון אַ געמורמל איבערגעריסן געוואָרן, האָט שווער געדריקט. יעדע רגע האָט זיך ווי אַן אייביקייט געצויגן, און אַזע מאַל, ווען די זיבעציק זקנים מיט די גרויע בערד און מיט די שטרענגע פּנימער האָבן זיך איבערגעוואָרפֿן מיט בליקן און קיין וואָרט צווישן זיך נישט אויסגערעדט, האָט זיך געדאַכט, אַז באַלד וועלן זיי זיך אַזע מיט אַ מאַל געבן אַ הייב פֿון די שטולן און ס'וועט געשען עפעס אַזוינס, וואָס איז דאָ פֿריער קיין מאַל נישט געשען...

מיט אַ מאַל האָבן זיך פֿון די שטיינערנע טרעפּ בײַ דער טיר דערהערט טריט. פֿעסטע און שנעלע טריט, וואָס קלינגען אָפּ ווייט. דאָס זענען געווען טריט נישט פֿון איין מענטשן, נאָר פֿון אַ סך מענטשן.

די ריכטער האָבן זייערע בליקן אָנגעשטעלט אַהין, פֿון וואָנען דאָס אָפהילכן פֿון די טריט איז געקומען. אייניקע האָבן זיך פֿון די טיפֿע שטולן אַרויסגעבויגן, און די פּנימער זענען בײַ זיי געוואָרן בלאָס...

די טיר האָט זיך געגעבן אַן עפֿן ברייט און אַ סך באַוואַפֿנטע צינט האָבן זיך געגעבן אַ שפּאַר אַרײַן אינעווייניק, פּונקט ווי זיי וואָסן זיך מיט געוואָרד אַרײַנגעריסן ...

גלײַכע, אויסגעמושטירטע, מיט שווערדן אויף די דיכּן און מיט צאַנגע שפּיזן און מעשענע שוּצטאַצן אין די הענט, האָבן זיי געשפּאַנט איבער דעם דיך פֿון מירמלשטיין גלייך צו די ריכטער, וואָס זענען אויף די שטולן געווען אויסגע- זעצט. און ווען זיי זענען שוין געווען נאַענט בני די שטולן, האָבן זיי זיך געגעבן אַ שטעף אָפּ און זיך אין צוויי צאַנגע רייען צעוואָרפֿן. און אין מיטן איז געבליבן שטיין איינער, אַ הויכער, אַ פֿעסט-געבויטער, מיט אַ רוימישן העדס אויפֿן קאַפּ, מיט אַ גרויסער שווערד בני דער זייט און מיט אַ מאַנטל פֿון פּורפור-רויטן סאַמעט פֿאַרוואָרפֿן אויף די אַקסעלען ...

דאָס איז געווען הורדוס ...

— מע האָט מיך אַהער גערופֿן, בין איך געקומען, און איך בין גרייט צו

הערן אַנזער פּסק! ..

און געזאַגט האָט ער דאָס האַלטנדיק דעם קאַפּ הויך פֿאַרריסן, און אין זײַן טאָן האָט זיך געפֿילט די פֿעסטקייט פֿון איינעם, וואָס איז זיכער, אַז אים קען מען גאַרניט טאָן, ווייל ער איז דער וואָס איז שטאַרק און מעכטיק און ער האָט קיין מורא ניט פֿאַר קיינעם ...

די ריכטער זענען געבליבן זיצן צעטומלטע, און דער אַלטער הורקונוס האָט דעם קאַפּ נאָך מער אין די אַקסעלען אַרײַנגעצויגן. קיינער פֿון די זיבעציק קנים האָט זיך אויף אַזאַ זאַך ניט געריכט. אַנשטעלנדיק די בליקן אויף הורדוס, און אויך אויף די באַוואַפֿנטע זעלנער, וואָס ער האָט מיט זיך געבראַכט, האָבן אייניקע פֿון זיי מיט די אויגן געפּינטלט, ווי מע טוט געוויינטלעך, ווען מע איז ניט אין גאַנצן זיכער צי דאָס, וואָס מע זעט, איז טאַקע אַזוי צי נײַן, בני אַנדערע זענען די אויגן ווי פֿאַרגליווערט געוואָרן און ס'האַט זיך געדאַכט, אַז זיי קוקן און זעען גאַר נישט. און די שטיקייט איז געווען אַזאַ שווערע, אַזאַ אַנגעצויגענע, ווי נאָך קיין מאָל ניט, און עס האָט זיך אויסגעוויזן, אַז אויב עמעצער וועט זי ניט איבער- ריכטן באַרד מיט אַ וואָרט אָדער מיט אַ קלאַנג, וועט זיך דאָ אַרץ צעפֿאַלן מיט אַ קראַך.

און הורדוס האָט די גאַנצע צייט אַנגעהאַלטן זײַן אַרויסרופֿנדיקן שטעף, ווי ער וואָלט זיך מיט אַלעמען גערייצט אָן ווערטער. זײַן גלאַט פנים האָט אויסגעזען שטרענג, אָבער אין די ווינקלען פֿונעם מויל האָט זיך אַ שמיכל באַהאַלטן, אַ גאַנציקער, אַ צו דהעיסדיקער שמיכל. ער האָט די ריכטער גלייך אין די אויגן אַרײַנגעקוקט, און דערבני האָט ער זיך מיט דער לינקער האַנט געשפּילט מיטן הענטל פֿון דער שווערד ...

— איך וואָרט — האָט ער געגעבן אַ זאָג ווי פֿון צווישן די צײַן, און דאָס

מויל האָט זיך בני אים דערבני ניט געעפֿנט — איך וואָרט! ..

אַלע ריכטער האָבן זיך אויסגעדרײַט מיט די פּנימער צום אַלטן הורקונוס, וואָס איז געזעסן אין מיטן אויפֿן הויכן שטול, און אַלע האָבן געוואָרט, ער זאָל אַנהייבן די אַנקלאַגע קעגן הורדוס, פֿאַר וואָס ער האָט אין גלייך חזקיהן און די

אַנדערע געגעבן דעם טויט אָן אַ דין און אָן אַ משפט. אַבער דער קיניג האָט נאָך מער דעם קאַפּ אין די אַקסלען אַרננגעצויגן, נאָך נידעריקער די וואַסערדיקע, צעשראַקענע אויגן צו דער ערד אַרונטערגעלאָזט, און ער איז ווינטער געבליבן זיצן אָן אַ וואָרט אין מויל, מיט צעפלאַנטערטע געדאַנקען אין מוח און מיט אַ טיפֿן ווייטיק אין האַרצן...

דאָן האָט איינער פֿון די ריכטער, דער אַלטער שמעיה, מיט אַ מאָל זיך גע- געבן אַ הייב אויף, און באַד זענען אַדעמענס בליקן ווי צוגעשמידט געוואָרן צו אים.

— פֿאַר וואָס שווינגן דאָ אַדע?! — האָט דער אַלטער ריכטער אויסגעשריגן אויפֿן קול, און דאָס פנים האָט זיך בני אים צעפלאַמט. — פֿאַר וואָס הערט מען ניט קיין וואָרט פֿון קיינעם?!

ער איז געווען ביין, דער אַלטער ריכטער, וואָס האָט שטענדיק שטאַרק אַפֿ- געהיט דעם כבוד פֿונעם סנהדרין, זייער ביין. אַבער באַד האָט ער זיך באַהערשט, צוריקגעקראָגן די ריכטערישע רואיקייט, און אַפּוואָרטנדיק אַ קורצע ווינל און אַפּמעסטנדיק אַדעמען מיט די בליקן, האָט ער קלאָר און שאַרף יעדעס וואָרט אַרויסגעבראַכט:

— בני אַנך, ריכטער פֿון סנהדרין, און אויך בני דיר, קיניג פֿון יהודה און ישראל, פֿרעג איך אַ פֿראַגע און איך פֿאַרלאַנג, אַז איר זאָלט מיר דערויף אַ קלאָרן ענטפֿער געבן!

אַדע האָבן זיך אומגעקוקט צו אים. אויך הורקנוס האָט דעם קאַפּ אויפֿ- געהויבן און אַנגעשטעלט די בליקן אויף אים.

און דער אַלטער ריכטער שמעיה האָט ווינטער גערעדט:

— צי האָט זיך שוין אַ מאָל אַזוינס געטראָפֿן, אַז אַ יוד, וואָס ווערט אַנגע- קלאָגט אין אַ פֿאַרברעכן, זאָל קומען אַהער אַזוי ווי הורדוס איז אַהער געקומען? איז שוין אַ מאָל דאָ אַזוינס געשען?..

זאָגנדיק דאָס, האָט ער די שטים העכער אויפֿגעהויבן און מיטן פֿינגער אויף הורדוסן אַנגעוויזן, און ווען ער האָט געזען ווי יענער שטייט נאָך אַדץ אַ גדייכער, אָן אויסגעצויגענער און קוקט אויף אים מיט דעם גאַדיקן, גיפֿטיקן שמייכעלע, וואָס באַהאַלט זיך אין די ווינקלען פֿון זיין מויל, האָט ער זיך אַנגעטאָן אַ כוח ניט אַרויסצואווייזן זיין פֿעס. אַבער דאָס איז אים אַנגעקומען זייער שווער און ער האָט עס פֿאַרט אין גאַנצן ניט געקענט באַהאַלטן.

— אַי, קיינער פֿון אַנך געדענקט ניט אַזאַ פֿאַר? — האָט שמעיה געדרייט מיטן קאַפּ אין ביידע זייטן, ווען קיינער פֿון די ריכטער האָט ניט געענטפֿערט אויף זיין פֿראַגע — קיינער פֿון אַנך האָט נאָך אַזוינס ניט געזען? אויך איך האָב נאָך קיין מאָל אַזוינס ניט געזען!.. אַדע מאָל, ווען מ'ברענגט אַן אַנגעקלאָגטן, שטייט ער געוויינטלעך מיט אַ געבויגענעם קאַפּ, און אַ מאָל אויך מיט צעשוּיבערטע האַר, און אַנגעטאָן איז ער אין שוואַרצן, כּדי אַרויסצורופֿן רחמנות צו זיך. אַבער זעט ווי ער דאָרט שטייט פֿאַר אונדו!

און ער האָט ווידער אַנגעוויזן מיטן פֿינגער אויף הורדוסן, און וואָס אַ מאָל האָט זיין קול אַדץ שטאַרקער און שטאַרקער אַפּגעהילכט:

— אָנגעקלאַגט ניט נאָר אין מאָרד, אינעם מאָרד פֿון חזקיה הגדילי, נאָר אין נאָך און נאָך מאָרדן און פֿאַרברעכנס, פֿאַר וואָס ער קען קריגן די העכסטע שטראַף, ווען ס'זאָל באַוווּזן ווערן, אָז ער איז ווירקלעך שולדיק, איז ער געקומען צו אונדז, צו די ריכטער, אויסגעפּוצט אין אַ פּורפּור־רויטן מאַנטל, און די האַר פֿונעם קאַפּ זענען ביי אים פינקטלעך אָנגעקרויזט. און באַוואָפֿנט איז ער פֿונעם קאַפּ ביז די פֿיס; אַהער אינעם טעמפל פֿון גערעכטיקייט איז ער אַרײַנגעקומען מיט געווער און מיט אַ גאַנצער מחנה באַוואָפֿנטע לײבוועכטער!.. און וואָס מיינט דאָס?.. יאָ, וואָס מיינט דאָס, פֿרעג איך ביי אַיך, ריכטער פֿון סנהדרין? דאָס מיינט, אָז ווען מיר דאָ וואָלטן געפּסקנט, אָז ער איז שולדיק און אָז ער דאַרף באַשטראַפֿט ווערן לײטן געזעץ, וואָלט ער מיט מאַכט אונדז געשטערט דורכ־צופֿירן דעם משפט, און מיר אַלע דאָ וואָלטן די ערשטע געפֿאַלן... דער אָנגע־קלאַגטער וואָלט אַפֿשר גאָר אונדז אויך אָן אַ משפט געגעבן דעם טויט... אונדז, די ריכטער פֿון סנהדרין!..

ביי די לעצטע ווערטער האָט ער זיך אויסגעצויגן מיטן קאַפּ פֿאַרויס, ווי ווייט ער האָט נאָר געקענט, אויך די רעכטע האַנט איז ביי אים געווען אויסגעצויגן פֿאַרויס. און אַרויסגעזאָגט האָט ער די ווערטער מיט אַ סך קראַפֿט, און דערביי זענען די אויגן ביי אים געווען פֿאַרמאַכט.

ער איז געווען אַ קליין־געוויקסיקער, דער אַלטער ריכטער שמעיה. אָבער איצט, ווען ער האָט גערעדט, איז ער עפעס מיט אַ מאַץ הויך אויסגעוואַקסן. און אַלע ריכטער אַרום אים זענען אונטער דער קראַפֿט פֿון זײַנע ווערטער עפעס ווי אַנגעשרומפֿן געוואָרן אויף די שטולן. זיי האָבן אַלע די קעפּ אַנגעבויען און האָבן זיך געשעמט אים אין די אויגן אַרײַנצוקוקן. זיי האָבן געטראַכט, אָז ביז איצט האָט זיך נאָך קיינער ניט אויפֿגעהויבן אַזוי הויך ווי ער...

— זעט! זעט ווי ער שטייט דאָ! — האָט שמעיה געגעבן אַ זאָג, אַנווייזנדיק אויף דעם אָנגעקלאַגטן. — עפֿנט אויף אַנערע אויגן און קוקט אויף אים! אין זײַן שטעל וועט איר זען אַנער אייגענע געפֿאַלנקייט!..

עס איז געווען אוממעגלעך ניט צו פֿאַלגן אים. און אַלע ריכטער האָבן די קעפּ אויפֿגעהויבן און געגעבן אַ קוק אויף הורדוסן.

און הורדוס האָט אין זיך געלאַכט. איבערקוקנדיק זיך מיט די באַוואָפֿנטע זענדער, וואָס ער האָט מיטגענומען, איז ער געשטאַנען אַ שטאַלצער, מיט אַ פֿאַר־ריסענעם קאַפּ און זיך אַלץ געשפּיט מיטן הענטל פֿון דער שווערד, וואָס ער האָט אויף אַ זיבערענעם פּאַס געטראָגן. פֿאַר אים איז אַלץ דאָ געווען אַ שפּיה, וואו ער האָט געהאַט אַ מעגלעכקייט אַרויסצוואוויזן זײַן מוט און זײַן מאַכט. עס האָט אים נאָר באַנג געטאַן, וואָס מרים איז דאָ נישט און וואָס זי זעט ניט ווי אַזוי ער האַלט זיך... די רייד פֿון דעם ריכטער שמעיה האָבן ביי אים אַפֿילו אויף אַ האַר ניט צוגענומען די זיכערקייט, וואָס ער האָט געפֿילט, ווייז ער האָט געוואוסט, אָז די מאַכט פֿון רוים איז אויף זײַן זײַט. און ער איז ניט געווען ביז אויף אים, אויף דעם אַלטן ריכטער, פֿאַר וואָס ער רעדט אַזוי. פֿאַרקערט, ער האָט אים גאָר באַוואונדערט, וואָס ער ווייזט אַרויס אַזוי פֿיל מוט און ער איז אין זײַנע אויגן אויסגעוואַקסן העכער פֿון די אַלע אַנדערע ריכטער. ער האָט זיך גוט צו־

געהערט צו יעדן וואָרט, וואָס ער האָט אַרויסגעזאָגט. און ער איז געווען גרייט צו הערן נאָך און נאָך. און דער אַלטער ריכטער שמעיה האָט ווייטער גערעדט: — אָבער געדענקט און נעמט דאָס גוט אַרײַן אין זײַנען: זײַן שטיין דאָ אַזוי פֿאַר אונדז וועט בײַם פֿאַלק דערוועקן צאָרן; און אײַער שוויגן דאָ אַצינד וועט אויף אונדז אַלע ברענגען שאַנד! .. ווי קענט איר שוויגן, ווען איר זעט די חוצפה, וואָס ער ווייזט דאָ איצט אַרויס? אַזוינס געזען האָב איך נײַט קײן מאָל און איך ווײַל דאָס מער נײַט זען! עס קומט גאָר אויס, אַז נײַט מײַר דאַרפֿן אײַם משפּטן, נאָר ער איז געקומען אַהער אונדז משפּטן... און איך דערמאָן אײַך ווידער צו געדענקען, אַז אויב איר וועט ווייטער אַזוי שוויגן און אונדזער דײַן און משפּט נײַט באַשיצן, וועט קומען אַ טאָג, ווען אײַן אַ שעה אַ בײַזער וועט ער, דער זעלבער אָנגעקלאַגטער, אונדז אַלעמען פֿאַרטייליקן און פֿאַרזענדן... דער־ באַרעמען וועט ער זײַך נײַט אויף קײַנעם! ..

דעם גאַנצן כּוח, וואָס ער האָט נאָך געהאַט אין זײַך, דער אַלטער ריכטער שמעיה, האָט ער אין די פֿעצטע ווערטער אַרײַנגעלייגט. ער האָט דערבײַ דווקא נײַט אויפֿגעהויבן הויך זײַן קול; אָבער אין יעדן וואָרט האָט זײַך געפֿילט די גאַנצע טײַפקײַט פֿון דעם ווייטיק, וואָס ער האָט אין האַרצן געטראָגן. מער האָט ער שוין גאַרנײַט געקענט זאָגן, און ווען ער האָט זײַך צוריק אויף זײַן שטופֿ אַוועקגעזעצט, אָן אויסגעמאַטערטער און אַ בלאַסער, האָט די וואַרענונג זײַנע נאָך פֿאַנג בײַ אַלעמען אין די אויערן געקלאַנגען. און דאָן איז אינעם גרויסן זאַל פֿונעם סנהדרין מיט אַ מאָל געוואָרן אַ טומל. אַלע ריכטער האָבן זײַך מיט אַ מאָל געגעבן אַ הייב אויף פֿון זײַערע ערטער, און ס'האַבן זײַך דערהערט קולות:

— שמעיה איז גערעכט!

— ווי קען מען גאָר אַזוינס דערפֿאַרן?

— אין די גרענעצן פֿון יהודה און ישראל האָט זײַך אַזוינס נאָך קײן מאָל

נײַט פֿאַרפֿאַרן!

— פֿאַר דעם אַלײַן האָט ער פֿאַרדינט אַ שטראַף!

— און מע טאָר דאָס נײַט פֿאַרשוויגן! ..

פונקט ווי ס'צעפֿלאַקערט זײַך אַ פֿייער פֿון איין פֿונק, וואָס פֿאַלט אויף שטרוי, אַזוי האָבן די רײַד פֿון דעם אַלטן ריכטער שמעיה אַלעמען אָנגעצונדן. דער שטאַרץ, וואָס זײַ האָבן פֿרייער אין זײַך דערשטיקט, האָט זײַך מיט אַ מאָל ווי אַ שטראַם פֿון די ברעגן אַרויסגעריסן. דער צאָרן, וואָס זײַ האָבן פֿרייער געפֿראוויט באַהאַלטן, האָט זײַך פֿרוציינג מיט אַלע כּוחות געגעבן אַ שפּאַר אַרויס. און אַלע מאָל האָט זײַך איבער אַלע קולות דערהויבן אַן אַנדער קול, אָבער אינעם טומל האָט מען שוין קײן ווערטער נײַט געקענט הערן פֿון קײַנעם. אַלע האָבן זײַך גע־ קאַכט און בײַ אײַטלעכן פֿון זײַ איז דער פֿעס אויף הורדוסן געווען גרויס. אַפֿילו בײַ די, וואָס האָבן מורא געהאַט דאָס אַרויסצואווייזן ...

און ווען דער טומל האָט זײַך אָנגעהויבן, האָט הורדוס זײַן רואַקײַט נײַט פֿאַר־ דוירן. ער איז געשטאַנען און געקוקט ווי די זיבעציק אַלטע פֿינט קאַכן זײַך און ער האָט אַפֿילו מיט קײן אויג קײן פֿינטל נײַט געטאָן. אָבער וואָס גרעסער דער טומל איז געוואָרן, אַפֿי מער האָט מען געקענט באַמערקן ווי דער אויסדרוק אויף

הורדוסעס פנים בײט זיך. אינעם טומל האָט קיינער ניט געהערט, ווי ער האָט פֿון צווישן די צײן אַן איבערגעהאַקטן געשרײ אַרױסגעדאַזט, און באַלד האָבן די באַוואַפֿנטע זענער זײנע זיך געגעבן אַ שטעל אױס לעבן אים. און ווען ער האָט זײ געגעבן אַ צײכן, האָבן זײ די בלוזע שווערדן פֿון די שײדן אַרױסגעצױגן. אָבער זײ האָבן דאָך ניט געמאַכט קײן אײן שרײט פֿאַרױס און זײ זענען געבליבן שטײן אױף דעם זעלבן אָרט...

דער קלאַנג פֿון די שווערדן האָט אױף אַ ווײל דעם טומל אַנגעשטײט. די ריכטער מיט די גרױע בערד זענען געבליבן שטײן מיט אַפֿענע מנצער. און דער אַלטער שמעיה האָט דאָס פנים מיט בײדע הענט פֿאַרשטעלט. און שאַקלענדיק דעם קאַפֿ אַהער און אַהין, האָט ער אױפֿן קול געיאַמערט:

ווי צו די אױגן, וואָס זעען דאָס,
און ווי צו די אױערן, וואָס הערן דאָס!
גאָטס וואָרט איז דאָ פֿאַרשוועכט.
און גרױס איז דער ווײטיק.
און נאָך גרעסער איז די שאַנד!

— אָבער ווייסט, אַז קומען וועט אַ טאָג — האָט ער מיט אַ מאַל אַנגעהױבן שרײען, מאַכנדיק מיט בײדע הענט — אַ טאָג, ווען מיר אַלע, די ריכטער דאָ, וועלן דאַרפֿן אַפֿגעבן די־ן־חשבון פֿאַר גאָט דערפֿאַר, וואָס מיר האָבן די דינים פֿון דער תורה געלאָזט טרעטן מיט די פֿיס!.. ווער האָט מורא פֿאַר שווערדן? קיינער האָט פֿאַר דעם ניט קײן מורא! מיר זענען גרײט דאָס לעבן אַזעקצוגעבן פֿאַרן כבוד פֿון דער תורה!..

און באַלד איז ווידער געוואָרן אַ גרױסער טומל, און די ריכטער האָבן געשריגן:

— אין בלוט פֿאַרשמירט זענען זײנע הענט!
— ער איז דער מערדער פֿון חזקיה הגדול!
— פֿאַר זײנע שווערדן האָבן מיר דאָ ניט קײן מורא!
— און מיר זענען גרײט צו שטאַרבן דאָ!
און אין די אַלע קולות האָט זיך אַלע מאַל אַרײנגעשניטן אַן אױסרוף, וואָס איז מיט זײן גאַנצער שאַרפֿקײט געבליבן הענגען אין דער לופֿט:
— ניט אין שטאַרקיט און ניט אין כוח, נאָר אין גײסט געפֿינט מען גאָט!.. די קולות האָבן אַנגעהױבן ווערן אַדל שטאַרקער און שטאַרקער. און די באַ־וואַפֿנטע זענער, מיט הורדוסן אין דער מיט, און מיט די בלוזע שווערדן אין די הענט, זענען געשטאַנען און האָבן זיך אַפֿילו קײן ריר ניט געטאָן, אָבער זײערע בליקן האָבן דאָך אַ מורא אַרױפֿגעוואָרפֿן; זײ האָבן געקוקט — דאָ אױף הורדוסן, וואָס איז געשטאַנען צווישן זײ מיט אַלע בלוטן אינעם צעפֿלאַמטן פנים, און דאָ אױף די ריכטער מיט די גרױע בערד און מיט די פנימער, וואָס האָבן אױסגעדריקט די אײדקײט פֿון גײסט. צװײ כוחות האָבן זיך אײנע אַנטקעגן די אַנדערע פֿאַר־מאַסטן — דער כוח פֿון דער שווערד און דער כוח פֿון גײסט...

אַרץ איז געהאַנגען אויף אַ וואַגשאַל, און אין דעם טומל איז דער קיניג הורקונוס געווען אין גאַנצן אַ פֿאַרלירענער. ער האָט ניט געקענט אַנזינצן אויף דעם שטול, וואָס איז העכער פֿון אַלע אַנדערע געשטאַנען, האָט ער זיך אַלע מאָל אויפֿגעהויבן און זיך באַד ווידער צוריק אוועקגעזעצט. און ווען ער האָט מיטן אויג אויפֿגעכאַפט ווי הורדוס האָט געגעבן אַ וואונק צו די באַוואַפֿנטע זעלנער, האָט ער אויסגעשריגן אַ דערשראַקענער :

— ריכטער פֿון סנהדרין, הערט זיך צו צו מנין קול !

פֿון דער טיפֿעניש פֿונעם האַרצן איז ביי אים דאָס קול אַרויסגעקומען. און דאָס איז ניט געווען קיין אויסגעשריי פֿון אַ מענטשן, וואָס קען באַפֿעלן, נאָר דער אויסגעשריי פֿון איינעם, וואָס איז אַזוי פֿאַרצווייפֿלט, אַז ער קען גאַרניט טאָן קיין אַנדער זאַך ווי נאָר שרײַען. מיט אַ שאַרפֿן קוויטש האָט דאָס קול אַפֿגעקלאַנגען און ס'האָט זיך אינעם טומל אַרײַנגעשניטן.

עס איז געוואָרן שטיל. די ריכטער האָבן זיך צוריק אויף זייערע ערטער אוועקגעזעצט, און אויף אַ וואונק פֿון הורדוסן האָבן די באַוואַפֿנטע זעלנער די שווערדן צוריק אין די שײַדן אַרײַנגעלייגט.

און דאָן האָט דער קיניג מיט אַ ציטערדיק קול געזאָגט :

— הערט מיך אויס, רבותי ! אַ פֿסק־דין קען מען אַרויסגעבן בלויז דאָן, ווען מ'באַטראַכט זיך גוט, ווען מ'האָט ישובֿ-הדעת. ווער פֿון אונדז ווייסט דאָס דען ניט ? און איר אַלע זענט איצטער בייו. זייער בייו און אויפֿגעבראַכט. דעריבער לייג איך אָפֿ דעם משפט. איך לייג אים אָפֿ אויף מאָרגן, און אַפֿשר נאָך אויף צוויי דריי טעג... דער אַנגעקלאַגטער וועט דאָן קומען אַהער אַזיין... וועלן מיר הערן, וואָס ער האָט צו זאָגן און דערנאָך וועלן מיר אַרויסגעבן דעם פֿסק...
 און אַנווייזנדיק מיטן פֿינגער אויף הורדוסן האָט ער געזאָגט :

— דער אַנגעקלאַגטער קען גיין !..

הורדוס און זײַנע באַוואַפֿנטע לײַט האָבן זיך געגעבן אַ דריי אויס און מיט פֿעסטע טריט, פונקט ווי אויף אַ מושטיר־פֿלאַץ, האָבן זיי זיך געלאָזט שפּאַנען צו דער טיר און זיי זענען אַרויס פֿונעם געריכט אינעם הייליקן טעמפל, און די זיבעציק זקנים מיט די ווייסע בערד זענען געבליבן זיצן מיט אַפֿענע מנייער און ברייט צעפֿעלטע אויגן. און אַזוי זענען זיי אַ ווייַל געזעסן שטיל און קיינער פֿון זיי האָט קיין וואָרט ניט אַרויסגערעדט. און נאָך דעם האָבן זיי זיך אויפֿגעהויבן און זענען איינציקווייז אַרויס מיט לאַנגזאַמע און געמאַסטענע טריט.

דער פֿעצטער אַרויסצוגיין איז געווען דער אַלטער ריכטער שמעיה. ער איז געגאַנגען מיט אַ געבויענעם קאַפּ, זיך פֿאַרשטעלט דאָס פנים מיט ביידע הענט. און ביי דער טיר האָט ער זיך אַפֿגעשטעצט, לאַנג געקוקט אויף די ליידיקע שטולן, און שאַקלענדיק מיטן קאַפּ, האָט ער שווער געזיפֿצט און שטיל געזאָגט :

— גאָט אין הימל, ווי קענסטו צווען אַזוינס און שווייגן ? .. און ווי לאַנג נאָך וועט דאָס אַזוי זײַן ? ..

ג

גלײַך פֿון געריכט איז הורדוס אַוועק אין קיניגלעכן הויף. ער איז אַרײַב־געקומען אַהין אַ צופֿרידענער. און פֿונקט ווי ער וואָלט שוין דאָרטן געווען אַן אייגענער, איז ער פֿרײַ פֿון איין גרויסן זאַל אין אַנדערן געגאַנגען, און ווען ער האָט מרימען דערזען, האָט ער זי מיט אַ מאָל געגעבן אַ כאַפֿ אַרויף אויף די הענט, זי אויפֿגעהויבן און זיך פֿרייעך צעלאַכט ...

זײַן געדעכטער איז געווען אַ געזונטער, אַ ברוסטיקער. און קוקנדיק אויף אים, האָט מרים אויך אַנגעהויבן לאַכן. אַבער ווען ער האָט זי צוריק אויפֿן ווייכן קינים אַוועקגעשטעלט און זיך אַרונטערגעלאָזט פֿאַר איר אויף די קני, איז זי געבליבן שטיין אַ צעטומלטע, אַ פֿאַרלירענע און איז שנעל אַנטלאָפֿן ...

עס האָט זי צו הורדוסן געצויגן, און דאָך האָט זי מורא געהאַט פֿאַר אים ... און הורדוס האָט זייער געוואָלט בלייבן ביים קיניג הורקנוס אין הויף אַ פֿענגערע ציט, כדי מרים זאָל זיך צוגעוואוינען צו אים. ער האָט זיך שוין ניט געקענט פֿאַרשטעלן, ווי אַזוי ער וועט איצטער קענען אַוועק צוריק קיין גלייַ און דאָרטן זײַן אַן מרימען. און ווען ער האָט וועגן דעם מיט מרימס מוטער גערעדט, האָט ער איר געזאָגט :

— ווען זי וועט זען ווי גוט און איידל איך קען זײַן, וועט זי פֿאַר מיר שוין מער קיין מורא ניט האָבן ... זי וועט מיך לייב האָבן, שטאַרק לייב האָבן, און איך וועל זי אויך לייב האָבן און וועל זי הויך שעצן, איך וועל פֿאַר איר דעם שענסטן פֿאַלאַץ אויסבויען און אירע פֿיס וועלן שטענדיק בלויז אויף ווייכע קיילימס טרעטן, די טײַערסטע דימענטן און איידלשטיינער וועלן איר האַלדן באַפּוצן, אין גאַלד און זיילבער וועל איך זי צירן, אין גאַלדענע ריטוועגענער וועל איך זי פֿירן און זי וועט זײַן די גליקלעכסטע צווישן אַלע טעכטער פֿון ירושלים ...

וועגן דעם משפט פֿאַרן סנהדרין האָט ער מיט אַלכסנדרהן ניט גערעדט, פֿונקט ווי דאָס וואָרט אין גאַנצן ניט געווען וויכטיק. זי האָט עטלעכע מאָל גע־פרוואווט רעדן מיט אים וועגן דעם, אַבער ער האָט זיך גאַר צו אירע רייד ניט צוגעהערט און האָט אַפֿ גערעדט און גערעדט וועגן דעם, ווי גרויס און שטאַרק עס איז זײַן לייבע צו מרימען און וואָס ער וועט טאָן, אַז זי אים זאָל אויך לייב האָבן אַזוי ווי ער פֿאַרדינט.

— איך וועל איר ווייזן — האָט ער געזאָגט — ווי איך יאָג זיך, פֿאַרנדיק ריטנדיק אויף אַ פֿערד! .. איך וועל איר ווייזן ווי איך ראַנגל זיך מיט די שטאַרקסטע גיבורים פֿון אַ בויגן! .. איך וועל איר ווייזן ווי איך ראַנגל זיך מיט די שטאַרקסטע גיבורים און ווי קיינער פֿון זיי קען מיך ניט בייקומען! .. דאָס וועט דאָך איר זיכער שטאַרק געפֿעלן און זי וועט מיך אָנהייבן לייב האָבן, שטאַרק לייב האָבן ...

עס האָט פֿון הורדוסן געשטראָמט מיט פֿרייד, און אויסגעדריקט די פֿרייד האָט ער מיט עפעס אַוועכע מאַדע קלאַנגען, וואָס זענען ביי אים פֿון האַלדן אַרויסגעקומען. אַ געמיש פֿון קינדערשקייט און ווילדקייט איז אין די קלאַנגען געווען, און אַלע מאָל ווען ער האָט געהערט ווי אַלכסנדרה רעדט אַרויס מרימס נאָמען, האָט דאָס פֿענגלעכע פֿנים זינס מיט די בלויע אויגן זיך ביי אים נאָך מער

צעשנינט; און ווען ער האָט דערהערט מרימס געדעכטער, וואָס האָט זיך פֿון אַן אַנדער חדר געטראָגן, האָט ער שוין רואיק אַזיך אַן אַרט ניט געקענט אַננשטיין און ער האָט זיך מיט ברייטע טריט געגעבן אַ לאַז אַהין, פֿון וואָנען דאָס קלינגענ-דיקע געדעכטער איז געקומען. אָבער אַלכסנדרה האָט אים מיט אַ וויבעריש-זיסן שמייכל אָפּגעשטעלט.

— זי איז פֿרייעך, מײַן טאָכטער מרים, איז זאָל זי לאַכן. עס איז איר גוט און מע דאַרף איר איצט ניט שטערן. דו בלײַבסט דאָך דאָ אין שטאַט אויף לאַנג נאָך, נו, וועט אויף אַזיך נאָך זײַן אַ צײַט...

זי האָט דאָן זייער שטאַרק געוואָלט בלײַבן מיט אים אויג אויף אויג און רעדן מיט אים אַזוי, אַז ער זאָל בײַ צײַטנס שוין זען ווי גוט עס וועט אים קענען צו גיין קומען איר פֿרינדשאַפֿט אין הויף. אָבער פּונקט דאָן איז מיט שנעלע טריט אַרײַנג-געקומען דער אַטער הורקונוס אַ צעטומלטער און דאָס בלאַסע צערשאַקענע פנים איז בײַ אים געווען נאָך בלאַסער און דערשראָקענער ווי אַלע מאָל.

— דו מוזסט שוין אַנטלויפֿן פֿון דאַנען! אַנטלויפֿן וואָס שנעלער!..

און פּונקט ווי ער וואָלט זיך פֿאַר הורדוסן טאַקע גלײַך אויפֿן אַרט געדאַרפֿט פֿאַרענטפֿערן, האָט ער אויסגעשפּרייט ביידע הענט און האָט ווייטער גערעדט:
— ווער — האָט ער געזאָגט — אין דען שולדיק אין דעם, וואָס דו האָסט זיי אַזוי דערצאַרנט? .. איצט פֿאַרלאַנגען זיי פֿון מיר, איך זאָל מאַרגן ווידער צור-נויפֿרופֿן די ריכטער פֿון סנהדרין און אָנהייבן דעם משפט באַניס... און אין די גאַסן וויינען שוין ווידער די וויבער פֿון די, וואָס זענען אין גליַע געפֿאַרן; די גאַנצע שטאַט איז מיט זייער יאָמער פֿול... דײַן לעבן דאָ איז אין גרויס סכּנה, און דו מוזסט וואָס שנעלער פֿון דאַנען אַנטלויפֿן! .. ווען די לבנה וועט היינט אַרויס אין הימל, זאָסטו שוין זײַן וויינט פֿון די טויערן פֿון ירושלים!..

בײַ הורדוסן האָט זיך פֿון צווישן די פֿאַרקריצטע צײַן אַ ווילדער ברומ אַרויסגעריסן, און אין די צוויי בלויע אויגן זײַנע האָט זיך אַ פֿלײַער פֿון רציחה אַנגעצונדן:

— וואָס מאַכן זיי דאָ אין ירושלים אַזעלכע געוואָרדן? — האָט ער זיך געבייזערט, שטייענדיק פֿאַרן אַלטן קיניג און פּהן-גור אַ גלייכער, אַן אויסגע-צויגענער, מיט אַלע בלוטן אין פנים און מיט אַ סך זיכערקייט בײַ זיך. — איך האָב דעם חזקיהו און די אַנדערע פֿון זײַן פֿאַרברעכערישער באַנדע געגעבן די שטראַף, וואָס זיי האָבן פֿאַרדינט, איז איבער דעם אין ירושלים אַ גאַנצע מהומה געוואָרן און זיי ווילן מײַן קאַפּ דערפֿאַר. וואָס דען אַנדערש קען מען טאָן מיט אַזעלכע רויבער און פֿאַרברעכער? העלדן גאַנצע האָט מען דאָ פֿון זיי געמאַכט! און מע פּלוידערט וועגן געזעץ און מע טומלט וועגן די דינים פֿון דער תּורה! .. ער האָט געהאַלטן, אַז פֿאַראַנטוואָרטלעך איז ער בלויז צו רויס, אָבער ניט צו ירושלים. רויס האָט אים געמאַכט פֿאַרן הערשער איבער גליַע, און ער קען דאַרטן טאָן וואָס ער געפֿינט נאָר פֿאַר נייטיק צו האַלטן אַרדענונג אין דער גאַנצער געגנט. איז וואָס ווילן די ריכטער פֿונעם סנהדרין פֿון אים און וואָס פֿאַדערן זיי דיין-חשבון? ניט זיי האָבן אים פֿאַרן הערשער איבער גליַע געמאַכט און ניט זיי דאַרף ער אָפּגעבן דיין-חשבון פֿאַר דעם, וואָס ער טוט...

אויך זיין פֿאַטער האָט וועגן דעם די זעלבע מיינונג געהאַט. און רעדנדיק מיט אים דערפֿון, ווען קיין זיטיקע מענטשן זענען ניט געווען דערביי, האָט ער ניט אָן ביטערקייט געזאָגט :

— אַז זיי רעדן נאָך אַלץ אויפֿן אַלטן שטייגער וועגן אַראָפּוואַרפֿן דעם יאָך פֿון די פֿרעמדע און וועגן זיך שטעלן אַנטקעגן דער מאַכט פֿון רוים... און זיי ווייסן ניט, די נאַראַנים, אַז די קלוגשאַפֿט אין פֿירן אַ מלוכה באַשטייט אין דעם, וואָס מע ווייסט ווען מע מוז זיך בייגן און זיך אַפֿילו אונטערגעבן און ווען מע קען זיך שטעלן אַנטקעגן... אַראָפּוואַרפֿן דעם פֿרעמדן יאָך — דאָס קלינגט אַוודאי זייער שיין. אָבער פֿאַר דער שוואַכער יהודה זיך צו שטעלן אַנטקעגן דער מאַכט פֿון רוים איז פּונקט ווי זיך אַליין אויסקלעבן דעם טויט... .

און דער אַלטער אַנטיפּאַטרוס האָט געראַטן דעם זון, אַז ווען ער וועט אַנט־הויפֿן פֿון ירושלים זאָל ער אַוועק ניט קיין גליי, נאָר קיין דמשק, און דאַרט, אין דער אַלטער סירישער שטאָט, זאָל ער זיך זען מיט דעם רוימישן פּראָקוראַטאָר סעקסטוס־צעזאַר און אים אַלץ דערציילן.

— און דאָס זאָסטו ברענגען אַ מתנה דעם רוימישן פּראָקוראַטאָר אין סיריע — האָט אַנטיפּאַטרוס געזאָגט דעם זון, איבערגעבנדיק אים אַ געשניצט קעסטעלע מיט גוט צוגעקליבענע דימענטן און ברייאַנטן — אַ מתנה פֿון מיר און פֿון דיר... מיטן שוץ פֿון אַ רוימער קען מען זיין זיכער ניט נאָר דאָן, ווען מ'טוט וואָס אים געפֿעלט, נאָר דאָן ווען מ'זאָזט אים הערן דעם קלאַנג פֿון גאַלד און זילבער... .

ד

ווי שווער עס איז הורדוסן ניט געווען זיך צו שיידן מיט מרימען, איז ער אין דעם זעלבן טאָג דאָך אַוועק פֿון ירושלים, און עס האָט געדאַרפֿט הייסן, אַז ער איז אַנטלאָפֿן פֿאַרן קיניג. ער האָט זיך שטאַרק געאַנזלט און אויפֿן וועג האָט ער אַליין ניט געקענט פֿאַרשטיין פֿאַר וואָס ער טראַכט ניט וועגן איר אַזוי פֿיל, וויפֿל ער וואָלט געוואָלט. בלויז פֿון צייט צו צייט איז זי אים אויפֿן זינען געקומען און ער האָט זיך פֿאַרטראַכט וועגן איר און דערביי האָט ער איר גע־שטאַט אַזוי קלאָר פֿאַר די אויגן געזען. אָבער באַד האָט ער זיך געכאַפּט, אַז ער טראַכט שוין גאַרניט וועגן איר, נאָר וועגן דער באַגעגעניש, וואָס שטייט אים פֿאַר מיט סעקסטוס־צעזאַרן און וועגן דער מתנה, וואָס ער פֿירט אים; ער האָט זיך אויך געכאַפּט דערביי, ווי ער טראַכט אַפֿט פֿון דעם, וואָס ס'איז פֿאַרגעקומען, ווען ער איז געשטאַנען פֿאַר די ריכטער פֿון סנהדרין; און אַזע מאָל, ווען ער האָט וועגן דעם געטראַכט, האָט ער געזען פֿאַר די אויגן דאָס פנים און דאָס געשטאַט פֿון יענעם אַלטן ריכטער שמעיה, וועלכער איז אַזוי מוטיק אַרויסגעטראַטן קעגן אים. און דווקא אויף אים, אויף דעם אַלטן ריכטער שמעיה, איז ער ניט געווען ביי, ווי ער איז געווען אויף די אַנדערע ריכטער פֿון סנהדרין... .

די פנימער פֿון יענע זקנים האָט ער גאָר מער ניט געדענקט. זיי האָבן זיך ביי אים אַלע צונויפֿגעגאַסן אין איין פנים מיט אַ סך אויגן און אַ סך גרויע בערד, דאַנגע און ברייטע און צעשוּיבערטע. ער האָט זיך זייער געקרימט, ווען ער האָט זיך איצט יענע אַלע פנימער פֿאַרגעשטעלט ווי אין איין פנים צונויפֿגעגאַסן, און ס'איז שוין ביי אים געווען אָפּגעמאַכט, אַז ביי דער ערשטער געדעגנהייט, וואָס ער וועט נאָר האָבן, וועט ער זיי אַלע אומברענגען... צום טויט וועט ער זיי פֿאַרמשפּטן פֿאַר דער חוצפה, וואָס זיי האָבן געהאַט צו וועלן אים משפּטן! .. אָבער דאָס פנים פֿון דעם אַלטן ריכטער שמעיה האָט ער בשום אופֿן ניט געקענט פֿאַרגעסן, און ער האָט געפֿילט, אַז ער האָט גרויס דרײַ-אַרץ פֿאַר יענעם זקן און אַז ער איז אים נאָענט צום האַרצן...

ה

אַנגעקומען קיין דמשק איז הורדוס נאָך פֿריער ווי ער האָט געהאַט אויסגערעכנט. און ער איז געווען זייער שטאַפֿץ דערמיט, וואָס דער רוימישער פֿראַקוראַטאָר סעקסטוס־צעזאַר האָט אים אַזוי וואַרעם אויפֿגענומען.

אַלע איינצלהייטן פֿון דעם משפּט פֿאַרן סנהדרין האָט סעקסטוס־צעזאַר גע־וואָלט וויסן. און ווען הורדוס האָט אים דערציילט, וואָס ס'איז דאָרט פֿאַרגעקומען און ווי אַזוי ער האָט זיך דאָרט געהאַלטן, האָט ער אַ צופֿרידענער געלאַכט אויפֿן קול, און אַלע מאָל איז ער געווען זייער שטאַרק נייגעריק, אַז הורדוס זאָל אים ענטפֿערן אויף אַן אַנדער פֿראַגע, וואָס ער האָט געהאַט צו שטעלן:

— און זיי האָבן זיך אַוודאי שטאַרק דערשראַקן, ווען די באַוואַפֿנטע זעלנער האָבן די שווערדן פֿון די שיידן אַרויסגעצויגן?

— און דער אַלטער הורקונוס האָט אַוודאי געמוזט זיין אין גאַנצן אַ פֿאַר־פֿירענער?

— און די אַטע זייט זענען אַוודאי געוואָרן צעטומלט, ווען מ'האַט דעם משפּט אָפּגעפֿייגט?

הורדוס האָט אויף די אַלע פֿראַגעס געענטפֿערט, און רעדנדיק וועגן דעם, ווי אַזוי ער האָט זיך געהאַלטן, האָט ער זיך ניט באַרימט דערמיט, נאָר גערעדט וועגן דעם ווי פֿון אַ גאַנץ געוויינטלעכער זאַך, פּונקט ווי אַנדערש וואָלט עס גאָר־ניט געקענט זיין, און דערמיט האָט ער ביי סעקסטוס־צעזאַרן נאָך מער אויסגע־נומען; דער רוימישער הערשער אין סיריע האָט אין אים איצט נאָך מער געזען דעם גיבור, דעם העלד, וואָס שרעקט זיך ניט פֿאַר קיינעם, און אויך דעם געטרעניען דינער, וואָס ווייטט צו וועמען ער איז פֿאַראַנטוואַרטלעך פֿאַר זינע מעשים...
— דער צעזאַר אין רוים — האָט ער געזאָגט — וועט וויסן ווי דאָס אָפּצו־שאַצן.

— און איך וועל אויך וויסן ווי אָפּצושאַצן אַלץ, וואָס רוים טוט — האָט הורדוס זיך אַנגערופֿן.

און זאגנדיק דאָס, האָט ער אויפֿן טיש אַוועקגעשטעלט אַ געשניצט קעסטלעך און געעפֿנט דאָס דעקל. אינעם קעסטלעך איז געלעגן דאָס גאָד און זיבער, וואָס ער האָט מיט זיך געבראַכט ...

— דאָס — האָט ער געזאָגט — איז אַ מתנה פֿון מיר און פֿון מנין פֿאַטער פֿאַר די גוטע זאַכן, וואָס רויס טוט פֿאַר אונדז און פֿאַרן לאַנד. אונדזער פֿאַמיליע ווייסט ווי אַפֿצושאַצן דעם גאָד פֿון רויס ...

סעקסטוס־צעזאַר איז געווען זייער שטאַרק צופֿרידן פֿון דער מתנה.

— דאָס איז אַ ווירדיקער אויסדרוק פֿון פֿרינדשאַפֿט — האָט ער געזאָגט. און טאַקע באַלד האָט ער די פֿרינדשאַפֿט געשטעמפֿלט דערמיט, וואָס ער האָט הורדוסן געמאַכט פֿאַרן הויפט פֿון די רוימישע חייזות אין לבֿנון, און ער האָט די גאַנצע געגנט איבערגעגעבן אין זיין רשות מיט די רעכט אַרױפֿצולייגן אויף דער באַפֿעלקערונג וועלכע שטנערן ער וועט נאָר וועלן ...

— פֿון היינט אָן און ווייטער — האָט סעקסטוס־צעזאַר הורדוסן געזאָגט — וועסטו אין ראַנג זיין דער „עסטראַטעגוס“ איבער די רוימישע לעגיאָנען אין לבֿנון.

און ווען הורדוס האָט זיך שוין געפֿילט זיכער מיטן שוין פֿון רויס, האָט ער דורך אַ שליח געלאָזט וויסן דעם סנהדרין אין ירושלים, אַז אויב מע וועט ניט בטל מאַכן די אַנקלאַגע קעגן אים, וועט ער דאָס ניט פֿאַרשווייגן. און ער האָט אויך געוואָרנט, אַז רויס וועט זיך אַננשטעלן פֿאַר אים, ווייל פֿאַראַנטוואָרטלעך פֿאַר זינע מעשים איז ער ניט צו קיינעם, נאָר צו דער מאַכט פֿון רויס ...

דאָס האָט ביי די ריכטער פֿון סנהדרין אַרױסגערופֿן נאָך אַ גרעסערן צאַרן, און זיי זענען צוגעשטאַנען צום קיניג הורקנוס, אַז ער זאָל זיך אָננעמען פֿאַרן פֿבֿוד פֿונעם העכסטן געריכט און צווינגען הורדוסן, ער זאָל ווידער קומען צום משפט און זיך אונטערוואַרפֿן דעם אורטייל. אָבער הורקנוס האָט אַלע מאָל אָן אַנדער תּירוף אָנגעגעבן און זיך אַזי אַרױסגעדרייט דערפֿון.

— הורדוס האָט אונדז בייגעקומען — האָט דער אַטער ריכטער שמעיה געשאַקלט מיטן קאַפּ. — רשעות האָט דעם קאַפּ הויך אויפֿגעהויבן און די גע־רעכטיקייט ווערט געטראַטן מיט די פֿיס ...

— און פֿאַרשוועכט האָט ער דעם פֿבֿוד פֿון דער תּורה — האָט אָן אַנדער פֿון די זקנים זיך געקלאַגט.

— ער רוקט זיך אויף אונדז ווי אַ שווערער וואַלקן, וואָס זאָגט אָן דאָס אַנ־קומען פֿון אַ גרויסן שטורעם — האָט אַ דריטער זיין טיפֿן ווייטיק אויסגעדריקט. ניט נאָר אין ירושלים, נאָר אויך אין אַלע אַנדערע שטעט פֿון לאַנד האָט מען גערעדט וועגן דעם, ווי אַזוי הורדוס האָט זיך געהאַלטן פֿאַרן סנהדרין. פֿון מױל צו מױל איז דאָס געגאַנגען און יעדער איינער האָט פֿון זיך עפעס צוגעלייגט, און די גאַנצע געשיכטע האָט זיך צעוואַקסן אַזוי, אַז מ'האַט שוין דערציילט מיט איינצלהייטן, אַז אין לשפת־הגזית האָט זיך געגאַסן בלוט ...

מ'האַט אויך גערעדט וועגן דעם, ווי אַזוי הורדוס איז פֿון ירושלים ביי נאַכט אַנטלאָפֿן. אייניקע האָבן געזאָגט, אַז ער איז אַנטלאָפֿן דערפֿאַר, וואָס ער האָט

מורא געהאַט, אַז דער קיניג וועט אים צווינגען זיך ווידער צו שטעלן צום משפט פֿאַרן סנהדרין. און אַנדערע האָבן געזאָגט, אַז פֿון מענטשן, וואָס שטייען באַענט צום קיניגלעכן הויף האָט מען געהערט, אַז ניט קיין אַנדערער ווי דער קיניג אַליין האָט אים גאָר געהאַלפֿן אַנטלויפֿן און אַז אַנטיפּאַטרוס האָט אַ האַנט אין דעם ...

מ'האַט אויך גערעדט וועגן דעם, וואָס ס'איז שוין אַ באַשטימטע זאַך, אַז הורדוס וועט נעמען מרימען פֿאַר אַ ווייב, און אַז זי איז שוין פֿאַרקנסט פֿאַר אים. און אומעטום, וואו מ'האַט דאָס גאָר דערמאָנט, האָבן מענטשן שטאַרק באַדויערט די יונגע טאַכטער פֿון די חשמונאים. דאָס פֿאַלק איז געווען קעגן דעם שידוך ...

מ'האַט אויך גערעדט דערפֿון, וואָס סעקסטוס־צעזאַר האָט הורדוסן דערהויבן צום ראַנג פֿון „עסטראַטעגוס“ איבער די רוימישע לעגיאָנען אין לבָנון. דאָס האָט אַלעמען מער ווי אַלץ געמאַכט אומרואַיק, און מ'איז געווען זיכער, אַז ס'וועט ניט געדויערן לאַנג און הורדוס וועט פֿון זיך לאָזן הערן, און טאַקע אויף אַזאַ שטייגער, אַז דאָס גאַנצע לאַנד וועט אויפֿגערודערט ווערן ...

אַלע האָבן פֿאַר הורדוסן מורא געהאַט.

אַלע האָבן פֿאַר אים געציטערט.

ער האָט אויף אַלעמען אַ פּחד אַרויפֿגעוואָרפֿן.

מ'האַט אין אים געפֿילט דעם שטאַרקן, מעכטיקן מאַך, וואָס גייט מיט פֿעסטע און זיכערע טריט צו אַ באַשטימטן ציף.

אַפֿילו די מענטשן, וואָס האָבן געטראַכט, אַז אין אַזאַ צייַט דאַרף דאָס פֿאַלק האָבן אַזאַ פֿירער, וואָס זאָל זיין אַזאַ שטאַרקער מאַך ווי הורדוס איז, האָבן טיף אין האַרצן זיך געשראַקן פֿאַר אים ...

אַלע האָבן אין אים געזען דעם שווערן וואַקן, וואָס זאָגט אַן דאָס אַנקומען פֿון אַזאַ שטורעם, אַז קיינער וועט מיטן לעבן ניט קענען זיין זיכער ...

און אין גאַנצן איז הורדוס דעמאָלט אַלט געווען ניט מער ווי זעקס און צוואַנציק יאָר ...

צווישן רוים און ירושלים

א

קיינער האָט נישט באַמערקט, ווען און ווי אזוי דער קיניגלעכער הויף אין ירושלים האָט זיך צעטיילט אויף צוויי צדדים, וואָס זענען איינער דעם אַנדערן פֿאַרביסענע שונאים געוואָרן.

מ'האָט דאָס די ערשטע צייט נישט געקענט באַמערקן, ווייל יעדער צד האָט געגראָבן שטיצער־הייט, און אַלע האָבן געהיים געזוכט מיטלען, ווי אזוי צו צע־שטערן דאָס וואָס די אַנדערע האָבן פֿאַרטראַכט צו טאָן. און אַלץ האָט זיך געדרייט אַרום דעם, וואָס עס איז שוין געווען אָפּגעמאַכט, אַז הורדוס וועט נעמען מרימען פֿאַר אַ ווייב...

דער קאָפּ פֿון דעם צד, וואָס האָט געהאַלטן, אַז אזוי מוז דאָס זיין און אזוי וועט דאָס זיין, איז געווען הורדוסעס פֿאַטער, אַנטיפּאַטרוס. און אַ סך אַרויסגע־האַלפֿן אין דעם, אַז עס זאָל זיין אזוי, האָט מרימס מוטער, אַלכסנדרה. זי האָט געטאָן אַלץ, וואָס זי האָט נאָר געקענט צוצוציען צו דעם די אַלע מענטשן, וואָס האָבן אין הויף דעם גרויסן איינפֿלוס געהאַט. אָבער איינעם פֿון די שטאַרקסטע מענטשן אין הויף האָט זי אויף איר זינט נישט געקענט געוויינען, און דאָס איז געווען מאַליכוס.

אים, דעם מוטיקן קריגס־פֿירער, וואָס האָט זיך נישט איין מאָל אויפֿן שפּאַכט־פֿעלד אויסגעצייכנט, האָט אַלכסנדרה קיין מאָל נישט געקענט באַווייזן, אַז ס'איז פֿאַרן וואוינזיין פֿון דער מלוכה און פֿונעם פֿאַלק, אַז הורדוס, דער זון פֿון אַנטי־פּאַטרוס, זאָל נעמען מרימען פֿאַר אַ ווייב. ווען נאָר זי האָט צו אים אָנגעהויבן רעדן וועגן דעם, האָט ער זאָנג און פֿאַרביסן געשוויגן. און ווען ער האָט שוין אַ מאָל יאָ עפּעס געזאָגט וועגן דעם, האָט ער געוויינטלעך אָנגעהויבן אַלץ אויף דעם זעלבן שטייגער:

— איך שעם זיך צו הערן אַזעלכע רייד פֿון איינער, וואָס איז אַ טאַכטער פֿון די חשמונאים...

מער האָט ער איר וועגן דעם געוויינטלעך קיין מאָל גאַרניט געזאָגט, אָבער שטיצער־הייט האָט ער געטאָן אַלץ, וואָס ער האָט נאָר געקענט צו צעשטערן אַלץ, וואָס זי האָט פֿאַרטראַכט. און ס'האָט זיך אים איינגעגעבן צו געוויינען עטלעכע אָנגעזעענע פֿון די הויפֿלענט, צו וועלכע ער האָט גרויס צוטרוי געהאַט.

— איך האָב אַלע מאָל פֿינט געהאַט די, וואָס מאַכן פֿאַרשווערונגען אין דער שטיב — האָט ער איין מאָל געזאָגט צו איינעם פֿון די, וואָס זענען אים געווען

נאַענט אין הויף — אַזעלכע זאַכן זענען מיר שטענדיק געווען דערווידער. צום ווייטיק פֿון מײַן האַרץ מוז איך איצטער אַליין מאַכן פֿאַרשווערונגען אין דער שטיף ...

ער האָט זיך אָבער געטרייסט דערמיט, וואָס די פֿאַרשווערונג, וואָס ער מאַכט שטיצער הייט, דריקט אויס דעם ווילן פֿונעם פֿאַלק.

ער האָט מיטן גאַנצן האַרצן געגלויבט אין דעם. און איין מאָל, אין אַ שפעטער שעה פֿון אַ שטיצער נאַכט, ווען ס'זענען זיך בײַ אים אין דער היים צונויפֿגעקומען די אַלע מענטשן, וואָס ער האָט געוואונען אויף זײַן זײַט, האָט ער מער ווי אַלע מאָל גערעדט אָפֿן וועגן דעם, וואָס ער האָט פֿאַרטראַכט און ווי אַזוי מע וועט דאָס דורכפֿירן.

— אַנטיפּאַטרוסן — האָט ער געזאָגט — מוז מען אָפּראַמען פֿונעם וועג, ווײַל ער איז פֿאַר אונדז די גרעסטע ספּנה... און מיר טאָרן ניט דערלאָזן, אַז מרים זאָף ווערן דאָס ווייב פֿון הורדוס דעם אדומי און דערמיט מאַכן פֿריי פֿאַר אים דעם וועג צום טראַן פֿון יהודה!.. ניט דאָס ווייב פֿון הורדוס דעם אדומי דאַרף זי ווערן, מרים די חשמונאית, נאָר דאָס ווייב פֿון אַנטיגאָנוס, דעם חשמונאי, דעם ברודער פֿון איר פֿאַטער!.. דאָן וועט ווידער פֿעסטגעשטעצט ווערן דער טראַן פֿון דער חשמונאים־משפּחה, וואָס האָט אונדזער לאַנד געמאַכט גרויס און אונדזער נאָמען באַרימט. און דער גאָט פֿון ישראל וועט אונדז פֿירן אויפֿן ריכטיקן וועג. און אַנטיגאָנוס וועט געוויס ניט פֿאַרשעמען דעם נאָמען פֿון זײַן פֿאַטער אַריסטובולוס און דעם נאָמען פֿון זײַן ברודער אַכסנדר, די צוויי גיבורים, וועלכע זענען געפֿאַרן אין דער מלחמה פֿאַר אונדזער פֿאַלק. ער וועט ניט פֿאַרשעמען דעם נאָמען פֿון דער גאַנצער חשמונאים־משפּחה, וואָס איז אונדז אַלעמען געבליבן טייער. אַנטיגאָנוס וועט זײַן דער קיניג פֿון יהודה און מרים וועט זײַן ווייב און אונדזער קיניגין. ביידע — פֿון די חשמונאים! אייגן בלוט און פֿרייש. און דעמאָלט וועלן מיר, מיט דער הילף פֿון גאָט און מיט דער שווערד אין האַנט, קענען אַרונטערוואַרפֿן פֿון זיך דעם יאָך פֿון די רוימער און מיר וועלן ווידער זײַן אַ פֿריי פֿאַלק אין אַ לאַנד, וואָס טריפֿט מיך און האַנדיק!

ער האָט וועגן דעם גערעדט מיט פֿייער, מיט ברען, און ער האָט דערמיט אויך די אַנדערע אַנגעזונדן. און ווען מע האָט אים געפֿרעגט, וואָס ס'וועט דעמאָלט זײַן מיט דעם אַלטן הורקנוס, האָט ער געענטפֿערט, אַז וועגן דעם איז ניטאָ וואָס זיך צו זאָרגן, ווײַל ער, דער אַלטער הורקנוס, וועט דאָן אַוודאי גאָר זײַן צופֿרידן דערפֿון, וואָס ער ווערט פֿטור פֿון אַן עול, וואָס לייגט זיך אויף אים שווער ...

אויך אַנטיפּאַטרוס האָט ניט גערוט, ער האָט דאָן מאַליכוסן אין הויף די גאַנצע צײַט געהאַלטן אויפֿן אויג און ער איז געווען גרייט צו צעשטערן אַלצדינג, וואָס ער האָט נאָר פֿאַרטראַכט.

און מרים אַליין האָט גאַרניט געוואוסט וועגן דעם, וואָס ס'טוט זיך אין הויף אַלץ איבער איר. עס האָט איר גאַרניט געקענט אַנפֿאַלן, אַז די גרעסטע לײַט אין יהודה זענען איצט פֿאַרטאָן אין דעם, וואָס ס'וועט מיט איר שפעטער זײַן. זי איז נאָך געווען צו יונג דאָס צו פֿאַרשטיין, און זי האָט ניט געהאַט דעם מינדסטן באַגריף וועגן דעם, וואָס אַרום איר קומט איצטער פֿאַר אַ מלחמה צווישן צוויי

וועלטן, וואָס זענען אזוי ווייט אין געסט איינע פֿון דער אַנדערער — אַ מלחמה צווישן רוים און ירושלים ...

עס איז ניט אַוועק קיין איין טאָג, אַז זי זאָל זיך ביי דער מוטער, אָדער ביי זיידן, ניט נאָכפֿרעגן אויף הורדוסן. זי האָט געוואָלט וויסן, ווען ער וועט ווידער קומען קיין ירושלים ...

און ווען זי האָט געזען ווי עס גייען אַוועק טעג און וואָכן און ער קומט אַלץ ניט, האָט זי אָנגעהויבן אַרומגיין אַ פֿאַרטראַכטע, אַ פֿאַרטרוימטע, זייער אַלפֿט האָט מען געזען ווי זי שפּאַנט פֿאַנגאָם, מיט שטיצע טריט, איבער די פֿאַנגע, האַרבֿ-טונקעלע קאַרידאָרן פֿונעם הויף; מ'האַט זי אויך אין די אַוונטן אַלפֿט געזען זיצן אין גאַרטן איינע אַליין. און זיצנדיק דאָרט האָט זי פֿאַר זיך אין דער שטיצע אומע-טיקע זיידער געזונגען, און אַ מאָל האָט זי, עפעס ווי גאָר פֿלוצלינג, אָנגעהויבן זינגען אין דער הויך, אויפֿן קול ...

איין מאָל, ווען זי איז אין הויף געזעסן אַ פֿאַרטראַכטע, האָט זי מיט אַ מאָל דערהערט ווי פֿון גאַס טראַגט זיך אַ גרויסער טומל, און באַדד האָבן שוין מענטשן אין הויף איבערגעגעבן איינער דעם אַנדערן, אַז הורדוס קומט מיט אַ סך פֿון זיינע חוזות קיין ירושלים און אַז ער איז שוין מיט זי ביי די טויערן פֿון שטאָט ...

קינינער האָט ניט געקענט וויסן, פֿאַר וואָס הורדוס גייט אויף ירושלים מיט באַוואָפֿנטע חיילות, אויך מרים האָט דאָס ניט געוואוסט. אָבער דאָס אַליין, וואָס ער קומט, האָט ביי איר אַרויסגערופֿן אַזאַ פֿרייד, אַז זי האָט געמוזט געפֿינען אַ וועג ווי דאָס אויסצודריקן, און פֿונקט ווי זי וואָלט מיט אַ מאָל פֿאַרגעסן אַן אַלץ און אָן אַלעמען אין הויף, האָט זי ביידע הענט אין דער הויך אויפֿגעהויבן, פֿאַר-וואַרפֿן דעם קאָפּ אָן אַ זיט און האָט אָנגעהויבן טאַנצן, אין אָנהויב האָט זי גע-טאַנצט שטיי, ווי זי וואָלט זיך מיט גוף און נשמה אין אַ פֿרום געבעט פֿאַרדבֿקהט, אין די זילבערנע סאַנדאַלן, וואָס זי האָט אויף די שיינ געטאַקטע פֿיס געטראָגן, האָט זי זיך געדרייט אויף די שפיץ פֿינגער, און פֿון הינטער די פֿאַדן פֿון איר ווייסן פֿינגער האָט זיך אַלע מאָל מיט רייך און גראַציע אַ קני געגעבן אַ וואַרף. זי האָט די שוואַרצע וויעס פֿון אירע גרויע אויגן געהאַלטן אַרונטערגעפֿאַזט צו דער ערד, און ס'האַט זיך געדאַכט, אַז זי זעט דאָ ניט קיינעם און גאַרניט און זי שוועבט אין דער רופֿטן. און מיט אַ מאָל האָט זי געגעבן אַ שפרונג אין דער הויך, ווי זי וואָלט זיך אין גאַנצן פֿונעם באַדן אָפּגעריסן און זי האָט אָנגעהויבן טאַנצן שנעל און נאָך שנעלער. און איר שלאַנקע פֿיגור האָט זיך געדרייט מיט אַזאַ אימפעט, אַז די פֿאַדן פֿון איר קלייד האָבן זיך ביי זי אַ קליידעכדיקער ראַד צונויפֿגעדרייט און האָבן זיך אין דער הויך אויפֿגעהויבן און מ'האַט דערזען אירע שיינ געטאַקטע פֿיס, וואָס האָבן זיך אויף די שפיץ פֿינגער אין דער הויך געהויבן ...

און טאַנצנדיק האָט זי געזונגען:

פֿון דעם שטאַרקסטן ווײַן ...

זײַן ליבע איז שטאַרקער

מיט די קושן פֿון זײַן מויל.

מינע ליפֿן וועט ער קושן

זי האָט אַפֿידו ניט באַמערקט, ווי איר מוטער און דער אַלטער קיניג הורקונוס, אין איינעם מיט אַנטיפּאַטרוסן, קוקן פֿאַרגאַלט און קענען פֿון איר די אויגן ניט אַפֿרעסן. עס איז איר גאַרניט אַנגעגאַנגען צי עמעצער זעט זי אין איר גרויסער פֿרייד. און ווען זי האָט אויפֿגעהערט צו טאַנצן און זיך אַ מידע געגעבן אַ וואַרף אַרײַן אין דעם ערשטן ווייכן שטור, וואָס איז איר אונטער דער האַנט געקומען, האָט זי נאָך אַרץ שטיף געזונגען פֿאַר זיך :

פֿון דעם שטאַרקסטן ווײַן ...
זײַן ליבע איז שטאַרקער
מיט די קושן פֿון זײַן מויל.
מײַנע ליפּן וועט ער קושן

אַפֿכסנדרה און אַנטיפּאַטרוס האָבן זיך איבערגעקוקט, און ביידע האָבן צו-
פֿרידן געשמייכלט ...

ב

א ינעם טומל אַרום דעם, וואָס הורדוס איז צוגעקומען צו די טויערן פֿון ירושלים מיט באַוואַפֿנטע חיילות, האָט מען ניט געקענט אויסגעפֿינען, וואָס ס'שטעקט אין דעם. אין שטאַט און אויך אין הויף האָט איינער בנים אַנדערן גע-פֿרעגט, וואָס דאָס זאָל באַטײַטן. מע האָט דאָס ניט געקענט פֿאַרשטיין, ווײַל קײַנער האָט זיך גאַר דערויף ניט געריכט. און טאַקע דערפֿאַר, וואָס ס'איז געשען אַזוי פֿרוצלינג, איז מאַליכוסן אַנגעפֿאַרן, אַז ס'איז ניט אַנדערש נאָר אַנטיפּאַטרוס האָט דורך זײַנע אויסשפּירער זיך דערוואוסט וועגן דער פֿאַרשווערונג, וואָס ער גרייט צו, און ער האָט דעריבער אַרויסגערופֿן הורדוסן צו קומען אַהער מיט זײַנע חיילות ...

אַנדערש האָט מאַליכוס דאָס ניט געקענט פֿאַרשטיין, און ער איז שוין בײַ צײַטנס געווען אויף דער וואַך ...

אַבער די סיבה דערפֿון וואָס הורדוס איז צו די טויערן פֿון ירושלים צוגע-קומען מיט באַוואַפֿנטע חיילות איז גאַר באַשטאַנען אין דעם, וואָס אין ליבשאַפֿט צו מרימען האָט ער זיך גאַר אין גאַנצן פֿאַרלוירן ...

ער האָט אין גלייך שטאַרק געבענקט נאָך איר, נאָך דער שיינער טאַכטער פֿון דער משפּחה פֿון די חשמונאים. איר געשטאַלט האָט אים שטענדיק פֿאַר די אויגן געשוועבט און עס האָט אים אַרץ געצויגן צו איר און ער האָט זי שטאַרק געוואַרט זען און זײַן גאַענט לעבן איר. אַבער אַדע מאַל ווען ער איז שוין געווען גרייט זיך צו לאָזן אין וועג אַרײַן צו קומען צו איר קיין ירושלים, האָט ער זיך דערמאַנט, אַז קומען אַהין אַזוי ווי אַנדערע קומען געוויינטלעך איז פֿאַר אים דאָך אַ סכּנה, ווײַל ער קען ניט זײַן זיכער, צי מע וועט אים דאָרט ווידער ניט שטעלן צום משפּט.

און אפֿשר וועט מען אים גאָר פֿאַרמשפטן אויך, וואָרעם דער צאָרן קעגן אים איז דאָך גרויס. דערפֿאַר איז ביי אים געבליבן, אַז ער דאַרף אַזוי אַנשרעקן די ריכטער פֿון סנהדרין, אַז זיי זאָלן זיך ניט דערוועגן אים צו טאָן שעכטס. און אַזוי האָט ער זיך דערטראַכט דערצו, אַז ער זאָל מיט באַוואַפֿנטע חיילות גיין אויף ירושלים.

און קיינער האָט ביי אים ניט געקענט פּוועלן, אַז ער זאָל ניט טאָן אַזוינס, וואָס קען דעם צאָרן פֿון פֿאַלק נאָך מער צערייצן קעגן אים און ער זאָל בעסער אין איינעם מיט זיינע חיילות גיין צוריק. אַפֿילו זיין פֿאַטער, וועמען ער האָט שטענדיק געפֿאַגט, האָט דאָס ביי אים ניט געקענט פּוועלן. די איינציקע, וואָס האָט דאָס ביי אים יאָ געקענט פּוועלן, איז געווען מרים; ער האָט געזאָגט, אַז ער וועט ניט אַוועק ביז זי וועט ניט אַרויסקומען און אים זאָגן, וואָס ער זאָל טאָן, און דאָן האָט מען זי שוין פֿון הויף געשיקט צו די טויערן פֿון שטאָט דורכצופֿירן די שליחות.

און נאָך דעם ווי זי האָט די וויכטיקע שליחות דורכגעפֿירט, האָט מען שוין אין ירושלים וועגן דעם גאַנצע וואונדער דערציילט. און מענטשן, וואָס האָבן דאָס גאַרניט געזען, האָבן גערעדט דערפֿון, פּונקט ווי זיי וואָלטן אַזיין געווען דערבני. — ווי הרדוס האָט זי נאָר דערווען — האָט מען דערציילט — איז ער ווי אַ קנעכט צו אירע פֿיס געפֿאַרן. און זי איז געשטאַנען לעבן אים אַ שטאַלצע, מיט אַן אויפֿגעהויבענעם קאַפּ... ווען זי האָט אויסגעשטרעקט די האַנט צו אים, האָט ער זיך אויפֿגעהויבן פֿון דער ערד, און ווען זי האָט אויף אים די בליקן פֿון אירע אויגן אַנגעשטעלט, האָט ער פֿאַר איר דעם קאַפּ אַנגעבויגן און געזאָגט: „דו, שענסטע פֿון אַלע טעכטער אין ירושלים, וואָס דינע ליפּן וועלן נאָר אַרויסרעדן, וועל איך טאָן“. אַזוי האָט ער צו איר אונטערטעניק געזאָגט...

און ווייטער האָט מען דערציילט:

— זי האָט אים מיט אַ פֿינגער פֿון דער האַנט אַנגעוויזן אויף די חיילות, וואָס זענען געווען אויסגעשטעלט ניט ווייט, און זי האָט אים געזאָגט:

— הרדוס, דער זון פֿון אַנטיפּאַטרוס דעם אדומי, נעם די אַלע חיילות דינע און טרעט אַפּ מיט זיי פֿון די טויערן פֿון ירושלים, און זאָל מער ניט פֿאַרגאַסן ווערן קיין בלוט!..

זי האָט אים נאָך עפעס געוואָלט זאָגן, אָבער אין דעם אויגנבליק איז ער איר ווידער צו די פֿיס געפֿאַרן און האָט געקושט דעם זויס פֿון איר קלייד, און נאָך דעם האָט ער זיך געגעבן אַ הייב אויף, זיך אַרויפֿגעזעצט ריטנדיק אויפֿן פֿערד און אַרויסגעגעבן דעם באַפֿעץ צו אַלע חיילות זיי זאָלן אַפּטרעטן צוריק... און אַלע, די רייטער, ווי אויך די פֿוסגייער, האָבן דעם באַפֿעץ פֿון הרדוסן געפֿאַגט און זיי זענען אין איינעם מיט אים אַוועק פֿון די טויערן פֿון ירושלים...

— אַזאַ מורא אויף אים האָט געקענט אַרויפֿוואַרפֿן נאָר אַ טאַכטער פֿון די חשמונאים! — האָבן אַלע מרימען געדייבט.

עס איז געווען גענוג, זי זאָל זיך באַווייזן אין גאַס, און אַלע האָבן זי מיט באַגליסטערטע אויסרופֿן באַגעגנט.

און מ'האַט איר אין ירושלים אַפּגעגעבן אַזוי פֿיל כּבֿוד, ווי זי וואָלט שוין געווען די קיניגין פֿון יהודה.

עס איז געווען גענוג, און זי זאל אַרויסרעדן אַ וואָרט, און באַדן האָט דאָס שוין איינער דעם אַנדערן איבערגעגעבן.

מ'האַט וועגן איר גערעדט ווי וועגן אַ נייעם שטערן, וואָס איז אויפֿגעגאַנגען אין יהודה, און די אַלע האַפֿענונגען, וואָס די בעסטע זיין און טעכטער פֿון לאַנד האָבן געהאַט אויף די חשמונאים, האָט מען אָן איר אָנגעהאַנגען. מ'האַט געהאַפֿט, אַז זי וועט אומקערן צוריק די גרויסקייט פֿון אַמאָל און זי וועט באַנייען יענע צייטן, ווען די ערשטע פֿון די חשמונאים האָבן באַפֿרייט דאָס לאַנד און דאָס פֿאַרק פֿונעם פֿרעמדן יאָר...

אַזי האָט דעמאָלט געקענט אָנצינדן די האַפֿענונג, אַז ירושלים וועט פֿון זיך אַרונטערוואַרפֿן די הערשאַפֿט פֿון רוים.

פֿאַרוואַרפֿן אין דער פֿרעמד

א

ר

ען די ניס וועגן דעם, אַז מרים איז אין יהודה איפֿלעגאַנגען
 ווי אַ נבער שטערן און אַז אין הויף גרייט מען זיך שוין זי אוועק-
 צוגעבן הורדוסן פֿאַר אַ ווייב, האָט דערגרייכט די אויערן פֿון אַנטי-
 גאָנוס דעם חשמונאי, איז אים גלעך אויפֿן אַרט אַנגעפֿאַן, אַז מער ווי אַלע
 אַנדערע אין דער משפּחה טאָר ער דערצו ניט דערלאָזן. און ווי זיין שטייגער איז
 געווען אַלע מאָל, ווען ער האָט זיך אַנגעכאַפּט אָן אַ געדאַנק, וואָס איז אים אַנטי-
 געפֿאַן מיט אַ מאָל, איז ער דאָס מאָל שוין אויך אוועק גאַנץ ווייט דערמיט און
 עס איז ביי אים שוין אויסגעקומען, אַז פּדי ניט צו דערלאָזן דערצו, אַז הורדוס
 דער אדומי זאָל זיך דורך דעם צושלאָגן צום טראַן פֿון יהודה, דאַרף ער אַליין נעמען
 מרימען פֿאַר אַ ווייב, ער און ניט קיין אַנדערער!..

אַבער ווי קומט מען צו צו איר ?

ער איז דאָן געווען אַ פֿאַרוואַרפֿענער אין דער פֿרעמד, אַנטיגאַנוס דער
 חשמונאי ; איבער די קריגערייען אין דער משפּחה און איבער דער אומרויאַקייט
 אין לאַנד, איז ער פֿאַרוואַרפֿן געוואָרן אין דער זיטיקער קליינער מדינה כאַזקיס,
 צווישן די בערג פֿון פֿבּנון. דאָרט האָט ער געלעבט אונטערן שוץ פֿון דעם קיניג
 תלמי, דעם זון פֿון מינאי. און יעדער טאָג ביים קיניג תלמי אין הויף איז פֿאַר
 אים געווען אַן אַפּקומעניש.

עס איז אים געווען שווער צו זיין דאָרט, ניט נאָר דערפֿאַר, וואָס עס האָט
 אים געצויגן קיין ירושלים, נאָר דער עיקר דערפֿאַר, וואָס אַזי אַרום און אַרום
 האָט אים דערמאַנט אָן דער גאַנצער געפֿאַלנקייט פֿון דער חשמונאים-משפּחה...

און די געפֿאַלנקייט איז דאָרט ווירקלעך געווען גרויס, און אַנטיגאַנוס האָט
 זיך געשעמט דערמיט. ער האָט זיך דערמיט געמוזט שעמען, ווייל אַ קורצע צייט
 נאָך דעם ווי מע האָט זיין פֿאַטער, דעם קיניג אַריסטובורוס, געסמט און דערנאָך
 זיין ברודער אַלכסנדר, מרימס פֿאַטער, אַפּגעהאַקט דעם קאַפּ, איז ער, דער
 יינגסטער זון אַנטיגאַנוס, אַנטלאָפֿן קיין כאַזקיס. אויך זיין מוטער און זיין יונגע
 שוועסטער אַלכסנדרה זענען מיט אים אַהין אוועק, און תלמי, דער קיניג פֿון
 כאַזקיס, האָט זיי געהאַלטן אונטער זיין שוץ. ניט אַזוי דערפֿאַר, וואָס ער האָט
 זיי געוואָלט אַרויסווייזן זיין פֿריינדשאַפֿט, נאָר דערפֿאַר, וואָס, פּונקט ווי זיי, האָט
 ער אויך פֿלינט געהאַט די מאַכט פֿון רוים.

דאן האט דעם קיניג תלמים זון געוואָרפֿן אַן אויג אויף אַנטיגאָנוסעס שיינער שוועסטער אַכסנדרה און ער האָט זי געמאַכט פֿאַר זיין ווייב. אָבער נאָך דעם האָט דער קיניג תלמי אַזיין אויך געוואָרפֿן אַן אויג אויף איר; זי איז אים זייער שטאַרק געפֿעקן, האָט ער דערהרגעט דעם זון און זיך גענומען די שונר פֿאַר אַ ווייב...

דאָס איז געווען ס'ערשטע מאָל, וואָס אַ בת־מלכה פֿון דעם הויז פֿון די חשמונאים איז געוואָרן אַ ווייב פֿון אַ קיניג, וואָס איז ניט קיין ייד, און נאָך פֿון אַזאַ קיניג, וואָס האָט צוליב איר דערהרגעט זיין אייגענעם זון... פֿריער האָט אַזוינס מיט אַ טאַכטער פֿון די חשמונאים אין קיין פֿאַר ניט געקענט געשען!...

אַפּגעריסן פֿון דעם אייגענעם לאַנד, וואו זינע זיידעס און עטער־זיידעס האָבן אַ מאָל געטראָגן די קרוין פֿון דער כהונה און אויך די קרוין פֿון דער מלוכה און אַרויסגעוויזן אַזוי פֿיל הערדישקייט אין דעם קאַמף פֿאַר פֿרייהייט אין לאַנד, האָט אַנטיגאָנוס אַזאָ געוואָרט אויף דער גוטער שעה, ווען ס'וועט זיך אים אַנגעבען צונויפֿצונעמען אַ סך חיילות און גיין אויף ירושלים. ער האָט אַרויסגעקוקט דערויף, אַז די רוימער זאָלן ערגעץ אין די לענדער פֿון מזרח כאַפֿן אַ מפֿלה, און די פֿעלקער, אויף וועמען זיי האָבן זייער שטאַרקע האַנט פֿאַרשפּרייט, זאָלן אויפשטיין קעגן זיי. ער איז געווען זיכער, אַז אַזוינס וועט דאָך געשען. אויב ניט מיט אַ מאָל, איז ביסלעכווייז; און דאָן וועט יהודה אויך אויפֿגעריכט ווערן און ס'וועט קומען אַ סוף צו דער הערשאַפֿט פֿון די פֿרעמדע, וועלכע האָבן זיך מיט גוואָלד אַרבינגעריסן אין לאַנד. ער האָט שטאַרק געגלויבט אין דעם. און ווען נאָר ער האָט מיט עמעצן גערעדט דערפֿון און ער האָט געזען, אַז יענער גלויבט ניט אין דעם אַזוי שטאַרק ווי ער, איז ער געוואָרן זייער בייז און דער כּעס האָט אין אים געברענט ווי אַ פֿייער.

ער איז געווען זייער אַ היציקער אין דער נאַטור, אַנטיגאָנוס דער חשמונאי. ער האָט קיין מאָל קיין זאָך רואיק ניט געקענט באַטראַכטן. ער האָט ניט געהאַט קיין געדולד און ער האָט זיך שטענדיק געקאַכט. אים האָט מען קיין מאָל ניט געקענט איבערשפּאַרן, און ווען ער האָט זיך עפעס אַרבינגענומען אין קאַפּ אַרביין, האָט ער שוין ניט געקענט רוען. ער האָט אַלעמען געמוזט אַנציןדן מיט דער זעלבער באַגנטיסטערונג, וואָס ער האָט אַרויסגעוויזן, און אויב דאָס האָט זיך אים ניט אַנגעגעבן, איז דער פֿאַרדרוס דערפֿון ביי אים געווען אַזוי גרויס, אַז עס איז נאָר אוממעגלעך געווען אים אַנצונעמען, און ער האָט קיין מאָל ניט געקענט צוגעבן, אַז ער איז שולדיק; שטענדיק, ווען עפעס האָט זיך אויסגעלאָזט ניט אַזוי ווי ער האָט געוואָלט, האָט ער שוין געפֿונען עמעצן, אויף וועמען די שולד אַרויפֿצוואוואָרפֿן. אויב ניט אויף די אייגענע אַרום אים, איז אויף די שליחים, וואָס מאַכיקוס האָט פֿון צייט צו צייט שטייערהייט צוגעשיקט צו אים פֿון ירושלים... דערצו האָט ער נאָך געהאַט די אייגנשאַפֿט זיך אַזיין אַרבינגענומען אין אַ געפֿיל אַזוי שטאַרק, אַז ער זאָל אין גאַנצן באַהערשט ווערן דערפֿון. ער האָט אין

אָפֿן זיך אַזײַן געמוזט אַרײַנטרײַבן ווײַט. און אַזױ איז געווען מיט דעם געפֿיל צו מרײַמען. עס איז געווען גענוג, אַז ער זאָל זיך דערטראַכטן דערצו, אַז נאָר ער און נײַט קײַן אַנדערער דאַרף נעמען מרײַמען פֿאַר אַ ווײַב, כּדײַ דערמיט נײַט צוצו-דאַזן הורדוסן צום טראַן פֿון יװדע — און ער האָט שוײַן גלײַך זײַן גורל מיט איר פֿאַרבונדן און ער האָט שוײַן נײַט געקענט רוען. דער געפֿיל צו איר האָט זיך בײַ אים אַזױ צעפֿלאַמט, אַז ער האָט שוײַן מער אין דעם פֿרעמדן דאַנד נײַט געקענט זײַן און ער האָט זיך נאָך מער ווי פֿרײַער אַנגעהויבן רײַסן צוריק קײַן ירושלים. ער האָט וועגן מרײַמען גערעדט צו דער מוטער, צו דער שוועסטער. גערעדט וועגן איר ווי אַ פֿאַרלײַבטער, און שוײַן אַפֿילו אַנגעהויבן בענקען נאָך איר אויך. און צו זײַן שוואַגער, דעם קיניג פֿון כּאַלְקִיס, איז ער צוגעשטאַנען, אַז אײַצט איז די בעסטע צײַט צונויפֿצונעמען די חײַלוֹת און גײַן אויף ירושלים...

— דער קיניג וועט זען — האָט ער אים מיט זיכערקײַט געזאָגט — ווי מע וועט אונדז אַרויסקומען אַקעגן מיט פֿרײַד, ווי מ'וועט אונדז באַגעגענען מיט פּוֹיקן און טרומפֿײַטן!..

און ער האָט שוײַן אַפֿילו געוואוסט, וואָס ס'וועט זײַן ווען ער וועט אַרײַן קײַן ירושלים:

— דעם אַזטן הורקנוס, וואָס האָט באַדעקט מיט שאַנד דעם נאַמען פֿון די חשמונאים, וועט מען פֿאַרשפּאַרן אין געפֿענקעניש און נאָך דעם וועט מען אים אַנקלאַגן פֿאַרן סנהדרין, ווי אַ פֿאַררעטער פֿונעם דאַנד!
— אויך אַנטפֿאַטרוסן און זײַן זון פֿאַזאַעל וועט מען פֿאַרשפּאַרן אין גע-פֿענקעניש!

— און הורדוסן וועט מען פֿאַרמשפּטן צום טײַט! גלײַך פֿאַרמשפּטן צום טײַט!

ער האָט דאָן ממש געברענט, אַנטגאַנוס דער חשמונאי. אַלעמען אין קיניג תּלְמִיס הויף האָט ער געוואַלט אַנצײַנדן מיט זײַן געדאַנק צו גײַן אויף ירושלים און דאַרט אַרויסרופֿן אַן אויפֿשטאַנד קעגן די רוימער. ער האָט פֿאַרזיכערט דעם קיניג פֿון כּאַלְקִיס, אַז גלײַך נאָך דעם וועט זיך דאָס פֿײַער צעפֿלאַקערן און אַלע פֿעלקער פֿון די מזרח-לענדער וועלן אַרויס אין אַ מלחמה קעגן דער הערשאַפֿט פֿון רוים און מ'וועט פֿון אומעטום אַרויסטרײַבן די רוימישע לעגיאָנען.

— אײַצט איז די בעסטע צײַט פֿאַר דעם! — האָט ער אַפֿי געטענהט צו זײַן שוואַגער, דעם קיניג פֿון כּאַלְקִיס. — מע טאָר דאָס נײַט אַפֿלײַגן!

אַבער תּלְמִי, דער קיניג פֿון כּאַלְקִיס, איז שוײַן דאָן געווען צו פֿעט און צו שווער, און ער האָט קײַן חשק נײַט געהאַט זיך צו שאַגן. ער האָט בעסער געוואַלט זײַן לעבן זײַן יונגער ייִדישער ווײַב, וועלכע האָט אים גערייצט מיט איר צניעות און מיט איר שײַנקײַט. צוליב איר, דער שײַנער טאַכטער פֿון די חשמונאים, האָט ער זיך מיט אַ מאַל אַנגעהויבן פּוֹצן אין זײַד און אין סאַמעט פֿון ראַשיקע קאַלירן, און ער איז שטענדיק אַרומגעגאַנגען ווי אײַנער וואָס גרײַט זיך אויף אַ גרויסער סעודה. ער האָט שטענדיק געטראַכט וואָס ער זאָל טאָן, אַז זײַן יונגע ווײַב, זאָל נײַט אַרומגײַן אײַבערן הויף אַזאַ אומעטיקע. האָט ער זי צוליב דעם מיט טײַערע דימענטן און אײַדלשטיינער באַהאַנגען און זײַער אַפֿט צוליב איר סעודות אין

הויף געפראוועט און געבראכט גרויסע מיסטער, וואָס האָבן פֿאַר איר אויף האַרפֿן און פֿידלען די שענסטע ניגונים אויסגעשפּילט. אָבער דאָס האָט אַזײַך ניט געהאַפֿן און זי איז אַזײַך אַרומגעגאַנגען אַן אומעטיקע, אַ פֿאַרזאַרגטע און אַלע מאָל, ווען ער האָט זי אין די פֿיפֿן געקושט, האָט זי געהאַפֿן די אויגן פֿאַרמאַכט ...

זי האָט זיך געפֿילט שטאַרק געפֿאַרן בײַ זיך, די טאַכטער פֿון דעם אומגעקוֹר מענעם ייִדישן קיניג אַריסטובורוס פֿון דער השמונאים־משפּחה. עס איז איר געווען אַ פֿאַרדרוס, וואָס דער גורד־האַט זי אַזוי פֿאַרשעמט און זי איז געוואָרן אַ ווייב פֿון אַ קיניג, וואָס איז ניט קיין ייִד. דעם מוט, וואָס זי האָט אַ מאָל געהאַט, ווען איר פֿאַטער האָט נאָך געלעבט, האָט זי אין גאַנצן פֿאַרלוירן און ס'איז איר אין דער אמתן שוין געווען אַזײַך איינס, וואָס ס'וועט מיט איר זײַן. זי האָט גאַרניט געזאָגט, ווען תּלמים זון האָט זי זיך פֿאַר אַ ווייב גענומען, און זי האָט אויך גאַרניט געזאָגט, ווען דער קיניג תּלמי האָט זי צוגענומען פֿאַר זיך און דעם אייגענעם זון דערהרגעט. דאָס גאַנצע לעבן האָט שוין בײַ איר מער קיין ווערט ניט געהאַט; זי האָט זיך אין גאַנצן פֿאַרשלאָסן אין זיך; די פֿיבע, וואָס דער קיניג תּלמי האָט איר אַרויסגעוויזן, האָט בײַ איר אַרויסגערופֿן אַ געפֿיל פֿון איביל; זי האָט אים קיין מאָל גלײַך אין די אויגן ניט געקענט קוקן, און זי האָט זיך געשעמט דערמיט, וואָס מיט אַזאַ מענטשן דאַרף זי טיילן איר בעט ...

און זי האָט מיט אים קיין מאָל ניט גערעדט ...

ניט בײַ טאָג און ניט בײַ נאַכט ...

ב

פּונקט ווי אַנטיגאָנוס אין דער פֿרעמד, אַזוי האָט מאַליכוס אין ירושלים אויך אַרויסגעקוקט אויף דער צײַט, ווען ער וועט קענען אַרויסקומען אַפֿן קעגן אַנטיפּאַטרוסן און דער גאַנצער משפּחה זײַנער. אין דעם האָט ער געזען דעם ערשטן שריט צו באַפֿרײַען דאָס לאַנד פֿון דער הערשאַפֿט פֿון רוים.

און אין דער צײַט, ווען מ'האַט אין יהודה און אין די אַנדערע לענדער פֿון מזרח אַרויסגעקוקט אויף דער צײַט, ווען מע וועט זיך קענען באַפֿרײַען פֿון דער רוימישער הערשאַפֿט, וואָס דריקט אַזוי שווער און האָט שוין אַ האַלבע וועלט פֿאַרכאַפֿט, איז דער רוימישער הערשער, יודיוס צעזאַר, געווען אין מצרים, און דאָרט איז אים געווען אַזוי גוט ווי נאָך קיין מאָל ניט אין זײַן לעבן, ווייל זײַן געפֿינטע איז דאָן געווען די יונגע קיניגין פֿון לאַנד, די שיינע קלעאַפּאַטרע ...

אין דעם פֿינער, וואָס זי האָט אַנגעצונדן אַרום דער פֿיבע, וואָס זי האָט מיט אים פֿאַרפֿירט, האָט ער פֿאַרגעסן אַן די אַלע לענדער און פֿעלקער, איבער וועלכע ער האָט געהערשט. ער האָט אויך פֿאַרגעסן אַן דעם, אַז אין רוים זענען פֿאַראַן נאָך אַנדערע שטאַרקע מענטשן, וואָס רײַסן זיך צו שטינגן הויך און אַז איבער דעם, וואָס ער איז אַזוי ווייט פֿון דער הויפטשטאָט און מ'האַט אים שוין אַזוי לאַנג ניט געזען אין סענאַט, ווערט זײַן מאַכט דאַרטן שוין ניט אַזוי זיכער ווי זי איז געווען פֿריער ...

פֿון צייט צו צייט האָט דער מעכטיקער צעזאַר אָפֿילו יאָ אַ טראַכט געטאָן וועגן דעם. אָבער די נעכט פֿון ליבע, די נעכט פֿון תּאוּוה מיט דער שיינער קלעאַפּאַטרע האָבן אים אַזוי פֿאַרשיכורט, אַז ער האָט ציטנווײַז זײַן אייגענעם ווילן פֿאַרלוירן. עס איז געווען גענוג, אַז זי זאָג די גלאַטע וויכע אַרעמס אירע אַרום זײַן האַרדו פֿאַרוואַרפֿן, ווען ער האָט איר געזאָגט, אַז ער האָט באַשלאָסן צוריק קײן רוים צו פֿאַרן, און ער האָט גלייך געענדערט זײַן באַשלוס און איז ווייטער אין מצרים געבליבן ...

ער איז שוין מער ניט געווען יונג, דער רוימישער צעזאַר. ער איז שוין דעמאָלט געווען אַ מאַן פֿון איבער פֿופֿציק, און קלעאַפּאַטרע איז געווען מיט אַ דרייסיק יאָר יונגער פֿון אים. זי איז געווען די שענסטע פֿרוי אין מצרים. די שענסטע און צעלאָנסטע. און וואָס פֿאַר אַ מאַן עס האָט זי נאָר דערזען, האָט געהאַט אַ באַגער צו איר. קײן מאַן אין דער וועלט האָט ניט געקענט ביישטיין דעם נסיון, ווען זי האָט אויף אים אָן אויג געוואַרפֿן און מיט אַ וואונק אָנגעזאָגט, אַז זי איז גרייט אים צו לאָזן פֿילן דעם טעם פֿון איר ליבע. עס איז געזען אַ באַזונדערער כּישוף אין אירע פּעך־שוואַרצע האַר. עס האָט אַרויסגעקוקט אַ באַזונדער רייך פֿון אירע לייכטיקע צוויי אויגן. די הויט פֿון איר לייב איז געווען לויטער ווי קרישטאָל. איר פֿיגור איז געווען שלאַנק און בויגיק און יעדער קער און יעדער ווענד האָט ווי מיט אַ וואונק געגעבן אַנצוהערעניש אויף עפעס. עס האָט פֿון איר געאַטעמט מיט יונגט און תּאוּוה. און ווען זי האָט דאָס חנעוודיקע מויל מיט די דינ־רונדיק גענעם זיס, אַז דער באַגער צו פֿילן איר נאַענטקייט האָט געמוזט ווערן נאָך שטאַרקער ...

און וואָס פֿאַר אַ קלייד זי האָט אָנגעטאָן, האָט עס איר צוגעגעבן חן און האָט איר גוט געפּאַסט. פּונקט ווי ס'האָט איר געפּאַסט אַדך, וואָס זי האָט געטאָן, סײַ אין ערבסט און סײַ אין שפּאַס. אָפֿילו די געוואוינהייט צו רעדן גראַבע רייד, וואָס זי האָט אינעם עגיפּטישן קיניגלעכן הויף איבערגענומען, האָט איר אויך גוט געפּאַסט ...

פֿון איר מויל זענען די גראַבע רייד ניט אַרויסגעקומען אַזוי פשוט, ווי זיי וואָלטן אַרויסגעקומען בײַ אַן אַנדערן. רעדנדיק וועגן ליבע און וועגן באַצײאונגען צווישן אַ מאַן און אַ פֿרוי, האָט זי אַדך מיטן ריכטיקן נאָמען אָנגערופֿן און זיך פֿאַר קיינעם ניט געשעמט ...

אַזוי האָט זי גערעדט מיט די מענטשן אין הויף, מיט די פֿרויען און מיט די מאַנסבידן. און אַזוי האָט זי אויך גערעדט מיט אירע געליבטע ...

יודיס צעזאַר איז בײַ איר שוין ניט געווען דער ערשטער. זי האָט פֿאַר אים געהאַט אַנדערע געליבטע, און דערצו איז זי נאָך געווען אַ ווייב פֿון איר אייגענעם ברודער, וועלכער איז געווען יונגער פֿון איר. אַזוי איז געווען אַנגעפֿירט אין מצרים נאָך פֿון יענע צייטן, ווען די פרעהס זענען דאָרט געזעסן אויפֿן טראַן — אַ קיניגין האָט געדאַרפֿט ווערן אַ ווייב פֿון איר אייגענעם ברודער און ביידע אין איינעם האָבן געפֿירט די מלוכה ...

ליב געהאַט דעם צעזאַר האָט זי ניט, פונקט ווי זי האָט ניט ליב געהאַט די אַנדערע, מיט וועלכע זי האָט פֿריער געלעבט. אַבער דאָס האָט איר ניט געשטערט אַנצוצינדן אין אים אַלץ מער און מער די תּאוּוה. און דער מעכטיקער צעזאַר האָט געברענט; ער איז מיט אַ מאָל גאַר ייִנגער געוואָרן, און די גאַנצע ציט, וואָס ער איז מיט קלעאַפּאַטרען געווען אין אַדעקסאַנדריע, איז אַוועק אין אַ לאַנגער קייט פֿון ווילדע נעכט — נעכט פֿון ליבע, נעכט פֿון תּאוּוה, נעכט וואָס פֿאַרשיכורן און וואָס נעמען צו דעם פֿאַרשטאַנד ...

פֿון רוים האָט מען דעם צעזאַר אַפֿט געלאָזט וויסן דורך שליחים, אַז אין סענאַט האָבן גענומען אויפֿהייבן די קעפּ מענטשן, וואָס זענען קעגן אים. אויך פֿון די שאַכטפֿעלדער, וואו די רוימישע לעגיאָנען האָבן זיך געשלאָגן, האָט ער אַנגע-הויבן קריגן ניט קיין פֿרייעכע ידיעות; מ'האַט גערעדט וועגן אַ מעגלעכקייט עס זאָל אויסברעכן אויפֿשטאַנדן אין די לענדער, וואָס רוים האָט געמאַכט אונטער-טעניק; מ'האַט אויך גערעדט וועגן דעם, אַז די שונאים פֿונעם צעזאַר אין דער רוימישער אימפעריע מאַכן שטילערהייט אַ פֿאַרשווערונג קעגן אים. פֿון דער ווינטנס האָבן אים פֿריינד געוואָרנט, אַז ער זאָל וואָס שנעלער קומען צוריק קיין רוים. אַבער ער, דער רוימישער צעזאַר, וואָס האָט איבער אַ האַלבער וועלט גע-הערשט, איז ווי אַן אונטערטעניקער שקלאָף געלעגן ביי קלעאַפּאַטרעס פֿיס, און ס'זענען געווען מאַמענטן, ווען ער איז געווען גרייט מקריב צו זיין די גאַנצע רוימישע אימפעריע פֿאַר איין נאַכט פֿון ליבע מיט איר ...

ערשט ווען די סכּנה איז געוואָרן אַזוי גרויס, אַז ווינטער אַפֿליגן אַלץ האָט מען שוין ניט געטאַרט, איז יודיוס צעזאַר אַוועק צוריק קיין רוים.

עס איז שוין אַבער געווען צו שפעט. די פֿאַרשווערער האָבן שוין געהאַט צו-געגרייט אַלצידינג און זיי האָבן גאַר אַרויסגעקוקט אויף דער גוטער שעה, ווען זיי וועלן קענען דורכפֿירן דאָס, וואָס זיי האָבן פֿאַרטראַכט. אַזוי איז דאָס אַנגעגאַנגען אַ לענגערע ציט, ביז עס איז דאָך געקומען אַ טאַג, ווען עטלעכע און זעכציק סע-נאַטאַרן זענען אין סענאַט באַפֿאַלן דעם צעזאַר מיט מסעראַס אין די הענט ...

דער צעזאַר האָט דאָן געפרוּאוּט זיך שטעלן אַקעגן, אַבער ווען ער האָט דערזען, אַז אויך זיין פֿריינד ברוטוס, צו וועמען ער האָט שטענדיק דעם גרעסטן צוטרוי געהאַט, איז צווישן די פֿאַרשווערער, איז ער געוואָרן שטאַרק צעטומלט ... דערויף האָט ער זיך גאַר אין גאַנצן ניט געריכט ...

— דו אויך, ברוטוס?! — האָט ער אויסגעשריגן ניט מיט זיין קול — דו

אויך?!

און אַננוויקלענדיק זיך אין דער טאַגע, וואָס ער האָט אויף די אַקסלען גע-טראָגן און פֿאַרשטעלנדיק זיך אין גאַנצן דאָס פּנים, האָט ער מער קיין ווידער-שטאַנד ניט אַרויסגעוויזן, און דאָן האָבן זיך אַלע אַרויפֿגעוואָרפֿן אויף אים מיט די מעסעראַס און האָבן אים דערשטאַכן אויף טויט ...

ג

אין די אַלע מזרח-לענדער, וואָס זענען געשטאַנען אונטער דער הערשאַפֿט פֿון רוים, האָט זיך שטאַרק אָנגעהויבן רודערן, ווען מע האָט דערהערט וועגן דער גרויסער איבערקערעניש דאָרט. זיי האָבן אַלע אין דעם געזען אַן אָנזאָג אויף אַ נײַער צײַט, ווען מע וועט קענען אַרונטערוואַרפֿן פֿון זיך דעם פֿרעמדן יאָך. מע האָט גערעדט וועגן דעם, וואָס קאָסיוס און ברוטוס, די צוויי מענטשן וואָס זענען אין רוים איצטער שוין בײַ דער מאַכט, זענען זיך איינער דעם אַנדערן גרויס אין די אויגן און זיי וועלן זיך אַוואַדאי לאַנג ניט האַלטן און אַן אַנדערער וועט פֿאַר-נעמען צעזאָרס פֿלאַץ. און ווען די נײַס וועגן דעם, וואָס ס'קומט איצטער פֿאַר אין רוים, איז אָנגעקומען צו דעם פֿאַרטריבענעם אַנטיגאָנוס, דעם חשמונאי, האָט ער זיך גלײַך אָנגעכאַפֿט אָן דעם. איצט איז די צײַט צו גיין אויף ירושלים! איצט איז די צײַט בײַצוקומען אַנטיפּאַטרוסן און זײַן זון הורדוס, וואָס מאַכט שוין פֿאַר זיך אַ וועג אַרײַנצוקומען אין דער משפּחה פֿון די חשמונאים! ער איז געווען זיכער, אַנטיגאָנוס דער חשמונאי, אַז קאָסיוס און ברוטוס, די צוויי נײַע הערשער אין רוים, וועלן אַוואַדאי זײַן קעגן אַנטיפּאַטרוסן און הורדוסן דערפֿאַר, וואָס זיי האָבן פֿרײַער געהאַלטן מיטן צעזאָר. אָן דער הילף פֿון רוים וועלן זיי זיך אין יהודה לאַנג ניט קענען האַלטן, די אדומים; און דאָן וועט ער, אַנטיגאָנוס דער חשמונאי, ווערן דער קיניג פֿון יהודה און מרים, די שענסטע פֿון אַלע טעכטער אין ירושלים, וועט ווערן זײַן ווייב...

מיט די אַלע קלאַנגען, וואָס האָבן זיך דאָן שוין געטראָגן אין דער לופֿט וועגן אַראַפּוואַרפֿן פֿון זיך דעם יאָך פֿון רוים, איז אַנטיגאָנוס דאָס מאַל שוין ניט אָנגעקומען שווער צו געווינען דעם קיניג פֿון כאַלקיס אויף זײַן זײַט און פּוועלן בײַ אים צו זאַמלען חײליות און גיין אויף ירושלים.

— עס וועט אונדז ניט אַנקומען שווער אַרײַנצוקומען קיין ירושלים — האָט אַנטיגאָנוס פֿאַרזיכערט זײַן שוואַגער — אויפֿן וועג וועלן טויזנטער און טויזנטער ייִדן זיך אַנשליסן אין אונדזערע חײליות... דער אַטער הורקנוס איז איצטער געוויס אין גאַנצן צעטומלט. דאָס זעלבע איז אַצינדער אַוואַדאי אויך מיט אַנטי-פּאַטרוסן און מיט זײַן זון הורדוס... אָן דער שוין פֿונעם צעזאָר קענען זיי גאַרניט טאָן, זיי וועלן פֿאַדן ווי די צעפֿוילטע צווינגן פֿון די ביימער... און מיך וועט מען באַגעגענען מיט געזאַנג און טענץ, מיט פּויען און טרומפּייטן...

ער האָט שוין ווידער געברענגט, דער פֿאַרטריבענער אַנטיגאָנוס, און ער האָט שוין ווידער געצײלט די טעג און אַרויסגעקוקט אויף דער שעה, ווען ער וועט דערזען מרימען, ער האָט זייער שטאַרק געוואַלט זען ווי זי קוקט איצט אויס.

.

און אין ירושלים האָט מאַליכוס שוין געהאַט געוואונען אויף זײַן זײַט אַ גרויסע צאָל פֿון די מענטשן, וואָס האָבן געהאַט אַנפֿאַסן אין הויף, אויך אַ סך

עפֿסטטע פֿון די חיילות, וואָס זענען געשטאַנען אין שטאַט, האָט ער צו דעם צוגע-
צויגן, און מיט די געקליבענע פֿון זיי, מיט די אויף וועמען ער האָט זיך גוט
געקענט פֿאַרלאָזן, האָט ער שטידערהייט אָפּגעהאַטן באַראַטונגען און זיי צו-
געגרייט צו דער איבערקערעניש, וואָס ער האָט זיך שוין געקליבן דורכצופֿירן...
— און זיין וועט דאָס אַזוי — האָט מאַליכוס געזאָגט — פֿון דער גאַנצער
אַנטיפּאַטרוס-משפּחה זאָל אין יהודה קיין געדעכעניש ניט בלייבן!... אַנטיפּאַטרוס
און פֿאַזאַעל זאָלן דאָ, אין ירושלים, געפֿינען דעם טויט... הורדוס זאָל געפֿינען
דעם טויט אין גליל... דעם אַלטן הורקנוס וועלן מיר איבערלאָזן ביי דער קרוין
פֿון דער כהונה, און דאָס וועט פֿאַר אים זיין גענוג... און דער קיניג פֿון יהודה
וועט זיין אַנטיגאַנוס, דער זון פֿון אונדזער געפֿאַלענעם קיניג אַריסטובולוס. אים,
אַנטיגאַנוסן דעם חשמונאי, און ניט הורדוסן דעם אדומי, וועלן מיר געבן מרימען
פֿאַר אַ ווייב...

גאַנצע און ווייטע לענדער און פֿעלקער זענען אַרנינגעשעפט געוואָרן אינעם
קאַמף, וואָס איז אַנגעגאַנגען אַרום דעם וועמעס ווייב מרים זאָל ווערן: הורדוסעס
אָדער אַנטיגאַנוסעס. די וויכטיקסטע געשעענישן פֿון דער וועלט אין יענער צייט
זענען דערמיט געווען פֿאַרבונדן. און דאָ און דאָרט האָט מען שוין צוליב דעם
אַרמיען צוגעגרייט, און אויף די שטויביקע וועגן, וואָס פֿירן צו די גרענעצן פֿון
גרויסע און קליינע לענדער, האָבן שוין איבער דעם רוימישע לעגיאָנען מאַר-
שירט...

און מרים אַזיין האָט גאַרניט געוואוסט, אַז זי איז מיט די אַלע וויכטיקע
געשעענישן פֿאַרבונדן...

און פּונקט דאָן, ווען מאַליכוס האָט זיך געגרייט אַרויסצוקומען אָפֿן קעגן
אַנטיפּאַטרוסן און זינע זין, איז קאַסיוס, איינער פֿון די נייע רוימישע הערשער,
אַנגעקומען קיין יהודה מיט זינע לעגיאָנען. און דער ערשטער, וואָס איז געקומען
אים באַגעגענען, איז געווען אַנטיפּאַטרוס. און גלייך ביי דער ערשטער באַגעגעניש
האָט ער צו אים גערעדט אַזוי, אַז ער האָט שוין געפֿונען חן אין זינע אויגן און
יענער האָט אין אים שוין דערזען אַ מענטשן, וואָס קען ברענגען נוצן דער רוימי-
שער מאַכט...

— איך און מיינע זין — האָט אַנטיפּאַטרוס געזאָגט צו קאַסיוסן — געדענקען
שטענדיק איין זאָך, און דאָס איז, דינען רוים און איר שטענדיק בלייבן געטרעט.
אַן דער שוץ פֿון רוים וואָלט יהודה געבליבן הפֿקר און אייגענע און פֿרעמדע
וואָלטן עס אויף שטיקער צעריסן... איך און מיינע זין ווייסן ווי צו זיין דאַנק-
באַר...

קאַסיוס האָט פֿאַרשטאַנען דעם וואונק, און אַנטיפּאַטרוס איז דערמיט אַזיין
שוין אויסגעוואַקסן אין זינע אויגן. ער האָט פֿאַר זיך געזען אַ מענטשן, וואָס איז
אים צום האַרצן. און נאָך גרעסער איז ער אין זינע אויגן אויסגעוואַקסן, ווען
ער איז אָן איבעריקע רייד צוגעקומען גלייך צום עיקר:

— איך ווייס — האָט דער קלוגער אַנטיפּאַטרוס צו אים געזאָגט — אַז מיטן
קומען אַהער קיין יהודה, איז רוים אויסן גרעסער צו מאַכן די אוצרות פֿון דער

מלכה... רויים איז שטאַרק, רויים איז מעכטיק; און צו זיין נאך שטאַרקער, נאך מעכטיקער, דאַרף רויים האָבן נאך גאַלד, נאך זיבער... .

— ריכטיק — האָט קאַסיוס צוגעגעבן, און ס'איז אים שטאַרק געפֿעלן, וואָס אַנטיפּאַטרוס רעדט צו אים אַזוי, פּונקט ווי ער, קאַסיוס אַליין, וואָרט געווען רויים — ריכטיק, רויים דאַרף האָבן אַ סך גאַלד, אַ סך זיבער... .

— וועט דאָך רויים אַוודאי דאַרפֿן אַרויפֿלייגן אַ שטייער אויף יהודה — האָט אַנטיפּאַטרוס ווייטער גערעדט, — אויף יהודה, פּונקט ווי אויף די אַנדערע לַענדער, וואָס שטייען אונטערן שוין פֿון רויים, און אין דעם קען איך מיט מניע זיין גוט צו ניץ קומען דער רוימישער מאַכט. קיינער קען אין יהודה ניט אַננמאַנען קיין שטייערן אַזוי גוט ווי מיר... רויים וועט האָבן די מעגלעכקייט זיך אין דעם צו איבערצייגן... .

און אַזוי איז טאַקע געווען, אַ קורצע צייט נאך דעם ווי קאַסיוס האָט באַ- שטימט ווי גרויס עס זאָל זיין דער שטייער, וואָס וועט אַרויפֿגעלייגט ווערן אויף יהודה, איז שוין אין לאַנד ניט געווען קיין איין שטעטל און קיין איין דערפל, וואו עס זאָל זיך ניט הערן קיין יאַמער און קיין געוויין.

די באַוואָפֿנטע לַיט, וואָס אַנטיפּאַטרוס און זיינע זיין האָבן אַרויסגעשיקט אַננצומאַנען די שטייערן, האָבן ביי אַרעמע מענטשן דאָס לעצטע צוגענומען, ווער עס האָט נאָר געהאַט אַ שפֿעלע, אַ פֿערד, אַ קו, אַ ציג אָדער אַ מויס־אייזל און ניט געוואָלט מ'זאָל דאָס צונעמען ביי אים, האָט ער דערפֿאַר געמוזט באַצאַלן מער וויפֿל ס'האַט די ווערט געהאַט. אויף אַלע וועגן און שטעגן האָט מען געפֿירט גאַנצע קאַראַוואַנען מיט קעמלען און גאַנצע טשערעדעס מיט שאַף און רינדער. אויך גאַלד און זיבער האָט מען פֿון היינער אַרויסגעטראָגן, און ווען עמעצער האָט אין דער ערד זיבערנע אָדער גילדענע פֿלייס באַהאַלטן, האָט מען עס גע- פֿונען, פֿון דער ערד אויסגעגראָבן און עס אַוועקגעפֿירט.

עס איז אין ערגעץ ניט געווען קיין באַהעטעניש פֿון די באַוואָפֿנטע לַיט, וואָס אַנטיפּאַטרוס און זיינע זיין האָבן איבערן לאַנד צעשיקט. זיי האָבן זיך איבער די שטעט און דערפֿער צעשפּרייט ווי די היישעריקן איבער די פֿעלדער, און דאָס גאַנצע פֿאַלק האָט געוויינט, און ס'איז שווער געווען דעם יאָך אַריבערצוטראָגן... .

און שווערער ווי אומעטום איז דער יאָך געווען אין גליל, וואו הורדוס האָט געהערשט מיט אַן אַניזערנער האַנט. דאָרט האָט מען קיין רחמנות ניט אַרויס- געוויזן אַפֿילו צו די אַרעמסטע און מ'האַט ממש די הויט געשוונדן פֿון אַלעמען, אַזוי איז געווען הורדוסעס באַפֿעל. מ'האַט ביי נאַכט מענטשן פֿון די בעטן אַרויס- געשפּעט און זיי געצוואונגען, זיי זאָלן ווייזן וואו זיי האָבן גילדענע אָדער זיל- בערנע פֿלייס באַהאַלטן; מ'האַט אַנגעוואַרפֿן אַ מורא אויף קליין און גרויס; מ'האַט ניט געשאַנעוועט קיין אַרטע לַיט און ניט אַרויסגעוויזן קיין רחמנות צו אַרמנות און יתומים, אַרץ, וואָס מ'האַט נאָר געקענט, האָט מען צוגענומען; אַפֿילו ביי די, וואָס האָבן מיטן אייגענעם ווילן אַוועקגעגעבן אַ טייל פֿון זייער פֿאַרמעגן, האָט מען געמאַנט נאָך, אַ סך מענטשן האָט מען אין די תּפֿיסות פֿאַרשפּאַרט און זיי דאָרט געפּניקט אַזוי לאַנג ביז זיי האָבן אַוועקגעגעבן אַרץ, וואָס זיי האָבן געהאַט, און די אַלע אַנגערויבטע זאַכן האָט מען געבראַכט צו הורדוס, און ער

האַט געצייילט און געוואויגן, געוואויגן און געצייילט, און נאָך איידער די באַשטימטע צייט איז געקומען, האָט ער צו קאַסיוסן געבראַכט אין גאַלד, וויפֿל עס איז אויס־געקומען אויף זיין חלק איינצומאַנען...

אויך אַנטיפּאַטרוס און זיין ערטערער זון פֿאַזאַעל האָבן צו קאַסיוסן געבראַכט די איינגעמאַנטע שטייערן אין גאַלד נאָך איידער די באַשטימטע צייט איז גע־קומען. דערמיט האָבן זיי בני אים, בני דעם נייעם רוימישן הערשער, שטאַרק אויסגענומען און ער האָט לכּבֿוד דעם געמאַכט אַ גרויסע סעודה און מע האָט געטרונקען אַ סך וויין און מע איז געווען פֿרייליך און לוסטיק, און אויף יענער סעודה האָט קאַסיוס צוגעזאַגט, אַז ווען די מלחמות אין די מזרח־לענדער וועלן זיך איינשטיין, וועט הורדוס מיטן גנאָד פֿון רוים ווערן דער קיניג פֿון יהודה...

ער איז שוין געווען ניט אין גאַנצן ניכטער, דער רוימישער הערשער, וואָס האָט וועגן הורדוסן געהערט זייער אַ סך נאָך פֿריער. און לויבנדיק אים פֿאַר די געקליבענע געסט, וואָס ער האָט צו דער סעודה פֿאַרבעטן, האָט ער מיט זיכערקייט געזאַגט :

— אַזיין אַ ייד, האָט ער אין זיך דאָך דאָס בלוט פֿון אַ רוימער... און ער וועט איינשטיין אַדע מרידות דאָ אין לאַנד... און ער וועט אויף אַדעמען דאָ אַרויפֿוואַרפֿן אַ מורא...

און ווען הורדוס האָט דאָס געהערט, האָט ער זיך פֿאַרנייגט זייער איידל, אָבער געזאַגט האָט ער גאַרניט. און דער אויסדרוק אויף זיין צעפֿלאַמטן פנים איז געווען אַזאַ, אַז מע האָט ניט געקענט וויסן, צי ער האָט הנאה דערפֿון, וואָס מע רעדט וועגן אים אַזוי אַדער, פֿאַרקערט, ער איז גאָר דערפֿון ניט צופֿרידן...

אין דער מהומה

א

רושנים איז געווען פֿיל מיט די מענטשן, וואָס זענען פֿון אַלע עקן
 לאַנד געקומען אַהין צו דער פֿינערונג פֿון דעם יום־טובֿ שבֿועות.
 אויף קעמלען, אויף מויל־איזלען און אויך צו פֿוס זענען אַהין די
 מענטשן געקומען, ווייל נאָר אין דער שטאָט, וואו דאָס בית־המקדש איז געשטאַ-
 נען, האָט מען אַזוי געקענט פֿינערן דעם יום־טובֿ, ווען מ'פֿרייט זיך דערמיט, וואָס
 מ'האָט שוין פֿון די פֿעלדער אַרונטערגענומען דעם ווייץ און דעם גערשטן.
 און די אַלע, וואָס זענען אין דער הייליקער שטאָט צו דעם גרויסן יום־טובֿ
 געקומען, האָבן מיט זיך, אין קליינע זעקעלעך, געבראַכט אַ ביסל פֿון דער ערש-
 טער צעטיקער תבואה, וואָס זיי האָבן אויף די פֿעלדער אָפּגעשניטן. פֿון דעם האָט
 מען מיט פֿרומער פּוונה אָפּגעבאַקן די ערשטע חלות, וואָס מ'האָט געווידמעט
 צו גאָט און דערביי האָט מען אויפֿן מזבח געשאַכטן קרבנות. און די פֿרייד איז
 געווען גרויס.

דאָס גאַנצע פֿאָלק האָט דעמאָלט געהאַט מיט וואָס זיך צו פֿרייען. נאָך די
 שווערע צינדן, וואָס זיי האָבן געצאָלט די נייע הערשער פֿון רוים, איז געקומען
 אַ גרויסע גערעטעניש אויף די פֿעלדער, און אין דעם האָט מען געזען אַ צייכן,
 אַז ווען גאָט שטראַפֿט מיט איין האַנט, טרייסט ער מיט דער אַנדערער.

לאַנג איידער די צייט פֿון שניט איז געקומען, האָט מען שוין געקענט זען,
 אַז די גערעטעניש וועט זיין גרויס. די פֿורע זאַנגען אויף די פֿעלדער האָבן זיך
 געבויגן פֿון שווערקייט און ס'זענען ניט געווען קיין ווינטן און קיין שטאַרקע
 רעגנס, וואָס זאָרן פֿון זיי מאַכן אַ תל. די זון האָט געשניט און ניט געבראַטן.
 גאָטס ברכה איז אויף דער ערד געקומען און זי האָט אַרויסגעגעבן אַ סך ברויט
 און דערמיט דערפֿרייט די הערצער פֿון מענטשן.

אַרום בית־המקדש זענען געשטאַנען טויזנטער יידן — אַלע אַזעלכע, וואָס
 האָבן אַ לאַנגע צייט אויפֿן פֿעלד געאַרבעט. און די פּנימער זענען ביי זיי געווען
 אָפּגעברענט פֿון דער זון, און אָנגעטאַן זענען זיי געווען אין די שענסטע יום־טובֿ-
 דיקע קליידער, וואָס זיי האָבן געהאַט. און כאַטש עס איז געווען ענג, האָט זיך
 קיינער ניט געשטופּט, און ביי אַלעמען האָט פֿון די אויגן די פֿרומע פּוונה אַרויס-
 געקוקט און פֿון אַרץ אַרום און אַרום האָט זיך אַ הייליקייט געטראָגן.
 און די פּהנים בייים מזבח האָבן געשאַכטן די קרבנות ווי דער דין איז געווען.

און פֿון היידיקן טעמפל האָט זיך געטראָגן דאָס געזאַנג פֿון די לויים. און איינער פֿון זיי, אַ יונגער לוי מיט אַ שייַן קול, וואָס האָט ווינט און היטליק גע- קלונגען, האָט אָנגעהויבן דאָס געזאַנג, וואָס דער מלך דוד האָט אַ מאָל געזונגען, און די אַנדערע האָבן אונטערגעכאַפט אין אַ כאַר, און זייערע שטימען האָבן זיך איבער די קעפֿ פֿון גאַנצן עולם געטראָגן און אָפּגעהילכט ווינט-ווינט.

„פֿון דער ענגשאַפֿט האָב איך גערופֿן צו גאָט“ — אזוי האָט אָנגעהויבן דאָס געזאַנג דער יונגער לוי מיט דעם שיינעם קול.

און די אַנדערע לויים האָבן אַלע אין איינעם געגעבן אַ זינג אין כאַר :
— און ער האָט מיר געענטפֿערט און מיך אַוועקגעשטעלט אויף אַן אַרט, וואָס איז ברייט.

— ווען גאָט איז מיט מיר, האָב איך ניט קיין מורא.
— צי קען אַ מענטש דען מיר עפעס טאָן ? !
— אַלע פֿעלקער האָבן מיך אַרומגערינגלט.
— אָבער מיט גאָטס נאָמען וועל איך זיי פֿאַרשניידן.
— ווי בינען זענען זיי מיך באַפֿאַרן.
— און אויסגעלאָשן האָבן זיי זיך ווי דאָס פֿייער פֿון דערנער.
און דאָ האָט דאָס גאַנצע פֿאָלק, וואָס איז געשטאַנען אַרום טעמפל, געגעבן אַ כאַפֿ אונטער :

— מיט גאָטס נאָמען וועלן מיר זיי פֿאַרשניידן !
דאָס האָט ווי אַ שטאַרקער דונער אָפּגעהילכט, און דער גאַנצער ים יידן מיט די ברוינע, אָפּגעברענטע פּנימער האָט זיך געגעבן אַ וויג און איז באַד ווידער געבליבן שטיין ווי פֿאַרגליווערט. און די אויגן ביי זיי האָבן ווידער גע- קוקט פֿאַרגאַפֿט און מיט פֿרומער כּוונה.
און ווען דער כּהן-גדול איז פֿונעם היידיקן טעמפל אַרויסגעקומען, האָבן אַלע דעם אָטעם אַנגעהאַלטן און זענען אים שטיף נאָכגעגאַנגען.
אַ גניסט פֿון היידיקייט און יום-טובֿדיקייט האָט אויף אַלץ און אויף אַלעמען געשוועבט.

אַפֿידו די רוימישע זעלנער, וואָס האָבן זיך פֿון דער ווינטנס צוגעקוקט, זענען געשטאַנען פֿאַרגאַפֿטע און קיינער פֿון זיי האָט קיין וואָרט ניט אַרויס- גערעדט, פּונקט ווי זיי וואָלטן מורא געהאַט, אַז זיי זאָלן דערמיט די היידיקייט פֿון אַרום נאָך ניט פֿאַרשוועכן.

אין מיטן דערינען איז געוואָרן אַ טומל, און מענטשן האָבן זיך גענומען שטופֿן, און איינער דעם אַנדערן האָט געפֿרעגט :
— וואָס איז געשען ?

אין דער מהומה האָט מען ניט געקענט אויסגעפֿינען, וואָס דאָ איז פֿאַר- געקומען. אָבער עס האָט דאָך לאַנג ניט געדויערט און מע האָט זיך דערוואוסט, אַז אויפֿן באַפֿעל פֿון קאַסיוס האָט מען געכאַפט מאַליכוסן און מע רעדט שוין וועגן דעם, אַז מע וועט אים באַשטראַפֿן מיטן טויט.

— פֿאַר וואָס ? — האָבן יידן געפֿרעגט.
— פֿאַר וואָס קומט מאַליכוסן דער טויט ?

— און מיט וואָס האָט ער אַזוי דערצאָרנט דעם הערשער פֿון רוים ?
 קיינער האָט דעמאָלט נאָך ניט געקענט זאָגן אויף זיכער, אַז אין דעם
 שטעקט די האַנט פֿון אַנטיפּאַטרוסן, אָבער מע האָט אים דאָך חושד געווען אין
 דעם. און אין דער מהומה, וואָס איז אַרום דעם געוואָרן, זענען אין ירושלים וויי-
 דער ווי פֿון אונטער דער ערד אויסגעוואַקסן די אַטע זינט מיט די גרויע בערד
 און מיט די ברייטע מאַנטלעך, וואָס זענען געהאַנגען אויף זיי ווי די זעק און זיי
 האָבן פֿון די דעכער און אויף אַלע גאַסן און געמאַרקן געשריגן אויפֿן קול :

— הערט אויס, איר קינדער פֿון ישראל ! דאָס איז די אַרבעט פֿון אַנטי-
 פּאַטרוסן, דער קנעכט פֿון אדום ! ער באַרויבט דאָס פֿאָלק פֿון די בעסטע זין,
 און ער און זינע זין זענען מיט אונדזערע שונאים אין אַ בונד.

קיינער האָט קיין מאָל ניט געוואוסט פֿון וואַנען זיי נעמען זיך, אָט די אַטע
 זינט מיט די צעשויעבערע קליידער און מיט די לאַנגע בערד. אין געוויינטלעכע
 צייטן האָט מען זיי גאָר אין ערגעץ ניט געזען. בלויז דאָן, ווען ס'איז אין שטאָט
 געוואָרן אַ מהומה, האָבן זיי זיך גענומען וואַרפֿן אין די אויגן, און זיי האָבן אַרץ
 געמוסרט, אַרץ געשטראַפֿט, און גערעדט האָבן זיי שטענדיק אין נאָמען פֿון גאָט,
 און אַלע מאָל, ווען זיי האָבן דערמאָנט דעם נאָמען פֿון הורדוסן, אָדער פֿון אַנטי-
 פּאַטרוסן, האָבן זיי געשיקט קלדות אויף זייערע קעפּ און געוואָרנט ניט צו גיין
 אין זייערע וועגן ...

און געוויינטלעך האָבן זיי אין אַזעלכע פֿאָלן אויך מרימען דערמאָנט.

— צו אַ רוין וואָס וואַקסט צווישן דערנער איז זי געגליכן, די שיינע טאָכ-
 טער פֿון די חשמונאים — האָט איינער פֿון די אַטע זינט אַרונטערגעשריגן פֿון
 אַ דאָך צו די מענטשן אין גאַס — און אויך אויף איר לויערט שוין דער שפּאַרבער
 און מע גרייט זיך שוין זי אַוועקצוגעבן פֿאַר אַ ווייב צו הורדוסן דעם אדומי.

וואָס אַ מאָל איז דער טומל אַרום דעם געוואָרן גרעסער און די גאַנצע
 שטאָט האָט דערמיט געקאַכט.

— מיר וועלן ניט דערלאָזן אַזאַ געמיינהייט אין יהודה ! — האָבן מענטשן
 געשריגן אין די גאַסן.

— מיר וועלן ניט איבערענטפֿערן אין די הענט פֿון שונא איינעם פֿון אונדזער-
 רע בעסטע זין !

— מאַליכוסעס זעבן איז ניט הפֿקר !

— ער איז אונדזער באַשיצער !

עס האָט שוין דעמאָלט קאַסיוסן אַליין באַנג געטאָן, וואָס גראַד אין אַזאַ
 צייט, ווען יידן פֿון אַלע עקן לאַנד און אויך פֿון אַנדערע לענדער קומען קיין
 ירושלים פֿינערן איינעם פֿון די דריי גרויסע יום-טובֿים אין יאָר, האָט ער אַרויס-
 געגעבן אַ באַפֿעל צו פֿאַרשפּאַרן מאַליכוסן אין תּפֿיסה. ווען ער האָט דערהערט,
 ווי דאָס פֿאָלק שטעלט זיך אַזוי איינן פֿאַר אים, פֿאַר מאַליכוסן, האָט ער גלייך
 אַ טראַכט געטאָן וועגן דעם, אַז ער קען אַ מאָל אין יהודה דאָך גאָר זיין דער
 מענטש, וועמען רוים וועט דאַרפֿן אַריבערגעווינען אויף איר זינט, ווייל אַזוי וועט
 זיך בעסער לוינען. און ער האָט דעריבער גלייך אַרויסגעגעבן אַ באַפֿעל, אַז מע
 זאָל מאַליכוסן אַרויסלאָזן פֿריי.

און ווען מאַליכוס איז גלייך נאָך דעם געקומען אין הויף אַרײַן, האָט דער אַלטער הורקונוס זיך שטאַרק דערפֿרייט איבער אים. ער האָט זיך געפֿרייט דער- מיט, וואָס ס'איז מיט מאַליכוסן גאַרניט געשען, ווייל ער האָט פֿריער די גאַנצע צײַט געטראַכט, אַז אויב עס וועט מיט מאַליכוסן יאָ עפעס געשען, וועט ער, דער אַלטער הורקונוס, מער ווי אַלע אַנדערע דערפֿון לײַדן. אין דער גרויסער פֿרייד, וואָס האָט זיך אין זײַן פֿאַרפֿירנדיקייט נאָך מער אָנגעזען, האָט ער גערעדט וועגן אַזײַך, וואָס ס'איז אים נאָר געקומען אויף דער צונג, און אַריבערשפּרינגענדיק פֿון איין זאָך צו דער אַנדערער אין אַזאַ אַנלעניש, ווי ער וואָלט מורא געהאַט זיך צענגער אויף עפעס אַפּצושטעלן, האָט ער מאַליכוסן געפֿרעגט, צי האָט ער שוין געהערט וועגן דעם, וואָס קאַסיוס האָט געזאָגט, אַז נאָך דעם ווי די מלחמות אין די לענדער פֿון מזרח וועלן זיך אַנשטעלן, וועט רוים מאַכן הורדוסן פֿאַרן קיניג פֿון יהודה...

אויף קיין ענטפֿער דערויף פֿון מאַליכוסן האָט ער ניט געוואַרט און ער האָט גערעדט ווייטער :

— איך האָב געוואוסט, אַז אַזוי וועט עס זײַן — האָט ער געזאָגט — איך האָב געוואוסט און עס האָט מיך שוין ניט געאַרט... עס איז אפֿשר גאַר בעסער אַזוי... האָ?.. עס וועט מיר דאַן אַראָפּ אַ שווערער יאָך פֿונעם קאַפּ... איז דען די קרוין פֿון כּהונה ניט גענוג?.. צו וואָס נאָך די קרוין פֿון מלוכה?.. און נאָך אין אַזאַ מהומה!.. איך בין שוין אַן אַלטער מאַן, אַן אַלטער און אַ שוואַכער. און עס טרעפֿן צײַטן, ווען עס פֿאַלט אויף מיר אַן אַ מורא און איך שרעק זיך פֿאַר דעם וואָס קומט, פֿאַר דעם וואָס ס'וועט געשען...

און מיט אַ מאַך האָט ער זיך אָנגעהויבן בעטן בײַ אים :

— פֿאַרלאָז מיך ניט, מײַן פֿרײַנד מאַליכוס!.. אין אַזאַ צײַט טאַרסטו מיך ניט פֿאַרלאָזן!..

מאַליכוסן האָט דאָס שטאַרק גערירט. ער האָט דאַן אין דעם אַלטן הורקונוס געזען דעם אונטערגאַנג פֿון דער חשמונאים־משפּחה, וואָס איז אַזוי לאַנג געווען באַדיבט בײַם פֿאַדק, און ווי שווער עס איז אים ניט געווען צו זאָגן דאָס, וואָס ער האָט געוואַלט, האָט ער עס דאָך געזאָגט :

— אויב די קרוין פֿון דער מלוכה איז אַזאַ שווערער יאָך אויפֿן קאַפּ פֿונעם קיניג, איז אפֿשר... אפֿשר איבערגעבן דעם טראַן פֿון יהודה אַן אַנדערן פֿון די חשמונאים?..

— וועמען? — איז דער אַלטער הורקונוס מיט אַ מאַך געוואָרן זייער אומ- רואיק.

— אַנטגיאַנסן — האָט מאַליכוס דעם נאָמען אַרויסגערעדט שטייל.

בײַם אַלטן קיניג איז דאָס פֿנים מיט אַ מאַך געוואָרן נאָך באַסער ווי ס'איז געווען, און אַרײַנזעצנדיק זיך טיף אינעם גרויסן טראַן, וואו ער איז אין גאַנצן ווי אַינגעשרומפֿן געוואָרן מיט זײַן לאַנגער, מאַגערער פֿיגור, האָט ער אָנגעהויבן שרײַען :

— נײַן, נײַן! נאָר ניט אים, דעם זון פֿון מײַן ברודער אַריסטובולוס! ער וועט מיר גלייך געבן דעם טויט...

וואָס אַ מאַל איז זיין קור געוואָרן אַלץ קוויטשעדיקער, גריצנדיקער. שרענע-
דיק האָט ער די ציטערדיקע ביינערדיקע הענט זענע אין דער לופטן געוואָרפֿן.
מ'האָט שוין מער ניט געקענט הערן די ווערטער, וואָס זענען בני אים פֿונעם
מוי'ל אַרויסגעקומען. און מיט אַ מאַל האָט ער פֿאַרוואָרפֿן דעם קאַפּ אויפֿן אַנפֿען
פֿונעם טראָן און האָט זיך שטאַרק צעוויינט...

דער גאַנצער ווייטיק פֿון דער חשמונאים-דינאַסטיע, וואָס האָט שוין גע-
האַלטן אין אונטערגיין, האָט פֿון אים אַרויסגעוויינט. די טרערן פֿון די אויגן
האַבן זיך בני אים ווי פֿון אַ קוואַל געגאַסן. און ווען מאַליכוס האָט דאָס דערזען,
האָט ער זיך שטיף אַרויסגעשאַרט און איז אַוועק. ער האָט ניט געהאַט קיין
ווערטער אים צו טרייסטן, און ער האָט ניט געוואָלט, אַז דער קיניג זאָל זיך
דאַרפֿן שעמען פֿאַר אים...

ב

נאָך דעם האָט געדויערט ניט מער ווי עטדעכע טעג און מאַליכוס האָט
געזען ווי הורקנוס שטייט שוין ווידער אין גאַנצן אונטערן אַנפֿאָס פֿון אַנט-
פֿאַטרוסן און הערט זיך צו בלוז צו זענען עצות און טוט אַלץ, וואָס ער זאָגט אים.
אין פֿאַנד האָט מען דאָן אומעטום שוין גערעדט וועגן דעם, וואָס דער פֿאַר-
טריבענער אַנטיגאָנוס דער חשמונאי גייט מיט אַ סך חייילות אויף ירושלים און
אַז די צאָל פֿון די, וואָס קוקן דאָרט אַרויס אויף אים, איז זייער גרויס. און אין
הויף האָט מען שוין געוואוסט, אַז ער, אַנטיגאָנוס דער חשמונאי, האָט פֿאַרטראַכט
צו נעמען מרימען פֿאַר אַ ווייב און דערמיט באַפֿעסטיקן דעם טראָן, וואָס ער
וועט איבערנעמען, ווען ער וועט געוויינען די מלחמה. אויך צו מרימס אויערן
האָט דאָס דערגרייכט, און זי איז שוין בני צייטנס געפֿאַפֿן פֿון דער מוטער צום
זיידן און פֿונעם זיידן צו דער מוטער און זי האָט געוואָלט זיי זאָלן וויסן איין זאָך:
— אַנטיגאָנוסן פֿאַר אַ מאָן וויי' איך ניט!..

זי האָט אים קוים געדענקט, דעם פֿאַטערס ברודער אַנטיגאָנוס. זיין פנים
האָט זי זיך ניט געקענט פֿאַרשטעלן קלאַר; זי האָט בלוז געדענקט, אַז ער איז
אַ הויכער, אַ פֿאַנגער און אַז ער האָט זיך אַלע מאַל געהיצט, ווען ער האָט וועגן
עפעס גערעדט. מער האָט זיך וועגן אים בני איר אין זכרון גאַרניט אַפּגעקריצט.
אַבער זי האָט אים גלאַט ניט געוואָלט דערפֿאַר, וואָס זי האָט שטענדיק געטראַכט
וועגן הורדוסן...

און ווען זי האָט געהערט, ווי מ'רעדט אין הויף, אַז הורדוס וועט קומען מיט
זינע חייילות העלפֿן דעם קיניג הורקנוס זיך שטעלן אַקעגן אַנטיגאָנוסן, האָט
זי זיך שטאַרק געפֿרייט דערמיט און זי איז מיט אַ גדולה אַרבינגעלפֿן צו איר
יינגערן ברודער אַריסטובולוס, און טאַנצנדיק, האָט זי מיט אַ ניגון, וואָס איז איר
גראַד דאָן אין קאַפּ געקומען, געזונגען:

— עס קומט צו מיר מיין ליבסטער!.. ער קומט, ער קומט, ער קומט...
— ווער? — האָט אַריסטובולוס געפֿרעגט — ווער קומט?

— הורדוס — האָט מרים געענטפֿערט און געגעבן אַ לויף צו צום ברודער
און אים אַרומגענומען מיט ביידע הענט...
דער יונגער אַריסטובולוס האָט די רויטלעכע באַקן אַנגעבלאָזן.
— שעם זיך, שוועסטער! — האָט ער מרימען געזאָגט.
— ווייַל איך זיך ניט שעמען! — האָט זי זיך געעקשנט און זיך געגעבן אַ
שטעץ אַוועק אין אַ טראַציקער פּאָזע — ווייַל איך זיך ניט שעמען...
— אויב דו שעמסט זיך ניט, שעם איך זיך מיט דיר — האָט ער צו איר
געזאָגט — דו ביסט אויך פֿון די, וואָס קוקן אַרויס אויף דעם מענטשן, וואָס איז
אַ שוואַב פֿון אונדזער משפּחה...
ער האָט איר אַנגעהויבן אויסרעכענען די אַלע שרעכטע זאַכן, וואָס הורדוס
האָט געטאָן, אָבער זי האָט אים אָפּגעשטעלט אין מיטן:
— איך ווייַל דאָס ניט הערן! — האָט זי אויסגעשריגן אויפֿן קול.
און ווען ס'האָט זיך איר אויסגעוויזן, אַז אַריסטובולוס ווייַל ווייַטער רעדן,
האָט זי אים מיט איין האַנט דאָס מויל פֿאַרשטעלט און מיט אַ מאַל האָט זי זיך
שטאַרק צעוויינט. און ווען ער האָט געזען, ווי זי וויינט, איז ער שטיף צוגעגאַנגען,
איר געגעבן אַ קוש אין קאַפּ און האָט זיך אויך צעוויינט...

ג

דער גאַנצער הויף איז דאָן געווען פֿול מיט סודות. אין אַלע ווינקלען האָט
מען זיך געשושקעט, הינטער יעדער פֿאַרמאַכטער טיר האָט מען געהיימע באַ-
ראַטונגען אָפּגעהאַלטן, און די מענטשן, וואָס זענען אין הויף אין צוויי לאַגערן
געווען צעטיילט, האָבן זיך איינע פֿאַר די אַנדערע געהיט. מאַליכוס האָט זיך
געהיט פֿאַר אַנטיפּאַטרוסן, און אַנטיפּאַטרוס האָט זיך געהיט פֿאַר מאַליכוסן, און
צווישן זיי ביידע איז דער אַלטער הורקנוס געווען אַ פֿאַרדירענער און ער האָט
אַרץ ניט געקענט אַנכאַפּן, ווי אַזוי מע גרייט זיך צו באַשיצן די שטאָט ירושלים,
ווען אַנטיגאָנוס און דער קיניג פֿון כאַלקיס וועלן אַנקומען אַהין מיט זייערע
חיילות...

און כאַטש ס'האָט זיך אין הויף געפֿילט אַזאָ אומרויאַקייט און מענטשן זענען
דאָרט אין צוויי לאַגערן געווען צעטיילט, האָט זיך אויסערלעך קיין זאַך ניט גע-
ביטן און ס'זענען אָפּגעהיט געוואָרן אַלע פֿייערלעכע צערעמאָניעס, פּונקט ווי
אַלע מאַל. און מ'האָט ניט פֿאַרפֿעלט קיין איין סעודה, און צו יעדער סעודה זענען
אַנגעלאָדן געוואָרן די הויפֿלעייט פֿון ביידע לאַגערן און די געסט בנים טיש
האָבן אין איינעם גוט פֿאַרבראַכט און דערביי געמאַכט דעם אַנשטעל, אַז זיי זענען
זיך די בעסטע גוטע פֿריינד.

אויף איינער אַזאָ סעודה איז אַנטיפּאַטרוס געווען זייער פֿריילעך און ער
האָט מיט זיכערקייט גערעדט וועגן דעם, ווי מע וועט אויסראַטן און פֿאַרטייליקן
אַנטיגאָנוסן און זינע חיילות. גערעדט האָט ער אַזוי צו מאַליכוסן, און נאָך דעם

האַט ער צו אים שוין אויך גערעדט וועגן דעם, וואָס מרים איז זיין זון הורדוסעס אויסדערוויילטע און זי וועט שוין אין גיכן ווערן זיין ווייב ...

אַלע עלטסטע פֿונעם קיניגס חיילות זענען אויף יענער סעודה געווען. עס איז צווישן די געסט כמעט ניט געווען קיין איינער, וואָס זאָל ניט טראָגן קיין שווערד, און אַלע האָבן ווײַן פֿון גרויסע בעכערס געטרונקען, און ווען מ'איז שוין געווען גוט פֿריילעך, האָט מען געהערט ווי דאָ און דאָרטן רעדט מען שוין אַ ביסעלע צו הויך אויפֿן קול :

— מיר וועלן אַנטיגאָנוסן און זינע חיילות פֿון אַלע זיטן אַרומרינגלען! —
האַט איינער אויסגערופֿן, נאָך דעם ווי ער האָט אַ גרויסן בעכער ווײַן אויסגע-
פֿידיקט.

— מיר וועלן אים פֿאַרטרייבן פֿון די גרענעצן פֿון יהודה און ער וועט שוין מער קיין מאָל ניט קומען אַהער!
— ווי דער ווייבט צעבלאָזט דעם שטויב, אַזוי וועלן מיר זינע חיילות צעבלאָזן!

מ'האַט אויך גערעדט וועגן דעם, וואָס הורדוס אַליין קומט פֿון גליד מיט אַ סך מחנות פֿוסגייער און רייטער. און אַנטיפֿאַטרוס איז געווען זייער שטאַרק דערמיט, וואָס אַלע אין הויף רעדן וועגן זיין זון מיט אַזוי פֿיל אַכטונג, ווי מע רעדט געוויינטלעך וועגן אַ גרויסן העלד. ער האָט זיך גוט צוגעהערט צו דעם, וואָס מע האָט געזאָגט און ער אַליין האָט פֿון זיין זיט צוגעגעבן :

— פֿונקט ווי ס'פֿאַלן די זאָנגען אונטערן שניט מעסער, אַזוי וועלן פֿאַלן אַנטיגאָנוסעס חיילות, ווען הורדוס מײַן זון וועט אַנפֿאַלן אויף זיי ...

.*.*

אין יענעם אַוונט האָט מאַליכוס קיין סך ניט גערעדט. ער האָט זיך מער צוגעהערט צו דעם, וואָס אַנדערע רעדן, און ס'האַט אים גראָד ניט געאַרט וואָס די קריגסלייט רעדן וועגן הורדוסן ווי וועגן דעם גרויסן העלד. ער האָט געוואוסט, אַז פֿונקט ווי ער, זענען די מערסטע פֿון זיי אויך קעגן דער אַנטיפֿאַטרוס־משפּחה, און דאָס וואָס זיי רעדן דאָ אין הויף אַזוי וועגן הורדוסן, איז ניט מער ווי אַן אַנשטעל זאָל ...

צוהערנדיק זיך צו דעם, וואָס מ'רעדט, האָט מאַליכוס אַלע מאָל געכאַפט אַ קוק אויף איינעם פֿון די באַדינער, וואָס האָט דערפֿאַנגט צום טיש דעם ווײַן און אין די בעכערס צעגאַסן; ער האָט פֿון אים כמעט די גאַנצע צייט די אויגן ניט אַראָפּגענומען, אָבער ער האָט דאָס געטאָן אַזוי, אַז קיינער זאָל דאָס ניט באַמערקן ...

קיינער האָט אויך ניט באַמערקט, ווען מאַליכוס האָט צום באַדינער מיטן קאַפּ אַ שאַקל געטאָן און דערביי מיט דער רעכטער האַנט אַנגערירט דאָס הענטל פֿון זיין שווערד. צו גרויס איז שוין דעמאָלט דער טומל געווען ביים טיש, אַז מ'זאָל אַזאָ זאָך באַמערקן. אַלע האָבן גערעדט אויפֿן קול, אַלע האָבן ווײַן געטרונקען, און

דער אַטער הורקונוס, וועלכער איז באַד נאָך ביים אַנהייב פֿון דער סעודה מיד געוואָרן, איז שוין לאַנג בני זיך אין חדר געשלאָפֿן און ס'האַבן זיך אים חלומות געהלומט...

מיט אַ מאָל האָט מען דערהערט ווי עמעצער האָט ביים טיש אַנגעהויבן כאַרכלען און באַד נאָך דעם איז געקומען אַ פֿאַרשטיקטער אויסגעשריי. אַלע זענען געבליבן שטיף.

אַלע זענען געבליבן שטיין מיט ברייט־צעפֿנטע אויגן און אַפֿענע מוילעך. און ווען מ'האָט דערזען, אַז דאָס כאַרכלעט אַנטיפֿאַטרוס און אַז דאָס פֿנים איז בני אים געוואָרן שרעקלעך בלאָס, האָבן זיך אַלע געגעבן אַ לאַז צו אים. אָבער ווען מ'איז צוגעדאַפֿן, האָט ער פֿאַרוואַרפֿן דעם קאַפּ אויפֿן טיש, און איינער פֿון די געסט — קיינער האָט ניט געזען ווער — האָט מיט אַ קול, וואָס איז ווי גע־קומען פֿון ווייט, געגעבן אַ זאָג:

— ער איז טויט! ..

אויף אַ ווייז איז געוואָרן שטיף, פֿונקט ווי אַלע וואָסן לויט אַ באַפֿעל דעם אַטעם איינגעהאַלטן. און באַד האָבן זיך דערהערט קולות:

— אַזוינס איז נאָך ניט געהערט געוואָרן בני יידן! ..

— ווי האָט גאָר אַזוינס געקענט געשען?

— ביים קיניג אין הויף אַ מאַרד באַגאַנגען! ..

פֿון דעם ווי אַלע האָבן זיך געהאַלטן רעדנדיק דערפֿון, האָט מען געקענט מיינען, אַז זיי זענען שטאַרק גערירט פֿון דעם, וואָס ס'איז דאָ נאָר וואָס געשען. אָבער דאָס איז געווען ניט מער ווי אַן אַנשטעל אַזאַ, און דער איינציקער, וואָס האָט דאָן דערויף אמתע טרערן פֿאַרגאַסן, איז געווען אַנטיפֿאַטרוסעס עלטערער זון, פֿאַזאַעל. ער איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט זיך געכאַפט, אַז דאָ איז באַגאַנגען געוואָרן אַ מאַרד. און ווען ער האָט דאָן געוואַרפֿן אַ בליק אויף די אַלע מענטשן אַרום אים, האָט ער זיך מיט אַ מאַל דערפֿילט ווי צווישן פֿרעמדע און עס איז אויף אים אַנגעפֿאַלן אַ שרעק.

אויף מאַרגן האָט מען שוין אין גאַנץ ירושלים געוואוסט, וואָס ס'איז נעכטן פֿאַרגעקומען ביים קיניג אין הויף, און מע האָט שוין וועגן דעם גערעדט אין אַלע גאַסן, אויף אַלע געמאַרקן. מענטשן האָבן איינער דעם אַנדערן די גרויסע בשורה אַנגעזאָגט, און אַלע האָבן זיך געפֿרייט דערמיט, וואָס אַנטיפֿאַטרוס איז שוין טויט. מע האָט אָבער דאָך מורא געהאַט צו פֿיר אַרויסצואווייזן די פֿרייד. אַפֿילו די אייגענע אין הויף, די וואָס האָבן די גאַנצע צייט שטידערהייט געהאַלטן מיט מאַ־ליכוס, זענען נאָך ניט געווען אין גאַנצן זיכער, צי מע מעג אַזוי פֿרי אַרויסווייזן די פֿרייד. און ווען עס איז געקומען די לוויה, האָט מען געבראַכט די געדונגענע קלאַג־ווייבער, וואָס האָבן מיט זייער געמאַכטן יאָמער אַלע גאַסן אַנגעפֿילט; זיי האָבן אַזוי געוויינט, אַזוי געקלאַגט און געמאַכט אַזעלכע קולות, אַז אַפֿילו זיטיקע מענטשן האָבן שוין מער די טרערן ניט געקענט איינגעהאַלטן און זיי האָבן זיך אויך צעוויינט. און קיין איינע פֿון די קלאַג־ווייבער האָט ניט געוואוסט, ווער אַנטי־פֿאַטרוס איז געווען און מיט וואָס ער האָט זיך פֿאַרדינט צו האָבן אַזאַ לוויה אין ירושלים. אָבער ס'האָט זיי ניט געאַרט, וואָס זיי ווייסן דאָס ניט; זיי האָבן דאָס

ניט געדאַרפֿט וויסן. דער עיקר איז געווען אַריבערצושטיגן איינע די אַנדערע אין געווייך, אין יאַמער, וונד דאָס איז געווען זייער פֿאַך. פֿאַר דעם האָט מען זיי געצאָלט, און זיי האָבן די מהומה געדאַרפֿט מאַכן אַזוי גרעסער ...

* *

נאָך דעם האָט מאַזיכוס שוין פֿאַנג ניט געוואַרט און נאָך אין דעם זעלבן טאָג איז ער צום קיניג אין הויף אַרײַנגעקומען, און פֿאַרנייגנדיק זיך העפֿלעך, האָט ער געזאָגט:

— איך בין גרייט דעם קיניג צו דינען.

דער אַלטער הורקונס האָט זיך שטאַרק דערפֿרייט, ווען ער האָט אים דער־זען. ער, דער שוואַכער זקן, וואָס האָט זיך שטענדיק געשראַקן און קיין מאָר קיין מוט ניט געהאַט עפעס אַזײַן צו באַשליסן, איז געווען צופֿרידן פֿון דעם, וואָס איצטער, ווען אַנטיפֿאַטרוס איז שוין ניטאָ, האָט ער שוין ווידער אַ מענטשן, וואָס זאָר פֿאַר אים פֿירן די מלוכה און דערמיט אַראָפֿנעמען פֿון אים דעם שווערן יאָר. די קלויציק־וואַסערדיקע אויגן זענען בײַ אים פֿאַר פֿרייך געוואָרן פֿור מיט טרערן, און ער האָט מאַזיכוסן געדאַנקט דערפֿאַר, וואָס ער איז איצט צו אים געקומען. — דער גאָט פֿון ישראל פֿאַרפֿאַזט מיך ניט — האָט ער געזאָגט — אין אַ צײַט ווען די שונאים האָבן מיך אַרומגערינגלט פֿון אַלע זײַטן, האָט ער דיך, מײַן געטרײַען קנעכט, צו מיר געבראַכט ...

און באַד האָט ער אים גענומען פֿאַרוואַרפֿן מיט פֿראַגעס:

— און וואָס וועט זײַן, אויב אַנטיפֿאַטרוס וועט קומען אַהער? ..

— און וואָס וועט זײַן, אויב ער וועט אונדז צעשלאָגן און וועט אויסכאַפֿן מרימען און וועט זי מאַכן פֿאַר זײַן ווייב? ..

— הורדוס וועט דאָן דאָך אַוודאי נעמען נקמה אין מיר דערפֿאַר ... אַיאַ, ער וועט אין מיר נעמען נקמה דערפֿאַר? האָ? ..

— און וואָס וועט זײַן, אויב די רוימער וועלן ווידער אַרױפֿלייגן שווערע צינדן אויף אונדז? ..

אַן אַ שיער פֿראַגעס האָט ער געשטעלט, דער אַלטער הורקונס. און גערעדט האָט ער שנעל, מיט אימפעט, פֿונקט ווי עמעצער וואָלט אים געיאָגט. און ווען ער האָט שוין מער ניט געהאַט קיין פֿראַגעס צו שטעלן, האָט זיך בײַ אים אַ טיפֿער זיפֿ פֿון האַרצן אַרױסגעריסן:

— גאָט, האַר פֿון אַלע וועלטן, פֿאַר וואָס האַסטו מיך געשטראַפֿט צו זײַן אַ קיניג בײַ ייִדן אין אַזאַ שווערער צײַט?

עס איז געווען אַ גרויסער רחמנות אויף אים, אויף דעם שוואַכן מענטשן מיט די קלויציק־וואַסערדיקע אויגן און מיט דער קרוין אויפֿן קאַפֿ. ער האָט אויסגעזען ווי אַ פֿאַרלירענער. ער איז געווען עפעס ווי אַ טעות, אַ גרויסער טעות, וואָס גייט אַרום אויף צוויי פֿיס און פֿלאַנטערט זיך אַהין און אַהער און קען זיך אין ערגעץ ניט אַרײַנפֿאַסן. און ווען מאַזיכוס האָט אים געזאָגט, אַז ער קען זיך איצטער אין גאַנצן פֿאַרפֿאַזן אויף אים, האָט ער אים ווידער געדאַנקט.

— גוט, גוט! — האָט ער געזאָגט שאַקלענדיק דעם גרויען קאַפּ שוין אַ ביסל
צו פֿיל — גוט! גוט! אין גאַנצן אויף דיר! ..

און ער האָט אַפֿילו ניט געהאַלטן פֿאַר נייטיק אים איבערצופֿרעגן, וואָס
ער וועט טאָן און ווי אַזוי ער וועט פֿון דער איצטיקער שווערער לאַגע אַרויס.
ער האָט גאָר מורא געהאַט דאָס צו פֿרעגן. און ער איז געווען צופֿרידן דערפֿון, וואָס
ער אַזיין האָט עס פֿון זינע אייגענע פֿלייצעס אַרונטערגעוואַרפֿן ...

און דאָן האָט מאַיכוס גלײַך אָנגעהויבן רעדן צום אַלטן קיניג וועגן דעם,
וואָס פֿאַר אַן אומגליק די זין פֿון אַנטיפֿאָטרוס דעם אדומי זענען פֿאַר יהודה.

— ריכטיק... האָט דער אַלטער הורקנוס מיט אים אַנגעשטימט — אַ
גרויסער אומגליק. און איך האָב דאָס שוין לאַנג געוואוסט ...

— און הורדוס טאָר ניט אַרײַנקומען אין דער משפּחה פֿון די חשמונאים —
האָט מאַיכוס ווייטער גערעדט.

— אַוודאי ניט... האָט דער קיניג אים צוגעגעבן — איך האָב דאָס שוין
לאַנג געטראַכט ...

מיט אַלץ, וואָס מאַיכוס האָט גאָר געזאָגט, האָט דער אַלטער הורקנוס
אַנגעשטימט. און מאַיכוס איז פֿון אים אַוועק אַ צופֿרידענער און ער האָט שוין
געטראַכט וועגן דעם, וואָס ס'גייט דערצו, אַז מע זאָל אַנטיפֿאָטרוסעס ביידע זיך,
פֿאַזאַרע און הורדוס, אויך קענען אַפֿראַמען פֿונעם וועג ...

עס איז ביי מאַיכוסן דאָן שוין גאָר קיין ספֿק ניט געווען, אַז אַזוי וועט
עס זײַן. און פֿונקט דאָן, ווען ער האָט זיך מיט אַזעלכע געדאַנקען אַרומגעטראָגן
און געלייגט אַ סך האַפֿענונגען דערויף, וואָס אין רוים רודערט זיך שוין ווידער
און מע איז נאָך אַלץ ניט זיכער ווער עס וועט דאָרט ווערן דער הערשער און
איבערנעמען די גאַנצע מאַכט, איז פֿון גלייך קיין ירושלים אָנגעקומען הורדוס מיט
אַ גרויסער צאָל מהנות פֿוסגייער און רייטער, און אין שטאָט האָט מען געזאָגט, אַז
די צאָל פֿון הורדוסעס היילות איז אַזוי פֿיל, ווי די זאַמד בײַם ברעג פֿונעם ים ...

ער האָט די גאַנצע שטאָט אויפֿגערודערט, ווען ער איז אַרײַנגעפֿאַרן אַהין
רײַטנדיק אויף זײַן פֿערד און באַוואַפֿנט פֿונעם קאַפּ ביז די פֿיס. אויך דעם הויף
האָט ער אויפֿגערודערט, ווען ער איז אַהין אַרײַנגעקומען מיט די פֿעסטע טריט,
וואָס האָבן זיך מיט אַ הילף צעטראָגן. און ווען ער האָט דאָרט דערזען מרימען,
האָט ער זיך מיט זײַן גאַנצער גבורה געגעבן אַ לאַז צו איר און עס האָט זיך
געדאַכט, אַז אַט וועט ער זי אַ כאַפּ טאָן אין זינע אַרעמס און וועט זי פֿעסט צו-
דריקן צו זיך. אָבער ער איז איר צו די פֿיס צוגעפֿאַרן און האָט מער גאָרניט
געקענט אַרויסרעדן גאָר איר נאָמען:

— מרים... מרים ...

אויך מיט מאַיכוסן האָט הורדוס דעמאָלט זיך אין הויף געטראַפֿן, און ווען
ער האָט מיט אים גערעדט וועגן דעם, ווי אַזוי מע וועט די שטאָט באַשיצן, האָט
ער זיך געהאַלטן אַזוי, ווי עס וואָלט אים גאָרניט אַנגעפֿאַרן חושד צו זײַן, אַז
ער איז שולדיק אינעם טויט פֿון זײַן פֿאַטער. אָבער ער האָט שוין ביי זיך פֿעסט
געהאַט אַפּגעמאַכט צו נעמען נקמה אין אים דערפֿאַר. און נאָך דעם האָט ער שוין

ניט גערוט ביז עס האָבן זיך געפֿונען אַזעלכע, וואָס האָבן אויף זיך גענומען דורכצופירן דאָס, וואָס ער האָט פֿאַרטראַכט ...

עס האָט טאַקע פֿאַנג געדויערט. אָבער עס איז סוף פֿאַ סוף דאָך געקומען אַן אויסגעשטערנטע נאַכט, ווען הורדוס האָט אויפֿן פֿעלד געגעבן אַ סעודה פֿאַר די עלטסטע פֿון זינע חיילות. צו יענער סעודה האָט אויך מאַזיכוס געדאַרפֿט קומען. הורדוס אַליין האָט אים אַהין פֿאַרבעטן. אָבער מע האָט פֿאַנג געוואַרט אויף אים און ער איז ניט געקומען. און דאָן האָט אַ שליח געבראַכט די ניש, אַז מע האָט אים אויפֿן וועג אַהער געפֿונען אַ טויטן, און די זינבוועכטער זינע זענען פֿאַרשוואַנדן געוואָרן און מע ווייסט ניט וואו זיי זענען אַהינגעקומען.

פֿון די אויגן און אויך פֿון אַרום די ווינקלען פֿון מויל האָט זיך ביי הורדוסן אַ באַהאַלטענער שמייכל געריסן. אָבער געזאַגט האָט ער גאַרניט. ערשט נאָך דעם ווי ער האָט אַ גרויסן בעכער וויין אויסגעטרונקען, האָט ער זיך אין זיין פֿולער הויך אויסגעצויגן, אַ טרייסל געטאָן דעם קאַפּ מיט די קופּער-רויטע האָר און געזאַגט :

— זיס איז די נקמה ...

עס איז אים געווען אַנגענעם, וואָס ער האָט אין אַזאַ שוואַ ווי מאַזיכוס גענומען נקמה. און ער האָט זייער געוואַלט, אַז אַזע זאָלן איצט זיין גוט אויפֿ-געפֿייגט און מע זאָל אין דער שוין אויסגעשטערנטער נאַכט ווייטער אַנגיין מיט דער סעודה. אָבער קיינער האָט שוין מער קיין וויין ניט געקענט טרינקען, קיינער האָט שוין מער קיין ביסן אין מויל אַרײַן ניט געקענט נעמען ...

אַ שווער געמיט האָט אַדעמען געדריקט. און נאָך דעם ווי אַזע זענען אַוועק אין זייערע געצעלטן און הורדוס איז געבליבן אַליין, האָט דער צופֿרידענער שמייכל פֿון זיין פנים זיך נאָך אַרײַן ניט אָפּגעטאָן. עס איז אים געווען גוט, דעם יונגן מענטשן, וואָס האָט זיך אַזוי הויך פֿאַרמאַסטן. זייער גוט. ער איז געווען זיכער, אַז מיטן טויט פֿון מאַזיכוסן איז אַוועק פֿון דער וועלט איינער, וואָס איז אים די גאַנצע צייט געשטאַנען אין וועג. און אַז אויך די אַנדערע, וואָס זענען אים אין וועג, וועלן האָבן אַזאַ סוף. ער וועט זיי אַדעמען בייקומען. אַדעמען. קיינער קען זיך קעגן אים ניט שטעלן, קיינער ניט! און אויסציענדיק זיך אין דער פֿולער גבורה אויפֿן בעט, וואָס איז געשטאַנען אין זיין געצעלט, האָט ער זיך מיט אַ באַזונדערער הנאה צוגעהערט צו די טריט פֿון די באַוואַפֿנטע וועכטער, וואָס האָבן אין דער שטיקייט פֿון דער נאַכט געשפּאַנט הין און צוריק, און ער האָט געטראַכט וועגן מרימען ...

די פֿיבע צו איר האָט אין אים דאָן שוין געברענט נאָך שטאַרקער ווי אַזע מאַל. איר געשטאַרט האָט אים פֿאַר די אויגן געשוועבט און ס'האַט אים מיט אַזע גלידער צו איר געצויגן. ער האָט געפֿילט, אַז ווען זי וואַרט איצטער געווען זעבן אים, וואַרט ער פֿאַר איר אויף די קני געפֿאַלן און וואַרט צאַרט געקושט די פֿינגער פֿון אירע הענט, וואַרט שטייל אין אירע אויגן אַרײַנגעקוקט און וואַרט מער ניט געוואַלט, נאָר זי זאָל די האַנט אויף די האָר פֿון זיין קאַפּ אַוועקפֿייגן און אים זאָגן, אַז זי האָט אים פֿיב ...

אים און נאָר אים.

מער וואָרט ער פֿון איר גאַרניט פֿאַרלאַנגט ...
און טרוימענדיק אַזוי פֿון איר, האָט ער פֿאַר זיך שטיף געזונגען דאָס געזאַנג
פֿון געזאַנגען :

דו ביזסט אין גאַנצן שייך, באַשערטע מיניע,
און קיין פֿעלער איז אין דיר ניטאָ.

זיסקייט טריפֿן דיניע ליפֿן, ליבסטע מיניע,
האַניק און מילך זענען אונטער דיין צונג.

אַ פֿאַרשלאַסענער גאַרטן ביסטו, מיין שיינע;
אַ קוואַל אַ פֿאַרזיגלטער ביסטו פֿאַר מיר.

דיניע צוויי בריסטן זענען ווי צוויי הירשן יונגע,
צווילינגען פֿון אַ גאַזעל, וואָס פֿיטערט זיך צווישן ליליעס.

ווי אַ בלוס צווישן דערנער
ביסטו, מיין ליבסטע, צווישן די טעכטער ...

אַזוי האָט הורדוס, אַ פֿאַרליבטער, פֿאַר זיך געזונגען אין דער שטיף, טרוי-
מענדיק וועגן דער שיינער מרים, די טאַכטער פֿון די חשמונאים, און פֿון דרויסן
האַט זיך געטראָגן דער טעמפּפּער הייך פֿון די טריט פֿון די באַוואַפֿנטע וועכטער,
וואָס האָבן די גאַנצע צייט געשפּאַנט היין און צוריק, היין און צוריק ...
די שייין־אויסגעשטערנטע נאַכט איז אין פֿעלד געווען פֿול מיט סודות און
ס'איז געווען שטיף אַרום און אַרום ...

ד

אויך אַנטגיגאַנס האָט דאָן וועגן מרימען געטרוימט. און פֿונקט ווי
הורדוס, איז ער אויך געווען אַרומגערינגלט מיט באַוואַפֿנטע צייט און ער האָט זיך
געגרייט צו מלחמה. ער איז דאָן געגאַנגען אויף ירושלים אין איינעם מיט זיין שוואַ-
גער, דעם קיניג פֿון כאַדקיס. ער האָט מיט זיך אַ סך חיידות געפֿירט, און אין אַ
נאַכט, ווען די שפיצן פֿון די בערג האָבן זיך אין דער פֿינצטערניש פֿאַרזיירן, האָט
ער זיך מיט זינע מחנות אָפּגעשטעלט און אין דעם געצעלט, וואָס מ'האַט פֿאַר אים
אויפֿגעשאַגן, איז ער לאַנג מיט אַפֿענע אויגן געלעגן און האָט געטראַכט וועגן
איר — וועגן מרים דער חשמונאית ...

ער איז געווען זיכער, אַז אין ירושלים קוקט מען איצטער שוין אַרויס אויף
אים און אַז ווי מ'וועט נאָר דערהערן דאָס בלאַזן פֿון די שופֿרות און דאָס שאַלן

פֿון די טרומפֿייטן, וועט מען פֿאַר אים די טויערן פֿון דער שטאַט עפֿענען, און עס וועלן זיך מיט דעם שטאַרק פֿרייען ניט נאָר די צדוקים, נאָר אויך די פֿרושים, ווייל זיי האָבן דאָך שוין אַזע געזען דעם אַלטן הורקנוס אין זיין שוואַכקייט און די זין פֿון אַנטיפֿאַטרוס אין זייער אונטערטעניקייט פֿאַר דער מאַכט פֿון רוים.

ווי אַזע מאַר, האָט אַנטיגאָנוס דאָן שוין אויך געפֿלאַמט און געברענט פֿון אומגעדולד. ער האָט זינע מחנות אויפֿן וועג קיין מאַר ניט געלאָזט זיך אויסרוען די גאַנצע נאַכט; נאָך איידער דער מאַרגנשטערן האָט זיך געוווּזן אין מזרח, האָט ער זיי שוין געטריבן ווינטער, און ער אַזיין איז פֿאַרויס רינטנדיק אויף אַ פֿערד געפֿאַרן, און זיך אַרץ געיאַגט, אַרץ געפֿאַפֿן, און ער האָט אַזע מחנות גע־האַלטן אויפֿן אויג, און טאַמער איז אַ מחנה אַ ביסל אָפֿגעשטאַנען, האָט ער געשריגן און זיך געבייזערט; עס איז אויסגעקומען ווי ער וואָלט די גאַנצע ווינטקייט פֿונעם וועג געוואָלט אָפֿמעקן און אינשטינגען; ער האָט ניט געוואָלט הערן, ווען מע האָט אים געזאָגט, אַז ס'איז ניט גוט, וואָס ער מאַטערט צו פֿיל אַויס די מחנות, ווייל אַזע וועלן זיין שרעקלעך מיד, ווען מ'וועט דאַרפֿן מאַכן דעם אָנפֿאַר אויף דער שטאַט; ער האָט גאַרניט געגלויבט, צי ס'וועט איצט זיין נייטיק צו מאַכן אַן אָנפֿאַר; ער איז געפֿאַפֿן קיין ירושלים, פֿונקט ווי מ'וואָלט אים אַהין אויף אַ סעודה פֿאַרבעטן, און ס'איז שוין ביי אים געווען אָפֿגעמאַכט, אַז אַזוי שנעל ווי ער וועט נאָר אַרזיין אַהין מיט נצחון, וועט ער באַדאָ, טאַקע אין דעם זעלבן טאַג, נעמען מרימען פֿאַר אַ ווייב, און עס איז ביי אים גאַר אַפֿילו קיין ספֿק ניט געווען, אַז דאָס גאַנצע פֿאַרק וועט דאָס אויפֿנעמען מיט גרויס פֿרייד, און ווען ער וועט זיך דאָס ערשטע מאַר באַוווּזן ביים הויף מיט מרימען ביי זיין זינט, ער — דער קיניג, און זי — די קיניגין, וועט מען אין ירושלים טאַנצן אין אַזע גאַסן און מ'וועט שריבען:

— לעבן זאָל אַנטיגאָנוס, דער קיניג פֿון יהודה!..

אַזוי האָט ער זיך פֿאַרגעשטעלט. ער איז אין געדאַנק שוין געווען דער קיניג פֿון יהודה און ער האָט פֿאַר הורדוסן שוין געהאַט פֿאַרטיק די שווערע שטראַף. אָבער הורדוס האָט ניט געוואַרט ביז אַנטיגאָנוס וועט מיט זינע מחנות צו־קומען צו די טויערן פֿון דער שטאַט. ער איז אים געגאַנגען אַקעגן מיט זינע שטאַרקע חיילות, און ביי דער גרענעץ צווישן יהודה און גליי אַז ער אויף אים אָנגעפֿאַרן ביי נאַכט און אים אַרומגערינגלט פֿון אַזע זינטן.

צווישן אַנטיגאָנוסעס מחנות איז גלייך געוואָרן אַ מהומה, ווייל קיינער האָט זיך דאָרט אויף קיין אָנפֿאַר ניט געריכט. אַ סך זענען געפֿאַרן אין שפֿאַכט און אַנדערע זענען זיך צעפֿאַפֿן וואוהיין די אויגן האָבן זיי נאָר געטראָגן. עטלעכע טעג האָט דאָן די שפֿאַכט געדיוערט און די גאַנצע ציט איז הורדוסעס שטאַרקע האַנט געווען פֿון אויבן און ער האָט אַנטיגאָנוסן און זינע מחנות געטריבן צוריק אַרץ ווינטער און ווינטער פֿון די גרענעצן פֿון יהודה.

אַנטיגאָנוס אַזיין איז דעמאָלט שיער ניט אַרינגעפֿאַרן אין געפֿאַנגענשאַפֿט. ער איז קוים מיטן לעבן אַנטפֿאַפֿן. פֿון די חיילות, וואָס ער האָט געפֿירט אויף ירושלים, זענען עטלעכע טויזנט געפֿאַרן אין שפֿאַכט. אויך די צאָל פֿון די פֿאַר־וואַנדעטע איז געווען גרויס, און הורדוס האָט זיך אומגעקערט צוריק קיין ירושלים

מיט אַ קרוין פֿון גרויסן נצחון אויף זיין קאָפּ. ער איז אַרבינגעפֿאַרן אין שטאַט אַרביין ווי אַ זיגער, ריכטיג אויף זיין פֿערד, און אין הויף האָט מען פֿאַר אים געמאַכט אַ וואַרע, ווען ער איז אַרבינגעקומען אַהין, און ווען אַלכסנדרה איז צו אים צוגעגאַנגען, האָלטנדיק מרימען אַרומגענומען מיט איין האַנט, האָט זי אים שוין ווי אַן אייגענעם אַרומגענומען מיט דער אַנדערער האַנט, און ווען ער האָט זיך טיף פֿאַרנייגט, האָט זי אים שוין אַ קוש געטאַן אין שטערן און געזאַגט צו אים אַזוי, אַז אַלע זאַלן הערן :

— זון מַזנער, אונטער דיין שוץ דאַרף קיינער פֿאַר קיין שונא זיך ניט שרעקן...

הורדוסן איז געווען זייער אַנגענעם דאָס צו הערן און ער האָט פֿאַר פֿרייד אַ כאַפּ געטאַן מרימען אין זינע אַרעמס און ער האָט זי געהאַלדזט און געקושט... און מרים האָט זיך ניט געווערט...

זי איז זיך ווי פֿאַרגאַנגען אין נחת פֿון דעם, וואָס ער קושט זי מיט אַזאַ פֿינער. זיין נאַענטקייט האָט איר אַ סך פֿאַרגעניגן פֿאַרשאַפֿט. אָבער אין דער זעלבער צייט האָט דאָך אַ שווער געפֿיל געדריקט איר געמיט, און פֿונקט ווי זי וואָלט זיך איצטער געדאַרפֿט שעמען פֿאַר אַדעמען און אויך פֿאַר זיך אַליין, האָט זי די אויגן געהאַלטן פֿאַרמאַכט...

עס איז געווען אַ רחמנות אויף איר, אויף דער שיינער טאַכטער פֿון די חשמונאים. זי האָט די גאַנצע צייט מיט זיך אַליין אַ שווערע מלחמה געפֿירט; זי האָט הורדוסן ניט געוואָלט לייב האַבן, אָבער זי האָט אים דאָך לייב געהאַט... אַלע קעגן איר אייגענעם ווילן האָט זי פֿאַר אים אַפֿט גאַר מורא געהאַט אויך... אַלע מאָל ווען ער איז געווען ווייט פֿון איר, האָט זי נאָך אים שטאַרק געבענקט, אָבער ווען ער איז געקומען, האָט זי זיך פֿאַר אים געשראַקן... אַפֿילו ווען ער איז צו איר געווען זייער צערטלעך און איידל, איז געווען גענוג, אַז זי זאָל געבן אַ קוק אין די צוויי גרויסע בלויע אויגן זינע, און עס האָט זיך איר געדאַכט, אַז ער, אַט דער הויכער, פֿעסטגעבויטער מאַן מיט דעם קופּער־רויטן קאַפּ האָר, האָט אין זיך דעם פּוּח פֿון אַ שטורעמווינט, וואָס ריכט אַרויס ביימער מיט די וואַרצלען און מאַכט וויסט אַלץ אַרום זיך...

זיין שטאַרקייט האָט זי גערייצט און אויך געשראַקן. זי האָט געפֿילט, אַז אַפֿילו ווען זי וואָלט אים פֿינט געהאַט, וואָלט זי זיך שוין אויך ניט געקענט שטעלן קעגן זיין ווילן, אַז זי זאָל ווערן זיין ווייב...

ה

קיין איבעריק גרויסע לייבע צו דער משפּחה פֿון די חשמונאים האָט הורדוס גראַד ניט געפֿילט. ער האָט די משפּחה גאַר פֿינט געהאַט; ער האָט גע־קוקט מיט פֿאַראַכטונג אויף דעם אַלטן הורקנוס, וועלכער האָט ניט קיין אייגענעם ווילן, און אויך צו דעם פֿאַרטריבענעם אַנטיגאַנוסן האָט ער געהאַט די זעלבע

באציאונג און ער איז געווען זיכער, אז פונקט ווי הורקנוס איז ער, דער אַנטי־גאַנוס, אויך ניט ראָוי צו זײַן אַ קיניג בײַ ייִדן און פֿירן אַ מלוכה...

און אַ טיפֿער פֿאַרדרוס האָט געדריקט זײַן געמיט, וואָס איבער אַזעלכע צוויי מענטשן, וואָס זענען אין זײַנע אויגן אַזעלכע נישטיקע, רײסט זיך אַרום אַ גאַנץ פֿאַלק און מענטשן זענען גרייט די לעבנס זייערע אַוועקצוגעבן; און אַלץ דערפֿאַר וואָס זײ, די דאָזיקע צוויי נישטיקע מענטשן, זענען פֿון דער חשמונאים־משפּחה... און מע טראַכט גאַרניט וועגן דעם, וואָס קיינער פֿון די צוויי איז אין דער אמתן ניט ראָוי צו רעגירן אין אַ פֿאַנד און הערשן איבער אַ פֿאַלק...

דאָס האָט ער בשום אָפֿן ניט געקענט פֿאַרשטיין. ער האָט געהאַלטן, אז רעגירן דאַרף נאָר דער וואָס קען. און ער איז געווען זיכער, אז ער קען דאָס, און דערפֿאַר האָט אין אים אַזוי געברענט דער כּעס, ווען ער האָט געטראַכט וועגן דעם, וואָס דאָס פֿאַלק איז אַזוי שטאַרק קעגן אים...

רעדן אַפֿן וועגן דעם האָט ער ניט געקענט. אויף קיינעם פֿון די מענטשן בײַם אַלטן הורקנוס אין הויף האָט ער ניט געקענט קוקן ווי אויף אַ גלייכן, און דערפֿאַר האָט ער מיט זײ גאַרניט געוואָלט רעדן אָפֿנהאַרציק. מיט זײַן שאַרפֿן בליק האָט ער באַרד געכאַפּט, אז די מערסטע מענטשן אין הויף זענען קלייניקע, נישטיקע; אַז זײ האָבן מורא פֿאַרן אייגענעם שאַטן און זענען גרייט זיך צו בייגן פֿאַר איטלעכן, וואָס האָט נאָר מאַכט. ער האָט אין קיין איינעם פֿון זײַן ניט געזען קיין שטאַצן מענטשן מיט אַ פֿעסטער מיינונג וועגן עפעס, און אים האָט זיך אויסגעוויזן, אַז אַלע אין הויף וואַרטן שטענדיק אויף אַ מהומה, וואָס קען אַנקומען פֿון ערגעץ און איבערקערן אַלץ אַזוי, אַז עס זאָל שוין ניט זײַן דאָס, וואָס ס'איז געווען ביז איצט...

בלויז אין מרימס מוטער האָט ער געזען אַ מענטשן מיט אַ פֿעסטן ווילן און אַ סך מוט, און דערפֿאַר האָט ער זיך צו איר באַצויגן מיט אַכטונג. און איין מאָל, ווען ער האָט מיט איר גערעדט וועגן דעם ווי שטאַרק ער האָט ליב מרימען, האָט ער זי געפֿרעגט:

— גרויבט די מוטער, אַז ווען מרים וועט שוין זײַן מײַן ווייב וועט דאָס פֿאַלק מיך שוין מער ניט האַסן און שוין מער אויף מיר ניט קוקן ווי אויף אַ פֿרעמדן? .. — געוויס — האָט אַפֿסנדרה אים דערויף געענטפֿערט — עס וועט זיכער זײַן אַזוי. דו וועסט טיילן די ליבע, וואָס דאָס גאַנצע פֿאַלק פֿילט צו מײַן שיינער טאַכטער מרים...

פֿאַר אים איז די ליבע פֿון פֿאַלק געווען וויכטיק נאָר אויף אַזוי פֿיל אויף הויפֿל ער וועט זיך דערמיט קענען באַנוצן צוצוקומען צום טראָן. און ער האָט ווירקלעך געגלויבט, אַז ווען ער וועט מיט דער הילף פֿון רוים באַפֿעסטיקן זײַן מאַכט אין ירושלים און ער וועט ווערן דער קיניג פֿון יהודה, וועט דאָס זײַן גוט פֿאַרן פֿאַלק און פֿאַרן פֿאַנד. ער האָט געטראַכט, אַז דאָן וועט ער אין יהודה אַפּשאַפֿן אַ סך פֿון די אַניפֿירונגען, אויף וועלכע עס ליגט דער שימל פֿון אַטקייט און אַפּגעשטאַנענקייט און ער וועט אַרײַנברענגען דאָס שענערע פֿון דעם, וואָס מע קען געפֿינען בײַ די רוימער און בײַ די גריכן. און דאָן וועלן ייִדן זײַן אַ

פֿאַלק צווישן פֿעדקער און זיי וועלן זיך פֿירן אַזוי ווי עס פֿאַסט פֿאַר מענטשן
פֿון דער היינטיקער צייט...

ער האָט אין דער הערשאַפֿט פֿון רוים געזען ניט בלויז די ברומאַליטעט און
דעם פֿאַרדאַנג אויסצושפּרייטן די גרענעצן אַלץ ווייטער און ווייטער, נאָר אויך
דעם ברייטן פֿאַרנעם, העראַישיקייט און דעם גייסט פֿון דער נייער צייט. די יאָרן,
וואָס ער האָט געלעבט אין רוים, האָבן אויף אים אַ טיפֿן איינדרוק איבערגעלאָזט;
ער האָט דאָרט איינגעזאָפֿט אין זיך דעם גייסט פֿון דער נייער צייט; ער האָט
זיך דאָרט געהאַרט מיט אייניקע פֿון די גאָר אַנגעזעענע דענקער און רעדנער;
ער איז געווען באַקאַנט מיט זייערע שריפֿטן; ער איז געשטאַנען אונטער זייער
אַינפֿלוס און ער האָט מיטן גאַנצן האַרצן געגלויבט, אַז יידן קענען בלייבן אַ
פֿאַלק אין זייער אייגן לאַנד נאָר דאָן, ווען זיי וועלן זיך צופֿאַסן צו דעם נייעם
גייסט פֿון די רוימער און די גריכן, און אויב זיי וועלן ווייטער לעבן אַפּגעזונדערט
פֿון אַלעמען, וועט מען זיי סוף פֿל סוף דערשטיקן און זיי וועלן פֿאַרלירן זייער לאַנד.

ער איז געווען איבערצייגט אין דעם, אַז קיין אַנדער וועג ווי זיך צופֿאַסן
צום גאַנג פֿון דער נייער צייט, וואָס האַלט אין קומען, איז נישטאָ פֿאַר קיין פֿאַלק
אין דער וועלט, און אַודאי ניט פֿאַר יידן, און ווען נאָר ער האָט זיך פֿאַרטראַכט
וועגן דעם, וואָס ער וועט דאַרפֿן טאָן, ווען ער וועט שוין באַפֿעסטיקן זיין מאַכט
אין יהודה, איז אים גלײַך געקומען אויפֿן זינען דער געדאַנק, אַז ער וועט דאָן
פֿריער פֿון אַלץ דאַרפֿן געפֿינען אַ וועג ווי צו שאַפֿן אַ נאַענטקייט צווישן רוים
און ירושלים.

עס איז פֿאַר אים אַליין נאָך ניט געווען אין גאַנצן קלאָר, ווי אַזוי ער וועט
דאָס טאָן, אָבער אין געדאַנק האָט ער זיך שוין געהאַט פֿאַרלייגט דערויף, אַז
ער זאָג דאָס דורכפֿירן. ער האָט אויף רוים געקוקט ווי אויף אַ גרויסן כּוח, פֿאַר
וועלכן אַלע דאַרפֿן זיך איצט בייגן. ער האָט אין דער מאַכט פֿון רוים געזען דעם
אַנהייב פֿון אַ נייער וועלט, וואָס האָט אים שטאַרק גערייצט...

אויג אויף אויג מיט א פֿרעמדער וועלט

א

ס זענען נאך קיין גאנצע צוויי יאָר ניט געהאַט אַוועק זינט מע האָט אין רוים, אויף די טרעפּ פֿונעם סענאַט, דערשטאַכן אויף טויט דעם צעזאַר; און פֿון די סענאַטאָרן, וואָס האָבן זיך באַטייליקט אין דער פֿאַרשווערונג, איז שוין אַפֿילו קיין איינער ניט געבליבן; זיי זענען אַלע איינציקווייז געפֿאַרן טויט אין די ריכטיגקייט, וואָס זענען פֿאַרגעקומען צווישן זיי. אויך קאַסיוס און ברוטוס, די צוויי וואָס האָבן דאָן געהאַט דעם גרעסטן חלק אין דער פֿאַרשווערונג קעגן צעזאַר, זענען שוין געווען טויט. זיי האָבן זיך ביידע אַליין גענומען דאָס פֿעבן, און מע האָט געזאַגט, אַז דאָס איז אַ שטראַף פֿון די געטער פֿאַרן צעזאַרס בלוט. רוים האָט זיך נאָכן טויט פֿון יודיוס צעזאַר פֿאַנג ניט געקענט אַנשטיפֿן. רוים האָט רוען ניט געקענט. געשעענישן, וואָס האָבן אַלע מאָל די גאַנצע מלוכה שטאַרק צערודערט, האָבן זיך מיט אימפעט איינע נאָך דער אַנדערער געיאָגט. און דאָן האָט מיט אַ מאָל ווידער אויסגעבראַכן אַ שטורעם און ווידער האָבן שוין רוימישע פֿעגיאָנען איינע מיט די אַנדערע זיך אויף די שלאַכטפֿעלדער געשלאָגן, ווידער האָט דאָס בלוט פֿון אייגענע און פֿרעמדע זיך טיכנווייז געגאַסן. און ווען עס איז דערפֿון אַרויסגעקומען אַ נייַע הערשאַפֿט פֿון דרייַ יונגע קריגספֿירער, וואָס האָבן צווישן זיך די מלוכה אַנגעטיילט, האָט איינער פֿון די דרייַ, מאַרק אַנטאַני, איבערגענומען די הערשאַפֿט אויף די מזרח־פֿענדער, וואָס זענען געשטאַנען אונטערן שוץ פֿון רוים.

ניט אויף איינעם פֿון די, וואָס האָבן זיך אין יענע פֿענדער צוגעשלאָגן צו מאַכט מיטן גנאָד פֿון רוים און דורך דעם געקענט הערשן איבערן אייגענעם פֿאַלק, איז אַ פּחד אַרויפֿגעפֿאַרן, ווען זיי האָבן דערהערט וועגן דער נייַער איבערקע־רעניש דאָרט, און מער ווי אַלע אַנדערע האָבן זיך פֿאַר דעם דערשראָקן אַנטי־פֿאַטרוסעס צוויי זין אין יודיה, הורדוס און פֿאַזאַעל.

און זיי האָבן געהאַט אַ גרונד זיך דערפֿאַר צו שרעקן, ווייל פֿריער זענען זיי מיט זייערע הייליגות געשטאַנען אויף דער זייט פֿון קאַסיוס און ברוטוס. און זיי האָבן זיך געקענט ריכטן דערויף, אַז מאַרק אַנטאַני וועט זיי דערפֿאַר אַוודאי באַשטראַפֿן. אָבער מיט דער זיכערקייט, אַז ער וועט קענען געפֿינען חן אין די אויגן פֿון דעם נייַעם רוימישן הערשער, האָט הורדוס גענומען אויף זיך צו קומען צו אים ווי צו אַ גוטן פֿרייַנד נאָך פֿון די פֿריערדיקע צייטן, און ווען ער האָט דער־

הערט, אז ער איז איצט שוין אין עפעסוס און ער נעמט דאָרט אויף שדיחים פֿון די אַדע מזרח־פעלקער, וואָס שטייען אונטער זיין שויק, איז ער גלייך אַהין אַוועק. ער האָט שוין אַפילו געהאַט צוגעגרייט וואָס צו זאָגן, ווען ער וועט זיך פֿאַר מאַרק אַנטאַני דאַרפֿן פֿאַרענטפֿערן, פֿאַר וואָס ער האָט געהאַלפֿן זינע שונאים קאַסיוס און ברוטוס. אָבער מאַרק אַנטאַני האָט דאָס גאָר אין גאַנצן ניט דערמאַנט, ווען הורדוס איז צו אים קיין עפעסוס געקומען, ווי זינער אָן אַלטער פֿריינד. ער האָט דאָס ניט געדאַרפֿט דערמאַנען, ווייל ער אַליין האָט גוט געוואוסט, אז דינען דינט מען אַדע מאָל דעם וואָס האָט די מאַכט ...

ער האָט אויך געוואוסט, אז ס'איז בעסער פֿאַר רוים אויפֿצוהאַלטן אַ שטענדיקע צערודערטיקייט אין יהודה; די צדוקים און די פרושים זאָלן זיך שטענדיק אַרומרייסן צווישן זיך; עס זאָל זיך דאָרט אַדע מאַל טומלען, און די רוימישע מאַכט זאָל זיך דאַרפֿן אַריינמישן און עס זאָל הייסן, אז זי טוט דאָס צוליב דעם שוים אין לאַנד און אין די אַנדערע לענדער אַרום; ער האָט גוט פֿאַרשטאַנען, אז אזוינס קען זיין מעגליך ניט דאָן, ווען אויפֿן טראַן פֿון יהודה וועט זיצן אַנטי־גאַנוס דער חשמונאי, אַ שונא פֿון רוים, נאָר הורדוס דער אדומי, אַ פֿריינד פֿון רוים. דערפֿאַר טאַקע האָט ער זיך אזוי דערפֿרייט מיט הורדוסן, ווען ער האָט אים אין עפעסוס דערוען, און נאָך מער דערפֿרייט האָט ער זיך, ווען הורדוס האָט פֿאַר אים געעפֿנט אַ קרייז קעסטעלע, וואָס איז געווען באַשלאָגן מיט סאַמעט פֿון אינעווייניק און פֿון דרויסן און עס האָט זיך פֿון דאָרט אַ בלענד געטאָן אין די אויגן אַ שנין פֿון טייערע איידלשטיינער ...

— דאָס איז אַ מתנה — האָט הורדוס זיך טיף פֿאַרנייגט און זיך באַד צוריק געגעבן אַ גלייך אויס אין זיין פֿולער הויך — אַ מתנה פֿון מיר צו מנין אַלטן פֿריינד מאַרקוס אַנטאַניוס.

— איך שעץ דאָס הויך — האָט דער רוימער צופֿרידן געשמייכלט.

נאָך דעם האָבן זיי זיך שוין צערעדט וועגן די ציטן, ווען יוליוס צעזאַר האָט נאָך געלעבט. הורדוס האָט דערמאַנט ווי נאָך דאָן האָט זיין פֿאַטער אַנטי־פֿאַטרוס אַ מאַל געזאָגט, אז ער, מאַרק אַנטאַני, איז פֿאַר גרויסע זאַכן באַשאַפֿן געוואָרן און אז עס שטייט אים אַוודאי פֿאַר צו זיין דער צעזאַר אין רוים. און רעדנדיק אזוי, איז ער איבערגעגאַנגען צו דער לאַגע אין יהודה און דאָן האָט ער שוין דעם פֿאַרטריבענעם אַנטיגאַנוס אויך דערמאַנט און ער האָט וועגן אים מיט גרויס פֿאַרביטערונג גערעדט:

— פֿון דעם לאַנד, וואו ער איז פֿאַרטריבן — האָט ער געזאָגט — וואַרפֿט ער פֿונקען, וואָס צינדן אַ פֿייער אין יהודה, ווייל עס הייסט אַליץ, אז ער פֿירט אַ מלחמה, אז דאָס פֿאַלק זאָל פֿון זיך אַרונטערוואַרפֿן דעם פֿרעמדן יאָד, און אין יהודה געפֿינען זיך גענוג אַזעלכע, וואָס קוקן אַרויס דערויף, אז ער זאָל אַרײַן קיין ירושלים און ווערן דער קיניג. און איך זאָג, אז ווען דאָס וואָרט געשען, וואָרט דאָס פֿאַלק אויפֿגעשטאַנען קעגן רוים, און דאָס, גלויב איך, וואָרט געווען אַן אומגליק פֿאַר אונדז ... פֿאַר אונדזער לאַנד, פֿאַר אונדזער פֿאַלק ...

ער האָט אַנטאַנין אויך געזאָגט, אז ס'איז זיין טיפֿסטע איבערצינגונג, אז רוים דריקט אויס דעם גניסט פֿון דער נייער צייט און אז ער קוקט אויף דעם

אַרײַנדרינגען פֿון דער רוימישער מאַכט אין די אָפּגעשטאַנענע מזרח־לענדער ווי אויף אַ פֿיכט, וואָס פֿאַרטריבט די פֿינצטערניש...

— פֿאַר מיר איז דאָס קלאָר — האָט ער געזאָגט — איך באַנעם דאָס און נאָר די, וואָס האָבן ניט קיין אויגן צו זען, קיין אויערן צו הערן און קיין שכל צו פֿאַר־שטיין, קענען דאָס ניט באַנעמען...

און מאַרק אַנטאַני האָט זיך צו הורדוסן גוט צוגעהערט. ער האָט אין אים גלייך דערזען דעם מענטשן, וואָס ער דאַרף איצט נייטיק האָבן — אַ מענטש, וואָס איז גרייט צו דינען, אַ מענטש מיט אַ שטאַרקן ווילן, מיט אַ פֿעסטן גלויבן אין זיך. און ער האָט אים צוגעזאָגט, אַז ער וועט שטענדיק זיין אויף זײַן זײַט און וועט אים שטיצן אין אַלץ, וואָס ער וועט נאָר פֿאַרלאַנגען. און הורדוס איז אַוועק פֿון אים אַ צופֿרידענער.

און ווען מע האָט אין דער שטאָט ירושלים דערהערט, אַז הורדוס האָט שוין געפֿונען חן אין די אויגן פֿון דעם נײַעם רוימישן הערשער אויך און אַז ער האָט אים שוין געוואונען אויף זײַן זײַט, איז דאָרט גלייך געוואָרן אַ רעש און אַ טומל. די גאַנצע שטאָט האָט געקאַכט דערמיט און אַלע האָבן געזאָגט, אַז מע מוז שוין עפעס טאָן וועגן דעם.

— איצט איז די צײַט!

— מ'דאַרף דעם הערשער פֿון רוים עפֿענען די אויגן!

— זאָל רוים וויסן, אַז מיר ווילן ניט טראָגן דעם יאָך פֿון הורדוס דעם אדומי!

— פֿאַרטריבן אים וואָס ווײַטער פֿון דאַנען, דעם זון פֿון אַנטיפּאַטרוס!

אַזוי האָבן מענטשן אויף די גאַסן פֿון דער שטאָט ירושלים געשריגן און געטומלט, און דאָן זענען הונדערט פֿון די חשובֿסטע לײַט אין יהודה אַוועק אין שליחות צו דעם נײַעם הערשער פֿון רוים, און אין שטאָט האָט מען זיי מיט ברכות באַגלייט און מ'האַט געזאָגט, אַז זיי זענען די אמתע שליחים פֿונעם פֿאַלק.

דער אַלטער הורקונוס האָט זיך שטאַרק דערשראַקן, ווען ער האָט דאָס דער־הערט. די נעמען פֿון די הונדערט חשובֿע לײַט אין יהודה זענען אים געווען גוט באַקאַנט, און ער האָט געוואוסט, אַז קיין גוטס אויף אים וועלן זיי ניט זאָגן. איז ער אין גרויס אַנלעבניש אַוועק קיין עפֿעסוס זיך צו טרעפֿן דאָרט מיט מאַרק אַנטאַני און געפֿינען לײַטזעליקייט אין זײַנע אויגן, אַבער אויפֿן וועג האָט ער זיך דערוואוסט, אַז דער רוימישער הערשער איז שוין אין אַנטיאַכיע און ער איז אַוועק אַהין.

אויך די הונדערט חשובֿע לײַט פֿון יהודה זענען אַהין אַוועק. און אַלע האָבן זיך געיאָגט, אַלע האָבן זיך געאַנילט. אַלע האָבן געפֿילט, אַז זיי האָבן אַצינדער אַ גרויס אַחריות אויף זיך. דער גורל פֿון יהודה איז פֿאַר זיי געהאַנגען אויף אַ וואַגשאַל...

ב

און ווען די הונדערט חשובע לייט פֿון יהודה זענען צו אַנטאָגן קיין אַנטיאָכיע אָנגעקומען, האָבן זיי שוין דאָרט געפֿונען דעם קיניג הורקנוס און הורדוסן. ביידע זענען לעבן דעם נצעם הערשער פֿון רוים געזעסן. אויף הורדוסעס פנים האָט זיך אין די ווינקלען פֿונעם מויל אַ לייכטער שמייכל באַהאַלטן, און ביים אַלטן הורקנוס האָבן די צערשאַקענע אויגן געבלאָנדזשעט אַהער און אַהין, ווי ער וואָלט מורא געהאַט אויף איין אָרט די בליקן אָפּצושטעלן...

עס איז געווען שטיל, ווען די הונדערט שייחים פֿון יהודה האָבן אָנגעהויבן אַרײַנקומען. צו צוויי אין אַ רײ זענען זיי געגאַנגען, און מיט לאַנגזאַמע שטיצע טריט, און פֿון זייערע פנימער האָט די לייכט פֿון הייזיקייט אַרונטערגעשניטן, און פֿון זייערע אויגן האָט אַ טיפֿער ערנצט אַרויסגעקוקט. פֿאַרויס זענען געגאַנגען די עלטערע, די זקנים מיט די לאַנגע, גרויע בערד און גרויסע געקנייטשטע שטערנס. און יעדער טראָט זייערער איז געווען בעימותרדיק און מיט אַ סך חשיבות. נאָך זיי זענען געקומען די ייִנגערע, מיט שוואַרצע בערד און גראַטע שטערנס. ביי זיי האָט זיך, גייענדיק, אַ מאָל אַרויסגעכאַפט אַ פֿעסטערער טראָט, אַבער פונקט ווי די אַלטע, האָבן זיי אָנגעהאַלטן די חשיבות פֿון דעם גאַנג. און ווען אַלע זענען שוין אַרײַנגעקומען, האָבן זיי זיך אין עלטלעכע גלייכע רײען אויסגעשטעלט און זענען געבליבן שטיין שטיל.

אַפֿילו אויף מאַרק אַנטאָגן האָט דאָס אַרײַנקומען פֿון די הונדערט חשובע לייט פֿון יהודה געמאַכט אַ שטאַרקן אַננדרוק. ער האָט אויף זיי די בליקן פֿון זינע שאַרפֿע אויגן אָנגעשטעלט און זיי לאַנג באַטראַכט. עס האָט זיך געדאַכט, אַז ער הערט זיך צו צו זייער שווינגן, און אַז דאָס מאַכט אַ שטאַרקן אַננדרוק אויף אים. ער האָט לאַנג געקוקט אויף זיי און געשוויגן. און נאָך דעם האָט ער געגעבן אַ זאָג:

— איך בין גרייט צו הערן, וואָס איר האָט צו זאָגן!

דאָן האָט איינער פֿון די חשובע לייט, אַ זקן מיט אַ לאַנגער גרויער באַרד און אַ הויכן געקנייטשטן שטערן, געמאַכט איין שריט פֿאַרויס. און אויפֿהייבנדיק איין האַנט אין דער הויך, האָט ער געזאָגט:

— עס איז באַקאַנט אין רוים און אומעטום, אַז ביי ייִדן איז אַ שבֿועה הייזיק און אַז מיר האַלטן וואָרט, ווען מיר שריסן אַ בונד מיט אַן אַנדער פֿאַלק. עס איז אויך באַקאַנט אין רוים און אומעטום, אַז מיר ייִדן ווייסן ווי צו באַצאָלן פֿאַר גוטס. באַצאָלן מיט שלעכטס פֿאַר גוטס — דאָס איז ניט אין אונדזער טבע. דאָס גוטע, וואָס רוים האָט אונדז געטאָן, האָבן מיר הויך געשעצט. און ווען דער גנעדיקער צעזאַר איז געפֿאַלן טויט, האָבן מיר אים באַקלאַגט און באַוויינט אין אַלע גרענעצן פֿון יהודה. דו, מאַרקוס אַנטאָניוס, ביסט געווען אַ פֿריינד פֿונעם גנעדיקן צעזאַר, און דו ווייסט דאָס.

— יא, איך ווייס דאָס — האָט מאַרק אַנטאָני צוגעגעבן.

און דער אַלטער האָט ווייטער גערעדט:

— מיט אַרץ, וואָס מיר האָבן געטאָן, האָבן מיר פֿאַרדינט, אַז אין די אויגן פֿון רוים זאָלן מיר זיין ווי אַ פֿאַק צווישן פֿעלקער און ניט ווי אונטערדריקטע קנעכט. מיר ווייסן, אַז ס'איז גאַטס ווילן, אַז רוים זאָל פֿאַרשפּרייטן איר הערשאַפֿט ווייט און ברייט. אָבער ס'איז אונדז אַ שאַנד, אַ בזיון אַ גרויסער און אַ ווייטיק נאָך אַ גרעסערער, וואָס רוים האָט אויף אונדזערע פֿלייצעס אַרויפֿגעזעצט די זין פֿון אַ משפּחה, וואָס איז ניט באַליבט בנים פֿאַק, זייער ניט באַליבט ...

זאָגנדיק דאָס, האָט דער אַלטער אָנגעוויזן מיטן פֿינגער אויף הורדוס, און ער האָט ווייטער גערעדט :

— ער — האָט ער געזאָגט — הורדוס, דער זון פֿון אַנטיפּאַטרוס, און אויך זיין ברודער פֿאַזאַעל, באַנעמען ניט דעם גניסט פֿון אונדזער תּורה און זיי פֿאַר-שטייען ניט די נשמה פֿון אונדזער פֿאַק, זיי זענען צו אונדז פֿון דער פֿרעמד געקומען, און פֿרעמדע זענען זיי אונדז געבליבן ביזן היינטיקן טאָג, און זיי לייגן זיך שווער אויף אונדזער גניסט און אויף אונדזערע פֿלייצעס. אַרץ וואָס זיי טוען איז אונדז דערווידער. און ניט אומזיסט טראַגט זיך אומעטום ביי אונדז אין לאַנד אַ יאָמער און אַ קלאַג און ס'זענען פֿאַרשטערט אונדזערע שבתים און יום-טובֿים ; דאָס וויינען די זין און טעכטער פֿון יהודה אויף דעם גרויסן בראַך, וואָס האָט אונדז געטראַפֿן, פֿרעמדע געוועלטיקן איבער אונדז ; פֿרעמדע, וואָס זענען ניט באַקאַנט מיט דעם, וואָס מיר האָבן געירשנט פֿון אונדזערע אַבֿות, און זיי טרעטן מיט די פֿיס אונדזערע דינים און מנהגים און מאַכן אונדז צו שאַנד און צו שפּאַט ...

די גאַנצע צייט, וואָס דער אַלטער האָט גערעדט, האָט ער זיין שטים ניט אויפֿגעהויבן צו הויך. אָבער אין זיין האַלטונג, וואָס האָט אין זיך געהאַט אַ סך חשיבות און אויך אינעם טאָן פֿון זיין רעדן, האָט זיך געפֿילט אַ טיפֿער ווייטיק. מע האָט געקענט זען, אַז דער מענטש לעבט איצטער איבער זייער אַ סך און אַז ניט אַרץ, וואָס ער פֿילט, קען ער אין ווערטער איבערגעבן. מ'האַט אויך געקענט זען, אַז דאָס, וואָס ער ברענגט אַרויס פֿון די ליפּן, שטימט מיט דעם, וואָס די אַנדערע חשוֹבֿע לייט פֿילן און טראַכטן. זיי האָבן אַלע געוואַרט דערויף, וואָס דער מעכטיקער רוימער וועט דערויף ענטפֿערן. און ווען מאַרק אַנטאַני האָט דערמאַנט די שליחים, אַז דער מלך און כּהן-גדול פֿון יהודה איז דאָך איינער, וואָס איז אַ זון פֿון דער חשמונאים-משפּחה, האָט דער אַלטער מיט דער גרויער באַרד אָנגעבויגן דעם קאַפּ און האָט שטיל געזאָגט :

— און מיר שעמען זיך מיט אים ...

ביי דעם אַלטן הורקונוס האָבן זיך די פֿאַרבן אין פנים גענומען בייטן, און ער האָט זיך נאָך מער אַינגעשרומפן אין דעם גרויסן שטויף אויף וועלכען ער איז געזעסן. ער האָט דעם גרויען קאַפּ אָנגעבויגן און די לאַנגע, ברייטע באַרד האָט זיך ביי אים אויף דער ברוסט צעשפּרייט. און ווען ער האָט דערהערט ווי די אַנדערע שליחים, וואָס שטייען לעבן דעם זקן, רופֿן אויס אויפֿן קול אַלע אין איינעם, אַז דאָס גאַנצע פֿאַק שעמט זיך מיט אים, האָט ער זיך מיטן גאַנצן קערפּער געגעבן אַ וואַרף, אַ דריי געטאָן מיטן קאַפּ אַהער און אַהין, עפעס אַדער

עמעצן געזוכט מיט די אויגן און נאך דעם האָט ער זיך פֿאַרשטעלט דאָס פנים מיט ביידע הענט.

מאַרק אַנטאַני איז געווען איבערראַשט פֿון דער דרייטטיקייט, וואָס דער זקן און די אַנדערע חשובֿע לייט פֿון יהודה האָבן אַרויסגעוויזן, און ער האָט געוואָלט וויסן :

— פֿאַר וואָס? .. פֿאַר וואָס שעמט איר זיך מיט אים? ..

— מיר שעמען זיך מיט אים — האָט דער זקן געענטפֿערט — ווייל ער איז ניט קיין פֿאָר פֿאַר זיין שטאַם. איבער אים האָט יענער דאַרט, הורדוס דער אדומי, זיך הויך איבער אונדז דערהויבן, און ער געוועלטיקט נאָר מיט רישעות. ער האָט זיין שווערע האַנט אויף אונדז פֿאַרשפּרייט. און מיר בעטן דיך דעריבער, ווייז אַרויס דיין גרויס גנאָד און באַפֿרני אונדז פֿון דעם יאָך, דעם שווערן, און זאָל מען דאָ אין לאַנד ביי אונדז שוין דעם נאָמען הורדוס מער ניט הערן! ..

ביי הורדוסן איז דאָס פנים מיט אַ מאָל ווי פֿאַרגליווערט געוואָרן, ווען דער זקן האָט די לעצטע ווערטער אַרויסגערעדט. דער פֿעס האָט זיך אין אים אַזוי אַנגעצונדן, אַז ער האָט זיך געדאַרפֿט אַנטאָן אַ פּוּח דאָס ניט אַרויסצואווייזן. די ליפֿן זענען ביי אים געווען שטייף צונויפֿגעפרעסט, און ער האָט קיין איין וואָרט ניט אַרויסגערעדט.

דאָן האָט זיך אויפֿגעשטעלט דער רוימישער טריבון מעסאַפֿאַ, אַן אַרטער פֿריינד פֿון הורדוסן און אויך פֿון מאַרק אַנטאַני, און פֿאַרוואַרפֿנדיק איין עק פֿון זיין לאַנגער טאַגע אויפֿן אַקסל, האָט ער אַנגעהויבן אַפּשלאָגן די טענות פֿון די חשובֿע לייט פֿון יהודה.

ער האָט אַנגעהויבן רואיק און געלאָסן, דער געניטער רוימישער טריבון, און יעדעס וואָרט איז ביי אים געווען ווי צוגעקליבן.

— די אויגן פֿון די חשובֿע לייט פֿון יהודה — האָט ער געזאָגט — זענען פֿאַרבֿענדט, און דאָס איז דערפֿאַר, וואָס זיי זענען צוגעבונדן צום נעכטן מער ווי צום היינט. זיי באַנעמען ניט דעם גניסט פֿון דער נייער צייט און דערפֿאַר רעדן זיי אַרץ וועגן דעם, וואָס ס'איז געווען אַ מאָל, וועגן די מעשֿים פֿון די אַבֿות אין די צייטן, וואָס זענען שוין לאַנג אַוועק... קיין וואונדער איז דאָס ניט — אַרטע לייט רעדן שטענדיק וועגן דעם, וואָס ס'איז געווען אַ מאָל און ס'איז שוין היינט ניטאָ... אַזיין האָבן זיי שוין מיט דעם לעבן אויף דער ערד אַזע חשבונות פֿאַרענדיקט, און דאָס איינציקע, וואָס ס'איז פֿאַר זיי געבליבן איז דער אַמאָל... יונגע מענטשן אָבער קוקן מיט אַנדערע אויגן און זיי באַנעמען אַנדערש אַרץ, וואָס ס'קומט פֿאַר אין דער איצטיקער צייט. אויך די יונגע מענטשן אין יהודה זענען אין דעם אַודאי ניט קיין אויסנאַם; זיי רוען ניט אויף די לאַרבער-קראַנצן פֿון דעם אַמאָל, זיי ווענדן זייערע בדיקן אויפֿן היינט און אויפֿן מאַרגן. אַזוי איז געווען אין אַזע צייטן און אין אַזע דורות. אַזע מאָל האָבן זיך אין אַ פֿאַק געפֿונען די געצייטע, די אויסדערווייטע, פֿון וועמעס ליפֿן ס'האַט אַרויסגערעדט דער ווייז פֿון דעם יונגן דור. זיי זענען אַזע מאָל געווען די ערשטע, וואָס האָבן דער-פֿילט דעם גניסט פֿון דער נייער צייט. דערפֿילט און פֿאַרשטאַנען! .. און צווישן יענע אויסדערווייטע איז הורדוס אין יהודה דער גרעסטער...

און דאָ האָט דער רוימישער טריבון גענומען צעגלידערן די צוויי פֿאַרטייען, וואָס ריכטן זיך אַרום צווישן זיך אין יהודה — די צדוקים און די פֿרושים. — ביידע פֿאַרטייען — האָט ער געזאָגט — זענען קעגן דעם, אַז אַ זיכטיקע מלוכה זאָל זיך אַרײַנמישן אין זייער סיכסוך. אָבער אין דער צייט ווען מ'קען די צדוקים נאָך פֿאַרשטיין, איז אוממעגלעך צו פֿאַרשטיין די פֿרושים. און ער האָט דאָס געפֿראוואוּט מאַכן קלאָרער.

— די צדוקים — האָט ער געזאָגט — שטאַמען פֿון גרויסן יחוס; זיי קענען ניט פֿאַרגעסן די צייטן, ווען די חשמונאים האָבן מיטן כּוח פֿון דער שווערד גרויס געמאַכט דעם נאָמען פֿון יהודה און ישׂראל; זיי ווילן אויף זיך ניט בעמען קיין פֿרעמדן יאָך; זיי ווילן, אַז דאָס פֿאַלק זאָל זיין זעלבשטענדיק; אָבער אין דער זעלבער צייט פֿאַסן זיי זיך דאָך צו צום גיכסט פֿון דער נײַער צייט, וואָס רויס און אַטענס פֿאַרשפּרייטן אַצינד איבער דער וועלט. בײַ זיי, בײַ די צדוקים, איז דער גלויבן פֿון די אַבֿות ניט דער עיקר, נאָר די גאַנצקייט פֿון פֿאַלק און לאַנד. בײַ די פֿרושים אָבער איז דער אַלטער גלויבן פֿון די אַבֿות דער עיקר; זיי האָבן ניט קיין חוש פֿאַר די נײַע ווינטן, וואָס בלאָזן איצט, און זיי ווילן מאַכן פֿון יהודה אַ הימליש קיניגרייך אויף דער ערד. זיי ווילן, אַז דאָס גאַנצע פֿאַלק זאָל באַשטיין פֿון לויטער היידיקע, פֿון לויטער פֿרומע און זאָל זיין אַפּגעזונדערט פֿון דער גאַנצער וועלט. אַ פֿאַלק, וואָס בלײַבט אַזײַן און קער זיך מיט די אַנדערע גאַרניט אָן. דאָס, חשוּבֿע לײַט פֿון יהודה, איז קעגן דעם גיכסט פֿון דער נײַער צייט. דאָס מיינט פֿראוואוּן מיט זידיקע הענט אַפּשטעלן אַ שטורעמווינט, וואָס ריכט אַרויס די שטאַרקסטע ביימער מיט די וואַרצלען און טריבט אַרויס דעם ים פֿון זײַנע ברעגן.

ער האָט זיך געפֿילט פֿריי, דער רוימישער טריבון מעסאַפּאַ. ער האָט זיך ניט געדאַרפֿט היטן מיט אַ וואַרט, ווי ס'האָבן דאָס געמוזט די שליחים פֿון ירושלים. ער האָט געזען, ווי מאַרק אַנטאַני קוקט אויף אים און האָט הנאה. האָט ער דערייַ בער מיט אַזאַ פֿעסטקייט און זיכערקייט גערעדט, און רעדנדיק האָט ער געשטעלט פֿראַגעס און גלייך אַזײַן געגעבן אויף זיי אַן ענטפֿער:

— פֿאַר וואָס — האָט ער געפֿרעגט — רעדן ניט די חשוּבֿע לײַט פֿון יהודה קיין קלאָרע ווערטער? פֿאַר וואָס הייבן זיי אַרץ אַפּן אין אַזעלכע רייד, וואָס ניט אַלע קענען פֿאַרשטיין? פֿאַר וואָס פֿאַרהויבן זיי דעם אמת?
אַזוי האָט ער געשטעלט איין פֿראַגע נאָך דער אַנדערער, און דערבײַ האָט ער צופֿרידן געקוקט אויף מאַרק אַנטאַני, און טאַקע באַלד אַזײַן אויף אַלע פֿראַגעס געענטפֿערט.

— דאָס איז דערפֿאַר — האָט ער געזאָגט — וואָס זיי מוזן פֿאַר אונדז פֿאַר-הויבן דעם אמת. ווען זיי וואַלטן געהאַט גענוג מוט, וואַלטן זיי אונדז דאָ געזאָגט פֿריי און אַפֿן: „מיר ווילן ניט טראָגן אויף זיך דעם יאָך פֿון רויס, ווי אַנדערע פֿעלקער! איר, רוימער, זענט געצוּדינער און מיר דינען אונדזער גאַט, דעם איינציקן גאַט אויף דער גאַנצער וועלט! אין אַנזערע וועגן וועלן מיר ניט גיין! און אויב איר וועט ניט נאָכגעבן אונדזער פֿאַרלאַנג, וועלן מיר זיך שפּאַנגן מיט אַיך און מיט דער הייף פֿון אונדזער גאַט, וואָס איז דער האַר פֿון אַלע וועלטן,

וועלן מיר אַנך בַּקומען! ... אַזוי וואָרטן זיי אונדז געזאַגט, די חשובֿע לַיט פֿון יהודה, ווען זיי וואָרטן נאָר געהאַט מוט. זיי וואָרטן אונדז אויך געזאַגט: „מיר ווילן ניט דעם קיניג הורקנוס, כאַטש ער איז פֿון דער חשמונאים־משפּחה; מיר זענען קעגן אים דערפֿאַר, וואָס ער האָלט פֿון שׂוים מיט רוים; מיר ווילן בעסער פֿאַר אַ קיניג דעם פֿאַרטריבענעם אַנטיגאָנוס, ווייל ער איז אַ שׂונאָ פֿון רוים!“

און ווי ער האָט נאָר אַנטיגאָנוסעס נאָמען דערמאָנט, האָט ער זיך מיט ווילדן צאָרן אַרויפֿגעוואָרפֿן אויף אים.

— ווער איז ער דען, דער אַנטיגאָנוס פֿון די חשמונאים? — האָט ער אויס־געשריגן אויפֿן קול און דאָס גלאַטע פנים זינס האָט זיך ביי אים פֿאַרקרימט — ווער איז ער דען? ער איז אַ ווידערשפעניקער! ער האָט אויפֿגעהויבן אַ שווערד קעגן רוים; ער העצט דאָס פֿאַלק פֿון אַ דאַנד, וואָס האָט שׂוים געמאַכט מיט רוים; ער צינדט פֿייער אומעטום, וואו זיין פֿוס גיט נאָר אַ טראַט; אַזוי איז געווען זיין פֿאַטער אַריסטובולוס און אַזוי איז אויך געווען זיין ברודער אַלפֿסנדר; פֿונקט ווי ער, האָבן זיי אויך געהעצט קעגן רוים און געפֿאַלן זענען זיי, ניט ווי העלדן, נאָר ווי פֿאַרברעכער! עס איז אַ משפּחה פֿון פֿאַרברעכער און זיי רייסן זיך צו דער קרוין פֿון יהודה, אָבער זיי קענען ניט רעגירן און ווייסן ניט ווי אַזוי אַ מלוכה צו פֿירן. און דעריבער זאָג איך, אַז די אַלע מענטשן, וואָס האָלטן מיט אַנטיגאָנוס און טרעטן אַרויס קעגן הורקנוס און קעגן הורדוסן, דעם זון פֿון אַנטיפֿאַטרוס, זענען באַהאַלטענע שׂונאים פֿון רוים! .. שׂונאים און פֿאַרברעכער! .. צווישן די הונדערט חשובֿע לַיט פֿון יהודה איז געוואָרן אַ געמורמל פֿון די רייען האָבן זיך אַרויסגערוקט אַ פֿופֿצן מענטשן, אַלטע און יונגע, און אויפֿ־הייבנדיק די הענט אין דער הויך, האָבן זיי אָנגעהויבן שרײַען אויפֿן קול:

— אַזאַ באַשוואַדיקונג איז פֿאַרש!

אויך דער זקן מיט דער גרויער באַרד, דער וואָס האָט גערעדט דער ערשטער, האָט זיין פֿריערדיקע געלאַסנקייט פֿאַרלוירן, און ער האָט מיט כּעס אויסגערופֿן: — מיר זענען ניט קיין פֿאַרברעכער! מיר זענען אַהער מיט אַן אַפֿן האַרץ געקומען, אַ האַרץ, וואָס איז פֿול מיט ווייטיק און וואָס קרענקט דערפֿון, וואָס מ'האַט אונדז געמאַכט צו שאַנד און צו שפּאַט!

און מיט אַ מאַל האָט זיך ביי דעם זקן מיט דער גרויער באַרד די שטים געבראַכן, און צוגייענדיק נעענטער צו מאַרק אַנטאַנין, האָט ער ביידע הענט אויסגעשטרעקט:

— פֿאַרנעם אונדזער געבעט — האָט ער געזאַגט און אין זיין קול האָט זיך געפֿיילט אַ פֿאַרשטיקט געוויין — נעם צו פֿון אונדז הורדוסן און פֿאַזאַעלן, די זין פֿון אַנטיפֿאַטרוס דעם אדומי, און זאָל דער כּבֿוד פֿון יהודה זיך ניט וואַגערן אין שטויב ...

עס איז געוואָרן שטיל. אַלע האָבן געוואַרט. און דאָן האָט מאַרק אַנטאַני אויפֿגעהויבן די רעכטע האַנט, און אַנווענדנדיק די בליקן פֿון זינע אויגן אויפֿן אַלטן הורקנוס, האָט ער אים געפֿרעגט:

— און וועמען האָלט דער עלטסטער פֿון דער חשמונאים־משפּחה פֿאַר דעם בעסטן און שטאַרקסטן מאַן, וואָס קען איצט איבער יהודה רעגירן? ..

עס איז ווידער געווארן שטיף און אַלע האָבן מיט אַ פֿאַרכאַפֿטן אָטעם גע-
וואַרט אויף דעם ענטפֿער, וואָס הורקונוס וועט געבן.

און דער אַלטער קיניג האָט מיטן קאַפּ געטרײסלט. ער האָט, אַ פֿאַרדױרענער,
געקוקט אין אַלע זײַטן און קוקנדיק אַזוי, האָט ער זיך מיט איין האַנט בײַ דער
פֿאַנגער באַרד געצופֿט און די דאַרע, פֿאַנגע פֿינגער האָבן זיך אַלע מאָל אין די
האַר פֿון דער באַרד פֿאַרפֿאַנטערט; ער האָט אין געדאַנק געזוכט וואָס צו זאָגן,
אַבער דער מוה איז בײַ אים געווען צעטומלט און ער האָט קיין ווערטער נײַט
געקענט געפֿינען. עס האָט זיך געדאַכט, אַז ער האָט מיט אַ מאָל דאָס פֿאַר-
דױרן, און ווען ס'איז אַרום און אַרום ווידער געוואָרן אַ געמורמל, האָט מאַרק
אַנטאַני ווידער אויפֿגעהויבן די האַנט און ווענדנדיק זיך צו הורקונוס, האָט ער
אים ווידער די זעלבע פֿראַגע געשטעלט:

— און וועמען האַלט דער עלטסטער פֿון די חשמונאים פֿאַר דעם בעסטן
און שטאַרקסטן מאַן, וואָס קען איצטער איבער יהודה רעגירן?
און ערשט דאָן האָט זיך דער אַלטער הורקונוס מיט אַ מאָל געגעבן אַ גלײַך
אויס און מיט אַן אַנשטעל פֿון איינעם, וואָס גיט אַרויס אַ באַפֿעל, האָט ער מיטן
פֿינגער אָנגעוויזן אויף הורדוס:

— ער! .. — האָט ער געזאָגט — ער איז דער מאַן, וואָס קען רעגירן ...
ער איז שטאַרק, ער איז מוטיק, ער קען אויף אַלעמען אַרױפֿוואַרפֿן אַ שרעק ...
דאָס האָט אויף די חשובֿע פֿון יהודה געמאַכט אזא שווערן אַנטדרוק,
אַז זײ האָבן פֿאַרשעמטע אָנגעבויען די קעפּ. זײ האָבן אין דעם געזען דעם אַלטן
הורקונוס אין זײַן גאַנצער געפֿאַלנקייט. אויך די געפֿאַלנקייט פֿון פֿאַלק האָבן זײ
אין דעם געזען. עס איז זײ געווען אַ גרויסער בויען און אַ טיפֿער ווייטיק. און באַרד
האָבן זיך פֿון צווישן זײ גענומען טראַגן קולות:

— מיר ווילן נײַט, אַז הורדוס זאָ איבער אונדז רעגירן!
— דאָס בלוט פֿון אונדזערע ברידער טריפֿט פֿון זײַנע הענט!
— אַ פֿרעמדער איז ער אונדז; אַ פֿרעמדער, נײַט פֿון אונדז גאַר!
און מיט אַ מאָל האָט הורדוס אָנגעהויבן שרײַען העכער פֿון זײ אַלע:
— עס איז אַ פֿיגן! — האָט ער מיט פֿעס אַרויסגעברומט און דאָס פנים
האָט זיך בײַ אים שטאַרק צעפֿלאַמט — עס איז אַ פֿיגן, איך בין נײַט קיין פֿרעמד-
דער; איך בין אזא ייד ווי איר אַלע דאָ! .. אַ ייד, אַ ייד! ..

עס איז אין זײַן שרײַען געווען נײַט נאָר אויפֿגעברויזטער צאַרן, נאָר אויך
ווייטיק, דאָס גאַנצע פנים האָט זיך בײַ אים דעמאָלט ווי אין מוראדיקע יסורים
פֿאַרקרימט און די פֿינגער פֿון די הענט האָבן זיך אין צונויפֿגעביילטע פֿויסטן
פֿאַרקלאַמערט. אויך אין די קולות, וואָס זענען געקומען ווי אַן ענטפֿער אויף זײַן
שרײַען, האָט זיך געפֿילט ווייטיק, עס איז אין דעם געווען דער ווייטיק פֿון אַ
געשלאָגן פֿאַלק, וואָס צאַפֿלט זיך אין אַנגסטן און ציטערט פֿאַר מורא, אַז אַט קומט
אַ צײַט, וואָס וועט אַוודאי ברענגען אַזעלכע אומגליקן, וואָס וועלן געוויס זײַן
נאָך גרעסער ווי די, וואָס זענען געשען ביז איצט. און דאָן האָט מאַרק אַנטאַני
מיט אַ מאָל זיך געגעבן אַ שטעל אויף און אויפֿהייבנדיק איין האַנט אין דער
הויך, האָט ער אויסגעשריגן מיט פֿעס:

— שטיף זאָר זיין! איך הייס שווינגן!

און באַד האָבן זיך די קולות אָפּגעהאַקט, פונקט ווי מע וואָלט זיי מיט אַ שאַרפֿער שווערד איבערגעשניטן. דער ניער הערשער פֿון רוים האָט שוין געהאַט פֿאַרטיק זיין באַשלוס:

— אין הויף פֿון הורקונוס, דעם מלך און כהן־גדול, זאָר ווינטער אַלץ בלייבן אַזוי ווי עס איז געווען ביז איצט. און הורדוס, דער זון פֿון אַנטיפּאַטרוס, וועט מיטן גנאָד פֿון רוים זיין דער טעטראַרך איבער יהודה. דאָס איז מײַן באַפֿעל!

מער האָט ער גאַרניט געזאָגט און ער איז אַרונטער פֿון דער הויכער טרי־בונע, און באַד האָבן באַוואַפֿנטע זעלנער אַרומגערינגלט די הונדערט חשובֿע פֿינט פֿון יהודה. עס איז לעבן זיי ווי פֿון אונטער דער ערד אויסגעוואַקסן אַ פּאַרשוין, וואָס קיינער האָט פֿריער גאַרניט באַמערקט. דאָס פנים איז בײַ אים געווען צעקרימט. דאָס מויל איז בײַ אים געווען צעדרייט. און אַרויסברומענדיק קורצע, אָפּגעהאַקטע ווערטער, האָט ער מיט די פֿינגער אַנגעוויזן אויף עטלעכע פֿון די הונדערט שליחים, און מ'האַט זיי באַד ערגעץ אַוועקגעפֿירט און קיינער האָט ניט געוואוסט וואוהיין. די איבעריקע האָט מען געהייסן גיין.

פֿופֿצן אין צאָר זענען זיי געווען, די וואָס מ'האַט אַוועקגעפֿירט געפֿאַנגענע. די פֿופֿצן, וואָס האָבן מער ווי אַדע אַנדערע אַרויסגעוויזן מוט. מע האָט זיי אַדע אין אַ פֿינצטערער תּפֿיסה פֿאַרשפּאַרט און קיינעם פֿון די אייגענע ניט צוגעלאָזט צו זיי. און מאַרק אַנטאַני אַזיי איז געווען אַזוי פֿאַרנומען, אַז ער האָט גאַר אין גאַנצן פֿאַרגעסן אָן זיי. און ווען מ'האַט אים אָן דעם דערמאָנט, האָט ער קיין סך ניט געטראַכט און גלייך געהאַט פֿאַר זיי אַ שטראַף:

— אַפּהאַקן די קעפּ!

און באַד נאָך דעם ווי ער האָט דאָס אָפּגעזאָגט, איז ער אַוועק ווינטער און האָט שוין מער וועגן דעם ניט געטראַכט. ער האָט בלויז געפֿילט, אַז ער האָט פֿון זיך עפעס אַראָפּגעוואַרפֿן און עס איז אים איצטער שוין ווידער גרינגער אויפֿן האַרצן...

ער האָט זיך דאָן זייער שטאַרק געאַנייט, מאַרק אַנטאַני. ער האָט זיך דעמאָלט שוין געהאַט געקליבן צו פֿאַרן קיין צור, וואו עס האָבן אויף אים געוואַרט די פֿעגיאָנען, וואָס ער האָט אַהיין אַוועקגעשיקט. און פֿון צור האָט ער געדאַרפֿט פֿאַרן קיין אַלעקסאַנדריע, וואו קלעאַפּאַטרע האָט שוין געוואַרט אויף אים...

צו איר, צו דער שיינער קיניגין פֿון מצרים, האָט ער זיך שטאַרק געיאָגט... עס האָט אים געצויגן צו איר און ער איז געווען זיכער, אַז פונקט אַזוי ווי זי איז געווען די געליבטע פֿון יודיס צעזאַר, אַזוי וועט זי איצט ווערן זיין געליבטע אויך...

און ווען מאַרק אַנטאַני איז קיין צור אַנגעקומען, האָבן ניע שליחים פֿון יהודה דאַרט שוין געוואַרט אויף אים. ניט ווייניקער ווי טויזנט יידן זענען

אהין אויף שיפֿן אַנגעקומען; פֿון אַלע עקן פֿון לאַנד האָבן זיי זיך אַהין. אין דער אַרטער שטאָט מיט די שמאַלע גאַסן, צונויפֿגעקליבן, און זיי האָבן געשריגן אויפֿן קול, אַז זיי מוזן זען מאַרק אַנטאַנין. זיי מוזן, ווייל זיי דאַרפֿן פֿאַר אים פֿאַרקלאַנגן הורדוסן, דעם זון פֿון אַנטיפֿאָטרוס דעם אַדומי, און אויך זען ברודער פֿאַזאַעל. — אונדזער קול מוז דערהערט ווערן! — האָבן יונג און אַלט געשריגן אין די גאַסן פֿון צור.

— רויס דאַרף וויסן, וואָס אונדז דריקט!
 צו די שליחים, וואָס זענען פֿון אַנדערע שטעט אַנגעקומען, זענען אויך צו-געשטאַנען די אַטע ייִדישע אַיננוואוינער פֿון דער שטאָט צור און אַלע האָבן געשריגן, אַלע האָבן געזיאַרעמט:
 — מיר ווילן ניט הורדוסן!
 — אַ פֿרעמדער איז ער אונדז!
 — און ער איז אַ מערדער!

כאַטש קיינער פֿון די, וואָס האָבן די גאַסן פֿון צור אַנגעפֿילט מיט קולות און געשרייען, האָט קיין געווער מיט זיך ניט געטראָגן, האָט מען דאָך געקענט מיינען, אַז דאָס איז אַן אויפֿשטאַנד קעגן רויס און קעגן די, וואָס האַלטן מיט רויס. עס האָט בלוז געפֿעלט אַ פֿירער, וואָס זאָל די אַלע כוחות צונויפֿנעמען און זיי רופֿן צו אַ מלחמה, און זיי וואַלטן געוויס געאַנגען, גרייט די לעבנס אַוועקצוגעבן. די רואיקערע און געזאַסענערע מענטשן פֿון שטאָט האָבן טאַקע מורא געהאַט, מ'זאָל נאָך ניט דערצאָרענען צו פֿיל דעם נייעם מעכטיקן הערשער פֿון רויס, און זיי האָבן געפרוואווט אַנשטיפֿן די היציקע מענטשן, וואָס האָבן זיך אַזוי שטאַרק געקאַכט, אָבער קיינער האָט זיך צו זייערע רייד ניט צוגעהערט; אַלע האָבן געברענט מיט ווילדן צאָרן, און נאָך גרעסער איז דער צאָרן געוואָרן, ווען מ'האַט דערהערט, אַז מאַרק אַנטאַני וויל גאָר די טויזנט ייִדישע שליחים אַפֿילו ניט צולאָזן צו זיך און ער וויל גאָר זייערע טענות ניט הערן.

— ער מוז הערן אַפֿי, וואָס ס'האַט זיך ביי אונדז אין האַרצן אַנגעקליבן! —
 האָבן מענטשן אין די גאַסן געשריגן.

— ביי צום הימל וועלן אונדזערע קולות דערגרייכן!
 הורדוס אַליין האָט זיך דערשראַקן, ווען ער האָט דערזען וואָס ס'טוט זיך אין שטאָט. ער האָט מורא געהאַט, אַז דאָס זאָל נאָך ניט פֿירן דערצו, אַז מאַרק אַנטאַני זאָל בייטן זען באַשלוס, ווייל ער וועט מיינען, אַז דאָס גאַנצע פֿאָלק איז ווירקלעך קעגן אים. האָט ער גענומען דעם אַלטן הורקנוס און איז מיט אים אַרויס צום פֿאָלק אין גאַס, און ער, דער עלטסטער אין דער משפּחה פֿון די חשמונאים, האָט געפרוואווט אַנשטיפֿן דעם עולם.

— הערט זיך צו צו מיין קול, איר קינדער פֿון ישראל, און פֿאַרנעמט מיין געבעט, איר חשובֿע לייט פֿון יהודה — האָט ער געפרוואווט שרייען אַזוי הויך, אַז אַלע זאָלן אים הערן — שטיילט אַינע אַינער צאָרן, ווייל דאָס איז אַ זינד קעגן גאָט. גייט צוריק אין אַייערע שטיבער און געצעלטן און זאָלן די רוימער ניט דאַרפֿן זאָגן, אַז מיר זענען אַ פֿאָלק פֿון ווידערשפעניקער, וואָס רייסט זיך נאָר צו מלחמה.

און ווען די קולות ארום אים זענען געווארן נאך טומלדיקער, האט ער זיך אָנגעהויבן בעטן:

— פֿאַרשעמט מיך ניט — האָט ער זיך געבעטן בנים עולם — היט אָפּ מײַן כּבֿוד אין די אויגן פֿון אונדזער פֿאַרַק און אין די אויגן פֿון אַנדערע פֿעלדקער. און זינט ניט ביז אויף אים — האָט ער אָנגעוויזן אויף הורדוסן, וואָס איז די גאַנצע צײַט געשטאַנען לעבן אים — איר דאַרפֿט ניט זײַן אויף אים; ער איז דאָך איצטער שוין איינער פֿון מײַן משפּחה, פֿון דער משפּחה פֿון די חשמונאים...

בײַ די צעצטע ווערטער האָט דער אַטער הורקנוס זיך אָנגעהויבן פֿלאַגן טערן; ער האָט מיט אַ מאַל אָנגעהויבן רעדן וועגן דעם ווי שײַן און געראַטן מרים איז און ווי זי איז באַריבט בנים גאַנצן פֿאַרק. די רײד, וואָס ער האָט פֿון די זײַפֿ אַרויסגעבראַכט, זענען בײַ אים אַרויסגעקומען ניט זײער קלאַר, ווי ער וואָרט אַרײַן געפֿילט, אַז ער רעדט ניט דאָס וואָס מ'דאַרף. און אויסגעדרייט האָט ער זיך אַזוי:

— און זי, מרים, אַן אמת געטרייע טאַכטער פֿון די חשמונאים, האָט געפֿונען חן און זײַטזעליקייט אין די אויגן פֿון דעם מענטשן, פֿון הורדוסן, וואָס שטייט דאָ פֿאַר אַני, לעבן מיר; ער נעמט זי פֿאַר אַ וויב; ער גייט אַרײַן אין דער חשמונאים־משפּחה, איז לויבט אים און בענטשט אים!..

ווען ער האָט געענדיקט, איז גאַר אויסגעקומען, ווי ער וואָרט זיך אָפּגע־שטעלט אין מיטן, און דער עולם האָט ניט געקענט וויסן, צי דאָס איז שוין אַ סוף, אָדער ער קלײַבט זיך צו רעדן נאָך. און דאָן האָט הורדוס אַרײַן געמאַכט אַ פֿאַר שפּאַן פֿאַרויס און אויפֿהייבנדיק איין האַנט אין דער הויך, האָט ער אָנגע־הויבן רעדן:

— הערט מיך אויס, מײַנע ברידער! — האָט ער אויסגעשריגן הויך און זײַן שטים האָט ווינט אָפּגעקלונגען — פֿאַרנעמט וואָס איך וועל אַיך זאָגן, קינדער פֿון מײַן פֿאַרק! דאָזט זיך ניט פֿאַרפֿירן פֿון די מענטשן, וואָס מאַכן דעם אַנשטעל פֿון פֿרײַנד און זענען אין דער אמתן גאַר שוואַים. פֿון זײערע זײַפֿ טרײַפֿט כּלומרשט האַניק. אָבער דאָס איז ניט קיין האַניק, נאָר גיפֿט. פֿון זײער מויל קומען אַרויס די ווערטער „שדום! שדום!“, אָבער הינטערן מאַנטל באַהאַלטן זיי אַ שווערד. זיי צינדן אַן אַ פֿלײער, וואָס וועט אַיך אַדעמען פֿאַרצענדן, און אַינערע חזווער וועלן אַוועק מיטן רויך, און אַינערע פֿעלדער און ווינגערטנער וועלן אין פֿלאַמען ווערן אַינגעהיטט און אַלע אַינערע שטעט וועלן ווערן חרובֿ און ס'וועט פֿון זיי בלײַבן אַ באַרג אש! איך וואָרן אַיך, וואָרעם מײַנע אויגן זענען אָפֿן און איך זע ווי ס'ווערט אַרײַן גרעסער די סכּנה און ווי די שוואַים פֿון איבערוויניק זײערן אויף אַיך. איז זאָך אַינערע אויגן איך ניט זײַן פֿאַרבענדט און זאָרן אַינערע אויערן ניט זײַן פֿאַרשטאַפֿט! קערט זיך אום צוריק אין אַינערע חזווער און גע־צעסט. שוין זאָרט איר זיך אומקערן צוריק און זאָר הערשן רו און פֿרידן אין יהודה!..

עס איז הורדוסן געווען שווער אַזוי צו רעדן צו מענטשן, וואָס קומען אַרויס קעגן אים; ער האָט אויף זיי געקוקט ווי אויף ווידערשפעניקער, ווי אויף

פֿאַרברעכער, וואָס רופֿן דאָס פֿאַקס צו מאַכן אַ מרידה, און ער האָט געהאַלטן, אַז מיט אַזעלכע דאַרף מען זײַן שטרענג און זײַ שווער באַשטראַפֿן גלײַך אויפֿן אַרט. ער האָט זיך אָבער דאָך אָנגעטאָן אַ כּוּח צו זײַן מײַד צו זײַ און רעדן ווייך מיט זײ, ווײַל ער האָט געוואוסט, אַז ווען מרים וועט דערהערן ווי גוט און אײדל ער איז געווען און ווי ער האָט ניט דערפֿאַזט, אַז עס זאָל פֿאַרגאַסן ווערן בלוט פֿון אײגענע ברידער, וועט ער דערמיט שטאַרק אויסנעמען בײַ איר.

ער האָט מיטן גאַנצן האַרצן געוואָלט, אַז איצט, ווען ס'איז שוין אַזוי נאַענט די צײַט, אַז זי זאָל ווערן זײַן ווייב, זאָל ער אין זײַן גרויסער לײבע צו איר זײַן אַזוי גוט אין זײַנע באַצײאונגען צו מענטשן, אַז מע זאָל מוזן צוגעבן, אַז ער איז ווירקלעך ראָוי צו זײַן דער מאַן פֿון אַזאַ ווי מרים, וואָס איז די שענסטע צווישן אַלע טעכטער אין יהודה און די באַלײבטסטע אין דער משפּחה פֿון די חשמונאים. ער האָט די גאַנצע צײַט געטראַכט פֿון איר. און ער האָט געפֿילט, אַז אַלע מאָל, ווען ער טראַכט נאָר פֿון איר און שטעלט זיך פֿאַר איר לײכטיק געשטאַלט פֿאַר די אויגן, ווערט זײַן נשמה עפעס ווי געלײטערט און די בעסטע אײגענשאַפֿטן זײַנע, וואָס האָבן זיך פֿרײער ערגעץ באַהאַלטן אין אים, שפּאַרן זיך אַרויס און ער באַ- קומט אַ שטאַרקן פֿאַרפֿאַנג צו זײַן גוט ניט נאָר צו נאַענטע, נאָר אויך צו ווײַטע מענטשן.

אין אײנעם מיט דער גוטער כּוונה, וואָס ער האָט דאָן געהאַט, איז אויך געקומען דער גלויבן, אַז ס'וועט זיך אים ווירקלעך אַננגעבן אַנצושטיפֿן די צעהיצטע און אויפֿגערעגטע, וואָס זענען פֿון ווײַט געקומען קיין צור אים אַנצור- קלאָגן פֿאַר מאַרק אַנטאַני. ער האָט עס געגלויבט, וואָרעם ווען ער האָט גערעדט, איז געווען שטײַל און דער גאַנצער עולם האָט זיך צוגעהערט צו דעם, וואָס ער האָט געזאָגט. אַלע האָבן גלײַך דערפֿילט, אַז דאָס רעדט אַ שטאַרקער מענטש און זײ האָבן אויפֿגעהערט שרײַען און טומלען. אָבער ווען ער האָט געענדיקט, איז דער טומל ווידער געוואָרן גרויס. עס איז געווען גענוג, אַז אײנער זאָל ערגעץ געבן אַ געשרײַ און באַד האָבן שוין אַלע געשריגן און דאָן האָבן זיך צווישן די טויזנט ייִדן שוין אויך געפֿונען אַזעלכע, וואָס האָבן זיך געגעבן אַ פֿאַז צו הורדוסן און זיך אַרויפֿגעוואַרפֿן אויף אים :

— אַ קללה אויף דעם זון פֿון אַנטיפֿאַטרוס דעם אדומי !

— אויסראַטן דאַרף מען זײַן געביין !

— דאָס בלוט פֿון חזקיה הגדילי וועט אים קיין מאָל ניט זײַן געשענקט !

— אַ קללה אויף אים, אויף דעם זון פֿון אַנטיפֿאַטרוס !

— אויסראַטן דאַרף מען זײַן געביין !

הורדוסן איז דאָס גאַנצע בלוט געקומען אין פנים אַרײַן, און אויפֿהייבנדיק דעם קאַפּ מיט די קופּערנע רויטע האָר זײַנע אין דער הויך, האָט ער אין איין אויגנבליק געגעבן אַ שלעפּ אַרויס די שווערד פֿונעם שײד און האָט זיך צעברומט מיט אַזאַ רציחה, אַז די מענטשן, וואָס האָבן זיך צו אים אַ פֿאַז געטאָן, זענען זיך צעפֿאַפֿן.

און באַד איז שוין אויפֿן אַרט געווען אַ רוימישער לעגיאַן, און די באַ- וואַפֿנטע רוימער האָבן זיך אַרויפֿגעוואַרפֿן אויף די ייִדן און געהאַקט מיט די

שווערדן אויף רעכטס און לינקס. א סך פֿון די טויזנט שריחים זענען געפֿאלן טויט. א סך זענען פֿארוואונדעט געוואָרן. מענטשן האָבן גענומען לויפֿן וואוהין די אויגן האָבן זיי נאָר געטראָגן. און די, וואָס האָבן ניט געקענט לויפֿן, האָט מען גענומען אין געפֿאָנגענשאַפֿט און זיי פֿאַרשפּאַרט אין תּפֿיסה.

און שפּעטער, ווען מ'האַט מאַרק אַנטאַנין איבערגעגעבן אַרץ, וואָס ס'איז פֿאַרגעקומען אין די גאַסן פֿון צור, האָט ער בלויוז איין זאך געוואָלט וויסן:

— און וויפֿל פֿון זיי האָט מען אין די תּפֿיסות פֿאַרשפּאַרט ?

און ווען מע האָט אים געזאָגט וויפֿל, האָט ער שוין מער גאַרניט איבער־געפֿרעגט. זופּנדיק ווייזן פֿון אַ גרויסן בעכער, האָט ער זיך גאַנץ רואיק ניט מער ווי עטלעכע געצייילטע ווערטער אַרויסגערעדט:

— זיי אַרע — באַשטראַפֿן מיטן טויט ! ..

ער איז געווען ביז אויף זיי, אויף די יידן, פֿאַר וואָס זיי פֿאַרהאַלטן אים אַרץ אויפֿן וועג, פֿאַר וואָס זיי נעמען צו בני אים אַזוי פֿיל צייט. ער האָט זיך קיין סך ניט געקענט אָפּגעבן מיט זיי, ווייל ער האָט זיך זייער שטאַרק געאַינלט, דער נייער רוימישער הערשער מאַרק אַנטאַני. ער האָט שוין וואָס שנעלער געוואָלט זיין אין דער הויפטשטאָט פֿון מצרים, ווייל ער האָט געוואוסט, אַז דאָרטן וואָרט שוין אויף אים די יונגע שיינע קיניגין קלעאָפּאַטרע ...

צו גאסט בני קלעאפאטרען

א

ק

קלעאפאטרע האט ניט געווארט ביז מארק אנטאני וועט קומען צו איר קיין אדעקסאנדריע. ווען זי האט דערהערט, אז ער איז שוין אין דער שטאט טארסוס, וואס אין קיריקיא, איז זי געקומען אהין אים באגעגענען. און געקומען איז זי ניט ווי א קיניגין פון א לאנד, וואס האט זיך אונטערגעווארפן דער הערשאפט פון רויים, נאר ווי איינע וואס איז זיכער, אז זי האט די מאכט איבער די גרעסטע הערשער וואס רעגירן די וועלט...

זי האט זייער געוואלט, אז דער נייער הערשער פון רויים זאל וואס שנעלער זען ווי שייך זי איז און ווי רייצנדיק. און זי האט אויך געוואלט, ער זאל זען די רייכקייט און דעם גלאנץ פון איר מלוכה. און צוליב דעם האט זי צונויפגענומען א גרויסע צאל פון אירע באדינער און אויך א סך פון אירע עלטסטע און ראטגעבער אין הויף און איז מיט זיי אויף די שענסטע שיפן אוועק קיין טארסוס. און די שיף, אין וועלכער זי אליין איז געפארן מיט די וואס זענען געווען נאענט צו איר, האט זי אויסגעפוצט אזוי ראשיק, אז אפילו פון דער ווייטנס האט זי פארקאפט דאס אויג. און אויפן ים האבן זיך אבדערע שיפן אפגעשטעלט און מענטשן האבן מיט פארגאפטע בליקן געקוקט אויף דער שיף, וואס די שיינע קיניגין פון מצרים האט אויסגעקליבן פאר דער באגעגעניש מיט מארק אנטאני.

ווען מ'האט מארק אנטאנין אנגעזאגט, אז קלעאפאטרעס שיפן זענען שוין ניט ווייט פונעם ברעג, האט ער געהייסן, אז מ'זאל אין מיטן שטאט אוועקשטעלן די גרויסע קיניגלעכע טריבונע, און באדן איז ער אליין שוין אויך געווען דארט. און געקומען איז ער אהין אין א פורפור-רויטער טאגע, וואס איז געווען באפוצט מיט דימענטן און ברייליאנטן. און אויפן קאפ האט ער געטראגן א רוימישן העלם, געמאכט פון גאלד, און ביי זיין זינקער זיט איז פון א זיבערנעם גארטל ארום-טערגעהאנגען א שווערד אין א שייד פון גאלד. און ווען ער איז אויף דער קיניג-לעכער טריבונע ארויף, און דאס פאלק ארום און ארום האט דערזען דעם ריז אין זיין פולער הויך און גבורה, האבן אלע טרומפייטן אנגעהויבן שאַלן, און באדן האט מען פון דער ווייטנס דערהערט דאס קלאפן פון פויקן און די עלסטע טריט פון גוט אויסגעמושטירטע לעגיאנען, און הענט פון טויזנטער מענטשן האבן זיך אין ארויפגעבויענע זיניעס געהויבן אין דער הויך און דער גאנצער פלאץ ארום און ארום איז פול געווארן פון געשרייען, וואס האבן זיך אין איין גרויסן שטארקן הילף צונויפגעגאסן און אפגעקלונגען ווייט-ווייט איבער דער גאנצער שטאט.

דער זומערדיקער טאג האָט שוין דאָן געהאַלטן ווינט, און די מענטשן, וואָס זענען אַרום דער קיניגלעכער טריבונע געשטאַנען, האָבן אָנגעהויבן פֿאַרלירן די געדולד. עס האָט זיך פֿון זיי געגאַסן דער שווייס און אין דער ענגשאַפֿט איז די היץ געווען אַזוי גרויס, אַז ס'איז אוממעגלעך געווען אויף איין אָרט אַנצור־שטיין. אַלע האָבן געקוקט צום ברעג, און אַלע מאַל איז פֿון אַן אַנדער ווינקל געקומען אַ קלאַנג, אַז אַט גייט מען שוין, אַט קומט מען שוין. אָבער ס'איז אַלץ קיינער ניט געקומען, און מ'האַט די קיניגין קלעאַפּאַטרע אין ערגעץ ניט געזען, און דאָ זענען מיט אַ מאַל געקומען צו לויפֿן פֿונעם ברעג מענטשן און האָבן דערציילט די חידושים פֿון קלעאַפּאַטרעס שיפֿן, וואָס האָבן זיך בײַם ברעג אָפֿ־געשטעלט.

— אַזעלכע שיינע שיפֿן האָט מען נאָך קיין מאַל אין ערגעץ ניט געזען!

— זיי פֿאַרכאַפֿן דאָס אויג מיט זייער פֿראַכט!

— זיי זענען באַפּוצט מיט גאַלד און זילבער!

— און ס'טראַגט זיך פֿון דאָרט אַ געזאַנג!

— און אין איינעם מיטן געזאַנג הערט מען פֿון דאָרט אויך ווי מע שפּילט! יעדער איינער פֿון די, וואָס זענען פֿונעם ברעג געקומען צו לויפֿן, האָט עפעס אַנדערש דערציילט, און דערציילנדיק האָט ער געגאַפֿט און איז געווען באַ־גיסטערט, און אַזוי זענען די דערציילטע חידושים געגאַנגען פֿון מויל־צו מויל, און די נגערקייט איז געשטיגן אַזוי הויך, אַז די אַלע מענטשן, וואָס זענען אַרום דער גרויסער קיניגלעכער טריבונע געשטאַנען, זענען אַוועק צום ברעג אַנקוקן מיט די אייגענע אויגן די שיינע שיפֿן קלעאַפּאַטרעס, און מאַרק אַנטאַני און זינע נאָענטע מענטשן זענען אויף דער קיניגלעכער טריבונע געבליבן אַזיין. דאָס האָט אים שטאַרק פֿאַרדראַסן און ער איז געווען בייַן. אָבער ער האָט דעם כּעס דאָך ניט אַרויסגעוויזן. ער האָט ווינטער געוואַרט, און ווען ער האָט געזען, אַז ער קען זיך אַלץ ניט דערוואַרטן, האָט ער צו קלעאַפּאַטרען אַוועקגע־שיקט אַ שליח, אַז זי זאָל קומען צו אים אויף אַ סעודה. ער וואַרט אויף איר...

עס האָט פֿאַנג ניט געדויערט און דער שליח איז געקומען צוריק מיט אַן ענטפֿער, אַז די קיניגין קלעאַפּאַטרע איז זייער צופֿרידן דערפֿון, וואָס מאַרק אַנטאַני האָט פֿאַר איר צוגעגרייט אַ סעודה; אָבער היינט קען זי צו דער סעודה ניט קומען, און זי פֿאַרלאַנגט, אַז ער און זינע נאָענטע מענטשן, צוזאַמען מיט די חשובֿסטע לייט פֿון דער שטאָט טאַרסוס, זאָלן קומען צו איר אויף דער שיפֿן. זי האָט פֿאַר זיי אַלעמען צוגעגרייט אַ גרויסע סעודה; און זיין וועט די סעודה אַזאַ, אַז זי וועט פֿאַנג בײַ אײַטלעכן באַזונדער בלייבן אין געדעכעניש.

דאָן האָט מאַרק אַנטאַני גענומען זיינע נאָענטע מענטשן און אויך די עלטסטע פֿון זינע חײלות און די חשובֿסטע לייט פֿון דער שטאָט טאַרסוס און ער איז מיט זיי אַוועק צום ברעג פֿונעם גרויסן טייך, וואו קלעאַפּאַטרעס שיפֿן האָבן זיך אָפֿ־געשטעלט.

די זון האָט שוין דאָן געהאַלטן בײַם פֿאַרגיין און די פֿעצטע שטראַלן אירע האָבן זיך אין די קלאַרע וואַסערן פֿון טיך אָפּגעשפּיגלט. קיין איינע פֿון די שיפֿן איז אויף אַן אָרט ניט געשטאַנען; זיי זענען אויפֿן וואַסער איז אַ האַלבן קרייז

געשוואומען און די געפארבטע רודערס פֿון ביידע זנטן האָבן פֿון זיך כוואַליעס געשלאָגן. און אין מיטן פֿון דעם האָבן קרניז, וואָס איז ווי מיט אַ צירקל געווען אָנגעצייכנט, איז שטיף געשוואומען די אויסגעפּוצטע שוף פֿון דער קיניגין קלעאַפּאַטרע. די מענטשן, וואָס האָבן פֿון ביידע זנטן מיט די אָפּגעגלידטע רו־דערס דאָס וואָסער געגראָבן, האָבן אויף די קעפּ קופּערנע העלמס געטראָגן און לעבן זיי זענען אין צוויי גלייכע רייען געשטאַנען שיינע שקלאַפּינס, אָנגעטאַן ווי וואַסער־מיידלעך. לעבן די וואַסער־מיידלעך זענען אויף אַ געשטריקטן טעפּעך געווען אויסגעזעצט אין אַ ראַד יונגע מאַנספּאַרשויענע אין ראַשיקע קליידער און זיי האָבן שטיף און פֿאַרחומט געשפּיט אויף פֿלייען און האַרפּעס און אויך אויף פֿלייעלעך אַזערליי, וואָס מע האָט געבלאָזן אין זיי. געשפּיט האָבן זיי אַזוי, אַז דאָס שטיצע רוישן פֿון די כוואַליעס און דער געמאַסטענער קליפּ־קלאַפּ פֿון די אָפּגעגלידטע רודערס איבער דעם וואַסער האָט זיך אין טאַקט צונויפֿגעגאַסן מיט דער שיינער און שטילער מזרח־מעלאָדיע, וואָס מ'האַט אויף די פֿאַרשיידענע אינסטרומענטן אויסגעשפּיט. אונטער אַ חופּה־דעכל פֿון זניד, וואָס איז געווען באַפּוצט מיט גינגאַד, איז אויף אַ ווייכער סאָפּע געלעגן קלעאַפּאַטרע אַליי, און דער גאַנצער רייץ פֿון איר זייב האָט אַרויסגעקוקט פֿון הינטער דעם דורכזיכטיקן שדייער, וואָס זי האָט געטראָגן. און לעבן דער ווייכער סאָפּע, וואו זי איז געלעגן, זענען געשטאַנען האַרבֿ־נאַקעטע יונגלעך, אָנגעטאַן ווי מלאַכימלעך און זיי האָבן אויף איר אַרויף און אַראָפּ געשאַקלט מיט פֿעכערס און שטרויס־פֿעדערן. און אויף קליינע בענקלעך, וואָס זענען מיט גאַד און זיבער געווען באַשלאָגן, זענען געשטאַנען בראַנדזענע טעצלעך מיט ווירויך און דער געשמאַקער ריח פֿון די בשמים האָט זיך געטראָגן ווייט־ווייט און האָט דערגרייכט צום ברעג נאָך איידער די שוף איז צוגעקומען אַהין.

ב

אַנטאַני איז געבליבן שטיין ווי אַ פֿאַרפּישופּטער, ווען קלעאַפּאַטרעס שוף האָט זיך בניים ברעג אָפּגעשטעלט, און נאָך מער פֿאַרפּישופּט איז ער געווען, ווען ער איז אויף דער שוף אַרויף און איז צוגעקומען צו דער ווייכער סאָפּע, וואו קלעאַפּאַטרע איז געלעגן, אָנגעטאַן ווי ווענוס, די געטין פֿון שיינקייט. ער איז געווען צעטומלט, צעמישט. און ווען ער האָט פֿאַר איר געגעבן אַ פֿאַל אויף איין קני, האָט ער ניט געקענט געפּינען קיין ווערטער איר צו זאָגן וואָס ער האָט געוואָלט. און אַזוי איז ער פֿאַר איר אויף איין קני געשטאַנען, ביז זי האָט דעם קאַפּ עטוואָס פֿונעם זינדענעם קישעלע אויפֿגעהויבן און געגעבן אַ זאַג צו אים מיט אַ שמייכל:

— ווענוס, די געטין פֿון שיינקייט, איז צופֿרידן אויפֿצונעמען ביי זיך דיאַניסוסן, דעם גאַט פֿון וויין...

ערשט דאַן איז ער פֿון דער פֿאַרפּישופּטקייט אַרויס און ער האָט זיך צעלאַכט הויך אויפֿן קול:

— כאַ-כאַ-כאַ! די געטין פֿון שיינקייט און דער גאַט פֿון וויזן!..

און באַד איז ער געוואָרן היימיש און האָט איר געהאַפֿן פֿון דער וויכער סאַפֿע זיך אויפהייבן און איז מיט איר איבער די קאַבינען פֿון דער גרויסער שיף געגאַנגען און האָט אַפֿיץ באַוואַנדערט און פֿון אַדעם געגאַפֿט. און ווען זי האָט אים אַרײַנגעפֿירט צו דער סעודה, וואָס זי האָט צוגעגרייט פֿאַר אים און פֿאַר זײַנע געסט, האָט ער זיך ניט געקענט אַפֿלויבן פֿון דעם, וואָס זײַנע אויגן האָבן געזען.

אינעם גרויסן זאַל פֿון דער שיף זענען בײַ די ווענט אין אַ קנאַלעכדיקער ראַד געשטאַנען צוועלף וויכע דיוואַנען, באַשלאָגן מיט טײַערע געשטריקטע שטאַפֿן און באַרײַגט מיט זײַדענע קישעלעך פֿון פֿאַרשיידענע קאַזירן, און בײַ יעדן דיוואַן איז געשטאַנען אַ גרויסער טיש, און אויף יעדן טיש זענען געווען אויסגעשטעלט גיִדענע און זילבערנע פֿעיס, און די גרויסע ווינ-בעכערס זענען געווען באַזעצט מיט דימענטן און בריִיאַנטן. די ווענט זענען געווען באַפּוצט מיט די טײַערסטע געשטריקטע טעפּעכער פֿון פּורפּור-רויטן קאַזיר און דער גאַנצער דיז איז געווען באַשאַטן מיט פֿרישע בלומען, און עס האָט געשמעקט און געפֿינקלט אַרום און אַרום.

— דאָס איז געטלעך! — האָט מאַרק אַנטאַני אויסגעדריקט זײַן באַגײַסטע-רונג — איך האָב אין ערגעץ נאָך אַזאַ שיינקייט און אַזאַ רײַכקייט ניט געזען!
— און דאָס איז פֿון דײַן פֿבּוד וועגן, מאַרק אַנטאַני — האָט קלעאַפּאַטרע מיט אַ זיבלעכן שמייכל געזאָגט צו אים.

— איך שעץ דאָס הויך — האָט ער זיך פֿאַר איר גענייגט — אויך רויס וועט וויסן ווי דאָס צו שעצן...

ווען אַלע האָבן זיך בײַ די טישן אויסגעזעצט און מ'האַט אַנגעהויבן עסן און טרינקען, האָט קלעאַפּאַטרע געפֿונען אַ געלעגנהייט זיך צו וויזן פֿאַר דעם נײַעם הערשער פֿון רויס אין איר פֿולן גלאַנץ; זי האָט מיט די קליגסטע זײַט, וואָס זי האָט פֿון אַלעקסאַנדריע געבראַכט, גערעדט וועגן הויכע זאַכן און זי האָט אין דעם אַרויסגעוויזן איר גרויסע באַהאַונטקייט, און יעדע באַמערקונג וואָס זי האָט געמאַכט האָט אַרויסגערופֿן די באַוואַנדערונג פֿון די קליגסטע זײַט פֿון רויס און אַלעקסאַנדריע. זי האָט אויך אַרויסגעוויזן אירע גרויסע קענטענישן אין שפּראַכן; צו די רוימער האָט זי גערעדט אויף לאַטיין, צו די גריכן אין דער געזעשאַפֿט האָט זי גערעדט גריכיש. און זי האָט אוממיסטן, נאָך פֿון פֿריער, צוגעגרייט מענטשן פֿון אַנדערע פֿעלקער — יידן, אַראַבער, פּערסיער, עטיאָפּיער און אַנדערע, און צו יעדן איינעם פֿון זיי האָט זי אויף זײַן שפּראַך גערעדט. און געטאָן האָט זי דאָס אַזוי, אַז מ'זאָל זען ווי זײַכט ס'איז איר איבערצוגיין פֿון איין שפּראַך צו דער אַנדערער.

און יעדן איינעם האָט זי געהאַט וואָס צו זאָגן, און מיט יעדן איינעם האָט זי געוואוסט פֿון וואָס צו רעדן און ווי אַזוי אים אין אַ געשפּרעך אַרײַנצוציען. און זי האָט געשײַנט מיט אירע קענטענישן, פּונקט ווי זי האָט געשײַנט מיט איר שיינקייט. און אויך אין טרינקען וויזן איז זי ניט אַפּגעשטאַנען אין גאַנצן, אַבער געטרונקען האָט זי אַזוי, אַז מ'זאָל מיינען, אַז זי טרינקט אַ סך, כאַטש אין דער

אמתן האָט זי געטרונקען ווייניק. און טרינקענדיק און אונטערהאַלטנדיק אַנדערע און אויך זיך אַליין, האָט זי די גאַנצע ציט געהאַטן אַן אויג אויף מאַרק אַנטאַנין. און אַלע מאַל, ווען ער האָט אין דער האַנט אַרײַנגענומען אַ גיַדענעם בעכער אַדער אַן אַנדער טזערע פּלי, וואָס איז מיט דימענטן און ברייִיאַנטן געווען באַשלאָגן, און ער האָט געזאָגט, אַז ער באַוואַנדערט דאָס, האָט זי אים מיט אַ שמייכל שטיף געזאָגט:

— און דאָס איז אַ מתנה פֿאַר דיר, מאַרק אַנטאַני... נעם עס...
און ער האָט גענומען, און דערביי האָט ער אַלע מאַל אַלץ דאָס זעלבע געזאָגט:
— איך שעץ דאָס הויך און אויך רויים וועט וויסן ווי דאָס צו שעצן...
ווען מ'איז פֿאַרטיק געוואָרן מיט דער סעודה ביים טיש, זענען אַלע אַרויס אויפֿן דעק פֿון דער שיף און דאָרט האָבן זיי ווידער געהאַט וואָס צו באַוואַנדערן. איבערן גאַנצן דעק פֿון דער אויסגעפּוצטער שיף זענען אין דער הויך גע- האַנגען אַנגעצונדענע פֿאַמטערנעס פֿון פֿאַרשיידענע קאָלירן און געהאַנגען זענען זיי אַזוי, אַז מיט די פֿייערלעך, וואָס האָבן אין זיי געברענט, האָבן זיי אין דער הויך אַנגעצייכנט קליעכדיקע רעדער, פֿיר-עקעדיקע קעסטעלעך און אויך האַלבע פֿלבות. און ווייל עס איז אַרום און אַרום, אין דער ווינטקייט פֿונעם גרויסן טיף, געווען פֿינצטער, און די שיף האָט זיך אויפֿן וואַסער ליכט געוויגט, האָט אַלץ אויסגעזען זייער פֿאַנטאַסטיש, פֿול מיט סודות פֿון דער נאַכט. און דאָס האָט געוויקט אויף די געסט, וואָס זענען שוין געווען ניט אין גאַנצן נישטער פֿון דעם שטאַרקן וויין וואָס זיי האָבן געטרונקען; אַלע האָבן זיך צעלייגט אויף די גע- שטריקטע טעפּעכער, וואָס מ'האַט פֿאַר זיי צוגעגרייט, און דאָן האָט קלעאַפּאַטרע געהייסן אַרײַנפֿירן די שקאַפֿן-טענצערײַנס, וואָס זי האָט מיט זיך געבראַכט, און די האַלב-נאַקטע מיידלעך מיט די שלאַנקע פֿיגורן און שיינ געטאַקטע פֿיס האָבן זיך געגעבן אַ קאָז אין אַ ווילדן טאַנץ, און דאָן האָבן זיך בײַ אַלע געסט די בלוטן אַנגעצונדן, און ווער עס האָט נאָר געוואַלט, האָט צו זיך אויפֿן געשטריקטן טעפּעך אַ האַלב-נאַקטע טענצערין צוגעצויגן און האָט זי אין זײַן אויפֿגערייציטער תּאוּוה געהאַלדזט און געקושט...
און באַדינער, וואָס האָבן זיך אין שײַן פֿון די אַנגעצונדענע פֿאַמטערנעס ווי די שאַטנס באַוועגט, האָבן אַלע מאַל צו אַן אַנדערן פֿון די געסט וויין צוגע- טראָגן, און שפּעטער, ווען די פֿייערלעך אין די פֿאַמטערנעס האָבן זיך אויסגעלאָשן און ס'איז אַרום און אַרום געוואָרן שטאַק פֿינצטער, האָבן זיך קורות פֿון ווילדקייט געמישט מיט דעם שטיףן שפּעטשען פֿון תּאוּוה, און די שיף האָט זיך שטיף אויפֿן וואַסער געוויגט...

ג

און אין אַן אַנדער ווינקל, אויפֿן דעק פֿון שיף, ווינט פֿון די אַנדערע געסט, איז קלעאַפּאַטרע געזעסן אויף אַ נידעריקן דיװאַן, אַ ווייכן, זי איז געזעסן האַלב- לייגנדיק, אַנגעזענט אויף עטלעכע זנדענע קישעלעך, און בײַ אירע פֿיס איז אויף אַ געשטריקטן טעפּעך געזעסן מאַרק אַנטאַני...
און די פֿייערלעך אין די פֿאַמטערנעס האָבן זיך אויסגעלאָשן...

ער איז אויך ניט געווען אין גאנצן ניכטער, דער מעכטיקער הערשער פֿון רוים. דערצו איז ער נאָך געווען פֿאַרשיכורט פֿון אַלץ, וואָס ער האָט היינט אויף דער שיף געזען און געהערט. און כאַטש דער קאַפּ האָט זיך אים אַ ביסל געדרייט, האָט ער דאָך געטראַכט וועגן דעם, וואָס דאָס לאַנד מצרים איז פֿאַר מיט רייכקייט און מיט גאַלד און זילבער. און טראַכטנדיק וועגן דעם, איז ער געקומען אַלץ צו דעם זעלבן שטאָט, אַז קלעאָפּאַטרע, די קיניגין פֿון מצרים, וועט אים גוט צו נויך קומען אין דעם, וואָס ער האָט שוין פֿאַרטראַכט ווי אַזוי צו באַפֿעסטיקן זיין מאַכט אַזוי, אַז ער זאָל זיין פֿריינד אָקטאַוויאַנוס אין גאַנצן קענען באַזיטיקן און אַליין ווערן דער הערשער פֿון דער רוימישער אימפעריע. ער האָט אים שוין מער ניט געדאַרפֿט, דעם פֿריינד, וואָס האָט אים געהאַלפֿן אין דער פֿאַרשווערונג קעגן קאַסיוס און ברוטוסן. ער האָט אים שוין אויך געוואָלט אַפּראַמען פֿונעם וועג ...

דער איינדרוק, וואָס קלעאָפּאַטרע האָט אויף אים געמאַכט ביי דער ערשטער באַגעגעניש אויף דער שיף האָט אים שוין געהאַט אַרײַנגעבראַכט אין אַזאַ שטיי־מונג. וואָס האָט זיך שווער געלייגט אויף זיין געמיט; עפעס איז זי דעם גאַנצן אַוונט געווען צו ערנצט, צו קלוג, אַרויסגעוויזן אַ סך וויסן און קענטעניש אין די געשפּרעכן, וואָס זי האָט געפֿירט מיט די קלוגע לייט פֿון מצרים און פֿון רוים; און דער עיקר — אין איר באַנעמונג האָט זי זיך די גאַנצע צייט געהאַלטן אַזוי, פּונקט ווי זי וואָלט טאַקע געווען ניט אַזאַ, ווי עס איז דער שטייגער פֿון אַ שיינער פֿרוי צו זיין, נאָר ווי אַ געטיין, די געטיין פֿון שיינקייט; זי האָט אַלץ אין אַ שפּייער פֿון געהיימענישן איינגעהילט; די גאַנצע סעודה האָט זי איינגעאַרדנט אַזוי, אַז אַפּצדינג זאָל זיין פֿאַנטאַטיש און זאָל מאַכן דעם איינדרוק פֿון עפעס, וואָס איז ניט מענטשלעך, נאָר געטלעך. און דאָס איז מאַרק אַנטאַגין געווען ניט אין גאַנצן צום האַרצן, און ס'האַט זיך שווער געלייגט אויף זיין געמיט ...

ער, דער געזונטער, קרעפֿטיקער רוימער, וועלכער איז אין וואַקס פֿונעם אַקסס אַרויף געווען העכער פֿון אַלע אַנדערע, האָט אין אַלגעמיין ניט ליב געהאַט קיין געטלעכקייט. ער האָט אין האַרצן געלאַכט פֿון דעם, וואָס קלעאָפּאַטרע מאַכט אַן אַנשטעל, אַז זי איז ווענוס, די געטיין פֿון שיינקייט, פּונקט ווי ער האָט געלאַכט פֿון דעם, וואָס זי רופֿט אים דיאַניסיוס, דער גאָט פֿון וויין. ער האָט ניט געהאַלטן פֿון די אַלע געטער, אין וועלכע דאָס פֿאַלק האָט געגלויבט; ער איז געווען דורך און דורך אַ זענער, אַ פּשוטער מענטש פֿון פֿלייש און בלוט. און זיצנדיק אַזוי לעבן קלעאָפּאַטרע, האָט ער געפֿילט ווי איר יונג לייב רייצט אים אַזוי, אַז אַלע בלוטן צינדן זיך אין אים אָן, און ער האָט זיך מיט אַ מאַל שטאַרק פֿונאַנדער־געלאַכט.

— פֿון וואָס פֿאַכסטו דאָס אַזוי, מאַרק אַנטאַגני? — האָט קלעאָפּאַטרע אים געפֿרעגט.

— איך פֿאַך פֿון דעם — האָט ער געענטפֿערט — וואָס דער גאָט פֿון וויין האָט איצט אַ שטאַרקן פֿאַרלאַנג צו גיין שלאָפֿן מיט דער געטיין פֿון שיינקייט ... און קלעאָפּאַטרע האָט זיך ניט פֿאַרשעמט, ווען זי האָט דאָס פֿון זינען דיפֿן דערהערט. זי האָט געוואָרט, אַז ער זאָל דאָס זאָגן, און זי האָט זיך אויך שטאַרק

צעלאַכט. זי איז באַלד פֿון דער גאַנצער געטלעכקייט אירער אַרויס, און צובייגן-
דיק זיך מיט די ברוסטן צו אַנטאַנין, האָט זי געזאָגט:

— און די געטין פֿון שיינקייט איז גרייט נאַכצוגעבן דעם פֿאַרלאַנג פֿון
דעם גאָט פֿון ווייזן...

און צו־פֿייגנדיק די לייפֿן צו זיין אויער, האָט זי מיט אַ הייסן אַטעם שטיף
אַרײַנגעשושקעט:

— און די געטין פֿון שיינקייט איז זיכער, אַז דער גאָט פֿון ווייזן וועט דאָס
הויך שעצן, און אַז אויך רוים וועט וויסן ווי דאָס אַפּצושעצן...

ער איז שוין געווען גרייט צו גיין מיט איר אין דער קאַבינע, וואו איר בעט
איז געשטאַנען, אָבער זי האָט אים אַפּגעשטעלט מיט אַ מאַך פֿון דער האַנט.

— זאָל מאַרק אַנטאַני זיך ניט אַנזען — האָט זי אים מיט אַ שמייכל געזאָגט
— די נאַכט איז נאָך גרויס, און מיר דאַרפֿן פֿריער וועגן זייער וויכטיקע זאַכן
זיך צונויפֿרעדן...

— נאָך דעם... נאָך דעם... — האָט דער גאָט פֿון ווייזן ניט געהאַט קיין
געדולד צו וואַרטן.

— ניין, פֿאַר דעם... — האָט די געטין פֿון שיינקייט זיך ניט געאַנלאָט.

און זי האָט זיך גלייך גענומען שאַפֿן מיט אים:

— זעץ זיך אַוועק לעבן מיר, מאַרק אַנטאַני — האָט זי צו אים געזאָגט —
פרוואו זיין רואיק, טראַכט ניט וועגן דעם שטאַרקן פֿאַרלאַנג, וואָס דו האַסט איצט
צו מיר, און הער זיך גוט צו צו דעם, וואָס איך וועל זאָגן...

ער האָט געפֿאַדגט און זי האָט אַנגעהויבן:

— מײַן שוועסטער — האָט זי געזאָגט — די פֿרינצעסין אַרסינאַע, געפֿינט
זיך איצט אין אַ הייליקן טעמפל ווייט פֿון אַלעקסאַנדריע. איך האָב זי אַהין פֿאַר-
שיקט, ווייז זי איז מיר געשטאַנען אין וועג. זי האָט נאָך אָבער אַלץ ניט אויפֿגע-
געבן די האַפֿענונג מיך פֿון טראַן אַרונטערצוועצן און אַליין ווערן די קיניגין
פֿון מצרים... קלאַנגען האָבן דערגרייכט צו מײַנע אויערן, אַז דער גיטלעכער
דאַרט — אַרטעמוס איז זיין נאָמען — רופֿט זי ניט אַנדערש ווי נאָר „קיניגין“.
זי איז פֿאַר מיר אַ שטערונג און מ'דאַרף זי פֿון וועג אַפּראַמען... און איך וויל
וויסן: וואָס קען רוים טאָן, אַז מײַן שוועסטער זאָל מיר ניט זיין אין וועג?..

זי האָט געוואָלט נאָך עפעס זאָגן וועגן איר שוועסטער אַרסינאַע, אָבער מאַרק
אַנטאַני האָט קיין געדולד ניט געהאַט אויסצוהערן איינצעלהייטן וועגן דעם. ער
האַט געוואָלט, אַז קלעפּאַטערע זאָל שוין וואָס גיכער ענדיקן און גיין מיט אים
אין דער באַזונדערער קאַבינע, וואו ער וועט מיט איר די גאַנצע נאַכט פֿאַרברענגען.
האַט ער קיין סך ניט געקלערט, און איבערהאַקנדיק קלעפּאַטערען אַין מיטן די
רייד, האָט ער מיט אַ פֿעסטער שטים געגעבן אַ זאָג שנעל:

— אויף מײַן באַפֿעל וועלן מאַרגן פֿאַר טאָג, נאָך איידער די זון וועט אַרויס,
געשיקט ווערן מענטשן אין יענעם הייליקן טעמפל, וואו דײַן שוועסטער געפֿינט
זיך, און זיי וועלן איר אַפּהאַקן דעם קאַפּ... איך שווער, אַז דאָס וועט געטאָן
ווערן!

— גוט! — איז קלעאָפּאַטרע פֿון זינן באַשלוס געווען צופֿרידן, און ווען ער האָט זיך געגעבן אַ הייב אויף אין זינן פֿולער הויך און איז שוין געווען גרייט צו גיין און זי אויך נעמען מיט זיך, האָט זי אים צוריק אַוועקגעזעצט.

— זאָר זיך דער גאָט פֿון ווינן ניט אַנילן — האָט זי אים געזאָגט און פֿון איר ליב האָט געאַטעמט מיט תּאוּוה — זאָר ער זיך ניט אַנילן צו דערגרייכן דאָס, אין וואָס ער איז שוין זיכער... די נאַכט איז נאָך גרויס און אין דער געטיין פֿון שיינקייט איז דער קוואַל פֿון ליבע ניט אויסגעשעפט... זיך לעבן מיר רואיק און הער ווייטער.

ער האָט געפֿאַלגט און זי האָט ווייטער גערעדט:

— פּונקט ווי מײַן שוועסטער, איז פֿאַר מײַן קרוין און אויך פֿאַר דער מאַכט פֿון רוים געפֿערלעך נאָך אַ מענטש. און דאָס איז סעראַפּיאָן, דער שני דמלך פֿון מײַן קיניגרייך אויפֿן אינדזל ציפּערן... אין איינעם מיט מײַן שוועסטער האָט ער שוין געהאַט אַנגעבאַטן הילף דינע צוויי פֿלינד, קאַסיוסן און ברוטוסן, די מער-דער פֿונעם צעזאַר, וועלכער איז, ווי דו ווייסט געוויס, דער פֿאַטער פֿון מײַן קינד. ביידע, סעראַפּיאָן און מײַן שוועסטער, האָבן קאַסיוסן און ברוטוסן געוואַלט געבן די שילף פֿון מצרים אין דער מלחמה קעגן דיר. סעראַפּיאָן האָט מיט זיי אויסגע-נומען, אַז נאָך דעם ווי זיי וועלן בייקומען דיר און דינע לעגיאָנען, זאָר מען בני מיר צונעמען די קרוין און מאַכן מײַן שוועסטער אַרסינאַע פֿאַר דער קיניגין פֿון מצרים. פֿון דעם קען זיין קלאָר פֿאַר דיר, מײַן פֿריינד מאַרק אַנטאַני, אַז די מענטשן וואָס זענען מײַנע שונאים זענען אויך דינע שונאים. איינער פֿון זיי איז סעראַפּיאָן. און איך וויל וויסן, וואָס וועט רוים טאָן מיר צו העלפֿן אים אָפֿ-ראַמען פֿונעם וועג?

— אים אָפהאַקן דעם קאַפּ! — האָט מאַרק אַנטאַני מיט אומגעדולד אַרויס-געברומט פֿון צווישן די ציין.

— ווען? — האָט קלעאָפּאַטרע אים געשטעלט אַ פֿראַגע.

און ער האָט געענטפֿערט:

— אויף מײַן באַפֿעל וועלן מאַרגן אין דער פֿרי, ווען דער טוי וועט נאָך ליגן אויף די פֿעלדער, אַרויסגעשיקט ווערן מענטשן אויפֿן אינדזל ציפּערן, און דאָרט וועלן זיי סעראַפּיאָנען אָפהאַקן דעם קאַפּ...

— גוט! — איז זי פֿון זינן ענטפֿער געווען צופֿרידן.

ער האָט געמיינט, אַז זי איז שוין פֿאַרטיק צו גיין מיט אים, און ער האָט זי געגעבן אַ כאַפּ אויף די הענט און איז שוין געווען גרייט זי אַרײַנצוטראַגן אַהין, וואו דאָס בעט שטייט שוין גרייט. אָבער איין וואָרט אירס איז געווען גענוג. ער זאָר איר ווערן אונטערטעניק און טאָן, וואָס זי הייסט. און באַלד איז ער שוין ווידער געזעסן לעבן איר אויף דעם זעלבן פֿלאַץ ווי פֿריער און האָט זיך צוגעהערט צו דעם וואָס זי רעדט:

— נאָך אַ קייניקייט — האָט זי געזאָגט — און איך בין פֿאַרטיק...

זי איז געווען זייער צופֿרידן דערפֿון, די קיניגין פֿון מצרים, וואָס ער גלוסט אַזוי צו איר און וואָס די תּאוּוה ברענט אַזוי אין אים. און פּונקט ווי זי וואָלט גאָר

אין גאַנצן ניט געטראַכט וועגן דעם, וואָס ער וויל אַצינדער, האָט זי אים רואיק און געפֿאַסן אַנגעהויבן דערציילן אַ גאַנצע געשיכטע:

— דאָס איז געשען — האָט זי געזאָגט — נאָך מיט עטלעכע יאָר צוריק, ווען יודיוס צעזאָר האָט אין גאַנצן פֿאַרטייליקט די הייליגות פֿון מצרים. מײַן ברודער, טאַלמי דער פֿערצנטער, דער קיניג פֿון מצרים, איז דאָן אומגעקומען. ער איז דערטרונקען געוואָרן. ווען מ'האַט אים פֿון וואָסער אַרויסגעצויגן, האָט מען זיין טויטן קערפּער דערקענט. און ס'איז איבעריק צו זאָגן, אַז זיין טויט איז פֿאַר מיר געווען אַ פֿרייד, ווייל ווען ער האָט געלעבט, איז ער פֿאַר מיר געווען אַ שטערונג צו דער קרוין... אין מצרים איז מען די גאַנצע צייט געווען זיכער, אַז ער איז טויט. אָבער די לעצטע צייט האָט זיך מיט אַ מאָל באַוויזן אַ יונגעראַן, וואָס מאַכט גרויס טומל און דערציילט אומעטום, אַז איך האָב אוממיסטן אַרויסגעפֿאַזט אַ קלאַנג, אַז דער קיניג טאַלמי, מײַן ברודער, איז דערטרונקען געוואָרן; אויף אַלע געמאַרקן און אין אַלע שטעט שרײַט ער, אַז דער קיניג טאַלמי לעבט און אַז ער איז דאָס דער קיניג טאַלמי... און עס געפֿינען זיך מענטשן, וואָס גלויבן אים, און זיי זאָגן, אַז ניט איך דאַרף קיניגן איבערן לאַנד מצרים, נאָר ער... איך ווייס וואו ער געפֿינט זיך אַצינדער און איך וויל וויסן: וואָס דענקט רױם צו טאָן מיט אים?

— אים אָפּהאַקן דעם קאַפּ! — האָט מאַרק אַנטאַני פֿון צווישן די ציין אַרויס-געברומט — אים אָפּהאַקן דעם קאַפּ!..

ער איז געווען גרייט אַרויסצוגעבן אַ באַפֿעל, אַז מ'זאָל אַ וועלט מיט מענטשן אָפּהאַקן די קעפּ, אָבי קלעאַפּאַטרע זאָל שוין ענדיקן און גיין מיט אים אַהין, וואו עס שטייט איר בעט. און ווען זי האָט געזאָגט, אַז דערווייל האָט זי געענדיקט און אַז זי דאַנקט אים זייער דערפֿאַר, וואָס ער האָט זי פֿאַרשטאַנען און אַזוי פֿיר פֿרײַנדשאַפֿט אַרויסגעוויזן, האָט ער זי געגעבן אַ כאַפּ אויף די הענט און האָט זי אַוועקגעטראַגן אַהין...

דאַרט האָט די געטין פֿון שיינקייט נאַכגעגעבן דעם פֿאַרלאַנג פֿון דעם גאָט פֿון ווײַן...

און פֿאַר טאַג, ווען די זון איז אויפֿגעגאַנגען אין מזרח, האָבן אויף דער שיף אַלע שוין געוואוסט, וואָס ס'איז אין יענער קאַבינע געשען בײַ נאַכט און איינער דעם אַנדערן האָט שטידערהייט און מיט אַ ברייטן שמייכל די גרויסע בשורה אַנגעזאָגט:

— איצט איז דאָס קיניגרייך פֿון מצרים שוין פֿאַרזיכערט...

— רױם וועט דאָס קיניגרייך פֿון מצרים שוין ניט אַפֿנשלינגען...

און אַלט געווען איז קלעאַפּאַטרע דעמאָלט ניט מער ווי זיבן און צוואַנציק

יאָר...

פֿאַרשיפורט פֿון די נעכט פֿון ליבע, וואָס האָבן אַרץ מער צערייצט די גרויסע תּאוה אין אים, האָט מאַרק אַנטאַני בלויז די ערשטע עטלעכע טעג

אויף דער שיף זיך געהאַלטן אַזוי, אַז קלעאַפּאַטרע זאָל זען ווי איידל און ווי צאַרט ער קען זיין אין זיין ליבע צו אַ פֿרוי. נאָך דעם אַבער האָט ער שוין פֿאַר איר מער זיין זענדערשישע גראַבקיט ניט געדאַרפֿט פֿאַרשטעלן. עס איז שוין ניט געווען נייטיק ער זאָל דאָס פֿאַרשטעלן. ער האָט זיך שוין געקענט ווּזיין פֿאַר איר אַזוי ווי ער איז. און אַלע מאָל, ווען ער האָט געפֿילט ווי די ליפּן צינדן זיך ביי אים אָן פֿון דעם שטאַרקן באַגער צו פֿילן איר ליב און איר ברענענדיקע תּאוּוה, האָט ער דאָס איר געקענט זאָגן אָפֿן. און אַ מאָל האָט זי גאַרניט געוואָרט ביז ער וועט דאָס איר זאָגן; עס איז געווען גענוג, אַז זי זאָל דערזען דאָס באַקאַנטע פֿינערל אין זינע אויגן, און זי אַזיין האָט אים מיט אַ הייסן אַטעם שטילערהייט אין אויער אַרבינגעשושקעט:

— איך ווייס, אַז דו ווילסט איצט זאָגן, אַז דער גאָט פֿון ווּזיין וויל גיין שלאָפֿן מיט דער געטיין פֿון שיינקייט...

און צו דעם האָט זי בלוזי איין וואָרט צוגעגעבן:
— קום!..

עס איז ניט אוועק קיין איין אַוונט, אַז קלעאַפּאַטרע זאָל אויף דער שיף ניט פֿראַווען קיין גרויסע סעודה פֿאַר דעם מעכטיקן הערשער פֿון רוים. זי האָט אים די גאַנצע צייט ניט אָפּגעלאָזן פֿון זיך און זי האָט שוין געזען, אַז יעדע סעודה זאָל אַריבערשטינגן די פֿריערדיקע מיט ריכטיקייט און גלאַנץ. אויף איר באַפֿעל האָט מען אַלע מאָל אַנדערע גילדענע און זילבערנע פֿליס אויף די טישן אוועק געשטעלט, און אַנדערע מאַכיים און געטראַנקען דערלאָנגט, און אַנדערע טייערע מתנות צווישן די געסט צעטיילט. זי האָט אַרץ געוואָלט, אַז מאַרק אַנטאָני זאָל גאַפֿן, ער זאָל זיין איבערראַשט פֿון דער גרויסער ריכטיקייט, פֿון דעם ברייטן פֿאַרנעם. און דערביי האָט זי אין זינען געהאַט אַזוינס, וואָס זי האָט נאָך מורא געהאַט צו טראַכטן וועגן דעם צו אָפֿט און זי האָט דאָס אַרץ אָפּגעלייגט אויף שפּעטער... זי האָט געטראַכט, אַז מיט דער הידף פֿון מאַרק אַנטאָני וועט זי איר קינד, דאָס יינגל וואָס זי האָט געבוירן פֿון יוליוס צעזאַר, אַפֿשר קענען ברענגען צו דער מאַכט איבער דער גאַנצער רוימישער אימפעריע, און ביז ער וועט אויסוואַקסן, וועט זי דערווייזל רעגירן... אַרץ מיט דער הידף פֿון מאַרק אַנטאָני...

אויף דער לעצטער סעודה, וואָס זי האָט אויף דער שיף געפֿראַוועט פֿאַר אים, האָט זי געזען, אַז דער גלאַנץ זאָל איבערשטינגן די אַלע פֿריערדיקע סעודות. און דאָן האָט מען, אויף איר באַפֿעל, אויפֿן דיל פֿונעם גרויסן זאָל אויסגעשפּרייט אַזוי פֿיל בלומען, אַז זיי זענען געווען ניט ווייניקער ווי צוויי איילן די טיף, און איבער זיי האָט מען אַ געשטריקטע נעץ אויסגעצויגן און צו די עקן פֿון די ווענט צוגעשלאָגן, און עס איז אויסגעקומען, אַז די געסט שפּאַנען אויף אַ טעפּעך פֿון לעבעדיקע בלומען.

און אויף די נידעריקע סאַפֿעס, די ווייכע, האָט מען אוועקגעלייגט אַזעלכע זינדענע קישעלעך, וואָס מ'האַט נאָך פֿריער ניט געזען. און אויף די טישן האָט מען צעשטעלט אַזעלכע גילדענע און זילבערנע פֿליס, וואָס מ'האַט נאָך פֿריער קיין מאָל ניט באַמערקט.

און דער ווייז, וואָס מ'האַט געטרונקען, איז געווען אַזאַ, וואָס מ'האַט נאָך פֿריער ניט פֿאַרוואַכט.

און ווען די סעודה האָט זיך געענדיקט, האָט קלעאַפּאַטרע אַליין צווישן די רוימישע געסט מתנות צעטיילט. איטלעכער באַזונדער האָט פֿון איר געקראָגן אַ מתנה לויט זיין ראַנג. און באַגלייטנדיק זיי פֿונעם ברעג צוריק אין שטאָט אַרײַן, האָט זי פֿאַר זיי אַלע, ווי עס פּאַסט פֿאַר אַזעלכע חשובֿע לײַט, באַזונדערע טראַג־שטולן צוגעגרייט, און אירע שקלאַפֿן פֿון מצרים האָבן די רוימישע געסט איבער די פֿינצערע גאַסן פֿון טאַרסוס געטראָגן. אין פֿאַרויס זענען געגאַנגען האַלב־נאַקעטע מענטשן מיט לײַבער פֿון בראַנדו, און אין די הענט האָבן זיי געטראָגן אַנגעצונדענע פֿאַקלען צו באַלײַכטן דעם וועג, און לעבן זיי האָט אַ קאַפעליע געשפּילט אויף פֿלייטן, פֿיפֿלעך און אויך אויף האַרפֿעס. און אַלע רוימישע געסט אויף די טראַגשטולן זענען געווען שיפור פֿאַר פֿרייד און פֿון ווייז. און מער ווי אַלע אַנדערע, איז געווען באַזויפֿן מאַרק אַנטאַני אַליין. עס איז צו זיין גרויסער פֿרייד דאַן גאַר קיין ברעג ניט געווען. און אַלע מאַל האָט ער מיט זיין קול געוואַלט אונטערקאָפֿן די איינשטאַטיקע מזרח־מעלאַדיע, וואָס די קאַפעליע האָט געשפּילט, אָבער דאָס האָט זיך אים אַרץ ניט איינגעגעבן און ער האָט דערפֿאַר געלאַכט און געלאַכט אַזוי הייכליק, אַז זיין געלעכטער האָט ווייט־ווייט אָפּגעקלונגען:

— כּאַ־כּאַ־כּאַ !

און:

— כּאַ־כּאַ־כּאַ !

עס איז אים געווען גוט, דעם מעכטיקן הערשער פֿון רוים. קיינער איז צו אים ניט געווען גלײַך. דער גורל פֿון לענדער און פֿעלקער איז געלעגן בני אים אין די הענט. ער האָט געקענט אַרונטערוואַרפֿן קיניגן און אַרײַפֿזעצן אַנדערע אויף זייער אָרט. זיין מאַכט האָט זיך איבער אַ האַלבער וועלט געשפּרייט. און די נעכט פֿון תּאוּוה מיט קלעאַפּאַטרען אויף דער שיף זענען אים נאָך אין טעם געלעגן און ער האָט געוואוסט, אַז עס וועלן זיין נאָך און נאָך אַזעלכע נעכט ...

אויף קלעאפאטרעס וועגן

א

יך אַלע הויפטשטעט פֿון די מזרח־לענדער, וואָס זענען אונטער דער רוימישער הערשאַפֿט געשטאַנען, האָט מען אויף אַלע געמאַרקן גערעדט וועגן דעם, ווי אזוי מאַרק אַנטאַני פֿירט זיך אויף אין אַלעק־סאַנדריע, די הופּטשטאָט פֿון מצרים.

מ'האַט דערציילט :

— ער איז אין גאַנצן בײַ דער קיניגין קלעאָפּאַטרע אין די הענט און זי טוט מיט אים אַלץ, וואָס זי וויל נאָר ...

— ער איז בײַ איר פּונקט ווי אַ שקלאָף ...

— אין אירע אָרעמס האָט ער אין גאַנצן פֿאַרגעסן צוליב וואָס ער איז פֿון רוים געקומען.

— און ער טוט אַזעלכע זאַכן, וואָס פּאַסן זיך גאַרניט פֿאַר מענטשן אין זײַן שטאַנד.

— אָפֿט מאַל, ווען ער איז שיכור פֿון ווײַן און פֿון לײַבע, פֿאַרשטעלט ער זיך פֿאַר אַ שקלאָף און צוזאַמען מיט קלעאָפּאַטרען לאָזט ער זיך אַרויס בײַ נאַכט איבער די גאַסן פֿון אַלעקסאַנדריע און קלאַפּט אָן אין די טירן און פֿענצטער פֿון פֿרעמדע הײַזער און אַנטדויפֿט ...

— ער איז שטענדיק שיכור פֿון ווײַן און פֿון לײַבע ...

— פּונקט ווי אַ ינגל, אַ פֿאַרשײטער ...

— און ס'טרעפֿט, אַז מ'דויפֿט אים נאָך און מ'כאַפט אים און מ'שלאָגט אים אָן דערפֿאַר ...

— דער מענטש, וואָס האָט די מאַכט פֿונעם צעזאַר איבערגענומען, האָט אין גאַנצן די בושע פֿאַרלוירן ...

— און מע דאַרף זיך שעמען דערמיט, וואָס מע דאַרף גאַר אַזאַ הערשער זײַן אונטערטעניק !!

אויך אין די קיניגלעכע הויפֿן האָט מען וועגן דעם גערעדט. און דאַרטן האָט מען דערבײַ שוין איינער דעם אַנדערן איבערגעגעבן, אַז אין רוים אַליין איז איצטער אויך זייער אומרואַיק און אַז מע קען זיך דאַרט ריכטן אויף אַ נײַער איבערקערעניש ...

אומעטום האָט זיך אין דער דופֿט שוין געפֿילט דאָס אַנקומען פֿון נײַע גע־שעענישן. און אויף אַלע וועגן און שטעגן, וואָס האָבן געפֿירט צו די גרענעצן

פֿון לענדער און מלכות. האָבן זיך ווידער באַוויזן באַוואַפֿנטע מחנות פֿון פֿוס־גייער און רבֿטער, און ס'איז ניט אַוועק קיין איין טאַג, אַז מ'זאָג ניט הערן וועגן נניע היילות, וואָס האָבן זיך אַנגעשאַסן אַן די, וואָס זענען שוין אַרויס אין אַן אַפֿענער מלחמה קעגן דער הערשאַפֿט פֿון רוים איבער די לענדער פֿונעם מזרח. אויך אין ירושלים איז די אומרויאַקייט געווען גרויס. און בנים קיניג הורקונוס אין הויף האָט מען שוין שטיצער־הייט גערעדט דערפֿון, אַז מ'קען זיך ריכטן, אַז אויך אין יהודה זאָל דאָס פֿאַרק אויפשטיין קעגן רוים. בנים אַטן הורקונוס האָבן זיך די פֿרייצעס דאָן נאָך מער אינגעבויגן, און אַזע מאַל, ווען ער האָט געהערט ווי מ'רעדט דערפֿון, האָט דאָס פנים ביי אים זיך ווי פֿון אַ שאַרפֿן ווייטיק פֿאַר־קרימט און ער איז אַוועק ווייטער, כדי ער זאָל דאָס ניט הערן, הורדוס איז דאָן גאַנצע טעג געווען פֿאַרנומען און אין איינעם מיט זיין עסטערן ברודער פֿאַזאַעל האָט ער די גאַנצע שטאַט פֿאַרפֿרייצט מיט אויסשפירער און זיי אַנגעזאָגט צו פֿאַרשרייבן די נעמען און האַלטן אויפֿן אויג די אַזע מענטשן, וואָס וועלן זיך ערגעץ אַרויסכאַפֿן מיט אַ גוט וואָרט אויף אַנטיגאָנוסן דעם חשמונאי, וואָס איז איצט פֿאַרטריבן אין דער פֿרעמד און רייסט זיך אַזוי מיט אַזע כוחות צו דער קרוין פֿון דער מלכה אין יהודה. אַלכסנדרה, מרימס מוטער, איז געווען אַזוי צעטומלט, אַז זי האָט אַרײַן ניט געוואוסט מיט וועמען זי זאָל האַלטן, ווייל אַזע מאַל, ווען זי האָט אַפֿגעמאַכט ביי זיך, אַז זי זאָל זיין קעגן פֿאַרק, איז איר באַלד אַננגעפֿאַרן, אַז אַפֿשר לוינט זיך דאָס גאַרניט, ווייל ס'קען דאָך זײַן, אַז אויב דאָס פֿאַרק וועט איצטער טאַקע אַרונטערואַרפֿן פֿון זיך דעם יאָך פֿון די רוימער, וועט מען איר פֿאַטער הורקונוס אַרונטערזעצן פֿונעם טראָן און איר ייִגסטער זון אַריסטובולוס וועט ווערן דער קיניג פֿון יהודה...

און מרים האָט זיך ווי אַ שאַטן אַרומגעדרײַט אין הויף. זי האָט זייער ווייניק גערעדט און זיך מער צוגעהערט צו דעם וואָס אַנדערע רעדן. און אַזע מאַל, ווען זי האָט געזען ווי הורדוס זיצט אַ פֿאַרטיפֿטער איבער אַ שטיק פֿאַרמעט און מאַכט דאָרט סימנים און צייכנס, האָט זי שוין געוואוסט, וואָס דאָס מיינט. און דאָן האָט זי זיך אַוועקגעשטעלט לעבן אים און אַרונטערלאָזנדיק די אויגן צו דער ערד, האָט זי שטיף און אויך מיט אַ טאָן פֿון ווייטיק, וואָס האָט אין זיך געהאַט אַ סך חן, געזאָגט :

— איך וויל ניט, אַז דו זאָסט ווידער גיין האַלטן מלחמה! ..

און ער האָט צו איר גערעדט, ווי ער וואָלט אין יעדן וואָרט געוואָלט אַרײַב־געבן דעם תּוֹך פֿון דער גאַנצער ליבע, וואָס ער האָט געפֿילט צו איר :

— מײַן שײַנע מרים, מײַן ליבע מרים, שלעכטע מענטשן האָבן זיך אויף אונדז פֿאַרלייגט. שלעכטע און נאַרישע מענטשן. זיי מײַנען, אַז מיט פֿייער קען מען בלויז די פֿיניצטערניש באַזייכטן און זיי ווייסן ניט, אַז פֿייער פֿאַרברענט און מאַכט אַש פֿון אַרץ...

אַרײַן אַ מענטש ביי וועמען מאַכט איז געווען די וויכטיקסטע זאַך אין דער וועלט, האָט ער בשום אופֿן ניט געקענט פֿאַרשטיין, ווי אַזוי זיין פֿריינד מאַרק אַנטאַני האָט זיך געקענט אַרונטערלאָזן אַזוי נידעריק און ווערן אַ שקלאַף ביי קלעפֿאַטרען און דערמיט שטעלן אין סכנה די גאַנצע מאַכט, וואָס ער האָט אין

די הענט. ער איז געווען אין פעס אויף קלעאפאטרען. ער האָט זי אין געדאַנק מיט די ערגסטע נעמען אָנגערופֿן. און די וועגן אויף וועלכע עס האָבן איצט גע- מאַרשירט די חיילות פֿון די פֿעלקער, וואָס זענען קעגן רוים אויפֿגעשטאַנען, האָט ער געגעבן אַ נאַמען „קלעאפאטרעס וועגן“...

וואָס אַ מאָס איז די דאַגע געוואָרן אַלץ ערנצטער און ערנצטער. איבער אַלע פֿענדער פֿונעם נאַענטן מזרח האָט זיך אַ פֿייער צעפֿלאַקערט. און אין יענער צייט האָט פֿאַקאַרוס, דער זון פֿונעם קיניג פֿון פֿרת, צונויפֿגענומען אַ סך חיילות פֿון פֿוסגייער און ריזטער; זייער צאַל, האָט מען געזאָגט, איז געווען אַזוי גרויס ווי די זאַמד ביים ברעג ים, און זיי האָבן געטריבן די רוימישע פֿעגיאַנען און זיי פֿאַריאַגט פֿון די אַלע ערטער, וואו זיי זענען געשטאַנען. און אין אַ קורצער צייט האָבן זיי פֿאַרנומען גאַנץ סיריע און האָבן זיך געשפּאַרט נאָך ווייטער.

עס איז די פֿרתים דעמאָלט שוין ניט אָנגעקומען שווער די רוימישע פֿעגיאַנען צו טרייבן; אין אַ סך שטעט האָבן די אַינזוואוינער אַרײַן פֿאַר זיי די טויערן געפֿעלט און זיי אויפֿגענומען מיט פֿרייד. ס'האַט געהייסן, אַז זיי קומען באַפֿרײען די באַפֿעלקערונג פֿון דעם רוימישן יאָך. און דאָס האָט פֿאַראייניקט אַפֿילו די, וואָס האָבן זיך פֿריער אַרומגעריסן צווישן זיך. און די רוימישע פֿעגיאַנען האָבן זיך מער שוין גאַרניט אַנגעשטעלט פֿאַר דער רוימישער מאַכט; זיי האָבן שוין מער ניט געהאַט דעם מוט וואָס פֿריער; נאָך איידער די אָנגרייפֿער זענען צו זיי נאַענט צוגעקומען, האָבן זיי זיך צוריקגעצויגן, און די ערטסטע האָבן זיי ניט געקענט אַננרעדן, אַז זיי זאָלן זיך שרִאָגן. זיי האָבן זיך שוין מער ניט גע- וואָרט שרִאָגן פֿאַר רוים אין דער צייט, ווען מאַרק אַנטאַני אַרײַן איז אַזוי פֿאַרטאַן אין זײַן זיבע מיט קלעאפאטרען, אַז ער האָט אין גאַנצן פֿאַרגעסן אַז זיי און אויך אַזן רוים...

און דאָן האָט אַנטיגאָנוס דער חשמונאי געשדאַסן אַ בונד מיט די פֿרתים, אַז זיי זאָלן צוזאַמען מיט זײַנע חיילות גיין אויף יהודה און אים דאָרט אַרויפֿזעצן אויפֿן טראָן...

ער האָט דאָן די פֿרתים אַ סך צוגעזאָגט, אַנטיגאָנוס דער חשמונאי. און דער עיקר פֿון דעם, וואָס ער האָט זיי צוגעזאָגט, איז באַשטאַנען אין דעם, אַז נאָך דעם ווי די מדחמה וועט זײַן געענדיקט, וועט ער זיי באַזוינען מיט טויזנט גיִדענע רענדלעך און יהודה וועט שטענדיק זײַן מיט זיי אין אַ בונד קעגן דער הערשאַפֿט פֿון רוים.

— מיר ווילן אויף זיך ניט האָבן קיין יאָך פֿון פֿרעמדע! — האָט ער, רעדנ- דיק וועגן דעם, געשריגן אויפֿן קוף און זיך אַזוי געוואַרפֿן, אַז די שווערד, וואָס ער האָט געטראָגן, האָט זיך געהאַלטן אין איין שאַקלען אַהער און אַהין — מיר ווילן ניט! און דאָס וועלן מיר קענען דערגרייכן נאָר דאָן, ווען מיר וועלן אַלע זײַן פֿאַראייניקט אין אַ בונד. מיר וועלן פֿעבן אין שלום מיט אונדזערע שכנים. אַבער זיי, די רוימער, דאַרפֿן מיר דאָ ניט!

ער האָט זיך אַזוי געהיצט, זיך אַזוי געקאַכט, אַז ס'איז גאַר אוממעגלעך געווען אים אַינצוהאַרטן. און כאַטש קיינער האָט בײַ אים ניט געפֿרעגט ווי אַזוי מ'זאָל די מחנות פֿירן אויף ירושלים, האָט ער שוין אַצדײַנג געהאַט פֿאַרטיק:

— איין טייל פֿון די היילות — האָט ער געזאָגט — וועט זיך די גאַנצע צייט האָלטן ביים ברעג ים, און דער צווייטער טייל וועט אָנפֿאַן אויף יהודה אויפֿן וועג פֿון דער יבשה. אויב דער ערשטער אָנגריף וועט זיך ניט אַנגעבן, וועט דאָן קומען צו הייל יענער טייל, וואָס וועט זיך די גאַנצע צייט האָלטן ביים ברעג ים.

פֿון די גאָר גרויסע קריגספֿירער איז אַנטיגאָנוס גראָד ניט געווען. אָבער דערמיט אַליין, וואָס ער האָט זיך אַזוי געהיצט און גערעדט מיט אַזאַ טאָן פֿונקט ווי ער וואָלט טאַקע געווען אַ גרויסער העלד, האָט ער אויף דעם עלטסטן פֿון די פֿרתים אַזוי געווירקט, אַז ער האָט זיך טאַקע צוגעהערט צו דעם, וואָס ער האָט געזאָגט, און צו די עצות וואָס ער האָט געגעבן. און ווען איין טייל פֿון די מחנות איז צוגעקומען ביז צום באָרג כּרמל, און אַ סך ייִדן זענען דאָרט אַרויס־געגאַנגען אַקעגן און זיך אָנגעשלאָסן אָן די היילות, וואָס זענען אויף ירושלים געגאַנגען, זענען די פֿרתים שוין געווען זיכער, אַז אַנטיגאָנוס איז אַ גרויסער קריגספֿירער און אַז ער איז ביים פֿאַלק טאַקע זייער שטאַרק באַליבט.

אַפֿילו אַנטיגאָנוס אַליין האָט אָנגעהויבן צו גלויבן אין דעם. און ער האָט געהאַפֿט, אַז דער גאָט פֿון ישׂראל וועט אים איצטער שוין מער ניט פֿאַרלאָזן, און ער האָט זיך שוין פֿאַרגעשטעלט ווי די שיינע מרים, די טאַכטער פֿון זיין ברודער אַפֿסנדר, וועט אים אין ירושלים באַגעגענען מיט אַפֿענע אַרעמעס און וועט זיך שעצן גליקלעך, ווען ער וועט זי נעמען פֿאַר אַ וויב ...

רײַטנדיק אויף אַ פֿערד דער ערשטער אין די רייען, האָט ער אונטער־געגעבן מוט די ייִדן, וואָס האָבן זיך אָן די מחנות פֿון די פֿרתים אָנגעשלאָסן.

— קינדער פֿון ישׂראל — האָט ער אויפֿן קול געשריגן, ווען מ'איז צו די טויערן פֿון אַ שטאָט צוגעקומען — זאָר גאָט שטאַרקן אַינערע הענט! געדענקט, אַז דאָס איז אַ מלחמה פֿאַר דער פֿרייהייט פֿון אונדזער פֿאַלק און פֿאַר דער פֿריי־הייט פֿון אונדזער גלויבן!

די גאַנצע ענערגיע, וואָס האָט זיך אין אים אָנגעקליבן פֿאַר דער צייט, וואָס ער איז געווען אַ פֿאַרטריבענער אין דער פֿרעמד, האָט איצט פֿון אים ווי פֿון אַ קוואַל געשלאָגן. ער האָט ניט גערוט; ער האָט געיאָגט אַנדערע און אויך זיך אַליין; קיין סכּנה האָט אים ניט געשראַקן; ער איז אומעטום געווען דער ערשטער אין פֿיער, און אַלע האָבן זיין העלדישקייט באַוואונדערט.

דאָן האָט דאָס פֿאַלק ווידער דערקענט אין אים דעם חשמונאי, וואָס קען אַינשטעלן זיין לעבן פֿאַר דער פֿרייהייט פֿונעם פֿאַלק און פֿונעם לאַנד. און פֿון אַלע זייטן האָט מען געשטראָמט אין די רייען פֿון זיינע מחנות; דער אַנדענק פֿון זיינע עלטערן און אור־עלטערן, וואָס האָבן גרויס געמאַכט דעם נאָמען פֿון יהודה צווישן די פֿעלקער, האָט ווידער אָנגעצונדן די הערצער און די מוחות פֿונעם פֿאַלק, און אַפֿילו די פֿרושים, וואָס זענען פֿריער געווען קעגן אים, האָבן אומעטום צווישן פֿאַלק געפֿריידיקט, אַז מ'זאָר אים העלפֿן אין דער מלחמה. און ווען ער איז מיט זיינע היילות צו ירושלים צוגעקומען, האָט מען פֿאַר אים די טויערן פֿון דער שטאָט געעפֿנט, און ווען ער איז אַהין אַריינגעפֿאַרן מיט גרויס

נצחון, איז די פרייד אין שטאָט געווען גרויס און אַלע גאָסן זענען פֿאַרהילכט געוואָרן פֿונעם בלאָזן פֿון שוֹפֿרות און פֿונעם שאַפֿן פֿון טרומפֿייטן...

ב

אַבער דאָס אַרײַנקומען קיין ירושלים האָט נאָך אַפֿן ניט געמיינט, און די גאַנצע שטאָט איז שוין אין די הענט פֿון אַנטיגאָנוס דעם חשמונאי, און אז ער איז שוין דער הערשער פֿון יהודה.

דעם הויף האָט ער ניט געקענט נעמען.

דאָרט האָט הורדוס זיך גוט באַפֿעסטיקט מיט זינע חיליות. ער האָט אינע-ווייניק און אין דרויסן אַוועקגעשטעלט אַ שטאַרקע וואַך און ניט צוגעלאָזט אַהין די מחנות פֿון אַנטיגאָנוס. ער האָט זיי געטריבן אַפֿן ווינטער און ווינטער, און ווען זיי האָבן זיך באַפֿעסטיקט אויפֿן טעמפל-באַרג, האָט ער דאָרט אין די גאַענטע הניזער אַרײַנגעזעצט זעלנער, וואָס זאָלן האַלטן אָן אויג אויף די, וואָס האָבן זיך אויפֿן באַרג באַפֿעסטיקט. און דאָן האָט זיך דאָס געשעג אין די גאַסן פֿון שטאָט נאָך מער צעפֿאַקערט; די אַננוואוינער פֿון ירושלים האָבן אונטערגעצונדן די הניזער, וואו הורדוסעס זעלנער זענען געשטאַנען, און אַ סך פֿון זיי זענען לעבע-דיקערהייט פֿאַרברענט געוואָרן און אַנדערע זענען קוים מיטן לעבן אַנטלאָפֿן.

נאָך מער האָט זיך די מלחמה צעפֿאַקערט, ווען יידן פֿון גאַנצן לאַנד האָבן אויף שבוֹעות עולה-רגל געווען קיין ירושלים. די אַלע, וואָס זענען געקומען אַהין אויף יום-טובֿ, זענען געווען באַוואָפֿנט און זיי האָבן זיך גלייך אָנגעשראַסן אָן די חיליות, וואָס האָבן זיך געשראַגן פֿאַר אַנטיגאָנוס דעם חשמונאי און קעגן הורדוס דעם אדומי. וואָס אַ מאָל האָט די מלחמה זיך פֿאַרשפּרייט אַפֿן ווינטער און ווינטער. מע האָט זיך געשראַגן איבערן גאַנצן לאַנד. אַלע מאָל האָט זיך אַ פֿייער ערגעץ אַנדערש באַניס צעפֿאַקערט.

און בלוט האָט זיך ווי וואָסער געגאָסן. און אומעטום האָבן זיך אויף די גאַסן פֿון דער שטאָט ירושלים געוואַלגערט הרוגים. און ביי נאַכט, ווען ס'איז געווען שטיף און מ'האָט פֿון דער גאַענט געהערט די טריט פֿון באַוואָפֿנטע וועכטער, וואָס האָבן געשפּאַנט הין און צוריק, האָט מען פֿון דער ווינטנס, פֿון די בערג אַרום און אַרום, געהערט דאָס יאָמערן פֿון שאַקאַלן, וואָס זענען אין גרויסע טשערעדעס אַרומגעלאָפֿן הונגעריקע און געזוכט עמעצן אויף וועמען זיי זאָלן קענען אָנפֿאַלן און אים אויף שטיקער צערניסן. זיי, די אויסגעהונגערטע שאַקאַלן, האָבן פֿון דער ווינטנס געשמעקט בלוט — בלוט פֿון מענטשן, און זיי האָבן מיט זייער יאָמער שטיקער געריסן פֿון דער נאַכט...

אין אַזעלכע נעכט האָבן זיך אין אַ סך שטיבלעך קינדער פֿון שלאָף אויפֿ-געכאַפט און זענען זיך אין אַ געוויין פֿאַרגאַנגען רופֿנדיק די מאַמעס.

די טאַטעס האָבן די צעשראַקענע קינדער ניט געקענט רופֿן; זיי זענען אַלע געווען אויף די שלאַכטפֿעלדער און זיי זענען ערגעץ אין ליינונטענע געצעלטן אויף דער ערד געשראַפֿן, אָנגעטאָן אין די קליידער און מיט די שווערדן אויף

דער זינט. ווער ס'האט נאָר געקענט האַלטן אַ שווערד אין האַנט, איז דאָן אויפֿן
שלאַכט־פֿעלד געווען. ווער — אין די מחנות פֿון אַנטיגאָנוס דעם חשמונאי און
ווער — צווישן די חיילות פֿון הורדוס און פֿאַזאַעז, די זין פֿון אַנטיפֿאַטרוסן.
ברידער האָבן זיך מיט ברידער געשלאָגן, און גאַנץ ירושלים איז געווען פֿאַר־
פֿלייצט פֿון בלוט...

ג

דער עלטסטער פֿון די פֿרתיים האָט שוין געהאַט אַנגעהויבן פֿאַרלירן
דאָס געדולד.

— די יודן אין ירושלים — האָט ער געזאָגט — וועלן קיין מאָל ניט אויפֿ־
הערן זיך אַרומרנטן צווישן זיך. דאָס איז אַ פֿאַרעקשנט פֿאַלק, וואָס וויל זיך
פֿאַר קיינעם ניט בייגן. ניט פֿאַר אייגענע און ניט פֿאַר פֿרעמדע...
עס האָט שוין געהאַלטן דערביי, אַז ער זאָל נעמען זינע חיילות און זיך
אין גאַנצן צוריקציען פֿון יהודה. אָבער אַנטיגאָנוס האָט אים שטאַרק געבעטן,
ער זאָל דאָס ניט טאָן; ער האָט אים אויך צוגעזאָגט צו פֿאַרגרעסערן די באַ־
פֿוינונג פֿון גאָלד און זילבער. און דאָן איז געבליבן, אַז ער, דער עלטסטער פֿון
די פֿרתיים, זאָל פֿאַרנאַרן הורדוסן צו זיך אויפֿן פֿעלד; עס זאָל הייסן, אַז מע
וויל מיט אים רעדן וועגן שדום, אָבער ווען מע וועט אים ברענגען, זאָל מען
אים גלייך נעמען אין געפֿאַנגענשאַפֿט...

— אַן אים וועט דער גאַנצער ווידערשטאַנד זיך צעפֿאַלן — האָט אַנטי־
גאַנוס פֿאַרזיכערט — קיינער וועט זיך מער ניט שלאָגן, און די מלחמה וועט
זיין געענדיקט.

און דאָן האָט מען פֿון צווישן די קריגס־זינט אויסגעקליבן איינעם, וואָס איז
אין דער קונסט פֿון רעדן שיין און איידל געווען אַזאַ מניסטער, אַז קיינער האָט
זיך צו אים אין דעם ניט געקענט פֿאַרגלייכן, און מע האָט אים מיט פֿינף הונדערט
רייטער אַוועקגעשיקט קיין ירושלים, און ווען ער איז דאָרט אַרבינגעקומען אין
הויף פֿון דעם אַלטן קיניג הורקנוס און ער האָט דאָרט זיס און איידל דערציילט,
ווי אַזוי ער איז אויפֿן באַפֿעל פֿונעם קיניג פֿון פֿרת געשיקט געוואָרן אַהער צו
פֿאַרבעטן ניט קיין אַנדערן ווי הורדוסן אַליין אַרויסצוקומען אין פֿעלד פֿאַרהאַנדלען
וועגן אַ שדום, האָט אַפֿילו הורדוס אַליין געקראָגן צוטרוי, און ווען מע האָט אים
געפֿרעגט, צי ער איז גרייט צו גיין, האָט ער דערויף גלייך דעם ענטפֿער געגעבן:
— יאָ, איך בין גרייט!

און ווי ער האָט דאָס נאָר אַרויסגעזאָגט, האָט מרים געגעבן אַ לויף צו
צו אים און פֿאַרוואַרפֿנדיק ביידע הענט אַרום זיין האַלדז, האָט זי מיט זיכערקייט
אין זיך אויסגערופֿן אויפֿן קוף:

— איך וועל דיך ניט לאָזן!..

עס איז אין דעם געווען אַזוי פֿיל איבערגעגעבנקייט צו הורדוסן און אויך אַזאַ
פֿוח, אַז קיינער האָט זיך איר שוין ניט געקענט שטעלן אַקעגן. אין דעם ווי זי

האָט זיך אָנגעקלאַמערט אין אים איז געווען אַלץ, וואָס האָט שוין אָן ווערטער געזאָגט, אַז זי איז גרייט מיט איר אייגן לעבן אים צו באַשיצן. און דאָס האָט הורדוסן אַזוי גערירט, אַז ער איז געבליבן שטיין מיט אַ געבויגענעם קאָפּ און אין די אויגן האָבן זיך ביי אים אַפילו געוויזן טרערן ...

עס האָט שוין געהאַלטן דערבײַ, אַז דער שליח פֿון די פּרתים זאָל אַוועק מיט גאַרניט. אָבער פּרוּצלינג איז געשען אַזוינס, אויף וואָס קיינער האָט זיך פֿריער גאַר אין גאַנצן ניט געריכט: דער אַלטער הורקנוס האָט מיט אַ מאַל באַקומען אַ חשק צו ווײַזן דעם גאַסט, אַז נאָך אַלעמען איז ער נאָך דער קיניג פֿון יהודה און אַז ער פֿירט נאָך אַלץ די מלוכה און ער האָט געגעבן אַ זאָג:

— אויב עס איז דער פֿאַרזאַנג פֿון דעם קיניג פֿון פּרת זיך דורכצורעדן וועגן אַ שדום מיט יהודה, דאָן בין איך גרייט צו גיין און זיך באַגעגענען מיט אים... יא, איך בין גרייט!..

עס האָט אים גלייך אויפֿן אַרט שוין באַנג געטאָן, פֿאַר וואָס ער האָט עס גע-זאָגט. אָבער עס איז שוין געווען פֿאַרפֿאַרן, כאַפֿן צוריק האָט מען ניט געקענט. און עס איז געבליבן, אַז גיין מיטן שליח פֿון די פּרתים זאָל טאַקע דער אַלטער קיניג הורקנוס אַליין און אין איינעם מיט אים זאָל אויך גיין הורדוסעס עלטערער ברודער פֿאַזאַעל ...

און נאָך דעם איז אַוועק אַ פֿאַנגע צײַט און מע האָט פֿון זיי גאַרניט געהערט. ערשט שפעטער האָט מען זיך דערוואוסט, אַז מע האָט זיי דאָרט ביידע געשמידט אין קייטן און זיי גענומען אין געפֿאַנגענשאַפֿט. מע האָט דאָס געטאָן, האָט מען געזאָגט, אויפֿן פֿאַרזאַנג פֿון אַנטיגאָנוס דעם חשמונאי, און דער קיניג פֿון פּרת האָט געגעבן זײַן צושטימונג דערויף ...

פֿון אַלץ, וואָס ס'איז געשען נאָך דעם און אויך פֿון דער מורא, וואָס האָט זיך אָנגערוקט אויפֿן הויף, האָט הורדוס שוין געקענט זען קלאַר, אַז איצט איז די מלחמה מיט אַנטיגאָנוס דעם חשמונאי פֿאַרלוירן און אַז ער דאַרף דעריבער וואָס גיכער אַנטלויפֿן פֿון ירושלים.

אין זײַן געוואוינהייט ניט אַפּצולייגן קיין זאָך אויף שפעטער און קיין מאַל ניט פֿאַרלירן קיין צײַט, האָט ער זיך גלייך גענומען גרייטן אין וועג אַרײַן, אויך די חיילות זײַנע, וואָס זענען אים די גאַנצע צײַט געווען געטריי און איבערגעגעבן, האָט ער צוגעגרייט, אַז זיי זאָלן זיך מיט אים אין דער באַשטימטער צײַט צוריק-ציען פֿון דער שטאָט אַזוי, אַז דער שונא זאָל פֿאַר זיי ניט אַפּשניידן דעם וועג. ער האָט אויך גוט אַכטונג געגעבן דערויף, אַז די פֿרויען פֿון דעם הויזגעזינד, וואָס ער דאַרף מיטנעמען — זײַן אַלטע מוטער, זײַן שוועסטער, מרימס מוטער אַלפסנדרה און דער עיקר מרים אַליין — זאָלן זיך אויפֿן וועג פֿינן זיכער אונטער זײַן שוץ. און אַלע מאַל ווען ער האָט געזען, ווי מרים קוקט אויף אים מיט זאָרג אין די צוויי גרויסע גרויע אויגן אירע און עס דאַכט זיך, אַז זי וויל עפעס זאָגן און זי זאָגט דאָך ניט, האָט ער צו איר בלוז געשמייכלט זייער ליבליכע און האָט אויך גאַרניט געזאָגט. בלוז איין מאַל, ווען עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז אין אירע אויגן קען מען נאָך זען די שפורן פֿון אַ שטיל געוויין, מיט וועלכען זי האָט זיך אַוודאי ערשט ניט פֿאַנג צוריק דאָ אין הויף ערגעץ באַהאַלטן אין אַ ווינקל,

האַט ער צערטלעך אַרײַנגענומען ביידע הענט אירע אין זײַנע און האָט מיט אַניב-
געהאַלטענעם צאָרן געגעבן אַ זאַג :

— און אַלץ איבער איר, איבער דער קיניגין פֿון מצרים, וואָס האָט ניט די
ווערט דעם נאָגל פֿון דינעם אַ פֿינגער און זי פֿאַרדינט ניט, אַז איבער איר זאָל
געמינערט ווערן אַפֿילו אַ האָר פֿון דיין קאַפּ... .

דעמאָלט האָט נאָך קיינער פֿון די באַוואַפֿנטע לײַט אין זײַנע מחנות ניט
געוואוסט, אַז דאָס פֿירט ער זיי צו דער פֿעסטונג פֿון מאַסאַדאַ און אַז נאָך דעם
ווי ער וועט אַוועק צו מאַרק אַנטאַני און זיך גוט באַוואַרענען מיט דער הילף פֿון
די רוימישע לעגיאָנען, וועט ער זיך צוריק אומקערן אַהין און וועט פֿון דאָרט
באַניס פֿירן די מלחמה קעגן אַנטיגאָנוס דעם השמונאי און קעגן די פֿרתיים,
וואָס ווילן אים מאַכן פֿאַרן קיניג פֿון יהודה. אויסגעפֿונען האָבן זיי דאָס ערשט
שפּעטער, שוין אויפֿן וועג, ווען זיי האָבן אָנגעהויבן צוקומען נעענטער צום ים-
המלח, און ווען מע איז אָנגעקומען אַהין, האָט אויף הורדוסן דאָרט שוין געוואָרט
זײַן ינגערער ברודער יוסף, און אים האָט הורדוס אַליין גלײַך באַשטימט פֿאַרן
עלסטן איבער די מחנות און ער האָט אַלעמען אָנגעזאָגט, אַז זיי זאָלן פֿינקטלעך
אויספֿאַלגן אַלע זײַנע באַפֿעלן.

ער האָט דאָן אַלץ געטאָן אין אַנלעבניש, אָבער ער האָט דאָך קיין זאָך ניט
פֿאַרגעסן, און וואָס ס'איז נאָר געווען נייטיק צו טאָן איידער ער לאָזט זיך אַוועק
אויף דעם ווינטן וועג, וואָס ס'שטייט אים פֿאַר, האָט ער געטאָן. אַפֿילו די קליי-
ניקייטן אַרום דעם האָט ער דערביי גוט אין זינען געהאַט. ער אַליין האָט אַכטונג
געגעבן דערויף, אַז מע זאָל פֿריער פֿון אַלץ אויפֿשלאָגן געצעלטן פֿאַר די באַ-
וואַפֿנטע לײַט, און ער האָט אויך גוט אַכטונג געגעבן דערויף, אַז מרימען און די
אַנדערע פֿון דער משפּחה, דער עיקר די פֿרויען, זאָל מען באַזעצן אויף אַז
פֿלאַץ, וואו זיי זאָלן זיך קענען פֿילן זיכער און וואו זיי זאָלן אַלע זײַן גוט באַשיצט,
ווען אַנטיגאָנוס וועט מיט זײַנע חיילות באַפֿאַלן די פֿעסטונג. און ווען ער איז
פֿאַרטיק געוואָרן מיט די אַלע זאַכן, וואָס ער האָט געדאַרפֿט פֿאַרזאָרגן איידער
ער לאָזט זיך אַוועק אויף דעם ווינטן וועג, האָט ער צו זײַן ינגערן ברודער יוסף,
עפּעס ווי גאָר פֿלוצלינג, גענומען רעדן אַזוי, אַז יענער האָט אַ פֿאַרוואונדערטער
אויף אים די אויגן אָנגעשטעלט, ווייל ער האָט אים פֿריער נאָך קיין מאָל אַזוי ניט
געהערט רעדן :

— יוסף — האָט ער געזאָגט, אַרויפֿלייגנדיק ביידע הענט אים אויפֿן אַקסל,
און דערביי האָט ער אים טיף אין די אויגן אַרײַנגעקוקט — יוסף, איך לאָז איבער
אונטער דיין שוץ מרימען, און דאָס איז ס'טעיערסטע אין מײַן לעבן... מײַן לײַבע
צו איר איז שטאַרק ווי דער טויט און טיף ווי דער ים... בעט איך דיך, היט זי
דאָ. באַשיץ זיי... .

ער האָט מיט קיינעם ניט געוואָלט זײַן אַזוי אַפֿנהאַרציק, אַפֿילו ניט מיט זײַן
אייגענעם ברודער. אָבער ער האָט דאָך ווינטער גערעדט :

— די גאַנצע צײַט, וואָס איך וועל זײַן ווינט פֿון דאַנען, וועל איך טראַכטן
פֿון איר, פֿון דער אויסדערווילטער פֿון מײַן האַרץ. איר ליכטיק געשטאַלט וועט
מיר שטענדיק שוועבן פֿאַר די אויגן... מיר איז איצטער שווער, זייער שווער,

זיך מיט איר צו שידוך, אָבער איך מוז אַוועק זיך זען מיט מאַרק אַנטאַגין... מײַן גורל, דער גורל פֿון אונדזער משפּחה און דער גורל פֿון גאַנצן פֿאַלק איז אין זײַנע הענט... מעגלעך, אַז ווען ניט מײַן גרויסע זיבע צו איר, וואָרט איך איצטער, אין אַ שעה פֿון אַזאַ בראַך, אַצדינג אויפֿגעגעבן, און ווי אַ קריגסמאַן, וואָס פֿאַר־זירט אַ מַלחמה און שעמט זיך דערמיט, וואָלט איך געפֿאַן אויף מײַן שווערד און איך וואָלט געמאַכט אַ סוף צו מײַן לעבן... ווי שאַרף המלך האָט געטאַן און ווי אַנדערע ייִדישע גיבורים האָבן געטאַן... אָבער די זיבע צו איר, צו מרים דער השמונאית, טרייבט מיך ווייטער... איך וויל שטינגן הויך און נאָך העכער — אַרץ צוֹרֵיב איר!.. און איך בעט דיך, זיבער ברודער, היט זי דאָ אָפּ ווי דאָס שוואַרצאַפֿפֿ פֿונעם אויג. באַשיץ זי דאָ, פונקט ווי איך אַרײַן וואָרט זי דאָ באַ־שיצט... שטעל אײַן פֿאַר איר זײַן לעבן, ווען איך וועל דאָ ניט זײַן... זע, אַז זי זאָגט דאָ ניט אַרײַנפֿאַן אין די הענט פֿון אַנטיגאָנוס דעם חשמונאי — אין די הענט פֿון מײַן ביטערן שונא, וואָס איז אויך אַן אומגליק פֿאַרן פֿאַנד און פֿאַרן פֿאַלק...

ער איז ווירקלעך גאַרניט געווען דער זעלבער, וואָס אַלע מאָל, ווען ער האָט אַזוי צו זײַן ייִנגערן ברודער יוסף גערעדט וועגן מרים דער חשמונאית, וואָס ער האָט זיב געהאַט אַזוי שטאַרק. צו מרימען אַרײַן אָבער האָט ער גראַד קיין סך ניט גערעדט, ווען ער האָט זיך מיט איר געזעגנט. קושנדיק זי הייס אין די זיפֿן און אויך אין שטערן און אין די אויגן, האָט ער איר בלוזי עטלעכע געצייטעט ווערטער געזאָגט:

— איך וועל קומען צוריק צו דיר, מײַן זיבסטע... איך וועל ווידער זײַן מיט דיר, מײַן שיינע...

זי האָט געוואָלט וויסן צו וועמען ער וועט זיך איצטער ווענדן און צו די ברעגן פֿון וואָס פֿאַר אַ פֿאַנד ער פֿאַזט זיך איצטער גיין. זי האָט אין אַרגעמײַן געגאַרט ער זאָל מיט איר רעדן וועגן דעם פֿאַנגן וועג, וואָס שטייט אים פֿאַר. אָבער ער האָט מיט איר קיין סך וועגן דעם ניט געוואָלט רעדן.

— זיבסטע מײַנע — האָט ער זיך בײַ איר געבעטן — פֿעניק ניט זײַן מוח מיט אַזעלכע זאַכן. פֿאַרלאָז זיך אין דעם אין גאַנצן אויף מיר. עס וועט פֿאַנג ניט געדויערן און איך וועל קומען צוריק...

און ווען די נאַכט איז צוגעפֿאַן און די גאַנצע ווייטקייט פֿון מדבר יהודה איז אַרײַן אין דער פֿינצטערניש און ס'איז פֿון איר גאַרניט געבליבן, איז ער אַוועק, און אין איינעם מיט די עטלעכע באַוואָפֿנטע זײַט, וואָס האָבן אים באַגלייט, האָט ער אין דער שטיקקייט פֿון אַרום און אַרום געשפּאַנט מיט אַזעלכע זיכערע טריט, פונקט ווי דאָ ניט ווייט פֿיגט שוין אַרץ גרייט פֿאַר אים. אָבער אויפֿן האַרצן איז אים דאָך געווען שווער. זייער שווער...

ד

און אין דער שטאַט ירושלים איז די בהלה דעמאַלט שוין געווען זייער גרויס. וואָרעם ווען די פּרתישע חיילות, וואָס זענען בײַם טויער געשטאַנען, האָבן

זיך דערוואוסט, אַז הורדוס איז שוין אַנטלאָפֿן און אַז דער אַלטער קיניג פֿון יהודה איז געפֿאַנגען און איז שוין אין קייטן געשמידט, האָבן זיי שוין מער ניט געוואָלט בלייבן שטיין ביים טויער פֿון דער אַנדערער זייט, ווי אַנטיגאָנוס האָט זיי פֿריער אָנגעזאָגט. זיי זענען ווי די צעריצטע חיות גלייך אַרײַן אין שטאַט, זיך אַרײַנגעריסן אין די הײזער און אין די געצעלטן און צוגענומען אַרײַ, וואָס זיי האָבן נאָר געקענט. דאָס פֿאַרמעגן פֿון די יידן אין ירושלים איז געוואָרן הפֿקר; די פֿרעמדע האָבן געראַבעוועט און געגוזט און אויך קיין פֿעכנס האָבן זיי ניט געשאַנעוועט. און אַנטיגאָנוס האָט גאַרניט געטאָן דאָס אָפּצושטעלן. ער האָט ניט געהאַט דעם מוט צו צוימען די פּרתיים, וואָס האָבן אים נאָך פֿריער געהאַלפֿן אַננעמען ירושלים. איז אַרײַ געוואָרן הפֿקר און די גאַנצע שטאַט איז געווען פֿור מיט קולות; דאָ האָט מען געשריגן און דאָרט האָט מען געוויינט, און די מהומה איז געווען אַזוי גרויס, אַז מע האָט ניט געקענט וויסן, ווער עס איז אָן אייגענער און ווער עס איז אַ פֿרעמדער, ווער עס איז אַ פֿריינד און ווער אַ פֿינד, ווער עס איז געקומען ראַבעווען און ווער עס איז געקומען ראַטעווען; און אין דער זעלבער צײַט, ווען עס האָבן זיך שוין געפֿונען אַזעלכע, וואָס האָבן זיך אויסגעשטעלט ביים קיניגלעך הויף און געשריגן אויפֿן קול: „לעבן זאָל דער קיניג אַנטיגאָנוס!“, איז אַנטיגאָנוס אַליין געווען צעטומלט און ניט געוואוסט, צי ער מעג שוין אַרויסגעבן אַ באַפֿעל ווי דער קיניג פֿון יהודה אָדער עס איז בעסער ער זאָל נאָך וואַרטן ביז דער טומל וועט זיך אַננשטיין. ער איז געווען שרעקלעך ביז דערויף, וואָס עס האָט זיך הורדוסן אַננעגעגעבן צו אַנטלויפֿן פֿון ירושלים און מיטנעמען מרימען מיט זיך. דאָס האָט אים ניט געלאָזט רוען און ער איז איבערן הויף אַרומגעלאָפֿן ווי אַ ווילדער. ער האָט געפֿלאַמט און געברענט, ווי זײַן שטייגער איז געווען אַלע מאָס; ער האָט געשריגן אויף מענטשן, ווען ער האָט ניט געדאַרפט שרייען; ער איז געווען שלעכט צו די, צו וועמען ער האָט גאָר געדאַרפט זײַן גוט; ער האָט געשאַלטן מרימען און איז דאָך געווען ביז אויף זיך אַליין, פֿאַר וואָס ער שילט זי. עס איז גאָר אוממעגלעך געווען אים אַננצושטיין, און אַ ביסל באַרואיקט האָט ער זיך ערשט דאָן, ווען מע האָט אים אָנגעזאָגט די בשורה, אַז מע האָט שוין פֿון גלייך געבראַכט קיין ירושלים די צוויי געפֿאַנגענע — דעם אַלטן קיניג הורקונוס און הורדוסעס עטערן ברודער פֿאַזאַעל...

אַרײַ אין אים האָט געגאַרט נאָך נקמה, און ער איז גלייך אַוועק צו זען די געפֿאַנגענע. און ער האָט שוין גאָר וועגן קיין אַנדער זאָך ניט געקענט קלערן ווי נאָר וועגן דעם ווי אַזוי ער זאָל זיי פֿיניקן...

עס איז אים ניט געווען גענוג וואָס ער איז אין דער מלחמה אַרויסגעקומען מיט אַ נצחון און זײַן טרוים צו ווערן דער קיניג פֿון יהודה איז שוין פֿאַרווירקלעכט. ער האָט נאָך געוואָלט נעמען נקמה אויך אין די אַלע מענטשן, וואָס זענען אים געשטאַנען אין וועג — נקמה אין די, וואָס זענען ניט געווען פֿון זײַן משפּחה, און אויך אין די, וואָס זענען יאָ געווען פֿון זײַן משפּחה. דער כּעס האָט אין אים געברענט אויף דעם אַלטן הורקונוס, דעם ברודער פֿון זײַן פֿאַטער אַריסטובלוס, און טראַכטנדיק וועגן דעם, וואָס יענער, דער אַלטער הורקונוס, איז שוין אַ געפֿאַענער און אין קייטן געשמידט, האָט ער נאָך אַרײַ מורא געהאַט פֿאַר אים;

ער האָט געטראַכט, אַז איצט וועלן זיך אין יהודה נאָך אַוודאי געפֿינען אַזעלכע, וואָס וועלן זיך אַננשטעלן פֿאַר אים און זיי וועלן פֿאַרלאַנגען, אַז נאָך דעם ווי ער האָט שוין פֿאַרלוירן די קרוין פֿון דער מלוכה, זאָל מען פֿאַר אים איבערלאָזן די קרוין פֿון כהונה און ער זאָל בלייבן דער כהן־גדול אין הייליקן טעמפל. און דאָס האָט אַנטיגאָנוס ניט געוואָלט. ער האָט דעם אַלטן אַנקל זינעם, דעם געפֿאַלענעם קיניג, געוואָלט זען אין גאַנצן אַ צעטראַטענעם, אַ צעדריקטן, פּונקט ווי אַ וואַרעם אין שטויב; עס איז ביי אים אויסגעקומען, אַז דער טויט איז פֿאַר יענעם גיט גענוג, אַז מע דאַרף אים געבן אַזאַ שטראַף, וואָס איז נאָך ערגער ווי דער טויט. און ווען ער האָט דעם אַלטן הורקונוס דערזען אַ געשמידטן אין קייטן, איז אים פֿאַר פעס דאָס גאַנצע בלוט געקומען אין פנים אַרײַן און ער האָט זיך מיט אַ ברייט צעעפֿנט מויל געגעבן אַ פֿאַז צו אים מיט אַזאַ אימפעט, פּונקט ווי ער וואָלט געווען גרייט אים מיט די ציינ צו צעבניסן. אָבער ער האָט זיך דאָך אַ כאַפּ געטאָן צוריק און אַרויסציענדיק די שווערד פֿון שײד, האָט ער אים מיט איר טיף אַננגעשניטן ביידע אויערן...

דער אַלטער הורקונוס האָט פֿון ווייטיק און אויך פֿאַר שרעק געגעבן אַזאַ קוויטש — אַ פֿאַנגן, שאַרפֿן קוויטש — אַז די אַלע מענטשן, וואָס זענען דערביי געשטאַנען, האָבן געפֿילט ווי אַ סקרוד איז זיי אַריבער איבערן לייב. אַ סך פֿון זיי האָבן די אויגן פֿאַרמאַכט און אַזוי זענען זיי געבליבן שטיין ווי פֿאַרגליווערטע און עס האָט זיך זיי געדאַכט, אַז דער הילף פֿון דעם שאַרפֿן קוויטש וועט גאָר קיין מאָל ביי זיי פֿון די אויערן ניט אַרויס און וועט שוין דאַרטן אייביק קלינגען. און נאָך דעם ווי זיי האָבן די אויגן געעפֿנט, האָבן זיי געזען ווי דער אַלטער הורקונוס פֿיגט אויף דער ערד אַ פֿאַרחשטער און דאָס בלוט גיסט זיך פֿון אים; דאָס גאַנצע פנים איז ביי אים אין בלוט, די קליידער זענען נאַס פֿון בלוט, און בלוזי אין זינט פֿון דער גרויער באַרד, וואָס האָט זיך אויף דער ברוסט צעשפּרייט, איז געבליבן ריין. און דאָס האָט זיך שטאַרק אין די אויגן געוואַרפֿן און האָט אַרויסגערופֿן נאָך מער רחמנות צו דעם אומגליקלעכן געפֿאַלענעם קיניג פֿון יהודה...

עס איז אוממעגלעך געווען ניט צו באַמערקן דאָס שטיק פֿון דער גרויער באַרד, וואָס איז גראַד געבליבן ריין און איז ניט נאַס געוואָרן פֿון בלוט. מע האָט עס געקענט זען און מע האָט עס אויך געמוזט געדענקען אַפֿילו דאָן, ווען מע האָט שוין דערויף מער ניט געקוקט. עס איז אין דעם געווען עפעס אַזוינס, וואָס האָט מיט זיך פֿאַרגעשטעלט די אַלטקייט און די אָפּגעלעבטקייט פֿון אַ גאַנצער משפּחה, וואָס איז אַ מאָל געווען פֿיל מיט יוגנטלעכער קראַפֿט און וואָס האָט גרויס געמאַכט דעם נאָמען פֿון דעם ייִדישן פֿאַלק צווישן אַלע אַנדערע פֿעלקער; אין דעם אַלטן הורקונוס, וואָס איז, אַ געשמידטער אין קייטן געלעגן אויף דער ערד אין בלוט, איז געווען די גאַנצע געפֿאַלנקייט פֿון דער חשמונאים־דינאַסטיע, וואָס האָט שוין געהאַלטן בײַם אונטערגיין, און ניט נאָר דער חשמונאי, וואָס איז אויף דער ערד געלעגן אַ געפֿאַלענער, האָט מיט זיך פֿאַרגעשטעלט דעם אונטערגאַנג פֿון יענער דינאַסטיע, וואָס האָט אַ מאָל אַרויסגעגעבן פֿון זיך אַזוי פֿיל גרויסע העלדן און קעמפֿער פֿאַר פֿרײַהייט, נאָר אויך דער חשמונאי, וואָס איז געשטאַנען

מיט אַ פֿאַרבליקטער שווערד אין דער האַנט און מיט פֿאַרקריצטע צייגן, האָט דאָס מיט זיך פֿאַרגעשטעלט ...

אַבער אַנטיגאָנוס דער חשמונאי האָט ניט געטראַכט דערפֿון, ער האָט דאָס ניט פֿאַרשטאַנען. ער האָט ניט געטראַכט וועגן דעם וואָס איצטער, ווען זיין טרוים איז שוין פֿאַרווירקלעכט און ער איז שוין דער קיניג פֿון יהודה, איז זיין חובֿ צו זוכן און געפֿינען אַ וועג ווי אַזוי צוריק אויפֿצובויען דאָס לאַנד און פֿירן די מלוכה אַזוי, אַז דאָס פֿאָלק זאָל זיין צופֿרידן און זאָל אַנזען, אַז ער איז ראַוי צו זיין אַ זון פֿון דער חשמונאים־משפּחה, וואָס איז אַלע מאָל געווען אַזוי באַליבט ביים פֿאָלק, אַנשטאַט דעם האָט ער גאָר געטראַכט וועגן נעמען נקמה אין די אַלע מענטשן, וואָס זענען אים פֿריער געשטאַנען אין וועג. קיין זאך האָט אים ניט פֿאַרשטאַמט אַזוי פֿיל פֿאַרגעניגן ווי נקמה. אַפֿילו אויף די מענטשן פֿון זיין אייגענער משפּחה האָט ער קיין רחמנות ניט געהאַט. און אין דער צייט, ווען זייטיקע מענטשן האָבן מיט די קעפֿ געשאַקלט און באַדויערט דעם אַלטן, גע־פֿאַרענעם קיניג הורקנוס דעם חשמונאי, וואָס איז אויף דער ערד געלעגן אין בלוט, מיט אַנזגעשניטענע אויערן, איז אַנטיגאָנוס דער חשמונאי געשטאַנען אַ צופֿרידענער, און ווען ער איז אַוועק שוין נאָך דעם ווי מע האָט דעם אַלטן אָפּגע־מינטערט, האָט ער מיט אַ שמיכל־געזאַגט צו איינעם פֿון זינע גאַענטע הויפֿלעייט: — איצט וועט ער שוין ניט קענען זיין קיין פּה־גדול; איינער וואָס האָט אַ מום אין זיין לייב טאָר לויטן דין קיין פּה־גדול־ניט זיין ...

ער איז געווען זייער צופֿרידן דערפֿון, וואָס ער האָט דאָס ניט פֿאַרזען. עס האָט אים שטאַרק געטאָן, וואָס איצט איז ער שוין באַוואַרנט ניט נאָר מיט דער קרוין פֿון דער מלוכה, נאָר אויך מיט דער קרוין פֿון דער פּהונה ... עס האָט אים נאָר פֿאַרדראַסן, פֿאַר וואָס מרים איז דאָ איצט ניטאָ. ווען זי וואָלט איצט געווען דאָ, אין ירושלים, וואָלט ער זי שוין פֿאַר זיין ווייב געמאַכט און דאָס גאַנצע פֿאָלק וואָלט דערפֿון אַוודאי געווען צופֿרידן און וואָלט אים גע־לענטשט, וואָרעם וואָס קען דען פֿאַרן פֿאָלק זיין נאָך בעסער ווי דאָס וואָס ביידע, דער קיניג און די קיניגין, זענען פֿון דער חשמונאים־משפּחה! ..

דער געדאַנק, אַז הורדוס איז פֿריי האָט אים דאָך ניט געלאָזט רוען. עס האָט אים שטאַרק פֿאַרדראַסן, פֿאַר וואָס, אַנשטאַט פֿאַזאַלען האָט מען בעסער הורדוסן ניט געפֿאַנגען. מיט אים, מיט הורדוסן, וואָלט ער קיין סך־שהיות ניט געמאַכט; ער וואָלט אים פֿאַרשפּט צום טויט און וואָלט אים גלייך אָפּגעהאַקט דעם קאָפּ. און דאָס גאַנצע פֿאָלק וואָלט אַוודאי געלויבט זיין נאָמען דערפֿאַר, ווייל ווער איז ביים פֿאָלק נאָך אַזוי פֿאַרהאַסט ווי הורדוס, דער זון פֿון אַנטיפּאַטרוס דעם אַדומי! ..

אין אַלץ איז אַנטיגאָנוס געווען זיכער.

און טאַקע דערפֿאַר, וואָס ער האָט ניט געקענט נעמען קיין נקמה אין הורדוסן, האָט ער געוואָלט אויספֿאַרן דעם גאַנצן צאָרן זינעם צו הורדוסעס ברודער פֿאַזאַלע. נקמה נעמען האָט ער געמוזט.

פונקט ווי נאָר מיט דעם וואָלט ער איצט אַלעמען געקענט ווייזן, ווי גרויס עס איז דער נצחון, וואָס ער האָט געהאַט אין דער מלחמה ...

און ווען פֿאַזאַעל האָט געהערט, וואָס אַנטיגאָנוס האָט געטאָן צום אַלטן קיניג הורקנוס, האָט ער שוין געוואוסט אויף וואָס ער אַזיין דאַרף זיך ריכטן ...
 ער איז געווען זיכער, אַז אַנטיגאָנוס וועט אים פֿיניקן, אַז ער וועט זיך אין אים נוקם זיין אויפֿן שרעקלעכסטן שטייגער און דערצו וועט ער אים נאָך מאַכן צו שאַנד און צו שפּאַט ...

אים, דעם מענטשן, וואָס האָט אויפֿן שלאַכטפֿעלד ניט איין מאָל געקוקט דעם טויט גלײַך אין די אויגן, איז ניט אַנגעשטאַנען צו זיין אַ שפּיל בײַ יענעם אין די הענט און זיך לאָזן באַליידיקן. עס איז אים אויך ניט אַנגעשטאַנען צו שטאַרבן פֿון יענעם האַנט, ווען ער אַזיין איז אַ געפֿאַנגענער און אין קייטן גע- שמידט. און ער האָט דעריבער באַשלאָסן אַזיין צו מאַכן אַ סוף צו זיין לעבן ...

ער האָט געטראַכט, אַז ווען ער וואָלט איצט אַזיין געקענט אויסקלײַבן פֿאַר זיך אַ טויט, וואָלט ער אויסגעקליבן אַזאַ, וואָס פּאַסט זיך פֿאַר איינעם, וואָס האָט אויפֿן שלאַכטפֿעלד שוין ניט איין מאָל געזען דעם טויט פֿאַר די אויגן און זיך דאָך ניט געשראַקן פֿאַר אים. אַזאַ טויט, וואָס שאוּל, דער ערשטער קיניג בײַ ייִדן, האָט פֿאַר זיך אויך אויסגעקליבן, האָט אויך ער, פֿאַזאַעל, דער זון פֿון אַנטי- פּאַטרוס, איצט פֿאַר זיך געוואָלט. איידער אַנטיגאָנוס קומט אים פֿיניקן. אָבער ער האָט זיך אַזאַ טויט ניט געקענט נעמען, ווייל ער האָט מער קיין שווערד ניט געהאַט און די הענט און די פֿיס זענען בײַ אים געווען אין קייטן געשמידט ...

אָבער ער האָט זיך שוין אַזיין קיין טויט ניט געקענט אויסקלײַבן. מע האָט אים דאָן ווי אַ געפֿאַנגענע חיה געהאַלטן אין אַ הייל, וואָס איז צווישן פֿעלדזין געווען אויסגעהאַקט. עס איז דאַרט געווען פֿיניצטער ניט נאָר בײַ נאַכט, נאָר אויך בײַ טאָג. זעלטן ווען האָט זיך אַהין פֿון ערגעץ אַ פּאַס ליכט אַרײַנגעריסן און איז באַד פֿאַרשוואונדן געוואָרן. און בײַם אַרײַנגאַנג זענען צוויי באַוואָפֿנטע לײַט געשטאַנען און האָבן דעם געפֿאַנגענעם געהיט.

בײַ טאָג און בײַ נאַכט האָבן זיי אים געהיט, און די גאַנצע צײַט האָט ער אַרײַ געזוכט אַ וועג ווי אַזוי אַזיין צו מאַכן אַ סוף צו זיין לעבן. ער האָט זיך ניט געקענט דערוואַרגן — די הענט זענען בײַ אים געווען אין קייטן. ער האָט זיך ניט געקענט סמען — מע האָט אים קיינ גיפֿט ניט געגעבן. און איין מאָל, ווען די וועכטער האָבן אים אַנגעזאַגט, אַז דער קיניג אַנטיגאָנוס קומט, זענען אים אַלע בלוטן געקומען אין פנים אַרײַן, אָבער ער האָט גאַרניט געזאָגט און האָט זיין פעס ניט אַרויסגעוויזן, פונקט אַזוי ווי ער האָט ניט אַרויסגעוויזן קיין מורא. און צושאַרנדיק זיך מיט לאַנגזאַמע טריט צו אַ ווינקל פֿון דער הייל, האָט ער מיט אַלע כוחות געגעבן אַ קלאַפּ דעם קאַפּ אין דער שטיינערנער וואַנט און ער איז געבליבן ליגן אויף דער ערד טויט ...

און די ליפֿן זענען בײַ אים געווען פֿעסט געשלאָסן ...
 און די צײַן זענען בײַ אים געווען שטאַרק פֿאַרקריצט ...

אין דער פֿעסטונג פֿון מאַסאַדאַ

א

ד

י ערשטע נאַכט אין דער פֿעסטונג פֿון מאַסאַדאַ האָט מרים ניט געקענט שלאָפֿן.

זי איז אין געצעלט די גאַנצע צייט געלעגן מיט אָפֿענע אויגן און אַרץ געטראַכט און געטראַכט וועגן דעם, וואָס ס'איז פֿאַרגעקומען אין ירושלים זינט אַנטיגאָנוס איז אַהין אַריין מיט זײַנע חײלות. זי האָט ניט געקענט פֿאַרגעסן די הויפֿנס מיט די הרוגים, וואָס זי האָט ביים הויף געזען אין דער צייט פֿון דער באַלאַגערונג. דער גאַנצער שוידער פֿון דער מלחמה, וואָס האָט זיך בײַ איר אין זכרון אָפגעקריצט, האָט זיך איצטער נאָך מער צעוואַקסן; זי האָט זיך דערמאַנט אָן זאַכן, וואָס זי האָט שוין געהאַט אָנגעהויבן צו פֿאַרגעסן, און מער ווי אַרץ האָט זי איצטער געדענקט דאָס פֿייער, וואָס מ'האַט אָנגעצונדן אין די הַנזע, וואָס זענען געשטאַנען ניט ווייט פֿונעם טעמפל. פונקט ווי ס'וואַלט אַצינד געשען, האָט זי פֿאַר זיך געזען דאָס שרעקלעכע בילד ווי מענטשן שפּרינגען דורך די פֿענצטער און אויך פֿון די דעכער, און יעדער מענטש איז אַ לעבעדיקער פֿאַקל אָן אָנגעצונדענער, וואָס שרייט מיט באַנומענע קולות און רייסט פֿון זיך די קליידער, וואָס זענען אין גאַנצן אין פֿלאַמען.

ביז שפעט אין דער נאַכט האָט דאָן דאָס פֿייער געברענט. און די גאַנצע שטאָט איז געווען פֿול מיט קולות און מיט דעם שאַרפֿן געפֿינף פֿון פֿלין, וואָס מ'האַט פֿון אָנגעצויגענע בויגנס געשאָסן. און ווען דאָס פֿייער איז שוין געווען אויסגעלאָשן, האָט זיך אויף דער גאַנצער שטאָט אַ מוראדיקע פֿינצטערניש אַרונטער געלאָזט און אַלע קולות זענען ווי מיט אַ מאַל דערשטיקט געוואָרן.

קובנדיק איצטער מיט די אָפֿענע אויגן אין דער געדיכטער פֿינצטערניש, וואָס אַרום איר, האָט מרים אַזוי קלאַר פֿאַר זיך יענע שרעקלעכע בילדער געזען. און ווייל זי האָט שוין געוואוסט, אַז אַנטיגאָנוס האָט זיך מיט אַזאַ עקשנות געריסן צום הויף ניט נאָר דערפֿאַר, וואָס ער האָט געוואַלט ווערן דער קיניג פֿון יהודה, נאָר אויך דערפֿאַר, וואָס ער האָט געוואַלט, אַז זי זאָל ווערן זײַן ווייב, איז איר מיט אַ מאַל געוואָרן שרעקלעך שווער אויפֿן האַרצן און די אויגן זענען בײַ איר געוואָרן פֿול מיט טרערן.

וואָס מער זי האָט געטראַכט דערפֿון, אַרץ מער איז בײַ איר אויסגעקומען, אַז זי אַליין איז אויך שוילדיק אין דעם, וואָס ס'ווערט פֿאַרגאַסן אַזוי פֿיל בלוט...

געוויס איז זי אויך שוודיק אין דעם!.. עס שלאָגן זיך איבער איר ניט נאָר די צוויי מענטשן, וועלכע האָבן בײַ זיך אין האַרצן אַ ליבע פֿאַר איר, נאָר אַ גאַנץ פֿאַק איז שטאַרק פֿאַרטאַן אין דעם, ווער עס וועט זי נעמען פֿאַר זײַן ווייב — הורדוס דער אדומי, אָדער אַנטיגאָנוס דער חשמונאי... און מ'מאַכט פֿאַרשווערונגען אַרום דעם, און מ'קוידעט זיך איינער דעם אַנדערן דערפֿאַר, און בלוט גיסט זיך אַזוי ווי וואַסער. און אויף אַלע וועגן און שטעגן גייען חיילות, און עס שאָלן טרומפֿייטן און עס בלאָזן שופֿרות, און מ'צינדט אונטער הַנזער און פֿעלדער, און מענטשן ווערן פֿאַרברענט לעבעדיקערהייט, און דאָס ברויט אויף די פֿעלדער גייט אַוועק מיטן רויך, און אויף די גאַסן וואַלדערן זיך הונגעריקע און פֿאַרשמאַכטע... און אין סאַמע מיטן פֿון דער גאַנצער מהומה שטייט זי אַ פֿאַרצויערענע, און קיינער פֿרעגט גאַרניט בײַ איר צו וועמען פֿון די צוויי מאַנספֿאַרשויען עס ציט זיך איר האַרץ...

פֿאַר איר אַזײַן אָבער איז שוין דעמאָלט געווען קלאָר, אַז ליב האָט זי ניט קיין אַנדערן ווי נאָר הורדוסן. צו אים האָט זי זיך מיט ליב און נשמה געצויגן, און טראַכטנדיק איצט אין דער פֿינצטער וועגן אים, האָט זי אַזוי געוואַלט וויסן, וואו ער איז און אויף וועלכע וועגן און שטעגן עס טרעטן זײַנע פֿיס; אין געדאַנק האָט זי אים מיט ברכות באַגלייט און דערבײַ האָט זי געפֿילט ווי זי ברענט אין גאַנצן פֿון דעם שטאַרקן באַגער נאָך אים...
— ליבער מײַנער... גיבור מײַנער!..

אַזוי האָט זי אים צו זיך גערופֿן אין דער שטיף. און זי האָט נאָך אים געבענקט מיט אַלע חושים, זיך געצויגן צו אים מיט אַלע אַברים. זי האָט אָן אים קיין איין רגע ניט געקענט פֿאַרגעסן...

די צערטלעכקייט, וואָס ער האָט איר אַרויסגעוויזן בײַם אַנטפֿיפֿן פֿון ירושלים און אויך בײַם געזעגענען זיך מיט איר דאָ, אין דער פֿעסטונג פֿון מאַסאַדאַ, איז נאָך געווען פֿריש בײַ איר אין זכרון. זי איז פֿון דעם געווען טיף גערירט, און קלערנדיק דערפֿון, ווי פֿאַרזאָרגט ער איז געווען, ווען ער האָט זיך אין דעם ווינטן וועג אַוועקגעלאָזט, האָט זי מיט גרויס כוונה שטידערהייט געבעטן גאָט, ער זאָל אים היטן און באַשיצן פֿון אַלע סכנות אין דער פֿרעמד און ער זאָל אים וואָס גיכער ברענגען צוריק בשלום אַהיים...

זי איז שוין דאָן געווען מיד פֿון די געדאַנקען, וואָס האָבן איר מוח געפֿיניקט אין דער שרעקלעכער נאַכט, וואָס האָט גאָר קיין סוף ניט געהאַט. און ווען זי האָט פֿאַרמאַכט די אויגן און געפרוּאוּוט פֿאַרטרייבן די שווערע געדאַנקען, האָט זי אַזײַן ניט באַמערקט, ווען און ווי אַזוי זי האָט אויפֿגעכאַפט יעדן שאַרף און יעדן קלאַנג, וואָס האָט זיך פֿון נאַענט און פֿון ווייט צו איר דערטראַגן. זי האָט אויך ניט באַמערקט, ווען און ווי אַזוי זי האָט דאָס ערשטע מאָל אויסגערעכנט ווי לאַנג עס געדויערט פֿון איין קלאַנג צום אַנדערן, און ווען זי האָט זיך געכאַפט, אַז זי האָט דאָס זייער פֿינקטלעך אויסגערעכנט, איז שוין אויסגעקומען אַזוי, אַז ווען אַ קלאַנג איז ניט געקומען אין דער פֿינקטלעכער צײַט, האָט ער איר אויסגעפֿעלט. און עס האָט זיך איר אויסגעוויזן, אַז איבער דעם איז די שטיקליקייט דאָ אין געצעלט געוואָרן שרעקלעך פּוסט און ליידיק, פּונקט ווי מ'וואַלט פֿון איר,

פֿון דער דאָזיקער שטיקלייט אַרום און אַרום, מיט אַ מאָל גאָר אַ שטיק אַרויס-
געריסן.

און פֿאַר טאָג, ווען ס'האַבן זיך אין מזרח באַוווּזן די ערשטע שטראַלן פֿון
דער זון, האָט זיך מרים שטיקערהייט פֿונעם געצעלט אַרויסגעשארט און זיך
געלאָזט גיין אויף דעם שמאַלן וועג, וואָס האָט זיך צוווישן די שפיציקע פֿעלדזן
אַלע מאָל אין אַן אַנדער זייט פֿאַרדרייט. זי איז געגאַנגען פֿאַמעלעך, פֿאַרטראַכט,
און ווען זי האָט דאָ דאָס ערשטע מאָל דערזען ווי אַ סך פֿון די באַוואַפֿנטע לייט
ליגן נאָך אין די שפּאַלטן פֿון די פֿעלדזן אין טיפֿן שלאָף פֿאַרוואַקען, האָט זי
שווער אָפּגעזיפֿצט.

עס האָט איר געריסן דאָס האַרץ אויף די אַלע מידע מענטשן, וואָס האָבן
זיך אַזאָ לאַנג און שווערן וועג געשעפט אַהער און איצט שלאָפֿן זיי אויף שטיינער
און וואַלגען זיך אויף דער ערד. זי האָט אויף זיי איצט, גייענדיק אויף דעם
שמאַלן וועג אין דער פֿעסטונג, די גאַנצע צייט געקוקט און געשאַקלט מיטן קאַפּ.
אַזוי פֿיל מענטשן!.. ווען מ'שטעלט זיי אויס אַלע צוזאַמען אין איין גרויסער
מחנה, אַטעמט פֿון זיי מיט פּוּח און גבֿורה און זיי וואַרפֿן אַרויף אַ פּחד אויף
אַנדערע. אַבער איצט, ווען זיי ליגן צעוואַרפֿן אין די אָפּענע שפּאַלטן פֿון די
פֿעלדזן און אויף דער הויכער ערד, רופֿן זיי אַרויס רחמנות און זיי זעען אויס
געבענדיק.

עס איז פשוט געווען אַ שרעק צו קוקן אויף זיי!

דאָ זענען געלעגן אויף דער ערד עטלעכע מענטשן אינגענורעט איינער אין
אַנדערן, און דאָרטן זענען אויף שטיינער געלעגן איינצלענע מענטשן, און די
הענט זענען בני זיי אַרונטערגעהאַנגען אַראָפּ, און ס'איז געווען שווער זיך פֿאַר-
צושטעלן, אַז דאָס זענען לעבעדיקע מענטשן. מע האָט גיכער געקענט מיינען,
אַז זיי זענען אַלע טויט. און ווען מ'האַט מיט אַ מאָל דערזען ווי איינער גיט זיך
אַ דריי אויס אויף דער אַנדערער זייט, אַדער ווי דאָ און דאָרט גיט זיך בני איינעם
אַ הייב אַ האַנט אַדער אַ קני, האָט מען זיך דערשראָקן דערפֿאַר.

עס איז מרימען דאָן געווען שווער אויפֿן האַרצן. און אין דער זעלבער צייט
איז איר דאָך געווען אַנגענעם, וואָס אַלע שלאָפֿן נאָך און זי קען דאָ איצט זיין
איינע אַליין מיט זיך, מיט אירע אייגענע געדאַנקען, מיט אירע אייגענע געפֿילן,
און גוט באַטראַכטן און באַקוקן אַלץ, וואָס מע קען נאָר זען אַרום און אַרום...
אַזוי איז זי געגאַנגען און געגאַנגען ביז זי איז אַרויף אויף אַ הויכן באַרג.
און ווען זי איז צום סאַמע שפיץ באַרג צוגעקומען, האָט זי זיך אָפּגעשטעלט.
דאָס בילד, וואָס האָט זיך פֿאַר אירע אויגן אַנטפֿלעקט, האָט זי אַזוי פֿאַר-
כאַפט, אַז זי איז געבליבן שטיין אַ פֿאַרגאַפֿטע.

פֿון נאָענט און פֿון ווייט האָט מען אַרום און אַרום געזען שפיצן פֿון בערג
און זיי זענען אַלע געווען ווי אַנגעצונדן פֿון דער פֿרימאַרגנדיקער זון, וואָס האָט
איבער זיי געשניטן. אַ וועלט אַ גאַנצע האָט זיך אין ליכט און אין דער מילדער
פֿרימאַרגנדיקער וואַרעמקייט געבאַדן. און די לופֿט איז געווען פֿריש און לויטער און
עס איז גאָר קיין סוף ניט געווען צו דער ווייטקייט, וואָס די בליקן פֿון אַ מענטשנס
אויג האָבן געקענט גרייכן אין דער לויטערקייט. און געאַטעמט האָט זיך אַזוי

געזונט, אזוי פֿרײַ. און כאַטש מ'האַט זיך געקענט פֿילן קליין בײַ זיך אין אַזאַ ווינטקײט, אין אַזאַ פֿאַרנעם, איז אויפֿן האַרצן דאָך געווען אזוי גוט, אזוי גרינג און אזוי אָנגענעם, אַז מ'האַט דאָס מיט קיין ווערטער נישט געקענט אויסדריקן און מ'האַט געמוזט — אַדער שווינגן אַדער זינגען שירה... און מרים האָט אָנגעהויבן זינגען פֿאַר זיך מיט אַ סך געפֿיל דאָס געזאַנג איבער אַלע געזאַנגען פֿון שלמה המלך :

ער וועט מיך אַנטרינקען מיט די קושן פֿון זײַן מויל,
דען זײַן ליבע איז שטאַרקער פֿון ווײַן...

עס איז גוט צו שמעקן דיִינע זאַלבן,
דער בעסטער זאַלב דיִין נאָמען איז,
דערפֿאַר ליבן דיך אַלע יונגע פֿרויען...

צי מיך צו זיך און איך וועל נאָך דיר לויפֿן...

די לעצטע ווערטער האָבן אזוי אויסגעדריקט דאָס, וואָס זי האָט געפֿילט, אַז זי האָט שוין די איבעריקע נישט געקענט געדענקען, און זי האָט די זעלבע ווערטער אַבערגעזונגען נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל. און זינגענדיק האָט זי פֿאַר זיך געזען הורדוסעס געשטאַלט, און דאָס האָט בײַ איר אַרויסגערופֿן אזוי פֿיל באַגניסטערונג און אַזאַ שטאַרקן געפֿיל, אַז זי האָט אין אַ פֿרומער כּוונה די אויגן צוגעמאַכט...

„צי מיך צו זיך און איך וועל נאָך דיר לויפֿן!“... „צי מיך צו זיך און איך וועל נאָך דיר לויפֿן!“... אַ סך, אַ סך מאָל האָט זי די אייגענע ווערטער פֿונעם מויל אַרויסגעבראַכט. זיי האָבן געזונגען אין איר, און זי האָט פֿאַר זיי אַלע מאָל אַן אַנדער ניגון געפֿונען :

— „צי מיך, צי מיך צו זיך און איך וועל נאָך דיר לויפֿן...“

אין אַנפֿאַנג האָט זי געזונגען שטייענדיק און אַרץ געהויבן די הויפֿע אַרעמס העכער און העכער צום הימל. נאָך דעם האָט זי זיך אויסגעצויגן אויף דער ערד, מיטן פנים אַרויף, און זינגנדיק אזוי האָט זי אויך געזונגען דאָס געזאַנג פֿון ליבע, און אין געדאַנק האָט זי זיך אַריבערגעטראָגן ווינט־ווינט פֿון דאַנען — אויף די פֿרעמדע וועגן, וואו ס'טרעטן די פֿיס פֿון יענעם, וואָס איז דער געליבטער פֿון איר האַרץ...

ווען זי האָט זיך אויפֿגעהויבן, האָט פֿון אונטן זיך שוין געטראָגן דאָס גערויש פֿון מענטשלעכע קולות, אויסגעמישט מיטן הירזשען פֿון אייזען און פֿון פֿערד. דאָרט זענען די באַוואַפֿנטע לייט שוין פֿון שלאָף אויפֿגעשטאַנען און אַ סך פֿון זיי זענען געשטאַנען בײַם ברונעם און האָבן זיך געוואַשן און וואַסער געטרונקען. אַבער מרים האָט נישט געוואַלט קוקן אַראָפּ. פונקט ווי זי וואַלט אַ שיינעם חלום נישט געוואַלט צעשטערן, האָט זי געקוקט ווייטער אין דער ווינטקײט אַרײַן, און אויסדרייענדיק זיך מיטן פנים צו מערבֿ־זייט, כּדי זיך צו באַשיצן פֿון דער זון,

וואָס האָט שוין געהאַט אָנגעהויבן ווערן צו שטאַרק, האָט זי אין דער קלאַרער פֿולט, פֿון דער ווינטנס געקענט זען די בלויע וואַסערן פֿונעם ים-המלח; זי האָט דעם ים געזען פֿון איין ברעג ביז צום אַנדערן, און פֿון הינטער אים האָבן מיט זייערע שפיצן אַרויסגעקוקט די רויטדעך-בלויע בערג פֿון מואב, און אַרום און אַרום האָט זיך געשפּרייט אַ וויסטעניש, וואו דאָס אויג האָט זיך אין גאַנצן פֿאַר-לויפֿן, און ווען מ'האַט געקוקט אַרונטער, נאָענט אַרום זיך, האָט מען קיין אַנדער זאך ניט געזען, ווי נאָר פֿעדער ניט קיין צעאַקערטע און דאָנקעס ניט קיין פֿאַר-זייטע.

דער שטעמפל פֿון דער מלחמה צווישן אייגענע ברידער איז געזעגן אויף אַדץ אַרום און אַרום...

ב

מרים האָט זיך געלאָזט גיין צוריק צום געצעלט, און אויפֿן וועג האָט זי זיך אַלע מאָל אָפּגעשטעלט לעבן אַן אַנדער רעדף פֿון די באַוואַפֿנטע לייט. זיי האָבן פֿאַר איר געמאַכט אַ וואַרע און איר גרויס פֿבֿוד אָפּגעגעבן; וואו מ'האַט זי נאָר דערזען, האָט מען זיך פֿאַר איר גענייגט, און דאָס האָט ביי איר גראַד אַ שווערן געפֿיל אַרויסגערופֿן. און זי האָט געבעטן מ'זאָל זיך פֿאַר איר ניט בייגן און נייגן. און זי האָט צו אַלעמען גערעדט אַזוי, אַז זיי האָבן זיך גלייבן אָנגעהויבן פֿילן היימיש אין איר געזעלשאַפֿט.

— אַזוי פֿרי שוין אויפֿגעשטאַנען? — האָט איינער, אַן עלטסטער פֿון אַ מחנה, זיך געוואונדערט, ווען ער האָט זי דערזען.

— יאָ — האָט זי געענטפֿערט — איך האָב געוואַלט זען ווי מיר באַפֿעסטיקן זיך...

די באַוואַפֿנטע, וואָס זענען געשטאַנען אַרום, האָבן צופֿרידן צוגעשמייכלט, און דער עלטסטער פֿון דער מחנה האָט זיך געגעבן אַ גלייך אויס און האָט מיט אַ סך זיכערקייט געזאָגט:

— מיר וועדן זיך דאָ אין מאַסאָדאָ באַפֿעסטיקן אַזוי, אַז סנידן בלויז אויף די פֿליגלען פֿון אַן אַדער וועט אַנטיגאַנוס קענען אַרײַנקומען אַהער... — און אויב ער וועט אַרײַנקומען אַהער אויף די פֿליגלען פֿון אַן אַדער — האָט זיך אָנגערופֿן אַן אַנדערער פֿון די עלטסטע — וועט אַ פֿלייך פֿון מײַן בויגן גלייך געפֿינען צו אים דעם וועג...

זיי האָבן אַלע געוואַלט אויסנעמען ביי איר, זאָגן עפעס אַזוינס, וואָס זאָל איר שטאַרק געפֿען. האָבן זיי אָנגעהויבן רעדן מיט גרויס באַגניסעטערונג וועגן הורדוסן.

— הורדוס — האָט איינער געזאָגט — איז דער גרעסטער גיבור אין יהודה! — דער בעסטער קריגספֿירער! — האָט אַן אַנדערער אַרײַנגעוואַרן אַ וואַרט.

— נאָך אַזאָ ווי ער איז ניט צו געפֿינען! — האָט אַ דריטער זיך אָנגערופֿן.

— און ער וועט אַוודאי אין גיכן קומען צוריק!
 — און די צאָל פֿון די מחנות, וואָס וועלן זיך צונויפֿקלייבן אַרום אים, וועט
 זיין ווי די זאַמד, וואָס בײַם ברעג ים!
 — און ער וועט אויסראַטן און פֿאַרטייליקן די אַלע שוואַים, וואָס זענען
 אויפֿגעשטאַנען אַקעגן אונדז.
 — עס וועט פֿון זיי קיין איינער ניט בלייבן.
 — און די, וואָס וועלן יאָ בלייבן, וועלן קניען פֿאַר אים ווי די קנעכט און
 וועלן זיך בעטן, ער זאָל זיי ווייזן זײַן גנאָד ...
 עס איז מרימען געווען אָנגענעם צו הערן ווי זיי רעדן אַלע וועגן הורדוסן
 מיט אַזאַ באַגניסטערונג און ווי זיי זענען אַלע פֿאַרגלויבט אין אים. און זי איז,
 אַ צופֿרידענע, אַוועק צוריק אין געצעלט. און ווען זי איז געקומען אַהין, איז דער
 טומל דאָרט שוין געווען גרויס, און אַלע אייגענע האָבן צו איר געהאַט טענות,
 פֿאַר וואָס זי איז פֿאַר טאָג אַוועק איינע אַזײַן און ניט געזאָגט קיינעם וואוהין
 זי גייט ...
 — טאַכטער מנינע — האָט איר מוטער אַלפסנדרה איר געזאָגט מוסר — ווי
 האָסטו גאָר געקענט פֿאַר טאָג איינע אַזײַן אַוועקגיין פֿון געצעלט? אויף אונדז
 אַלע דאָ איז דאָך אַ שרעק אַרויפֿגעפֿאַלן, ווען מיר זענען פֿון שדאָף אויפֿגעשטאַנען
 און האָבן דערזען, אַז דו ביסט ניטאַ ...
 אויך הורדוסעס מוטער, די אַלטע ציפּורה, וועלכע איז געווען שטאַרק פֿאַר-
 גרייבט אין איר זון, איז געווען ניט צופֿרידן דערפֿון.
 — דו טאַרסט מער אַזאַ זאַך ניט טאָן! — האָט זי צו מרימען געזאָגט —
 די האַנט פֿונעם שוואַ קען דיך נאָך גרייכן ווען דו ביסט אַזײַן, אַדער אַ ווילדע
 חיה קען דיך נאָך פֿאַרצוקן.
 — און ווילדע חיות האָבן ליב אַ זיסן און געשמאַקן ביסן — האָט זיך אַרײַן-
 געמישט הורדוסעס שוועסטער שלומית, וועלכע האָט אַלע מאָל דווקא געוואָלט
 מע זאָל זי רופֿן סאַלאַמעאָ. און געזאָגט האָט זי דאָס מיט גאַל. און אין אירע גרינע
 אויגן האָט זיך אָנגעצונדן אַ פֿינערל פֿון קנאה ...
 איר, הורדוסעס שוועסטער, וועלכע האָט קיינעם קיין זאַך ניט פֿאַרגונען,
 איז מרים די חשמונאית געווען גרויס אין די אויגן. זי האָט איר ניט פֿאַרגונען,
 פֿאַר וואָס זי איז אַזוי שייַן און פֿאַר וואָס אַלע ציטערן אַזוי איבער איר. דערפֿאַר
 האָט זי בײַ יעדער געזעגנהייט געזאָגט עפעס אַזוינס, וואָס זאָל איר וויי טאָן.
 אָבער מרים האָט דערויף קיין מאָל ניט געענטפֿערט. זי איז געווען צו שטאַרץ
 דערויף, און דאָס האָט בײַ דער פֿאַרביסענער סאַלאַמעאָ אַרויסגערופֿן נאָך אַ
 גרעסערן פֿאַרדרוס.
 אויך איצט האָט מרים סאַלאַמעאָן גאַרניט געענטפֿערט און זיך אַפֿילו ניט
 אומגעקוקט אויף איר ...
 מער ווי אַלע אַנדערע האָט צו מרימען געהאַט טענות הורדוסעס ברודער
 יוסף :

— אין מנינע הענט — האָט ער געזאָגט — האָט דער ברודער איבערגעגעבן
 די באַשיצונג פֿון דער פֿעסטונג. איך האָב אים אַ שבוּעה געגעבן, אַז איך וועל

מזן לעבן אַנשטעלן פֿאַר דיר, אַז קיין האָר פֿון דיין קאָפּ וועט ניט געמינערט ווערן די גאַנצע צייט וואָס דו ביסט אין מאַסאַדאַ אונטער מזן שוין. און ס'איז מזן וואונטש און מזן באַפֿעל, אַז דו זאָלסט אין ערגעץ ניט גיין אָן מזן וויסן!

מרים האָט זיך ניט באַזיידיקט פֿון דעם, וואָס ער איז געווען ביז אויף איר. זי האָט פֿרייעך געזאָכט, ווען ער האָט אויף איר געשריגן. אָבער זי האָט אים דאָך צוגעזאָגט, אַז פֿון הננט אָן און ווינטער וועט זי זיך אין די פֿרימאַרגנס קיין מאָל מער ניט אַרויסגאַנגען שטייערהייט פֿון געזעלט.

— דאָרטן אויפֿן באַרג איז אָבער זייער שיין — האָט זי מיט אַ ליבעלעךן שמיכל צוגעגעבן — און ווען איך וועל ווידער אַהין וועלן גיין, וועל איך דיך אויך מיטנעמען, און דו וועסט מיר פֿון שיעכטע מענטשן און ווילדע חיות באַשיצן.

פֿון דאָן אָן האָט מרים אָנגעהויבן באַמערקן ווי אַלע מאָל, ווען זי גייט ערגעץ, גייען איר פֿון דער ווינטנס נאָך צוויי באַוואָפֿנטע לייט און נעמען פֿון איר די גאַנצע צייט די אויגן ניט אַראָפּ. און דאָס האָט בנ איר ניט איין מאָל אַרויסגערופֿן אַ פֿאַרזאָנג זיך צו באַהאַלטן ערגעץ און זיי זאָרן זי ניט קענען געפֿינען. אָבער זי האָט דאָס דאָך קיין מאָל ניט געטאָן.

עס איז ניט געווען אין איר טבע זיך צו רייצן מיט מענטשן...

ג

אין אַלגעמיין האָט מרים אין דער פֿעסטונג פֿון מאַסאַדאַ זיך דערפֿילט עלטער ווי זי איז געווען. אַלץ וואָס זי האָט איבערגעזעבט פֿאַר דער קורצער צייט זינט מ'איז בנ נאָכט אין אַזאַ אַנזעניש פֿון ירושלים אַנטלאָפֿן, האָט אויף איר אַזוי געווירקט, אַז זי האָט מיט גאָר אַנדערע אויגן אָנגעהויבן קוקן אויף אַלץ און אויף אַלעמען. און זי האָט מער ניט געקענט בליבן שטיין פֿון דער ווינטנס, ווען זי האָט געזען ווי אַנדערע זענען מיט וויכטיקע זאָכן פֿאַרנומען.

מיט וואָס זי האָט נאָר געקענט, האָט זי אַרויסגעהאַלטן די מענטשן, וואָס האָבן זיך געגרייט צו באַגעגענען דעם שונא, ווען ער וועט מאַכן אַן אַנפֿאַל; זי האָט זיך נייגעריק צוגעקוקט צו דעם ווי מ'גראַבט טיפֿע גריבער אַרום דער פֿעסטונג און זי האָט געהאַט פֿאַרגעניגן פֿון דעם, וואָס מ'זאָגט זי אַרומגיין מיט אַ קרוג און טיילן וואָסער צווישן די, וואָס זענען דורשטיק, אויך טייטלעך און באַקסער האָט זי געטיילט צווישן די באַוואָפֿנטע לייט. און געהאַלטן דערבנ האָט זי זיך אַזוי ליב און איינפֿאַך, אַז זי איז אַלעמען געוואָרן נאָענט און טייער און וואו מ'האַט זי נאָר דערזען, האָט מען זי אויפֿגענומען מיט גרויס פֿרייד און אַלע האָבן זי געזויבט און גערימט:

— זי איז די בעסטע און די שענסטע אין דער משפּחה פֿון די חשמונאים!
 — צו דער גוטסקייט פֿון איר האַרץ איז גאָר ניטאָ קיין ברעג!
 — די שכינה אַליין רוט אויף איר!

אַזוי האָבן די באַוואָפֿנטע לייט אין דער פֿעסטונג פֿון מאַסאַדאַ גערעדט וועגן מרימען, און זי האָט זיך צווישן זיי געפֿילט אַזוי הימיש און זיכער, אַז ס'איז איר

גאַר קיין מאַל ניט אַנגעפאַלן אַ טראַכט צו טאָן וועגן דעם, אַז דאָ איז איר לַעבן אין אַ סכּנה.

אַנגעהויבן טראַכטן וועגן דעם האָט זי ערשט דאָן, ווען זי האָט דאָס ערשטע מאַל דערזען ווי די באַוואַפּנטע לַייט האָבן זיך אויסגעשטעלט אויף די ווענט פֿון דער פֿעסטונג און אויף אַלע באַרגשפיצן אַרום און אַרום.

געשדאַגן האָט מען זיך דאָן נאָך ניט מיט קיינעם. קיין חייִלות, וואָס זאָלן אַנפֿאַלן, האָט מען נאָך אין ערגעץ ניט געזען; עס האָבן ניט געשאַלט קיין טרומ־פייטן, עס האָבן ניט געבלאַזן קיין שופּרות און מע האָט ניט געהערט קיין קולות פֿון מענטשן, קיין הירושען פֿון פֿערד און קיין גערויש פֿון ריטטוועגענער. אַבער דאָס אַזיין, וואָס די ועדבע מענטשן, וועלכע האָבן פֿריער געגראָבן גריבער און אַרומגעדאַפֿן אויף דער ערד אַהער און אַהין, האָבן זיך מיט אַ מאַל אויפֿגעהויבן אין דער הויך און זיך אויסגעשטעלט מיט שווערד און בויגן אויף באַרגשפיצן און אויף מויערן, איז שוין געווען גענוג אַרויפצואַוואַרפֿן אַ מורא און מ'זאָל דער־פֿילן דאָס אַנקומען פֿון אַ גרויסער סכּנה.

בײַ טאָג און בײַ נאַכט האָבן זיך די מענטשן דאַרט אין דער הויך אַרומגע־דרייט און בײַ אײַטלעכן פֿון זיי איז דאָס פּנים מיט אַ מאַל געוואָרן אַזוי ערנצט און אַנגעכמורעט, אַז ס'איז גאַר אוממעגלעך געווען זיך פֿאַרצושטעלן, ווי אַזוי אויף אַזאַ פּנים קען זיך גאַר אַ מאַל אַ שמייכל באַווייזן; און די בליקן פֿון זייערע אויגן זענען די גאַנצע צײַט געווען געווענדט אין דער ווינטקייט אַרײַן; און די פֿיפּן זענען בײַ זיי געווען שטײַף צונויפֿגעפרעסט און מ'האַט ניט געזען און ניט געהערט, אַז עמעצער פֿון זיי זאָל אַ וואָרט אַרויסרעדן.

אַלע האָבן געשוויגן.

און זייער שוויגן האָט אויפֿן גאַנצן לַעבן פֿון די מענטשן אין דער פֿעסטונג אַ שרעקלעך שווערן שטעמפֿל אַרויפֿגעלייגט און אַלע האָבן געוואַרט.

מ'האַט געוואַרט בײַ טאָג און מע האָט געוואַרט בײַ נאַכט, און דווקא דערפֿאַר, וואָס ס'זענען אַוועק טעג און טעג און ס'איז קיין זאַך ניט געשען, זענען מענטשן געוואָרן בײַ, אַזיין ניט־וויסנדיק אויף וועמען און אויף וואָס ...

די אומרואיקייט איז געשטיגן מיט יעדן טאָג, מיט יעדער שעה. מענטשן האָבן אַנגעהויבן פֿאַרירן דאָס געדולד, און אַלע מאַל, ווען אַן אויסשפּירער, וואָס מ'האַט אויף די ווינטע וועגן אַרויסגעשיקט, האָט זיך אומגעקערט צוריק, האָט מען אים פֿון אַלע זײַטן אַרומגערינגלט און מיט אויפֿגעשפיצטע אויערן זיך צו־געהערט צו דעם וואָס ער האָט דערציילט.

אויך צו די עטלעכע געציילטע מענטשן, וואָס זענען שפּעטער פֿון ירושלים אַנגעקומען, האָט מען זיך מיט אויפֿגעשפיצטע אויערן צוגעהערט און געשלאָנגען יעדעס וואָרט, וואָס זיי האָבן פֿון מויל אַרויסגעבראַכט. און זיי האָבן טאַקע געהאַט אַ סך צו דערציילן וועגן דעם, וואָס ס'קומט איצטער פֿאַר אין דער הויפטשטאָט, און אויך וועגן דעם, וואָס זיי האָבן געהערט און געזען אויפֿן וועג.

פֿון זיי, פֿון די מענטשן וואָס זענען פֿון ירושלים אַנגעקומען, האָט מרים זיך דערוואוסט, אַז אַנטגיגאַנס האָט דעם אַלטן קיניג הורקנוס ביידע אויערן טיף אַנגעגעשניטן, פּדי אים צו מאַכן אַ מום און ער זאָל מער ניט קענען זײַן קיין

כהן־גדול. דאָס פנים איז בײַ איר געוואָרן שרעקלעך בלאָס, ווען זי האָט דאָס דערהערט. זי האָט זיך מיטן גאַנצן קערפער אַזאָ וואַקל געטאַן, אַז זי איז שיער ניט אומגעפֿאַלן. פֿדי אַינצוהאַלטן דעם פֿעס, וואָס האָט זיך אין איר מיט אַ מאָל צעברענט, האָט זי פֿאַרקריצט די צייַן, אָבער געזאַגט האָט זי דאָך גאַרניט. זי האָט פֿאַר פֿרעמדע מענטשן ניט געוואָלט אויסדריקן דעם טיפֿן צאַרן, וואָס האָט זיך אין איר צעברענט. ערשט ווען זי איז אין געצעלט אַרײַנגעקומען און האָט דערהערט ווי די פֿרויען דאָרט רעדן שוין אויך וועגן דעם, איז זי אַרויס מיט דעם פֿעס, וואָס זי האָט בײַ איצט אַינגעהאַלטן.

— ער איז אַ מערדער! — האָט זי אַנגעהויבן שרייען — ער איז אַ מערדער, דער אַנטיגאַנס, און ער איז ניט ווערט צו זײַן איינער פֿון אונדזער משפּחה!... — די משפּחה פֿון די חשמונאים האָט זיך קײַן מאָל ניט אויסגעצײכנט מיט קײַן גוט־האַרציקייַט... — האָט הורדוסעס שוועסטער סאַלאַמעאַ אַרײַנגעוואָרפֿן אַ גאַליקע באַמערקונג. — זײַ האָבן גענוג בלוט פֿאַרגאַסן, בלוט פֿון אייגענע און בלוט פֿון פֿרעמדע... —

— זײַ קענען אַרײַן ניט פֿירן די מלוכה און זײַ פֿאַזן קײַן אַנדערן דאָס ניט טאַן — האָט זיך אַנגערופֿן הורדוסעס מוטער ציפּורה — און איז דען מײַן מאַן אַנטיפּאַטרוס ניט געפֿאַלן אַ קרבן פֿון זײַ? עס איז שווער אין יהודה צו געפֿינען נאָך איינעם, וואָס האָט פֿאַרן פֿאַנד געטאַן אַזוי פֿיל וויפֿל מײַן מאַן, און ווער איז שולדיק אין זײַן טויט אויב ניט די חשמונאים! נאָר זײַ רײַסן זיך אַרום צווישן זיך. זײַ קענען זיך נאָך אַלץ מיט דער גדולה פֿון אַ מאָל ניט צעטיילן... אַלץ — אַ מאָל, אַ מאָל! אָבער וואָס זענען זײַ איצט? גאַרניט!... —

דאָס האָט מרימס מוטער אַפּסנדרה שוין ניט געקענט פֿאַרטראַגן. עס האָט איר פֿאַרדראָסן, וואָס זי, די אַלטע ציפּורה, וואָס וויל דווקא, אַז מע זאָל זי רופֿן נאָר קיפּאַרוס, מאַכט צו גאַרניט דעם יחוס פֿון די חשמונאים. האָט זי זיך גע-געבן אַ שטעל אַוועק מיט שטאַלץ און געזאַגט:

— עס איז די קנאה, וואָס רעדט אַרויס פֿון דײַן האַרדז, קיפּאַרוס. ס'איז די טבע פֿון די, וואָס שטייען נידעריק צו רעדן מיט פֿאַראַכטונג פֿון די, וואָס שטייען הויך... —

דאָס האָט שוין די אַלטע קיפּאַרוס ניט געקענט פֿאַרטראַגן, און זי האָט אַפּגעענטפֿערט מיט פֿעס:

— אונדזער משפּחה איז ניט פֿון די, וואָס שטייען נידעריק. אין שטאַנד זענען מיר פּונקט אַזעלכע יחסנים ווי די משפּחה פֿון די חשמונאים. און אויב עס זענען בײַ אונדז נאָך ניט געווען אַזעלכע, וואָס האָבן געטראַגן אַ קרוין, וועלן נאָך זײַן אַזעלכע אויך... אַ קרוין אויפֿן קאַפּ דאַרף טראַגן דער, וואָס קען פֿירן אַ מלוכה, און אונדזער משפּחה האָט אַרויסגעגעבן אַזעלכע... —

— יאָ, אונדזער משפּחה און ניט די משפּחה פֿון די חשמונאים — האָט סאַלאַמעאַ דאָס געמאַכט נאָך שטאַרקער. און זאָגנדיק דאָס, האָט זי דאָס וואָרט „חשמונאים“ אַרויסגערעדט מיט אַזוי פֿיל גאַל און גיפֿט, אַז דאָס פנים האָט זיך בײַ איר אַזש פֿאַרקרימט און פֿון די גרינע אויגן אירע האָט ווי מיט פֿינער געשפּריצט.

עס האָט שוין געהאַלטן דערבנ, און די ווייבער זאָלן זיך צעקריגן. ניט נאָר אַלפסנדרה, נאָר אויך מרים האָט ניט געקענט בלייבן רואיק, הערנדיק ווי סאַלאַמעאַ רעדט מיט אַזוי פיל גאַל וועגן דער חשמונאים־משפחה, וואָס איז אַזוי פיל דורות געווען דער שטאַלץ פֿונעם ייִדישן פֿאָלק; זי האָט דער סאַלאַמעאַ מיט די גרינע אויגן געוואָלט ענטפֿערן שאַרף, אַזוי שאַרף, און זי זאָל דאָס פֿאַנג געדענקען. אָבער פֿונקט דאָן איז אין איין אָטעם אַרבינגעפֿאַן הורדוסעס ברודער יוסף און ער האָט געבראַכט די נישט וועגן פֿאַזאַעלס טויט.

— אַזוי קען פֿאַלן בלוין אַ גרויסער העלד! — האָט יוסף געזאָגט, נאָך דעם ווי ער האָט איבערגעגעבן אַלץ, וואָס ער האָט געהערט וועגן דעם ווי אַזוי פֿאַזאַעל האָט, אַ געשמידטער אין קייטן, מיט אַלע פֿוחות געגעבן אַ זעץ דעם קאַפּ אין דער וואַנט פֿון שטיין און איז געבליבן ליגן אַ טויטער — דאָס איז אין גניסט פֿון די, וואָס קומען פֿון אונדזער משפחה: איידער אַרבינגעפֿאַן אין די הענט פֿונעם שוואַ, איז בעסער זיך אַזיינ מאַכן דעם טויט! ..

אַלע האָבן געשוויגן, די אַטע קיפֿאַרוס האָט שטיף באַוויינט איר עלטסטן זון, אָבער באַד האָט זי אויסגעווישט די טרערן פֿון די אויגן, זיך געגעבן אַ שטעל אַוועק אין איר פֿולער הויך און געגעבן אַ זאָג מיט גאַל און צאַרן: — חשמונאים! .. מערדער! ..

מער האָט זי גאַרניט געזאָגט און זי איז אַרויס פֿונעם געצעלט מיט אַן אויפֿגעהויבענעם קאַפּ און נאָך איר איז אויך אַרויס איר טאַכטער סאַלאַמעאַ.

געבליבן אין געצעלט מיט מרימען און מיט אַלפסנדרהן איז בלוין יוסף, אַ באַוואָפֿנטער און מיט זייער אַן ערנצטער מינע אויפֿן פנים איז ער געשטאַנען לעבן די צוויי פֿרויען, און ס'איז אים שווער געווען צו רעדן, ווייל די שטימונג איז געווען זייער אַן אַנגעצויגענע, ער האָט ניט געקענט בלייבן פֿאַנג אין געצעלט, ווייל ער האָט געוואָלט זען וואוהיין די מוטער איז אַוועק און ער איז געווען זיכער, אַז זי וויינט איצטער שטיפֿערהייט און אַז אַ טרייסטוואַרט פֿון אים וועט איר גוטס טאָן, האָט ער זיך טיף פֿאַרנייגט פֿאַר מרימען און אַלפסנדרהן און זיך געלאָזט גיין, אָבער ביים אַרויסגאַנג האָט ער זיך אַפֿגעשטעלט.

— אָפֿהיטן וואָס מער אַזער ייִנגסטן זון אַריסטובולוס! — האָט ער געזאָגט אַלפסנדרהן אַזוי, אַז ס'איז שווער געווען צו וויסן, צי דאָס איז אַן עצה אָדער אַ באַפֿעל. — פֿון אויג אים ניט אַפֿלאָזן די גאַנצע צייט!

אַלפסנדרה האָט זיך דערשראָקן.

— וואָס איז דען געשען?

— דערווייל איז נאָך גאַרניט געשען — האָט יוסף איר געענטפֿערט — אָבער צו מניע אויערן האָבן הננט דערגרייכט קלאַנגען, אַז אַנטיגאַנוס האָט פֿאַרטראַכט שלעכטס; ער וויל אַוודאי דעם יונגן חשמונאי, דעם זון פֿון זיין אייגענעם ברודער, טאָן דאָס אייגענע, וואָס ער האָט געטאָן דעם אַטמן חשמונאי, דעם ברודער פֿון זיין פֿאַטער... עס איז דאָך איין משפחה, אייגן בלוט, און דער־פֿאַר יאָגט ער זיך אַזוי אַהער... ..

אין יעדן וואָרט, וואָס ער האָט אַרויסגערעדט איידער ער איז אַוועק, איז געווען גאָל און גיפֿט און דאָס איז פֿאַר מרימען געווען אַ גרויסע איבערראַשונג. ווייל פֿריער האָט זי אים קיין מאָל ניט געהערט אַזוי רעדן וועגן איר משפּחה. — זיי זענען אַלע קעגן אונדז — האָט זיך אַלפֿסנדרה אָנגערופֿן, ווען זי איז געבליבן מיט דער טאַכטער אַליין אין געצעלט — זיי האָבן אונדז אַלע פֿינט און איך האָב זיי אויך פֿינט! ..

— זינט ווען? — האָט מרים געפֿרעגט, אַפּמעסטנדיק די מוטער מיט די בליקן.

— זינט מיר זענען דאָ מיט זיי אין איינעם אין מאַסאַדאַ — האָט אַלפֿסנדרה געענטפֿערט — דאָ האָב איך זיי בעסער דערקענט און איך האָב זיי אָנגעהויבן האַסן, און מער ווי אַלעמען האָס איך זי, די סאַלאַמעאַ. דאָס איז אַ שראַנג. אַ גיפֿטיקע שראַנג.

און פֿונקט ווי זי וואַלט איצטער ניט געהאַט קיין וויכטיקערע זאַכן, וואָס זאָלן איר ליגן אין זינען, האָט זי אָנגעהויבן אויסרעכענען אַ גאַנץ צעטל פֿון וויכטיקע קרייודעס, וואָס זענען גאַרניט ווערט; זי האָט געהאַט טענות, פֿאַר וואָס הורדוסעס מוטער און שוועסטער גיבן איר ניט אַפּ גענוג פֿבוד און פֿאַר וואָס זיי הערן זיך ניט צו גענוג אויפֿמערקזאַם צו אירע רייד, ווען זי דערציילט וועגן דער גרויסקייט פֿון איר יחוס און וועגן די העלדישקייטן פֿון אירע זיידעס און עלטער־זיידעס פֿון דער חשמונאים־משפּחה...

זיי דאַרפֿן פֿאַרשטיין — האָט זי געזאָגט — אַז מיר זענען מיר און זיי זענען זיי...

מרים האָט ניט געקענט הערן ווי די מוטער רעדט איצטער וועגן אַזעלכע זאַכן און דערמאָנט גאַרניט אַ וואָרט וועגן דעם, וואָס אַנטיגאָנוס האָט געטאָן צום אַלטן קיניג הורקנוס אין ירושלים.

— מוטער — האָט זי פֿמעט ווי אויסגעשריגן מיט טיפֿן ווייטיק — טראַכסט איצטער גאַרניט וועגן דעם, וואָס אַנטיגאָנוס האָט געטאָן דעם זיידן? עס איז דאָך נאָך קיין מאָל ניט געהערט געוואָרן אין די גרענעצן פֿון יהודה, אַז אַ זון פֿון די חשמונאים זאָל טאָן אַזוינס צו אַ קיניג און אַ פֿהן־גדול, וואָס איז אַליין אויך אַ זון פֿון די חשמונאים!

אין יעדן וואָרט, וואָס מרים האָט אַרויסגעזאָגט, האָט זיך געפֿילט אַ טיפֿער ווייטיק און פֿאַרדרוס. די אויגן זענען ביי איר געווען פֿול מיט טרערן. די ווערטער האָבן זי געשטיקט אין האַרדז און זי האָט זיך אַלע מאָל אַליין איבערגעהאַקט אין מיטן רעדן, אָבער זי האָט דאָך גערעדט.

— ווען איך האָב פֿריער געהערט ווי יוסף רעדט וועגן אונדזער משפּחה — האָט זי געזאָגט, און דערביי האָט זי זיך אָנגעשטרענגט ניט צו וויינען — ווען איך האָב דאָס געהערט, האָט דאָס מיר שטאַרק ווי געטאָן. איך האָב אים געוואַלט ענטפֿערן דערויף, אָבער איך האָב ניט געהאַט וואָס. ווי דען אַנדערש קען אַ זיטיקער מענטש רעדן וועגן אונדזער משפּחה, ווען אַן אייגענער, אַ זון פֿון די חשמונאים, באַגייט זיך אַזוי שענדלעך מיט אַן אַלטן מאַן, וואָס איז אַ קיניג און אַ פֿהן־גדול און דערצו נאָך איינער פֿון דער זעלבער משפּחה?! מוטער, ענטפֿער

מיר! האָט זיך שוין גאַטס גניסט טאַקע אין גאַנצן אָפּגעטאַן פֿון אונדז? ווי האָט איינער פֿון אונדז געקענט אַרויסווייזן אַזוי פֿיל רישעות, אַזוי פֿיל רציחה? .. נאָך קיין מאָל האָט אַפּסנדרה ניט געהערט מרימען אַזוי רעדן. זי האָט אָבער ניט אַרויסגעוויזן אַפֿילו קיין סימן פֿון איבעראַשונג. רואיק און געלאָסן האָט זי איר אין די אויגן אַרבינגעקוקט, אויסגעהערט ביז צום סוף, און נאָך דעם האָט זיך אויף איר פנים אַ פֿלעכטער שמייכל באַוויזן, אַ שמייכל, וואָס באַווייזט זיך געוויינטלעך ווען מע קוקט אויף יענעם פֿון אויבן אַראָפּ.

— דו ביסט נאָך אַפֿי אַ קינד, טאַכטער מיינע — האָט אַפּסנדרה געזאָגט, צוצויענדיק מרימען נעענטער צו זיך — דו ווערסט נאָך צערודערט פֿון גע- שעענישן, וואָס זענען אין דער אמתן גאַנץ געוויינטלעכע זאַכן. וואָס מ'קען ניט אויסמיינדן מוז געשען. אַזוי איז אַלע מאָל געווען און אַזוי וועט שטענדיק זיין. אין אַ מלחמה קען מען פֿונעם שונא ניט פֿאַרלאָנגען, ער זאָל אַרויסווייזן זיין גוט האַרץ. דאָס גאַנצע לעבן מיינט אין קיניגלעכן הויף איז אַוועק אין מלחמות צווישן אייגענע ברידער, און דעריבער קען מיך שוין קיין זאָך ניט איבעראַשן. און ווען דו, מרים, וועסט ווערן עלטער, וועסטו אויך אַזוי זיין, בלוט וועט ביי דיר מער קיין טרערן ניט אַרויסרופֿן. רציחה וועט דיך מער ניט מאַכן בייז...

מיט אַ געבויגענעם קאַפּ איז מרים געזעסן און האָט זיך צוגעהערט ווי די מוטער רעדט. און ווען זי האָט די לעצטע ווערטער אירע דערהערט, האָט זי גע- געבן אַ הייב אויף דעם קאַפּ און אויסגעשריגן אויפֿן קול:

— נייך, איך וועל קיין מאָל ניט זיין אַזוי! ..

אַפּסנדרה האָט אין זיך געלאַכט:

— יא, דו ביסט נאָך אַפֿי אַ קינד, טאַכטער מיינע. נאָך אַפֿי אַ קינד... דו פֿאַרשטייט ניט, דו קענסט נאָך ניט פֿאַרשטיין אַזעלכע זאַכן...

מיט אַ מאָל האָט זי איר אָנגעהויבן אַרויסווייזן שוין צו פֿיל איבערגעטרי- בענע צערטלעכקייט. זי האָט זי געגלעט און געקושט, און אַזוי גלעטנדיק און קושנדיק זי, האָט זי איר שטיף אויפֿן אויער געזאָגט:

— און אַצינד, מיינ שיינע טאַכטער, וועל איך דיר אַ סוד פֿאַרטרויען, זייער אַ גרויסן סוד.

מרים איז געוואָרן זייער נגגערק.

— דערצייל מיר, מוטער, דערצייל.

— מיר אַלע דריי — האָט אַפּסנדרה אָנגעהויבן רעדן נאָך שטילער — איך, דו און זיין ברודער אַריסטובאָוס, וועלן פֿון דאַנען אַנטלויפֿן...

מרים האָט זיך געגעבן אַ כאַפּ אַ דערשראָקענע.

— אַנטלויפֿן! וואוהין? ..

— שטילער! — האָט אַפּסנדרה מרימען מיט דער האַנט דאָס מויל פֿאַר-

שטעלט — עמעצער קען נאָך דערהערן און דאַן זענען מיר פֿאַרלוירן...

זי איז געווען זייער פֿאַרזיכטיק, אַפּסנדרה. זי האָט זיך צוגעהערט, צי עס טראָגן זיך ניט פֿון ערגעץ קיין קולות פֿון מענטשן און קיין הילף פֿון טריט. און ערשט נאָך דעם ווי זי איז שוין געווען זיכער, אַז אַרום און אַרום איז קיינער ניטא, האָט זי מרימען שטיף אין אויער אַרבינגעשושקעט:

— מיר וועלן פֿון דאָנען אַנטלויפֿן קיין ירושלים...

מרים איז געבליבן שטיין ווי געפֿעפֿט.

— קיין ירושלים? צו וועמען?

— צו אַנטיגאָנוסן... ער איז איצט דער קיניג פֿון יהודה און ס'איז זיין

וואונטש, אַז דו זאָסט ווערן זיין ווייב... דו וועסט זיין קיניגין, טאָכטער מײַנע.

יא, דו!.. און ס'וועט ווידער זיין אזוי ווי ס'איז אַלע מאָל געווען: דער קיניג —

אַ זון פֿון דער חשמונאים־משפּחה און די קיניגין — אַ טאָכטער פֿון דער

חשמונאים־משפּחה...

— אָבער מוטער?! — האָט מרים צווישן די ציין דערשטיקט אַ געשריי,

וואָס האָט זיך בײַ איר פֿון האַרצן געריסן — ווי קענסטו גאָר רעדן אזוי?

ד

עס איז דער שיינער, יונגער מרים שווער געווען צו פֿאַרשטיין, וואָס

דאָ קומט פֿאַר און ווי אזוי ס'איז גאָר מעגלעך, אַז די מוטער זאָל צו איר אזוי

רעדן. עס האָבן זיך בײַ איר געמישט די געדאַנקען אין קאָפּ און זי האָט קיין

איינעם פֿון זיי ניט געקענט אַרומטראַכטן אזוי, אַז ער זאָל זיך איר לייגן אויפֿן

שכּל, און כאַטש זי האָט געהאַט אזוי פֿיל צו זאָגן, האָט זי קיין ווערטער ניט

געקענט געפֿינען און זי איז געשטאַנען ווי אַ צעמישטע און מיט די ברייט־

צעפֿנטע גרויע אויגן געקוקט אויף דער מוטער אזוי, פֿונקט ווי זי וואָלט זי איצט

ניט דערקענט.

און אַלכסנדרה האָט גערעדט אזוי, פֿונקט ווי אַלץ, וואָס מרים טראַכט און

פֿילט אַצינדער, איז ניט מער ווי אַ נאַרישקייט, וואָס אַ קינד ווײַזט אַרויס.

— עס איז אַלע מאָל געווען מײַן טרוים — האָט זי געזאָגט — אַז דו, מײַן

טאָכטער, זאָסט זיין אַ קיניגין, צוליב דעם האָב איך זיך מיט אַפֿענע אויגן צו־

געקוקט צו אַלץ, וואָס קומט פֿאַר אין הויף און אין לאַנד. פֿון דעם וואָס איך

האָב געזען און געהערט האָט זיך בײַ מיר געשאַפֿן אַ גלויבן, אַז גאָט האָט זיך אָפֿ־

געקערט פֿון אונדזער משפּחה און אַנגעהויבן אַרויסווייזן זיין גנאָד צו דער אַנטי־

פֿאַטרוס־משפּחה. איך האָב געגלויבט, טאָכטער מײַנע, אַז הורדוס וועט זיין דער

קיניג פֿון יהודה, און דערפֿאַר האָב איך געוואָלט, אַז דו זאָסט ווערן זיין ווייב.

איצטער אָבער גלויב איך מער ניט, אַז ער וועט ווען ס'איז זיין דער קיניג פֿון

יהודה, ער איז איצט אַ פֿאַרטריבענער, אַ פֿאַריאַגטער. דער קיניג פֿון יהודה איז

שוין אַנטיגאָנוס, און ער וויל, אַז דו זאָסט ווערן זיין ווייב. און איך וויל דאָס

אויך...

אַלכסנדרה האָט אויך גערעדט וועגן דעם, וואָס ס'איז שוין בײַ איר מער קיין

ספֿק ניט, אַז גאָט האָט זיך אָפֿגעקערט פֿון דער אַנטיפֿטרוס־משפּחה און ער ווײַזט

איר מער ניט אַרויס זיין גנאָד.

— עס איז קלאָר — האָט זי געזאָגט — אַז די גאַנצע משפּחה האָלט בײַם

אונטערגיין. אַנטיפֿטרוס אַזיין איז געפֿאַלן אַ קרבן פֿון גיפֿט, וואָס מ'האַט אַרײַנג־

געטאָן אין זיין בעכער וויין; זיין עלטסטער זון פֿאַזאַעל האָט איצטער אַליין געמוזט מאַכן אַ סוף צו זיין לעבן, און הורדוס? ער יאָגט זיך איצטער אַרום איבער מדבריות און איבער פֿרעמדע לענדער, און ווער ווייסט צי ער וועט אַ מאָל קומען צוריק אַ לעבעדיקער ...

זי האָט לאַנג גערעדט צו דער טאַכטער און זי אַלץ געבעטן, אַז זי זאָל אין גאַנצן פֿאַרגעסן אָן הורדוסן און וואָס גיכער אַנטלויפֿן מיט איר און מיטן ברודער אַריסטובולוס צוריק קיין ירושלים; זי האָט זי פֿאַרויכערט, אַז אַנטיגאָנוס וואָרט דאָרט שוין אויף איר און אַזוי ווי זי וועט נאָר קומען, וועט ער זי באַהענגען מיט צירונג און טייערע אידשטיינער און וועט זי מאַכן פֿאַר דער קיניגין און די פֿרייד אין ירושלים וועט זיין גרויס. און ווען מרים האָט זי געפֿרעגט פֿון וואָגען זי ווייסט דאָס, האָט זי ווידער שטיל אַרנינגעשושקעט אין איר אויער אַ סוד:

— צווישן די מענטשן וואָס זענען אַהער פֿון ירושלים געקומען — האָט זי געזאָגט, האָלטנדיק איין פֿינגער ביים מויל — זענען פֿאַראַן עלטעכע, וואָס אַנטיגאָנוס אַליין האָט אַהער ווי זינע שליחים געשיקט ... אָבער דאָס איז אַ סוד, אַ גרויסער סוד. קיינער טאָר דערפֿון ניט וויסן, אַנטיגאָנוסעס שליחים האָבן מיר פֿאַרויכערט, אַז זיי וועלן אונדז שטילערהייט בני נאָכט פֿון דאָנען אַרויספֿירן. אויפֿן וועג איז שוין אַלץ צוגעגרייט. די געטרייטע באַוואַפֿנטע צייט פֿונעם קיניג וועלן אונדז היטן און באַשיצן דעם גאַנצן וועג און וועלן אונדז אין שדום ברענגען קיין ירושלים ...

און זי האָט מרימען שוין געהייסן זיך גרייטן אין וועג אַרײַן.

מרים האָט זיך פֿון אַרט ניט גערירט. זי האָט לאַנג געשוויגן. די גאַנצע צייט האָט זי געהאַלטן די אויגן אין דער ערד אַנינגעגראָבן, ווי זי וואָלט זיך געשעמט מיט דער מוטערס בליקן זיך צו באַגעגענען, עס איז איר געווען שווער צו רעדן און נאָך שווערער צו שוויגן, און זי האָט געפֿילט ווי די מוטער איז איר מיט אַ מאָל געוואָרן פֿרעמד ...

— נו, וואָס שווינגסטו, טאַכטער? — האָט אַלפֿסנדרה זי געפֿרעגט — וואָס האָסטו זיך אַזוי פֿאַרטראַכט און פֿאַר וואָס זאָגסטו גאַרניט?

מיט יעדער רגע וואָס איז אוועק, האָט מרים אַלץ שטאַרקער דערפֿילט ווי זי גייט אַלץ מער און מער אַרײַן אין זיך און ווערט אַנדערש, ווי זי איז געווען ביז איצט. עס האָט זיך איר געדאַכט ווי זי וואָלט זיך מיט אַ מאָל אַפּגעריסן פֿון די נאָענטסטע, פֿון די אייגענע און זי איז געבליבן איינע אַליין, אַ מענטש פֿאַר זיך; זי קער זיך מער ניט אָן מיט די מענטשן, וואָס זענען איר פֿרייער געווען טייער; אַפֿילו מיט דער אייגענער מוטער קער זי זיך מער ניט אָן. אָבער זי האָט זיך דאָך ניט געפֿילט עלנט, ווען זי האָט וועגן דעם געטראַכט; זאַכן, וואָס זי האָט פֿרייער ניט אין גאַנצן פֿאַרשטאַנען און זיי האָבן זי געשראַקן, זענען מיט אַ מאָל געוואָרן קלאָר פֿאַר איר און זי האָט זיך שוין מער פֿאַר זיי ניט געשראַקן. זי האָט אָנגעהויבן פֿאַרשטיין מער ווי זי האָט פֿרייער פֿאַרשטאַנען. און כאַטש עס איז איר אויפֿן האַרצן געווען שווער, האָט זי דאָך געפֿילט, אַז וויינען קען זי שוין מער ניט ...

זי איז ווי דורך אַ וואונדער מיט אַ מאַל אויסגעוואַקסן. זי האָט זיך אַליין געפֿונען און איז געוואָרן מער זיכער אין זיך.

— מוטער — האָט זי געזאָגט אַלכסנדרהן, קוקנדיק איר גליַך אין די אויגן — דו קענסט טאָן וואָס דו ווילסט. דו קענסט גיין צו וועמען דו ווילסט. איך בלייב דאָ!..

מער האָט זי גאַרניט געזאָגט און איז אַרויס פֿונעם געצעלט.

ה

נאָך דעם זענען אַנגעקומען טעג, וואָס האָבן דאָס גאַנצע לעבן אין דער פֿעסטונג פֿון מאַסאַדאַ אַזוי צעוויגט, אַז קיינער האָט דאָרט ניט געקענט האָבן קיין איין רואיקע שעה. אַנטיגאָנוס איז מיט זינע חייִלות אַנגעקומען פֿון ירושלים און זיי האָבן באַלאַגערט די פֿעסטונג. און ס'איז ניט אַוועק קיין איין טאָג, אַז ס'זאָל ביי די טויערן ניט פֿאַרקומען קיין שלאַכט. פֿון ביידע זיטן זענען געפֿאַרן אַ סך קרבנות און אומעטום האָבן זיך געוואַלדערט גאַנצע הויפֿנס מיט הרוגים און אויך די צאָל פֿון די פֿאַרוואונדעטע איז געווען זייער גרויס, אָבער די פֿעסטונג פֿון מאַסאַדאַ האָט זיך געהאַלטן שטאַרק און די גיבורים, וואָס האָבן זי באַשיצט, האָבן זיך ניט אונטערגעגעבן.

אַנטיגאָנוס איז געווען ביי. ווי שטענדיק האָט ער געפֿלאַמט און געברענט; גאַנצע טעג איז ער אַרומגעלאָפֿן רייטנדיק אויף זיין פֿערד און עס האָט זיך אים אַרץ אויסגעוויזן, אַז זינע חייִלות ווײַזן ניט אַרויס גענוג מוט, און דאָס האָט אין אים אַרויסגערופֿן אַזאָ כּעס, אַז ער האָט געהאַלטן אין איין שרייען און זי אַרמען. און אַפֿילו דאָ, ווען מ'האַט פֿון דער פֿעסטונג געהאַלטן מיט פֿליַך און שטיינער, האָט ער געטריבן די מענטשן פֿון זינע מחנות אין פֿייער אַרײַן. און ס'האַט אים ניט געאַרט, וואָס אַזוי פֿיל פֿון זיי פֿאַרן אין שלאַכט. ער איז געווען גרייט מקריב צו זיין טויזנטער און טויזנטער מענטשן, אָבי זיך שוין אַרײַנצורייסן אין דער פֿעסטונג פֿון מאַסאַדאַ און כאַפֿן מרימען און אַנטדויפֿן מיט איר. עס האָט אין אים ווי אין אַ קעסל געזאַטן דער כּעס אויף די חייִלות, פֿאַר וואָס זיי ווערן דערהרגעט, און ער איז געווען שרעקלעך ביי אויף די מויערן, פֿאַר וואָס זיי פֿאַרן ניט אײַן... אַפֿילו אין די ציטן, ווען עס זענען קיין שלאַכטן ניט פֿאַרגעקומען, האָט ער זינע מענטשן ניט געגעבן קיין רו. ער האָט זיי אַרץ געיאָגט און געטריבן, אַליין ניט־וויסנדיק וואוהין און צוליב וואָס. און מיט אַ מאַל איז אים גאַר אַננ־געפֿאַרן, אַז מ'זאָל אויסהאַקן די ביימער פֿון אַרום און אַרום און זיי אַנוואַרפֿן אין גרויסע הויפֿנס און זיי אַנצינדן. זאָרן זיי ברענען!..

קיינער האָט ניט געוואוסט צוליב וואָס מע דאַרף דאָס און וואָס פֿאַר אַ נוצן דאָס קען ברענגען. ער אַליין האָט דאָס אויך ניט געוואוסט. ער האָט גלאַט גע-וואָלט עס זאָל ברענען און פֿלאַקערן, פֿונקט אַזוי ווי ער ברענט און פֿלאַקערט. און עטלעכע נעכט נאָך אַנאַנד איז דער הימל אַרום און אַרום געווען רויט. און אינעם געדיכטן רויך, וואָס האָט זיך געטראָגן איבער די באַרגשפיצן און אויך

איבער די פֿעדער, וואָס זענען שוין דאַנג ניט געווען צעאַקערט, זענען פֿונקען געפֿלויגן אין אַזע זינט, און ס'האַט זיך געדאַכט, אַז אַזאַ אַרום און אַרום וועט באַד אַוועק מיטן רויך.

עס זענען אַוועק וואַכן און וואַכן און ס'איז אוממעגלעך געווען צו נעמען די פֿעסטונג. די מענטשן, וואָס האָבן זי באַשיצט פֿון אינעווייניק, האָבן ניט פֿאַר-ווירן דעם מוט; זיי האָבן קיין מאַל ניט געוואַרט ביז מ'וועט אַנפֿאַרן אויף זיי; אַזע מאַל, ווען זיי האָבן געזען ווי אַנטיגאַנוסעס מענטשן הייבן אָן פֿאַרשיטן מיט ערד די גריבער, וואָס מ'האַט אויסגעגראָבן אַרום דער פֿעסטונג, זענען זיי אַרויס פֿונעם טויער און האָבן זיי פֿאַרטריבן און באַד האָבן זיי זיך אַרבינגעכאַפט צוריק אינעווייניק און אויסשטעלנדיק זיך אויף די ווענט, האָבן זיי געוואַרפֿן פֿליזן אויף די אַנטפֿענע און זיי פֿאַריאַגט וואָס ווינטער.

אַבער ווען הורדוסעס ברודער יוסף האָט געזען, אַז ער הייבט אָן פֿאַרפֿירן צו פֿיל מענטשן אין דער מלחמה, האָט ער אַרויסגעגעבן אַ באַפֿעל, אַז מע זאָל מער פֿונעם טויער ניט אַרויס און מער אויף אַנטיגאַנוסעס חילות ניט אַנפֿאַרן. — מיר וועלן זיך בלויז באַשיצן — האָט ער געזאָגט — אַנפֿאַרן וועלן מיר מער ניט.

ער האָט דאָס געמוזט טאָן, ווייל אַרום און אַרום האָט ער געהאַט ניט מער ווי אַ נין הונדערט באַוואַנטע פֿינט, און ער האָט ניט געקענט וויסן, ווען הורדוס וועט קומען צוריק און אים העלפֿן פֿאַרטריבן אַנטיגאַנוסן און זינע מחנות. מ'האַט געדאַרפֿט ציטערן איבער יעדן מענטשן, ווען איינער איז געפֿאַרן, האָט ער אויסגעפֿעלט.

און דאָ האָבן זיך אַנגעהויבן די שרעקלעך הייסע זומערדיקע טעג. די זון האָט געברענט און געבראַטן און אַזאַ איז פֿאַרדאַרט און פֿאַרטריקנט געוואָרן אונטער אירע ברענענדיקע שטראַלן. צווינגן אויף ביימער האָבן זיך געבראַכן און זענען צו דער ערד אַרונטערגעפֿאַרן; וואו ס'איז נאָר געווען ערגעץ אַ ביסל גראַז, האָט עס אין דער היץ די גרינקייט פֿאַרלוירן און איז געוואָרן געל; די ערד האָט זיך אין איר פֿאַרטריקנטיקייט געשפּאַלטן און יעדער שטיין איז געווען אַנגעגליט, ווי מ'וואָלט אים פֿון אַ קאַלכאוויון אַרויסגענומען. און דאָס וואַסער אין די גריבער און טיכלעך איז אויסגעטריקנט געוואָרן.

די באַפֿאַגערטע אין מאַסאַדאַ האָבן אַנגעהויבן פֿליזן פֿון דורשט. מענטשן זענען אַרומגעאַנגען פֿאַרשמאַכטע און אומעטום, אויף די שטיינער, אויף די זאַמדן און ביי די געצעלטן, האָט מען געזען ווי מענטשן פֿיגן מיט די פֿנימער אַרויף און שפּינגען די שפּינגעל פֿונעם מויל און גייען אויס נאָך אַ טרונק וואַסער. ביי טאָג און ביי נאַכט האָט די דורשט געפּינגיקט. אַזע האָבן געהאַלטן די אויגן פֿאַרריסן אַרויף צום הימל און אַרויסגעקוקט אויף אַ רעגן, אָבער אויפֿן הימל האָט זיך קיין וואַקנדל ניט געוויזן, ניט ביי טאָג און ניט ביי נאַכט, און אַרויסגיין פֿון דער פֿעסטונג נאָך וואַסער האָט מען ניט געקענט, ווייל אַנטיגאַנוס און זינע חילות האָבן די פֿעסטונג באַפֿאַגערט אַרום און אַרום.

דאָ און דאָרט האָט מען געזען ווי מענטשן האָבן טיף אין דער ערד געגראָבן, מיט דער האַפֿענונג צו געפֿינען וואַסער, און ווען זיי האָבן דערזען פֿיכטע ערד,

האַבן זיי די שטיקער ערד מיט די הענט געקוועטשט און אַלץ געפרואוּט אַרויס-
קריגן פֿון דאָרט כאַטש אַ ביסל פֿריסקייט דעם דורשט צו שטייף. אויך בנז די
זומפיקע ברעגן פֿון די אויסגעטריקנטע טיכעך האָט מען שטיקער בלאַטע מיט
די הענט געקוועטשט אַרויסצוקריגן פֿון זיי אַ ביסל וואַסער.

בלויז בנז אַ קליינער צאָל מענטשן איז נאָך געווען וואַסער אין די קרוגן
און זיי האָבן זיך דערמיט געטייט ווי מיט דעם טייערסטן געטראַנק. אויך אין
דעם געצעלט, וואו מרים איז געווען, האָט יוסף אַ פֿאַר פֿעסער מיט וואַסער אין
דער ערד אינגעגראַבן, און די פֿרויען פֿון הורדוסעס הויזגעזינד האָבן געציטערט
איבער דעם און זיך אין די ווינקלען באַהאַלטן אַזע מאַל, ווען זיי האָבן גענומען
אַ טרונק.

און ווען מרים האָט געזען ווי מענטשן ווערן פֿאַרשמאַכט, האָט זי יוספֿן
געזאָגט :

— עס איז אַ זינד צו באַהאַלטן וואַסער פֿאַר זיך און פֿאַר די נאַענטע, ווען
דאָס פֿאַלק ווערט פֿאַרשמאַכט פֿון דורשט. מיר דאַרפֿן זיך מיט זיי טיילן מיט דעם
טייערן געטראַנק און זיי ניט פֿאַון אויסגיין פֿאַר דורשט.

זי האָט מיט עקשנות געפֿאַדערט, ער זאָל זי פֿאַון טיילן וואַסער צווישן די,
וואָס ווערן פֿאַרשמאַכט. און נאָך דעם האָט מען שוין אַלס געזען, ווי זי אַרײַן שטייט
אויף אַ וואַגן און שטעצט זיך אַזע מאַל אָפּ ערגעץ אַנדערש און טייעט וואַסער
פֿון אַ גרויסן קרוג.

איבער יעדן ביסל וואַסער, וואָס זי האָט פֿונעם גרויסן קרוג אָפּגעגאַסן פֿאַר
אַ דורשטיקן מענטשן, האָט זי ווי איבער אַ טייערן געטראַנק געציטערט, אָבער
זי האָט דאָס געטאָן מיט פֿיבע און איבערגעגעבנקייט. און אַזע האָבן זי גע-
בענטשט דערפֿאַר. אויך ווען האָט זי צווישן די פֿאַרשמאַכטע מענטשן געטייט.
צו קליינע ביסעלעך האָט זי זיי דעם געטראַנק געגעבן. און ווען זי האָט געזען,
ווי זיי ווערן דערפֿרישט פֿון דעם און ווי דער אויסדרוק פֿון זייערע אויגן ווערט
זעכעדיקער און מונטערער, איז איר פֿרייד געווען זייער גרויס. און ווען מ'האַט
איר געדאַנקט דערפֿאַר, האָט זי אַ צופֿרידענע געשמייכלט און געזאָגט :

— עס קומט מיר ניט קיין דאַנק דערפֿאַר. איך בין דאָך איינע פֿון אַנדן, און
מיר זענען דאָ אַזע גלייך ...

די אַלע ציפֿורה און איר טאַכטער סאַלאַמעאַ האָבן געדאַכט פֿון איר, וואָס
זי פֿאַזט זיך אַזוי אַרונטער און מישט זיך אויס מיט דעם פשוטן פֿאַלק. אויך איר
אייגענע מוטער איז ניט געווען צופֿרידן דערפֿון.

— דאָס פֿאַסט ניט פֿאַר דיר, טאַכטער — האָט אַלכסנדרה איר געזאָגט.

אָבער מרים האָט זיך ניט צוגעהערט צו זייערע רייד. זי האָט זיך מיטן
גאַנצן האַרצן איבערגעגעבן דער אַרבעט אַרויסצוהעלפֿן די באַלאַגערטע אין
דער פֿעסטונג פֿון מאַסאַדאָ מיט וואָס זי האָט נאָר געקענט. און זי האָט געפועלט
בנז יוספֿן, ער זאָל זי צולאָזן צו די באַהעלטענישן פֿון עסנוואַרג, און זי האָט פֿון
דאָרט אַרויסגענומען טייטלען, באַקסער און פֿליגן און זי האָט דאָס צעטייט.

אַזע אין דער פֿעסטונג האָבן שוין געוואוסט, אַז ווען מרים קומט, ברענגט זי גוטע זאַכן און צעטיילט זיי. און ווען מ'האַט זי נאָר ערגעץ דערזען, האָט מען זי באַגעגנט מיט אויסרופֿן פֿון פֿרייד און מ'האַט איר נאָמען געזויבט.

— איר גוטסקייט האָט צו זיך קיין גלײַכן ניט.

— איר האַרץ איז רייך, פֿונקט ווי איר פנים איז שיין.

— זי איז די שענסטע און די בעסטע צווישן די טעכטער אין יהודה.

מיט אַלץ, וואָס זי האָט געטאָן און אויך מיט אירע גוטע רייד האָט זי גע- שטאַרקט די הענט פֿון די, וואָס האָבן שוין געהאַט אַנגעהויבן אַרויסווייזן שדאַ- בעריקייט; זי האָט אויפֿגעהויבן דעם געפֿאַלענעם געמיט פֿון די, וואָס האָבן שוין געהאַט אַנגעהויבן פֿאַרפֿירן די האַפֿענונג, און דערמיט האָט זי אַ סך אַרויס- געהאַפֿן יוספֿן צו באַשיצן די פֿעסטונג פֿון מאַסאַדאַ, און ער האָט דאָס זייער הויך געשעצט.

— ווען דער ברודער וועט קומען צוריק — האָט ער איר געזאָגט — וועל איך אים אַלץ דערציילן און ער וועט דיך נאָך מער שעצן, און ווען מיר וועלן פֿון דאָנען דעם שונא פֿאַרטרייבן, וועט מען פֿון מויר צו מויר איבערגעבן, אַז מרים האָט געהאַט אַ גרויסן חלק אין דעם. מיט אַלץ וואָס דו האָסט געטאָן, האָסטו געשטאַרקט די הענט פֿון די, וואָס האָבן זיך געשלאָגן קעגן שונא.

מרימען איז דאָס געווען אַנגענעם צו הערן. אָבער נאָך אַנגענעמער איז איר געווען דורכצופֿירן די פֿליכטן, וואָס זי אַליין האָט מיטן גוטן ווילן גענומען אויף זיך, און ס'האַט זי ניט געקומערט, וואָס די אַלטע ציפורה און איר טאָכטער סאַאַמעאַ זאָכן און שפעטן פֿון איר.

אָבער וואָס פֿענגער ס'האַט זיך געצויגן די באַדאָגערונג, אַלץ גרעסער זענען געוואָרן די פֿיידן פֿון די מענטשן, וואָס זענען אויסגעגאַנגען נאָך אַ טרונק, די דורשט האָט אַלעמען אַזוי געפֿיניקט, אַז ס'איז געווען גענוג, מ'זאָל ערגעץ דערזען איינעם מיט אַ קריגל אין דער האַנט און מ'האַט זיך אויף אים ווי די ווילדע אַרויפֿגעוואָרפֿן און דאָס קריגל ביי אים פֿון די הענט אַרויסגע- ריסן, און ווען ס'האַט זיך אַרויסגעוויזן, אַז דאָס קריגל איז גאָר פֿיידיק, איז צווישן די דורשטיקע געוואָרן אַ מוראדיק געשלעג און זיי האָבן איינער דעם אַנדערן געביסן און געריסן ווי די הינט, וואָס רייסן זיך איבער אַ ביין.

אַ סך מענטשן זענען פֿון דורשט גערירט געוואָרן פֿון זינען. מיט פֿאַר- גלעזערטע אויגן און פֿאַרשמאַכטע לייפֿן האָבן זיי זיך אַרומגעשעפֿט אויף די שמאַצע וועגן צווישן די שפיציקע פֿעלדזן; האַלב נאַקעטע און באַרוועסע זענען זיי געקראָכן אין די שפּאַלטן פֿון די שטיינער, וואו ס'האַבן זיך אויפֿגע- האַטן שדענג און עקדישן, געקעטערט אויף די וויסטע בערג, וואָס זענען געווען אַנגעגריט פֿון דער הייסער זון, און זיי אַזע האָבן זיך אַרומגעטראָגן מיט איין וואָרט, וואָס איז זיי געבליבן אין מוח פֿון די אַזע ווערטער, וואָס זיי האָבן פֿאַרמאַגט :

— וואָסער ! ..

— וואָסער ! ..

אין די פֿינצטערע נעכט, ווען מע האָט די ווינטע געצעלטן ניט געקענט זען און אַ שטיקייט האָט זיך איבער אַלץ פֿאַרשפּרייט, האָבן מענטשן, ווי די מילדוואַרפֿן געגראָבן די ערד הינטער די געמויערטע ווענט פֿון דער פֿעסטונג און זיך שטיצער־הייט אַרויסגעכאַפט אויף דער אַנדערער זיט און זיך איבער־געגעבן אין די הענט פֿון אַנטיגאָנוסעס היילות, און דאָס ערשטע, וואָס זיי האָבן געבעטן איז געווען:

— וואָסער !

מיט יעדן טאָג וואָס איז אַוועק, איז די צאָל פֿון דער מחנה אין מאַסאַדאַ געוואָרן אַלץ קלענער און קלענער. אַ סך זענען אויסגעשטאַרבען און זייערע טויטע קערפּערס האָבן זיך געוואַלגערט אויף די בערג און אין די טאָלן. אַ סך האָבן זיך שטיצער־הייט אַריבערגעכאַפט אויף דער אַנדערער זיט און זיך איבערגעגעבן אין די הענט פֿונעם שונא, און די וואָס זענען געבליבן אינעווייניק, האָבן אויסגעזען ווי פֿאַרריקטע און זיי האָבן ביי טאָג און ביי נאַכט געקוקט צום הימל און מיט פֿאַרשמאַכטע לייפֿן געשעפטשעט אַ תּפֿילה צו גאָט, ער זאָל געבן אַ רעגן ...

— וואָסער !..

אַבער אויפֿן הימל האָבן זיך אַלץ קיין וואַלקנס ניט געוויזן. ביי טאָג האָט די זון געברענט און געבראַטן, און ביי נאַכט האָט די לַבְנָה געשיינט און גע־לויכטן.

— גאָטס צאָרן האָט זיך אויף אונדז אויסגעגאַסן ! — האָבן מענטשן גע־וויינט און געקלאָגט.

— מיר וועלן דאָ אַלע אומקומען !

— די פֿעסטונג פֿון מאַסאַדאַ וועט פֿאַר אונדז זיין איין גרויסער קבר !

דאָן האָט יוסף שוין גאַנץ ערנצט אַנגעהויבן טראַכטן וועגן דעם, אַז מע וועט זיך מוזן אונטערגעבן. קיין אַנדער אויסוועג האָט ער פֿאַר זיך ניט געזען.

ער איז שוין געווען גרייט צו שיקן שלוחים צו אַנטיגאָנוסן, אָבער ער האָט דאָס אַלץ אָפּגעלייגט פֿון איין טאָג אויפֿן אַנדערן. ער האָט דערפֿון מיט די נאַענטע מענטשן פֿונעם הויזגעזינד גערעדט, און דאָן האָט אַלפסנדרה זיך שוין מער ניט געדאַרפֿט באַהאַלטן און זי איז אַרויסגעקומען אַפֿן.

— אויב מ'וועט זיך ניט אונטערגעבן — האָט זי געזאָגט — וועלן מיר דאָ אַלע געפֿינען דעם טויט. חיות פֿונעם פֿעלד וועלן אונדזערע טויטע לייבער אַרומשלעפֿן. אַ שרעק פֿאַרט אויף מיר, ווען איך טראַכט פֿון דעם סוף, וואָס מיר וועלן דאָ אַלע האָבן, אויב מ'וועט זיך ניט אונטערגעבן.

און כאַטש קיינער האָט זי ניט געבעטן, האָט זי אַליין שוין אויף זיך אַ וויכטיקע שלוחות גענומען.

— איך וועל שוין זען — האָט זי געזאָגט — אַז אַנטיגאָנוס זאָל זיין

געדיקט צו אונדז. צו מײַן קול וועט ער זיך צוהערן; ער איז דאָך דער ברודער פֿון מײַן מאַן, און אַז איך וועל אים בעטן, ער זאָל זיין גוט צו אונדז אַלעמען, וועט ער מיך פֿאַלגן.

דערויף האָט איר יוסף געוואָלט ענטפֿערן מיט גאַל, אָז אַנטיגאָנוסעס גנע-
דיקייט איז אים גוט באַקאַנט; ער האָט איר געוואָלט דערמאָנען, וואָס ער, דער
נײַער קיניג פֿון יהודה, האָט געטאָן צו איר פֿאַטער הורקנוס און צו זײַן ברודער
פֿאַזאַעל, אָבער ער האָט איר דאָך גאַרניט געזאָגט וועגן דעם; ער האָט אויף
איר בלוז אַ בײַזן בליק געוואָרפֿן און באַד ווידער אָנגעבויען דעם קאַפּ און
איז געבליבן זיצן אַ פֿאַרזאַרגטער. און געטראַכט האָט ער, אַז אויב ס'וועט פֿון
ערגעץ קיין הילף ניט קומען און קיין רעגן וועט ניט גיין און מ'וועט זיך מוזן
אונטערגעבן, וועט ער פֿאַלן אויף זײַן שווערד און זיך אַרײַן נעמען דעם טויט.
אין די הענט פֿון אַנטיגאָנוסן וועט ער זיך קיין פֿעבעדיקער ניט איבערגעבן.

דאָס איז בײַ אים שוין געווען אַפּגעמאַכט. אָבער גערעדט וועגן דעם האָט
ער ניט, ווייל ער האָט ניט געוואָלט פֿאַרשאַפֿן קיין יסורים זײַן אַטער מוטער,
וועלכע איז אויך דערבײַ געזעסן.

— מיר וועלן וואַרטן נאָך אַ טאַג — האָט ער געגעבן אַ זאַג און זיך
אויפֿגעוויבן פֿונעם אָרט — מאַרגן וועלן מיר זען.

און ווען מרים האָט דאָס דערהערט, איז זי צוגעלאָפֿן און אים אָנגעכאַפּט
בײַ ביידע הענט.

— יוסף, איך בעט דיך, טו דאָס ניט! גיב זיך ניט אונטער!

דאָס קוץ האָט בײַ איר געציטערט. אין די ברייט-צעפֿנטע גרויע אויגן
זענען בײַ איר געשטאַנען טרערן. דאָך האָט זיך אין אירע רייד געפֿילט אַ סך
פֿעסטקייט און מוט.

— דער גאַט פֿון ישׂראל וועט אונדז ניט פֿאַרלאָזן — האָט זי געזאָגט —
מיר וועלן רופֿן צו אים און ער וועט אונדז ענטפֿערן.

און יוסף האָט געשאַקלט מיטן קאַפּ.

— דער גאַט פֿון ישׂראל... — האָט ער די ווערטער אַרויסגעזאָגט אַזוי
שטיף, אַז מ'האַט זיי קוים געקענט הערן — אויך יענער דאָרט, פֿון דער אַנ-
דערער זײַט, אַנטיגאָנוס, רופֿט צו אים, צום גאַט פֿון ישׂראל... און ווער ווייסט
וועמען ער וועט ענטפֿערן!..

— אַלע רופֿן צו איין גאַט און דאָך גיסט זיך אַזוי פֿיל בלוט פֿון איין
גענע ברידער — האָט מרים ברודער, דער יונגער אַריסטובורוס, גאַר פֿרוצ-
לינג אויסגעשאַסן אַזאַ געוויין, אַז ס'איז אוממעגלעך געווען אים אַנצונעמען.
— און ווער איז אין דעם שולדיק? די השמונאים! — האָט סאַלאָמעאַ
זיך צעשריגן און צעקוויטשעט אויפֿן קוץ. זיי זענען שולדיק אין דעם, וואָס
ס'גיסט זיך אַזוי פֿיל בלוט! זיי קענען זיך ניט אַנטיילן מיט דער ירושה,
וואָס איז געבליבן פֿון זייערע אַבֿות; זיי ווילן ניט פֿאַרשטיין, אַז בלוז אונטערן
שוץ פֿון רוים וועט דאָס לאַנד קענען בלייבן גאַנץ; ווי די ווילדע חיות רײַסן
זיי זיך אַרום צווישן זיך און דאָס גאַנצע פֿאַלק גייט אַפּ מיט בלוט און מיר
אַלע דאָ קומען אַפּ. אַלץ איבער זיי, איבער זיי, איבער די השמונאים!..

עס האָט ממש געשפּריצט מיט גיפֿט פֿון איר מויל, און אין די גרינע
אויגן אירע האָט געברענט אַ פֿייער און איר לאַנגע און מאַגערע פֿיגור האָט

זיך נאך מער אויסגעצויגן, און זי האָט אויסגעזען ווי אַ מכשפֿה, וואָס איז ביז אויף אַזעמען און אויף זיך אַזיין אויך.

אין גאַנצן פֿאַרשווינגן דער מרשעת, וואָס איז שטענדיק גרייט אָנצור־פֿאַרן אויף אַרץ און אויף אַזעמען און פֿאַרשפּרייטן גיפֿט אַרום און אַרום, האָט אַפֿסנדרה ניט געקענט, און זי האָט איר אָפּגעענטפֿערט מיט אַינגעהאַלטענעם כּעס:

— און ווער האָט דאָס דיך געמאַכט פֿאַר דער ריכטערין איבער די מעשים פֿון אונדזער משפּחה? ניט דו, סאַדאַמעאָ, ביסט פֿון גאָט אָדער פֿון מענטשן באַשטימט צו אורטיילן די מעשים פֿון אונדזער משפּחה, וואָס האָט געמאַכט גרויס דעם נאָמען פֿון אַ פֿאַרק און ווייט פֿאַרשפּרייט די גרענעצן פֿון לאַנד.

אויך מרים האָט איר, הורדוסעס בייזער שוועסטער, אָפּגעענטפֿערט, אַז ס'איז ניט שייך פֿון איר, וואָס באַד ווי נאָר עפעס, פֿאַרט זי אָן מיט צאָרן אויף דער חשמונאים־משפּחה און רעדט וועגן איר מיט אַזוי פֿיל גאָל און גיפֿט.

— מיר זענען דאָך איצט שוין אייגענע — האָט זי צו איר געזאָגט — איז פֿאַר וואָס, סאַדאַמעאָ, פֿאַרטו אַזוי אָן אויף אונדז?

— מיט מיר ביסטו ניט קיין אייגענע — האָט הורדוסעס שוועסטער געגעבן אַ זאָג מיט איר קוויטשיק קול און איז אַ בייזע אַרויס פֿונעם געצעלט.

עס איז אויסגעקומען אַזוי, אַז פֿון דעם וואָס ס'האָט געזאָגט זי אַ באַראַטונג צווישן נאָענטע מענטשן, וואָס מע זאָל טאָן אין אַזאַ שלעכטער צייט ווען אַזע גייען אויס פֿון דורשט, איז גאָר געוואָרן אַ קריגעריי צווישן וויבער ...

עס איז גאָר אוממעגלעך געווען די צעקאַכטע וויבער אַינגעזעמען. סאַדאַ־מעאָ האָט זיך אַזע מאַל דערמאַנט, אַז זי האָט נאָך ניט גענוג געזאָגט און זי איז ווידער אַ מאַל און נאָך אַ מאַל אַריינגעדאַפֿן אין געצעלט און אַרץ צוגעגאַסן נאָך אַ ביסל און נאָך אַ ביסל בוימל אויפֿן פֿייער און איז באַד צוריק אַרויס־געלאָפֿן, ווייז איר איז ניט געווען וויכטיק צו הערן, וואָס מ'וועט איר דערויף ענטפֿערן. דער עיקר איז בני איר געווען אַרויסצושפּריצן וואָס מער פֿון דעם גיפֿט, וואָס זי האָט געהאַט אין זיך. די איינציקע, וואָס האָט זיך ניט געקאַכט איז געווען מרים; אַפֿילו דאָן, ווען זי האָט סאַדאַמעאָ אָפּגעענטפֿערט אַזוי ווי יענע האָט פֿאַרדינט, איז זי געווען רואיק, געראַסן און האָט זיך געהאַלטן אַזוי, אַז זי האָט אַפֿילו אויף אַ רגע איר ווירדיקייט ניט פֿאַרלוירן, און דאָס האָט יענע נאָך מער אָנגעצונדן און זי האָט געברענט ווי אַ פֿייער.

און ווען יוסף האָט געזען, אַז ער קען דעם קריג צווישן די וויבער ניט אַינשטיילן, איז ער אַוועק.

עס איז אים געווען שווער, זייער שווער אויפֿן האַרצן, דעם ערטסטן פֿון די פֿאַרשמאַכטע חיילות אין דער פֿעסטונג פֿון מאַסאַדאַ, וואו זיין ברודער הור־דוס געפֿינט זיך איצט, האָט ער ניט געוואוסט. ער האָט אויך ניט געוואוסט, ווען הורדוס וועט זיך אומקערן אַהער צוריק און צי ער וועט זיך אין אַלגעמיין אַ מאַל אומקערן אַהער. קיין האַפֿענונג בייצוקומען אַנטיגאָנסן האָט יוסף שוין מער ניט געהאַט. און טראַכטנדיק וועגן דעם, וואָס ער האָט צוגעזאָגט דעם ברודער

צו היטן און באשיצן מרימען, האָט ער אין געדאַנק לאַנג געזוכט מיטלען, ווי אַזוי צו אַנטוויפֿן מיט איר און מיט די אַנדערע פֿונעם הויזגעזינד. ער האָט אַבער שטאַרק געצוויפֿלט, צי דאָס וועט זיך אים אַנגעבן און ער האָט שוין פֿאַר זיך קיין אַנדער אויסוועג ניט געזען, נאָר דעם טויט.

אין יענעם טאָג האָט מרים ווי אַ שאַטן זיך לאַנג אַרומגעדרייט איינע אַליין אויף די שמאַלע שטעגן צווישן די שפיציקע פֿעלדזן, און בײַ נאַכט, ווען זי האָט זיך געלייגט שוואַפֿן אין געצעלט, איז זי די גאַנצע צייט געלעגן מיט אַפֿענע אויגן און אַלץ געטראַכט און געטראַכט וועגן זיך, וועגן די מענטשן, וואָס גייען דאָ אויס נאָך אַ טרונק וואַסער, און וועגן איר געליבטן, וואָס שלעפט זיך איצטער אַוודאי אַרום איבער פֿרעמדע פֿענדער און מ'ווייסט ניט, וואו ער איז און צי ער וועט אַ מאָל קומען צוריק.

זי האָט געבענקט נאָך אים. זי האָט געטרוימט פֿון אים. ער איז איר די גאַנצע צייט פֿאַר די אויגן געשטאַנען. אַבער זי האָט אים שוין מער ניט געקענט זען אין אַזאַ געשטאַלט, ווי ער איז אַוועק פֿון איר, נאָר אין גאַנצן אַנדערש; זי האָט זיך פֿאַרגעשטעלט, ווי דער פֿאַנצער אויף אים איז צעבראַכן, די קליידער צעריסן און די קופּער־רויטע האָר פֿונעם קאַפּ צעשוּבערט און מיט שטויב באַדעקט.

און ווי זי האָט אַזוי געטראַכט, ליגנדיק מיט אַפֿענע אויגן אין דער פֿינצ־טערער נאַכט, האָט זי מיט אַ מאָל דערהערט ווי שיטערע רעגן־טראָפּנס פֿאַלן אויף די לײַצעכער פֿונעם געצעלט...

זיי זענען געפֿאַלן אַזוי, ווי עמעצער וואָרט זיי פֿאַמעצעך געצייילט איינציק־ווייז, אַבער מיט אַ מאָל האָבן זיי אַנגעהויבן קומען שנעל און נאָך שנעלער, איינס נאָכן אַנדערן, איינס נאָכן אַנדערן. און באַלד האָט אַנגעהויבן דונערן און בליצן און ס'האָט אַנגעהויבן גיסן אַ שטאַרקער רעגן...

אַ פֿרייעכע איז מרים אַרונטערגעשפרונגען פֿונעם בעט און האָט אויפֿגע־וועקט די אַלע אַנדערע, וואָס זענען אין געצעלט געשוואַפֿן אַזוי געשמאַק, אַז זיי האָבן גאַרניט געהערט. מיט די באַרוועסע פֿיס איז זי אַ האַלב־נאַקעטע אַרויס־געלאָפֿן אין דרויסן מיט אַ גדוּלה און זי האָט אויפֿן קול געשריגן, שפּרינגענדיק אין דער הויך:

— אַ רעגן! אַ רעגן! עס גייט אַ רעגן!..

פֿון אַלע געצעלטן און נאָרעס זענען מענטשן אַרויס האַלב־נאַקעטע און אַלע האָבן געשריגן מיט פֿרייד:

— אַ רעגן!.. אַ רעגן!..

די גאַנצע פֿעסטונג אינגעווייניק איז פֿאַרהיכט געוואָרן פֿון די קולות. מענטשן זענען געווען ווילד פֿון פֿרייד. זיי האָבן געשריגן, געקוויטשעט, געשפרונג־גען, געטאַנצט, און אַלע מאָל, ווען אַ בליץ האָט שאַרף איבערגעשניטן די פֿינצ־טערניש פֿון דער נאַכט, האָט מען געזען ווי אומעטום, בײַ אַלע געצעלטן, שטייען מענטשן מיט די פּנימער פֿאַרריסן אַרויף מיט אַפֿענע מנלעך און זיי שלייגען די רעגן־טראָפּנס און פֿרייען זיך. און אַנדערע האַלטן קריגלעך אין די הענט און

פֿינן זיי אָן מיט וואַסער און פֿאַזן זיך אַליין אויך וואַשן פֿון דעם רעגן, וואָס גיסט מיט אַזאַ קראַפֿט, פֿונקט ווי די הימלען אין דער הויך וואַרטן זיך געעפֿנט.

אַ גאַנצע נאַכט האָט דער רעגן געגאַסן און געגאַסן. ערשט אין דער פֿרי איז ער געוואָרן אַ ביסל שוואַכער, אָבער אין גאַנצן אויפֿגעהערט האָט ער דאָך גיט. קיין דונערן און בליצן זענען שוין מער ניט געווען, אָבער דער רעגן איז אַרץ געגאַנגען און געגאַנגען; זינע טראַפֿנס זענען עפעס ווי מיט אָן אויסגע- מאַסטענער עקשנות געפֿאַלן אויף דער ערד, אויף די שטיינער און אויף די דורכגעווייקטע פֿינעלעכער פֿון די געצעלטן. און אַלע גריבער און אַלע טיכעלעך זענען ווידער געוואָרן פֿול מיט וואַסער, און ביי אַלע מענטשן אין די געצעלטן זענען די קרוגן געווען פֿול מיט וואַסער. און שפעטער, ווען די זון האָט זיך באַ- וויזן, און אויפֿן הימל, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן אויסלעבטערן, האָט מען ברויז דאָ און דאָרט קליינע, אָפֿגעריסענע וואַקנס געזען, האָט אַרץ אין דער פֿעסטונג פֿון מאַסאָדאָ אויסגעזען פֿריש, גוט אויסגעוואַשן. און די מענטשן, וואָס זענען ערשט נעכטן געווען פֿאַרשמאַכט, זענען שוין געווען מונטער און פֿריילעך. זיי האָבן ביי די געצעלטן פֿוסטיקע פֿידער געזונגען און געטאַנצט אין אַ ראָד.

און דאָן האָט מרים גענומען יוספֿן און זי איז מיט אים איבער דער גאַנצער פֿעסטונג פֿון מאַסאָדאָ געגאַנגען אויף די אַלע ערטער, וואו די באַוואַפֿנטע פֿינט זענען ביי די געצעלטן געשטאַנען אין רעדלעך און האָבן זיך געפֿרייט דערמיט, וואָס ס'איז שוין דאָ וואַסער, און אומעטום, וואו מע האָט זי נאָר דערזען, האָט מען זי אויפֿגענומען מיט פֿרייד און פֿון אַלע זינטן האָבן זיך געטראָגן קולות :

— לעבן זאָל מרים !

— געבענטשט זאָל זי זיין פֿאַר איר גוט האַרץ !

און ביי מרימען האָט דאָס פנים געשניט און די אויגן האָבן געדויכטן. און זי האָט מיט גוטע רייד געשטאַרקט דעם געמיט פֿון אַלע באַוואַפֿנטע, וואָס האָבן די פֿעסטונג באַשיצט.

— גאָט האָט דערהערט אונדזער רוף — האָט זי צו זיי געזאָגט — דער נס איז געשען און מיר זענען געראַטעוועט. שטאַרקט זיך, גיבורים פֿון יהודה ! האָט זיך פֿעסט ! גאָט איז מיט אונדז !

און די גיבורים האָבן געגעבן אַ שבוּעה, אַז זיי וועלן באַשיצן די פֿעסטונג ביזן לעצטן טראַפֿן בלוט.

און יוסף האָט זיך שטאַרק געפֿרייט דערמיט, וואָס מרים האָט זיך ביי אַלעמען געמאַכט אַזוי באַליבט.

— ווען דער ברודער וועט זיך אומקערן צוריק — האָט ער צו איר געזאָגט — וועל איך אים דאָס דערציילן און דאָן וועסטו געפֿינען נאָך מער חן אין זינע אויגן. ער וועט דאָס געוויס זייער הויך שעצן.

מרים האָט אַ צופֿרידענע געשמייכלט, ווען ער האָט דאָס איר געזאָגט. אין דעם גרויסן באַגער, וואָס האָט זי דאָן אַרומגענומען נאָך דעם געפֿינטן פֿון איר האַרץ, האָט זי ווי מיט אַ פֿרומער כוונה פֿאַרמאַכט די אויגן און זי האָט שטיי, ווי נאָר פֿאַר זיך אַליין, געזאָגט :

— זאָל ער שוין קומען צוריק . . איך בענק אַזוי נאָך אים . . !

א קיניג אן א לאנד

א

ד

ער ים האָט זיך שטאַרק צעבייזערט.
די כוואַליעס האָבן אויף זייערע רוקנס די ווינטן פֿון דער גאַנצער
וועלט אַרויפֿגעכאַפט און זיך מיט זיי צו די הימלען אין דער הויך
געהויבן און אין די ווינטקייטן זיך געיאָגט.

עס האָט זיך געדאַכט, אַז די ווינטן, וואָס האָבן זיך פֿון ערגעץ אָפּגעריסן,
האָבן אַהער פֿאַרבלאַנדזשעט און זיך אַזוי פֿאַרלוירן אין דער אומענדלעכער ווינט-
קייט פֿון דעם ים, אַז עס איז צווישן זיי אַליין אַ שרעקלעכע בהלה געוואָרן און
זיי רייסן זיך פֿון דאַנען און קענען ניט אַרויס, און דערפֿאַר ווינען זיי מיט אַזאַ
יאַמער, דערפֿאַר דרייען זיי זיך מיט אַזאַ האַסט.

אויף דער שיף, וואו הורדוס איז פֿון אַלעקסאַנדריע געפֿאַרן, האָט זיך קיינער
אויף אַזאַ שטורעם ניט געריכט. ווען מע איז אָפּגעשוואומען פֿון די ברעגן פֿון
מצרים איז דער הימל געווען קלאַר און די לופֿט איז געווען ריין און קיין ווינטן
האָבן פֿון ערגעץ ניט געבלאַזן. אַזוי איז אוועק דער גאַנצער טאַג. אָבער ביי נאַכט
האָבן זיך די הימלען פֿאַרוואַלקנט, און ווען אַזע זענען שוין געשלאָפֿן, האָבן זיי
מיט אַ מאַל דערפֿילט ווי די שיף הייבט זיך אַרויף און אַראָפּ און וואַרפֿט זיך
אין אַזע זינטן.

דערשראַקענע זענען אַזע אַראָפּ פֿון די געדעגערס, און באַדד איז אויף דער
שיף געוואָרן אַ גערודער און מענטשן זענען צעטומלטע געדאַפֿן פֿון איין אַרט
אויפֿן אַנדערן און האָבן זיך איינע די אַנדערע פֿאַר די פֿיס געפֿלאַנטערט. ווען
נאָר די שיף האָט זיך געגעבן אַ הייב אין דער הייך אַדער אַ בייג אין אַ זינט,
האָבן זיך פֿון אַזע זינטן דערהערט קולות און געשרייען. און זיי זענען געווען
פֿול מיט פֿאַרצווייפֿלונג און אימה, די אַזע קולות און געשרייען, וואָס האָבן די
אויערן פֿאַרטויבט.

- מיר זענען אַזע פֿאַרלוירן!
  - דער טיפֿער תהום וועט אונדז אַינשלינגען!
  - די בייזע כוואַליעס וועלן אָפּוואַשן אונדזער געדעכעניש!
  - דאָס פֿלייש פֿון אונדזערע לייבער וועט זיין שפּניו פֿאַר די פֿיש פֿונעם ים!
- און דאָ און דאָרט זענען מענטשן ווי פֿאַריקטע געשטאַנען אויף די קני און
אין פֿרומער פּוונה געבעטן ביי זייערע געטער, זיי זאָלן קומען צו הייף און
ראַטעווען.

— שטילט איין די ווינטן!

— שטילט איין דעם צאָרן פֿון דעם בייון ים!

— דערבאַרעמט זיך אויף אונדז און קערט אָפּ פֿון אונדז דעם צאָרן!

און די שיף האָט זיך מיט אַלע פּוּהות געראַנגלט מיט די בייזע כּוואַליעס און זיי האָבן זי ווי אַ שפּענדל אויף די רוקנס געטראָגן און זי אַלע מאָל געגעבן אַ שלענדער אַרונטער מיט אַזאָ קראַפֿט, אַז עס האָט זיך געדאַכט, אַז באַד וועט זי אַראָפּזינקען אין טיפֿן אָפּגרונט. און עס איז געווען אַ מורא אַרויסצוגיין אויפֿן דעק און זען, וואו מע געפֿינט זיך און צי עס ווילט זיך ערגעץ אַ שטערן אין הימל. און אַלע מאָל ווען אַ כּוואַליע איז צו דער שיף צוגעדאַפֿן מיט אַ מוראדיקן שטויס, האָבן אַלע די אַטעמס אַנגעהאַלטן, פֿאַר שרעק די אויגן צוגעמאַכט, און זיך צוגעהערט צו דעם ווי די כּוואַליע ווערט צעקראַכט אויף אַ סך שטיקלעך, וואָס גליטשן זיך אַראָפּ צוריק און צעשפּריצן זיך אין אַלע זיטן מיט אַ נאַסן הילף, און ווי נאָך דעם קומט אַ שטיקלייט, וואָס געדויערט בלויז אַ קורצע ווילדע, און דער שטורעם ווערט באַד נאָך שטאַרקער ווי פֿריער.

און יענע שטיקלייט, וואָס איז אַפֿט געקומען און באַד אַוועק, האָט מיט זיך געבראַכט נאָך מער מורא ווי דער שטאַרקער גערויש פֿון די בייזע כּוואַליעס. מענטשן זענען אין דער שטיקלייט ווי פֿאַרגליווערט געוואָרן, און פֿאַרגליווערטע אין אימה האָבן זיי געוואָרט, און עס האָט זיך אַרץ אויסגעוויזן, אַז דאָס קומט שוין דער סוף און מע וועט מער גאַרניט הערן, גאַרניט זען, און די פֿינצטערניש פֿון דער נאַכט וועט אַרץ צודעקן און די טיפֿקלייט פֿון דעם ים וועט אַרץ איינ-שלינגען.

אַ גאַנצע נאַכט האָט דער שטורעם געדויערט. און ווען הורדוס האָט געזען ווי די מענטשן אויף דער שיף האָבן זיך אין גאַנצן פֿאַרלירן, האָט ער מיט גוטע רייד געפּראַווט זיי אַננעמען. ער האָט זיי געטרייסט, זיי געגעבן האַפֿענונגען, אַז דער שטורעם וועט איבערגיין און מע וועט אין שלום צוקומען צו אַ ברעג. — מיר זענען שוין ניט ווילט פֿון אַ ברעג — האָט ער אַלע מאָל אַן אַנדערן געזאָגט. — מיר דאַרפֿן זיך שטאַרקן, מיר טאָרן ניט פֿאַרלירן דעם מוט. דער גאַט וואָס אין הימל וועט אונדז קומען צו הילף און ער וועט פֿאַריאָגן די ווינטן און אַנשטיפֿן דעם צאָרן פֿון דעם ים.

אין אָנהייב האָבן זייע גוטע רייד געווירקט אויף די צעשראַקענע מענטשן. אָבער וואָס זענגער דער שטורעם האָט אָנגעהאַלטן, אַרץ מער האָבן די מענטשן אויף דער שיף דעם מוט פֿאַרלירן און זיי האָבן זיך מער צו הורדוסעס גוטע רייד ניט צוגעהערט. און ווען ער האָט געזען, ווי זיי זענען שוין אין גאַנצן באַ-הערשט פֿון מורא און פֿאַרצוויפֿלונג און זיי הערן זיך מער ניט צו צו זייע רייד, האָט ער אָנגעהויבן ווערן אַרץ שטרענגער און שטרענגער און גענומען שריצען אויף זיי.

צווישן די אַלע שוואַכע, צעשראַקענע מענטשן איז ער איינער געווען דער שטאַרקער, דער מוטיקער, וואָס האָט אַן מורא געקענט קוקן דעם טויט גלייך אין די אויגן. כאַטש ער האָט אין דעם שטורעם געזען אַ שלעכטן צייכן פֿון הימל און ער האָט שוין ווידער אָנגעהויבן צו צוויפֿלען אין דעם, צי די ריזע קיין רוים

וועט אים ברענגען גליק, האָט ער דאָך דעם מוט ניט פֿאַרלוירן און ער האָט זיך געשטאַרקט.

די פֿאַרלוירנדיקייט פֿון די אַלע, וואָס זענען אויף דער שיף געווען, זייערע ווילדע קולות און געשרייען, האָבן אים געבראַכט צו אַ געדאַנק, וואָס האָט אויף אים אַן אימה אַרויפֿגעוואַרפֿן. ער האָט געטראַכט, אַז אויב ער וועט דאָס פֿאַזן ווינטער אַזוי גיין, וועט ער בלעבן דער איינציקער קלאַרער מענטש צווישן אַ געזינדל, וואו אַלע זענען פֿאַר שרעק משוגע געוואָרן...

דאָס האָט ביי אים אַ שוידער אַרויסגערופֿן. און ניט-צונויפֿרעדנדיק זיך מיט קיינעם, האָט ער זיך אַזיין געמאַכט פֿאַרן עלטסטן אויף דער שיף. ער האָט אָנגעהויבן אַרויסגעבן באַפֿעלן, און מע האָט אים געפֿאַגט. און ווען עס האָט זיך געפֿונען איינער, וואָס האָט זיך זינע באַפֿעלן ניט געוואַלט אונטערוואַרפֿן, האָט ער זיך צעשרייען, מע זאָל יענעם גלייך אין קייטן שמידן. און מע האָט יענעם טאַקע באַד אין קייטן געשמידט.

אַלע אויף דער שיף האָבן בחוש דערפֿילט דעם שטאַרקן מענטשן אין אים און זיי זענען אים געוואָרן אונטערטעניק. וואָס ער האָט געהייסן, האָט מען גע-טאָן. און ווען ער האָט אַרויסגעגעבן אַ באַפֿעל, אַז מע זאָל אַרבינוואַרפֿן אין ים די איבעריקע שווערע משא פֿון דער שיף, האָט זיך אים קיינער ניט געשטעלט אַנטקעגן און מע האָט די איבעריקע משא אין ים אַרבינוואַרפֿן.

גראַד דאָן האָט זיך דער שטורעם איינגעשטילט און די שיף האָט זיך שוין מער ניט געוואַרפֿן. איז ביי אַלעמען אויף דער שיף אויסגעקומען, אַז עס איז ניט אַנדערש, נאָר ער איז אַ געטלעכער מענטש. און זיי זענען פֿאַר אים אויף די קני געפֿאַרן און אים גרויס כבוד אָפֿגעגעבן. דאָן האָט ער ווידער אָנגעהויבן גלויבן, אַז זיין ריזע קיין רוים וועט אים ברענגען גליק און ער וועט געפֿינען אַ באַלוינונג פֿאַר די אַלע צרות, וואָס ער האָט די לעצטע צייט אַריבערגעטראָגן און ער וועט זיך גיך אומקערן צוריק צו מרימען און די פֿרייד וועט זיין גרויס.

ב

ווען מע איז צום ברעג פֿון דעם אינדול ראַדעס צוגעקומען, האָט מען שוין מיט דער שיף ווינטער אויפֿן ים ניט געקענט פֿאַרן. עס איז ניט געווען זיכער אין איר אויף אַ ווינטער ריזע זיך צו פֿאַזן, ווייל דער שטורעם אויפֿן ים האָט פֿון איר גאַנצע שטיקער אָפֿגעבראַכן און זי האָט אויסגעזען ווי אַ חורבֿה, וואָס וועט זיך באַד אין גאַנצן צעפֿאַרן. און דאָן האָט הורדוס געדונגען מענטשן, וואָס האָבן געאַרבעט ביי טאָג און ביי נאַכט ביז זיי האָבן פֿאַר אים אויסגעבויט אַ נייע שיף.

מיט דריי רייען זעגל־ביימער איז די ניי־אויסגעבויטע שיף געווען, און הורדוס אַזיין האָט אַכטונג געגעבן, אַז אַלץ זאָל דאָרט זיין שטאַרק און פֿעסט. ער איז ניט אָפֿגעטראַטן פֿון די געדונגענע מניסטער, וואָס האָבן פֿאַר אים די שיף געבויט. און צו אַלץ האָט ער זיך צוגעקוקט, אַלץ האָט ער געהאַטן אויפֿן

אויג. און ער האָט ניט גערוט די גאַנצע צייט, ביז די שיף איז געוואָרן פֿאַרטיק און געניטע שיפֿלייט האָבן אים פֿאַרזיכערט, אַז איצט דאַרף ער שוין פֿאַר קיין שטורעם אויפֿן ים קיין מורא ניט האָבן.

אַ וועלט מיט פּוּחות זענען אין דעם מענטשן געלעגן. ער איז גאָר קיין מאָל ניט מיד געוואָרן. אַלץ וואָס ער האָט אַריבערגעטראָגן, זינט ער האָט פֿון ירושלים געמוזט אַנטלויפֿן ביי נאַכט פֿאַר אַנטיגאָנוס, האָט אויף אים קיין שפורן ניט געלאָזט און פֿון זיינע פּוּחות גאַרניט געמינערט; ער האָט די אַלע שטערונגען אויף זיין וועג לייכט מיט דער האַנט אַוועקגעשאַרט און זיך געשפּאַרט ווייטער מיט דער זעלבער עקשנות וואָס פֿריער. און ער האָט דאָן פֿאַר זיך געהאַט איין צוועק, וואָס האָט אים אין גאַנצן פֿאַרכאַפט — אַנקומען קיין רוים וואָס גיכער! ער האָט זייער שטאַרק געוואָלט וויסן, וואָס ס'הערט זיך איצטער אין רוים, ווייל פֿון די קלאַנגען, וואָס ער האָט אויפֿגעכאַפט אויפֿן וועג, האָט ער פֿאַרשטאַנען, אַז עס איז שוין דאָרט ווידער ניט אין גאַנצן רואיק און אַז מע קען שוין ניט וויסן, צי מאַרק אַנטאַני איז נאָך דער שטאַרקער מאַן אָדער אַקטאַוויאַנוס פֿאַרנעמט שוין זיין פֿלאַץ און מע וועט שוין דאָרפֿן זוכן אַ וועג ווי אַזוי צו געפֿינען חן אין זיינע אויגן. ער האָט טיף געפֿירט די באַזיידיקונג אין דעם, וואָס בעת ער איז אין געדאַנק שוין גרייט צו דינען, ווייסט ער נאָך ניט וועמען ער וועט דאָרפֿן דינען און וועמען ער וועט דאָרפֿן וואוינען, ווען ער וועט קומען קיין רוים. דאָס האָט ביי אים אַרויסגערופֿן אַ פֿאַרדרוס און אויך אַ געפֿיל פֿון פּעס אויף זיך אַזיין, אָבער ער האָט דאָך קיין סך ניט געוואָלט טראַכטן וועגן דעם. ער האָט שוין פֿאַנג געוואוסט, אַז אַ פּוּח, איבער וועלכען ער אַזיין האָט ניט צו זאָגן, שטויסט אים אַ מאָל צו טאָן זאַכן, וואָס ער וואָלט ניט געוואָלט טאָן. ער האָט ווירקלעך געגלויבט, אַז ער איז געקומען אויף דער וועלט דורכצופֿירן אַ וויכטיקע שליחות און אַז דערפֿאַר איז ער ניט אַלע מאָל ביי זיך אין די הענט. עס האָט אים גע-יאָגט. עס האָט אים ניט געלאָזט רוען. און ווען ער האָט זיך אויפֿן אינדול ראַדעס צופֿעטיק געטראָפֿן מיט צוויי גריכן, וואָס ער האָט געקענט נאָך פֿון די צייטן, ווען ער האָט אין גלייך געפֿירט דעם קאַמף קעגן חזקיה הגלילי, און ער האָט דער-הערט, אַז זיי קומען איצטער פֿון רוים, איז ער גלייך צוגעשטאַנען, זיי זאָלן אים דערציילן, וואָס ס'הערט זיך דאָרט; און זיי האָבן אים דערציילט:

— אין דעם געיעג אַנצושרעקן די הערשער פֿון די אַנדערע לענדער — האָט איינער פֿון די צוויי גריכן הורדוסן געזאָגט — זענען די הערשער פֿון רוים אַוועק אַזוי ווייט, אַז זיי הרגענען זיך אויס איינע די אַנדערע...

הורדוס האָט זיך גלייך געגעבן אַ כאַפּ:

— און ווער וועמען האָט איצט דערהרגעט? — האָט ער געפֿרעגט.

און נאָך אידער מע האָט אים געענטפֿערט, האָט ער ווייטער געפֿרעגט:

— אַנטאַני אַקטאַוויאַנוס? .. אַקטאַוויאַנוס אַנטאַני? ..

— דערווייז לעבן זיי נאָך ביידע — האָט דער גריך מיט אַ שמיכל געזאָגט — אָבער עס איז שווער צו וויסן, וואָס דער מאַרגן וועט ברענגען. ביידע, מאַרק אַנטאַני און אַקטאַוויאַנוס, האָבן די לעצטע צייט בלויז אַ ביסל זיך אַרומגעריסן צווישן זיך. עס זענען געפֿאַלן פֿון ביידע זייטן ניט קיין סך מענטשן, בלויז עטלעכע הונ-

דערט. ניט מער. איצט זענען די צוויי שוין ווידער שלום. אָבער ווער ווייסט ווי
פֿאַנג דער שלום זייערער וועט געדויערן...

אין זיין רעדן האָט דער גריך אַלע מאָל געמאַכט אַזאָ באַמערקונג, וואָס
אַז מע האָט געוואָלט האָט מען עס געקענט אויסטייטשן, אַז ער גלויבט שוין ניט
מער, צי די רוימישע הערשאַפֿט איבער אַנדערע פֿענדער וועט זיך איצט קענען
האַלטן פֿאַנג. נאָך דעם האָט ער וועגן דעם אָנגעהויבן רעדן קלאַרער, אָפֿענער, און
דאָס האָט הורדוסן געמאַכט נאָך נייגעריקער ווי פֿריער. ער האָט זיך וועגן דעם
ערנצט פֿאַרטראַכט. און ווען ס'האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז דער גריך האָט
אויף אים מיט אַ מאָל אָנגעהויבן קוקן מיט צו פֿיל אָנגעשטרענגטע בליקן, האָט
ער אים דערמאַנט, וואָס ער פֿאַרפֿאַנגט פֿון אים:
— דערצייל, דערצייל.

און דער גריך האָט דערציילט, אַז ווען מאַרק אַנטאַני און אַקטאַוויאַנוס האָבן
זיך איבערגעבעטן און עס איז אין פֿאַנד געוואָרן רואיקער, האָבן זיי ביידע געמאַכט
שלום מיט סעקסטוס פֿאַמפּעוס, דעם זון פֿון פֿאַמפּעוס דעם גרויסן.

— און עס האָט זיי ניט געאַרט, וואָס ער, דער סעקסטוס פֿאַמפּעוס, איז
אויך צווישן די, וואָס זענען שוידיק אינעם טויט פֿון יודיס צעזאַר — האָט טאַדמי,
דער צווייטער גריך, וואָס האָט די גאַנצע צייט געשוויגן, זיך אויך אַריינגעמישט
אינעם געשפּרעך — זיי האָבן מיט אים שלום געמאַכט, ווייַל זיינע שילפֿן אויפֿן
ים האָבן פֿריער ניט צוגעלאָזט, מע זאָל אַריינפֿירן קאַרן קיין רוים און עס איז
איבער דעם געווען אַ הונגער אין פֿאַנד. איצט וועלן זיינע שילפֿן שוין מער דעם
וועג ניט פֿאַרשטעלן, און דורך דעם וועלן מאַרק אַנטאַני און אַקטאַוויאַנוס דער-
ווייַל קענען באַפֿעסטיקן זייער מאַכט.

— גוט געטאָן! — האָט הורדוס געגעבן זיין צושטימונג דערויף — מיט
אַ שונא, וואָס מע קען ניט פֿאַרטיליקן, דאַרף מען מאַכן שלום...

— עס איז ביי מיר אָבער אַ גרויסער ספֿק, צי דער שלום זייערער וועט
פֿאַנג אָנהאַלטן — האָט דער ערשטער גריך ווידער אַרויסגעזאָגט זיין מיינונג.
און ווי ער וואָלט זייער שטאַרק געוואָלט באַווייזן ווי ווייניק צוטרוי מע קען
האַבן צו די מענטשן, וועגן וועלכע עס האַנדלט זיך דאָ, האָט ער צו הורדוסן
געזאָגט:

— מע האָט מיר איבערגעגעבן, אַז ווען די דריי רוימער האָבן אונטערגע-
שריבן דעם שלום־אַפּמאַך, האָבן זיי געוואָרפֿן גורל, ווער פֿון זיי עס זאָל מאַכן
די ערשטע סעודה. דער גורל איז געפֿאַלן אויף סעקסטוס פֿאַמפּעוס. און גע-
פֿראַוועט די סעודה האָט מען אויף אַ שוף, ביי דער סעודה האָט סעקסטוס פֿאַמ-
פּעוס אָפּגעזאַכט פֿון מאַרק אַנטאַנין און פֿון זיין פֿיבע מיט קלאַפּאַפּאַטעו. און
שפּעטער, ווען מאַרק אַנטאַני און אַקטאַוויאַנוס זענען שוין ביידע געווען גוט
שיפור, האָט דער הויפט פֿון דער שוף שטיפֿער הייט געפֿרעגט ביי סעקסטוס
פֿאַמפּעוסן: „זאָל איך איבערשניידן די אַנקערשטריק און אַרבינוואָרפֿן די
צוויי ים אַרניין און דייך מאַכן פֿאַרן הערשער פֿון דער גאַנצער רוימישער
אימפּעריע?“... סעקסטוס פֿאַמפּעוס האָט ניט באַדד געענטפֿערט דערויף, ער
האָט זיך אַ ווייַלע פֿאַרטראַכט און נאָך דעם האָט ער דעם הויפט פֿון דער שוף

געענטפֿערט: „דו האָסט דאָס געדאַרפֿט טאָן ניט־אַנפֿרעגנדיק ביי מיר... איצט אָבער איז שוין צו שפּעט, ווייל איך קען מנין וואָרט ניט ברעכן“...

הורדוס האָט זיך שטאַרק צעפֿאַכט, ווען ער האָט דאָס געהערט. דער גע־דאַנק, אַז אָן איבערגעשניטענער שטריק האָט געקענט ענדערן דעם גאַנג פֿון די געשעענישן אין דער רוימישער אימפעריע, וואָס באַהערשט אַ וועלט, האָט ביי אים אַרויסגערופֿן אַ גרויס געדעכטער. און נאָך דעם האָט דאָס אים אַרויפֿגעפֿירט אויפֿן געדאַנק, וואָס איז אים שוין ניט איין מאָל גוט געדעגן אין זינען, אַז נאָך אַלעמען זענען די הערשער פֿון דער גרויסער רוימישער אימפעריע גאַר קליינע מענטשעלעך. עס איז געווען ניט מער ווי אַ צופֿאַל, וואָס זיי האָבן זיך צו אַזאַ מאַכט צוגעשלאָגן. ניט זיי האָבן גרויס געמאַכט רוים, נאָר רוים האָט זיי גרויס געמאַכט. ווען ער וואָלט געווען אויפֿן אָרט פֿון אַ מאַרק אַנטאַני, אָדער אויפֿן אָרט פֿון אַקטאַוויאַנוס, וואָלט ער זיכער אויפֿגעטאָן גרעסערע זאַכן און דאָן וואָלט די גאַנצע וועלט מיט אים געקלונגען... און באַפעסטיקט אין דער מאַכט וואָלט ער זיך דאָן אַזוי, אַז עס וואָלט גאַר קיין מאָל ניט געקענט זיין קיין סכּנה פֿון אַ פֿאַרשווערונג אים אַרונטערצוזעצן; ער וואָלט אַלעמען שטענדיק געהאַלטן אונטער אַזאַ מורא. אַז עס וואָלט זיך גאַר קיין מאָל ניט געפֿונען קיין איינער, וואָס זאָר זיך דערוועגן צו טראַכטן וועגן אַ פֿאַרשווערונג קעגן אים... געוויס! אין אַ גרויס לאַנד וואָלט ער ערשט געקענט ווייזן ווי מעכטיק ער וואָלט געקענט ווערן...

אַליין אַ פֿאַרטריבענער, אַ פֿאַריאַגטער, האָט ער אין געדאַנק זיך געזען ווי דעם הערשער פֿון דער גרעסטער מלוכה אין דער וועלט. און טראַכטנדיק וועגן דעם, וואָס ער אַליין וועט זיך באַלד אין רוים דאַרפֿן נייגן און בייגן פֿאַר מענטשן, וואָס שטייען אין דער אמתן נידעריקער פֿון אים, איז ער געווען ביז אויף זיך און אויף אַלעמען. אָבער ער האָט דאָס דאָך ניט אַרויסגעוויזן.

ער איז געווען צופֿרידן פֿון דעם, וואָס אין רוים איז שוין איצטער רואיק און די צוויי „טריאומוירן“, מאַרק אַנטאַני און אַקטאַוויאַנוס, ריכטן זיך שוין מער ניט אַרום צווישן זיך. דאָס איז פֿאַר אים געווען גוט. ער האָט אין דעם געזען אַ צייכן, אַז די רייזע וועט אים יאָ ברענגען גליק, און ער האָט זיך מיט אַ רואיק געמיט געפֿאַזט ווייטער אין וועג אַרײַן.

דאָס מאָל זענען אויפֿן ים שוין מער קיין שטאַרקע ווינטן ניט געווען. די נײַ־אויסגעבויעטע שיף מיט די דריי רייען זעגל־ביימער האָט מיט זיכערקייט און מיט גרויס פֿאַרנעם די כּוואַליעס געשניטן און איז זיך רואיק געגאַנגען שנעל אַפֿי ווייטער און ווייטער. און הורדוס איז די גאַנצע צייט ביי די זעגל־ביימער געשטאַנען און מיט ברייט־צעפענטע אויגן געקוקט אויפֿן ים און אַפֿי געטראַכט וועגן מרימען. ער האָט נאָך איר געבענקט. שטאַרק געבענקט. וואָס ווייטער ער איז געפֿאַרן אַפֿי גרעסער איז די בענקשאַפֿט נאָך איר ביי אים געוואָרן. און געטראַכט האָט ער, אַז ווען ער וואָלט איצטער געקענט אַנשפּאַנען די כּוחות פֿון דער גאַנצער וועלט, זיי זאָלן אים ברענגען וואָס שנעלער צוריק צו איר, וואָלט ער דאָס געטאָן. קיין שנעלקייט איז פֿאַר אים ניט געווען גענוג. און ווען די שיף האָט זיך בײַם האַפֿן פֿון ברינדיזי אָפּגעשטעלט, האָט ער זיך שטאַרק פֿאַר־

קוקט אויף דעם באַרג, וואָס האָט זיך אויפֿגעהויבן אַקעגן אויפֿן וועג פֿון האַפֿן צו דער שטאָט. דער באַרג האָט אים דערמאָנט אָן דער פֿעסטונג פֿון מאַסאַדאַ, וואו ער האָט איבערגעזאָזט מרימען. אויך דאַרט איז אַקעגן געשטאַנען אַ באַרג און מע האָט געזען דעם ים. און ווען הורדוס האָט זיך וועגן דעם פֿאַרקלערט, האָט ער שוין מער אויף איין אַרט לאַנג ניט געקענט אַנשטיין און ער האָט אַרויס־געגעבן אַ באַפֿעל, אַז מע זאָל זיך בײַם האַפֿן אין ברינדזיזי לאַנג ניט פֿאַרזאַמען און מע זאָל פֿאַרן ווינטער ...

ער האָט אַלעמען געיאָגט. ער האָט אַלעמען געטריבן. ער האָט אין ערגעץ קיין ציט ניט געוואָלט פֿאַרלירן. און ס'האָט אין אים געברויזט אַ כּוזה, וואָס קיין זאך אין דער וועלט האָט ניט געקענט אַפּשטעלן.

ג

אַנגעקומען קיין רוים איז הורדוס פּונקט אין אַזאַ ציט, ווען בײַ אַלעמען אין זכרון איז נאָך געווען פֿריש דער אַנזדרוק פֿון דעם גרויסן פֿאַראַד, וואָס מע האָט אין שטאַט געמאַכט צו פֿייערן דעם שלום צווישן מאַרק אַנטאַני און אַקטאַוויאַנוס־צעזאַר. מענטשן האָבן נאָך גערעדט וועגן דעם, ווי מע האָט דאָן די צוויי „טריאָמווירן“ געפֿירט איבער די גאַסן פֿון דער שטאָט נאָך דעם ווי זיי זענען ביידע פֿון ברינדזיזי אַנגעקומען מיט זייערע באַוואַפֿנטע לעגיאָנען; מע האָט דאָן אויך גערעדט וועגן דעם, וואָס דער שלום צווישן די צוויי איז באַ־פֿעסטיקט געוואָרן דורך דעם, וואָס מאַרק אַנטאַני האָט גענומען פֿאַר אַ ווייב אַקטאַוויאַנוסעס שטיפֿשוועסטער, די שיינע אַקטאַוויאַ, וועלכע איז גראַד דאָן געבליבן אַן אַלמנה און איז שוין געווען אַ מוטער פֿון דריי קליינע קינדער ...

און ווייז די בענקשאַפֿט נאָך מרימען האָט בײַ הורדוסן אַזעלכע שיינע גע־פֿירן אַרויסגערופֿן, האָט ער, צוהערנדיק זיך צו דעם, וואָס מע האָט אים דער־ציילט, געטראַכט, אַז אויך אין דעם שטייט ער העכער פֿון זיי, פֿון די צוויי מעכ־טיקע רוימישע הערשער און ער איז אין גרונד אַ בעסערער מענטש פֿון זיי ... בײַ זיי זענען דאָך גאַר אין גאַנצן קיין הייזיקייטן ניטאָ און זיי ווייסן גאַרניט פֿון אַזאַ זאך ווי טיפֿע געפֿירן; מאַרק אַנטאַני האָט שוין אין זײַן לעבן געהאַט אָן אַ שיעור געליכטע, און אייניקע פֿון זיי האָבן פֿון אים קינדער געבוירן, און ניט נאָר שעמט ער זיך ניט דערמיט, נאָר ער נעמט זיך נאָך איבער מיט דעם און באַ־רימט זיך פֿאַר אַלעמען מיט זײַנע מאַנסכילישע כּוחות ... איבער זײַן ליבע מיט קלעאַפּאַטרען האָט ער זײַן ווייב פֿלווויאַ געטריבן צום טויט, און איצט האָט ער גע־נומען פֿאַר אַ ווייב די אַלמנה אַקטאַוויאַ, אַ מוטער פֿון דריי קליינע קינדער ... ער האָט זי זיכער ניט ליב, אָבער דאָס איז בײַ אים ניט וויכטיק. עס האָט זיך אים געדינט זי צו נעמען פֿאַר אַ ווייב, האָט ער זי גענומען ...

ער אָבער, הורדוס, דער זון פֿון אַנטיפּאַטרוס, איז אַנדערש. בלויז אין אַנהייב האָט ער וועגן דעם שידוך מיט מרימען דער חשמונאית געטראַכט ווי וועגן אַ זאך, וואָס לוינט זיך אים ... איצטער אָבער האָט ער זי ליב. מיטן גאַנצן האַרצן

ליב, און עס איז אויף דער וועלט גאר ניטאָ קיין איין זאך, וואָס ער זאָג פֿאַר איר ניט זיין גרייט צו טאָן. ער איז אַפֿילו גרייט אויפֿצוגעבן זיין טרוים צו ווערן דער קיניג פֿון יהודה, און בעסער אַרבעטן דערפֿאַר, אַז איר קליין ברודער, אַריס־טובֿלוס דער חשמונאי, זאָג ווערן דער קיניג פֿון יהודה, דער עיקר איז ביי אים איר צו פֿאַרשאַפֿן פֿרייד, און דאָס איז דערפֿאַר וואָס זיין ליבע צו איר איז טיף ווי דער ים און שטאַרקער ווי דער טויט ...

אַזאָ ליבע איז זיי פֿרעמד, די מעכטיקע הערשער פֿון רוים. אין גאַנצן פֿרעמד ...

זיי שעצן הויך די פֿאַרפֿירערישקייט פֿון אַ קלעאַפֿאַטרע, אָבער זיי קענען ניט פֿאַרשטיין די צניעות פֿון אַ מרים ...

עס איז הורדוסן געווען זייער אַנגענעם, וואָס די ליבע צו מרימען האָט אים פֿאַר אַ בעסערן מענטשן געמאַכט. ער האָט זיך איבערגענומען דערמיט, וואָס ער האָט צו איר אַזעלכע שיינע און איידעלע געפֿילן, און ווען ער איז שוין פֿאַר מאַרק אַנטאַני געשטאַנען און האָט אים דערציילט אַלץ, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט זינט יענער נאַכט, ווען ער איז פֿון ירושלים אַנטפֿאַן, האָט ער דערבײַט אין זינען געהאַט מרימען מער ווי זיך.

— אין זיינע הענט, מאַרקוס אַנטאַניוס — האָט ער געזאָגט, פֿאַרבייגנדיק זיך טיף — אין זיינע הענט ליגט איצטער דער גורל פֿון אַ פֿאַלק, וואָס איז אויף שטיקער צעריסן. אַנטאַניוס דער חשמונאי האָט אויפֿגעהויבן אַ שווערד קעגן רוים און געשלאָסן אַ בונד מיט דעם קיניג פֿון די פֿרתים, די שטענדיקע שוואַים פֿון רוים. מײַן ברודער פֿאַזאַעל האָט ער צום טויט געטריבן; דעם אַלטן הורקונוס האָט דער קיניג פֿון די פֿרתים אין געפֿאַנגענשאַפֿט גענומען; אויפֿן טראָן פֿון יהודה זיצט דער פֿאַרטריבענער אַנטאַניוס, און ער — ווי דו, מאַרקוס אַנטאַניוס, ווייסט דאָס שוין פֿון לאַנג — איז אַ שוואַ פֿון רוים. אַז אַנטאַניוס דער חשמונאי זאָג ווייטער בײַנבן דער קיניג פֿון יהודה — צו דעם טאָר רוים ניט דערפֿאַן! און צוליב דעם בין איך געקומען צו דיר.

אַנטאַני איז גראַד געווען זייער גוט אויפֿגעלייגט, ווען הורדוס האָט צו אים גערעדט. ער האָט אים אויפֿגענומען ווי אַ גוטן פֿרײַנד, אים אויסגעהערט זייער גערן, באַוואַנדערט דעם מוט, וואָס ער האָט אַרויסגעוויזן אויף דער ריזע אַהער, אים געלויבט פֿאַר זיין הערדישקייט אין אַלגעמיין, און נאָך דעם האָט ער אויף אים מיט אַ שמייכל די אויגן אַנגעשטעלט, און אַוועקגעצנדיק אים לעבן זיך, האָט ער געהאַט אַ פֿראַגע צו שטעלן:

— און וואָס איז די עצה פֿון מײַן פֿרײַנד הורדוס? — האָט ער בײַ אים געפֿרעגט — וואָס דענקט ער דאַרף רוים איצטער טאָן?

— מײַן עצה איז — האָט הורדוס געענטפֿערט — אַז רוים זאָג איצטער מאַכן אַריסטובֿלוסן פֿאַר דעם קיניג פֿון יהודה.

— אַריסטובֿלוסן? דאָס ייִנגל? — האָט מאַרק אַנטאַני איבערגעפֿרעגט.

— יאָ, אים — האָט הורדוס געענטפֿערט.

און ער האָט גענומען באַווייזן, פֿאַר וואָס דאָס ייִנגל האָט אַ רעכט צום טראַן פֿון יהודה און פֿאַר וואָס ער איז דער פּאַסיקסטער אין דער איצטיקער צייט:

— דער קליינער אַריסטובולוס — האָט ער געזאָגט — איז אַ זון פֿון דער חשמונאים־משפּחה, וואָס איז שטאַרק באַליבט בנים פֿאַלק; ער איז אַן אייניקל פֿון דעם קיניג הורקנוס; ער איז אַ זון פֿון אַלפֿסנדר, דעם חשמונאי, און... — און אַ ברודער פֿון מרימען, דער חשמונאית... — האָט אים מאַרק אַנטאַני אַרויסגעהאַפֿן, און דערביי האָט זיך אויף זיין פנים אַ שמיכל באַוויזן. — יא, דער ברודער פֿון דער, וואָס איז די געליבטע פֿון מיין האַרץ — האָט הורדוס געענטפֿערט.

— און ער, דענקסטו וועט קענען זיין אַ קיניג? — האָט מאַרק אַנטאַני געפֿרעגט — ער איז דאָך נאָך אַזוי יונג.

— אמת, ער איז נאָך זייער יונג — האָט הורדוס צוגעגעבן — וועל איך דערווייז זיין וועגווייזער זיין. איך וועל פֿאַר אים די מלוכה פֿירן און אין מיר וועט רוים שטענדיק האַבן אַ גוטן פֿריינד און אַ געטרייען דינער... פֿון מאַרק אַנטאַניס פנים איז דער שמיכל ניט אַרונטער די גאַנצע צייט, וואָס הורדוס האָט צו אים וועגן מרימס ייִנגערן ברודער גערעדט.

— דו ביסט צו באַשיידן, מיין פֿריינד — האָט ער איין האַנט אויף הורדוסעס אַקסאַ אַרויפֿגעלייגט — איך פֿאַרשטיי דיין גוטן וואונטש צו פֿאַרשאַפֿן פֿרייד דער געליבטער פֿון דיין האַרץ. אָבער זאָלן בעסער דינען אויערן הערן, וואָס איך וועל דיר זאָגן: ניט אַריסטובולוס וועט זיין דער קיניג פֿון יהודה, נאָר דו!.. יא, דו, הורדוס, דער זון פֿון אַנטיפּאַטרוסן! אַזוי איז דער וואונטש פֿון רוים!..

אין גאַנצן קיין איבערראַשונג איז דאָס פֿאַר הורדוסן ניט געווען; ער האָט זיך געריכט דערויף, אַז מאַרק אַנטאַני וועט בעסער אויסקלעבן אים און ניט מרימס ייִנגערן ברודער אַריסטובולוס, וועלכער האָט זיך דערווייזל נאָך מיט גאַרניט אויסגעצייכנט. ער האָט אָבער דאָך געמאַכט דעם אַנשטעל, אַז ער איז שטאַרק איבערראַשט. ער האָט זיך מיט אַ מאַל געגעבן אַ הייב אויף און זיך טיף פֿאַרבייגט.

— בין איד דען ווערט אַזאַ גרויסן פֿבֿוד, מאַרקוס אַנטאַניוס?

— אַזוי איז דער וואונטש פֿון רוים!

און מאַרק אַנטאַני האָט זיך אויך אויפֿגעשטעלט.

ניט מער ווי אַ קורצע וויילע זענען זיי אַזוי ביידע געשטאַנען איינער אַקעגן אַנדערן. מאַרק אַנטאַני — מיט אַן אויפֿגעהויבענעם קאַפּ און הורדוס — מיט אַן אַנגעבויענעם קאַפּ. ביידע — הויכע, קרעפֿטיקע, שטאַרקע — האַבן שטייענדיק זיך אויף קיין וואָרט ניט אַרויסגערעדט, אָבער עס איז אין זייער שווינגן דאָך געווען אַזוינס, וואָס האָט אַ סך געזאָגט. און ווען זיי האַבן זיך ביידע צוריק אַוועקגעזעצט, האָט מאַרק אַנטאַני דער ערשטער אַנגעהויבן רעדן:

— איך האָב אַלע מאַל געוואוסט ווי דיך צו שעצן — האָט ער הורדוסן גע־

זאָגט — און איך האָב שוין פֿאַנג אַרויסגעקוקט אויף דער שעה, ווען איך וועל

דיר, מײַן פֿרײַנד הורדוס, קענען באַווייזן ווי הויך איך האָב דיך אַלע מאָל געשעצט. און איצט איז די שעה געקומען. און זאָל דיר גאַרניט אַרױפֿקומען אַזאַ געדאַנק, אַז דאָס, וואָס איך האָב דיר אַצינדער געזאָגט, איז בלויז אַ וואונטש און ניט מער. עס וועט מיר ניט זײַן שווער צו באַווייזן מײַן פֿרײַנד אַקטאַוויאַנס-צעזאַר, אַז ער דאַרף אויך האָבן דעם זעלבן וואונטש. פֿאַרלאָז זיך אויף מיר, מײַן פֿרײַנד. מיט דער צושטימונג פֿון דעם רוימישן סענאַט וועסטו ווערן דער קיניג פֿון יהודה! דאָס איז דער וואונטש פֿון רױם!

וועגן דעם, וואָס אויפֿן טראַג פֿון יהודה זיצט איצטער אין ירושלים גאַר אַז אַנדער קיניג, האָט מאַרק אַנטאַני גאַרניט גערעדט. פונקט ווי דאָס וואָרט געווען אין גאַנצן ניט וויכטיק, האָט ער עס גאַרניט דערמאַנט. ערשט ווען הורדוס האָט אים דערמאַנט אין דעם, האָט ער, מיט אַ שמייע, דערויף געענטפֿערט:

— דאָס וועלן מיר איבערלאָזן צו די רוימישע פֿעגיאָנען...

און מער האָט ער וועגן דעם ניט גערעדט.

ד

אויך אַקטאַוויאַנס האָט וועגן דעם גאַרניט גערעדט, ווען מע האָט פֿאַר אים הורדוסן פֿאַרגעשטעלט.

— רױם דאַרף האָבן אַזאַ מענטשן ווי דו — האָט אַקטאַוויאַנס צו הורדוסן געזאָגט — רױם ווייסט ווי אַזוי אַזאַ מענטשן צו שעצן, און רױם וועט דיר דעריבער אַנטאָן אַ קרוין אויפֿן קאַפּ און וועט דיך אַוועקזעצן אויפֿן טראַג אין ירושלים און דו וועסט זײַן דער קיניג פֿון יהודה...

ביידע, סײַ מאַרק אַנטאַני און סײַ אַקטאַוויאַנס-צעזאַר, זענען דערמיט דער עיקר אויסן געווען צו שאַפֿן אַזאַ פֿאַגע, אַז ס'זאָל קומען צו אַ ברודער-קריג אין יהודה, פֿדי רױם זאָל האָבן אַן אויסרייך זיך אַרײַנצומישן און דאַן ביסלעכווייז אין גאַנצן צונעמען דאָס לאַנד. אָבער געהאַלטן האָבן זיי זיך ביידע אַזוי ווי קיין אַנדער זאָך ווי אַפּשעצן הורדוסעס גרויסע פֿאַרדינסטן און דערמיט העלפֿן אַינשטעלן אַרדענונג אין יהודה וואָרט זיי איצט גאַר אַפֿילו אין זינען ניט געפֿעגן. אָבער הורדוס האָט זיי ביידן גוט פֿאַרשטאַנען. פונקט ווי זיי, האָט ער אויך אייגענע פּונוות געהאַט דערבײַ, און טאַקע אַזעלכע, וואָס ער האָט טיף אין האַרצן באַהאַלטן און מיט קיינעם ניט גערעדט וועגן זיי. אַפֿילו ניט מיט מרימען. טאַקע וועגן זיי, וועגן יענע פּונוות, וואָס האָבן אים אַליין ניט איין מאָל אַפֿילו געשראַקן, האָט ער איצט מער ווי פֿון אַרץ געטראַכט. און בעת זײַן פֿרייך איז געווען גרויס דערמיט, וואָס ער ווערט שוין דער קיניג פֿון יהודה, האָט ער דאָס דאָך ניט אַרויסגעוויזן, ווי ער וואָרט מורא געהאַט, ער זאָל זיך דערמיט אַליין ניט אַרויסגעבן. רואיק און ווירדיק, ווי עס פּאַסט פֿאַר אַ מענטשן, וואָס האָט שוין דערגרייכט אַזאַ הויכן שטאַנד, האָט ער זיך צו- געהערט צו דעם, ווי די צוויי „טריאָמווירן“, מאַרק אַנטאַני און אַקטאַוויאַנס- צעזאַר, האָבן אים געזויבט. און פונקט אַזוי רואיק און ווערדיק האָט ער זיך

געהאַטן, ווען מע האָט אים מיט עטלעכע טעג שפעטער פֿאַרגעשטעלט פֿאַרן רוימישן סענאַט. אָנגעטאָן ווי אַן עלטסטער פֿון חיליות אויף אַ שלאַכטפֿעלד, מיט דער שווערד אויפֿן זיבלערנעם גאַרטל, איז ער אויף דער טריבונע פֿון סענאַט אַרויף, און ווען די סענאַטאָרן האָבן אים דערזען אין זיין פֿולער הייך, זענען זייערע בליקן ווי צוגעשמידט געוואָרן צו אים. און אייניקע פֿון זיי האָבן זיך איבערגעקוקט און אין זייערע אויגן האָט מען געקענט זען ווי זיי באַ-וואַנדערן דעם ייִדישן גיבור, וואָס שטייט דאָ פֿאַר זיי. ער איז געווען העכער אַפֿילו פֿון דעם ריז מאַרק אַנטאַני, וואָס איז לעבן אים געשטאַנען מיט זייער אָן ערנצטער מינע אויפֿן פנים. ער איז געווען העכער פֿון אַלעמען אין סענאַט, און ווען ער האָט זיך פֿאַר די פֿאַרזאַמלטע פֿאַרנייגט, איז געוואָרן אַזוי שטיף, אַז מע האָט דעם מינדסטן שאַרף געקענט הערן. און אַלע האָבן געוואַרט, אַז ער זאָל די געשלאָסענע לייפֿן עפֿענען און עפעס זאָגן. אַלע האָבן געוואַרט הערן זיין קול. אָבער זיינע געשלאָסענע לייפֿן האָבן זיך ניט געעפֿנט און ער האָט קיין איין וואָרט ניט אַרויסגעזאָגט. און געשטאַנען אויף דער טריבונע איז ער מיט אַזאַ פֿעסטקייט, ווי ער וואָרט אין גאַנצן געווען פֿון בראַנדז אויס-געגאַסן.

די סענאַטאָרן זענען אַלע געווען באַצויבערט פֿון אים. און ווען דער גרויסער אַראַטאָר מעסאַלאַ האָט זיך אויפֿגעהויבן און פֿון דער טריבונע אָנגע-הויבן רעדן וועגן אים, וועגן זיין אַמאַליקער פֿריינדשאַפֿט מיט יוליוס צעזאַר און וועגן זיין איבערגעגעבנקייט צו רוים אין דער איצטיקער צייט, האָבן די סענאַטאָרן זיך גוט צוגעהערט צו יעדן וואָרט, וואָס איז פֿון זיין מויל אַרויס-געקומען, און דאָן איז הורדוס אין זייערע אויגן נאָך העכער אויסגעוואַקסן.

— דאָס שווינגן פֿון דעם מאַן, וואָס שטייט דאָ פֿאַר אייך — האָט דער גרויסער אַראַטאָר זיין רעדע אָנגעהויבן — רעדט מער ווי איך וואָרט געקענט זאָגן מיט די שענסטע און שטאַרקסטע ווערטער פֿון אונדזער שפראַך. זיין פֿריינדשאַפֿט צו רוים פֿליסט אין די בלוטן פֿון זיינע אַדערן. ער ווייסט ניט פֿון קיין גרעסערער פֿריינד ווי די, וואָס פֿילט אָן די הערצער פֿון אַלע אמתע רוימער, און דאָס איז די פֿריינד מיט אַ נצחון פֿאַר אונדזערע לעגיאָנען איבער די מחנות פֿון דעם שונא אויף די שלאַכטפֿעלדער. ער האָט די לייב צו רוים פֿון זיין פֿאַטער אַנטיפֿאַטרוס ווי אַ טייערע ירושה איבערגענומען. און ער האָט דאָס טייער און הייזיק ווי אַ טייל פֿון זיין לעבן; מיט דער שנעלקייט פֿון אַ יונגן הירש האָט ער זיך אַלע מאָל געיאָגט צו העלפֿן אונדזערע לעגיאָנען אין די מלחמות, ווען זיין הילף איז געווען נייטיק. און אויך אַצינדער, ווען די חיליות פֿון דעם קיניג פֿון פֿרת האָבן זיך געשטאַרקט און אונדזערע לע-גיאָנען האָבן פֿאַר זיי געמוזט אַנטלויפֿן, איז ער, הורדוס, דער זון פֿון אַנטי-פֿאַטרוס, דער ערשטער געקומען אַהער, גרייט אונדז צו העלפֿן אין דער גרוי-סער מלחמה, וואָס שטייט אונדז פֿאַר.

דאָס איז געווען בלויז אַן אָנהייב. און נאָך דעם האָט זיך דער גרויסער אַראַטאָר אָפֿגעשטעלט באַזונדער און מיט די שענסטע און שטאַרקסטע ווערטער אויף יעדער קלייניקייט, וואָס הורדוס האָט אַ מאָל געטאָן פֿאַר רוים; ער

האַט זיך אין זיין רעדן אַרטינגעלאָזט אין אַזעלכע גוזמאות, וואָס האָבן געקענט שאַפֿן דעם איינדרוק, אַז ווען ניט הורדוס און זיין פֿאַטער אַנטיפּאַטרוס, וואָלט די רוימישע מלוכה אַצינדער ניט געווען דאָס, וואָס זי איז; ער האָט אים פֿאַרגעשטעלט ווי איינעם, וואָס איז קלייגער און פֿאַרשטענדיקער פֿון די אַדע, וואָס האָלטן ניט מיט אים אין יהודה; ווי איינעם, וואָס באַנעמט מיט זיין שכל דעם גיסט פֿון דער נעער צינט און ווייסט ווי אַזוי זיך איינצושטעלן דערפֿאַר; ער האָט אים אויך פֿאַרגעשטעלט ווי איינעם פֿון די גרעסטע און מוטיקסטע העלדן אויפֿן שלאַכטפֿעלד; ער האָט דערציילט געשיכטעס, אַז דאָס פֿייב איז ביי אים פֿיל מיט וואונדן און אַז געקראַגן די וואונדן האָט ער אין די מלחמות, וואָס ער האָט געפֿירט פֿאַר רויים, און אַזוי האָט ער פֿאַנג גערעדט וועגן הורדוסן און וועגן דער גאַנצער אַנטיפּאַטרוס־משפּחה, און ווען ער האָט דערזען, ווי די סענאַטאָרן שרינגען מיט דאָרשט יעדעס וואָרט, וואָס קומט אַרויס פֿון זינע לייפֿן, האָט ער דערמאָנט דעם נאָמען פֿון אַנטיגאָנוס דעם חשמונאי און זיך גלייך אַרויפֿגעוואָרפֿן אויף אים מיט אַזאַ צאָרן, ווי ער וואָלט געווען גרייט אים אויף שטיקער צערניסן.

— ער, אַנטיגאָנוס דער חשמונאי — האָט מעסאַפֿאַ אויסגעשריגן אויפֿן קול — ער איז אַדע מאַל געווען אונדזערער אַ ביטערער שונא. ווען ער האָט נאָר געקענט, האָט ער אויפֿגעהויבן אַ שווערד קעגן אונדז און גערופֿן דאָס פֿאַלק פֿון יהודה צו אַ מלחמה קעגן דער מאַכט פֿון רויים. לויט די געזעצן פֿון אונדזער לאַנד איז ער אַ פֿאַרברעכער, וואָס האָט דעם טויט פֿאַרדינט! און ער, דער פֿאַרברעכער, זיצט אַצינדער אויפֿן טראָן אין ירושלים און איז דער קיניג פֿון יהודה מיטן גנאָד פֿון אונדזער ביטערסטן שונא — דעם קיניג פֿון פּרת!

די לעצטע ווערטער האָט ער אַרויסגעזאָגט אַזוי שטאַרק, אַז זיי האָבן פֿאַנג געהילכט איבער דער גאַנצער געביידע פֿון דעם סענאַט. און ער אַזיין איז, אַ גלייכער, מיט אַ שטרענגן אויסדרוק אויפֿן גלאַטן פנים און מיט איין פֿאַדע פֿון דער טאַגע פֿאַרוואָרפֿן אויף אַן אַקסל, געשטאַנען און געוואָרט ביז דער הילך איז זיך צעגאַנגען. און ווען עס איז ווידער געוואָרן אַזוי שטיל, אַז מע האָט דעם מינדסטן שאַרף געקענט הערן, האָט ער מיט פֿאַרנעם ווינט ביידע הענט אויס־געשטרעקט, און קוקנדיק שאַרף אויף די פֿאַרזאַמלטע, האָט ער געענדיקט מיט אַ ציטער אין זיין קול:

— רוימער! וועט איר דערלאָזן, אַז שונאים זאָלן טרעטן מיט די פֿיס דעם פֿבֿוד פֿון אונדזער לאַנד?

זיין רעדע האָט אַדע פֿאַרזאַמלטע ממש אַנגעצונדן. די סענאַטאָרן האָבן שוין מער רואיך אויף די ערטער ניט געקענט אַנזיצן. פֿון אַדע זיטן האָבן זיך געהערט קולות און הענט האָבן זיך אין דער הויך געהויבן, און שטיל געוואָרן איז ערשט דאָן, ווען מאַרק אַנטאַני אַזיין האָט אויף דער טריבונע אויפֿגעהויבן די האַנט אין דער הויך. דאָס איז געווען דער באַפעל אַן ווערטער, אַז אַדע זאָלן שווינגן.

— רוימער! — האָט מאַרק אַנטאַני אויסגערופֿן און זיין קול האָט זיך גע־טראָגן מיט אַזאַ קראַפֿט, אַז עס האָט זיך געדאַכט, אַז דער גרויסער זאָל פֿון דעם סענאַט איז מיט אַ מאַל קלענער געוואָרן. — רוימער! אונדז שטייט איצטער

פֿאַר אַ גרויסע מלחמה אין די פֿענדער, וואָס געפֿינען זיך איבערן ים. אַ מלחמה אויף טויט און פֿעבן וועט דאָס זײַן! און פֿאַרן נצחון פֿון אונדזערע פֿעגיאַנען אין יענע פֿענדער איבערן ים איז נייטיק, אַז דער מענטש, וואָס שטייט דאָ פֿאַר אַנז, הורדוס, דער זון פֿון אַנטיפֿאָטרוס, זאָל זײַן דער קיניג פֿון יהודה!

מער האָט ער ניט גערעדט, אָבער יעדער וואָרט איז בני אים אַרויסגעקומען ווי מיט אַ האַמער אויסגעהאַקט. און ווען ער האָט געענדיקט, האָט מען שוין מער גאַרניט געדאַרפֿט צוגעבן און דער סענאַט האָט אָנגענומען דעם באַשלוס, אַז הורדוס זאָל ווערן דער קיניג פֿון יהודה.

הורדוסן האָבן זיך דאָן פֿאַר פֿרייד געשטעלט די טרערן אין די אויגן. ענד־פֿעך איז זײַן טרוים פֿאַרווירקלעכט! ענדלעך האָט ער דערגרייכט, וואָס ער האָט געוואָלט. אָבער מיט אַ מאָל איז אים געוואָרן זייער שווער אויפֿן האַרצן. און דאָס ערשטע, וואָס איז אים געקומען אויפֿן זינען, איז געווען:

— אַ קיניג אָן אַ פֿאַנד ...

דאס קול איז דאס קול פון יעקבן

א

נגעקומען צוריק קיין יהודה איז הורדוס אין א ציט, ווען אין ירושלים און אין א סך פון די אנדערע שטעט אין לאַנד האָבן מענטשן שוין גאַנץ אָפֿן גערעדט, אז אַנטיגאָנוס דער חשמונאי איז ניט דער פּאַסיקער מענטש צו זיין אַ קיניג בני יִדן.

די פֿאַרביטערונג קעגן אים האָט זיך אָנגעהויבן באַלד נאָך דעם, ווי מע האָט דערהערט, וואָס ער האָט געטאָן צום אַלטן קיניג הורקונוס. דאָס פֿאַלק, וואָס האָט אַלע מאָל געהאַט אַ געזונטן חוש פֿאַר גערעכטיקייט, האָט אַזאַ פֿאַרברעכן אים ניט געקענט פֿאַרגעבן. אומעטום האָבן יִדן אַ סך גערעדט דערפֿון און אַלע האָבן וועגן דעם די זעלבע מיינונג געהאַט :

— אונטער דער הערשאַפֿט פֿון אַזאַ קיניג קען דאָס פֿאַלק אויף קיין גוטס זיך ניט ריכטן! אויב ער האָט ניט קיין רחמנות אויף קיין אייגענע, וועט ער אויף פֿרעמדע אַודאי קיין רחמנות ניט האָבן...

און זיי זענען געווען גערעכט, די פשוטע מענטשן, וואָס האָבן זיך אין אַזי אויף זייער געזונטן חוש פֿאַרלאָזט.

ווי נאָר אַנטיגאָנוס איז אַרויף אויפֿן טראָן, האָט ער זיך אין הויף אַרומ-גערינגלט מיט אַזעלכע פֿינט, וואָס האָבן אויף די אַרעמע געקוקט פֿון אויבן אַראָפּ און זיך אין גאַנצן ניט גערעכנט מיט זייער נויט און אויך ניט מיט זייערע וואונטשן און פֿאַרלאָנגען. די אַלע מענטשן, וואָס האָבן בני אים אין הויף געהאַט די גרעסטע דעה, זענען געווען פֿון געהויבענעם יחוס, ריכטע פֿינט, וואָס פֿאַרמאָגן אַ סך פֿעלדער און ווינגערטנער און אויך דינער און דינסטן אָן אַ צאָל. און צווישן זיי איז ניט געווען קיין איינער, וואָס זאָל זיך האָבן מיט עפעס אויסגע-צייכנט פֿון פֿריער. זיי האָבן ניט געקענט קיין תורה און זיי זענען אויך געווען ווינט פֿון חכמה. ווי די מערסטע ריכטע פֿינט פֿון לאַנד, זענען זיי אַלע געווען צדוקים און זיי האָבן זיך שטענדיק געהאַט אין איין אַרומרייסן מיט די פרושים, וואָס טיטשן אויס די תורה, און דער עיקר איז בני זיי געווען ניט דער גיסט פֿון פֿאַלק, נאָר די מאַכט פֿון דער מלוכה.

פֿון אַזי, וואָס אַנטיגאָנוס האָט געטאָן נאָך דעם ווי ער איז אַרויף אויפֿן טראָן און איז געוואָרן ניט נאָר דער קיניג, נאָר אויך דער פּהן-גדול, איז אויס-געקומען ווי ער וואָלט פֿון גרויס איינעניש פֿאַרגעסן דעם עיקר; ער האָט ניט געטראַכט פֿון דעם, וואָס ער דאַרף אַצינד פֿירן דאָס פֿאַלק אין דעם גרויסן קאַמף

פֿאַר פֿרײַהייט קעגן דער הערשאַפֿט פֿון רוים, נאָר פֿון דעם ווי אַזוי ער זאָל נעמען נקמה אין די אַזע מענטשן, וואָס האָבן פֿרײַער אַרױסגעהאַפֿן דעם אַזטן קיניג הורקנוס און אויך הורדוסן. אויף זיי האָט ער זיך פֿאַרפֿייגט; זיי האָט ער פֿרײַער פֿון אַרץ געוואָלט אין גאַנצן אויסראַטן. און ער איז דערמיט געווען אַזוי שטאַרק פֿאַרנומען, אַז פֿאַר קיין אַנדערע זאַכן איז אים גאָר קיין צײַט ניט גע- בליבן. ער האָט געברענט, געפֿלאַקערט און ער איז געווען בײַ, פֿאַר וואָס מע נעמט ניט די פֿעסטונג פֿון מאַסאַדאַ. מע מוז נעמען די פֿעסטונג און אים שוין ברענגען מרימען אַהער!..

די בעסטע מענטשן האָט ער פֿון זיך אָפּגעשטויסן, און די צוויי בפֿבודיקסטע ריכטער פֿון סנהדרין, שמעיה און אַבטליון, וועלכע זענען געווען באַאיבט ביים פֿאַלק, האָט ער אויף דער שוועל פֿון זײַן הויף ניט אַרױפֿגעלאָזט, און ווען ער האָט נאָר געהאַט אַ געפֿלעגנהייט האָט ער צו זיי אַרױסגעוויזן פֿאַראַכטונג און ער האָט חזק געמאַכט פֿון זיי.

מיט דעם האָט ער זיך פֿאַרמיאוסט אין די אויגן פֿון די פֿרושים, וועלכע האָבן געהאַט גרויס דרך-אַרץ פֿאַר די צוויי אַלטע געלערנטע ריכטער פֿון סנהדרין. אָבער אַנטיגאָנוסן האָט דאָס ניט געאַרט; ער האָט געמיינט, אַז ווי באַלד ער האָט אויף זײַן זײַט די צדוקים, די רײַכע פֿון יהודה, איז שוין אַלצדינג גוט. ער האָט זיך שוין אויך געהאַט אַננגערעדט, אַז פֿון הורדוסן איז ער שוין אין גאַנצן פֿטור און מער דאַרף ער פֿאַר אים שוין קיין מורא ניט האָבן. דערפֿאַר טאַקע איז זײַן איבערראַשונג געווען אַזוי גרויס, ווען ער האָט דער- הערט, אַז הורדוס איז שוין דאָ צוריק פֿון רוים און אַז מע האָט אים דאָרט געמאַכט פֿאַר דעם קיניג פֿון יהודה.

דערויף האָט אַנטיגאָנוס זיך אין גאַנצן ניט געריכט. און דאָס האָט אים אַזוי צעטומלט, אַז ער האָט ניט געוואוסט, וואָס ער זאָל דאָ פֿרײַער טאָן. דאָס ערשטע, וואָס אים איז אַננגעפֿאַן איז געווען — אַרױפֿפֿייגן נײַע שטייערן אויפֿן פֿאַלק... .

צו קיין אַנדער מיטל ווי נײַע שטייערן האָט ער זיך קיין מאַל ניט געקענט דערטראַכטן. און גלײַך נאָך דעם האָט ער זיך אַנגעהויבן טומלען.

ב

און אין דער צײַט ווען אַנטיגאָנוס האָט זיך אַ פֿאַרלוירענער געטומלט און געטריבן די עלטסטע פֿון זײַנע חײַלות פֿון איין אַרט אויפֿן אַנדערן, האָט הורדוס פֿינקטלעך אויסגערעכנט יעדן שריט, וואָס ער האָט געמאַכט. און ער האָט אַרץ צוגעגרייט אַזוי, אַז ער זאָל קענען זײַן זיכער מיט אַ נצחון.

ווי ער איז נאָר אַראָפּ פֿון דער שיף און איז אַרויף אויף דער יבשה, האָט ער גלײַך געוואָלט לויפֿן קיין מאַסאַדאַ צו מרימען. ער האָט זי שוין געוואָלט זען, ווייל זײַן בענקשאַפֿט נאָך איר האָט אין אים אַזע בלוטן געצונדן. עס זענען געווען נעכט, ווען עס האָט זיך צו אים קיין שלאָף ניט גענומען און ער האָט די ליפֿן

בזו בלוט געביסן. אבער ער האט דאך קיין צינט ניט געוואלט פאררירן און ער האט בארד אנגעהויבן צונויפזאמלען די חיילות, וואס ער האט פריער שוין גע- האט אוועקגעשיקט צוריק צו זייערע געצעלטן. און זיי זענען אלע גערן געקומען צו אים צוריק.

פון אלע עקן לאנד האבן יונגע מענטשן דאן געשטראמט אין די רייען פון זינע חיילות. און צווישן זיי זענען געווען א סך אזעלכע, וואס זענען געווען זיכער, אז אין דער מלחמה צווישן די צוויי וועט הורדוס געוויס זיין דער, וואס וועט ארויסקומען מיט א נצחון און דעמאלט וועט ער זיי אוודאי גוט באריווען דערפאר, וואס זיי האבן זיך אין דער מלחמה געשלאגן פאר אים. און עס זענען אויך געווען א סך אזעלכע, וואס זענען אין דער מהומה פון די שטענדיקע מלחמות אין יהודה גלאט איבערגעגאנגען פון איין צד צום אנדערן און מע האט קיין מאס ניט געקענט וויסן, וואו מע האלט מיט זיי.

דאס גאנצע לאנד איז דעמאלט געווען פול מיט אזעלכע מענטשן, וואס האבן שוין גארניט געהאט צו פאררירן, ווייל דער ברידער-קריג האט זיי פון זייערע קליינע נחלות פארטריבן און זיי האבן מער שוין גארניט פארמאגט. ניט נאר צווישן יידן זענען אזעלכע געווען, נאר אויך צווישן די אדומים און גריכן און אנדערע פעלקער אין לאנד. אויף אלע וועגן און שטעגן פון יהודה האבן זיי זיך ארומגעשטעלט, אפגעריסן פון ווייב און קינד און פון אלץ אין דער וועלט, און וואו זיי האבן נאר ערגעץ דעהערט דאס שאלן פון טרומפייטן און דאס באזון פון שופרות און דערזען ווי עס ציען זיך מחנות פון פוסגייער און ריטער, זענען זיי אויך צוגעשטאנען צו זיי און זענען געווען גרייט זיך צו שלאגן; און עס האט ביי זיי ניט אויסגעמאכט מיט וועמען און פאר וועמען. און הורדוס האט גע- וואוסט, ווי אזוי זיך צו באנוצן דערמיט און ער האט זיי אין די הונדערטער און אין די טויזנטער אין זינע חיילות אריינגעצויגן.

דאס גאנצע פאלק איז דעמאלט צווישן זיך געווען צעריסן אויף שטיקלעך, און הורדוס האט דאס אויסגענוצט פאר זיך. און נאך דעם ווי די צאל פון זינע נייע חיילות איז שוין געווען גרויס און ער האט דערצו נאך געהאט עטלעכע רוימישע לעגיאנען, וואס זענען געשטאנען גרייט אים צו העלפן, האט ער אין א קורצער צייט איינגענומען דעם גרעסטן טייל פון גליל. אויך די שטאט יפו, וואס ביים ברעג ים, האט ער איינגענומען. און פון דארט האט ער זיך גענומען שפארן צו דער פעסטונג פון מאסאדא. און ווען ער איז אהין מיט זינע שטארקע מחנות אנגעקומען, זענען אנטיאגוסעס חיילות פון דארט זיך צע- לאפן. און הורדוס איז דער ערשטער אריינגעפארן אהין ריטנדיק אויף זיין פערד, און מרים איז אים ארויסגעקומען אנטקעגן, און ביידע האבן זיך גע- האלדוט און געקושט פאר אלעמען אין די אויגן. און ארום און ארום האבן געשאלט די טרומפייטן, ווען הורדוס האט אויפגעהויבן די האנט אין דער הייד, האבן אלע אין איין קול אויסגעשריגן:

— לעבן זאל דער קיניג!

מרים האט אנגעהויבן ציטערן מיטן גאנצן קערפער, ווען זי האט די קולות דעהערט. די ווערטער, וואס זענען פון אזוי פיל טויזנטער מילער

אַרויסגעקומען זייער קלאַר, האָבן אויף איר אַ שרעק אַנגעיאָגט, און זי האָט געדענקט, אַז דאָס מיינט מען אפשר נאָך אַנטיגאַנסן. אָבער ווען זי האָט געזען ווי הורדוס שטייט זעבן איר מיט אַ צופֿרידענעם שמייכל אויפֿן פנים, האָט זי בכפֿל ניט געקענט פֿאַרשטיין, וואָס די געשרייען באַדייטן. אַ צעטומלטע האָט זי געקוקט דאָ אויף אים און דאָ אויף די מחנות, וואָס זענען געווען אויסגע־שטעלט אין גלײַכע רייען. ערשט ווען הורדוס האָט איר געזאָגט, אַז מ'האָט אים אין רוים געמאַכט פֿאַרן קיניג פֿון יהודה, האָט זי אָנגעהויבן פֿאַרשטיין וואָס דאָ איז, און זי האָט אים ווידער אַ מאָל פֿאַר אַלעמען אין די אויגן גע־האַלדזט און געקושט. אָבער געזאָגט האָט זי אים דאָך גאַרניט ...

זי האָט אים דאָן גאַרניט געקענט זאָגן, די טאַכטער פֿון די חשמונאים, וואָרעם אין דער זעלבער צײַט, וואָס זי האָט זיך אַזוי שטאַרק געפֿרייט דער־מיט, וואָס איר באַשערטער איז שוין דער קיניג פֿון יהודה, האָט זי אָבער באַלד אָנגעהויבן טראַכטן דערפֿון, וואָס געמאַכט פֿאַר אַ קיניג האָט אים ניט דאָס פֿאַרק, נאָר די ערשער פֿון רוים; זי האָט אויך געטראַכט דערפֿון, וואָס דאָס פֿאַרק אין יהודה וועט אַוודאי ניט וועזן נעמען אויף זיך דעם יאָך פֿון אַ קיניג, וואָס פֿרעמדע האָבן פֿאַר זיי אויסגעקליבן און איבער דעם וועט זיך ייִדיש בלוט ווידער גיסן טײַכנווייזן ...

אַ שווער געפֿיל האָט געדריקט איר האַרץ. טרערן האָבן זי געשטיקט, זי האָט געטראַכט, אַז די פֿרייד, וואָס האָט זי פֿריער אַרומגעכאַפט, זאָגט ניט אַן קיין גוטס, ניט פֿאַר איר און ניט פֿאַרן פֿאַרק. און ווען דער טומל איז אַריבער און עס זענען שוין מער קיין זײַטיקע מענטשן ניט געווען, האָט זי זיך אַלע מאָל ערגעץ אין אַן אַנדער ווינקל באַהאַלטן און זי האָט שטיצער־הייט געוויינט ...

— זאָג מיר, וואָס דריקט דיך אַזוי זיין איידל האַרץ? — האָט הורדוס זי געפֿרעגט.

און זי האָט די אויגן צו דער ערד אַרונטערגעלאָזט און געענטפֿערט שטיי:

— עס דריקט מיין האַרץ אַ שווער געפֿיל, און איך האָב אַזוי מורא ...

— מורא? פֿאַר וואָס, מיין לײַבסטע, האָסטו מורא?

— ווייז עס וועט זיך ווידער גיסן בלוט ...

און זי האָט געהאַט אַ טענה צו גאָט אַליין:

— ביז ווי לאַנג נאָך, גאָט, וועט עס אַזוי זײַן? ווען וועט צו דעם שוין

קומען אַ סוף?

ער האָט געפרואווט זיך פֿאַרענטפֿערן פֿאַר איר:

— עס איז ניט געווען מיין וואונטש אַצינד צו ווערן דער קיניג פֿון

יהודה — האָט ער צו איר געזאָגט — איך האָב געבעטן בײַ מאַרק אַנטאָנין, ער

זאָל זײַן ברודער אַריסטובולוס מאַכן פֿאַרן קיניג. אָבער ער האָט דאָס ניט

געוואָלט. אויך אַקטאָוויאַנוס־צעזאַר האָט דאָס ניט געוואָלט. איך האָב זיך געמוזט

אונטערוואַרפֿן דעם ווילן פֿון רוים, ווייז אַזוי איז געווען דער ווילן פֿון גאָט.

דערמיט אַליין, וואָס ער האָט אין רוים געבעטן מ'זאָל איר ייִנגערן ברודער

אַריסטובולוס מאַכן פֿאַר דעם קיניג פֿון יהודה, כדי איר צו פֿאַרשאַפֿן פֿאַרגעניגן.

האָט ער זי אַ ביסל אַנגעשטילט; זי האָט צו אים פֿיבלעך געשמייכלט, ווען ער האָט איר דאָס געזאָגט. אָבער אין גאַנצן רואיק האָט זי דאָך ניט געקענט זיין. דער געדאַנק, אַז עס וועט זיך איצטער אַודאי גיסן נאָך מער בלוט ווי פֿריער, האָט איר פֿון זינען ניט געקענט אַרויס, און ווען זי האָט געזען ווי אַלע אַרום איר פֿרייען זיך, האָט זי געפרוּאוּט מאַכן דעם אַנשטעל, אַז זי פֿרייט זיך אויך. אָבער זי האָט דעם טיפֿן אומעט דאָך ניט געקענט באַהאַלטן, און דערמיט האָט זי אַרויס־ גערופֿן דעם צאָרן פֿון הורדוסעס שוועסטער סאַלאַמעאַ.

— מײַנע רייד וועלן געוויס זײַן ניט ווייט פֿון אמת — האָט סאַלאַמעאַ גע־ געבן אַ זאָג מיט גאַל, און די שמאַלע בלויע לײַפֿן אירע האַבן זיך ברייט צעצויגן און די גרינע אויגן אירע האַבן זיך אַנגעצונדן ווי בײַ אַ קאַץ אין דער פֿינצטער. — יאָ, מײַנע רייד וועלן געוויס זײַן ניט ווייט פֿון אמת, ווען איך וועל זאָגן, אַז מרים וואָלט זיכער געווען מער צופֿרידן, ווען אַנטיגאָנוס וואָלט אַרײַן אַהער קיין מאַ־ סאַדאַ און וואָלט מיט איר פֿון דאַנען קיין ירושלים אַוועק... זע, ברודער, זי פֿרייט זיך דאָך גאַרניט דערמיט, וואָס רוים האָט זיך פֿאַרן קיניג פֿון יהודה געמאַכט...

הורדוס איז געוואָרן זייער ביז, ווען ער האָט דאָס דערהערט.

— שוויג, שוועסטער! — האָט ער זיך אויף איר צעשריגן — דאָס וואָס דו זאָגסט וועגן מרימען איז ניט אמת.

סאַלאַמעאַ האָט זיך אָבער ניט דערשראַקן פֿאַרן ברודערס געשריי און זי האָט ווייטער גערעדט מיט גאַל.

— און איך זאָג — האָט זי זיך געגעבן אַ שטעל אַוועק מרימען אַקעגן און געטײַט אַויף איר מיטן פֿינגער — אַז איר, דער טאַכטער פֿון דער חשמונאים־ משפּחה, וואָלט געווען מער צום האַרצן, ווען רוים וואָלט איינעם פֿון אירע גע־ מאַכט פֿאַרן קיניג פֿון יהודה...

אויך די אַלטע ציפּורה, הורדוסעס מוטער, האָט זיך אין דעם אַרײַנגעמישט. זי האָט געהאַט טענות ניט נאָר צו מרימען, נאָר אויך צו מרימס מוטער אַלפסנדרה, פֿאַר וואָס זי פֿרייט זיך ניט גענוג מיט דעם, וואָס רוים האָט איר זון אַזוי הויך דערהויבן. און ווייל אַלפסנדרה האָט זיך נאָך טאַקע ניט דערוויסן, אַז זי האָט פֿריער שוין געהאַט געפרוּאוּט אַננרעדן מרימען צו אַנטלויפֿן שטידערהייט צו אַנטיגאָנוס קיין ירושלים, האָט זי איצט, שוין אַ ביסל צו פֿיל און צו שטאַרק, זיך אַנגעהויבן קאַכן, און קאַכנדיק זיך האָט זי געזאָגט, אַז איידעלע מענטשן דריקן אויס פֿרייד ניט אַזוי ווי פשוטע מענטשן טוען דאָס...

סאַלאַמעאַ און די אַלטע ציפּורה האַבן פֿאַרשטאַנען, וואָס זי מיינט דערמיט, און זיי האַבן דאָס אויף זייער אייגענעם חשבון גענומען. איז איבער דעם דער קריג צווישן די ווייבער נאָך שטאַרקער געוואָרן. אַלע האַבן געשריגן און איינע האָט די אַנדערע געוואָלט איבערשרײַען. די איינציקע, וואָס האָט ניט געשריגן איז געווען מרים. זי האָט קיינעם ניט באַײַדיקט און קיינעם אויף קיין באַײַ־ דיקונג ניט געענטפֿערט. זי האָט אויך ניט געלאָזט הורדוסן זיך אַרײַנמישן אין

דער וויכערשער קריגערייב. אוועקפירנדיק אים אָן אַ זינט, האָט זי שטיף און איידל געזאָגט:

— איך בעט דיך, נעם מיך אוועק פֿון דאָנען ...

זי איז געווען גרייט צו גיין מיט אים אין אַלע מלחמות, אָבי ניט צו בלייבן צווישן די וויכער, וואָס האָלטן זיך אין איין אַרומריסן צווישן זיך. אַפֿילו לָעבן איר אייגענער מוטער איז איר ניט געווען ליב צו זיין. אַלץ, וואָס ס'איז פֿאַר־געקומען אין דער אייגענער משפּחה, און אַלץ, וואָס ס'איז פֿאַרגעקומען אין יהודה, האָט זיך מוראדיק שווער געלייגט אויף איר געמיט. און עס זענען געווען צייטן, ווען עס האָט זיך איר געדאַכט, אָז זי איז דאָ בכלל אין גאַנצן אָן איבעריקע און אָז ס'וואָלט געווען בעסער, ווען זי וואָלט גאָר אויפֿגעהערט צו זיין דאָ אויף דער וועלט; אין די געשעענישן, וואָס האָבן זיך מיט אַזאַ האַסט איינס איבערן אַנדערן געיאָגט אַרום איר, פֿון נאַענט און פֿון ווייט, האָט זי זיך געפֿילט ווי אין אַ מוראדיקן שטורעם אויפֿן ים; זי האָט געוואָלט אַרויס פֿונעם שטורעם און האָט ניט געקענט; זי האָט זיך געוואָלט ראַטעווען און ניט געוואוסט ווי אַזוי; זי האָט זיך די גאַנצע צייט געראַנגלט מיט זיך אַזיין און מיט אַלץ, וואָס ס'איז געשען אַרום איר, און שווער, שרעקלעך שווער, איז פֿאַר איר געווען דער גע־ראַנגל מיט זיך אַזיין. אין איינעם מיט דער שיינקייט פֿון די טרוימען, וואָס דאָס פֿאַלק האָט געוועבט אַרום דער חשמונאים־משפּחה פֿון אַ מאָל, האָט די ווירק־לעכקייט זי אַריינגעשטויסן אין אַ ווינקל, וואו מ'האָט מער ווי אומעטום געקענט זען די גאַנצע געפֿאַלנקייט פֿון דער משפּחה, וואָס איז אַ מאָל געווען באַליבט ... און זי האָט פֿון יענעם ווינקל ניט געקענט אַרויס.

קעגן איר אייגענעם ווילן האָט זי זיך אונטערגעוואָרפֿן דעם שווערן גורל, וואָס האָט זיך אויף אירע שוואַכע אַקסען אַרויפֿגעלייגט. און זי האָט זיך אויס־געדערנט שווינגן אַפֿילו דאָן, ווען זי האָט געפֿילט, אָז זי מוז אַ זייער טיפֿן ווייטיק פֿון האַרצן אַרויסשרייען ...

זי האָט געשוויגן ווען הורדוס האָט זי, אין איינעם מיט די אַנדערע פֿון דער משפּחה, אַרויסגענומען פֿון מאַסאַדאָ און זי אוועקגעפֿירט קיין שומרון, וואו די סכּנה איז ניט געווען אַזוי גרויס. זי האָט אויך געשוויגן, ווען ער איז מיט זינע חייזות אוועק פֿון שומרון צו גיין אויף ירושלים. באַגלייטנדיק אים מיט די פֿאַר־בענטע בליקן פֿון די צוויי שיינע גרויע אויגן אירע, וואָס הורדוס האָט קיין מאָל ניט געקענט פֿאַרגעסן, אַפֿילו ווען ער איז געווען זייער ווייט פֿון איר, האָט זי שטיף געוויינט ...

ג

נאָך דעם זענען ווי דער געקומען טעג און נעכט, ווען מרים האָט זיך צווישן אייגענע געפֿילט ווי אַ פֿרעמדע. אין גאַנצן פֿאַרשלאָסן אין זיך, האָט זי מיט קיינעם פֿון די נאַענטע מענטשן קיין סך ניט גערעדט, פֿאַר קיינעם ניט אַרויסגעגעבן דאָס, וואָס זי פֿילט טיף אין האַרצן, אַפֿילו ניט פֿאַר דער אייגענער

מוטער. איר האָט זי נאָך ווייניקער ווי די אַנדערע געטרויט, און דאָס האָט נאָך גרעסער געמאַכט איר איינזאַמקייט. און אין דער ציט, ווען זי איז אין שומרון געזעסן אַ פֿאַרבענקטע און האָט זיך געפֿילט עלנט אין די טעג, וואָס זענען גע- קומען ווי די ניט-געבעטענע געסט, און אין די נעכט, וואָס זענען אַוועק אָדער אַן שלאָף אָדער אין בייזע חלומות, האָט הורדוס געפֿירט זינע חיילות פֿון איין גרויסן נצחון צום אַנדערן; ער האָט אַנגענומען שטעט און דערפֿער; ער האָט אויסגעהרגעט טויזנטער און טויזנטער פֿון די קריגסצייט, וואָס האָבן זיך פֿאַר אַנטיאַגאָנסן געשאַפֿן, און אויף אַלע וועגן האָבן זיך געוואַלדערט גאַנצע הויפֿנס מיט הרגים. און פֿון אומעטום, וואו עס זענען נאָר געווען שטיבער און געצעפטן, האָבן זיך וואַלקנס רויך געהויבן אין דער לופֿט; אויך פֿעדער און ווינגערטנער זענען אין די פֿלאַמען אַוועק און אַרץ אַרום איז געוואָרן וויס ווי אין אַ מדבר, און בלוט האָט זיך ווי וואַסער געגאַסן. און דאָס געוויין פֿון וויבער און קינדער האָט די הימלען געשפּאַלטן. צעשראַקענע שאַף און פֿעמער האָבן זיך ברודנע איבער בערג און איבער טאַלן אַרומגעשדעפט און ס'איז אין ערגעץ קיין פֿאַסטעך ניט געווען. דאָס גאַנצע לאַנד איז פֿאַרכאַפט געוואָרן פֿון אַ מהומה פֿון בלוט און פֿלעער און וואַלקנס רויך. און אין דער מהומה איז הורדוס מיט זינע חיילות געגאַנגען אַרץ ווינטער און ווינטער, ביז ער איז צוגעקומען צו די טויערן פֿון דער שטאָט ירושלים.

און ווען ער איז צו די טויערן פֿון דער שטאָט ירושלים צוגעקומען און די רוימישע לעיאַנגען פֿון זינע חיילות זענען שוין געווען גרייט צו שטורעמען די פֿעסטונג, האָט ער דאָס גלעך אָפּגעשטעלט.

ער האָט ניט געוואַלט, אַז מ'זאָל די מויערן פֿון ירושלים שטורעמען, ווייל ער האָט צוגעזאָגט מרימען, אַז ער וועט די שטאָט ניט חרובֿ מאַכן...

און ווי ער איז אזוי געזעסן רייטנדיק אויפֿן פֿערד, האָט ער זיך אויסגעדרייט מיטן פנים צו די זעלנער און אויפהייבנדיק אין האַנט אין דער הייך, האָט ער אויסגעשריגן אויפֿן קול:

— קיינער זאָל זיך ניט דערוועגן צו שיסן אַ פֿלל פֿון אַ בויגן און קיינער זאָל זיך ניט דערוועגן אַפֿילו אַ שטיין צו וואַרפֿן אַהין, ביז איך וועל ניט אַרויס- געבן קיין באַפֿעל!

און באַלד האָט ער אַליין אויסגעקליבן עטלעכע הונדערט פֿון די באַוואַפֿנטע צייט. אַלע שטאַרקע אין געבוי און הויכע אין וואַקס, און זיי געהייסן, אַז זיי זאָלן זיך אַוועקשטעלן בנים מויער פֿון דער שטאָט און שריצען אזוי הויך, אַז זייער קול זאָל גרייכן ווינט.

— שרייט — האָט ער זיי געזאָגט — אַז מיר זענען ניט געקומען אַהער ווי שוואַים, נאָר ווי פֿריינד... שרייט, אַז איך זוך ניט קיין נקמה, אַז ביי מיר איז הייליק די גאַנצע שטאָט און אַז ווען איך וועל אַהין אַריין, וועל איך קיינעם קיין שדעכטס ניט טאָן!... שרייט, אַז איך, הורדוס, דער זון פֿון אַנטיפּאַטרוס, בין איצט דער קיניג פֿון יהודה, אזוי איז געווען דער ווילן פֿון רויים און אזוי איז אויך דער ווילן פֿון גאָט!...

די זון האָט שוין דאָן געהאַלטן בנים פֿאַרגיין, ווען די עטלעכע הונדערט יונגע גיבורים פֿון הורדוסעס חיילות האָבן זיך אויסגעשטעלט בנים מויער און אַנגעהויבן שרײַען. זייערע קולות האָבן זיך געטראָגן ווייט, געקלונגען הויך און האָבן די גאַנצע שטאָט אַרומגעכאַפט. און באַלד האָט מען שוין אין אַלע גאַסן געזען ווי עס לויפֿן מענטשן, באַוואָפֿנטע און אויך ניט קיין באַוואָפֿנטע, און איינער בנים אַנדערן פֿרעגט, וואָס פֿאַר אַ קולות דאָס זענען און פֿון וואָנען זיי קומען.

אומעטום האָבן זיך אויסגעשטעלט רעדלעך פֿון יונגע און אַלטע, מאַנס־פֿאַרשוניען און ווייבער, און אַלע האָבן זיך צוגעהערט צו די קולות, וואָס זענען געקומען פֿון דער אַנדערער זייט מויער. און ס'האָבן זיך שוין געפֿונען אַ סך אַזעלכע וואָס האָבן געזאָגט, אַז מ'דאַרף פֿאַר הורדוסן טאַקע עפֿענען די טויערן פֿון דער שטאָט און אים אַרײַנגאַזן.

— דאָס וועט זײַן בעסער פֿאַר אונדו אַלע! — האָט איינער אין מיטן גאַס געשריגן אויפֿן קול.

— שוין גענוג בלוט האָט זיך געגאַסן אין ירושלים!

— אַ סוף זאָר דאָס נעמען!

— ביז ווי לאַנג נאָך וועט גאַטס צאָרן זײַן אויסגעגאַסן אויף אונדו?

— עפֿנט די טויערן פֿון שטאָט און זאָר ער אַרײַנקומען אַהער מיט גוטן! אַזוי האָבן אין די גאַסן געשריגן מענטשן, וואָס קיינער האָט פֿרײַער גאָר אין ערגעץ ניט געזען.

די בהלה אין שטאָט איז געוואָרן אַזוי גרויס, אַז מענטשן האָבן ווירקלעך ניט געוואוסט וואוהין זיי לויפֿן און פֿאַר וועמען זיי אַנטלויפֿן. די קולות פֿון די, וואָס האָבן פֿון יענער זייט מויער געשריגן, האָבן זיך פֿון אַלע זייטן געטראָגן. און אַלע מאַל זענען די געשרייען אין אַן אַנדערער זייט געוואָרן שטאַרקער און הידליקער. און ווען די נאַכט איז אַנגעקומען און אַ פֿינצטערניש האָט זיך פֿאַרשפּרייט אויף אַרץ אַרום, האָבן די קולות פֿון דער אַנדערער זייט נאָך קלאַר־רער זיך אַנגעהויבן הערן; יעדער וואָרט האָט שאַרף אָפּגעקלונגען אין דער לופֿט. און ס'האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס שרײַען גאַרניט קיין מענטשן, נאָר הימל און ערד האָבן זיך געעפֿנט און גייסטער שרײַען פֿון זיי אַרויס.

דאָן האָט אַנטיגאָנוס אויך גענומען עטלעכע הונדערט יונגע מענטשן און האָט זיי אוועקגעשטעלט אויף די ווענט פֿון די מויערן אַרום דער שטאָט און האָט זיי אויך געהייסן שרײַען:

— שרײַט וואָס העכער! — האָט ער זיי אַנגעזאָגט — שרײַט אַזוי, אַז

מ'זאָר דאָ אין שטאָט ניט קענען הערן די קולות פֿון יענע!

די מענטשן האָבן אים געפֿאַלגט און זיי האָבן געשריגן אַזוי הויך, אַז זיי האָבן מיט זייערע קולות פֿאַרטויבט די געשרייען פֿון הורדוסעס לייט. ווי נאָר יענע האָבן געעפֿנט די מנלער און אַנגעהויבן ווידער אַ מאַל און נאָך אַ מאַל דאָס זעלבע: „מיר זענען ניט געקומען אַהער ווי שונאים, נאָר ווי פֿריינד!“, האָבן די, וואָס אויף די ווענט פֿון די מויערן, זיי פֿאַרשריגן מיט קולות, וואָס האָבן זיך אַרץ העכער און העכער געריסן. און אין די קולות האָט זיך אַלע מאַל

פֿון ערגעץ אַרײַנגערײַסן אַ שאַרפֿער קױטש, װאָס האָט שטאַרק אין די אױערן געגרייַצט. און װען עס איז די מענטשן אױף די װענט נאָמס געװאָרן צו שרײַען, האָבן אײַניקע אָנגעהױבן מײַאָקען װי קעץ און אַנדערע האָבן גערעװעט װי אַקסן און געברױמט װי די חיות און נאַכגעמאַכט דאָס בײַדן פֿון שאַקאַרן אין דער מדבר ...

עטפֿעכע טעג און נעכט זענען אַזױ אַװעק און די ייִדן פֿון בײַדע זײַטן האָבן אַרײַבערגעשרײַגן אײַנע די אַנדערע, אָבער געשלאָגן האָבן זײ זיך נײַט.

הורדוס האָט נײַט געפֿאַזט מע זאָל זיך שלאָגן ...

ער האָט זײַער שטאַרק געװאַלט אױסנעמען בײַ מרײַמען דערמײַט, װאָס ער װעט בײַ די טױערן פֿון ירושלים קײן בלוט נײַט פֿאַרגײַסן ...

אָבער דאָס גאַנצע פֿאַנד איז שױן דאָן געװען אײַנגעהײַלט אין די פֿלאַמען פֿון קריג און מרײַדה און אַזע מאָל האָט זיך דאָס פֿײַער ערגעץ אַנדערש שטאַרקער צעברענט. דאָס האָט הורדוסן אַזױ צערייַצט, אַז ער האָט אָנגעהױבן פֿאַרײַרן דאָס געדולד און ער האָט מײַט אַ מאָל אַרױסגעגעבן אַ באַפֿעל, אַז מע זאָל אױפֿגעבן דאָס שרײַען. און פֿונקט דאָן, װען ער האָט שױן אַרײַ געהאַט צוגעגרייַט צו שטורעמען די פֿעסטונג פֿון ירושלים, האָבן שלוחים געבראַכט אַ ידעיה, װאָס האָט אײַם נאָך מער צערייַצט. מע האָט אײַם אָנגעזאַגט די נײַט, אַז אין גלײַ האָט זיך װידער צעפֿלאַקערט אַ מרײַדה און אַז אומעטום טראָגן זיך דאָרט געשרײַען, אַז דאָס פֿלאַק זאָל נײַט נעמען אױף זיך דעם יאָך פֿון אַ קײַניג, װאָס רױם האָט אַרױפֿגעצװאָנגען. דאָן האָט הורדוס די באַפֿאַגערונג פֿון ירושלים אָפֿגערייַגט אױף שפּעטער און אַרײַן איז ער גלײַך אַװעק קײן גלײַ מײַט אַ סך מחנות פֿון רײַטער און פֿוסגײַער ; ער איז אַװעק אַהײן מײַטן פֿעסטן באַשלוס די מרײַדה באַד צו דערשטיקן, װײַל בכפֿל האָט ער אױפֿן גלײַ שטענדיק געטראָגן אַ צאַרן און ער האָט חושד געװען, אַז פֿון דאָרט קען קײן מאָל קײן גוטס נײַט קומען. דאָס איז בײַ אײַם געבליבן נאָך פֿון יענע צײַטן, װען חזקיה הגלײַי האָט קעגן אײַם דאָרט געפֿירט אַ מלחמה צװישן די בערג ; אין זײַן פֿעס אױפֿן גלײַ, האָט ער נאָך אױפֿן װעג אַהײן געברענט שטעט און געצונדן דערפֿער ; ער האָט מײַט זיך געבראַכט חורבן און פֿאַרױסטונג אומעטום װאָהײן ער איז נאָר אַרײַנגעקומען. אָבער אין גלײַ האָט נאָך אַרײַ געפֿעבט דער גײַסט פֿון דעם אַלטן חזקיה הגלײַי, װאָס האָט זײַן לעבן אַװעק־געגעבן אײַנשטענדיק זיך פֿאַר דער פֿרײַהײַט פֿון פֿלאַק. פֿונקט װי דאָן, האָבן ייִדן דאָרט זיך װידער באַפֿעסטיקט אין די בערג און געטריבן פֿון דאָרט הורדוסעס חײַלות. און דאָן האָבן זיך אױף אַזע װעגן און שטעגן װידער באַװיזן גאַנצע הױפֿנס מײַט הרוגים, און בלוט האָט זיך געגאַסן און פֿעלדער האָבן געברענט און פֿאַר־צװײפֿטע קולות האָבן זיך בײַ צו די הײַמלען געטראָגן.

די נײַע מרײַדה אין גלײַ איז געװען אַזױ גרויס, אַז אין אַ סך ערטער זענען הורדוסעס באַװאַפֿנטע זײַט זיך צעפֿאַפֿן אין אַזע זײַטן און אױפֿן װעג האָבן זײ פֿון זיך אַרױנטערגעװאָרפֿן אַרײַ, װאָס זײ האָבן נאָר אױף זיך געטראָגן, פֿדי עס זאָל זײ זײַן זײַכטער צו לױפֿן. קײַנער האָט שױן מער די צעשראַקענע מענטשן נײַט געקענט צװײפֿלעמען און מײַט זײ אָפֿשטעלן די מרײַדה, װאָס האָט זיך װי אַ שטראָם פֿון ברעג אַרױסגערייסן. זײ זענען געפֿאַפֿן װאָהײן נאָר די אױגן האָבן

זיי געטרעגן. און ווען זיי זענען צום ברעג ים פֿנרת צוגעקומען, זענען זיי געבליבן שטיין פֿאַרצווייפֿלטע און אַ סך פֿון זיי האָבן מיט באַנומענע קולות געשריגן, אַזיין ניט-וויסנדיק וואָס און צו וועמען זיי שרייען, און אַנדערע האָבן אין די געשרייען געבעטן, מע זאָל זיך דערבאַרעמען אויף זיי. אָבער דער צאָרן פֿון די, וואָס האָבן זיך נאָך זיי געיאָגט, איז געווען אַזוי גרויס, אַז קיינער האָט פֿון רחמנות אַפֿילו טראַכטן ניט געקענט.

— וואָרפֿט זיי אין ים אַרײַן, די שונאים פֿון אונדזער פֿאָקס!

— זאָרן זיי אויפֿן אָפֿגרונט פֿון ים געפֿינען דעם טויט!

אַזעלכע קולות האָבן זיך פֿון אַלע זײַטן געטרעגן. און מענטשן זענען געווען ווילד פֿון רציחה. בײַ אַלעמען האָבן די אויגן געברענט פֿון פֿעס, און ברידער האָבן ברידער אין דער טיפֿעניש פֿון די וואַסערן געוואָרפֿן און אויף זיי מיט פֿינלן פֿון בויגנס געהאַגלט. און די כוואַליעס זענען געוואָרן רויט פֿון בלוט און די געשרייען פֿון די, וואָס האָבן געהרגעט און געשאַכטן האָבן פֿאַרטויבט די פֿאַרצווייפֿלטע קולות פֿון יענע, וואָס האָבן זיך אויפֿן ים און אויף דער יבשה מיטן טויט גע-ראַנגלט.

און דער רעש אַרום און אַרום איז געווען אַזוי גרויס, אַז קיינער האָט גאַרניט באַמערקט, ווי אַן אַלטער מאַן מיט אַ גרויער באַרד און אַנגעטאַן אין צעריסענע קליידער איז אַרויף אויף אַ הויכן פֿעלדז, וואָס איז בײַם ברעג ים געשטאַנען, און ער האָט מיט אויסגעשטרעקטע הענט געבעטן, מ'זאָל אויפֿהערן שעכטן איינע די אַנדערע. בלויז די, וואָס האָבן זיך געפֿונען ניט ווייט פֿון אים, האָבן זײַן געבעט געקענט הערן, און זיי האָבן אויף אים שטיינער געוואָרפֿן און געשיקט קללות אויף זײַן קאַפֿ; אָבער דאָס האָט אים ניט אָפֿגעשראַקן, דעם אַלטן מאַן, וואָס האָט אויסגעזען ווי אַ נביא; ער האָט זיך די האָר פֿונעם קאַפֿ געריסן און ניט אויפֿגעהערט שרייען מיט אַ וויינענדיק קול:

— ביז ווי זאַנג נאָך וועט איר איינע די אַנדערע שעכטן ווי די שאַף, קינדער פֿון ישׂראַל? פֿאַרנעמט מײַן געבעט און מײַן געוויין און הערט אויף צו פֿאַרגיסן דאָס בלוט פֿון אייגענע און פֿרעמדע! דער האָר פֿון אַלע וועלסטן קען שוין מער דעם צער פֿון זײַן אַרעם פֿאַלק ניט צווען און די מלאַכים אין די הימלען גיסן מיט טרערן אויף דעם גרויסן באַראַך! באַדענקט זיך, קינדער פֿון ישׂראַל! באַ-דענקט זיך!

אַזוי האָט דער אַלטער מאַן אין די צעריסענע קליידער געוויינט, געבעטן, געשטרעפֿט און געמוסרט, אָבער קיינער האָט זיך צו זײַנע רייד ניט צוגעהערט. און זײַן קול איז אין דעם גרויסן טומל דערשטיקט געוואָרן, און מע האָט זיך גאַרניט אומגעקוקט אויף אים.

בלוט און פֿייער און וואָלקנס רויד

א

דאָס מאָל איז מאַרק אַנטאַני גראַד ניט געווען שיכור... און דווקא אויף אַ גרויסער שמחה, וואָס מ'האַט פֿאַר אים געמאַכט! געמאַכט די סעודה האָט מען צו פֿייערן דעם גרויסן נצחון אין דער שטאָט סאַמאַסאָטאַ, וואָס ביים טיפּ פּרת. אין אַן אַלטן שלאָס, וואָס איז ביים צור-פּוסנס פֿון אַ הויכן באַרג געשטאַנען, זענען זיך אין אַוונט צונויפֿגעקומען אַלע עלטסטע פֿון די רוימישע פֿעגיאָנען, וואָס זענען קיין סאַמאַסאָטאַ אַריינגעקומען און פֿון דאָרט דעם שונא פֿאַרטריבן. אַלע זאָלן פֿון דעם גרויסן שלאָס מיט די דיקע גרויע ווענט זענען געווען העל באַדויכטן און אַלע געסט זענען געווען גוט אויפֿגעפֿייגט און זיי האָבן געזונגען אַ לויב צו דעם גרויסן קריגספֿירער זייערן מאַרק אַנטאַני. און מאַרק אַנטאַני אַליין האָט דאָס מאָל געשפּילט דעם באַשיי-דענעם, און רעדנדיק מיט די עלטסטע פֿון די באַזונדערע פֿעגיאָנען וועגן דער גרויסער באַדזייטונג פֿון דעם, וואָס די שטאָט סאַמאַסאָטאַ איז שוין אין די הענט פֿון די רוימער, האָט ער איין האַנט אויף הורדוסעס אַקסל אַרויפֿגעלייגט און, קוקנדיק אויף אים מיט ליבע, האָט ער געזאָגט:

— אים, דעם גרויסן גיבור פֿון יהודה, דאָרפֿט איר זינגען אַ לויב. ער איז פֿון ווינט געקומען אַהער אונדז העלפֿן אין דער מלחמה קעגן שונא. מיט זיין העלדישקייט אויפֿן שלאַכטפֿעלד איז ער פֿאַר אונדז אַלעמען געווען אַ מוסטער. ווען ניט ער, וואָלטן מיר די שטאָט סאַמאַסאָטאַ ניט גענומען.

ער איז געווען אויפֿריכטיק דאָס מאָל, מאַרק אַנטאַני. זיין האַרץ איז ווירקלעך געווען פֿול מיט וואַרעמע געפֿילן צו הורדוסן; ער האָט ניט געקענט פֿאַרגעסן, אַז ער, הורדוס, האָט אים געגעבן די בעסטע עצה, ווי אזוי די שטאָט סאַמאַסאָטאַ צו שטורעמען. און ער האָט אויך ניט געקענט פֿאַרגעסן, וואָס ער האָט מיט זיינע אייגענע אויגן געזען, ווי ער צינדט ממש אָן די זעלנער אויפֿן שלאַכטפֿעלד, ווען ער באַווייזט זיך ריטנדיק אויפֿן פֿערד מיט דער שווערד אין דער האַנט.

טראַכטנדיק וועגן דעם, וואָס ער האָט מיט זיינע אייגענע אויגן געזען אויפֿן שלאַכטפֿעלד, האָט מאַרק אַנטאַני ווירקלעך אָנגעהויבן גלויבן, אַז ס'איז ניט אַנדערש נאָר הורדוס איז אַ געטלעכער מענטש און אַז אַ האַר פֿון הימל היט אָפֿ זיינע טריט אין דער מלחמה... וואַרעם ווי קען עס דען אַנדערש זיין? פֿינלעך פֿליען איבער זיין קאָפּ און טרעפֿן אים ניט; פֿערד פֿאַלן אונטער אים און ער אַליין בלייבט פֿעבן און עס ווערט ניט געמינערט אַפֿילו אַ האַר פֿון זיין קאָפּ... אזאָ

מענטש מוז זיין אַ געטלעכער; מיט אים איז דער גאָט פֿון מדחמה און ער גיט שוין אַכטונג, אַז ס'זאָר אים קיין שפּעכטס ניט געשען... און פֿאַר אַזאַ מענטשן, וואָס האָט אויף זיין זינט דעם גאָט פֿון מדחמה, האָט דער מעכטיקער הערשער פֿון רוים געהאַט גרויס אַכטונג און ער האָט אים דעריי־בער אויף דער סעודה גרויס פֿבֿוד אָפּגעגעבן און געהייסן אַלע עלטסטע פֿון די פֿעגיאַנערן זיי זאָלן אים זינגען אַ לויב, און הורדוס האָט אים געדאַנקט דערפֿאַר, וואָס ער גיט אים אָפּ אַזוי פֿיל פֿבֿוד. ער האָט אים אויך ווידער געדאַנקט דערפֿאַר, וואָס ער האָט אים אַזוי הויך דערהויבן און אים געמאַכט פֿאַרן קיניג פֿון יהודה.

— אָבער — האָט ער געזאָגט, און פֿון זינע ברֿויע אויגן האָט אַרויסגעקוקט אַ טיפֿער טרויער — איך בין אַ קיניג אָן אַ פֿאַנד, און דאַרט, אין דער שטאָט ירושלים, זיצט גאַר אַנטיגאָנוס דער חשמונאי אויפֿן טראָן... איך נעם שטעט, איך צעשפּאַג די מחנות פֿונעם שונא דאָ און דאַרט, אָבער אַלע מאָל ברעכט ערגעץ אַנדערש אויס אַ מרידה קעגן מיר. שוין דאָס דריטע יאָר אַזוי...

— און ווער איז שוואַדיק אין דעם? — האָט מאַרק אַנטאַני געפֿרעגט און זיך באַד אַזיין געענטפֿערט — ווער איז שוואַדיק אין דעם? די יידן! זיי זענען שוואַדיק! זיי פֿאַרשטייען ניט, זיי ווילן ניט אַנזען, אַז קעגן דעם ווילן פֿון רוים קען זיך קיינער ניט שטעלן...

— ניין, ניט נאָר די יידן זענען שוואַדיק — האָט הורדוס דרייסט זיין מיי־נונג אַרויסגעזאָגט — אויך די רוימער זענען אין דעם שוואַדיק...

- די רוימער?
- יאָ, די רוימער.
- מיט וואָס?

און דאָן האָט הורדוס אים דערציילט, אַז אַ סך עלטסטע פֿון די רוימישע פֿעגיאַנערן אין יהודה פֿאַזן זיך שטילערהייט אונטערקויפֿן פֿון אַנטיגאָנוסן. — זיי נעמען געלט און מתנות ביי מיר — האָט ער געזאָגט — און אויך ביי אים. מע קען קיין מאָל ניט וויסן אויף וועמען פֿון זיי מע קען זיך יאָ פֿאַרלאָזן און אויף וועמען ניט. איך בין קיין מאָל מיט זיי ניט זיכער. ווען ניט דאָס, וואָלט איך שוין אפֿשר פֿאַנג ירושלים גענומען און דער ווילן פֿון רוים וואָלט געווען דורכגעפֿירט...

רעדנדיק וועגן דעם, האָט הורדוס דערמאָנט געמען פֿון רוימישע עלטסטע, וואָס האָבן ביי אַנטיגאָנוסן אין יהודה געלט און מתנות גענומען, און ער האָט זיך אויף זיי שטאַרק געקלאָגט.

— זיי זענען מיר אין וועג — האָט ער וועגן זיי גערעדט מיט פֿאַרדרוס — זיי שטערן מיר אומעטום, און איך ווייס ווירקלעך ניט ווי אַזוי פֿון זיי זיך אויס־צוהיטן. און דעריבער בעט איך דיך, מוזן פֿריינד מאַרקוס אַנטאַניוס, צו טאָן אַלץ וואָס ס'איז נאָר נייטיק, אַז מער אַזוינס זאָל ניט געשען. די שווערסטע שטראַף דאַרפֿן קריגן רוימער, וואָס שטערן דורכצופֿירן דעם וואונטש פֿון רוים...

מאַרק אַנטאַני האָט געשמייכלט. אויף אַזאַ זאָך ווי געמען געלט און מתנות האָט ער ניט געקוקט ווי אויף אַ פֿאַרברעכן. ער אַזיין איז אויך ניט געווען אין

גאַנצן ריין פֿון דעם. אָבער עס האָט אים דאָך פֿאַרדראָסן, פֿאַר וואָס די עֶלֶטֶסֶטע פֿון זינע פֿעגיאַנען אין יהודה זאָן זיך אונטערקויפֿן פֿון ביידן, סײַ פֿון הורדוסן דעם אדומי און סײַ פֿון אַנטיגאָנוסן דעם חשמונאי. און כאָטש ער האָט ניט גע- טראַכט וועגן באַשטראַפֿן יענע עֶלֶטֶסֶטע, וואָס הורדוס האָט פֿאַר אים צוגעקלאָגט, האָט ער דאָך פֿעסט באַשלאָסן, אַז ווייטער זאָל דאָס אַזוי ניט גיין. אין קיין פֿאַל ניט. — דו ביסט גערעכט — האָט ער צו הורדוסן געזאָגט מיט זייער אַן ערנצטער מינע אויפֿן פנים — דו ביסט גערעכט און איך פֿאַרזיכער דיך, אַז מער וועט אַזוינס ניט געשען.

און באַלד האָט זיך אויף זיין פנים אַ צופֿרידענער שמיכל פֿאַרבוזן.
— סאַסיוס! — האָט ער פֿלוצלינג אַנגעהויבן שריצען אַזוי הויך, אַז זיין קול האָט אין אַלע ווינקלען אָפֿגעקלאָנגען מיט אַ הילף — סאַסיוס!
אַ הויך געוויקסיקער, פֿעסט געבויטער רוימער, מיט זייער אַ שטרענג פנים, איז צוגעקומען צו דעם אַרט, וואו מאַרק אַנטאַני איז געזעסן מיט צעשפרייטע פֿיס און מיטן גלאַנץ פֿון פֿרייד אין די אויגן. ער האָט זיך טיף פֿאַרנייגט, דער מאַן מיטן שטרענגן פנים. און אַזוי איז ער געשטאַנען און האָט געוואַרט ביז מאַרק אַנטאַני וועט אים זאָגן וואָס ער פֿאַרלאָנגט.
אָבער אַנשטאַט צו רעדן צו אים, האָט מאַרק אַנטאַני אויף אים מיטן פֿינגער אַנגעוויזן און, ווענדנדיק זיך צו הורדוסן, האָט ער געזאָגט:
— פֿון היינט אָן און ווייטער וועט ער, מיין פֿרײַנד גאַיוס סאַסיוס, זיין דער עֶלֶטֶסֶטער פֿון אַלע רוימישע פֿעגיאַנען אין יהודה. און ער וועט מיט דיר אין אַלע מלחמות גיין און וועט דיר העלפֿן נעמען די שטאַט ירושלים.
און סאַסיוסן האָט ער געזאָגט:

— אויף דיר, מיין געטרענער פֿרײַנד, פֿאַרלאָז איך זיך. גיי מיטן קיניג פֿון יהודה און העלף אים פֿאַרטייליקן די מחנות פֿון דעם ווידערשפעניקער אַנטיגאָנוס. אַזוי איז דער וואונטש פֿון רוים.
סאַסיוס און הורדוס האָבן זיך ביידע די הענט געדריקט. און נאָך אין דעם זעלבן טאָג האָבן זיי פֿאַרלאָזט די שטאַט סאַמאַסאַטאַ, וואָס ביים ברעג טיפֿן פֿרת, און זיי האָבן זיך מיט זייערע מחנות געלאָזט גיין אויף יהודה. אָבער געגאַנגען אַהין זענען זיי אויף צוויי באַזונדערע וועגן. עס איז געווען אָפֿגעמאַכט, אַז אַנפֿאַרן זאָרן זיי פֿון צוויי זיטן און צונויפֿקומען אין איינעם זאָל מען זיך בני די טויערן פֿון ירושלים.

ב

דעמאָלט האָט הורדוס נאָך ניט געוואוסט, אַז זיין יינגערער ברודער יוסף, דער וועמען ער האָט פֿריער איבערגעלאָזט אויף זיין פֿלאַץ צו באַשיצן מרימען אין שומרון, איז שוין געפֿאַרן אין שלאַכט. ערשט שפעטער, ווען ער איז מיט זינע מחנות שוין געווען ווייט אויפֿן וועג צוריק קיין יהודה, האָט ער זיך דערוואוסט וועגן דעם און דאָס האָט אים שטאַרק צערודערט; ער האָט מיט טיפֿן

פֿאַרדרוס געטראַכט פֿון דעם, וואָס יוסף איז אין דער משפּחה שוין דער דריטער קרבן אין דעם קריג מיט אַנטיגאָנוסן דעם חשמונאי ; און ווען ער האָט דערהערט, אַז נאָך דעם ווי יוסף איז שוין געווען טויט, האָט מען אויפֿן באַפֿעל פֿון אַנטיגאָנוסן אים נאָך אָפּגעהאַקט דעם קאַפּ אויך, האָט דאָס אים אַרײַנגעטריבן אין אַזאַ צאָרן, אַז ווען מע האָט אויף זיך דעם בליק פֿון זײַנע אויגן דערפֿילט, איז אַ פּחד אַרויפֿ־געפֿאַלן, און אַזוי שנעל ווי ער איז נאָר אַרײַן אין די גרענעצן פֿון גליל, האָט ער אָנגעהויבן טרײַבן, אַז מע זאָל ניט פֿאַרלירן קיין צײַט און וואָס שנעלער מאַכן דעם ערשטן אָנפֿאַל אויף די חיילות פֿון אַנטיגאָנוס דעם חשמונאי, וואו עס וועט זיך נאָר מאַכן.

דער דראַנג זיך צו שלאָגן, צו נעמען נקמה איז בײַ אים דאָן שוין געווען אַזוי גרויס, אַז ער האָט ניט געהאַט קיין געדולד צו וואַרטן, אין אַ פֿינצטערער נאַכט, ווען דער הימל איז געווען פֿאַרוואַלקנט און מ'האַט אין ערגעץ קיין איין שטערן ניט געזען, איז ער מיט זײַנע מחנות אָנגעפֿאַלן אויף דער ערשטער פֿעס־טונג, און יאָנגנדיק זיך אויפֿן פֿערד, אַ צעהיצטער, אַ צעפֿלאַמטער, האָט ער מיט דער שווערד געהאַקט רעכטס און לײַנס, ער האָט דערבײַ ווי אַ ווילדער געמאַכט אַזעלכע קולות, ווי ער וואַלט דעם גאַנצן טומל פֿון דער שלאַכט געוואַלט אַריבער־שרײַען, ער האָט אַדעמען מיטגעשעפעט, אַדעמען אָנגעצונדן, ער איז געווען אַזוי פֿאַרטאָן אין דער שלאַכט, אַז ער האָט גאַרניט געזען און גאַרניט געהערט, ווען ס'האַט אָנגעהויבן גיסן אַ רעגן, ערשט ווען דער רעגן האָט אָנגעהויבן גיסן אַזוי שטאַרק, פּונקט ווי די הימלען וואַלטן זיך אויבן געעפֿנט און ס'וואַלט פֿון זיי וואַסער געשטראָמט, האָט הורדוס די שלאַכט אָפּגעשטעלט און זיך צוריקגעצויגן מיט זײַנע מחנות אין די באַענטע דערפֿער, דאָרטן האָט מען זיך אין די שטיבלעך באַשיצט פֿונעם רעגן, און פֿאַר טאָג, ווען דער הימל האָט זיך אויסגעפֿלעצט, האָט הורדוס ווידער באַזײַט דעם אָנפֿאַל נאָך מיט מער שטאַרקייט און ער האָט די פֿעסטונג גענומען.

און נאָך דעם איז דאָס שוין געאַנגען אַזוי, אַז צו וואָס פֿאַר אַ שטאַט הורדוס איז נאָר צוגעקומען, זענען זיך אַנטיגאָנוסעס מחנות צעלאָפֿן, בלויז אין עטלעכע ערטער האָבן זיי אַ ווידערשטאַנד אַרויסגעוויזן, אָבער געענדיקט האָט זיך עס דערמיט, וואָס זיי האָבן פֿאַרלוירן און הורדוס האָט געוואונען.

פֿון נצחון צו נצחון איז ער איבערן לאַנד מיט זײַנע מחנות געאַנגען, און די זיכערקייט, אַז איצט וועט ער אַנטיגאָנוסן שוין געוויס בײַקומען און ער וועט אַרײַן קיין ירושלים איז אין אים געוואַקסן, און ווען ער איז צו דער פֿעסטונג פֿון דער שטאַט יריחו צוגעקומען, איז שוין די זיכערקייט זײַנע געווען אַזוי גרויס, אַז ער האָט שוין בײַ צײַטנס דעם נצחון געפֿלעצט און געמאַכט אַ גרויסע סעודה פֿאַר אַדע עלטסטע פֿון די מחנות.

— דאָס איז בלויז אַן אָנהייב — האָט ער געזאָגט — נאָך אַ גרעסערע סעודה וועלן מיר מאַכן שפּעטער, ווען מיר וועלן נעמען ירושלים.

ער אַרײַן איז אויף דער סעודה געווען זייער אויפֿגעפֿייגט און מיט יעדן איינעם פֿון די געסט האָט ער ווי מיט זײַנעם אַ גלײַכן גערעדט און פֿאַרבראַכט, ער האָט מיט זיי וויין געטרונקען, ער האָט זיי פֿאַרשיידנערדיי געשיכטעס פֿון די

שלאַכטן דערציילט. און יעדע געשיכטע האָט ער געענדיקט אזוי, אַז אַדע האָבן געמוזט לאַכן. ער האָט קיינעם פֿון די עלטסטע ניט געלאָזט זיין אומעטיק. ער האָט אַלעמען אונטערגעגעבן מוט צו זיין פֿריילעך און פֿוסטיק. און אזוי האָט מען פֿאַרבראַכט ביי שפעט אין דער נאַכט און קיינער איז ניט געווען מיד. אָבער ווען הורדוס האָט באַמערקט ווי אייניקע הייבן שוין אָן ווערן שיפור, האָט ער געזאָגט די באַדינער, מ'זאָל מער קיין וועגן ניט ברענגען, און צו די געסט האָט ער געזאָגט : — די סעודה איז געענדיקט. שוין זאָלן אַדע גיין צוריק צו זייערע געצעלטן און זיך פֿייגן שלאָפֿן !

ניט אַדע האָבן געהאַט חשק צו ענדיקן די סעודה. זיי האָבן געוואָלט זי זאָל זיך אזוי ציען אַ גאַנצע נאַכט. אָבער הורדוסעס באַפֿעל האָט מען געמוזט פֿאַלגן. אַדע זענען אַרויס פֿון דער גרויסער שטוב, וואו מ'האַט די סעודה געפֿראָוועט און האָבן זיך געלאָזט גיין צוריק צו זייערע געצעלטן. אויך הורדוס אַליין איז אַרויס פֿון שטוב, און פֿאַרקוקנדיק זיך אויף דעם אויסגעשטערנטן הימל, האָט ער געטראַכט וועגן מרימען און אויך וועגן די שלאַכטן, וואָס שטייען אים פֿאַר מאַרגן. און פֿלוצעם האָט זיך דערהערט אַ שטאַרקער קראַך און באַלד נאָך דעם האָט זיך פֿון דער ערד געגעבן אַ הייב אַ געדיכטער וואָלקן פֿון שטויב. אַדע זענען געבליבן שטיין צעטומלטע. איבער דעם געדיכטן וואָלקן שטויב האָט מען ניט געקענט זען פֿון וואַנען דער קראַך האָט זיך גענומען. ערשט ווען דער וואָלקן איז זיך צעגאַנגען, האָט מען דערזען, אַז דער דאָך פֿון דער שטוב, פֿון וואַנען הורדוס און די עלטסטע פֿון זינע חיילות זענען נאָר וואָס אַרויס, איז אַנגעפֿאַלן ...

אויך די אייבערשטע טיילן פֿון די ווענט זענען אַנגעפֿאַלן. שווערע שטיינער און הרודעס פֿאַרטריקנטע פֿיים זענען אויף דער ערד געלעגן אין הויפֿנס. פֿון דער גאַנצער שטוב, וואו ס'האַט זיך פֿריער געהערט געזאַנג און אַ פֿריילעך געלעכטער, איז געוואָרן אַ חורבֿת.

געווען איז דאָס ניט מער ווי אַ צופֿאַל. אָבער די מענטשן, וואָס זענען פֿון טויט ניצול געוואָרן, האָבן ניט געקענט פֿאַרגעסן, אַז ווען הורדוס וואָלט ניט אַרויסגעגעבן דעם באַפֿעל שוין אַרויסצוגיין פֿון דער שטוב, וואָלטן זייערע טויטע קערפֿערס איצט געלעגן אונטער די חורבֿות. און טראַכטנדיק וועגן דעם, איז ביי זיי ווידער אויסגעקומען, אַז ס'איז ניט אַנדערש, נאָר ער איז אַ געטלעכער מענטש. — עס איז אַ נס — האָבן זיי געזאָגט — אַ גרויסער נס ...

— אין דעם שטעקט דער פֿינגער פֿון גאָט ...

— דער האַר פֿון אַדע וועלטן האָט אים דורך אַ מלאַך פֿון הימל געלאָזט וויסן אין צייט, אַז דער דאָך פֿונעם בנין וועט באַלד אַנגעפֿאַלן ...

— יא, ס'איז ריכטיק אזוי, ער איז אַ געטלעכער מענטש ! ...

רעדנדיק וועגן דעם זענען אייניקע אַרען אין אַזאַ באַגליסטערונג, אַז זיי האָבן זיך הורדוסן געוואָרפֿן אויפֿן האַלדז און אים געקושט. און אַנדערע זענען אים צו די פֿיס געפֿאַלן און האָבן פֿרום זיין נאָמען אַרויסגערעדט. און ער אַליין האָט פֿריילעך געלאַכט. עס האָט אים הנאה געטאָן, וואָס ס'זווישן יידן און ס'זווישן די רוימער געפֿינען זיך אַזעלכע, וואָס האַלטן אים פֿאַר אַ געטלעכער מענטש.

ער אַיינ האָט אויך ניט איין מאָל געטראַכט וועגן דעם, אַז ס'איז ניט אַנדערש נאָר גאָט אַיינ האָט אים אַראָפּגעשיקט אויף דער וועלט דורכצופירן אַ גרויסע שדיחות. און אין איינעם מיטן גלויבן אין דעם איז אין אים אויך געוואַקסן דער צאָרן אויף די, וואָס זענען אים געשטאַנען אין וועג און האָבן אים ניט געלאָזט די דאָזיקע גרויסע שדיחות זינע דורכפירן, און אין ערגעץ האָט ער זיין גרויסן צאָרן צו זיי ניט געקענט אַרויסווייזן אַזוי שטאַרק וו אויפֿן שלאַכטפֿעלד ...

קיין סכנה איז פֿאַר אים אויפֿן שלאַכטפֿעלד ניט געווען צו גרויס. קיין וויי-דערשטאַנד האָט אים ניט געקענט אָפּהאַלטן. ער האָט זיך געשלאָגן מיט אַזאַ ברעך, ווי ער וואָלט פֿאַר עמעצן זיך געשוואוירן בנים לעבן, אַז אויב ער וועט דאָ אַרץ און אַדעמען ניט פֿאַרטייליקן און פֿאַרלענדן, זאָל מען נאָך דעם זיין געדעכעניש אָפּמעקן פֿונעם פנים פֿון דער ערד. ער האָט אויפֿן שלאַכטפֿעלד אָפּט אַרויס-געווייזן אַזוי פֿיל וויידיקייט און רציחה, אַז ער האָט אַיינ ניט געזען ווי די שווערד איז ביי אים רויט פֿון בלוט, ווי ער אַיינ איז אין גאַנצן פֿאַרשפּריצט מיט בלוט, און אין אימפעט פֿון דער שלאַכט איז ער מיטן פֿערד געשפרונגען איבער טויטע און פֿאַרוואונדעטע, און מיט זיין קול, וואָס האָט געברומט ווי דאָס ברומען פֿון אַ חיה, האָט ער אַדעמען מיט זיך מיטגעשדעפט. אין יעדער שלאַכט איז געווען גענוג ער זאָל באַמערקן ווי דאָ אַדער דאָרט שטאַרקן זיך די מחנות פֿון אַנטי-גאַנסן, איז ער באַד געווען דער ערשטער צו קומען צו היילף, און געקומען איז ער אין אַזאַ אַזאַ אַדע מאָל מיט די בעסטע באַוואָפֿנטע קריגספֿלייט, וואָס ער האָט שטענדיק געהאַט אַרום זיך, ווי שטאַרק עס האָט ניט געפֿלאַקערט אַ שלאַכט, האָט ער דאָך געקענט כאַפֿן מיטן אויג, וועדער פֿליגל אין דער מחנה פֿונעם שונא עס איז שוואַכער און דאָן האָט ער אים דאָרט געשטורעמט און דערמיט האָט ער אַרבינגעטראָגן אַ מהומה און צעריסן די רייען אַזוי, אַז זיי זענען אין ערגעץ ניט געבליבן גאַנץ. ער האָט די חיילות פֿון אַנטיגאַנס דעם חשמונאי אומעטום געשטורעמט אַזוי, אַז עס איז זיי שווער געווען בייצושטיין דעם דרוק, וואָס איז אויף זיי ווי אַ פֿאַרפֿלייצונג געקומען פֿון אַדע זינען און זיי זענען אַנטלאָפֿן איבערלאַזנדיק אויפֿן פֿעלד גאַנצע היפֿנס טויטע און פֿאַרוואונדעטע.

ג

אין דאָס איז מען דאָן שוין געווען מיד פֿון די מלחמות מיט אייגענע און פֿרעמדע און מע האָט געוואָלט, אַז זיי זאָלן זיך וואָס גיכער ענדיקן; אָבער עס איז אַרץ אויסגעקומען אַזוי, אַז מ'האָט זיך נאָך מער אַרבינגעפֿלאַקערט אין זיי; מ'האָט געפֿירט מלחמה צו ענדיקן מלחמות; מ'האָט פֿאַרגאַסן בלוט צו מאַכן אַ סוף צו שחיתות אויף די שלאַכטפֿעלדער. און דערווייַל איז ביי אַדעמען דאָס געפֿיל פֿון ליבע פֿון איינעם צום אַנדערן אין גאַנצן אָפּגעשטאַרבן; דאָס לעבן פֿון אַ מענטשן האָט אין גאַנצן פֿאַרדירן זיין ווערט; ביי אַדעמען זענען די הערצער געווען פֿיל מיט האָס און פֿאַרביטערונג. און דאָס גאַנצע לאַנד איז געווען

אין פֿאַמען. אומעטום האָבן געברענט שטעט און דערפֿער, און וואָקנס רויך האָבן זיך ביז צום הימל געהויבן.

און די, וועמען דאָס האַרץ האָט שטאַרק וויי געטאַן דערויף, וואָס ס'זעמט גאַר קיין סוף ניט צו דער מלחמה צווישן אייגענע ברידער, קינדער פֿון איין פֿאַרק, האָבן געשטראַפֿט און געמוסרט און געשאַקלט מיט די קעפֿ. זיי האָבן געשטראַפֿט מיט אייגענע ווערטער און אויך מיט ווערטער פֿון דער היידיקער תורה. אָבער קיינער האָט זיך צו זייערע רייד ניט צוגעהערט, און זיי האָבן זיך ווי איבעריקע אויף אַלע וועגן אַרומגעשטעפֿט, מיט פֿאַנגע שטעקנס אין די הענט און מיט צע- שויבערטע האַר אויף די קעפֿ. און אומעטום, וואו מע האָט זיי נאָר דערזען, האָבן באַוואָפֿנטע לייט געפֿאַכט פֿון זיי און מיט די פֿינגער געטוישט אויף זיי:

— דאָ זענען זיי, די משוגעים!

אויף יעדן איינעם, וואָס האָט געהאַט דעם מוט צו זאָגן אַ וואָרט קעגן דעם, וואָס מע פֿאַרגיסט בלוט, האָט מען געקוקט ווי אויף אַ משוגענעם אָדער ווי אויף אַ פֿאַררעטער. אַ סך פֿון זיי האָט מען אין די תּפֿיסות פֿאַרשפּאַרט. און אַנדערע האָט מען אַפֿילו מיטן טויט באַשטראַפֿט. אַזוי איז געווען אין יענע ערטער, וואו די האַנט פֿון הורדוסן האָט זיך געשטאַרקט, און אַזוי איז אויך געווען דאָרט, וואו די האַנט פֿון אַנטיגאָנוסן האָט זיך געשטאַרקט. אַ גאַנץ פֿאַרק איז אַרזינגעוואָרפֿן געוואָרן אין אַ שטורעם, וואָס האָט אַרץ מיטן וואָרצל אַרויסגעריסן און געשפּרייט חורבן און פֿאַרוויסטונג אַרום און אַרום.

און ווען אַנטיגאָנוס האָט דערהערט, אַז הורדוס איז שוין מיט זיינע היילות אויפֿן וועג פֿון יריחו קיין ירושלים, האָט ער אַקעגן אים אַרויסגעשיקט פּאַפּוס, דעם בעסטן פֿון זיינע קריגספֿירער.

— גיי, פּאַפּוס — האָט ער צו אים געזאָגט, פּונקט ווי אַרץ וואָלט זיך גע- ווענדט נאָר אין זיין באַפֿעל — גיי און טו צו הורדוסן דאָס זעלבע, וואָס ס'איז געטאַן געוואָרן צו זיין ברודער יוסף...

ער איז שוין דאָן מער ניט געווען זיכער אין דעם, אַז דער נצחון וועט זיין אויף זיין זייט, אָבער ער האָט נאָך אַרץ געמאַכט אַן אַנשטעל, זיך נאָך אַרץ גע- האַלטן פֿאַרריסן. און פּאַפּוס, אַ מאַן מיט אַ רויט פּנים, אַן אַנגעבעלדאָנס, וואָס האָט אויסגעזען זייער טעמפֿ, און מיט אַ קערפּער, וואָס איז געווען אויסגעקלעכדיקט ווי אַ פֿעסל, האָט זיך שטאַרק איבערגענומען דערמיט, וואָס דער קיניג פֿון יהודה האָט אים פֿאַר אַזאַ וויכטיקער שליחות אויסגעקליבן, און איידער ער האָט זיך געדאָזט אין וועג אַרזיין מיט די מחנות, וואָס זענען שוין געשטאַנען גרייט, האָט ער אַלעמען אין הויף פֿאַרויכערט, אַז ס'וועט שוין פֿאַנג ניט געדויערן און ער וועט ברענגען קיין ירושלים הורדוסעס קאַפּ.

אָבער ביי דעם ערשטן צוואַמענשטויס מיט הורדוסעס מחנות, וואָס זענען אַנגעפֿאַרן פֿרוצלינג, האָט ער געכאַפּט אַזאַ קלאַפּ, אַז ער האָט זיך אין גאַנצן פֿאַרדירן, זיינע באַוואָפֿנטע לייט זענען געוואָרן אַזוי צעמישט, אַז זיי האָבן גע- נומען לויפֿן אין אַלע זייטן, איבערלאָזנדיק אויפֿן פֿעלד גאַנצע הויפּנס מיט טויטע און פֿאַרוואונדעטע. עס איז אויסגעקומען ווי אַ ווילדע שרעק וואָלט זיי אַלעמען באַפֿאַרן און זיי וואָלטן אין דער מהומה געלאָפֿן זוכן אַ פֿלאַך, וואו זיך צו באַהאַלטן

ביז דער שטורעם וועט אריבער. עס האָט זיך דאָן פּאַפּוסן קוים אינגעגעבן צו-
נויפֿצונעמען עטלעכע טויזנט פֿון זינע באַוואַפֿנטע לײַט און ער איז מיט זיי אַרײַן
אין דעם דאָרף קנה, וואָס ער האָט גוט געקענט. ער האָט געדענקט, אַז נאָך דעם
ווי די מענטשן וועלן זיך אַפּרוען אַ טאָג אָדער צוויי, וועט ער מיט זיי ווידער
אַרויס אויפֿן שטאַכטפֿעלד קעגן הורדוסן, און ער האָט אין קנה דעריבער געטאָן
אַרץ זיי אונטערצוגעבן מוט און שטאַרקן זייערע הענט. מיט דעם טעמפּן פֿנים
זינעם, וואָס האָט שוין מער ניט אויסגעדריקט די זיכערקייט פֿון פֿרײַער, איז ער
איבערן דאָרף קנה אַרומגעלאָפֿן אַ צעפֿלאַמטער, ריטנדיק אויף זײַן פֿערד, און
ער האָט אויף אַ הייזעריק קוף געשריגן אויף די באַוואַפֿנטע קריגסדייט, אַז זיי
זאָלן זיך דאָ אין דאָרף פֿאַררוקן אין אַזע שטיבער און אויף אַזע דעכער און
זאָלן דאָרט רוען.

— און קיינער זאָל זיך ניט דערוועגן פֿון דאָנען צו אַנטלויפֿן! — האָט ער
מיט זײַן הייזעריק קוף געשריגן — די מלחמה איז נאָך ניט געענדיקט. הורדוס
וועט נאָך פֿילן די שטאַרקייט פֿון מיין האַנט!

ניט אַזע באַוואַפֿנטע לײַט האָבן זיך אין די שטיבער און אויף די דעכער
געקענט פֿאַררוקן. אַ סך פֿון זיי זענען געבליבן אין דרויסן, ווייל ס'איז שוין פֿאַר
זיי אין ערגעץ קיין פֿלאַץ ניט געווען. מידע און צעבראַכענע האָבן זיי זיך אויס-
געדייגט אויף דער ערד, און לייגנדיק אַזוי האָט מען צווישן זיך שטייל גערעדט:
— פֿאַר וואָס האָט זיך אַזוי אויף אונדז גאַטס צאָרן אויסגעגאַסן? — האָט
געפֿרעגט איינער.

— דאָס האַרץ איז פֿור מיט ווייטיק — האָט זיך אָנגערופֿן אַן אַנדערער.
— מיט ווייטיק און מיט שאַנד — האָט זיך אַרײַנגעמישט אַ דריטער —
מיר גיבן אַוועק אונדזערע לײַבנס פֿאַרן פֿאַלק און פֿאַרן פֿאַנד, אָבער מיר האָבן
ניט ווער עס זאָל אונדז אין דער מלחמה פֿירן. ווי שאַף אָן אַ פּאַסטעך זענען
מיר אַזע דאָ...

— עס פֿעלן אונדז די חשמונאים פֿון אַ מאָל.
— אָבער די פֿון אַ מאָל וועלן זיך שוין מער ניט אומקערן.
— די ערשטע פֿון זיי זענען געווען גיבורים און זיי האָבן גרויס געמאַכט
דעם נאָמען פֿונעם פֿאַנד און פֿונעם פֿאַלק.
— די פֿאַטערס און זיידעס זענען געווען גרויס. ניטאָ מער אַזעלכע ווי זיי...
— דער שטאַם איז געווען אַ פֿעסטער, טיף אין דער ערד אינגעוואַרצלט.
די צווינגן אָבער זענען פֿאַרפֿוילט געוואָרן. זיי האָבן זיך פֿונעם בוים אָפּגעבראַכן
און זיי קערן זיך שוין מער גאַרניט אָן מיט אים...

עס איז בײַ די מענטשן שוין מער ניט געווען די באַגייסטערונג פֿון אַ מאָל,
ווי אין די צײַטן פֿון חזקיה הגדילי. מ'איז געווען אַנטוישט און פֿאַרביטערט. מ'האַט
זיך געשלאָגן פֿאַר דער פֿרײַהייט פֿונעם פֿאַלק און פֿונעם פֿאַנד, ווייל מ'האַט זי
זייער שטאַרק לייב געהאַט, די פֿרײַהייט; אָבער קיין גרויסע האַפֿענונג אויף אַ
נצחון האָט מען ניט געהאַט, און די, וואָס האָבן זיך אין אַנטיגאָנוסעס מחנות
פֿאַר דער פֿרײַהייט געשלאָגן, האָבן אין דער אמתן פֿלונט געהאַט ביידן — אי
אַנטיגאָנוסן, אי הורדוסן. אויך דעם אַלטן קיניג הורקונוס האָט מען פֿלונט געהאַט,

און מ'האט כמעט ווי פֿאַרגעסן אָן דעם, אַז ער געפֿינט זיך איצטער אין געפֿאַנגענ־שאַפֿט אין אַן אַנדער מדינה.

פֿון אַזעלכע מענטשן זענען באַשטאַנען די רעשטדעך פֿון אַנטיגאַנסעס מחנות, וואָס מע האָט אין דעם פֿאַרזאַטן דאָרף קנה געגרייט צו דער לעצטער שדאַכט מיט הורדוסן, זיי זענען שוין אַלע געווען שרעקלעך אַנטישט און ביי אַ סך פֿון זיי איז שוין זעבן און טויט געווען אַדץ איינס.

אין די שטיבער און אויף די פֿלאַכע דעכער, וואו זיי האָבן זיך פֿאַררוקט און וואו די ענגשאַפֿט איז געווען זייער גרויס, האָבן זיי זיך געהאַלטן אין איין אַרומריסן צווישן זיך; מ'האָט זיך געקריגט איבער אַן אָרט, וואָס איינער האָט ביי אַנדערן פֿאַרכאַפֿט, איבער אַ טרונק וואָסער פֿון אַ קריגל, איבער אַ שטיקל ברויט, איבער אַ טייטל און איבער אַדץ, וואָס ס'האָט זיך נאָר געמאַכט. מ'איז געווען ביז איינער אויפֿן אַנדערן, און מ'האָט אַליין ניט געוואוסט פֿאַר וואָס. פֿאַר יעדער קלייניקייט האָט מען זיך געשלאָגן און געהרגעט. און ווען די נאַכט איז אַנגעקומען און מ'האָט זיך אין די שטיבער און אויף די פֿלאַכע דעכער צעלייגט שדאַפֿן, איז די ענגשאַפֿט געוואָרן נאָך גרעסער, און דאָן האָבן איינע די אַנדערע מיט די פֿיס געשטויסן, און אַלע האָבן ביז געמורמלט, אַלע האָבן מיט די ציין געקריצט, אַלע זענען געווען פֿור מיט גאַר און גיפֿט...

און פֿאַר טאָג, ווען דער מאָרגנשטערן איז אויפֿגעגאַנגען איבערן דאָרף און האָט אויפֿגעוועקט פֿון שדאַף די פֿרעמדע מענטשן, וואָס האָבן זיך דאָרט צעלייגט מיט זייער שווערן געמיט און מיט שווערד און בויגן, האָט זיך פֿון אַלע פֿיר זנטן דערהערט אַ טומל און באַלד נאָך דעם איז געקומען אַ געלויף פֿון פֿערד און מענטשן, און איידער מ'האָט זיך גערירט זענען שוין הורדוסעס היילות געווען פֿור אומעטום און מ'האָט זיך אין ערגעץ פֿון זיי ניט געקענט אויסבאַהאַלטן.

אַזוי פֿלוצלינג און אומגעריכט איז דער אַנפֿאַך געמאַכט געוואָרן, אַז ס'איז גאָר אוממעגלעך געווען זיך צו שטעצן אַקעגן, מענטשן האָבן גאָרניט געקענט טראַכטן וועגן אַן אַנדער זאך ווי נאָר — אַנטלויפֿן פֿון דאַנען וואָס שנעלער און זיך ראַטעווען. אַבער אַלע וועגן זענען געווען פֿאַרשטעלט און מ'האָט אין ערגעץ ניט געקענט לויפֿן.

יעדע שטוב, וואו אַנטיגאַנסעס באַוואַפֿנטע זייט האָבן זיך באַהאַלטן, איז אַרומגערינגלט געוואָרן פֿון אַלע זינטן; אויף זייטערס, וואָס מ'האָט אויסגע־שטעלט ביי די ווענט, זענען די זעלבער פֿון הורדוסעס מחנות געקראַכן אַרויף איינער נאָכן אַנדערן, און אַלע — מיט בלויזע שווערדן אין די הענט. ס'איז אויף אַלע דעכער געוואָרן אַ שרעקלעכע מהומה; צעשראַקענע אויף טויט, האָבן מענטשן געריסן שטיינער און ציגל פֿון די דעכער און זיי געוואָרן אויף די קעפֿ פֿון אַנדערע, כדי זיך צו באַשיצן, ווער ס'האָט נאָר געקענט, איז פֿון אַ דאָך גע־שפרונגען און זיך געלאָזט לויפֿן וואוהין די אויגן האָבן אים נאָר געטראָגן, אַבער אויך אויפֿן וועג האָט אים די שווערד געפֿונען און ער איז געפֿאַן טויט.

פֿאַרצווייפֿטע קולות האָבן זיך אומעטום אין דער לופֿט געטראָגן, אַלע מאַך האָט ערגעץ אַנדערש אַ פֿלייער אויסגעבראַכן און וואַלקנס רויך האָבן זיך איבערן גאַנצן דאָרף קנה געשפּרייט. און פֿלוצלינג האָט מען דערהערט אַ קראַכן פֿון

שטיינער און ציגל, וואָס זענען זיך אויף שטיקער צעפּאַלן. דאָס האָבן די דעכער שוין מער די שווערקייט ניט געקענט אַריבערטראָגן און זיי זענען אַנגעפּאַלן און מיט זיי צוזאַמען זענען די מענטשן אַראָפּ אונטן און האָבן דערשטיקט די, וואָס האָבן זיך איבערווייניק אין די שטיבער באַהאַלטן.

עס איז קיין שטוב ניט געבליבן גאַנץ. און אויף די מענטשן, וואָס זענען אין די חורבות געפּעגן אין די הויפּנס פֿון שטיינער און ציגל און צעבראַכענע שטיקער האָרץ, האָבן הורדוסעס קריגסלייט געהאַלט מיט פּינלן. אַזוי האָט הורדוס גע- הייסן, און אַזיין איז ער, רייטנדיק אויפֿן פֿערד, אַ צעהיצטער, אַרומגעפּאַלן פֿון איין מחנה צו דער אַנדערער, און וואו מ'האַט אים נאָר דערזען, וואו מ'האַט נאָר זיין קור דערהערט, האָט מען זיך נאָך מיט מער ברען און צאָרן אויפֿן שונא גע- וואָרפֿן און געשדאַגן מיט די שווערדן ניט נאָר די, וואָס האָבן געפרוּאווט זיך שטעפֿן אַקעגן, נאָר אויך די, וואָס האָבן זיך אונטערגעגעבן און געבעטן מ'זאָל זיך דערבאַרעמען אויף זיי און זיי שענקען דאָס פֿעבן.

דאָס איז ניט געווען קיין מלחמה, נאָר אַ שחיטה, אַ שרעקלעכע שחיטה, וואָס מ'האַט נאָך אַזאַ ניט געזען די גאַנצע צייט פֿון דעם קריג אין יהודה. עס איז שווער געווען צו מאַכן אַ טראַט, אַ מ'זאָל זיך ניט אַנשטויסן אָן אַ טויטן מענטשן. גאַנצע הויפּנס מיט הרוגים זענען געפּעגן אומעטום. פֿון די אַלע מחנות, וואָס אַנטיגאָנוס האָט מיט פּאַפּוסן אַרויסגעשיקט אַקעגן הורדוסן, איז גאַרניט איבערגעבליבן. די, וואָס האָבן זיך געראַטעוועט פֿון טויט, זענען זיך אין אַלע זייטן צעפּאַלן, פּונקט ווי דער ווינט וואָלט זיי צעבראַזן, און פּאַפּוס אַזיין איז אויך געפּאַלן אין שלאַכט.

ד

ניט מער ווי איין טאָג האָט די פֿעצטע שלאַכט אינעם דאָרף קנה געדויערט. אָבער דער קלאַפּ איז געווען אַזוי גרויס, אַז ווען אַנטיגאָנוס האָט דאָס דערהערט, איז ער געוואָרן אַזוי צעטומלט און עס איז אויף אים מיט אַ מאַל אַנ- געפּאַלן אַזאַ פּחד, אַז ער איז שוין געווען גרייט צו אַנטלויפֿן פֿון ירושלים.

קיין אַנדער אויסוועג האָט ער פֿאַר זיך ניט געזען. ער איז געווען זיכער, אַז איצט זענען אַלע זיינע האַפּענונגען פֿאַרלוירן און ס'וועט שוין אַוודאי פֿאַנגן ניט געדויערן און הורדוס וועט אַרײַן קיין ירושלים. אויך הורדוס איז דעמאָלט שוין געווען זיכער אין דעם. אַזוי זיכער, אַז ווען ער איז מיט זיינע מחנות צוגעקומען צו די טויערן פֿון שטאָט, האָט ער אַנגעזאָגט, אַז מע זאָל זיך ניט אַפֿלן צו שטורע- מען די פֿעסטונג. ער האָט געהאַט צייט. ער האָט זיך ניט געאַפּלט. דאָס גאַנצע פֿאַנד איז שוין דאָן געווען בײַ אים אין די הענט. די איינציקע שטאָט, וואָס האָט זיך דערווייפֿל נאָך ניט געהאַט אונטערגעגעבן, איז געווען ירושלים. און פֿון די ידיעות, וואָס די אויסשפּירער האָבן אים געבראַכט, האָט ער שוין געקענט האָבן אַ באַגריף וועגן דעם, וואָס ס'קומט פֿאַר דאָרט, אין דער הייזיקער שטאָט; ער האָט געוואוסט, אַז צווישן די ריכטער אין סנהדרין איז איצט ניטאָ קיין איינער,

וואָס זאָל האַלטן מיט אַנטיגאָנסן דעם חשמונאי ; אַז די צדוקים און די פרושים ריטן זיך איצטער נאָך מער אַרום צווישן זיך ; אַז אַנטיגאָנוס אַדיין וואָרט שוין גאָר אפּשר זאָנג אויפּגעגעבן די מלחמה און ער וואָרט אַנטלאָפּן וואוהיין עס וואָרט זיך נאָר געמאַכט, אַבי זיין זעבן צו ראַטעווען, אַבער ער קען שוין אין ערגעץ ניט דויפּן און ער איז ווי אַ געפּאַנגענער אין זיין אייגענעם הויף. אַדץ וואָס ס'איז פּאַר אים נאָר געווען נייטיק צו וויסן וועגן דעם, וואָס ס'קומט איצטער פּאַר אין ירושלים, האָט ער געוואוסט, און דאָס האָט אין אים געשטאַרקט דעם גלויבן, אַז ער וועט נעמען די שטאַט אָן אַ שלאַכט. ער האָט זייער ניט געוואָרט פּאַרגיטן קיין בלוט ביי די טויערן פֿון ירושלים, ווייל ער האָט געדענקט, אַז מיט דעם וואָרט ער אַוודאי שטאַרק אויסגענומען ביי מרימען, און פּאַר איר איז ער געווען גרייט צו טאָן אַדץ ...

שוין דאָס צווייטע מאָל האָט ער אַזאָ וואונטש געהאַט. אַ טיפּן וואונטש, אַן אויפּריכטיקן. דער געדאַנק, אַז דאָס איז די שטאַט, וואו מרים איז געבוירן גע- וואָרן, האָט ביי אים אַרויסגערופּן אַ וואַרעמען געפּיל צו אַדץ און צו אַלעמען דאָרט — צו די אַינזואווינער, צו דער פּעסטונג, צום טעמפל, צו די גאַסן, צו דער פּאַרהייליקייט, וואָס האָט זיך פֿון איר געטראָגן אין דער לופּט און אַרויסגערופּן אַ טיפּע בענקשאַפּט אין האַרצן. ער האָט ביי די טויערן פֿון ירושלים ווירקלעך קיין בלוט ניט געוואָרט פּאַרגיטן, און ווען ער האָט די פּאַדערשטע מחנות אויס- געשטעקט אויף דעם פּלאַץ, וואו מע האָט פֿון ווייטן געקענט אַנזען דעם הייליקן טעמפל, וואָס איז אויף אַ באַרג געשטאַנען, האָט ער מיט פּאַרבענקטע בליקן זאָנג געקוקט אַהין, און אַ שווערער זיפּץ האָט זיך ביי אים פֿון האַרצן אַרויסגעריסן ... זאָנג איז הורדוס דאָן אַזוי געשטאַנען אַ פּאַרטראַכטער און האָט ניט גע- קענט אַפּרייסן די בליקן פֿון דעם הייליקן טעמפל, וואָס ער האָט פֿון דער ווייטנס געזען. מ'האַט צו אים גערערט, און ער האָט ניט געענטפּערט. מ'איז געשטאַנען אַרום אים און ער האָט קיינעם ניט געזען. אַפּילו אויף זיין נאַענטן פּריינד קאַס- טאַבאַר, וואָס איז, אַ באַפּאַנצערטער, אין זיין הויכן וואוקס, די גאַנצע צייט גע- שטאַנען זעבן אים, האָט ער זיך ניט אומגעקוקט, און קאַסטאַבאַר האָט שוין גע- וואוסט, אַז אין אַזאָ צייט דאָרף ער ניט שטערן און בעסער וואָרטן ביז הורדוס וועט אַנהייבן רעדן צו אים.

עס האָט זאָנג געדויערט ביז הורדוס האָט דאָך אַנגעהויבן דער ערשטער.

— קאַסטאַבאַר — האָט ער געזאָגט, ווי ער וואָרט אים ערשט איצט דערזען זעבן זיך — דו ווייסט, אַז היינט ... יא, פונקט היינט, ווערט דריי יאָר זינט מ'האַט מיך אין רוים געקרוינט פּאַר דעם קיניג פֿון יהודה ...

— היינט ? — האָט קאַסטאַבאַר איבערגעפּרעגט, און דאָס רויטע פנים זינט האָט גלייך אַנגעהויבן שנינען — אַזאָ טאָג וועלן מיר ניט זאָן פּאַרבלייבן אַזוי. מיר וועלן דאָס פּייערן מיט אַ גרויסער סעודה. און מע וועט טרינקען ווייטן פֿון גרויסע בעכערס.

— ניין, מ'דאַרף ניט קיין סעודות — האָט הורדוס געגעבן אַ מאַך מיט דער האַנט — איך קען איצטער גאַרניט טראַכטן וועגן אַזאָ זאָך ווי זוכן פּרייד אין ווייטן און אין געזאָנג. איך טראַכט איצט נאָר וועגן עפעס אַנדערש ...

— און וועגן וואָס טראַכט איצטער דער קיניג פֿון יהודה?
 — איך טראַכט — האָט הורדוס געזאָגט — וועגן דעם, וואָס איך בין אַ קיניג
 אָן אַ לאַנד ...

— דאָס קענסטו ניט זאָגן, מײַן האָר — האָט קאָסטאַבאַר פֿלוצלינג אַרויפֿ־
 געצויגן אויף זיך דעם אַנשטעל פֿון אונטערטעניקייט און זיך טיף פֿאַרניגט דער־
 בײַ — דאָס קענסטו ניט זאָגן, מײַן האָר; דאָס גאַנצע לאַנד איז דאָך שוין אין
 דינע הענט.

— אמת — האָט הורדוס צוגעגעבן — אָבער דער קיניג פֿון יהודה קען זײַן
 בלויז דער, וואָס האָט די שטאָט ירושלים אין זײַנע הענט. און דו זעסט דעם
 הייִדיקן טעמפל, וואָס שטייט דאָרט אויפֿן שפיץ באָרג? דאָרט, אין יענעם טעמפל,
 לייגט די נשמה פֿונעם פֿאַרק; אַהין זענען געווענדט די בליקן פֿון אַלע ייִדן
 אויף דער גאַנצער וועלט; אַהין ציען זיך די הערצער פֿון אַלע ייִדן איבערן גאַנצן
 לאַנד און אויך פֿון אַנדערע לענדער. ווער ס'האָט נאָר געפרוּאוּט אַנרירן די
 הייִדיקייט פֿון דעם טעמפל, איז פֿון גאַנצן פֿאַרק פֿאַרהאַסט געוואָרן. און ווען איך
 טראַכט, אָז דער הייִדיקער טעמפל דאָרט איז אַזוי ענג פֿאַרבונדן מיטן נאַמען פֿון
 די חשמונאים, פֿיל איך ווי ס'צינדט זיך אין מיר אָן אַ כּעס און ס'פּיניקט מיך
 אַ ווייטיק ...

זיי האָבן אים קיין מאָל ניט געלאָזט רוען, די חשמונאים; ווי זיי זענען אים
 נאָר אויפֿן געדאַנק אַרויף, זענען אים גלייך אַלע בלוטן געקומען אין פנים אַריין
 און די פֿינגער פֿון די הענט האָבן זיך בײַ אים אין פּויסטן צונויפֿלעגעבליט.

— און איך קען ניט פֿאַרשטיין, פֿאַר וואָס די דאָזיקע משפּחה איז אַזוי באַ־
 ליבט בײַם פֿאַרק! — האָט ער מיט פֿאַרדרוס אויסגעשריגן — בלויז די ערשטע
 פֿון די חשמונאים זענען ווירקלעך געווען גיבורים, גרויסע מענטשן און זיי האָבן
 אַ סך אויפֿגעטאָן פֿאַרן פֿאַרק. אָבער וואָס זענען די חשמונאים פֿון איצט? האָט
 זיך דעם אַלטן הורקונוס געפּאַסט צו זײַן אַ קיניג בײַ ייִדן? האָט ער דען גע־
 וואוסט ווי אַזוי צו פֿירן אַ מלוכה? ווען ניט מײַן פֿאַטער אַנטיפּאַטרוס, וואָרט
 רוים שוין לאַנג געווען אַבנגעשלאָנגען גאַנץ יהודה ... און וואָס איז מיט דעם
 יונגן אַנטיגאָנוס, דעם חשמונאי? — האָט ער ווייטער גערעדט — איז ער דער
 פּאַסיקער מענטש צו זײַן אַ קיניג בײַ ייִדן? נײַן, ער איז דאָס ניט! מער ווי
 זײַן גרויסן יחוס פֿאַרמאָגט ער ניט. ער איז ניט קיין גיבור און ניט קיין מלך. ער
 קען ניט פֿירן קיין מלחמה און ער קען אויך ניט פֿירן קיין מלוכה, מרידות אַרויס־
 רופֿן צווישן פֿאַרק — דאָס איז דאָס איינציקע וואָס ער קען. מער קען ער גאַרניט.
 אָבער אים פֿאַרגיט מען אַלץ, ווייל ער איז אַ זון פֿון דער חשמונאים־משפּחה ...
 מיט פֿאַראַכטונג, מיט גאַל און גיט, האָט ער וועגן דער חשמונאים־משפּחה
 גערעדט. און ווען ס'האָט אים אויסגעוויזן, אָז קאָסטאַבאַר טראַכט איצט דערפֿון,
 וואָס מרים איז דאָך אויך פֿון דער זעלבער משפּחה, האָט ער אַנגעהויבן רעדן
 אַזוי ווי ער וואָרט אים די געדאַנקען געוואָרט איבערשלאָגן.

— איך ווייס, וואָס דו טראַכסט — האָט ער אים געזאָגט — דו קענסט ניט
 פֿאַרשטיין, ווי אַזוי איך קען אַזוי ליב האָבן מרימען און דאָך אַזוי האַסן איר
 משפּחה. דאָס דאַרף מען פֿאַרשטיין. דאָס איז ניט אַזוי פשוט ווי דיר דאַכט זיך.

מרים האָט איבערגענומען דאָס שענסטע און דאָס איידלסטע, וואָס די משפּחה פֿון די חשמונאים האָט אין זיך געהאַט אַ מאָל...

און נאָך דעם ווי ער האָט אַ ווילדע געשוויגן, האָט ער צוגעגעבן נאָך אַ פֿאַר ווערטער:

— אויך איר ברודער אַריסטובולוס — האָט ער געזאָגט — איז אַזוי, און אים האָב איך אויך פֿיב.

עס איז אים שווער געווען אָפצוריסן די בליקן פֿון דער הייליקער שטאָט, וואָס ער האָט פֿון דער ווינטנס געזען, און כאָטש ער איז געווען זיכער, אַז ווען די קאַסטע ווינטערדיקע טעג וועלן אַוועק און ער וועט מיט זינע היילות אָנהייבן שטורעמען די פֿעסטונג, וועט ער בייקומען אַנטיגאָנוסן און וועט זיך אַוועקזעצן אויפֿן טראָן פֿון יהודה, האָט ער דאָך געפֿילט, אַז ער וואָלט אַוועקגעגעבן זייער אַ סך, ווען די אַינזואַינער פֿון דער שטאָט וואָלטן זיך אונטערגעגעבן מיטן גוטן ווילן און ער זאָל פֿאַרשפּאַרן צו פֿאַרגיסן בלוט...

— זיי דאָרט — האָט ער ווילטער גערעדט צו קאַסטאָבאַרן, אַנווייזנדיק מיט דער האַנט אויף ירושלים — זיי דאָרט פֿאַרשטייען מיך ניט. זיי האָלטן מיך פֿאַר אַ גרויזאַמען מענטשן און מער ווי גרויזאַמקייט זעען זיי ניט אין מיר. זיי ווייסן ניט, אַז זייער אָפֿט טוט מיר וויי דאָס האַרץ אַפֿילו דאָן, ווען איך הרגע מַננעם אַ שוואַב... גרויזאַם ווער איך ערשט נאָך דעם, ווי מ'הייבט מיך אָן שייטן דער-פֿאַר, וואָס איך האָב דעם שוואַב געהרגעט... איך קען ניט אַריבערטראָגן, ווען מענטשן פֿאַרשטייען ניט דאָס, וואָס איך פֿאַרשטיי... מַנן צאַרן שטינגט, ווען איך זע, ווי מ'נעמט אָן פֿאַר שלעכט דאָס וואָס איך טו... ווען זיי וואָלטן זיך צו מיר אַנדערש באַצויגן, וואָלט איך ניט געווען אַזוי גרויזאַם ווי איך בין... איך קען ניט זיין גוט, ווען זיי זענען צו מיר שלעכט... ווילד זיי זענען שלעכט, בין איך נאָך ערגער... און דו זעסט, קאַסטאָבאַר, דאָ וואו איך שטיי איצט איז מיט זעקס און צוואַנציג יאָר צוריק געשטאַנען דער רוימער פֿאַמפּעוס. דאָ האָט ער זינע פֿעגיאָנען אויסגעשטעצט, ווילד ער איז געווען אַ גרויסער קריגספֿירער און ער האָט געוואוסט, אַז פֿון דאַנען וועט זיין פֿיכטער צו נעמען די שטאָט ירושלים, און איך ווייס דאָס אויך. און דערפֿאַר האָב איך דאָ מַננע היילות אויס-געשטעצט. דעם נאַמען פֿון דעם רוימער פֿאַמפּעוס באַגלייטן ייִדן אומעטום מיט אַ קלדה אויף די פֿיפֿן, ווילד ער האָט פֿאַרשוועכט די הייליקייט פֿונעם טעמפל און פֿון דעם קדשיִקדשים... און מַנן נאַמען? ..

ער האָט עפעס געוואָלט זאָגן וועגן דעם ווי אַזוי ייִדן ברענגען אַרויס זיין נאַמען אויף די פֿיפֿן, אָבער ער האָט עס ניט געזאָגט. עס איז אים געווען פֿינלעך שווער דאָס צו זאָגן. שטאַרק אויפֿגערעגט און צערודערט, האָט ער די פֿיפֿן מיט די ציין געביסן. און ווען ער האָט געזען ווי קאַסטאָבאַר וויל עפעס זאָגן, האָט ער אים אָפּגעשטעצט, ווילד בכלל איז אים ניט אַנגעגאַנגען וואָס עמעצער אַנדערש האָט צו זאָגן; ער האָט אַליין געוואָלט רעדן און אַרויסזאָגן אַלץ, וואָס אים דריקט. — זיי דאָרט — האָט ער געזאָגט — פֿאַרשטייען ניט, אַז די אַלע מהלוקתן און קריגערייען, וואָס זיי האָבן צווישן זיך, גייען מיר ניט אָן... איבער וואָס ריסן זיך דען דאָרט די צדוקים און די פרושים? איבער ווערטער!... די צדוקים

גלויבן, אַז זיי זענען די, וואָס היטן אָפּ גאַטס תורה לויט אַלע פרטים און דקדוקים. און די פרושים זענען זיכער, אַז זיי, און ניט די צדוקים, זענען די, וואָס טינטשן אויס גאַטס תורה אַזוי ווי מ'דאַרף זי אויסטיטשן. די גאַנצע רינטערט איז איבער דעם, ווי אַזוי מ'זאָל דינען גאַט, ווי אַזוי מ'זאָל זיין פֿרום. דאָס איז דער עיקר בני ביידן — אי בני די צדוקים, אי בני די פרושים. בני מיר אָבער איז דאָס גיט דער עיקר. פֿרום קען זיך יעדער איינער זיין ווי ער וויל און ווי זיין האַרץ גלוסט, אָבער זאָל ער ניט אנגיין קיין וועלטן, אַז אַנדערע זאָלן זיין פונקט אַזוי פֿרום ווי ער, און זאָל ער די פֿרומקייט ניט אַרויפֿצווינגען אויף דער מזוכה. איך בין גיט פֿון די פרושים און גיט פֿון די צדוקים. איך היט אָפּ גאַטס תורה, וויל איך בין אַ ייד, אָבער מיט מיינע אייגענע ברידער וויל איך זיך ניט שטראַלן דערפֿאַר. איך האָב בכפֿל פֿינט אַ מחמה איבער ווערטער! .. אָבער איך האַלט מיינע אויגן אָפּן אויף אַרץ, וואָס איך זע אַרום זיך, און ס'איז דער טיפֿער גלויבן פֿון מנין האַרצן, אַז גיט אויף פֿרומקייט קען אויסגעבויט ווערן אַ מזוכה, גיט בלויז אויף דינען גאַט קען גרויס ווערן אַ פֿאַלק. „קוק אויף רויס און פֿערן זיך!“ — דאָס זאָג איך אָפט צו זיך אַזיי... אַ פֿרעמדער, זאָגן זיי, בין איד, „קנעכט פֿון אָדום“ רופֿן זיי מיך... „האַלבער ייד“ האָבן זיי מיר אַ נאָמען געגעבן... אָבער ס'איז גיט אמת! איך בין גיט קיין פֿרעמדער! איך בין געבוירן געוואָרן אַ ייד און איך בין אַ ייד און איך וויל זען ווי אונדזער פֿאַנד ווערט גרעסער און גרעסער און ווי מנין פֿאַרק ווערט שטאַרקער פֿון אַלע פֿעלקער אַרום. און איך האָב דעם כוח דאָס צו טאָן! .. איך קען דאָס טאָן! ..

און מיט אַ מאָל איז ער אַריינגעפֿאַלן אין אַ ווילדן פעס און ער האָט אַנגע-
הויבן שריצען אויפֿן קול:

— און ווי וועט זיין צו די, וואָס וועלן מיר שטערן אין דעם! .. ווי וועט זיין צו די, וואָס וועלן זיך מיר שטעלן אין וועג! .. איך וועל זיי אַלע פֿאַרטייקן!
אויסראַטן וועל איך זיי! ..

און נאָך דעם האָט ער שוין מער וועגן דעם גיט גערעדט.

פֿאַרקונדיק זיך פֿון דער ווייטנס אויף דער שטאַט פֿון זיין באַגער, האָט ער פֿאַנג געטראַכט וועגן דעם, ווי גוט עס וואַלט געווען, ווען ער וואַלט געקענט אַריינקומען אַהין גיט ווי אַ זיגער, וואָס האָט זיך אַריינגעריסן מיט געוואַלד, נאָר ווי אַן אויסלייזער, אויף וועמען דאָס פֿאַלק קוקט שוין פֿאַנג אַרויס. און אין זיין זיכערקייט, אַז ער דאַרף שוין מער פֿאַר אַנטיגאַנוס דעם חשמונאי מער קיין מורא גיט האָבן, איז אים איינגעפֿאַלן, אַז איצט איז די צייט, ער זאָל אַוועק קיין שומרון און דאַרטן פֿינערלעך פֿראַווען די חתונה מיט מרימען.

דאָס פנים האָט בני אים געשטראַלט פֿאַר פֿרייד, ווען ער האָט געטראַכט דערפֿון, און ער האָט זיך שוין פֿאַרגעשטעלט, ווי מע וועט ברייט עפֿענען פֿאַר אים די טויערן פֿון ירושלים, ווען מע וועט דערהערן, אַז ער קומט אַהין מיט איר, מיט מרימען און אַז זי, די שענסטע טאַכטער פֿון די חשמונאים, איז שוין זיין ווייב! .. דאָן וועט מען שוין אויף אים אפֿשר מער גיט קוקן ווי אויף אַ פֿרעמדן, נאָר ווי אויף אַן אייגענעם! .. מע וועט רעדן פֿון דעם, וואָס ער, דער נייער מלך פֿון יהודה, וועט אויפֿשטעלן אַ דור, וואָס וועט אין זיך האָבן דאָס בלוט פֿון די

חשמונאים אין די אָדערן און עס וועט ניט איבערגעריסן ווערן דער פֿאָדעם פֿון דעם שטאַם, וואָס איז אַזוי באַליבט ביים פֿאָלק ישראל... די איינזאָלינער פֿון ירושלים וועלן דאָן אַוואַדאי מיט פּוּיקן און טרומפּייטן אויפֿנעמען דעם קיניג און זיין שיינע קיניגין; און קיין בלוט וועט ניט פֿאַרגאַסן ווערן און פֿרידן וועט הערשן אין די גרענעצן פֿון יהודה און די אַלע מלחמות פֿון ביז איצט וועלן אַוועק אין דער פֿאַרגאַנגענהייט...

ער אַליין איז שוין געווען מיד פֿון די מלחמות און שטענדיקע ריזסערניען, וואָס גיבן אים קיין מאַל ניט קיין רו. ער האָט ניט געקענט פֿאַרגעסן, אַז ער האָט איבער דעם שוין פֿאַרלוירן זיין פֿאַטער און אויך צוויי ברידער. און ער האָט גע-וואָלט, אַז ס'זאָל שוין נעמען אַ סוף און ס'זאָל זיך אָנהייבן אַ ניעע צייט אין זיין אייגן לעבן און אויך אינעם לעבן פֿונעם פֿאָלק.

מיטן גאַנצן האַרצן האָט ער דאָס געוואָלט.

און ווען ער האָט געטראַכט דערפֿון, האָט ער זיך אין געדאַנק פֿאַרטראָגן ווייט-ווייט און ער האָט זיך פֿאַרגעשטעלט ווי אונטער זיין הערשאַפֿט וועט די ייִדישע מלוכה זיך צעוואַקסן גרויס און די גרענעצן פֿונעם לאַנד וועלן זיך פֿאַר-שפּרייטן ווייט; מ'וועט פֿירן אַ ברייטן האַנדל מיט נאַענטע און ווייטע לענדער; אויף אַלע ימען וועלן גיין שיפֿן פֿון דער ייִדישער מלוכה, און ביי די האַפֿנס וועט מען אויספֿאַרן און אַנפֿאַרן די שיפֿן, וואָס וועלן אַוועקפֿירן אַלץ, וואָס מ'קען פֿאַר-קויפֿן, און ברענגען אַלץ, וואָס מע דאַרף נאָר קויפֿן; מ'וועט אויסבויען ניעע שטעט; מ'וועט פֿאַרפֿאַנגען ניעע ווינגערטנער, און אַלץ וועט וואַקסן און בליען, אַלץ וועט זיין שיינ פֿאַרן אויג און אין יהודה וועלן זיך צוריק אומקערן די צייטן, ווען יעדער מענטש וועט קענען רוען אינעם שאַטן פֿון זיין וויינשטאָק און אין דעם שאַטן פֿון זיין פֿיינגבוים...

טרוימענדיק אַזוי, האָט ער זיך אַליין שוין געזען ווי דעם מעכטיקסטן גע-קרוינטן הערשער אין די אַלע לענדער פֿון אַרום און אַרום; אין געדאַנק האָט ער זיך אַפֿילו שוין פֿאַרגליכן מיט די הערשער פֿון רוים, וואָס ער האָט אַזוי גוט געקענט. און מיט דער גאַנצער זיכערקייט, אַז ער שטייט העכער פֿון זיי און אַז ער האָט מער פֿעסטקייט און אויסגעהאַלטנקייט פֿון זיי, האָט ער געטראַכט, אַז מיט דער צייט וועט ער נאָך אַפֿשר גאָר מאַכן אַ רוים פֿון ירושלים...

דאָס איז געווען זיין חלום. צו דעם האָט ער געשטרעבט. און כאַטש עס איז נאָך פֿאַר אים אַליין ניט געווען קלאַר, ווי אַזוי ער וואָלט דאָס געקענט דערגרייכן און ער האָט אַפֿילו ניט געוואַגט צו רעדן מיט עמעצן וועגן דעם, האָט ער דאָך געהאַפֿט, אַז אים וועט זיך דאָס סוף פֿל סוף אַנצוגעבן.

ער האָט געגלויבט אין זיך. שטאַרק געגלויבט. און ער איז געווען זיכער, אַז מיט די כּוחות, וואָס ער האָט, מיט דעם שטאַרקן ווילן זינעם, וואָס בויגט זיך ניט פֿאַר קיינעם, וועט ער בייקומען אַלע שטערונגען און קיינער וועט זיך אים ניט קענען שטעלן אַנטקעגן...

אין דער הייך און אין דער טיפֿעניש

א

נגעקומען קיין שומרון איז הורדוס אַ פֿרייעכער, אַן אויפֿ־געפֿייגטער. די שטימונג איז בני אים געווען זייער אַ געהויבענע, אויפֿן האַרצן איז אים געווען גוט, און ווי נאָר ער האָט מרימען דערזען, האָט ער זי, אין זיין גרויסער פֿרייד, געהאַלדזט און געקושט און דערנאָך האָט ער צו איר געזאָגט :

— הַזַּנֵּט אִיז דער טאַג, אויף וועלכֿן איך האָב שוין פֿאַנג אַרויסגעקוקט ! — און נאָך איידער זי האָט צינט געהאַט אים צו פֿרעגן, פֿאַר וואָס הַזַּנֵּט אִיז אַזאַ טאַג, האָט ער איר אין גרויס אַנזעניש, פֿונקט ווי עמעצער וואָרט אים שטאַרק געיאָגט, דערציילט ווי ער איז שוין מיט זינע חייזות צוגעקומען ביז צו די טויערן פֿון ירושלים און וואָס ער האָט געטראַכט און וואָס ער האָט געפֿילט, ווען ער האָט פֿון דער ווינטנס געקוקט אויף דעם הייליקן טעמפל, ער האָט זי פֿאַרויכערט, אַז איצט וועט שוין קיין סך צינט גיט געדויערן און ער וועט נעמען ירושלים און די מלחמה וועט זיין געענדיקט.

— אָבער איידער איך נעם ירושלים — האָט ער געזאָגט — דאַרפֿסטו, פֿיבסטע מנינע, ווערן מנין ווייב, און דאָ, אין שומרון, וועדן מיר פֿניערן די חתונה, און טאַקע נאָך הַזַּנֵּט ! .. און נאָך דעם וועדן מיר וואַרטן ביז די קאַרטע ווינטער־דיקע טעג וועדן אַוועק, און דאָן וועל איך דיך איבערלאָזן דאָ, אָבער גיט אויף פֿאַנג, און ווען אַדץ וועט שוין זיין צוגעגרייט, וועל איך שיקן נאָך דיר, און דאָן וועסטו אין איינעם מיט מיר אַרײַנקומען קיין ירושלים ...

מרים האָט גיט אין גאַנצן פֿאַרשטאַנען, וואָס ער מיינט און פֿאַר וואָס ער האָט זיך גאָר פֿלוצלינג אָנגעהויבן אַניין אַזוי שטאַרק, די גאַנצע צינט, וואָס ער האָט גערעדט, האָט זי אויף אים מיט די ברייט־צעפֿנטע אויגן אירע געקוקט ; דאָס האַרץ האָט זיך אין איר געפֿרייט, אָבער זי איז דאָך געווען צעטומלט, זי האָט אַדץ געוואַרט, אַז ער זאָל זאָגן עפעס אַזוינס, וואָס זאָל פֿאַר איר מאַכן קלאָר, פֿאַר וואָס ס'איז מיט אַ מאָל געוואָרן אַזאַ אַנזעניש, אָבער ער האָט אַדץ גערעדט און גערעדט וועגן די גוטע צינטן, וואָס וועדן קומען נאָך דער מלחמה און וועגן דער פֿיכטיקער צוקונפֿט, וואָס שטייט פֿאַר זיי ביידן און אויך פֿאַר דעם פֿאַרק און דעם פֿאַנד ; ער האָט פֿאַר איר געשידערט ביידער פֿון אַ פֿעבן, וואָס וועט זיין פֿול מיט גליק און פֿיכטיקע האַפֿענונגען. אין איין אַטעם האָט ער גערעדט וועגן רויים און ירושלים, וועגן די צעזאַרס און די חשמנאים, וועגן פֿענדער און

פֿעלקער, און רעדנדיק אַזוי האָט ער מיט אַ מאָל געגעבן אַ שטעל אַוועק אַ פֿראַגע:

— און ווייסטו, ליבסטע מנינע, פֿאַר וואָס איך האָב באַשלאָסן צו פֿניערן אונדזער חתונה איצט, איידער איך נעם ירושלים?

— פֿאַר וואָס? — האָט מרים אים געפֿרעגט.

— דערפֿאַר וואָס איך וויל ניט פֿאַרגיסן קיין בלוט בני די טויערן פֿון דער היידיקער שטאָט...

זיין ענטפֿער און אויך דער אופֿן ווי ער האָט דאָס געזאָגט האָט מרימען שטאַרק גערירט. פֿאַר פֿרייד האָבן זיך איר אין די אויגן געשטעלט טרערן. זי האָט אָבער דאָך ניט פֿאַרשטאַנען קלאַר, וואָס ער מיינט. און ווען ער האָט געזען ווי זי קוקט אויף אים אַ פֿאַרוואַנדערטע און ווי אירע בליקן פֿרעגן בני אים עפעס אַן ווערטער, האָט ער איר דאָס געגעבן צו פֿאַרשטיין:

— דיין נאָמען, געליבטע פֿון מנין האַרצן — האָט ער איר געזאָגט — איז ביים פֿאַרק באַליבט. אַלע ווייסן, אַז דו ביסט די שענסטע און אויך די בעסטע טאַכטער פֿון דער חשמונאים־משפּחה. און ווען דאָס פֿאַרק אין ירושלים וועט דער־הערן, אַז דו ביסט שוין מנין ווייב און מנין קיניגין, וועלן זיי איבערלאָזן אַנט־גאַנסן; בני קיינעם פֿון זיי וועט זיך ניט אויסשטרעקן די האַנט אויפֿצוהייבן אַ שווערד קעגן מיר; זיי וועלן דאָן ברייט עפֿענען פֿאַר אונדז די טויערן פֿון ירושלים און וועלן אונדז אויפֿנעמען מיט פֿרייד. און איבער אַלע גאַסן וועלן באַזען שופֿרות און אומעטום וועלן שאַפֿן טרומפֿיטן און פֿון אַלע זייטן וועלן זיך טראַגן קולות: „לעבן זאָל דער קיניג הורדוס און לעבן זאָל אונדזער קיניגין מרים פֿון די חשמונאים!“

מיט זיין רעדן האָט ער זי אַזוי באַגניסטערט, אַז זי איז געווען גרייט צו טאַנצן פֿאַר פֿרייד.

— און שלאָגן וועט מען זיך שוין ניט? — האָט זי אים געפֿרעגט.

— איך בין זיכער, אַז ניט — האָט ער געענטפֿערט.

— און דאָס טוסטו צו ליב מיר? — האָט זי געוואָלט וויסן.

— יאָ, צו ליב דיר — האָט ער זי פֿאַרויכערט — איך שווער דיר, אַז איך האָב די שטאָט געקענט נעמען איצט. אָבער עס איז געווען דער וואַנטש דיר צו פֿאַרשאַפֿן פֿאַרגעניגן, וואָס האָט מיך אַרויפֿגעפֿירט אויפֿן גלייכן וועג. עס איז געווען פּונקט ווי אַ מלאַך פֿון הימל וואָרט מנין אויסגעשטרעקטע האַנט אָפֿ־געשטעלט; מיר האָט זיך אויסגעדאַכט ווי איך הער אַ שטימ, וואָס קומט פֿון ערגעץ און זאָגט צו מיר: „הורדוס, זון פֿון אַנטיפּאַטרוס, לייג אַריין דיין שווערד צוריק אין איר שייד! רייס זיך ניט צו מלחמה! נעם מרימען פֿאַר אַ ווייב איידער דו קומסט אַריין אין די טויערן פֿון דער היידיקער שטאָט, וואָרעם מיט דעם וועסטו פֿאַרמינדן צו פֿאַרגיסן דאָס בלוט פֿון אייגענע ברידער!“ אפֿשר איז דאָס געווען אַ קול פֿון מנין אייגן האַרץ. אָבער איך האָב עס געהערט קלאַר. עס האָט געקלאַנגען אין מנינע אויערן שאַרף, און דערפֿאַר, מנין אויסדערוויילטע, האָב איך זיך געאַנצט צו קומען אַהער צו דיר קיין שומרון און פֿניערן אונדזער חתונה.

אין רעדן האָט דער טאָן זיך ביי אים אַלע מאָל געביטן; אַט האָט ער גע-
רעדט ווי אַ פֿאַרליבטער, וואָס קען ניט געפֿינען גענוג ווערטער אויסצודריקן,
וואָס ער פֿילט צו זיין אויסדערווייטער, און אַט האָט ער גערעדט ווי אַ פֿרומער,
וואָס טוט תּפֿילה צו גאָט מיט גרויס כּוונה. און יעדער וואָרט, וואָס ער האָט פֿון די
פֿיפֿן אַרויסגעבראַכט, איז פֿון דער טיפֿעניש פֿון האַרצן געקומען און עס איז אין
דעם געווען דאָס פֿייער פֿון גרויס התּפֿעלות.

מ'האָט געקענט זען, אַז זיין באַשלוס צו נעמען מרימען פֿאַר אַ ווייב דווקא
איצט, איידער ער קומט אַריין מיט זינע חיילות קיין ירושלים, איז אַזוי שטאַרק,
אַז קיינער אין דער וועלט וועט אים ניט קענען איבערשפּאַרן און אַז קיין שטע-
רונג וועט אים ניט צוריקהאַלטן. און געענדיקט האָט ער מיט די זעלבע ווערטער,
וואָס ער האָט אָנגעהויבן:

— הַינט איז דער טאָג, אויף וועלכן איך האָב שוין פֿאַנג אַרויסגעקוקט!
מרים איז געווען צופֿרידן דערפֿון. עס איז איר געווען אָנגענעם, וואָס דער-
מיט אַזיין, וואָס זי וועט איצטער חתונה האָבן מיט דעם מאַן, וואָס זי האָט אַזוי
שטאַרק ליב, וועט מען פֿאַרמיידן אַ שחיטה ביי די טויערן פֿון דער הייטיקער
שטאָט, און הורדוס אַזיין איז איר נאָך ליבער געוואָרן דערפֿאַר, וואָס אים איז
אַזאָ געדאַנק אַזינגעפֿאַרן. ער איז דערמיט אויסגעוואַקסן נאָך העכער אין אירע
אויגן. זי איז אים געווען זייער דאַנקבאַר דערפֿאַר, און זי האָט אים געהאַלדזט
און געקושט. זי האָט זיך געפֿילט שטאַרץ דערמיט, וואָס זי איז אַזוי באַליבט ביים
פֿאַלק און וואָס זי קען האָבן אַזאָ גרויסן חלק אין דעם, וואָס עס וועלן געראַטעוועט
ווערן די פֿעבנס פֿון אַזוי פֿיל טויזנטער און טויזנטער יידן.

אויך מרימס מוטער, אַלפּסנדרה, איז געווען צופֿרידן, וואָס הורדוס האָט
באַשלאָסן איצט צו פֿייערן די חתונה און שוין מאַכן מרימען פֿאַר זיין ווייב. זי
האָט שוין מער ניט געצווייפֿלט אין דעם, אַז ער וועט בייקומען אַנטיגאָנוסן דעם
חשמונאי, דעם ברודער פֿון איר אומגעקומענעם מאַן, און ער וועט ווערן דער קיניג
פֿון יהודה. זי האָט שוין געהאַט אירע אויסרעכענונגען, ווי אַזוי זי וועט דאָס שפּע-
טער אויסנוצן פֿאַר זיך. און דאָס האָט זי אַרזינגעבראַכט אין אַזאָ פֿרייד, אַז זי
האָט שוין אַ ביסעלע צו פֿיל און צו שטאַרק איבערגעטריבן איר „מוטערלעכע
געטריששאַפֿט“ צו ביידין — אי צו דער טאַכטער, אי צו הורדוסן ..

— איך קען אויך זאָגן דאָס זעלבע וואָס דו, זון מיינער — האָט זי הורדוסן
געזאָגט און אים גלייך אין די אויגן אַרזינגעקוקט — איך קען זאָגן, אַז הַינט איז
דער טאָג, אויף וועלכן איך האָב שוין פֿאַנג אַרויסגעקוקט!

אַלע אין דער משפּחה האָבן זיך געהאַלטן אַזוי, ווי עס פּאַסט אין אַזאָ פֿייער-
לעכער שעה, וואָס איז ענדלעך געקומען נאָך דעם, ווי מע האָט אַזוי פֿאַנג געוואָרט
דערויף. הורדוסעס מוטער, די אַלטע ציפּורה, איז געווען שטאַרק צערודערט;
זי האָט זיך געפֿרייט מיטן גרויסן נצחון פֿון איר זון, וואָס איז שוין אַ געקרוינטער
קיניג. אָבער אַלע מאָל האָט זי זיך דערמאַנט אָן דעם, וואָס איר מאַן און די
אַנדערע צוויי זין אירע זענען אומגעקומען אויף אַזאָ שוידערלעכן אופֿן, און
שאַקענדיק מיטן קאַפּ האָט זי באַדויערט, פֿאַר וואָס עס איז דעם אַלטן אַנטי-
פּאַטרוס ניט באַשערט געווען איצט צו זיין דאָ. און עס איז איר שווער געווען

אננצוהאלטן די טרערן, וואָס האָבן זיך בײַ איר פֿון די אויגן געריסן. און עס איז איר אויך שווער געווען צו באַהאַלטן די פֿרייד, וואָס האָט איר האַרץ אָנגעפֿילט. די איינציקע, וואָס איז ניט געווען צופֿרידן, איז געווען הורדוסעס שוועס־טער סאַדאַמעאַ. אַ פֿאַנגע, אַ דאַרע און אַ בייזע, האָט זי ווי שטענדיק געשפּרייט גאַר און גיפֿט אַרום זיך. זי האָט זיך געהאַלטן אין איין בלאַזן. די שמאַלע, בלויע פֿיפּן אירע האָבן זיך אין נאָך שמעלערע פֿאַסיקלעך פֿאַרצויגן, און ברענענדיק אַלעמען מיט די שפּיציק־שטעכיקע בליקן פֿון די צוויי גרינע אויגן אירע, האָט זי געוואָרפֿן ווערטער אַזוי, אַז זיי זאָלן אַלעמען אַרײַנפֿאַלן אין די אויערן:

— אַן אַנפֿעניש גאַר אין מיטן דערינען! ..

אַפֿילו ווען זי האָט געשוויגן, ווען זי האָט גאַרניט געזאָגט, האָט זי געפֿונען מיטלען ווי אַזוי אויסצודריקן איר אומצופֿרידנקייט דערמיט, וואָס דער ברודער האָט דווקא איצט באַשלאָסן צו פֿנערן די חתונה מיט מרימען; זי האָט געצויגן מיט די אַקסלען, געדרייט מיטן קאַפּ, געמרוקעט ביזן פֿאַר זיך, אַרויסגעלאָפֿן מיט אַ פֿעס גאַר פֿולצאָיג און אַרײַנגעקומען צוריק, ווען קיינער האָט זי ניט גערופֿן.

וואָס זי האָט נאָר געקענט, האָט זי געטאָן צו ווייזן ווי ניט־צופֿרידן זי איז פֿון דעם גאַנצן עסק. און ווען זי האָט געזען, אַז אַדך וואָס זי טוט האָט ניט קיין ווירקונג אויף קיינעם, האָט זי זיך אין גאַנצן אָנגעצונדן פֿון כּעס.

— אין רוים וועט מען פֿאַכן פֿון דיר! — האָט זי מיט אַ מאַל אויסגעשאָסן, אַנשטעלנדיק דעם פֿינגער פֿון דער האַנט אויף הורדוסן — יאָ, מע וועט דאַרט פֿאַכן פֿון דעם, וואָס אַ קריגספֿירער שטעלט אָפּ אַ מלחמה, ווייל עס האָט זיך אים אין מיטן דערינען גאַר פֿאַרגאָסט חתונה צו האָבן. ...

זי איז געווען זיכער, אַז דערמיט האָט זי געטראָפֿן אַ שאַרפֿע פֿילל פּונקט אַהין וואו מע דאַרף. אָבער אויף הורדוסן האָט דאָס דווקא ניט געוויקט. ער האָט זיך שטאַרק צעלאַכט, ווען ער האָט דאָס דערהערט.

— שוועסטער — האָט ער איר געזאָגט גאַנץ געלאָסן — איך קען די רוי־מער בעסער ווי דו... ניט איין רוימישער הערשער האָט איבער אַ פֿרוי אָפֿ־געשטעלט אַ מלחמה אין מיטן. און ניט איינער פֿון זיי האָט צוליב אַ פֿרוי שטעט און פֿענדער חרובֿ געמאַכט... און מיך קימערט ניט, וואָס מע וועט זאָגן אין רוים וועגן דעם וואָס איך טו איצטער. איך בין ניט פֿאַלש צו קיינעם מיט דעם, וואָס איך קלייב אַזיין אויס דעם טאָג פֿון מײַן חתונה. איך בין ערלעך צו זיך אַזיין, ווייל אַזוי איז דער וואונטש פֿון מײַן האַרץ.

סאַדאַמעאַ האָט אים געוואָלט עפעס ענטפֿערן דערויף. אָבער ער האָט זי ניט געלאָזט רעדן.

— גענוג! — האָט ער געגעבן אַ זאָג שטרענג — מיש זיך ניט אין אַזעלכע

זאַכן, וואָס דו פֿאַרשטייט ניט. דאָס איז ניט קיין זאַך פֿאַר וויבער... .

ב

געבליבן איז דאָס אַזוי ווי הורדוס האָט געוואָלט.

און נאָך דעם ווי מע האָט די חתונה געפֿיערט אין דער שטאָט שומרון, האָט מען צעשיקט שדוחים, וואָס זאָגן אין אַזע שטעט איבערן גאַנצן לאַנד אויסרופֿן, אַז מרים, די טאָכטער פֿון די חשמונאים, איז שוין דאָס ווייב פֿון הורדוסן, וועלכער איז מיטן גנאָד פֿון רוים געוואָרן דער קיניג פֿון יהודה, און אומעטום, וואוהין די שדוחים זענען געקומען מיט דער גרויסער בשורה און זיי האָבן אויסגערופֿן די ניס בײַ די טויערן פֿון די שטעט און אין מיטן פֿון די געמאַרקן, האָט מען זיי אויסגעהערט שטיי, און קיינער האָט ניט אויסגעדריקט קיין פֿרייד, קיינער האָט דאָס מיט קיין אויסרוף פֿון באַגניסטערונג ניט באַגריסט, און די, וואָס האָבן געפֿילט אַ טיפֿן צאָרן און אַ פֿאַרדרוס איבער דעם, וואָס מרים די חשמונאית איז שוין געוואָרן הורדוסעס ווייב, האָבן אויך געשוויגן, ווייל זיי האָבן מורא געהאַט דעם צאָרן אַרויסצואווייזן ...

דאָס שווינגן פֿון דעם פֿאַלק האָט דאָס מאַר דווקא ניט געמיינט, אַז אַזע פֿילן זיך אַזוי שטאַרק געטראָפֿן דערפֿון, וואָס אַ טאָכטער פֿון דער באַליבטער חשמונאים-משפּחה האָט חתונה געהאַט מיט איינעם, וואָס איז בײַ זיי פֿאַרהאַסט און וואָס שטאַמט פֿון אַ נידעריקן שטאַנד. מענטשן זענען שוין דעמאָלט געווען אַזוי דערשלאָגן, אַז דער גאַנצער עסק מיטן שידוך איז זיי שוין מער ניט אָנגע- גאַנגען; זיי זענען שוין אַזע געווען מיד פֿון די מלחמות. קיינער האָט זיך שוין מער מיט קיין זאָך ניט געקענט פֿרייען. עס האָט געהערשט אַ טרויער אומעטום. אַפֿילו אין ירושלים האָט די ניס וועגן דער חתונה אין שומרון ניט אַרויס- גערופֿן קיין גערודער. אין די הײַזער און אויף די גאַסן האָט מען וועגן דעם הויך ניט גערעדט. דער איינציקער, וואָס האָט זיך שטאַרק צעקאַכט, ווען ער האָט דאָס דערהערט איז געווען אַנטיגאָנוס. די אייפֿערזוכט האָט זיך אין אים דאָן ווי אַ פֿייער אָנגעצונדן, און ער איז איבערן הויף אַרומגעלאָפֿן אַ צעפֿלאַמטער, און וואו עס איז נאָר ערגעץ געשטאַנען אַ טיש, האָט ער אָן אים געקלאַפט, און וואָס עס איז אים נאָר אונטער דער האַנט געקומען, האָט ער געוואָרפֿן און געשלינדערט; מרימען האָט ער מיט די גרעסטע קדלות געשאַצט און מיט די ערגסטע נעמען אָנגערופֿן; אויף די אַזע באַענטע מענטשן, וואָס האָבן זיך אַרום אים געפֿונען, האָט ער געשריגן. און ווען ער האָט שוין ניט געהאַט אויף וועמען צו שרייען און ער איז שוין געווען אַזוי מיד, אַז ער האָט מער ניט געקענט לויפֿן פֿון איין חדר אין אַנדערן איבערן גרויסן קיניגלעכן הויף, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט ביים טראָן און אויפהייבנדיק איין האַנט אין דער היך, האָט ער זיך אַזיין געגעבן אַ שבוּעה, אַז ער וועט אין ירושלים ניט לאָזן ליגן אַ שטיין אויף אַ שטיין.

— אַדץ זאָר מען דאָ צעוואָרפֿן! — האָט ער געשריגן און זיך געריסן די האָר פֿון קאַפּ — אַדץ, אַדץ! .. קיין זאָך זאָר מען דאָ ניט לאָזן גאַנץ! .. ער האָט גאַרניט געזען, אַז ער איז אַזיין, אַז קיינער הערט גאַרניט זינען געשרייען, און ווען ער האָט זיך געכאַפט, אַז עס איז קיינער ניטאָ לעבן אים, האָט ער זיך אַוועקגעזעצט אויף די טרעפֿעך לעבן טראָן, אָנגעשפּאַרט ביידע הענט

אן די קני, און אזוי איז ער, מיט אַ געבויגענעם קאָפּ, אַ דערשלאָגענער, אַ גע-
פֿאַלענער, זאָנג געזעסן איינער אַזיין, און פֿון די אויגן האָבן זיך בנן אים געגאַסן
טרערן...

דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבן, וואָס ער האָט געוויינט.
אַזע אומגליקן, וואָס ער האָט אין זיין לעבן אַריבערגעטראַגן, האָבן בנן אים
פֿריער קיין טרערן ניט אַרויסגערופֿן; ער האָט ניט געוויינט, ווען מע האָט זיין
פֿאַטער, דעם קיניג אַריסטובורס, גענומען אין געפֿאַנגענשאַפֿט און אים קיין רוים
אַוועקגעפֿירט. ער האָט אויך ניט געוויינט שפעטער, ווען מע האָט זיין פֿאַטער
געסמט אויפֿן וועג פֿון רוים קיין ירושלים. אויך ווען מע האָט זיין ברודער אַכסנדר
אַפּגעהאַקט דעם קאָפּ ווי אַן איינפֿאַכן פֿאַרברעכער, האָט ער קיין טרער ניט גע-
זאָט. די רציחות פֿון די רוימער האָבן בנן אים קיין מאָל ניט אַרויסגערופֿן קיין
טרערן, נאָר צאָרן. איצט אָבער, ווען ער האָט דערהערט, אַז מרים איז שוין
הורדוסעס ווייב, האָט ער די טרערן שוין מער ניט געקענט איינהאַלטן. ער האָט
דאָן מיט אַזע חושים דערפֿילט, אַז דאָס איז דער סוף, אַז ער איז בנן יידן דער
לעצטער קיניג פֿון דער חשמונאים־משפּחה...

עטלעכע טעג איז ער נאָך דעם אַרומגעגאַנגען אַ צעדריקטער און אַ שווערער
אומעט האָט גענאָגט זיין האַרץ.

און דאָן איז ער מיט אַ מאָל גאָר אין גאַנצן אַן אַנדערער געוואָרן...
ער האָט זיך מער ניט געקאָכט, ער האָט זיך מער אויף קיינעם ניט געביי-
זערט. ער איז מער ניט אַרומגעלאָפֿן צעפֿלאַמט. די מורא, וואָס האָט זיך איבערן
לאַנד פֿון אַזע ווינקלען געשפּאַרט, האָט זיך מיט אַ מאָל אויף זינע פֿלייצעס
מיט איר גאַנצער שווערקיט אַרויפֿגעלייגט; ער האָט מער אין ערגעץ קיין האַ-
פֿענונג ניט געזען, ער האָט שוין מער אויף קיין נס ניט געוואַרט. און ווען קיינער
האָט ניט געזען, האָט ער שטילערהייט געבעטן בנן גאָט:

— האַר פֿון אַזע וועלטן, אויב דו האָסט מיך אויסגעקליבן צו זיין דער לעצ-
טער אויפֿן טראַן פֿון דער משפּחה, וואָס האָט גרויס געמאַכט דעם נאָמען פֿון
דיין פֿאָלק, און אויב עס איז דיין ווילן, אַז די האַנט פֿון דעם שונא זאָך זיך שטאַרקן
און איך זאָל פֿאַרן, בעט איך דיך, פֿאַרשעם מיך ניט... איך וויל פֿאַרן ווי אַ
העלד, ווי עס פֿאַסט פֿאַר אַ זון פֿון די חשמונאים... גאָט, העלף מיר! פֿאַרשעם
מיך ניט!!

און ער האָט זיך אָנגעהויבן גרייטן אַרויסצואווייזן אַ שטאַרקן ווידערשטאַנד.
גאַנצע טעג איז ער געווען פֿאַרנומען מיט זאַכן, וואָס זענען אים פֿריער גאָר
אַפֿילו אין זינען ניט געלעגן; ער האָט געזען מע זאָל צוגרייטן וואָס מער שפּיז
און זיך טיילן מיט די, וואָס האָבן ניט וואָס צו עסן. דאָס איז פֿאַר אים און פֿאַר
די אַזע אַנדערע, וואָס זענען געשטאַנען נאָענט צו אים אין הויף, געווען איינע
פֿון די שווערסטע זאַכן, ווייל גאַנץ ירושלים איז דעמאָלט שוין געווען פֿול מיט
מענטשן, וואָס זענען זיך אָנגעלאָפֿן אַהין פֿון די אַזע שטעט, וואָס הורדוס האָט
אַינגענומען. זיי, די פֿרעמדע, האָבן אין דער היים איבערגעלאָזט אַלצדינג אויף
הפֿקר, און געיאָגט פֿון דער שווערד, זענען זיי געקומען אַהער מיט ווייב און
קינד, אָפּגעריסענע און אָפּגעשליסענע, באַרוועסע און נאָקעטע, און זיי האָבן אין

ערגעץ ניט געהאט קיין דאך איבערן קאפ, און זיי האבן זיך געוואַגערט אויף אַזע גאַסן און געספּעך און געבעטלט ברויט בײַ די פֿאַרבײַער. עס איז געווען אַ שרעק צו קוקן אויף זיי, אויף די אַזע מענטשן, וואָס די שווערד און די גויט האָבן פֿון אַזע עקן פֿאַנד צונױפֿגעטריבן. מע האָט זיי גע- דאַרפֿט פֿאַרזאָרגן מיט עסנוואַרג און מיט נאַכטדעגער. אָבער אין שטאַט איז ניט געווען גענוג עסנוואַרג, ווייל דער שונא, וואָס האָט באַפֿאַגערט די פֿעסטונג, האָט פֿון ערגעץ קיין שפּיז ניט געפֿאַזט אַרײַנפֿירן; אויך שטיבער און געצעלטן האָבן אויסגעפֿעלט, און אַזטע און יונגע, ווייבער און קינדער, האָבן זיך ווי די ווערעם געוואַגערט אין דרויסן אויף דער ערד, אין גריבער, אין נאַרעס, און אַ סך פֿון זיי האָט די פֿאַרצווייפֿונג געטריבן צו פֿויערן אויף אַנדערע אין דער פֿינצטערניש פֿון די נעכט.

זייער אַפֿט האָט מען שפּעט אין דער נאַכט אין די הינטערגעספּעך געהערט פֿאַרצווייפֿלטע געשרייען פֿון מענטשן, וואָס זענען באַפֿאַלן געוואָרן פֿון רײַבער. אָבער די מורא איז געווען אַזוי גרויס, אַז קיינער האָט זיך ניט געריירט צו לױפֿן העלפֿן. צעשראַקענע האָט מען זיך אין די פֿינצטערע שטיבער און געצעלטן און אין די ווינקלען פֿאַררוקט. און ווען מע האָט אין דער פֿרי געפֿונען אַ טויטן, איז קיינער שוין ניט געווען איבערראַשט דערפֿון, און מענטשן זענען זיך ווייטער געגאַנגען זייער וועג. און אויב עס איז אַ מאָל אַרום דעם טױטן געוואָרן אַ רעדל און עס האָט זיך געפֿונען איינער, וואָס איז אַנגעפֿאַלן פֿון ערגעץ און האָט דווקא געוואַקט וויסן, וואָס דאָ איז געשען, האָט מען אים געוויינטפֿעך געענטפֿערט: — ס'איז גאַרניט; מע האָט דאָ אַ מענטשן דערהרגעט... .

ג

און אין דער צײַט ווען אין ירושלים האָט געהערשט פֿאַרצווייפֿונג, איז אין שומרון די פֿרייד געווען גרויס. דאָרט האָט מען הורדוסן שוין אָפּגעגעבן דעם פֿבֿוד פֿון אַ קיניג, און אין די פֿרימאַרגנס, ווען ער האָט זיך באַוויזן אויפֿן גאַנץ פֿון דער שטוב, וואו ער און זײַן הויזגעזינד האָבן גערוט, האָבן די באַ- וואַפֿנטע פֿינט פֿון זײַנע מחנות אים באַגעגענט מיט הידליקע אויסרופֿן:

— פֿאַנג לעבן זאָל דער קיניג!

אויך מרימען האָט מען אָפּגעגעבן גרויס פֿבֿוד און מע האָט זי אומעטום אויפֿגענומען ווי די קיניגין און מע האָט איר נאַמען געבענטשט און געלױבט. און זי האָט זיך אַזוי חנעוודיק געשעמט פֿאַר די מאַנספֿאַרשוינען און ווייבער, וואָס האָבן זי יעדן פֿרימאַרגן מיט אַ זיסן שמייכל באַגריסט. קוקנדיק אַרונטער, האָט זי אויף זיך די שאַרפֿע בליקן פֿון זייערע אויגן געפֿילט און עס האָט זיך איר אַלץ געדאַכט, אַז זיי אַזע טראַכטן אַודאי פֿון דעם, וואָס עס איז צווישן איר און הורדוסן פֿאַרגעקומען בײַ נאַכט... .

דאָס שעמען זיך, וואָס איז אַרויסגעקומען אַזוי נאַטירלעך און מיט אויסער- געוויינטלעך מיידלשן חן, האָט איר זייער געפֿאַסט. און דאָס האָט הורדוסן נאָך

מער גערייצט און זיין באַגער צו איר איז מיט יעדן טאָג געוואָרן אַרץ גרעסער און שטאַרקער. ער איז געווען גליקלעך פֿון דעם, וואָס זינט ער איז געוואָרן איר מאַן, איז איר ליבע צו אים געוואָרן נאָך גרעסער ווי פֿריער, און עס איז אים שטאַרק געפֿעלן, וואָס זי איז אין איר ליבע אַזוי וויבֿעריש-נאַכגיביק און אַזוי צאַרט ...

בני אים איז די צינט אין שומרון געווען די גליקלעכסטע אין זיין לעבן, און אַלע האָבן דאָס אויף אים געקענט זען. פֿאַר מענטשן, וואָס זענען מיט אים פֿון פֿריער געווען נאָענט, איז שווער געווען אים צו דערקענען; ער איז מיט אַ מאַל געוואָרן שפּילֿעוודיק, שטיפֿעריש. און מיט די שפּאַסן, וואָס ער האָט גע- מאַכט, האָט ער בני אַלעמען אַרויסגערופֿן געלעכטער; עס איז שווער געווען זיך פֿאַרצושטעלן, אַז דאָס איז דער זעלבער הורדוס, וואָס קען זיין גרויזאָם, דער זעלבער מענטש, וואָס איז אַזוי ווילד אויפֿן שלאַכטפֿעלד; עס האָט פֿון אים גע- שטראַמט מיט פֿרייד, ער האָט פֿאַרהילכט די אויערן מיט זיין קלינגענדיקן געלעכ- טער. און ווען ער האָט גערעדט מיט מרימען און עס האָבן אים אויסגעפֿעלט ווערטער אויסצודריקן זיין פֿרייד, האָט ער געזאָגט, אַז דאָס איז דאָס ערשטע מאַל אין זיין לעבן, וואָס ער טרינקט מיט אַזאַ פֿורער מאָס פֿון דעם בעכער פֿון ליבע ... קיין אַנדערע ווערטער האָט ער ניט געקענט געפֿינען און בני אַרויסברענגען זיי פֿון דעם מויל, האָט ער זיך אַליין מיט ביידע הענט אַרויסגעהאַלפֿן, כדי מרים זאָל קענען זען, אַז דאָס איז מער וויפֿל ער האָט מיט ווערטער געקענט אויסדריקן. ער איז אין גאַנצן געווען פֿאַרטאָן אין דער ליבע, וואָס האָט זיך פֿאַר אים ווי אַ לעבעדיקער קוואַל געעפֿנט. ער האָט מיט אַ פֿורער מאָס פֿון דעם קוואַל געטרונקען, און זיין דורשט האָט זיך אַרץ ניט געשטילט. ער האָט געוואַלט נאָך און נאָך, און זיין גליק האָט גאָר קיין גרענעץ ניט געהאַט ...

וואָכן און וואָכן זענען אַוועק און ער האָט זייער זעלטן גערעדט וועגן נעמען ירושלים. און ווען ער האָט דאָס אַ מאַל שוין יאָ דערמאָנט, האָט ער דערפֿון גערעדט ווי וועגן עפעס, וואָס ער האָט שוין לאַנג אָפּגעטאָן און עס איז אים געבליבן נאָך אַ קלייניקייט צו פֿאַרענדיקן. ער האָט נאָך אַרץ געמיינט, אַז איבער דעם, וואָס ער איז איצט שוין אַן אייגענער אין דער משפּחה פֿון די השּׂמונאים, וועט ער בני די טויערן פֿון ירושלים פֿאַרשפּאַרן צו פֿאַרגיסן בלוט; מ'וועט אים פֿריי אַהין אַרבייטאָן ווי דעם געקרוינטן קיניג פֿון יהודה, און מרים וועט זיצן אין דעם רייטוואָגן בני זיין זינט און דאָס פנים וועט בני איר שיינען פֿאַר פֿרייד, ווען זי וועט זען, ווי דאָס פֿאַלק שאַרט און יבֿלט און ווי מע טאַנצט אין די גאַסן. און ער האָט געוואַרט ביז עס וועלן זיך אָנהייבן די שיינע טעג פֿון פֿריילינג.

ד

אַבער מיט אַ מאַל האָט זיך אַנגערוקט אַ צינט, ווען עס איז כמעט קיין איין טאָג ניט אַוועק, אַז עס זאָל קיין שומרון ניט אַנקומען אַ שליח פֿון ערגעץ. און אַלע מאַל, ווען אַזאַ שליח איז אַנגעקומען, האָט ער מיט זיך געבראַכט דעם

שטויב פֿון ווינטע וועגן אויף די קליידער און די זאָרג פֿון ווינטע מענטשן אויפֿן פנים. מיט יעדן איינעם פֿון די שלוחים האָט הורדוס זיך אין אַ באַזונדער חדר פֿאַרשפּאַרט און פֿאַנג גערעדט און ווען ער איז נאָך דעם פֿון דעם באַזונדערן חדר אַרויסגעגאַנגען, איז ער געווען אַנגעכמורעט און פֿאַרזאָרגט. אָבער ער האָט קיינעם ניט געזאָגט, פֿאַר וואָס ער איז אַזוי צערודערט. עס איז אים געווען שווער אַרויס-צוזאָגן, וואָס ער טראַכט און פֿילט. בלויז איין מאָל, ווען מרים האָט אים אַנגעהויבן בעטן, ער זאָג איר זאָגן, פֿאַר וואָס ער קען מער ניט זען אַזוי אויפֿגעלייגט ווי פֿרזער, האָט ער איר געענטפֿערט מיט פֿאַרדרוס:

— איך פֿאַרשטיי זיי ניט... איך קען זיי ניט פֿאַרשטיין! ..
— וועמען? — האָט זי געפֿרעגט.

— די יידן דאָרט אין ירושלים — האָט ער געדרייט מיטן קאָפּ און געגעבן אַ מאַך מיט דער האַנט — אַפֿילו איצטער, ווען דו ביסט שוין מנין ווייב, זענען זיי נאָך אַרץ קעגן מיר... זיי באַפֿעסטיקן זיך. זיי גרייטן זיך אַרויסצואווייזן אַ שטאַרקן ווידערשטאַנד, ווען איך וועל צוקומען צו דער שטאָט... זיי ווילן זיך דווקא שלאָגן, זיי ווילן דווקא, עס זאָג זיך גיסן בלוט... און ער דאָרט, אַנטגיגאַנס דער חשמונאי, אַ גיבור איז ער מיט אַ מאָל געוואָרן!.. און עס ברענט אין אים דער פעס, פֿאַר וואָס דו ביסט געוואָרן מנין ווייב... זען ווייב, זאָגט ער, האָסטו געדאַרפֿט ווערן... און ער ברענט דאָרט און ער פֿלאַקערט דאָרט... גאַנץ ירושלים באַוואַפֿנט ער קעגן מיר... קעגן מיר און קעגן דיר...
דאָס פנים האָט זיך ביי אים אַנגעצונדן, ווען ער האָט גערעדט. און די רויטע האָר אויפֿן קאָפּ האָבן זיך ביי אים צעשוויבערט. אַנשטיין אויף אַן אָרט האָט ער שוין מער ניט געקענט; און מיט אַ מאָל האָט ער זיך געגעבן אַ שטעל אָפּ און אויסשטרעקנדיק די האַנט, האָט ער מיט פעס אויסגעשריזען:

— אויב זיי ווילן מלחמה, וועלן זיי האָבן מלחמה!

ביי מרימען איז דאָס פנים געוואָרן בלאָס און זי האָט מיטן גאַנצן קערפער אַנגעהויבן ציטערן. דאָס ערשטע מאָל האָט זי אים געזען אַזאַ בייזן און זי האָט זיך אַזוי דערשראָקן, אַז עס איז איר אַריבער אַ קאַלטער סקרוך איבערן לייב. און ווען ער האָט דערזען, ווי זי שטייט פֿאַר אים אַ דערשראָקענע, אַ בלאָסע, איז ער באַד געוואָרן ווייכער.

— פֿאַרגיב מיר, ליבסטע מיינע — האָט ער זיך ביי איר געבעטן — גלויב מיר, אַז איך האָב אַנדערש געוואָלט. דער וואונטש פֿון מנין האַרצן איז געווען אַ גוטער. אָבער וואָס קען איך טאָן, אַז זיי דאָרט פֿאַרשטייען מיך ניט? איך וויל זען אַ גוטער און זיי מאַכן מיך פֿאַר אַ שלעכטן, זיי קענען ניט אַנזען, אַז דער מיט, וואָס זיי וועלן זיך מיר איצט שטעלן אַקעגן, וועלן זיי גאַרניט געווינען און אַרץ פֿאַרלירן...
ער האָט מיט איר דעמאָלט נאָך ניט געקענט רעדן וועגן דעם, וואָס ער טראַכט גאַנץ אָפֿט, אַז די אינערלעכע ריטערעיען אין רוים קענען אים אַ מאָל גראַד צושפּילן אַזוי, אַז ער וועט אַפֿשר גאַר האָבן די מעגלעכקייט צו באַפֿרייען יהודה פֿון דער רוימישער הערשאַפֿט און מאַכן פֿון איר אַ גרויסע מלוכה. ער האָט וועגן דעם געטרוימט ניט איין מאָל אין די שעהען, ווען ער האָט געטראַכט וועגן

מאַרק אַנטאַני, וועגן אַקטאָוואַנסן און וועגן די אַנדערע, וואָס זענען אין רוים געשטאַנען בנים רודער פֿון דער מלכות. ער האָט אויך געטרוימט וועגן אויפֿשטעלן אַ דור, וואָס זאָל אין זײַן משפּחה זײַן דער אָנהייב אין אַ קײט פֿון מלכים, וואָס וועלן מיט זײַער גבורה אין גאַנצן פֿאַרטונקלעך די משפּחה פֿון די חשמונאים. עס איז געווען אַט דער טרוים, וואָס האָט אין אים געשטאַרקט דעם גלויבן, און עס איז אויך געווען אַט דער טרוים, וואָס האָט אין אים געצונדן דאָס פֿײַער פֿון צאַרן אַלע מאָל, ווען ער האָט דערהערט ווי מע וועט אים שטערן אין דעם.

דערפֿאַר האָט ער שוין מער ניט געקענט אַינרוען און עס איז אים שוין געווען שווער צו בלײַבן אין שומרון, ווען ער האָט זיך פֿון די שדוחים דערוואוסט, אַז דאָס חתונה האָבן מיט מרימען האָט דאָך ניט געמאַכט ווייכער די הערצער בײַ די אַיננוואוינער פֿון ירושלים צו אים. דאָס האָט אים שטאַרק צערודערט. ער איז דאָן זײַער אָפֿט אַוועק פֿון שומרון און מע האָט אים גאַנצע טעג ניט געזען. און ווען מרים האָט אים דערנאָך געפֿרעגט, וואו ער איז געווען און וואָס ער האָט געטאָן, האָט ער איר דערויף געענטפֿערט, אַז זי דאַרף ניט פֿרעגן און אַז עס איז אים שווער איר אויף דעם צו געבן אַן ענטפֿער.

— עס איז אַלץ מלחמה-זאַכן, לײַבסטע מײַנע — האָט ער געפֿראוויט רעדן צערטלעך — צו וואָס מאַכן שווער די געדאַנקען, וואָס לײַכטן אויף אין דײַן שײַנעם קאַפּ און דעם געמיט, וואָס פֿילט אַן דײַן אײדל האַרץ? ..

גאַנצע טעג און אַ מאָל אויך גאַנצע נעכט איז ער געווען פֿאַרנומען מיט דעם רוימישן קריגספֿירער סאַסיוס, וואָס מאַרק אַנטאַני האָט באַשטימט פֿאַר דעם עלטסטן פֿון די רוימישע פֿעגיאַנען אין יהודה. אויך מיט די אַנדערע עלטסטע פֿון די מחנות האָט ער זיך אָפֿט אויף גאַנצע שעהען אין אַ באַזונדער חדר פֿאַרמאַכט. און אַלע מאָל, ווען ער איז פֿון יענעם חדר אַרויסגעקומען, איז דאָס פנים בײַ אים געווען זײַער ערנצט; ער האָט אויסגעזען מיד און האָט מיט קײנעם פֿון הויזגעזינד ניט גערעדט.

די פֿרײד, וואָס עס האָט פֿרײַער געהערשט אין הויף איז אין גאַנצן פֿאַר-שוואונדן געוואָרן. מע האָט דאַרט שוין מער ניט געהערט הורדוסעס קלינגענדיקן געלעכטער. פֿון דער שפּילעוודיקייט, וואָס ער האָט פֿרײַער אַרויסגעוויזן, איז אָפֿידו קײן סימן ניט געבליבן. ער איז שטענדיק געווען אַנגעכמורעט, פֿאַרזאַרגט, בײַ. מע האָט געקענט זען, אַז ער וואַרט אויף עפעס און האָט קײן געדולד ניט צו וואַרטן. און ווי די קאַסטע ווינטערטעג האָבן זיך נאָר געענדיקט און עס האָט זיך נאָר אַנגעהויבן דער פֿרײַג, אויף וועלכן ער האָט אַזוי לאַנג אַרויס-געקוקט, האָט ער שוין געהאַט פֿאַרטיק צוועלף רוימישע פֿעגיאַנען, פֿוסגייער און רײַטער, אויך די צאָל פֿון די ייִדישע מחנות, וואָס ער האָט צונויפֿגעשטעלט, איז געווען זײַער גרויס. און אַרום און אַרום זענען זײַנע חײליות באַשטאַנען פֿון הונדערט טויזנט מאַן, אַלע גוט באַוואַפֿנטע, אַלע געפֿערנט פֿאַר מלחמה. און מיט זײ איז ער אַוועק אויף ירושלים.

ה

אויף די איינזאמלונג פֿון דער שטאָט איז אַן אימה אָנגעפֿאַלן, ווען הורדוס האָט מיט זינע חיילות אָנגעהויבן שטורעמען די פֿעסטונג. ער אַזיין האָט די שטורעם־אָפטייטונגען אין די שלאַכטן געפֿירט, און ווען מע האָט צעוויגט די שווערע שטיקער אַזיין, וואָס האָבן פֿון די געמויערטע ווענט גאַנצע שטיקער געריסן מיט אַ קראַך, האָט ער מיט זינע געשרייען אונטערגעגעבן מוט די זעלבער. און ווען מע האָט פֿון אויבן אָנגעהויבן וואַרפֿן שטיינער און ציגל, איז ער מיט אַ גרויסער מחנה אַרויף אויף אַ באַרג און באַלד האָט פֿון דאָרט גענומען האַגלען מיט פֿיזלן אויף די, וואָס האָבן די פֿעסטונג באַשיצט אין דער הויך, און מע האָט זיי פֿון דאָרט פֿאַרטריבן.

טעג און וואַכן זענען אַוועק און מע האָט די פֿעסטונג אַלץ אין איין זינט געשטורעמט מיט די שטיקער אַזיין, וואָס מע האָט מיט גרויס אימפעט צעוויגט און זיי אָפגעפֿאַזט מיט אַ קראַך. אָבער די געמויערטע ווענט זענען געווען שטאַרק און האָבן זיך געהאַלטן פֿעסט. אויך די מענטשן, וואָס האָבן פֿון דער אַנדערער זינט די פֿעסטונג באַשיצט, האָבן זיך געהאַלטן פֿעסט און אַרויסגעוויזן גרויס הערדישקייט. ביי נאַכט, ווען מע האָט זיך ניט געשאַגן, האָבן זיי פֿון אינעווייניק גאַנץ געמאַכט די לעכער, וואָס מע האָט מיט די שטיקער אַזיין געמאַכט ביי טאָג. צענדינגער און הונדערטער פֿון די, וואָס האָבן פֿון אויבן שטיינער און ציגל גע־וואַרפֿן, זענען געפֿאַלן טויט, אָבער באַלד האָבן אַנדערע פֿאַרנומען זייער אַרט, און עס האָט ווידער געהאַלטן מיט פֿיזלן און שטיינער פֿון דער הויך.

אין שטאָט און אויך אַרום דער שטאָט האָבן זיך וואַלקנס שטייב און רויך ביי טאָג און ביי נאַכט ביז צום הימל געטראָגן. און אומעטום האָבן זיך געוואַלדערט גאַנצע בערג מיט הרוגים, און פֿערד און מענטשן האָבן אויף זיי געטראָטן, און בלוט האָט זיך געגאַסן ווי וואַסער, און ביים הויף פֿון דעם הייליקן טעמפל האָט מען שטענדיק געזען הונדערטער און טויזנטער מענטשן, מאַנספֿאַרשונגען און אויך וויבער מיט קליינע קינדער, און אַלע האָבן געוויינט און געקלאָגט, אַלע האָבן געשריגן מיט באַנומענע קולות און עס זענען געווען אַזעלכע, וואָס האָבן געבעטן ביי גאָט, ער זאָל זיי געבן דעם טויט. און אין אַ סך גאַסן האָט מען געזען ווי מענטשן וואַרפֿן זיך פֿון די לעכער, און אומעטום איז די פֿאַרצווייפֿלונג געווען אַזוי גרויס, אַז די לעבעדיקע האָבן מקנא געווען די טויטע.

— וואויל איז צו די, וואָס ליגן אין די קברים! ..

— גוט איז די, ביי וועמען דער טויט האָט אויף אייביק די אויגן צוגע־

מאַכט! ..

אַזוי האָבן מענטשן אין ירושלים געקלאָגט און געוויינט אין אַלע גאַסן, און עס איז פֿאַר קיינעם קיין טרייסט ניט געווען, וואַרעם אין דרויסן, פֿון דער אַנדער זינט טויער, האָט געשניטן די שווערד, און אינעווייניק, אין שטאָט, האָט גע־פֿיניקט דער הונגער.

און גרויס איז געווען דער ווייטיק און טיף איז געווען דער צער.

קיינע קינדער האָבן ווי שעפֿעלעך אָן אַ פֿאַסטעך אַרומגעבלאָנדשעט איי-
בער די גאַסן און געזוכט זייערע טויטע טאַטעס און פֿאַרשמאַכטע מאַמעס, און
קיינער האָט זיך שוין גאַר אַפֿילו ניט אומגעקוקט אויף זיי.

אַלטע לייט האָבן זיך ווי די ווערעם געוואָרגערט אין מיסט, און מיט די
ביינערדיק־אַינגעדאַרטע הענט און אויסגעלאָשענע אויגן געזוכט אַ שטיקל ברויט
און ניט געקענט געפֿינען.

בני טאָג האָט מען אַרויסגעקוקט אויף דער נאַכט און בני נאַכט האָט מען
אַרויסגעקוקט אויפֿן טאָג. און סײַ דער טאָג און סײַ די נאַכט האָבן זיך אַלעמען
שווער געלייגט אויפֿן געמיט און מע האָט פֿאַר זיך שטענדיק די גאַנצע וועלט
געזען אַ פֿינצטערע, אַ שוואַרצע.

און עס איז שווער געווען צו געפֿינען אַ הויז, וואו מע זאָל ניט באַוויינען
קיין טויטן. און אין אַ סך הַנְזוּעֵר האָט מען די טויטע שוין מער ניט באַוויינט,
ווייל דער קוואַל פֿון טרערן איז שוין געווען אויסגעטריקנט, און יעדער איינער
פֿון דער משפּחה האָט זיך אין אַ באַזונדער ווינקל פֿאַררוקט און פֿאַרצווייפֿט
געשאַקלט מיטן קאַפּ און געבראַכן מיט די הענט, אָבער וויינען האָט מען שוין
מער ניט געקענט.

און די גאַנצע שטאָט ירושלים איז געווען פֿול מיט קלאַנגען, וואָס האָבן
אויף די אַננוואוינער אַ שרעק אַרויפֿגעוואָרפֿן. און קיינער האָט ניט געוואוסט פֿון
וואָנען די קלאַנגען נעמען זיך און ווי אַזוי זיי פֿאַרשפּרייטן זיך אַזוי שנעל.

און מענטשן, וואָס האָבן שוין מער ניט געקענט צווען דעם צער פֿון יונג
און אַלט האָבן שטיפֿערהייט געאַרבעט דערפֿאַר, אַז מע זאָל זיך ניט צוהערן צו
די רייד פֿון אַנטיגאַנוסן און מע זאָל עפֿענען די טויערן פֿון דער שטאָט און
אַרײַנלאָזן הורדוסן. און צווישן די, וואָס האָבן געהאַלטן, אַז דאָס איז דער אייני-
ציקער און בעסטער וועג, איז אויך געווען שמעיה, דער אַטער ריכטער פֿון
סנהדרין, דער זעלבער, וואָס האָט מיט אַ צייט צוריק געפֿאַדערט, אַז מע זאָל
הורדוסן באַשטראַפֿן מיטן טויט דערפֿאַר, וואָס ער האָט דערהרגעט חזקיה הגלילי
אַן אַ משפט.

ער, דער אַטער ריכטער, וועלכער האָט קיין מאָל קיין מורא ניט געהאַט
אַרויסצוואַגן זיין מיינונג פֿרײַ און אַפֿן, האָט אין אַנטיגאַנוסן דעם חשמונאי שוין
ניט געקענט זען קיין האַפֿענונג פֿאַר די לייכטיקע טרוימען פֿון דעם פֿאַלק. פֿאַר
די דריי יאָר, וואָס אַנטיגאַנוס איז געזעסן אויפֿן טראָן, האָט דער אַטער ריכטער
פֿון סנהדרין מיט אים קיין שום ניט געהאַלטן און ער האָט אַפֿן געזאָגט, אַז דער
קיניג, און אויך די אַנדערע פֿון די צדוקים, וואָס האַלטן מיט אים, ברענגען
אומגליק אויפֿן פֿאַלק און פֿאַרשווערן די היידיקייט פֿון דעם טעמפל. דערצו האָט
ער נאָך אַנגעהויבן אַינזען, אַז עס האָט איצט קיין זינען ניט צו פֿירן אַ מלחמה,
ווייל מע וועט זי סײַ ווי סײַ פֿאַרשפֿינדן, און עס האָט אים געריסן דאָס האַרץ
דערויף, וואָס אַזוי פֿיל ייִדן ווערן אויסגעהרגעט און וואָס עס נעמט גאַר קיין
סוף ניט צו די טייכן בלוט, וואָס ווערן פֿאַרגאַסן, ער האָט דאָס שוין מער ניט
געקענט צווען. דער גרויסער חורבן אין ירושלים האָט אים קיין רו ניט געגעבן,
ניט בני טאָג און ניט בני נאַכט; ער האָט אויך אַנגעהויבן גלויבן, אַז עס איז

אודאי גאטס ווילן, אז הורדוס זאל זיין דער קיניג פֿון יהודה, און דערפֿאר האָט ער פֿריי און אַפֿן געזאָזט הערן זיין קול, אז מע זאל עפֿענען די טויערן און אַרײַנ-
פֿאַזן הורדוסן קיין ירושלים.

אַבער ניט דער הונגער און ניט די נויט, ניט די צעריסנקייט צווישן די פרושים און צדוקים און ניט די מורא פֿאַרן טויט האָבן געקענט אָפשוואַכן דעם מוט פֿון די, וואָס האָבן די פֿעסטונג פֿון דער שטאָט ירושלים באַשיצט. בײַ טאָג און בײַ נאַכט זענען זיי געווען אויף דער וואַך, און ווי נאָר דער שונא איז צוגעקומען נעענטער, האָבן זיי אויף אים מיט שטיינער און פֿענצן געהאַגלט, און ווי נאָר זיי האָבן מיט די אויגן אויפֿגעכאַפט, ווי מע פֿירט צו די שווערע אַנזנס צו שטרעמען די ווענט פֿון דער פֿעסטונג, האָבן זיי פֿון דער הויך די שווערסטע זאַכן געוואָרפֿן און אַ סך פֿון זיי זענען דערבײַ אַרײַן אין אַזאַ היציקייט, אז זיי האָבן זיך אַרײַן פֿון דער הויך געוואָרפֿן איינער נאָכן אַנדערן צו דערשטיקן מיט דער שווערקייט פֿון זייער אייגן לײַב די, וואָס זענען אונטן געשטאַנען.

אַנטיגאָנסן אַרײַן האָט מען אויך אָפֿט געזען אויף די ווענט פֿון דער פֿעסטונג. ער האָט זײַן לעבן אין די גרעסטע ספֿנות אַינגעשטעלט און האָט אַלעמען אונ-
טערגעגעבן מוט.

— געדענקט, אז דאָס איז אַ מלחמה פֿאַר דער פֿרינהייט פֿונעם פֿאַנד און פֿאַר דער פֿרינהייט פֿונעם פֿאַק! — האָט ער אַלע מאָל די קריגסלײַט דערמאַנט — דאָס איז אַ מלחמה קעגן די פֿרעמדע און אויך קעגן די אייגענע, די קנעכט פֿון רוים!

ער איז שוין מער ניט געווען שטרענג, אין זײַן קול איז געווען ווייכקייט און געבעט, פֿון זײַן אַמאָליקער גדלות איז אַפֿילו קיין סימן ניט געבליבן. אין איינעם מיט אַלעמען האָט ער אויף זיך אַלע צרות פֿון דער שווערער מלחמה געטראָגן, און דאָס האָט זיך אָפֿגעשטעמפֿלט אויף זײַן פֿנים און עס איז אויף אים געווען פֿונקט אַזאַ רחמנות ווי אויף די אַלע אַנדערע אַננוואוינער פֿון דער הייליקער שטאָט.

1

וואָס אַ מאָל האָט די מלחמה בײַ די טויערן פֿון ירושלים זיך צעפֿלאַקערט אַרץ מער און מער. און אזוי האָט זיך עס געצויגן מער ווי פֿינף חדשים. די רוי-
מער, וואָס האָבן געהאַלפֿן הורדוסן באַפֿאַרען די שטאָט, האָבן אָנגעהויבן פֿאַר-
פֿירן דאָס געדולד.

— דאָס איז אַ פֿאַרעקשנט פֿאַק — האָט דער רוימישער קריגספֿירער סאַסיוס זיך געקלאָגט — דאָס איז אַ פֿאַק, וואָס שלאָגט זיך אַפֿילו דאָן, ווען עס איז קלאָר, אז די מלחמה איז פֿאַרלוירן.

הורדוס האָט אָנגעהויבן מורא האָבן, אז סאַסיוס זאל אים נאָך ניט פֿאַרלאָזן, און דערפֿאַר האָט ער געביטן דעם גאַנג פֿון דער מלחמה און זיך אָנגעהויבן באַנוצן מיט אַזעלכע מיטלען, וואָס ער האָט פֿרײַער בײַ דער באַפֿאַרענונג פֿון

ירושלים ניט באַנוצט אַזוי אַפֿט ; אַנשטאַט דעם וואָס פֿרײַער האָט ער די רוימישע
 זעגיאַנען געהאַלטן הינטן און געפֿירט די ערשטע אין שפּאַכט זינע ייִדישע
 מחנות, האָט ער איצט די רוימישע זעגיאַנען אַנגעהויבן אַרויספֿירן אין די ערשטע
 רײַען אין יעדער שפּאַכט ; ער האָט זיי געטריבן אויף די בערג, וואָס מע האָט
 אַנגעשטאַטן בײַ דער וואַנט פֿון דער פֿעסטונג ; אין ברייטע, צעוואַרפֿענע רײַען
 האָט ער איין מחנה נאָך דער אַנדערער אויף די אַנגעשטאַטענע בערג צעשפּרייט,
 און אַלע זענען געגאַנגען מיט פֿינף און בויגן אין די הענט און מיט די שווערדן
 אויף די דיכּן, און הינטער זיי זענען געקומען נאָך און נאָך באַוואַפֿנטע קריגספֿינט.
 און וואָס העכער זיי זענען געקומען צו די, וואָס האָבן אין דער הויך די פֿעסטונג
 באַשיצט, אַלץ שנעלער זענען בײַ זיי די טריט געוואָרן, און פֿון בייִדע זינטן
 האָט געהאַלטן מיט פֿינף, און פֿון איין זינט זענען טויטע און פֿאַרוואַנדעטע
 געפֿאַלן פֿון די ווענט, און פֿון דער אַנדערער זינט האָבן זיך טויטע און פֿאַרוואַנד-
 עטע געקניקלט פֿון די אַנגעשטאַטענע בערג, און דאָס געקלאַנג פֿון שווערדן און
 מעסערס האָט ניט אויפֿגעהערט, און יעדע שווערד און יעדער מעסער איז געווען
 רויט פֿון בלוט. און אַזוי האָט זיך די שפּאַכט פֿאַנג געצויגן, ביז די רוימער האָבן
 די ייִדן פֿון דער פֿעסטונג פֿאַרטריבן און זיך מיט שטורעם אַרײַנגעריסן קיין
 ירושלים.

אַרײַנגעריסן האָבן זיי זיך אין דעם אויבערשטן טײַל פֿון דער שטאַט, און
 באַלד נאָך דעם זענען שוין דורכן טויער אַרײַן נאָך און נאָך רוימישע מחנות,
 און זיי האָבן זיך ווי אַ פֿאַרפֿרייצונג צעשפּרייט איבער אַלע גאַסן און מיט רציחה
 געשפּאַכטן אַלטע און יונגע, וויבער און קליינע קינדער. זיי האָבן קיין איין שטוב
 ניט דורכגעזאָזט, זיי האָבן זיך אומעטום מיט רציחה אַרײַנגעריסן ווי די ווילדע
 און האָבן געראַבעוועט און געגוזט וויפֿל זיי האָבן נאָר געקענט און וואָס עס איז
 נאָר מעגלעך געווען צו נעמען מיט זיך, אַ סך הניצער און הויפֿן, וואו מענטשן
 האָבן זיך באַהאַלטן, האָבן די רוימישע זעלנער אונטערגעצונדן, און דאָס האָט
 נאָך גרעסער געמאַכט די מהומה אין שטאַט ; פֿון אַלע זינטן זענען מענטשן גע-
 פֿאַלן זוכן אַן אָרט, וואו זיך צו באַהאַלטן. אָבער עס איז אין ערגעץ קיין באַהער-
 טעניש ניט געווען פֿאַר דעם פֿרעמדן שונא, וואָס האָט זיך מיט אַזאַ מוראדיקער
 רציחה אַרויפֿגעוואָרפֿן אויף די אַזינוואוינער פֿון דער הייִדיקער שטאַט ; זיי האָבן
 זיך מיט קיינעם און מיט קיין זאך ניט גערעכנט, די רוימישע זעלנער, וואָס זענען
 מיט אַ מאַר געוואָרן אַזוי ווילד ; זיי האָבן אַלץ ניט געקענט שטיין דעם געפֿיף
 פֿון נקמה, וואָס האָט אין זיי געברענט דערפֿאַר, וואָס זיי האָבן אַזוי פֿאַנג געוואָרט
 ביז זיי וועלן קענען אַרײַן אין שטאַט ; זיי האָבן צעשטערט אַלץ, וואָס איז זיי
 נאָר אונטער די הענט געקומען, און אַן רחמנות געשפּאַכטן יעדן איינעם, וואָס זיי
 האָבן נאָר דערזען. אַפֿילו אין הויף פֿון דעם הייִליקן טעמפל האָבן זיי זיך אַרײַן-
 געריסן, און דאָרט האָבן זיי זיך מיט אַ ווילדער רציחה אַרויפֿגעוואָרפֿן אויף די
 מענטשן, וואָס זענען זיך אַהין פֿון אַלע עקן שטאַט צונויפֿגעפֿאַלן זיך דאָרט צו
 באַהאַלטן. זיי האָבן געקויפֿעט ווי די שאַף אַלטע און יונגע, פֿרויען און קליינע
 קינדער, אויך די פּהנים, וואָס זענען געשטאַנען בײַם מזבח, האָבן זיי אויסגע-
 קויפֿעט, און מיט זייערע ווילדע געשרייען און מיטן געקלאַנג פֿון מעסערס און

שווערדן, וואָס זענען געווען רויט פֿון בלוט, האָבן זיי זיך אַלץ געריסן אַרײַנגע-צוקומען אין דעם קדשי־קדשים פֿונעם טעמפֿל.

זיי זענען געווען זיכער, די צעוויילדעוועטע רוימישע זעלבנער, אַז אינעווייניק, אין דעם קדשי־קדשים, וועלן זיי געפֿינען אַ סך גאַלד און זיבנער און טייערע פֿליים און זיי וועלן דאָס אַלץ צונעמען פֿאַר זיך. דערפֿאַר האָבן זיי זיך אַהין אַזוי גע-ריסן און מיט אַזאַ פעס די פֿאַרהאַקטע טירן געשטורעמט. אָבער ווען הורדוס איז אַרײַנגעקומען קיין ירושלים מיט זײַנע ייִדישע מחנות און ער האָט דערזען דעם חורבן און די שחיטה, וואָס די רוימער האָבן געמאַכט אין שטאַט, און ער האָט דערהערט, אַז זיי ווילן זיך אַרײַנגריסן אין דעם קדשי־קדשים פֿון טעמפֿל, איז ער גלײַך אין אַנלעניש אַוועק אַהין, און ווען ער האָט מיט זײַנע אויגן דערזען, וואָס דאָרט קומט פֿאַר, האָט ער אָנגעהויבן שרייען אויפֿן קול :

— קיינער זאָל זיך ניט דערוועגן אַהין אַרײַנצוקומען! שוין זאָלן אַלע אַרויס פֿון דאַנען!

מיט אַלע כוחות האָט ער געשריגן, עס האָט זיך געדאַכט, אַז פֿון זײַן געשריי האָבן די ווענט אָנגעהויבן צו ציטערן. אָבער די רוימער האָבן זיך צו זײַן קול ניט צוגעהערט און זיך אַלץ געריסן אַרײַנצוקומען אין דעם קדשי־קדשים. און ווען ער האָט דערזען, אַז זיי הערן אים ניט, האָט ער זיך געגעבן אַ פֿאַרויס, מיט די שטאַרקע עלנבויגנס האָט ער פֿאַר זיך אַ וועג געמאַכט, און אַוועק-שטעלנדיק זיך מיט זײַן פֿולער הויך בײַ די פֿעסט־פֿאַרמאַכטע טירן פֿון דעם קדשי־קדשים, האָט ער אַרויסגעצויגן זײַן שווערד פֿון שייד און אַרויסגעברומט פֿון צווישן די ציין :

— אויב מעצער וועט זיך דערוועגן צוצוקומען אַהער און אויפֿהייבן אַ האַנט, וועל איך אים מיט דער שווערד גלײַך אויפֿן אַרט אָפהאַקן דעם קאַפֿ!

דאָס גאַנצע פנים איז בײַ אים געווען אַזוי רויט ווי מיט בלוט אָנגעגאַסן, ווען ער האָט די ווערטער פֿון צווישן די ציין אַרויסגעברומט. און געשטאַנען איז ער אַ גלײַכער, אַ פֿעסטער, און די האַנט מיט דער שווערד האָט בײַ אים קיין איין ציטער ניט געטאַן.

דער טומל אַרום אים האָט זיך באַד אַננגעשטימט, פונקט ווי מע וואָרט אַלע קודות מיט אַ שאַרף מעסער איבערגעשניטן. קיינער פֿון די רוימער האָט ניט געוואָגט דאָס מויל צו עפֿענען. קיינער האָט ניט געוואָגט זיך צו שטעלן אַקעגן. נאָך דעם איז ער מיט אַ צוגעקליבענער מחנה פֿון ייִדישע קריגסלייט אַוועק אָפּשטעלן די שחיטות און שטאַט, אָבער דאָס איז אים שוין אָנגעקומען אַ סך שווערער, וואָרעם ווען ער האָט אָפּגעשטעלט די שחיטות אויף איין אַרט, האָבן זיי באַד ארויסגעבראַכן אויף אַן אַנדער אַרט נאָך מיט מער אַכזריות און ווילד-קייט. עס איז גאַר אוממעגלעך געווען אַנצוצווימען די רוימער, וואָס האָבן זיך קיין ירושלים אַרײַנגעריסן; זיי האָבן געצונדן, געברענט, געראַבעוועט, געזוט, געשאַכטן, געקוילעט, און עס איז זיי אַלץ ניט געווען גענוג. און ווען הורדוס האָט דערזען, אַז דער חורבן אין שטאַט ווערט וואָס אַ מאַל אַלץ גרעסער און גרעסער און עס נעמט גאַר קיין סוף ניט, איז ער אין דער מהומה אַזוי פֿאַנג אַרומגעפֿאַלן

רײַטנדיק אויפֿן פֿערד ביז ער האָט געפֿונען סאַסיוסן. און ווי ער האָט אים נאָר דערזען, האָט ער אָנגעהויבן שרײַען אויפֿן קול :

— איז דאָס דער ווײַלן פֿון רוים מיך אַוועקצוזעצן אויפֿן טראָן אין אַ שטאָט, וואָס וועט זײַן וויסט ווי אַ מדבר ? פֿאַר וואָס טוט סאַסיוס גאַרניט אַינצוזוימען די ווײַלדקייט פֿון די רוימישע זעלנער ? זיי וועלן דאָך דאָ אַלעמען אויסקוילען. און דאָס גאַנצע פֿאַרמעגן פֿון דער שטאָט וועלן זיי מיט זיך אַוועקפֿירן !

סאַסיוס האָט שוין דאָן בײַ צײַטנס געהאַט געפֿלערט דעם גרויסן נצחון איבער דער שטאָט ירושלים. צוזאַמען מיט נאָך עטלעכע עלטסטע פֿון די רוימישע פֿע- גיאָנען האָט ער שוין פֿון גרויסע בעכערס ווײַן געטרונקען און אין גאַנצן נישטער איז ער שוין נישט געווען ...

— צו וואָס דאָס שרײַען ? — האָט ער זיך געקרימט, און דערבײַ האָט ער זיך שוין אַ ביסל געוואַקלט און די צונג האָט זיך בײַ אים שוין אַ ביסל צו אַפֿט פֿאַרפֿאַנטערט — דער קיניג פֿון יהודה דאַרף נישט זײַן בײַז ... פֿריילעך דאַרף ער זײַן, דער קיניג פֿון יהודה, און דאָ מיט אונדז אין איינעם דאַרף ער ווײַן פֿון גרויסע בעכערס טרינקען ... בײַז דאַרף ער נישט זײַן ... וואָרעם ... וואָרעם אין אַ מלחמה איז בײַ אונדז אַלע מאָל אַינגעפֿירט אַזוי : ווען מע קומט אַרײַן אין אַ שטאָט פֿון אַ שונא, וואָס האָט די שפּאַכט פֿאַרדוירן, פֿאַזט מען די זעלנער טאָן, וואָס זיי ווײַלן און וואָס זייער האַרץ גלוסט ... זיי האָבן דאָס פֿאַרדינט. ערלעך פֿאַרדינט ... און דעריבער זאָג איך : דער קיניג פֿון יהודה דאַרף נישט שרײַען ... אַט דאָ פֿעבן מיר זאָל ער זיך אַוועקזעצן און טרינקען ווײַן פֿון אַ גרויסן בעכער ... אַט פֿון אַזאַ בעכער ! .. הייסן אָנגיסן ? האָ ? .. כאַ-כאַ ... דער קיניג פֿון יהודה, זע איך, איז נאָך אַלץ בײַז ...

— יאָ, איך בין בײַז — איז הורדוס מיט אים געווען אַפֿנהאַרציק — זייער בײַז. און אויך מאַרק אַנטאַני, בין איך זיכער, וועט זײַן בײַז, זייער בײַז, ווען די נישט וועגן דעם, וואָס דאָ איז געשען וועט זיך צו זינען אויערן דערטראָגן ... און ווען גאַיס סאַסיוס האָט דערהערט דעם נאָמען פֿון מאַרק אַנטאַני, האָט ער זיך גלײַך אין גאַנצן אויסגעניכטערט.

— דער קיניג פֿון יהודה דאַרף נישט זײַן בײַז — האָט ער גוטברודעריש אַרומ- גענומען הורדוסן מיט איין האַנט — צו וואָס זײַן בײַז ? איך שווער בײַ די געטער, אַז נאָך הײַנט, איידער די זון וועט פֿאַרגיין, וועט אין שטאָט זײַן שטיף און קיין רוימער וועט נישט אויפֿהייבן זײַן האַנט אויף קיינעם פֿון די אַינזואויבער דאָ און בײַ קיינעם וועט נישט געמינערט ווערן קיין האַר פֿון קאַפּ און מע וועט בײַ קיינעם נישט צונעמען אַפֿידו קיין בענדל פֿון אַ שוך.

און אַזוי איז טאַקע געווען.

אַבער אַפֿידו נאָך דעם ווי דער עלטסטער פֿון די רוימישע פֿעגיאָנען האָט שוין געהאַט אַינגעשטייט די פֿינדנשאַפֿטן פֿון זינען צעוויילדעוועטע זעלנער און אין דער שטאָט ירושלים איז שוין געווען שטיף, איז די מורא דאָרט נאָך אַלץ געווען גרויס און מענטשן האָבן זיך אין די פֿעכער פֿאַרוקט און מורא געהאַט זיך אין גאַס צו ווײַן. מע האָט זיך פֿאַרן אייגענעם שפּאַטן געשראַקן, און ווען עס האָט זיך פֿון ערגעץ דערטראָגן עפעס אַ רעש, איז די מורא גלײַך געוואָרן נאָך

גרעסער, און אַרע האָבן פֿאַר שרעק אַננגעהאַלטן די אַטעמס און עס האָט זיך געדאַכט, אַז באַרד ווערן דאָ אַרע אָנהייבן שרײַען מיט באַנומענע קולות און אַ סך ווערן אין דעם גרויסן פחד אין גאַנצן פֿון זינען אַרונטער.

ז

און אין דער מהומה, וואָס האָט פֿאַנג געהערשט אין דער שטאָט, האָבן הורדוסעס באַוואַפֿנטע לײַט געפֿאַנגען אַנטיגאָנוסן און אים איבער די גאַסן געפֿירט צו סאַסיוסן.

ער האָט געקענט אַנטלויפֿן נאָך איידער מע האָט אים געפֿאַנגען, אָבער ער האָט ניט געוואַלט אַנטלויפֿן, דער פֿעצטער קיניג פֿון דער חשמונאים-משפּחה. אַפֿילו דאָן, ווען עס איז שוין פֿאַר אים געווען קלאַר, אַז ער האָט די מלחמה פֿאַרלוירן און אַז ער קען שוין מער אויף גאַרניט האַפֿן, האָט ער זיך ניט געוואַלט אונטערגעבן און ניט געוואַלט אַנטלויפֿן. ווען די חיילות פֿונעם שונא האָבן זיך אַרײַנגעריסן קיין ירושלים מיט שטורעם און האָבן פֿאַרנאָפֿט איין טײַל פֿון שטאָט, האָט ער מיט זײַנע מחנות געפרואַווט זיך באַפֿעסטיקן אין דעם אַנדערן טײַל פֿון שטאָט. עטלעכע טעג האָט ער אַהין די חיילות פֿון דעם שונא ניט צוגעדאַזט. ער אַזײַן איז אין אַרע שלאַכטן געווען אין די ערשטע רײַען. פֿונקט ווי ער וואַלט געזוכט דעם טײַט, האָט ער זיך אין די גרעסטע סכנות געשפּאַרט. און ווען ער איז שוין געווען גרייט צו פֿאַרן אויף זײַן שווערד און אַזײַן מאַכן אַ סוף צו זײַן פֿעבן, האָבן הורדוסעס באַוואַפֿנטע לײַט אים געפֿאַנגען און אים אַוועקגעפֿירט צו סאַסיוסן.

אויפֿן וועג, ווען מע האָט אים איבער די גאַסן געפֿירט, האָט ער געפרואַווט האַלטן דעם קאַפּ הויך אויפֿגעהויבן, אָבער ער האָט ניט געקענט. עס איז אים שווער געווען צו שפּאַנען אַ געפֿאַנגענער איבער די גאַסן פֿון דער שטאָט, וואו ער איז מער ווי דרײַ יאָר געווען אַ קיניג און אַ כהן-גדול; אים האָט זיך אויסגעוויזן, אַז פֿון אַרע שפּאַלטן און פֿון אַרע פֿעכער קוקט מען איצט אויף אים און מע זעט אים אין זײַן גאַנצער געפֿאַלנקייט; ער האָט דאָן אין זײַן אייגענער געפֿאַלנקייט געפֿירט די ירידה און דעם אונטערגאַנג פֿון דער גאַנצער חשמונאים-משפּחה, וואָס האָט אַ מאַר געמאַכט גרויס און באַרימט דעם נאָמען פֿון זײַן פֿאַלק און פֿון זײַן פֿאַנד; דער טיפֿער ווייטאַג, וואָס ער האָט אין האַרצן געטראָגן, איז געוואַקסן און איז געוואָרן גרעסער מיט יעדן שפּאַן, וואָס ער האָט געמאַכט, בעת מע האָט אים געפֿירט אַ געפֿאַנגענעם איבער דער שטאָט, וואו ער האָט ערשט ניט פֿאַנג צוריק געהערשט; ער האָט געוואַלט, אַז דער וועג זאָר זיך שוין וואָס שנעלער ענדיקן און עס זאָר שוין זײַן אַ סוף צו דער שרעקלעכער אַפּקומעניש, אָבער ווי אויף צו להכעיס האָט זיך דער וועג געצויגן פֿאַנג. און ווען מע האָט אים צום רוימישן קריגספֿירער סאַסיוס געבראַכט, איז דאָס האַרץ שוין בײַ אים געווען אַזוי פֿיל מיט ווייטיק, אַז ער האָט מיט אַ מאַר געגעבן אַ פֿאַר אויף די קני און פֿון די אויגן האָבן זיך בײַ אים גענומען גיסן טרערן ווי פֿון אַ קוואַל ...

עס איז ניט געווען קיין אונטערטעניקייט אין דעם, וואָס ער איז אויף די קני געפֿאַרן, ווען מע האָט אים צום ערטסטן פֿון די רוימישע פֿעגיאָנען געבראַכט; ער האָט סאַסיוסן גאַרניט געזען, וויל אין די אויגן האָט אים אַזוי געשווינדערט, אַז ער האָט קיינעם און קיין זאָך פֿאַר זיך שוין ניט געזען. ער איז פשוט געווען אַזוי שרעקלעך אויסגעמאַטערט און אַזוי צעבראַכן, אַז ער האָט מער אויף די פֿיס ניט געקענט שטיין. און ווען מע האָט זיך אָפּגעשטעלט מיט אים, איז ער אומגעפֿאַרן אויף די קני און האָט דעם קאַפּ צו דער ערד אָנגעבויגן. אָבער געבעטן האָט ער ביי סאַסיוסן גאַרניט. ער האָט די אויגן פֿון דער ערד ניט אויפֿגעהויבן. און זינע שטנף צוגעמאַכטע לִיפּן האָבן קיין וואָרט ניט אַרויסגערעדט. ער האָט ביי קיינעם ניט געוואָלט בעטן, מע זאָל אים באַגענדיקן. ער איז געווען גרייט מע זאָל אים געבן דעם טויט ...

עס איז אויך ניט געווען קיין אונטערטעניקייט אין דעם, וואָס ער האָט אַזוי געוויינט, לִיגנדיק אויף דער ערד; ער האָט מיט זינע טרערן קיינעם ניט געוואָלט רירן און ער איז דערמיט ניט אויסן געווען אַרויסצורופֿן רחמנות צו זיך. ער האָט די טרערן פשוט ניט געקענט איינהאַלטן, וויל דאָס האַרץ האָט אין אים געוויינט; ער האָט אין אַלע בלוטן און אין אַלע אַברִים געפֿילט ניט נאָר זיין אייגענעם סוף, נאָר אויף דעם סוף פֿון דער גאַנצער חשמונאים־משפּחה, וואָס האָט הונדערט מיט עטלעכע און צוואַנציק יאָר געקיניגט אין יהודה און אַרויס־געגעבן אַזוי פֿיל גיבורים, וואָס האָבן זיך געמאַכט באַליבט ביים גאַנצן פֿאָלק; ער האָט אין זיין אייגענעם סוף אויך געזען דעם סוף פֿון אַ טרוים, וואָס האָט געוואָרעמט די הערצער פֿון אַ גאַנץ פֿאָלק ...

און ער האָט געמוזט וויינען.

דער בראַך פֿון דורות האָט פֿון אים אַרויסגעוויינט.

דער בראַך פֿון דורות, וואָס זענען שוין אַוועק און אויך פֿון די, וואָס וועלן ערשט קומען ...

אָבער דאָס האָט דער רוימער גאַיוס סאַסיוס ניט געקענט פֿאַרשטיין. קוקנדיק אויף אַנטיגאָנוס דעם חשמונאי, ווי ער לִיגט אַזוי אויף דער ערד און וויינט, האָט ער זיך צעדאַכט אויפֿן קול.

— כאַ־כאַ־כאַ, דער קיניג וויינט ...

דאָס הידכיקע געלעכטער זיננס האָט זיך אַנטיגאָנוסן שאַרף אין די אויערן אַרבינגעשניטן און ער האָט זיך געגעבן אַ כאַפּ און איז אויפֿגעשטאַנען. און ווען ער האָט פֿאַר זיך דעם רוימישן קריגספֿירער דערווען, איז ער געבליבן שטיין אַ גלייכער, אַז אויסגעצויגענער און מיט אַן אויפֿגעהויבענעם קאַפּ. עס האָט זיך געדאַכט, אַז ערשט איצט האָט ער זיך דערמאַנט וואוהיין מע האָט אים געבראַכט און פֿאַר וועמען ער שטייט. אָבער אַפֿילו ווען ער איז געשטאַנען אַ גלייכער, אַן אויסגעצויגענער און זיך אָנגעשטרענגט צו קוקן אויפֿן רוימער שטאַף, זענען ביי אים די אויגן דאָך געווען פֿול מיט טרערן און ער האָט געביסן די לִיפּן ביז בלוט ...

ער האָט געוואָלט עפעס זאָגן, אַזוי האָט זיך אויסגעוויזן די מענטשן, וואָס זענען געשטאַנען לעבן אים. אָבער פֿון זיין מויל איז קיין וואָרט ניט אַרויסגע־

קומען. מיט די אויגן האָט ער געזוכט הורדוסן און ער האָט אַזוי געוואָלט, דאָ פֿאַר אַדעמען אין די אויגן און צום לעצטן מאָל, שיקן אַ קלדה אויף זיין קאָפּ און אים אויפֿוואַרפֿן זיין נידעריקן שטאַם. אָבער ער האָט דאָ אין ערגעץ הורדוסן ניט געזען. און די בליקן, וואָס ער האָט אין אַלע זיינען געוואַרפֿן, האָבן אָפּגעשפּיגלט די גאַנצע פֿאַרדירנקייט זינע. און דאָן איז סאָסיוס צוגעגאַנגען נעענטער און אַרבינדאַכנדיק אים גלייך אין פנים אַרײַן, האָט ער זיין נאָמען איבערגעדרייט אַזוי, אַז ער זאָל קלינגען וויבעריש :

— אַנטיגאַנאַ ...

מיט דעם האָט דער רוימער דעם לעצטן קיניג פֿון די חשמונאים געוואָלט נאָך מער דערנידעריקן. ער האָט דעם וויבערישן נאָמען עטלעכע מאָל איבער־געזאָגט און אַלע מאָל מיט נאָך מער גאַל, מיט נאָך מער חוזק :

— אַנטיגאַנאַ... אַנטיגאַנאַ ...

און ער האָט אַלץ געזאַכט און געזאַכט.

מע האָט געקענט זען, ווי דער מענטש האָט גרויס פֿאַרגעניגן פֿון דעם, וואָס עס איז אים אַזאַ גלענצנדיקער געדאַנק אַנטיגאַנאַ, און ווי עס קומט אים צו אַ שטיק געזונט דערפֿון, וואָס ער קען אַזוי חוזק מאַכן פֿון דעם געפֿאַרענעם ייִדישן קיניג, וואָס האָט שוין אַלץ פֿאַרדירן. און ביי אַנטיגאַנוסן האָט זיך פֿון האַרצן בלוט געגאַסן. אָבער ער האָט דאָך גאַרניט געזאָגט. פֿאַרקריצט די ציין און גאַרניט געזאָגט. עס איז אים דאָן שוין געווען אַלץ איינס. ער האָט מער קיין האַפֿענונגען ניט געהאַט און זיך מער פֿאַרן טויט שוין ניט געשראַקן. בלויז דער געדאַנק, אַז מען קען אים נאָך פֿיניקן אויך פֿאַרן טויט האָט ביי אים אַרויסגערופֿן אַ געפֿיר פֿון שרעק. קיין ערגערע זאָך ווי געפֿיניקט צו ווערן אין אומבאַהאַלפֿניקייט האָט ער זיך גאַר קיין מאָל ניט געקענט פֿאַרשטעלן. און ווען מע האָט אים געבראַכט אין דער שטאָט אַנטיוכיאַ, וואו מאַרק אַנטאַני האָט זיך דעמאָלט גראָד אָפּגע־שטעלט אויף אַ קורצער צײַט, איז די שרעק פֿאַר דעם ביי אים געוואָרן נאָך גרעסער און ער האָט געוואָלט, אַז עס זאָל שוין וואָס גיכער קומען דער סוף.

און גלייך נאָך דעם, ווי מע האָט אַנטיגאַנוסן אַ געפֿאַנגענעם קיין אַנטיוכיאַ אַוועקגעפֿירט, איז הורדוס אויך אַוועק אַהין. ער האָט זיך געאַנילט צו זיין דאָרט וואָס שנעלער, ווייל ער האָט מורא געהאַט, אַז מאַרק אַנטאַני זאָל נאָך דעם גע־פֿאַרענעם ייִדישן קיניג פֿון יהודה ניט אַוועקשיקן קיין רוים, מע זאָל אים דאָרט משפטן. דאָס וואָרט הורדוסן זיכער ניט געגעבן קיין רו, ווייל עס איז שוין פֿאַר אים מער קיין סוד ניט געווען, אַז פונקט אַזוי ווי מאַרק אַנטאַני טראָגט זיך אַרום מיטן געדאַנק אָפּצוראַמען זיין פֿריינד אַקטאַוויאַנוס פֿון וועג און אַליין ווערן דער הערשער פֿון דער רוימישער אימפעריע, אַזוי טראַכט אַקטאַוויאַנוס וועגן פֿטור ווערן פֿון מאַרק אַנטאַנין און אַליין איבערנעמען די גאַנצע מאַכט. דאָס האָט הורדוס גוט געוואוסט. ער האָט וועגן דעם אָפֿט געטראַכט ; און ער האָט אויך געטראַכט, אַז אין דעם קריג צווישן די צוויי קען אין רוים זיך נאָך שאַפֿן אַזאַ דאַגע, אַז אַקטאַוויאַנוס זאָל זיך לוינען צו נעמען דעם געפֿאַרענעם חשמונאי און אים צוריק מאַכן פֿאַרן קיניג פֿון יהודה, און קעגן דעם הורדוס זיך ביי צײַטנס שוין געוואָלט באַוואַרענען.

געקומען קיין אַנטיוכיאַ צו מאַרק אַנטאַנין איז הורדוס דאָן ניט מיט קיין
 ליידיקע הענט; ער האָט אים געבראַכט מתנות פֿון גאַלד און זילבער און טייערע
 איידלשטיינער, וואָס ער האָט אַרויסגענומען פֿונעם אוצר פֿון דער מלוכה, און
 אוועקלייגנדיק דאָס אַלץ פֿאַר אים, האָט ער זיך טיף פֿאַרנייגט.

— דאָס, מײַן פֿריינד מאַרק אַנטאַני — האָט ער געזאָגט — איז דער אויס-
 דרוק, וואָס קומט פֿון דער טיפֿעניש פֿון מײַן האַרץ. זאָר דאָס זײַן אַ צייכן פֿון
 פֿריינדשאַפֿט צווישן רוים און ירושלים. מיט דער הילף פֿון די רוימישע לעגיאָנען,
 וואָס דו האָסט מיר מיט סאַסיוסן געשיקט, האָב איך דעם שונא געשלאָגן. און דאָס
 איז מײַן דאַנק דערפֿאַר, וואָס דו האָסט מיר געטאָן אזוי פֿיל גוטס.

מאַרק אַנטאַני האָט באַוואַנדערט די טייערע איידלשטיינער. די אויגן האָבן
 זיך בײַ אים גאַר ברייטער צעעפֿנט, ווען ער האָט דאָס גאַלד און זילבער דערזען.
 מיט זײַן געניטקייט אין אַזעלכע זאַכן, האָט ער אין געדאַנק באַלד אָפּגעשאַצט
 די ווערט פֿון די טייערע מתנות. דאָס פנים האָט בײַ אים געשניט, און דאָן איז
 שוין הורדוסן געווען לייכטער צוצוקומען צום עיקר, וואָס האָט אים די גאַנצע
 צײַט ניט געלאָזט רוען.

— און וואָס דענקט מײַן פֿריינד מאַרק אַנטאַני איצטער צו טאָן מיט אַנטי-
 גאַנסן דעם חשמונאי? — האָט ער דעם רוימישן הערשער געפֿרעגט.

— איך וועל אים אַ געפֿאַנגענעם, געשמידט אין קייטן, ברענגען קיין רוים
 — האָט מאַרק אַנטאַני געענטפֿערט. — מיט נאָך געפֿאַנגענע פֿון אַנדערע לענדער
 וועט ער, דער קיניג פֿון יהודה, גיין דער ערשטער אין דער ריי, און אַדע וועלן
 אויף אים מיט די פינגער אַנווייזן און וועלן פֿאַכן. דאָס וועט זײַן אַ בידל, וואָס
 מ'וועט אין רוים לאַנג געדענקען ...

— און נאָך דעם? — האָט הורדוס ווידער געשטעלט אַ פֿראַגע.

— נאָך דעם וועט ער פֿאַרשפּאַרט ווערן אין געפֿענקעניש.

— און ווייטער?

וועגן דעם וואָס ס'וועט זײַן ווייטער האָט מאַרק אַנטאַני ניט געטראַכט און
 ניט געהאַלטן פֿאַר נייטיק צו טראַכטן, וואָרעם דער עיקר איז בײַ אים געווען,
 מ'זאָל זען אין רוים, אַז ער האָט געבראַכט אַ קיניג געפֿאַנגען. ערשט ווען הורדוס
 האָט אים געזאָגט, אַז מ'דאַרף זיך גוט באַקלערן וואָס ווייטער צו טאָן, האָט ער
 אַנגעהויבן טראַכטן וועגן דעם, אָבער ער האָט גאַרניט געקענט צוטראַכטן.

— מײַן פֿריינד מאַרקוס אַנטאַניוס דאַרף געדענקען — האָט הורדוס צו אים
 געזאָגט אזוי ווי ער וואָלט געוואויגן און געמאַסטן יעדעס וואָרט — מײַן פֿריינד
 מאַרקוס אַנטאַניוס דאַרף געדענקען, אַז אַנטיגאַנוס איז פֿון דער חשמונאים-
 משפּחה, און דאָס מיינט, אַז ער איז אַ שונא פֿון רוים. פֿונקט ווי זײַן פֿאַטער אַריס-
 טובורוס, וואָס איז אין רוים אין געפֿענקעניש געווען פֿאַרשפּאַרט, קען ער אויך
 פֿון דאָרט אַנטלויפֿן און ווידער קומען אַהער און רופֿן דאָס פֿאַק צו מלחמה ...
 און ס'קען גאַר זײַן, אַז איינער, וואָס קלײַבט זיך צו פֿאַרשפּרייטן אַ נעץ פֿאַר דיר,
 מײַן פֿריינד מאַרקוס אַנטאַניוס, זאָל אים העלפֿן אַנטלויפֿן פֿון געפֿענקעניש ...
 איז דען דאָס זעלבע ניט געשען, ווען זײַן פֿאַטער אַריסטובורוס איז אין רוים
 אין תּפֿיסה געווען פֿאַרשפּאַרט? .. און דעריבער איז מײַן עצה, אַז ...

דאָ האָט ער זיך אָפגעשטעלט און ניט געענדיקט, וואָס ער האָט געוואָלט זאָגן, אָבער מאַרק אַנטאַני האָט פֿאַרשטאַנען וואָס ער מיינט.

— איך פֿאַרשטיי, איך פֿאַרשטיי — האָט ער געזאָגט — דו האָסט מיר איצט די אויגן געעפֿנט. און ס'איז מיין פֿעסטער באַשלוס, אַז אַנטאַניוס דער חשמונאי זאָל דאָ אין אַנטויכיאַ פֿאַרמשפט ווערן צום טויט... און משפֿטן וועט מען אים ניט ווי אַ געפֿאַנגענעם קיניג, נאָר ווי אַן איינפֿאַכן פֿאַרברעכער. מע וועט אים אָפהאַקן דעם קאָפּ... יא, אַזוי וועט דאָס זײַן! — האָט ער אַ זאָג געטאָן פֿעסט, ווי ער וואָלט זיך אַרײַן געוואָלט אונטערגעבן מער מוט — דאָ אין אַנטי־יוכיאַ וועט ער געפֿינען דעם טויט. זײַנע אויגן וועלן שוין רוים ניט זען...

נאָך דעם האָבן זיי שוין ביידע גאַנץ געמיטלעך גערעדט צווישן זיך וועגן גאָר אַנדערע זאַכן. עס איז אויסגעקומען ווי זיי וואָלטן זיך אָפגעפֿאַרטיקט מיט אַ קיניגיקייט, וואָס האָט זיי אַ ביסל געשטערט, און איצט זענען זיי שוין דערפֿון פֿטור און זיי קענען רעדן וועגן אַרץ, וואָס ס'מאַכט זיך נאָר. הורדוס האָט מאַרק אַנטאַנין דערציילט וועגן זײַן חתונה מיט מרימען אין שומרון און וועגן דעם ווי מרים איז באַדיבט בײַם גאַנצן פֿאַרק, און דאָן איז מאַרק אַנטאַני מיט אַ מאָל געוואָרן פֿריידעך און געהייסן דעם באַדינער אַנגיסן די בעכערס מיט ווײַן. דעם ערשטן כּוּס האָט ער אויסגעטרונקען פֿאַרן געזונט פֿון קלעאַפֿאַטרען און נאָך דעם האָט ער שוין גראַט אַזוי געטרונקען איין בעכער ווײַן נאָכן אַנדערן, און טרייב־קענדיק האָט ער געהאַלטן אין איין דערציילן געשיכטעס וועגן דעם ווי קלעאַפֿאַ פֿאַטרע האָט בלוז אים אַרײַן ליב און נאָר צו אים גלוסט איר לײַב. און הורדוס האָט דאָס אויסגעהערט מיט אַ קלוגן און פֿירבאַדייטנדיקן שמיכט, וואָס ער האָט זייער קונציק אין די ווינקלען פֿונעם מויז באַהאַלטן. ער האָט אויך אויסגעהערט אַרץ, וואָס מאַרק אַנטאַני האָט אים דערציילט וועגן די נעכט פֿון ליבע און ווילדער תּאוּוה מיט קלעאַפֿאַטרען אין אַלעקסאַנדריע. ער האָט אים געפֿאַזט פֿלידערן פֿרײַ וועגן דעם, כאַטש די אַלע זאַכן האָבן בײַ אים אַרויסגערופֿן אַ ווילדער־געפֿיל, און ער אַרײַן האָט דערבײַ גאָר געטראַכט וועגן דעם ווי שײַן מרים איז אין איר ליבע און ווי הנעוודיק און באַשיידן זי איז אין דעם. און ווען מאַרק אַנטאַני איז שוין געווען גוט שיפור און די לײַדנשאַפֿטן זײַנע האָבן זיך אין אים צעשטורעמט, האָט ער זיך מיט אַ מאָל שטאַרק פֿונאַנדערגעלאַכט:

— כאַ־כאַ־כאַ! — האָט ער זיך מיטן גאַנצן שווערן קערפֿער זײַנעם גע־טרייסלט — מיר איז איצט אַ געדאַנק אַינגעפֿאַרן, אַ טיפֿער געדאַנק!

אין זײַן פֿילדער פֿענג האָט ער זיך אַ צופֿרידענער אויסגעצויגן אויף דער ווייכער סאָפֿע, וואו ער איז די גאַנצע צײַט געזעסן, און פֿאַרוואַרפֿנדיק דעם קאָפּ אַן אַ זײַט, האָט ער מיט אַזאַ מינע, ווי ער וואָלט געוואָלט אונטערשטרײַכן די טיפֿיקייט פֿון זײַן געדאַנק, וואָס איז אים נאָר וואָס אַינגעפֿאַרן, געגעבן אַ זאָג:

— אים, אַנטאַניוסן דעם חשמונאי, וועט מען מיט נאַסע ריטער שמײַסן איבערן הויפֿן לײַב! ..

באַד האָט ער צו דעם נאָך צוגעגעבן:

— ער האָט דאָן געוויס אַ שײַן לײַב, דער חשמונאי, האַ? ..

די אויגן האָבן ביי אים געברענט. עס האָט זיך אין זיי אַ גריין פֿייער אָנ-געצונדן, און ער האָט אַזוי געזאָכט, אַז דער גאַנצער קערפער זענער האָט זיך ביי אים אין גרויס נחת געוואָרפֿן, און ער האָט עטלעכע מאָל דאָס זעלבע אי-בערגעזאָגט:

— מיט נאָסע ריטער איבערן הויזן זייב... מיט נאָסע ריטער ...

און ער האָט שטאַרק געוואָלט וויסן:

— וואָס וועט הורדוס זאָגן וועגן דעם?

אַבער הורדוס האָט וועגן דעם גאַרניט געזאָגט. ער איז געבליבן זיצן אַ פֿאַרטראַכטער און האָט קיין וואָרט ניט אַרויסגערעדט...

ח

נאָך אין דעם זעלבן טאָג איז שוין אַלץ געווען צוגעגרייט דורכצו-פֿירן דעם וויזן פֿון מאַרק אַנטאָני. מע האָט דעם קיניג אַנטיגאָנוס פֿאַרמשפט צום טויט און געמשפט האָט מען אים ווי אַן איינפֿאַכן פֿאַרברעכער. מע האָט דעם אַנגעקלאָגט גאַרניט געפֿרעגט און פֿון זיין מויל גאַרניט געוואָלט הערן; מ'האָט אים אַפֿילו פֿאַר די ריכטער ניט געבראַכט. הינטער די אויגן האָט מען אויף אים דעם טויטאָרטייל אַרויסגעטראָגן. און באַד נאָך דעם האָט מען אויף דעם באַפֿעל פֿון מאַרק אַנטאָני פֿון אים די קליידער אַרונטערגעריסן און אים צוגעבונדן צו אַ קלאָץ אויף אַ שטריק און אַ מאַן מיט אַ פנים פֿון אַ רוצח האָט אים געטריבן, ער זאָל לויפֿן ווי אין אַ ראָד און טרייבנדיק אים האָט ער מיט נאָסע ריטער אים געשמיסן איבערן זייב.

פֿון אַנטיגאָנוסן האָט זיך געגאָסן בלוט. אַבער ער האָט ניט געשריגן. קיין איין זיפֿן, קיין איין קרעכץ האָט מען פֿון אים ניט געהערט. מיט די לעצטע כוחות, וואָס ער האָט נאָך געהאַט אין זיך, האָט ער די ווייטיקן אַריבערגעטראָגן און ניט אַרויסגעוויזן אַפֿילו קיין סימן פֿון שוואַכקייט. ער האָט זיך ניט געבויגן, ווען מ'האָט מיט די ריטער געדורשעט זיין זייב. ער האָט די גאַנצע צייט די אויגן געהאַלטן אָפֿן און די ציין פֿאַרקריצט. און פֿונקט ווי דער מוט פֿון די חשמונאים פֿון אַ מאָל וואָלט איצט צו אים מיט אַ מאָל געקומען, האָט ער זיך אין מיטן לויפֿן געגעבן אַ שטעל אָפֿ און פֿאַרשייגנדיק די הענט אויף דער ברוסט, האָט ער זיין פֿיניקער צוגעוואָרפֿן אַ בליק, וואָס האָט אין זיך געהאַט אַ וועלט מיט פֿאַראַכטונג.

דאָס האָט ביי דעם מאַן מיטן פנים פֿון אַ רוצח אַרויסגערופֿן נאָך מער רציחה, און ער האָט מיט נאָך מער פעס אַנגעהויבן דרעשען מיט ריטער דאָס זייב פֿון דעם געפֿאַלענעם ייִדישן קיניג. אַבער אַנטיגאָנוס דער חשמונאי האָט זיך גע-שטאַרקט, זיך ניט צוגעהערט צו די געשרייען פֿון דעם פֿיניקער, ער זאָל לויפֿן אַרום און אַרום ווי אין אַ ראָד. מיט די הענט פֿאַרשייגט אויף דער ברוסט איז ער אַלץ אויף איין אָרט געשטאַנען, און אַלע מאָל, ווען ער האָט אויפֿן הויזן זייב די ריטער דערפֿילט, האָט ער דעם שאַרפֿן ווייטיק אין זיך דערשטיקט און זיין

פנים האָט נאָך מער פֿאַראַכטונג אויסגעדריקט. און אזוי איז ער געשטאַנען ביז די פּוּחוֹת האָבן זיך בײַ אים אויסגעפֿאַזט און ער איז אומגעפֿאַלן אויף דער ערד.

ווען מ'האַט אים דערמינטערט און ער האָט די אויגן געעפֿנט, האָט ער זיך אָנגעטאַן אַ כּוּח צו רעדן און ער האָט צו די באַוואַפֿנטע זײַט געזאָגט:

— גיט איבער מאַרק אַנטאַגן אין מײַן נאַמען, אַז דערמיט וואָס ער האָט געהייסן דרעשען מיט ריטער דאָס זײַב פֿון אַ ייִדישן קיניג, וואָס שטאַמט פֿון די חשמונאים, האָט ער מיך ניט באַדיידיקט; ער האָט זײַן אייגענעם נאַמען מיט שאַנד באַדעקט. דורות וועלן אַוועק און זײַן אייגן פֿאַלק וועט זיך שעמען דערמיט, וואָס ער האָט צו מיר געטאַן ...

עס איז אים געווען שווער צו רעדן. די ווערטער זענען בײַ אים פֿון מויל אַרויסגעקומען אַזוי, אַז מ'האַט זיי קוים געקענט הערן. עס האָט אים אויסגעפֿעלט אַטעם און די ציין אין מויל האָבן בײַ אים געציטערט. אָבער מיט די אַלע פּוּחוֹת, וואָס זענען אים נאָך געבליבן, האָט ער זיך אָנגעשטרענגט, און ער האָט צוגעגעבן נאָך עפעס, וואָס ער האָט געמוזט אַרויסזאָגן:

— און הורדוסן דעם אדומי גיט איבער — האָט ער פֿון צווישן די ציין די ווערטער אַרויסגעבראַכט — אַז מײַן בלוט וועט פֿאַלן אויף זײַן קאַפּ! ..

מער האָט ער גאַרניט געזאָגט און גאַרניט גערעדט. און פּונקט אזוי ווי ער האָט צוגעשלאָסן דאָס מויל און מער גאַרניט געוואָלט רעדן, אזוי האָט ער צו־געשלאָסן די אויגן און מער די לײַכט פֿון דער וועלט שוין ניט געוואָלט זען. מיט פֿאַרמאַכטע אויגן האָט ער זיך געפֿאַזט פֿירן צו דער קלאַץ, וואו דער תּליוֹן מיט דער גרויסער האַק האָט שוין געוואַרט אויף אים. און שפּעטער האָט דער תּליוֹן דערציילט:

— קיין איין קוויטש האָט מען פֿון אים ניט געהערט ... ער איז שוין געווען טויט נאָך איידער מ'האַט אים דעם קאַפּ אָפּגעהאַקט ...

און ווען מע האָט הורדוסן אין אַנטיוכיאַ איבערגעגעבן, אַז אַנטיגאָנוס איז שוין טויט, האָט דאָס פנים זיך בײַ אים צעשטראַלט פֿון פֿרייד. אָבער באַד איז אים מיט אַ מאַר געוואָרן שרעקלעך אומעטיק אויפֿן האַרצן.

ער האָט געוואָלט זײַן פֿריידעך, אָבער ער האָט ניט געקענט ...

און ער האָט אַזײַן ניט געוואוסט, פֿאַר וואָס ער קען זיך ניט פֿרייען דערמיט, וואָס זײַן גרעסטער שוואַ איז שוין טויט ...

די אַלע איינצלהייטן, וואָס מע האָט אים איבערגעגעבן וועגן דעם, ווי אזוי מע האָט אַנטיגאָנוסן געפֿיניקט, האָבן בײַ אים גאַר אַרויסגערופֿן פּונקט אַ פֿאַר־קערטן געפֿיל פֿון דעם, וואָס ער האָט געוואָלט האָבן ...

די לעצטע ווערטער פֿון דעם חשמונאי, אַז זײַן בלוט וועט פֿאַלן אויף זײַן קאַפּ, האָבן אים ניט געפֿאַזט רוען ...

עס איז אויף אים פֿלוצלינג אָנגעפֿאַלן אַזאַ מורא, אַז ער האָט זיך פֿון איר גאַר אין ערגעץ ניט געקענט באַהאַלטן ...

פֿון אַרץ וואָס מע האָט אים דערצייטט וועגן דעם, ווי אַזוי אַנטיגאָנוס האָט זיך געהאַלטן פֿאַרן טויט און ווי ער האָט אָפּגעגעבן די נשמה דעם באַשעפֿער, איז ביי אים אויסגעקומען, אַז דער חשמונאי איז שטידערהייט אפֿשר גאָר געווען אַ הייליקער און אַז ס'קען זײַן, אַז זײַן טויט איז געווען בלויז אַ טייל פֿון אַ שטיח, וואָס ס'איז אים געגעבן געוואָרן דורכצופֿירן אין לעבן. ער האָט אַ סך געטראַכט וועגן דעם. און ער איז פֿון אַנטיוכיאַ אַוועק צוריק קיין ירושלים מיט זייער אַ שווער געמיט...

ער האָט זיך געשראַקן, דער נײַער קיניג פֿון יהודה. ער האָט מורא געהאַט, און גאָר אַזײַן ניט געוואוסט פֿאַר וואָס, און אין דער זעלבער צײַט האָט ער אויך געפֿילט ווי דער כּעס ברענט אין אים און ער איז גרייט וועלען גאַנצע אומצור־ברענגען צו פֿאַרטרייבן די מורא פֿון זיך...

צווייטער טייל

אין אימפעט פֿון נקמה

א

ינף און דרײַסיק יאָר איז הורדוס אַלט געווען, ווען ער איז אַרויף אויפֿן טראַן און איז געוואָרן דער קיניג פֿון יהודה. מרים איז געווען מיט צווערף יאָר יינגער פֿון אים.

און קיינער אין לאַנד האָט ניט געגלויבט, אַז די יונגע קיניגין, וואָס שטאַמט פֿון דער חשמונאים־משפּחה, האָט טאַקע ווירקלעך ליב דעם קיניג הורדוס, דעם אדומי; פֿון מויל צו מויל האָט מען אין ירושלים און אויך אין די אַנדערע שטעט פֿון לאַנד איבערגעגעבן, אַז הורדוס האָט מרימען מיט גוואַלד געצוואונגען חתונה צו האָבן מיט אים. און ס׳האָבן זיך אויך געפֿונען אַזעלכע, וואָס האָבן פֿאַרשפּרייט קלאַנגען, אַז די שיינע, יונגע קיניגין גייט שטענדיק אַרום אין הויף אַ פֿאַר־וויינטע; זי איז דאָרטן ווי אַ געפֿאַנגענע, און זי באַוויינט דעם שרעקלעכן טויט פֿון אַנטיגאָנוס דעם חשמונאי, און זי קלאַגט אויף דעם אונטערגאַנג פֿון דער גאַנצער משפּחה, וואָס האָט אַ מאָל געמאַכט גרויס דעם נאָמען פֿונעם ייִדישן פֿאַרק... פֿאַרק...

— מיט בלוט און פֿניער און וואַלקנס רויך איז הורדוס קיין ירושלים אַרײַן!
— רויים האָט אים מיט געוואַלד אויף אונדז אַרויפֿגעצוואונגען!
— ער האָט אונדזער מלחמה פֿאַר פֿרייהייט אין טיכען בלוט דערטרונקען!
אזוי האָבן מענטשן גערעדט צווישן זיך; אָבער אַלץ אין דער שטיף, וועלן קיינער האָט ניט געהאַט דעם מוט די שַנאה צו הורדוסן אַרויסווייזן אַפֿן. די מורא איז שטענדיק געהאַנגען איבערן קאַפּ. און מענטשן האָבן זיך געהיט מיט אַ וואַרט, און יעדער איינער האָט זיך געשראַקן, עס זאָל נאָך אויף אים קיין חשד ניט פֿאַלן. אזוי גלייך פֿון אַנהויב אָן.

אָבער וויפֿל מע האָט זיך ניט געהיט, האָט דאָס אַלץ ניט געהאַלפֿן. הורדוס האָט בחוש באַלד דערפֿיילט די גרויסע שַנאה צו זיך, און אַפֿילו ווען ער האָט אין ערגעץ קיין סימן פֿון איר ניט באַמערקט אַפֿן, האָט ער דאָך געזען, ווי זי גראַבט טיף שטידערהייט. ער האָט דאָס געזען אין די קאַלטע בליקן, מיט וועלכע דאָס פֿאַרק האָט אים באַגעגנט, ווען ער איז צוריק פֿון אַנטיוכיאַ געקומען. ער האָט דאָס געפֿילט אין דער פֿאַרגליווערטער שטידקייט, וואָס האָט די גאַסן פֿון ירושלים אַרומגעכאַפט אַלע מאָל, ווען ער האָט זיך דאָרט מיט מרימען באַוויזן, און ווען עס האָט פֿאַר אים אַלץ מער און מער אַנגעהויבן ווערן קלאַר, אַז די האַפֿענונג

צו געווינען חן אין די אויגן פֿונעם פֿאַרק דורך דעם, וואָס אַ טאַכטער פֿון דער חשמונאים־משפּחה איז געוואָרן זיין ווייב, איז געווען אומזיסט, האָט ער דאָס גאַנצע פֿאַרפֿלייצט מיט זינע אויסשפּירער און דאָן איז שוין ניט אַוועק קיין איין טאָג, אַז זיי זאָגן אים ניט צושטעלן אַ צעטל פֿון מענטשן, וואָס האָבן זיך דאָ אַדער דאָרט אַרויסגעכאַפט מיט אַ וואָרט קעגן אים.

אומעטום זענען זיי געווען פֿור, די אויסשפּירער, וואָס הורדוס האָט צעשיקט איבערן פֿאַנד; זיי האָבן זיך פֿאַרשטעלט פֿאַר פּאַסטעכער, פֿאַר ערד־אַרבעטער, פֿאַר סוחרים, פֿאַר אַרעמע וואַנדערער, וואָס קומען פֿון ווינט און גייען ווינטער. אויף די פֿעלדער, אין די ווינגערטנער, אין די הויזער און אויף די גאַסן — אומעטום האָבן זיי זיך צוגעהערט צו דעם, וואָס אַנדערע רעדן וועגן הורדוס, און באַדן נאָך דעם האָט מען אַנגעהויבן הערן, ווי דאָ און דאָרט האָט מען אַבן־וואוינער פֿון שטעט און דערפֿער אויף די גאַסן געכאַפט, און זיי אין די תּפֿיסות פֿאַרשפּאַרט. עס איז שוין אויך קיין נישט ניט געווען, אַז מ'זאָג מענטשן אין מיטן דער נאַכט פֿון די געפֿעגערס אַרויסשדעפּן און זיי ערגעץ אַוועקפֿירן און קיינער זאָג דערנאָך ניט וויסן, וואָס מ'האַט מיט זיי געטאָן און וואָס ס'איז פֿון זיי געוואָרן.

פֿון די באַריכטן און מסירות, וואָס זינע אויסשפּירער האָבן אים געבראַכט פֿונעם גאַנצן פֿאַנד, איז פֿאַר די אויגן פֿון דעם קיניג הורדוס אויסגעוואַקסן אַ מורא, וואָס האָט אים פֿאַרפֿאַלגט טאָג ווי נאַכט; עס איז ביי אים שוין גאַר קיין צווייפֿל ניט געווען, אַז ער קען דאָ קיין מאָס מיטן פֿעבן ניט זיין זיכער, ווייל ווען ס'איז וועט געמאַכט ווערן אַ פֿאַרשווערונג און מ'וועט אים דערהרגענען. און וואָס גרעסער עס איז געווען זיין מורא, אַלץ שטאַרקער האָט זיך אין אים צעברענט דער פֿאַרפֿאַנג אַרויפֿצואוואַרפֿן אַ פּחד אויף אַנדערע.

ער האָט בשום אופֿן ניט געקענט פֿאַרשטיין, פֿאַר וואָס דאָס פֿאַרק איז אַזוי שטאַרק קעגן אים אַפֿילו איצט, ווען ער זיצט שוין אויפֿן טראָן און ווען ס'דאַרף שוין פֿאַר אַדעמען זיין קלאָר, אַז די פֿעצטע פֿון די חשמונאים זענען געווען ניט מער ווי צעפֿוילטע צווייגן, וואָס האָבן זיך פֿון אַ בוים אָפּגעבראַכן און אַז דער איינציקער שטאַרקער מענטש, וואָס קען פֿירן די מלוכה אין יהודה, איז ער און ניט קיין אַנדערער. ער איז געווען ביי, פֿאַר וואָס מע זעט ניט אין אים דעם גניסט פֿון דער ניער צייט. עס איז אים געווען אַ פֿאַרדרוס. דער כּעס האָט אין אים געברענט. און אַדע מאָל, ווען ער האָט צו מרימען גערעדט וועגן דעם, וואָס ער וויל אויפֿטאָן פֿאַרן פֿאַרק און וואָס ער טראַכט וועגן אויפֿבויען דאָס פֿאַנד, וואו די יאָרן פֿון מלחמה האָבן דעם חורבן געמאַכט אַזוי גרויס, איז ער אַרויסגע־קומען אַלץ מיט די זעלבע טענות, אויף וועלכע זי האָט אים קיין באַשטימטן ענטפֿער ניט געקענט געבן:

— פֿאַר וואָס פֿאַרשטייען זיי מיך ניט? פֿאַר וואָס קוקן זיי אויף מיר ווי אויף איינעם, וואָס איז ניט פֿון אייגענעם שטאַם? פֿאַר וואָס רופֿן זיי מיך אַלץ „דער קנעכט פֿון אדום“ אַדער „האַלבער ייד“? איך בין ניט קיין האַלבער ייד; איך בין אַ גאַנצער ייד! שוין באַדן הונדערט יאָר זינט יוחנן־הורקנוס, אַ ייִדישער קיניג פֿון דער חשמונאים־משפּחה, האָט אַינגענומען אדום און אַרויפֿ־געצוואונגען דעם ייִדישן גרויבן אויפֿן באַזיגטן פֿאַרק... נאָך דאָן האָט מײַן

משפחה דעם גלויבן פֿון ייִדישן פֿאָלק אָנגענומען און איך בין ניט קיין פֿרעמ־
דער!.. איך בין געבוירן געוואָרן אַ ייד!.. איז פֿאַר וואָס האָבן זיי מיך אַזוי
פֿינט?..

און מרים האָט אים דערויף אַלע מאָל דעם זעלבן ענטפֿער געגעבן:
— זיי גוט צום פֿאָלק, הורדוס. ווייז אַרויס דיין גנאָד צו אַלעמען. הערש
מיט חסד און רחמנות, און דאַן וועט די שנאה פֿון זייערע הערצער פֿאַרשווינדן
און זיי וועלן דיך אָנהייבן ליב האָבן ווי דו פֿאַרדינסט. נאָר מיט חסד און גנאָד
ער האָט זיך אָנגעטאַן אַ כּוח אויסצוהערן אירע רייד געדולדיק, ווען זי האָט
מיט אים אַזוי גערעדט. דאָס איז אים געווען שווער, ווייל פֿון די באַריכטן, וואָס
זינען אויסשפירער האָבן אים צוגעשטעלט, האָט ער די פֿאַגע אין פֿאַנד גאָר מיט
אַנדערע אויגן געזען, און ער האָט געהאַט גרויסע ספֿקות אין דעם, צי ער וועט
מיט גוטן עפעס קענען אויספֿירן. און שפעטער, ווען עס האָט אָנגעהויבן ווערן
נאָך ערגער, האָט ער שוין אין גאַנצן דאָס געדולד פֿאַרלוירן. און ווען ער האָט
זיך דערויף פֿאַר מרימען געקלאָגט, און זי האָט ווידער אָנגעהויבן רעדן וועגן
דעם, ווי מע דאַרף הערשן מיט חסד און אַרויסווייזן גנאָד צום פֿאָלק, האָט ער
זיך מיט אַ מאָל צעשריגן אויפֿן קול:

— ניין, ניט מיט גנאָד דאַרף מען הערשן איבער זיי, נאָר מיט אַ שטאַרקער
האַנט און מיט אַן אויסגעשטרעקטן אַרעם!.. אויסראַטן און פֿאַרטייליקן דאַרף
מען זיי, די אַלע, וואָס פֿאַרשטייען ניט און וואָס שטעלן זיך מיר אָנטקעגן!..

ב

באַרד נאָך דעם האָט זיך אין ירושלים אָנגעהויבן אַ ציט, ווען טעג
און נעכט האָבן זיך אין איין גרויסן פֿלאַנטער פֿון שרעק און גרויף צונויפֿגע-
דרייט. עס איז ניט אַוועק קיין איין פֿרימאַרגן, אַז מע זאָל ניט הערן וועגן מענטשן,
וואָס מע האָט ביי נאַכט פֿון די געלעגערס אַרויסגעשליפעט; דאָס צעטל מיט
נעמען פֿון די וואָס זענען געשטאַנען אונטער חשד, אַז זיי האָבן אין די צייטן פֿון
קריג געהאַלטן מיט די חשמונאים, איז וואָס אַ מאָל געוואָרן אַלץ גרעסער און
גרעסער; הורדוס אַיינ האָט דאָס צעטל פינקטלעך דורכגעקוקט. מיט דער היפֿף
פֿון זינען אויסשפירער האָט ער אויסגעפֿונען, וואָס די אַלע מענטשן האָבן געטאַן,
ווען אַנטיגאָנוס האָט קעגן אים אַ מלחמה געפֿירט. און אויף זיין באַפֿעל האָט
מען זיי אין די תּפֿיסות פֿאַרשפּאַרט און דאַרט האָט מען אַ סך פֿון זיי פֿאַרפֿינגיקט
צום טויט.

דעם גרעסטן צאַרן זינעם האָט הורדוס אויסגעלאָזט צו די צדוקים, ווייל
ער האָט געוואוסט, אַז זיי האָבן געהאַלטן מיט אַנטיגאָנוס דעם חשמונאי. פינף
און פֿערציק פֿון די אָנגעזעענסטע צווישן זיי אין ירושלים האָט ער פֿאַרמשפּט
צום טויט, און אויף די אַנדערע האָט ער אָנגעוואָרפֿן אַזאַ מורא, אַז קיינער פֿון
זיי האָט זיך אין ירושלים מיטן לעבן ניט געפֿילט זיכער. און ווער עס האָט נאָר

געקענט, איז בני נאכט אַנטלאָפֿן וואוהין די אויגן האָבן אים נאָר געטראָגן, און זיי האָבן זיך באַהאַלטן אין די וועלדער און אויך אין די גריבער און היילן צווישן די בערג.

אַלע וועגן און שטעגן זענען געווען פֿול מיט אַנטלאָפֿענע. עס זענען אַנטלאָפֿן אַזעלכע, וואָס האָבן זיך טאַקע געפֿילט שוידיק. און עס זענען אויך אַנטלאָפֿן אַזעלכע, וואָס זענען אין קיין זאך שוידיק ניט געווען. די מורא האָט אַזעמען געטריבן פֿון איין אַרט אויפֿן אַנדערן; מענער האָבן איבערגעלאָזט זייערע ווייבער און קינדער און זענען אַנטלאָפֿן אַליין ניט-וויסנדיק וואוהין; מע האָט זיך געיאָגט ווי פֿון אַ בייזן שונא, וואָס האָט זיך פֿאַרפֿייגט אַפֿי און אַזעמען אויסצוראַטן און פֿאַרטייליקן. און אין יענער צייט האָט מרים גאַנצע טעג זיך אַרומגעדרייט איבער אַלע חדרים פֿון הויף ווי אַ פֿאַרלוירענע. ווען זי האָט דערזען הורדוס אין אימ-פעט פֿון נקמה שוין נאָכן נצחון, איז אויף איר אויך אַ פֿחד אַנגעפֿאַלן, און נאָך מער דערשראָקן האָט זי זיך, ווען זי האָט דערזען, ווי אַלע מאָל ווען זי פֿראוואַט אים אַינגעמען מיט גוטן און שטיין זיין צאָרן, פֿאַרפֿירט ער דאָס געדולד אויס-צוהערן אירע רייד, און ניט-אַרויסרעדנדיק קיין וואָרט, גייט ער זיך אַוועק...

מער ווי צו אַלע אַנדערע מענטשן אין הויף איז דער קיניג הורדוס דאָן געשטאַנען נאָענט צו קאָסטאַבאַרן, וועלכער איז פֿונקט ווי ער אויך געווען אַן אדומי און אויך פֿונקט אַזוי גרויזאַם ווי ער. אים האָט ער גוט געקענט נאָך פֿון דער מלחמה מיט חזקיהו אין די בערג פֿון גליץ און אים האָט ער איצט אין הויף אַלע באַפֿעלן איבערגעגעבן, און יענער האָט זיי פֿינקטעך דורכגעפֿירט און געהאַט פֿאַרגעניגן פֿון דעם, וואָס הורדוס האָט אים אַזוי הויך דערהויבן, ווען ער איז נאָכן גרויסן נצחון אַרײַן אינעם אימפעט פֿון נקמה.

— דאָס איז דער בעסטער וועג זיך צו באַפֿעסטיקן אין דער מאַכט — האָט קאָסטאַבאַר הורדוס אונטערגעגעבן מוט — נקמה אין די שונאים! אַנדערש וועט מען קיין מאָל ניט קענען אַינשטעלן קיין אַרדענונג אין יהודה...

עס איז ניט אַוועק קיין איין טאָג, אַז קאָסטאַבאַר זאָר הורדוס ניט איבער-געבן אַפֿי, וואָס ער און זינע פֿינט האָבן אַרויסגעקראָגן פֿון די מענטשן, וואָס מע האָט אין די תּפֿיסות געפֿיניקט. ער האָט דאָס דערציילט מיט פֿאַרגעניגן, קאָסטאַבאַר דער אדומי. דאָס רויטע, פֿולע פנים זינען האָט בני אים געשיינט פֿון פֿרייד און ער איז דערביי געשטאַנען אַזוי ווי ער וואָלט די גאַנצע צייט אַרויס-געקוקט אויף נאָך און נאָך באַפֿעלן צו נעמען נקמה אין נאָך און נאָך מענטשן... — און איצט, וואָס ווייטער? — האָט ער אין אַזעלכע פֿאַלן הורדוס גלייך אין די אויגן אַריינגעקוקט און עס האָט אים שטאַרק הנאה געטאָן, וואָס אין דעם פֿאַרלאָזט זיך הורדוס אויף קיינעם ניט אַזוי פֿיל ווי אויף אים.

און הורדוס האָט פֿאַר אים אַלע מאָל שוין געהאַט פֿאַרטיק אַ באַפֿעל. אויך דעם באַפֿעל צו באַשטראָפֿן מיטן טויט די ריכטער פֿון סנהדרין האָט הורדוס איבערגעגעבן קאָסטאַבאַרן דורכצופֿירן, ווייל אויף אים האָט ער זיך אין דעם מער ווי אויף אַלע אַנדערע געקענט פֿאַרלאָזן. אויף זיי, אויף די ריכטער פֿון סנהדרין, האָט ער געטראָגן אַ פעס נאָך פֿון יענער צייט, ווען זיי האָבן אים געוואָלט משפטן פֿאַרן טויט פֿון חזקיהו הגלילי. ער האָט דאָס אַפֿי ניט געקענט

פֿאַרגעסן, און אין זיין צאָרן, וואָס האָט זיך אַלץ ניט געקענט אינשטיף, פונקט ווי די מורא, אַז ער קען נאָך אַלץ ניט זיין זיכער מיטן טראָן אין יהודה, האָט זיך ניט געלאָזט דערשטיקן, האָט ער ביז געשריגן אויפֿן קול:

— אויסראַטן דאַרף מען זיי אַלע, די ריכטער פֿון סנהדרין! אויסראַטן ביז איינעם!..

און ווי ער האָט אַזוי געהאַלטן אין שרײַען, האָט ער זיך אַליין איבערגע-
שלאָגן אין מיטן און אָנגעהויבן רעדן גאָר אַנדערש:

— נאָר איינעם דאַרף מען שווינען. נאָר איינעם פֿון זיי דאַרף מען דאָס
לעבן שענקען...

און ער האָט אָנגערופֿן דעם נאָמען פֿונעם אַלטן ריכטער שמעיה...
דווקא אים, דעם איינציקן ריכטער, וואָס האָט דאָן אויפֿן משפט געהאַט
דעם מוט זיך אים צו שטעלן אַנטקעגן, האָט דער גרויזאַמער קיניג געהייסן
שענקען דאָס לעבן, און ווי ער וואָלט איצט געדאַרפֿט ענטפֿערן אויף אַ פֿראַגע,
וואָס מע האָט אים געקענט שטעלן, אָבער מע האָט אים דאָך ניט געשטעלט, האָט
ער אָנגענומען קאָסטאַבאַרן אונטערן אַרעם און מאַכנדיק עטלעכע שפּאַן אין
איינעם מיט אים, האָט ער געזאָגט:

— נאָך איצט שטייט ער מיר אַזוי קלאָר פֿאַר די אויגן, דער אַלטער ריכטער
שמעיה, און איך קען אים ניט פֿאַרגעסן!.. אַ קלייניקער אַזאַ, אָבער — אַ כוח,
אַ גרויסער כוח...

אויך מרימען האָט ער דאָס זעלבע געזאָגט, ווען ער האָט מיט איר וועגן
דעם אַלטן ריכטער שמעיה גערעדט:

— גלויב מיר, ליבסטע מיינע — האָט ער זי פֿאַרויכערט — אַז איך קען
אַרויסווייזן גנאָד אויך, אָבער נאָר צו אַזעלכע, וואָס פֿאַרדינען דאָס... צו שונאים
אויפֿן לעבן דאַרף מען ניט זיין גנעדיק. און געדענק, ליבסטע מיינע, אַז די, וואָס
זענען קעגן מיר, זענען אויך קעגן דיר. מיינע שונאים זענען איצט שוין אויך
זיינע שונאים און דו דאַרפֿסט דעריבער שוין פונקט ווי איך וועלן, אַז מע זאָל
זיי אויסראַטן און פֿאַרטייליקן...

וויפֿל מרים האָט אים ניט געבעטן, אַז אויך צו די אַנדערע ריכטער פֿון
סנהדרין זאָל ער אַרויסווייזן זיין גנאָד, האָט זי דאָס ביי אים ניט געקענט פּוועלן.
אין אימפעט פֿון נקמה האָט ער אַפֿילו איר ניט געקענט נאָכגעבן. דאָס איינציקע,
וואָס זי האָט ביי אים דעמאָלט אויסגעפֿירט איז געווען, אַז אויך דעם ריכטער
אַבטליון, דעם אַב־בית־דין פֿון סנהדרין, זאָל ער אַרויסווייזן זיין גנאָד און אים
שענקען דאָס לעבן.

דאָס אויסראַטן די ריכטער פֿונעם סנהדרין האָט דעמאָלט ביי
אַלעמען גרויס צאָרן אַרויסגערופֿן, אָבער קיינער האָט זיך דאָך ניט דערוועגט
דעם צאָרן אַפֿן אַרויסצואווייזן. אַפֿילו רעדן וועגן דעם אין דער הויך האָט מען

מורא געהאַט. אין גאַנץ יהודה איז די שרעק ביי אַלעמען געהאַנגען איבער די קעפּ און אומעטום האָט דער פּחד אַזוי געשטיקט, אַז ס'איז שווער געווען דעם אַטעם צו כאַפּן. אויף הורדוסעס באַפֿעל, האָט קאַסטאַבאַר דאָן איבערן גאַנצן לאַנד אָנגעהויבן עפעס אַזאַ ווילדן געיעג אויף אַלץ און אויף אַלעמען, אַז קיינער האָט שוין מער מיטן לעבן ניט געקענט זיין זיכער. אויף וועמען עס איז נאָר געפֿאַלן עפעס אַ חשד, האָט מען אים גלייך געכאַפט און אים פֿאַרשפּאַרט אין געפֿענקעניש און אַ סך האָט מען פֿאַרמשפּט צום טויט און זיי פֿון דער וועלט אומגעבראַכט. און נאָך דעם ווי הורדוס האָט אָנגעפֿירט די אוצרות פֿון דער מלּוּכה מיט דעם גאַלד און זילבער פֿון די, וואָס ער האָט געהייסן פֿאַרמשפּטן צום טויט, און אויך פֿון די, וואָס זענען פֿון יהודה אַנטלאָפֿן, האָט ער פֿון בבל געבראַכט עפעס איינעם אַ חננאל און אים געמאַכט פֿאַרן כּהן־גדול אין בית־המקדש.

קיינער אין ירושלים האָט ניט געוואוסט, ווער ער איז, דער חננאל פֿון בבל, און קלאַנגען האָבן זיך אַרומגעטראָגן, אַז ער שטאַמט גאַרניט פֿון קיין כּהנים־משפּחה און אַז ער איז בכלל ניט ראָוי צו טראָגן אויף זיין קאַפּ די קרוין פֿון דער כּהונה. אָבער הורדוס האָט געהייסן אויסרופֿן, אַז חננאל שטאַמט פֿון דער משפּחה פֿון אַהרן כּהן און אַז ער איז ראָוי צו זיין דער כּהן־גדול. און אַזוי איז דאָס געבליבן.

הורדוס אַליין האָט אויך ניט געוואוסט, ווער ער איז, דער חננאל פֿון בבל. אָבער אין דעם האָט ער זיך אין גאַנצן פֿאַרלאָזט אויף זיין פֿרענד מענעלעוס, אַ פֿאַרגריכישטער ייד, זייער אַ רייכער, וואָס איז געקומען צו אים פֿון סיריע. יענער האָט פֿאַר אים דעם פֿרעמדן פֿאַרגעשטעלט ווי זינעם אַ נאָענטן קרובֿ פֿון בבל און געבעטן, אַז מע זאָל אים מאַכן פֿאַרן כּהן־גדול אין בית־המקדש. און אים, דעם גרויסן נגיד, וואָס האָט אים ניט איין מאָל אַרויסגעהאַלפֿן מיט געלט אין די יאָרן, ווען ער האָט געפֿירט מלחמה אַקעגן אַנטיגאָנוסן דעם חשמונאי, האָט ער ניט געקענט אָפּזאָגן...

און מענעלעוס האָט געוואוסט ווי דאָס צו שעצן. ער האָט הורדוסן מיט טייערע מתנות באַלוינט און הורדוס האָט אים דערפֿאַר דערהויבן אין דער מלּוּכה; ער האָט אים געמאַכט פֿאַר איינעם פֿון זינע ראַטגעבער און אין הויף איז ער געווען צווישן די, וואָס זענען אויף אַלע סעודות געזעסן ביים טיש לעבן קיניג, און אַלע מאָל, ווען מ'האַט געדאַרפֿט באַשטימען אַ מענטשן אויף אַ הויכן פּאַסטן, האָט דער קיניג מיט אים זיך באַראַטן, און ער איז געווען דער, וואָס האָט די פּאַסיקע מענטשן צוגעקליבן, און זיין עצה איז געווען:

— פֿאַר די וויכטיקסטע פּאַסטנס אין דער מלּוּכה זאָל דער קיניג ניט נעמען קיין יידן פֿון יהודה, נאָר פֿון אַנדערע לענדער. דאָס וועט זיין זיכערער, ווייל אין יהודה איז יעדער ייד געניגט צו האַלטן שטיצעהייט מיט די חשמונאים...

און ער האָט שטענדיק געהאַט וועמען פֿאַרצושלאָגן פֿאַר אַ וויכטיקן פּאַסטן אין דער מלּוּכה; ער האָט אין יעדן לאַנד אַזעלכע מענטשן געהאַט, און זיי זענען אַלע געווען קרובים פֿון יענע, מיט וועמען ער האָט יאָרן לאַנג גרויסע מסחרים געפֿירט...

שטידערהייט האָט מען אין הויף געלאַכט פֿון אים, פֿון דעם פֿאַרגריכישטן יידן מענעלעאוס, ווייל געווען איז ער אַ נידעריקער אין וואַקס, אַ דיקער, מיט קורצע פֿיסלעך, וואָס באַוועגן זיך צו שנעל, און דאָס קול איז ביי אים געווען דין, וויבעריש קוויטשיק. און ווען ער האָט גערעדט, האָט זיך געדאַכט, אַז ער האָט עס, דאָס דאָזיקע קול זינס, ביי עמעצן געבאַרגט און ער היט עס אָפּ עס זאָל זיך נאָך ניט אָפּנוצן צו שנעל. מ'האַט אויך געלאַכט פֿון דעם, וואָס ער עסט צו פֿיל. אָבער אין די אויגן האָט קיינער פֿון אים ניט געלאַכט און אָפֿילו די, וואָס האָבן אים שטאַרק פֿינט געהאַט, האָבן אים אַ סך פֿכוד אָפּגעגעבן און אים גע- צויבט, ניט נאָר פֿאַר זיין עשירות, נאָר אויך פֿאַר זיין קלאַגשאַפֿט.

אויך הורדוס האָט געצויבט זיין קלאַגשאַפֿט. און איין מאַל, ווען ער האָט וועגן אים גערעדט מיט די, אויף וועמען ער האָט געהאַט אַ חשד, אַז זיי זענען פֿון יענע, וואָס זאַכן פֿון אים שטידערהייט, האָט ער געזאָגט :

— עס איז אמת, ער איז ניט פֿון די, וואָס קענען איבערראַשן מיט זייער אויסזען, מיט זייער געשטאַלט. ער איז אויך ניט פֿון די, וואָס קענען פֿאַרשטעלן אַנדערע מיטן גלאַנץ פֿון זייערע קלאַגע רייד; ער איז אָבער דאָך איינער פֿון די קלאַגסטע מענטשן, וואָס מיר האָבן דאָ אין הויף...

דער גרויסער נגיד מענעלעעוס האָט געוואוסט, אַז דער קיניג האַלט פֿון אים, און ער האָט זיך שטאַרק איבערגענומען דערמיט און ער האָט דאָס אויס- גענוצט פֿאַר די גרויסע מסחרים, וואָס ער האָט געפֿירט אין יהודה און אין אַנ- דערע לענדער. און נאָך מער געהויבן ביי זיך איז ער געוואָרן, ווען הורדוס האָט אים אויסגעקליבן צו פֿאַרן קיין בבל און ברענגען פֿון דאָרט צוריק קיין ירושלים דעם אַלטן הורקנוס, וועלכער איז פֿריער געווען דער קיניג פֿון יהודה. מענעלעעוס איז כֿתחילה געווען איבערראַשט.

— דער קיניג וועט מיר פֿאַרגעבן — האָט ער מיט זיין וויבעריש-קוויטשיק קולכל אָנגעהויבן — אָבער מײַן עצה וואַלט געווען, אַז מ'זאָל אַהער דעם אַלטן הורקנוס צוריק ניט ברענגען. דאָס פֿאַרק אין ירושלים וועט דערזען דעם געווע- זענעם קיניג און פֿהן-גדול פֿון די חשמונאים און מ'וועט ווידער טראַכטן דערפֿון, אַז ער דאַרף זיצן אויפֿן טראָן. זאָל דער קיניג בעסער זיך גוט באַטראַכטן און ער וועט אַנזען, אַז איך בין גערעכט.

— איך האָב זיך שוין גוט באַטראַכט — האָט הורדוס מיט אַ שמייכל אויף די לייפֿן אים געענטפֿערט — דעם אַלטן הורקנוס קען איך גוט. אַ סכּנה פֿאַר מיר און פֿאַר מײַן טראָן קען ער אַפֿשר זיין, ווען ער געפֿינט זיך אין אַן אַנדער לאַנד. דאָרט קען אַ מאַל נאָך קומען אַ צינט, ווען ס'וועט זיך לוינען אַן אַנדער מלוכה אָנצוהייבן אַ מלחמה קעגן רויים, און אים, דעם אַלטן פֿון די חשמונאים, קען מען נאָך אַנירעדן, אַז ער זאָל פֿאַדערן צוריק זינע רעכט אויפֿן טראָן פֿון יהודה, אויב דאָס וועט זיך נאָר לוינען יענער מלוכה, וואָס וועט אויפֿהייבן אַ שווערד קעגן רויים. און דאָס וועט שטעלן אין אַ סכּנה מײַן טראָן אין יהודה; עס וועלן ווידער אָנהייבן גיין מחנות אויף ירושלים; די שוואַנים פֿון אינעווייניק און פֿון דרויסן וועלן ווידער אויפֿהייבן די קעפֿ, און בלוט — בלוט פֿון אייגענע און בלוט פֿון פֿרעמדע — וועט זיך ווידער גיסן אין די גרענעצן פֿון יהודה. דאָס אָנצו- צע

לאַנד וועט ווידער אַרײַנגעצויגן ווערן אין אַ מלחמה. און דאָס וויל איך ניט! ..
דאָ אין ירושלים, וועל איך אַזײַן קענען האַלטן אַן אויג אויף דעם אַלטן הורקנוס.
דאָ וועט ער פֿאַר מיר קיין ספּנה קיין מאַל ניט קענען זײַן.

מענעלעווס האָט געמוזט צוגעבן, אַז די אויגן פֿונעם קיניג זעען ווינטער ווי
די אויגן פֿון אַן אַנדער מענטשן. און ער האָט זיך געפֿילט שטאַץ דערמיט, וואָס
דער קיניג האָט אים אַזאַ וויכטיקע שפּיחות אַנגעטרויט.

— דער באַפֿעל פֿונעם קיניג וועט פינקטלעך דורכגעפֿירט ווערן — האָט
ער געזאָגט. און דאָס מאַל האָט ער זיך פֿאַרנייגט נאָך טיפֿער ווי געוויינטלעך, און
אים איז דאָס אַנגעקומען זייער שווער, ווייל דער דיקער בויך און די קורצע
פֿיסלעך האָבן אים געשטערט אין דעם.

און שפעטער האָט הורדוס שוין געהאַט אַ גרונט צו ווייזן מרימען ווי גוט
ער איז.

— זעסטו שוין, פֿיבסטע מיינע, ווי גנעדיק איך קען זײַן — האָט ער איר
געזאָגט — ס'איז געווען איינער פֿון דער אייגענער משפּחה, וואָס האָט דײַן זיידן
הורקנוס אַזוי פֿאַרשעמט, אים שפּער פֿון דער וועלט ניט אומגעבראַכט און אים
ווייט אין אַ פֿרעמד לאַנד פֿאַרטריבן. און ס'איז איך, דער פֿרעמדער, וואָס ברענגט
אים צוריק אַהער קיין ירושלים מיט פֿבֿוד.

מרים האָט זיך ווירקלעך געפֿרייט דערמיט, וואָס ער ברענגט דעם זיידן
צוריק. זי האָט אים מיטן גאַנצן האַרצן געדאַנקט דערפֿאַר. און ווען איר מוטער
איז גראָד פֿונקט דאָן אַרײַנגעקומען, האָט זי איר מיט אַ גדולה די גרויסע בשורה
אַנגעזאָגט :

— מוטער, דער זיידע קומט צוריק! .. דער זיידע הורקנוס... אַ שלוח ווערט
אַרויסגעשיקט קיין בבל אים צו ברענגען אַהער. ..

אַבער אויף אַפֿסנסדרהס פנים האָט זיך אַפֿילו קיין סימן פֿון פֿרייד ניט גע-
וויזן ווען זי האָט דערהערט, אַז מע ברענגט איר פֿאַרטריבענעם פֿאַטער צוריק.
אַ בייזע, אַ שטרענגע איז זי געבליבן שטיין און האָט אויף הורדוסן אַפֿילו ניט
געקוקט. און הורדוס האָט געמאַכט דעם אַנשטעל, אַז ער באַמערקט גאַרניט, ווי
זי איז בייז אויף אים, און ער האָט ווינטער גערעדט וועגן דעם, ווי ער וועט דעם
אַלטן הורקנוס אַפּגעבן פֿבֿוד, ווען ער וועט קומען אַהער און ווי ער וועט אים
אַפהיטן ווי אַן אייגענעם פֿאַטער. ער האָט אויך גערעדט וועגן דעם, וואָס נאָך דעם,
ווי ער וועט שוין אַנשטעלן אַרדענונג אין לאַנד, וועט ער אַרויסווייזן זײַן גנאָד
ניט נאָר צו די אייגענע פֿון דער חשמונאים-משפּחה, נאָר אויך צו פֿרעמדע. ער
האָט אַלץ אונטערגעשטאַכן, אַז ער קען זײַן גוט, אַז ער קען זײַן גנעדיק, און
אַז דער עיקר איז נאָר, מע זאָל דאָס פֿאַרדינען און מע זאָל אַנזען, אַז זײַן וועג איז
דער ריכטיקער און מע זאָל פֿאַרשטיין, אַז איצט קומט אַ נײַע צײַט, און שפעטער,
ווען ער איז געבליבן אַזײַן, איז ער לאַנג מיט צעשפּרייטע פֿיס און מיט ברייט
צעפֿאַנטע אויגן געזעסן אויפֿן טראָן אַ פֿאַרטראַכטער. און מיט אַ מאַל האָט ער
זיך געגעבן אַ כאַפּ, ווי ער וואָלט זיך גאָר פֿלוצלינג דערמאַנט אַן אַז, וואָס
איז אים פֿרעזער אין גאַנצן אַרויס פֿון זינען, און ער האָט אַנגעהויבן שרײַען אויפֿן
קול :

— קאַסטאַבאַר ! קאַסטאַבאַר !

און ווען קאַסטאַבאַר דער אדומי איז אַרײַנגעקומען, האָט ער פֿאַר אים גע-
האַט אַ נײַעם באַפֿעל :

— אויף די מתים, וואָס מ'טראַגט אַרויס פֿון שטאָט, זאָל מען האַלטן אָן
אויג!..

קאַסטאַבאַר איז געבליבן שטיין אַ צעטומל־טער. ער האָט ניט פֿאַרשטאַנען
וואָס דאָס מיינט.

— אויף די טויטע ? — האָט ער איבערגעפֿרעגט.

— יאָ, אויף די טויטע — האָט הורדוס אים געענטפֿערט, ניט אויפֿהייבנדיק
דעם קאַפּ — אויף די טויטע... עס קען דאָך זײַן, אַז זיי דאַרט, די אַננוואוינער
פֿון ירושלים, קלייגן זיך אַרויסצופֿירן פֿון דאַנען גאַלד און זיבֿער און זיי לייגן
דאָס אַרײַן אין די מיטות פֿון די טויטע, וואָס מע טראַגט אַרויס פֿון דער שטאָט...
און דעריבער באַפֿעל איך, אַז מע זאָל יעדן מת אויפֿדעקן און זען, צי מע האָט
אין דער מיטה ניט אַרײַנגעלייגט קיין גאַלד און זיבֿער...

בײַ קאַסטאַבאַרן האָבן די שמאַלע, שפיציקע אויגן זיך ברייטער צעעפֿנט.

— איך מוז צוגעבן — האָט ער געזאָגט — אַז קיינעם אין יהודה וואָרט
אַזוינס ניט אַננגעפֿאַלן.

און ער האָט הורדוסן אַ גרויסן שבֿח געזאָגט :

— דער קיניג איז דער קלייגסטער צווישן מענטשן.

אַ צופֿרידענער מיט זיך אַליין האָט הורדוס געשמייכלט. און נאָך מער צו-
פֿרידן איז ער געווען שפעטער, ווען ס'האַט זיך אַרויסגעוויזן, אַז אַ סך אַננוואוי-
נער אין ירושלים באַנוצן זיך טאַקע מיט די מיטות פֿון די מתים אַרויסצופֿירן
פֿון שטאָט גאַלד און זיבֿער און טייערע איינשטיינער. בײַ הורדוסן האָבן די
אויגן געשניט פֿון פֿרייד, ווען מ'האַט צו אים אין הויף דאָס פֿאַרכאַפטע גאַלד
און זיבֿער געבראַכט. לאַכנדיק אויפֿן קויל האָט ער קאַסטאַבאַרן מיט דער האַנט
איבער דער פֿלייצע געקלאַפט און האָט שטאַרק אַנגעקוואַלן פֿון זיך אַליין :

— אַ מענטש מיט מוט — האָט ער געזאָגט — דאַרף קיין מורא ניט האָבן

פֿאַר קיינעם, ניט פֿאַר די לעבעדיקע און אויך ניט פֿאַר די טויטע...

פֿאַר פֿתֿר-פֿהוֹנָה און פֿתֿר-מִלְכוֹת

א

וּן אִין דער פֿרי אָן האָט זיך דער טאָג אין קיניגלעכן הויף אָנגעהויבן אַזוי, אַז מ'האַט גלייך געקענט זען, אַז ס'קלייבט זיך שוין אַזאַ שטורעם, וואָס וועט אַוודאי קיינעם ניט אויסמאַנדן.

אָנגעהויבן האָט זיך עס פֿון דעם, וואָס הורדוס האָט זיך מיט אַ מאָל גע-
כאַפט, אַז דאָס קליינע ביזד, וואָס זענער אַ פֿריינד, אַ גריכישער מאָלער מיט
אַ נאָמען אין יהודה, האָט אים נאָך מיט אַ צייט צוריק געמאָלן פֿון מרימען, איז
פֿלוצלינג פֿאַרשוואַנדן געוואָרן און מע קען עס אין ערגעץ ניט געפֿינען.
דאָס האָט אים אַריינגעבראַכט אין אַזאַ ווילדן צאָרן, אַז ער איז געווען גרייט
זיך אַרויפֿצואַוואַרפֿן אויף יעדן איינעם, וואָס איז אים נאָך פֿאַר די אויגן גע-
קומען. נאָך איידער ער האָט זיך קלאָר באַטראַכט וועגן דעם, וואָס עס האָט
געקענט געשען מיט דעם פֿאַרדירענעם ביזד, האָט זיך אין אים די אייפֿערזוכט
אָנגעצונדן, און ער האָט אַזוי געשריגן אויפֿן קור, אַז ס'איז אויף אַלעמען אַ פֿחד
אַרויפֿגעפֿאַלן און די באַדינער אין הויף האָבן זיך אין די ווינקלען פֿאַררוקט און
אַלע האָבן געציטערט פֿאַר שרעק.

זייער ווייניק מענטשן אין הויף האָבן געוואוסט וועגן דעם, אַז אַ מאָלער
האָט פֿון מרימען אַ ביזד געמאַכט. און די, וואָס האָבן פֿון דעם יאָ געוואוסט,
האָבן דאָס געהאַלטן בסוד, וויל ביי יידן איז אַזוינס ניט געווען אָנגענומען. הורדוס
האָט מרימס ביזד אָפֿגעהיט ווי דאָס שוואַרצאַפֿל פֿונעם אויג. און אַלע מאָל, ווען
ער האָט געמוזט ווייט אַוועק פֿון דער היים, האָט ער דאָס ביזד מיטגענומען מיט
זיך, און ווען קיינער האָט ניט געזען, האָט ער אויף דעם קליינעם ביזד פֿאַנג
געקוקט און שטייט פֿאַר זיך זי מיט די שענסטע און פֿיבסטע נעמען אָנגערופֿן און
דאָן האָט דאָס האַרץ אין אים געזונגען פֿאַר פֿרייד ...

עס איז אין הויף זעלטן אַוועק אַ וואָך, ער זאָל ניט געבן אַ קוק וואו דאָס
ביזד ליגט און צי ס'איז גוט אָפֿגעהיט. ער איז שוין געווען געוואוינט דאָס
שטענדיק אויף דעם זעלבן אָרט צו געפֿינען, און דאָס האָט ביי אים אַלע מאָל
אַרויסגערופֿן אַ געפֿיל פֿון זיכערקייט, אַז דאָ אין הויף איז זיין זעבן מיט דער
שיינער יונגער קיניגין אַוועקגעשטעלט אויף אַ פֿעסטן באַדן און אַז קיין בייזע
ווינטן באַזון ניט פֿון ערגעץ. עס האָט אים געמעגט זיין ווי שווער אויפֿן האַרצן
פֿון דעם, וואָס דאָס פֿאַק ווייזט ניט אַרויס קיין פֿיבשאַפֿט צו אים, אָבער איין
קוק אויף מרימס ביזד אין אַ שעה, ווען ער האָט מיט קיינעם ניט געקענט רעדן

פֿון דעם, וואָס אים פֿיניקט, און די גאַנצע מרה־שחורה איז אַוועק און ער איז גלייך געוואָרן רואיק און מיט אַ ווייך געמיט.

דערפֿאַר איז ער געבליבן שטיין אַזוי צעטומלט, ווען ער האָט דאָס ערשטע מאָל מרימס בילד ניט געפֿונען דאָרט, וואו ער האָט עס שטענדיק באַהאַלטן. דאָס איז געווען נאָך אַ שווערער נאַכט, ווען שרעקלעכע חלומות האָבן אים פֿאַנג געפֿיניקט און ער האָט אין חלום געזען די גניסטער פֿון די מענטשן, וואָס ער האָט פֿון דער וועלט אומגעבראַכט זינט ער איז מיט זינע חיילות קיין ירושלים אַרײַנגעקומען. אויך דעם פֿאַרפֿיניקטן אַנטיגאָנוס, דעם חשמונאי, האָט ער אין יענער נאַכט אין חלום געזען. און ווען ער איז אין דער פֿרי פֿון שאַף אויפֿגע־שטאַנען און מרים האָט אים געפֿרעגט, פֿאַר וואָס ער איז אַזוי צעטראַגן, האָט ער איר דעם אמת ניט געקענט דערציילן. עס איז אים געווען שרעקלעך שווער איר דעם אמת צו דערציילן. ער האָט מיט קיינעם דאָן ניט געקענט רעדן. און ווי שטענדיק אין אַזאַ צײַט, איז ער געפֿאַפֿן אַ קוק טאָן אויף דעם בילד, וואָס האָט געוויינטלעך ווייך געמאַכט זײַן געמיט. און ווען ער האָט דערזען, אַז דאָס בילד איז ניטאָ, האָט ער דערפֿילט, ווי דאָס האַרץ וואָלט זיך אין אים אָפּגעריסן. ער האָט אין דעם געזען אַ שלעכטן סימן, אַ המשך פֿון די שרעקלעכע חלומות, וואָס האָבן אים בײַ נאַכט געפֿיניקט, און צו דעם איז נאָך באַד צוגעקומען די בלינדע אייפֿערזוכט, וואָס האָט זיך אין אים שטענדיק זייער פֿיניקט אָנגעצונדן...

— וואו איז דײַן בילד? .. וואו איז דײַן בילד? .. — האָט ער, אַ פֿאַרלוירן רענער, אויסגעברומט, אַרײַנגלויפֿנדיק אין מרימס חדר — ווער האָט צוגענומען דײַן בילד?

און ווען ער האָט געזען, אַז מרים ווייסט פֿון גאַרניט, האָט ער זיך געגעבן אַ פֿאַז איבער אַלע חדרים פֿונעם הויף, און אומעטום האָבן זינע שווערע טריט אָפּגעהיכט, אומעטום האָבן פֿון זינע קולות די ווענט געציטערט.

ער אַרײַן האָט אַ סך פֿון די הויפֿליכט און באַדינער איינציקוויזן אויף אַ שטרענגן פֿאַרהער גענומען און יעדן איינעם מיט פֿראַגעס פֿאַרוואַרפֿן. און ווען ער האָט שוין מער קיין פֿראַגעס ניט געהאַט, האָט ער געוואָרנט:

— אויב ס'וועט זיך אַרויסווייזן, אַז דו האָסט דאָס בילד יאָ צוגענומען, אָדער אַז דו ווייסט ווער ס'האָט דאָס געטאָן און דו זאָגסט מיר ניט אויס, וועל איך דיר דערפֿאַר געבן דעם טויט! ..

אַדעמען האָט ער מיטן טויט געשראַקן, אָבער דאָס האָט אַפֿי ניט געהאַפֿן; קיינער האָט ניט געוואוסט, ווער ס'האָט מרימס בילד צוגענומען.

און אין דעם טומל, וואָס הורדוס האָט אויפֿגעהויבן אין הויף, האָט זיך דער אַדטער הורקנוס מיט די צעשניטענע אויערן אַדעמען פֿאַר די פֿיס געפֿאַנטערט. ער, דער געוועזענער קיניג פֿון די חשמונאים, וועמען הורדוס האָט צוריק פֿון בבֿל געבראַכט, האָט זיך פֿונעם ערשטן טאָג אָן אָנגעהויבן האַלטן אַזוי ווי מ'וואָלט אים דאָ אָנגעשטעצט ער זאָל באַשטעטיקן, אַז אין הויף איז אַפֿי געבליבן אויף דעם זעלבן אַרט ווי ס'איז פֿריער געשטאַנען, און ער האָט זיך אַזוי אַרײַנגע־אַרבעט אין דעם, אַז ער האָט זיך שוין אַזוי געהאַלטן די גאַנצע צײַט; אויף אַפֿי האָט ער געשאַקלט מיטן קאַפּ, אַדעמען האָט ער געגעבן גערעכט. און אין

דעם זעלבן הויף, וואו ער איז אַ מאָאָ אויפֿן טראָן געזעסן, האָט ער קיין מאָאָ ניט אַרויסגעוויזן אַפֿילו קיין סימן פֿון עפעס, וואָס מ'זאָג קענען אויסטמיטשן, אַז ער טראַכט פֿון יענע צעלטן, ווען ער איז דאָ געווען אַ קיניג און אַ פֿהן־גדול. ער איז גאָר געווען צופֿרידן דערפֿון, וואָס ער האָט איצט ניט אויפֿן קאָפּ אַזעלכע זאַכן, וואָס זאָלן שטערן זיין רו און צערודערן זיין געמיט; ער האָט זייער ווייניק געוואוסט וועגן דעם, וואָס ס'קומט איצט פֿאַר אין פֿאַנד און ווי אַזוי די מלוכה ווערט געפֿירט. אַזעלכע זאַכן זענען אים גאַרניט אָנגעגאַנגען און ער האָט זיך ניט געפֿילט באַציידיקט פֿון דעם, וואָס הורדוס פֿרעגט ביי אים קיין מאָאָ קיין עצות ניט. דער עיקר איז ביי אים געווען, אַז אין הויף זאָל זיין שטיף און ער זאָל זיך דאָ קענען זעבן רואיק און האָבן נחת פֿון דעם, וואָס זיין אייניקל מרים איז שוין אַ קיניגין.

פֿון אַרץ וואָס ער האָט אין הויף געהערט און געזען, האָט ער געשעפט נחת, דער אַטער הורקונוס, אַבער אַרץ אויף אַ שטילן און זייער בנעימותדיקן שטייגער; ער האָט קיין מאָאָ הויך ניט געלאַכט. און ווען מרים האָט דאָס ערשטע קינד געבוירן און מ'האָט אין קיניגלעכן הויף אַ גרויסע סעודה געמאַכט, איז זיין פֿרייד געווען זייער גרויס, און ער האָט זיך צו דעם ניי־געבוירענעם אור־אייניקל אַזוי צוגעבונדן, אַז ער האָט קיין מאָאָ קיין איין טאָג ניט פֿאַרפֿעלט זיך צו שפֿיץ דערמיט; ער האָט שטונדן פֿאַנג זעבן דעם קינד געקענט זיצן און רעדן דערצו אויף אַ קינדערשן שטייגער, און דאָס איז אים געווען זיכטער און זיבער ווי צו רעדן צו די דערוואַקסענע מענטשן אין הויף...

זינט ער איז צוריק פֿון זיין געפֿאַנגענשאַפֿט געקומען, איז דאָס געווען דאָס ערשטע מאָאָ, וואָס ער האָט הורדוסן געזען אַזאַ בייזן, און ווען ער האָט דערהערט, אַז דאָס איז איבער דעם, וואָס מרימס בילד איז פֿאַרלוירן געוואָרן, האָט ער גראַט ניט פֿאַרשטאַנען, פֿאַר וואָס מ'דאַרף מאַכן אַזאַ טומל, און ער האָט אַרץ געפרוואוט הורדוסן אינשטילן.

— דער קיניג דאַרף ניט זיין אומרואיק — האָט ער גערעדט מיט אים אונטערטעניק, און דערביי האָט ער געשאַקלט מיטן קאָפּ און געפֿינטלט מיט די וואַסערדיקע אויגן — צו וואָס זאָל דער קיניג זיין אומרואיק? מע וועט אַוודאי געפֿינען דאָס בילד... מ'וועט עס אַזוי פֿאַנג זוכן ביז מ'וועט עס געפֿינען... קיין זאך ווערט דאָ ניט פֿאַרפֿאַלן... קיין זאך ניט.

ער האָט דאָס געזאָגט אַזוי פֿיל מאָאָ און אַרץ אויף דעם זעלבן שטייגער, אַז ס'איז הורדוסן נמאס געוואָרן דאָס צו הערן. דעם אַלטנס ווערטער האָבן אים פשוט אין די אויערן געגריצט, און ער האָט זיך געדאַרפֿט אַנטאָן אַ פּוח אים ניט צו זאָגן, אַז ער איז אַן אַטער נאַר און פֿאַרשטייט ניט און אַז ס'איז בעסער, ער זאָל זיך ניט אַרבינמישן...

— איך דאַנק דיר, פֿאַטער, פֿאַר דער עצה — האָט הורדוס קוים אינגע־האַלטן דעם כּעס יעדעס מאָאָ, ווען דער אַטער הורקונוס האָט געפרוואוט אים באַרואיקן. אַבער ער האָט זיך קיין איין מאָאָ ניט אָפּגעשטעלט צו פֿאַרפֿירן מיט אים אַ זענגערן געשפרעך וועגן דעם. איבערפֿאַזנדיק אים אין מיטן, איז ער ווייטער געלאָפֿן. און באַד האָט מען שוין זיינע קולות געהערט פֿון אַן אַנדער

חדר און ער האָט אַרץ געוואָרנט, אַרץ געשראַקן, אַז דער וואָס האָט צוגענומען דאָס בייד וועט באַשטראַפֿט ווערן מיטן טויט, אויב ער וועט עס הענט ניט אומ-קערן צוריק! ..

אַפֿילו מרים האָט אין אים דעם צעשטורעמטן כּעס ניט געקענט אינשטיקן. אירע גוטע און ווייכע רייד האָבן אויף אים ניט געווירקט. עס האָט זיך אין אים אַרץ מער און מער אַ מורא צעוואַקסן און ער האָט אָנגעהויבן גלויבן, אַז דאָס איז פֿאַרבונדן מיט אַ פֿאַרשווערונג, וואָס ווערט דאָ אין הויף געמאַכט קעגן אים שטיִלערהייט ...

..*

אַרץ און אַלעמען האָט ער חושד געווען, און די מורא איז איבער זיין קאַפּ געהאַנגען. און דאָן האָט זיין שוועסטער סאַלאַמעאָ ווידער געפֿונען אַ געלעגנהייט נאָך מער צו צעבלאָזן דאָס פֿייער, און מאַכנדיק דעם אָנשטעל, אַז מער ווי זיין טובה איז זי גאַרניט אויסן, האָט זי, פֿאַרציענדיק די שמאַלע, ברִייע לייפּן, אַרבייט-געוואָרפֿן אַ באַמערקונג:

— די חשמונאים־משפּחה ... זיי זענען אויף אַרץ פֿעאיק ... מיט טויזנט אויגן דאַרף מען דאָ אַכטונג געבן אויף זיי! ..

זי, די מרשעת, וואָס האָט פֿינט געהאַט אַרץ און אַלעמען, איז צו יעדער צייט געווען גרייט אָנצוהעצן דעם ברודער אויף דער משפּחה פֿון זיין ווייב; זי האָט פֿינט געהאַט מרימען און אויך מרימס מוטער אַכטנדרה דערפֿאַר, וואָס זיי קוקן אויף איר פֿון אויבן אַראָפּ. זי האָט אויך פֿינט געהאַט מרימס ברודער, דעם יונגן אַריסטובולוס, וואָס איז עפעס ווי מיט אַ מאָל אויסגעוואַקסן אַזוי הויך און געוואָרן אַזוי שייך, אַז אַלע האָבן אויף אים מיט פֿאַרגאַפֿטע בליקן געקוקט. און אויך אויף אים האָט זי איצט געפֿונען אַ געלעגנהייט אַרבייטצואוואַרפֿן אַ וואָרט, וואָס זאָל נאָך מער דאָס פֿייער צעבלאָזן.

— האַלט אָן אויג אויף אים, אויף אַריסטובולוסן דעם חשמונאי — האָט זי דעם ברודער געוואָרנט — ער האַלט זיך שוין אַזוי ווי ער וואָלט געזאָגט: „זעט, איך בין אויסגעוואַקסן פֿון דעם שטאַם, וואָס איז טיף אין אונדזער ערד אינגעלעפֿאַנצט. איך דאַרף זיין דער קיניג פֿון יהודה!“

אַפֿילו איר אייגענעם מאַן יוסף, וועלכער האָט שוין געהאַט אָנגעהויבן שטייגן אין דער מלוכה און איז געווען איינער פֿון הורדוסעס נאָענטסטע ראַטגעבער, האָט זי פֿינט געהאַט דערפֿאַר, וואָס ער האָט שטענדיק געהאַט צו זאָגן אַ גוט וואָרט אויף מרימען און אויף די אַנדערע פֿון איר משפּחה. זי האָט אים חושד געווען, אַז ער איז שטיִלערהייט גאַר פֿאַרליבט אין דער יונגער שיינער קיניגין; איבער דעם האָט אין איר די אייפֿערזוכט געברענט. זי האָט שוין ביי צייטנס אָנגע-הויבן גראָבן אַ גרוב פֿאַר אים, און איצט האָט זי זיך באַנוצט דערמיט, וואָס הורדוס איז אַזוי בייז און זי האָט אַרבייטגעוואַרפֿן אַ וואָרט, אַז ס'פֿאַלט איר אַזוי, אַז ער, איר מאַן יוסף, ווייסט אפשר עפעס וועגן דעם פֿאַרלירענעם בייד ...

— זיכער אין דעם בין איך ניט — האָט זי מיט געמאַכטער תמימות גע-
זאָגט — אָבער איך האָב אַ גרונט צו גלייבן, אַז אַפֿשר ווייסט ער יאָ עפּעס
דערפֿון...

מ'האָט דאָן קיין סך ניט געדאַרפֿט האָבן הורדוסן צו צערייצן; אין אים
האָבן זיך שוין דעמאָלט אָנגעהויבן ווייזן די סימנים פֿון דער איבערגעטריבענער
מורא, וואָס האָט אים צייטנווייז געמאַכט אַזוי וויד, אַז ער איז גרייט געווען
וועלטן גאַנצע אומצוברענגען. און יעדעס וואָרט, וואָס די שוועסטער האָט אים
דאָן געזאָגט, האָט זיך אין זיין מוח צעפֿלאַמט ווי אויפֿן פֿייער און ער האָט זיך
די שרעקלעכסטע זאַכן פֿאַרגעשטעלט.

און גראַד אין אַזאַ טאָג איז אַפֿסנדרה געקומען צו מרימען מיט טענות,
פֿאַר וואָס זי ווייסט ניט ווי אַזוי אויסצונוצן הורדוסעס ליבע צו איר...

— איך האָב דאָנג געשוויגן, טאַכטער — האָט זי איר געזאָגט — אָבער
איצט קען איך שוין מער ניט שווייגן. איך קען ניט!

ס'איז ניט געווען אמת, וואָס זי האָט געזאָגט. דאָס איז שוין געווען ניט דאָס
ערשטע מאָל, וואָס זי האָט צו דער טאַכטער געהאַט אַזעלכע טענות. זינט הורדוס
האַט געבראַכט דעם אומבאַקאַנטן חננאל פֿון בכֶּר און אים געמאַכט פֿאַרן כּהֶן־
גדול, האָט אַפֿסנדרה ניט געקענט רוען און זי האָט געהאַט טענות צו מרימען,
פֿאַר וואָס זי האָט דערלאָזט אַזאַ זאַך. עס איז זעלטן אַוועק אַ וואָך, אַז זי זאָל
ניט קומען אין קיניגלעכן הויף רעדן מיט דער טאַכטער וועגן דעם, אָבער אַזע
מאָל, ווען זי איז מיט די זעלבע טענות אַרויסגעקומען, האָט זי מיטן זעלבן נוסח
אָנגעהויבן:

— איך האָב דאָנג געשוויגן, טאַכטער, אָבער איצט קען איך שוין מער ניט
שווייגן. איך קען ניט!..

אין אַגעמיין איז אַפֿסנדרה געווען אַנטוישט. פֿון איר טאַכטערס חתונה
מיט הורדוסן איז ניט אַרויסגעקומען דאָס, וואָס זי האָט געוואָלט און וואָס זי
האַט זיך פֿריער פֿאַרגעשטעלט.

— איך, טאַכטער, האָב זיך פֿאַרגעשטעלט — האָט זי מרימען געזאָגט —
אַז ווען דו וועסט ווערן די קיניגין, ווען דו וועסט זיין דאָס ווייב פֿון דעם מעכ-
טיקסטן מאַן אין יהודה, וועסטו זען, אַז ס'זאָל גאַרניט געמינערט ווערן פֿונעם
פֿבֿוד פֿון אונדזער משפּחה. איך האָב געמיינט, אַז דו וועסט זען ווירקן אויף דיין
מאָן, אַז ער זאָל אונדז אומעטום אַרויסשטעלן די ערשטע. עס איז דאָך אונדזער
משפּחה, וואָס האָט אים געמאַכט ראַוי דערצו, אַז ער זאָל זיין אַ מלֶךְ בני יִשְׂרָאֵל.
ווען ער וואָלט ניט חתונה געהאַט מיט דיר, וואָלט זיך נאָך איצט בלוט געגאַסן
אין יהודה און מע וואָלט אים ניט אַרויפֿגעלאָזט אויף דעם טראָן, וואו מ'זעט און
דיינע פֿאַטערס און זיידעס זענען געזעסן. יאָ, די מלחמה וואָלט נאָך ביז איצט
ניט געווען געענדיקט. דאָס גאַנצע לאַנד וואָלט חרובֿ געוואָרן און ער וואָלט אויפֿן
טראָן פֿון אונדזערע זיידעס ניט אַרויף...

— איך האָב דאָס שוין געהערט, מוטער — האָט מרים געפרוּאווט איר
איבערשלאָגן — איך האָב דאָס שוין ניט איין מאָל פֿון דיר געהערט.

— און איך וויל, אז איצט זאלסטו מיך ווינטער הערן! — האָט אַלכסנדרה זיך געגעבן אַ שטעל אַוועק און דאָס פנים איז ביי איר געוואָרן נאָך שטרענגער — עס ליגט אויף דיר אַ חובֿ צו זען, אז דער קיניג זאל אַוועקשיקן דעם הנאַץ צוריק אַהין, פֿון וואָנען ער האָט אים געבראַכט, און מאַכן דיין ברודער אַריסטור-בולוס פֿאַרן פּהן-גדול. דו מוזסט דאָס טאָן. איך באַשווער דיך, אז דו זאלסט דאָס טאָן און טאַקע וואָס שטעלער!

— אָבער מוטער — האָט מרים זיך געבעטן ביי איר — איך האָב שוין מיט אים ניט איין מאָל גערעדט דערפֿון. דו ווייסט דאָך, אז איך האָב שוין ניט איין מאָל מיט אים דערפֿון גערעדט.
— רעדן אַליין איז ניט גענוג ...
— וואָס דען זאל איך טאָן ?

אַלכסנדרה האָט צוגעצויגן מרימען צו זיך און זיך אַוועקגעזעצט אין איינעם מיט איר אויף דער נידעריקער ווייכער סאַפֿע, וואו עס זענען געלעגן אַ סך זינדענע קישעלעך.

— טאַכטער מיינע — האָט זי אָנגעהויבן רעדן שטייל און זי אַרומגענומען מיט איין האַנט ביי די אַקסלען — טאַכטער מיינע, ניטאָ נאָך אזאָ שיינע פֿרוי ווי דו אין גאַנץ יהודה... אַפֿילו קלעפּאַטערע, די קיניגין פֿון מצרים, איז ניט אזוי שייך ווי דו... און דער קיניג האָט דיך ליב, זייער ליב... דו דאַרפֿסט נאָר וויסן, ווי אזוי ביי אים צו בעטן, און דו וועסט ביי אים אַלצדינג פּוועלן... און אויב דו פּוועלסט ניט ביי אים, ווען דו בעטסט אים ביי טאָג, וועסטו דאָס קענען פּוועלן, ווען ער קומט צו דיר ביי נאַכט... אָבער ווען אַרויס עקשנות, טאַכטער ליבע, אַ סך עקשנות... און זיי ניט נאַכגיביק... זאל די תּאוּוה דיך ניט בייגן... רייך אים מיטן צויבער פֿון דיין ליב... אָבער גיב זיך ניט אונטער און גיב ניט נאָך זיין גרויסע תּאוּוה ביז ער וועט דיר ניט געבן זיין וואָרט, דאָס וואָרט פֿון אַ קיניג, אז ער וועט טאָן אַלץ, וואָס דו פֿאַרלאַנגסט פֿון אים...
מרימען איז געווען זייער אומאַנגענעם צו הערן ווי די מוטער רעדט. אירע רייד האָבן זי געמאַכט ביז און זי האָט זיך געשעמט די אויגן אויפֿצוהייבן.

— מוטער — האָט זי אויסגעשריגן מיט ווייטיק — איך קען ניט הערן ווי דו רעדסט! מיט אַזעלכע מיטלען ווילסטו זאל איך זיך באַנוצן צו מאַכן מיינן ברודער פֿאַר אַ פּהן-גדול אין היידיקן טעמפל? ..
אַלכסנדרה האָט זיך צעלאַכט.

— נאַריש קינד — האָט זי מרימען איבערן קאַפּ געלעט — ס'איז ניט קיין שאַנד אזאָ זאָך צו טאָן, דערויף באַשאַפֿן האָט אונדז גאָט... מיר זענען פֿרויען, און ס'איז פֿון גאָט אַ ברכה, ס'איז אונדזער זאָך אזוי צו טאָן. און שעמען זיך דערמיט דאַרף מען ניט. דו פֿאַלג מיך און טו אזוי און דו וועסט זען, ווי ער וועט ווייך ווערן און וועט טאָן אַלץ, וואָס דו פֿאַרלאַנגסט...

***

עס איז ניט געווען קיין איין זאך, וואָס זאל אַלכסנדרה קענען אַפּשטעלן, ווען זי האָט זיך אויף עפעס פֿאַרלייגט. און אַלע מיטלען זענען ביי איר געווען פּשר.

ווען זי האָט עפעס געוואָלט דערגרייכן. און אזוי ווי דאָס מאַל איז איר שטאַרקסטער וואונטש געווען, אַז איר זון אַריסטובולוס זאָל ווערן דער כהן־גדול און זי האָט געוואוסט, אַז אויף מרימען קען זי זיך אין דעם ניט פֿאַרלאָזן, האָט זי אָפּגעטאַן אַ זאָך, וואָס זי האָט עטלעכע טעג נאָך אַנאַנד געהאַלטן בסוד. און איצט האָט זי דאָס מרימען שטילערהייט פֿאַרטרויט, כדי דערמיט איר צו ווייזן, אַז מ'דאַרף טאָן אַלץ אין דער וועלט, ווען מ'ווייל ביי הורדוסן עפעס אויספֿירן.

— דו ווייסט דאָך, מנין טאָכטער — האָט זי איר שטילערהייט געזאָגט — אַז ווען מאַרק אַנטאַני וואָלט געהייסן הורדוסן, ער זאָל מאַכן דיין ברודער אַריסטובולוס פֿאַרן כהן־גדול, וואָלט ער אים געמוזט פֿאַלגן, דו ווייסט אויך, אַז ער, דער מעכטיקער הערשער פֿון רוים, איז ווי אַ שקלאָף ביי דער שיינער קלעאַפּאַטרע, די קיניגין פֿון מצרים...

— איך ווייס דאָס, איך ווייס דאָס — איז מרים געוואָרן אומגעדולדיק, ווייל זי האָט געמיינט, אַז באַלד וועט זי איר ווידער אָנהייבן באַווייזן, אַז זי דאַרף פֿאַר זיך נעמען קלעאַפּאַטרען ווי אַ מוסטער און הערשן איבער הורדוסן, ווי יענע הערשט איבער מאַרק אַנטאַנין...

אַבער דאָס מאַל האָט זי אַן דעם ניט דערמאַנט.

— שלאָג מיך ניט איבער, טאָכטער — האָט זי געזאָגט — און הער ווייטער און דאָן וועסטו זען, ווי איך קען זיין געטרענע מנינע קינדער.

און זי האָט איר שטילערהייט אַ סוד פֿאַרטרויט :

— איך האָב אין דער שטיל אַוועקגעשיקט אַ שטיח צו קלעאַפּאַטרען קיין אַלעקסאַנדריע — האָט זי איר געזאָגט, אַננעמענדיק זי ביי ביידע הענט. — מיט דעם שטיח האָב איך מיטגעגעבן דיין בילד און אויך דאָס בילד פֿון אַריסטורבולוס... און אין אַ פֿאַרזיגלטער צושריפֿט בעט איך זי, אַז זי אַליין זאָל זען ווי שיינע מנינע קינדער זענען, און זי זאָל זיי אויך ווייזן מאַרק אַנטאַנין און אים בעטן, ער זאָל זען, אַז הורדוס זאָל מאַכן מנין זון אַריסטובולוס פֿאַר דעם כהן־גדול. פֿאַר מיר וועט קלעאַפּאַטרע דאָס טאָן. עס איז דאָך צווישן אונדז אַ פֿריינד־שאַפֿט שוין פֿון יאָרן...

מרים האָט אַנגעהויבן ציטערן, ווען זי האָט דאָס דערהערט.

— מוטער! — האָט זי אויסגעשריגן אויפֿן קול און זיך באַלד פֿאַרכאַפט און אַנגעהויבן רעדן שטילעך — ביסטו דאָס געווען די, וואָס האָט דאָס בילד? .. — ניט איך, טאָכטער מנינע, האָב דאָס געטאָן — האָט אַלפֿסנדרה גע־שמייכלט — אַ באַדינער האָט דאָס פֿאַר מיר שטילערהייט געטאָן און איך האָב אים דערפֿאַר גוט באַצוינט. עס איז מיר נאָר אַ וואונדער, וואָס איך האָב פֿון דער קיניגין פֿון מצרים ביי איצט נאָך גאַרניט געהערט. און דערפֿאַר, טאָכטער, בין איך איצט צו דיר געקומען דיך בעטן, אַז דו זאָלסט אַפֿשר זען דאָך פֿרוואון פּוועלץ ביי אים ביי נאַכט דאָס, וואָס דו קענסט ביי אים ניט פּוועלץ ביי טאָג...

מרים איז געבליבן זיצן אַ צעטומלטע און מיט אַ מאַל האָט זי זיך שטאַרק צעוויינט.

— מוטער, וואָס האָסטו געטאָן?

און אַלפֿסנדרה האָט געפרוואוט זי אייננעמען:

— דו פֿאַרשטייט ניט, טאַכטער זיבע, דו פֿאַרשטייט דאָס ניט... אין אַזעלכע זאַכן דאַרפֿסטו זיך אין גאַנצן פֿאַרדאַזן אויף מיר. איך ווייס בעסער... און איך בין געטרעט מײַנע קינדער. זייער געטרעט. אַזײַך בין איך פֿאַר זיי גרייט צו טאָן...

זי האָט ליב געהאַט צו רעדן וועגן דער גרויסער געטרעטשאַפֿט אירער צו די קינדער. בײַ יעדער געלעגנהייט, וואָס זי האָט נאָר געהאַט, האָט זי דאָס דער־מאַנט און זיך שטאַרק איבערגענומען דערמיט. אין דער אמתן אָבער איז זי אירע קינדער גאַרניט געווען אַזוי געטרעט און זי האָט שטענדיק פֿריער פֿון אַזײַך זיך אַזײַן אין זינען געהאַט. דערפֿאַר האָט זי פֿריער געטאָן אַזײַך, וואָס ס'איז נאָר געווען אין אירע פּוּחות, אַז הורדוס זאָל נעמען מרימען פֿאַר אַ ווייב; זי האָט געגלויבט, אַז ווען הורדוס וועט ווערן קיניג, וועט אויך זי, די מוטער פֿון זײַן ווייב, האָבן אַ דעה אין הויף. זי האָט געהאַט גרויס פֿאַרדרוס פֿון דעם, וואָס ס'איז ניט אַזוי. זי האָט אין דעם געמאַכט שוואַדיק מרימען. זי איז געווען בײַן אויף איר דערפֿאַר, וואָס זי האָט גאַרניט קיין באַגער צו הערשן, און זי האָט זיך דערי־בער דערטראַכט צום געדאַנק, אַז אויב הורדוס טראַגט שוין די קרוין פֿון דער מלוכה, וואָלט איר זון אַריסטובולוס געדאַרפֿט טראַגן די קרוין פֿון דער כּהונה... און זי האָט זיך שוין אַזוי קלאַר פֿאַרגעשטעלט, ווי אין די יום־טובֿדיקע טעג וועט דאָס גאַנצע פֿאַלק גאַפֿן פֿון דעם, ווי איר זון אַריסטובולוס, יונג אין יאָרן, שײַן אין אויסזען און הויך אין וואַקס, טראַגט די קרוין פֿון דער כּהונה אין הייליקן טעמפל... זי האָט דערויף גרויסע האַפֿענונגען אַרויפֿגעלייגט און זי האָט גע־גלויבט, אַז דאָן וועט דאָס פֿאַלק זיכער טראַכטן וועגן די פֿריערדיקע צײַטן, ווען דער קיניג, וואָס איז געקומען פֿון די חשמונאים, האָט געטראַגן ביידע קרוינען, סײַ די קרוין פֿון דער מלוכה און סײַ די קרוין פֿון דער כּהונה... עס איז בײַ איר גאָר קיין צווייפֿל ניט געווען, אַז ווען ס'ניט איז וועט אין פֿאַנד אויסברעכן אַ מרידה און הורדוס וועט פֿאַלן... דאָן וועט איר זון אַריסטובולוס ווערן דער קיניג פֿון יהודה און דאָס וועט פשוט מײַנען, אַז די מאַכט וועט זײַן בײַ איר אין די הענט. זי וועט פֿירן די מלוכה...

דאָס איז בײַ איר געווען דער עיקר און דערגרייכן דערצו האָט זי געוואָלט מיט דער הייליג פֿון קלעאַפֿאַטרען. צוליב דעם האָט זי איר די בילדער פֿון די צוויי שײַנע קינדער אירע צוגעשיקט, זי זאָל זיי ווייזן מאַרק אַנטאַנין און מיט זיי אַנוואַרעמען זײַן האַרץ. אין דעם בריוו, וואָס זי האָט מיטן שליח צו דער קיניגין פֿון מצרים צוגעשיקט, האָט זי אַזײַן צו דעם מעכטיקן הערשער פֿון רוים אויך צוגעשריבן אַ פֿאַר ווערטער, אַז זי וועט דאָס האַלטן פֿאַר זייער אַ גרויסן פֿבֿור ווען ער וועט איר זון אַריסטובולוס אַרויסרופֿן קיין אַלעקסאַנדריע. זי וויל ער זאָל זען ווי שײַן און געראַטן ער איז און זי וועט אים אַ סך דאַנקען און זי וועט ווייזן ווי דאָס צו שעצן ווען ער וועט זען, אַז הורדוס זאָל אים מאַכן פֿאַרן כּהן־גדול אין הייליקן טעמפל...

אַבער עס זענען אַוועק וואַכן און וואַכן און זי האָט פֿון אַלעקסאַנדריע גאַרניט געהערט. דאָרט, אין דער הויפטשטאָט פֿון מצרים, האָט די קיניגין קלעאַפֿאַטרע זיך ניט געאַנלט צו ווייזן איר געליבטן די בילדער פֿון מרים און אַריסטובולוס.

זי איז געווען אייפֿערזיכטיק און זי האָט ניט געוואָלט, אַז מאַרק אַנטאָני זאָל זיך צו פֿיר פֿאַרקוקן אויף אַזאַ שיינער יונגער פֿרוי ווי מרים די חשמונאית איז געווען. און זי האָט אויך ניט געוואָלט, אַז ער זאָל זען דאָס בילד פֿון דעם שיינעם יונגן אַריסטובורס, ווייל זי האָט געוואוסט, אַז אין זיין געיעג נאָכצוגעבן אַלע זינע תּאוות און אין זיין נייגעריקייט אויסצופּרואוון אַלץ, וואָס זאָגט נאָר צו פֿאַרגעניגן, ווייזט מאַרק אַנטאָני אַ מאַל אַרויס אַ שוואַכקייט צו שיינע מאַנספּאַרשוינען אויך ... זי האָט אים דעריבער די צוויי בילדער אין גאַנצן ניט געוויזן און זי האָט אים בלוז געזאָגט, אַז פֿון ירושלים האָט זי פֿון אַלפּסנדרהן געקראָגן אַ צושריפּט מיט אַ בקשה, אַז מע זאָל זען ווירקן אויף הורדוסן, אַז ער זאָל דעם יונגן אַריסטובורס מאַכן פֿאַרן פּה־גדול אין הייליקן טעמפּל.

זיי זענען ביידע געווען צו פֿיר פֿאַרנומען מיט זיך, קלעאַפּאַטרע און מאַרק אַנטאָני. דער גאַנצער ענין וועגן דעם, ווער עס זאָל זיין דער פּה־גדול אין הייליקן טעמפּל איז זיי ניט אָנגעגאַנגען און זיי האָבן דעריבער דעם ענטפֿער צו אַלפּסנדרהן אַלץ אָפּגעלייגט אויף שפּעטער. און זייער אַפּט, ווען די צעלאָזענע קיניגין פֿון מצרים האָט גלאַט געוואָלט האָבן אַ ביסל שפּאַס, האָט זי דווקא אויסגעקליבן אַזאַ צייט, ווען מאַרק אַנטאָני איז געווען שיכור, און דאָן האָט זי אים מיט אַ פֿאַר-שניטן שמייכל געפֿרעגט:

— וועט דער גאַט פֿון ווייזן אַפֿשר איצט באַשטימען, ווער עס זאָל זיין דער פּה־גדול ביי די יידן אין הייליקן טעמפּל אין דער שטאָט ירושלים? ..

און אַלע מאַל, ווען ער האָט דאָס פֿון איר מויל דערהערט, האָט ער הייליך און פֿרייעך געלאַכט:

— כאַ-כאַ-כאַ! ..

און

— כאַ-כאַ-כאַ! ..

**

דער יונגער אַריסטובורס אַליין האָט גאַרניט געוואוסט וועגן די מיטלען, וואָס זיין מוטער נעמט אָן אים צו מאַכן פֿאַר אַ פּה־גדול, און ווען ער וואָלט וועגן דעם יאָ געוואוסט, וואָלט ער דאָס זיכער ניט געוואָלט ליינדן. ער איז אין דער נאַטור געווען זייער אַן איידעלער, אַ שטאַלצער, און ער האָט הויך געשעצט דאָס גרויסע און שיינע, וואָס איז געווען פֿאַרבונדן מיט דער פֿאַרגאַנגענהייט פֿון דער חשמונאים-משפּחה. אין דעם גאַנצן טומל, וואָס איז פֿאַרגעקומען אין דעם קיניגלעכן הויף אַרום אים, האָט ער זיך געהאַלטן ווי אַ זיטיקער. ער אַליין האָט צו הורדוסן קיין טענות ניט געהאַט דערפֿאַר, וואָס ער האָט אים ניט גע-מאַכט פֿאַר קיין פּה־גדול. ער האָט גאָר קיין מאַל ניט געטראַכט וועגן דעם. און אַלע מאַל, ווען אַלפּסנדרה איז צוגעשטאַנען צו אים, פֿאַר וואָס ער שווינגט, פֿאַר וואָס ער ווייזט ניט אַרויס דעם קיניג, אַז ער פֿילט זיך באַליידיקט פֿון דעם, וואָס ער האָט אים אין דער מלוכה ניט דערהויבן, האָט ער פֿאַר איר עפּעס ווי אין אַנילעניש איין ענטפֿער געהאַט:

— איך בין נאָך צו יונג צו זיין אַ פּהן־גדול. איך וועל דאָס זיין, ווען איך וועל ערשטער ווערן...

לויט זיין באַגריף האָט די קרוין פֿון דער פּהונה זיך געפּאַסט נאָר פֿאַר אַן ערשטערן מענטשן און פֿאַר זייער אַן ערנצטן. ער האָט אויף זיך גאָר אַזאַ שווערן עול ניט געוואָלט נעמען. ער איז געווען יונג און שייך. די פֿרייד מיטן אַרענאָמען אינעם אַכצנטן יאָר פֿון זיין לעבן האָט אין אים ווי פֿון אַ קוואַל געשלאָגן; ער האָט ליב געהאַט זיך צו לאָזן טראָגן אויף די כוואַליעס פֿון ים און ווינזן, אַז נאָך אַזאַ שווימער ווי ער איז אין יהודה שווער צו געפֿינען; ער האָט ליב געהאַט זיך צו יאָגן איבער פֿעלדער ריטנדיק אויף אַ פֿערד, און דאָס האָט אים אַלע מאָל גרויס פֿאַרגעניגן פֿאַרשאַפֿט; ער האָט ליב געהאַט זיך צו פֿאַרמעסטן מיט די שנעלסטע לויפֿער אין ירושלים, און ווען ער האָט אַ מאָל אַ גוטן לויפֿער אַריבער־געיאָגט, האָט ער זיך שטאַרק איבערגענומען און זיך דערמיט דערנאָך פֿאַר אַלעמען באַרימט; ער האָט ליב געהאַט צו שישן אַ פֿינג פֿון בויגן און טראָגן אַ שווערד אויף זיין דיך. אַזיך וואָס האָט נאָר געקענט אויסדריקן דעם פֿאַרמעסט פֿון כּוח איז אים געווען ליב. עס האָט זיך געדאַכט, אַז אין איינעם מיט דער איידלקייט פֿון זיין נאַטור, וואָסט אין אים אויך די גבורה. און אין הויף זענען געווען אַזעלכע, וואָס האָבן שטיצער־הייט גערעדט וועגן דעם, אַז עפעס וועט ער אַ מאָל אַוודאי טאָן דערמיט...

— די גבורה פֿון די חשמונאים איז נאָך ניט אין גאַנצן אויסגעשעפֿט... מע האָט אויך דערציילט, אַז צווישן פֿאַלק געפֿינען זיך אַזעלכע, וואָס זאָגן, אַז אַריסטובולוס דער חשמונאי וועט זיין דער, וואָס וועט ברענגען די גאולה... אָבער אַלפֿסנדרה, די מוטער פֿון אַריסטובולוס דעם חשמונאי, האָט ניט געהאַט קיין געדולד צו וואַרטן. און אַרויסקוקנדיק אַזוי לאַנג אויף נישט פֿון קלעאַפּאַטרען, איז זי געוואָרן נאָך מער אומגעדולדיק. און איבער דעם האָט זי זיך אַליין אַרענגעטריבן אין אַזאַ געמיט, אַז עס האָט איר אָנגעהויבן ווערן שווער זיך צו האַלטן אַזוי, אַז הורדוס זאָל ניט באַמערקן ווי צעטראַגן זי איז. און פֿדי דאָס צו באַהאַלטן, האָט זי אים גענומען אַרויסווייזן שוין אַ ביסעלע צו פֿיל גע־טרענשאַפֿט און איבערגעגעבנקייט; זי האָט אים אַנדערש ניט גערופֿן ווי נאָר „זון מנצער“ און גראַד דאָס האָט ביי הורדוסן אַרויסגערופֿן חשד און ער האָט אָנגע־זאָגט זינע אויסשפּירער, מע זאָל האַלטן אַן אויג אויף איר...

אין הויף איז די שטימונג דאָן געווען זייער אַן אָנגעצויגענע; מענטשן האָבן מורא געהאַט איינער פֿאַרן אַנדערן, זיך שטענדיק געהיט איינער פֿאַרן אַנדערן; קיינער האָט זיך ניט דערוועגט צו רעדן הויך און מע האָט זיך אויך געשראַקן צו רעדן שטיי, פֿדי אַנדערע זאָלן ניט מיינען, אַז מע באַהאַלט אַ סוד. עס איז געווען גענוג, אַז מע זאָל דערהערן הורדוסעס טריט, און די הויט אויפֿן ליב האָט גלייך ביי אַלעמען אָנגעהויבן ציטערן. און אַפֿילו אין די טעג, ווען דער קיניג איז ניט געווען ביי, איז די מורא ניט געווען קלענער, און מע האָט חושד געווען, אַז ער וויל מיט געמאַכטער גוטסקייט אַרעננאַרן די אויף וועמען ער האָט אַ חשד...

אין יענער צייט איז אַפֿסטנדרה אַפֿט קיין נעכט ניט געשאַפֿן. אין דער מורא פֿאַר אַן אומגליק האָט זי דאָך אַרויסגעקוקט, אַז עס זאָר זיך טרעפֿן אַ גליק, ביז זי האָט זיך איין מאָל דאָך דערוואַרט אויף אַ טאָג, ווען עס איז פֿון מאַרק אַנטאַנין אָנגעקומען אַ שליח מיט אַ פֿאַרזיגלטן בריוו פֿאַר הורדוסן ...

פֿון דעם, וואָס ס'איז אין בריוו געשטאַנען, האָט מען זיך גלייך געקענט אַנשטויסן, אַז עמעצער פֿון די אייגענע האָט זיך אין דעם שוין אַודאי אַרביינגעמישט. מאַרק אַנטאַני האָט דאָרט געשריבן, אַז ער וועט וויסן ווי דאָס צו שעצן, ווען הורדוס וועט דעם יונגן אַריסטובולוס צושיקן צו אים קיין אַלעקסאַנדריע; ער וויל אים זען, וויל ער האָט פֿון אים אַ סך געהערט און ווי מע גיט אים איבער איז זיין אויסזען ווירקלעך צו באַוואַנדערן; און נאָך מער וועט ער וויסן ווי דאָס צו שעצן, ווען הורדוס וועט נאָך דעם דעם יונגן חשמונאי ווייזן זיין קיניגלעכען גנאָד און אים מאַכן פֿאַרן כהן־גדול אינעם הייזיקן טעמפל; ער איז זיכער, אַז מיט דעם וועט ער זיך דעהויבן אין די אויגן פֿון פֿאַרק, פּונקט ווי ער איז זיכער, אַז ער וועט דערמיט שטאַרק אויסנעמען ביי זיין שיינער ווייב מרים און איר דיבע צו אים וועט ווערן נאָך גרעסער ווי זי איז ...

דאָס איז פֿאַר הורדוסן געווען גענוג, און אין דער צעטומלטיקייט האָבן זיך ביי אים דאָך אָנגעהויבן עפֿענען די אויגן, עס איז אויסגעקומען ווי ביי אים אין מוח וואַרט מיט אַ מאָל אויפֿגעבליצט אַזוינס, אַז ער אַליין האָט זיך געדאַרפֿט וואַנדערן, ווי דאָס איז אים פֿריער גאָר קיין מאָל ניט אַנגעפֿאַלן. ער האָט דעם בריוו פֿון מאַרק אַנטאַני גלייך פֿאַרבונדן מיט דער געשיכטע פֿון מרימס בייד, וואָס איז פֿאַרשוואַנדן געוואָרן נאָך מיט אַ צייט צוריק. און אַזי, וואָס ער האָט נאָר אַרויפֿגעכאַפט אויפֿן געדאַנק אין דעם ווילדן אימפעט דאָס שנעלער צו פֿאַר־בינדן מיט די אַנדערע זאַכן, וואָס האָבן זיך ביי אים אַלע אין איינעם צונויפֿגע־מישט, איז פֿאַר אים אויסגעוואַקסן ווי אַ פֿאַרשווערונג, וואָס ווערט דאָ אין הויף צוגעגרייט קעגן אים ...

ער האָט דאַנג אַצדינג גוט אַרומגעטראַכט. ער האָט אין געדאַנק אַ סך נעמען איבערגעוואַרפֿן ביז ער האָט זיך דאָך אויף איין נאַמען אָפֿגעשטעלט. זיך אָפֿגעשטעלט מיט דער זיכערקייט, וואָס מע האָט געוויינטלעך, ווען מע דערפֿיסט דעם אמת בחוש. און עפעס גאָר אין גאַנצן ניט אַזוי ווי שטענדיק, ווען עס האָט זיך ביי אים אויף עמעצן צעוואַקסן אַ חשד, האָט הורדוס דאָס מאָל גראָד אַנטיגעהאַלטן זיין פֿעס און ניט־מאַכנדיק קיין טומל אַרום דעם, האָט ער שטילערהייט געשיקט רופֿן מרימס מוטער ...

ער מוז זי שוין זען!

און ווען אַפֿסטנדרה איז געקומען צו אים אין דעם גאַנצן קיניגלעכען גלאַנץ, וואָס זי האָט געקענט אַרויפֿציען אויף זיך, ווען זי האָט דאָס נאָר געוואַרט, האָט ער זיך מיט איר אין אַ ווייטן חדר פֿון הויף פֿאַרמאַכט. עס האָט געזאַרט הייסן, אַז ער דאַרף מיט איר איצט רעדן אַזוינס, וואָס מע קען נאָר איר אַליין פֿאַרטרויען. און כאַטש עס איז אים געווען שווער צו צויםען דעם צאָרן, וואָס האָט אין אים געברענט, האָט ער מיט איר דאָך גערעדט שטיל און איידל:

— מוטער. — האָט ער אָנגעהויבן מיט אַ געבויגענעם קאַפּ און אין אַזאַ טאָן ווי ער וואָלט זיך טאַקע געפֿילט שולדיק קעגן איר. — מוטער, איך ווייס, אַז דיין האַרץ איז ריין און אַז ניט פֿון שלעכטקייט האָסטו שטידערהייט און אַן מנין וויסן צוגעשיקט פֿאַר מאַרק אַנטאַני דאָס בילד פֿון מרימען און אויך דאָס בילד פֿון אַריסטובולוסן דיין זון...

אַדכסנדרה האָט זיך אין שרעק געגעבן אַ כאַפּ און געוואָלט עפעס זאָגן, אָבער הורדוס האָט געגעבן אַ מאַך מיט דער האַנט און דאָס איז געווען אַ צייכן, אַז זי זאָל שווינגן:

— רואיק, מוטער, רואיק — האָט ער זי אַנגעשטילט — ניט דו ביסט שולדיק אין דעם, וואָס דו האָסט דאָס געדאַרפֿט טאָן שטידערהייט; איך בין אין דעם שולדיק!.. עס איז געווען מנין חובֿ ווי דער קיניג פֿון יהודה און ווי דער מאַן פֿון דיין טאַכטער צו געבן אַריסטובולוסן דיין זון די קרוין פֿון דער כהונה, איך האָב דאָס ניט געטאָן, ווייל איך האָב געמיינט, אַז ער איז נאָך צו יונג פֿאַר דעם, און איך בעט דיך, מוטער, פֿאַרגיב מיר...

ער האָט זי פֿאַרזיכערט, אַז דורך דעם, וואָס זי האָט דאָס געטאָן שטידערהייט איז פֿון איר כבֿוד בני אים גאַרניט געמינערט געוואָרן. פֿונקט ווי עס איז גאַרניט געמינערט געוואָרן פֿון זיין ליבשאַפֿט צו איר...

— פֿאַר מיר איז דאָס בלויז נאָך אַ צייכן ווי געטריי און איבערגעגעבן דו ביסט דינע קינדער, און איך שעץ הויך די מוטער, וואָס איז צו אירע קינדער אַזוי געטריי און איבערגעגעבן, אַז זי איז פֿאַר זיי גרייט אַרץ צו טאָן, אַפֿילו ווען דאָס איז פֿאַרבונדן מיט סכנות... דו ביסט דורך דעם נאָך העכער אויסגעוואַקסן אין מיינע אויגן און איך פֿיל זיך שולדיק קעגן דיר...

אין זיין רעדן מיט איר האָט ער זיך געהאַלטן אַזוי, אַז עס האָט איר גאַרניט געקענט אַנגעפֿאַך, אַז דאָס שטויסט ער זיך בלויז אָן, אַז עס איז געווען אַזוי און אַז זיין כוונה דערביי איז זי אַרטינצונאַרן. זי האָט געמיינט, אַז ער האָט שוין אַוודאי אַרץ אויסגעפֿונען, אַז ער ווייטט שוין דעם סוד, און אַז עס וואָלט זיכער געווען אַן אומזין דאָס צו פֿאַרלייקענען, איז זי דעריבער פֿאַר הורדוסן מיט אַ געבויגענעם קאַפּ געשטאַנען און האָט די גאַנצע צייט קיין איין וואָרט פֿון מויל ניט אַרויסגעבראַכט. זי האָט זיך נאָר צוגעהערט צו דעם, וואָס ער האָט איר געזאָגט, אַליין אָבער האָט זי גאַרניט געזאָגט. ערשט ווען ער האָט געענדיקט, האָט זי די אויגן אויפֿגעהויבן און פֿאַרניגנדיק זיך פֿאַר אים מיט דעם גאַנצן וויבערשן חן, וואָס זי האָט אַזוי בריהש געקענט אַרטינגעבן אין אַ שמיכל, האָט זי שטיל געזאָגט:

— איך נעם זיך איבער מיט דיר, מנין זון, וואָס דו פֿאַרשטייסט אַזוי גוט דאָס האַרץ פֿון אַ מוטער...

**

עס איז אויסגעקומען, ווי דאָס וואָלט געווען אַ פֿרינדלעכער איבעררייד צווישן צוויי מענטשן פֿון איין משפּחה וועגן עפעס אַ קלייניקייט, וואָס זיי האָבן ניט ריכטיק פֿאַרשטאַנען און איבער וואָס זיי האָבן זיך אַ מאָל צו פֿיל געקאַכט

אומזיסט און אומנישט, און אַלפסנדרה איז אַוועק אַ צופרידענע דערמיט, וואָס זי איז בלויז אַפגעקומען מיט שרעק, און נאָך אין דעם זעלבן טאָג האָט הורדוס קיין אַזעקסאַנדריע אַוועקגעשיקט אַ שדיח מיט אַ פאַרחתמעטן בריוו פאַר מאַרק אַנטאַני, אַבער קיינער האָט ניט געוואוסט, וואָס ס'איז דאַרט אין יענעם בריוו געשטאַנען, און באַדד נאָך דעם האָט ער אין הויף געצאָזט וויסן, אַז עס איז זיין גוטער ווילן און זיין פּעסטער באַשרוס, אַז אַריסטובולוס דער חשמונאי זאָל ווערן דער פּהן-גדול אינעם הייליקן טעמפל...

עס האָט זיך געקענט דאַכטן, אַז ער האָט מיט אַ מאַל טאַקע באַקומען אַ חשק צו ווייזן ווי גוט ער קען זיין צו די אייגענע פּון דער משפּחה און ווי אין איינעם מיט דעם וויל ער נאָך מער ווי אַלע מאַל ווייזן ווי גרויס עס איז זיין פּייב צו מרימען, ער האָט איר דאָן טיף אין די אויגן אַריינגעקוקט און זי ביידיע הענט געהאַלטן, ווען ער האָט מיט איר גערעדט וועגן דעם, וואָס איר יונגער ברודער אַריסטובולוס וועט זיין דער פּהן-גדול, ער האָט איר דאָן געזאָגט: — דאָס גיב איך נאָך דײַן פאַרלאַנג, פּייבסטע מײַנע... איך ווייס, אַז עס איז דער וואונטש פּון דײַן האַרץ, אַז אַריסטובולוס זאָל טראַגן די קרוין פּון דער פּהונה, וועט דאָס זײַן אַזוי ווי דו ווילסט...

אין דער זעלבער צייט האָט ער אַלפסנדרהן אויך פאַרזיכערט, אַז דאָס טוט ער איר צוליב, ער איז צו איר געווען ווייך און אידל, ווען ער האָט מיט איר וועגן דעם גערעדט און אַנדערש ווי „מוטער“ האָט ער זי ניט גערופּן, אַבער עס איז אַוועק ניט מער ווי איין טאָג און ער האָט אין הויף אַלע זײַנע ראַטגעבער צונויפֿגערופּן, אויך אַלפסנדרהן און די אַנדערע פּון דער משפּחה האָט ער פאַר-בעטן, עס האָט געהייסן, אַז עס וועט זײַן אַ גרויסע סעודה און מע וועט זיך פּרייען דערמיט, וואָס דער יונגער אַריסטובולוס איז דערהויבן געוואָרן אַזוי ווי ער פאַרדינט, אַבער ווען אַלע זענען שוין בײַם טיש געווען אויסגעזעצט, האָט הורדוס זיך אויפֿגעשטעלט און נאָך דעם ווי ער האָט אַלע באַדיגער געהייסן אַרויסגיין, האָט ער אַנגעוויזן מיטן פּינגער אויף אַלפסנדרהן, און ניט אַרויסווייזנדיק אַפּילו קיין סימן פּון אויפֿרעגונג, האָט ער געזאָגט:

— אויף אײַך, מײַנע נאָענטסטע פּריינד און ראַטגעבער, וויל איך זיך פאַר-לאָזן, אַז איר זאָלט משפּטן צווישן מיר און דער מוטער פּון מײַן ווייב!..

אַלע האָבן זיך איבערגעקוקט פאַרוואונדערט, אויף אַזאַ זאַך האָבן זיי זיך ניט געריכט, פּון גרויס איבערראַשונג האָבן זיך בײַ זיי ברייטער די אויגן צע-עפּנט און בײַ אַלפסנדרהן איז דאָס פנים געוואָרן בלאַס און זי האָט מיט רחמנות-דיקע בליקן געקוקט אויף מרימען, אַבער מרים איז אַליין אויך געזעסן אַ דער-שראָקענע און די אויגן זענען בײַ איר געווען אַרונטערגעצאָזט צו דער ערד.

דער איינציקער, וואָס איז געבליבן רואיק, איז געווען הורדוס, קוקנדיק אויף אַזעמען מיט פאַרגליווערטע בליקן, האָט ער ביידיע הענט אויף דער ברוסט פאַרדייגט און האָט ווײַטער גערעדט, און דערבײַ האָט ער די גאַנצע צײַט זײַן קור ניט אויפֿגעהויבן, אין איין טאָג, פּונקט ווי ער וואָלט איבערגעגעבן אַ גע-שיכטע, וואָס גייט אים ניט שטאַרק אָן, האָט ער דערציילט, אַז אַלפסנדרה האָט שטיצער־הייט געמאַכט אַ פאַרשווערונג קעגן אים; אַז איר כּוונה איז געווען אים

ארונטערצוזעצן פֿון טראָן און מאַכן איר זון אַריסטובולוס פֿאַרן קיניג פֿון יהודה...

— אַלע מיטלען זענען בני איר געווען רעכט — האָט ער געזאָגט און אַלץ מיט דער זעלבער רואיקייט — עס איז בני איר געווען רעכט זיך צו ווענדן נאָך הייף צו קלעאַפּאַטראָן, דער קיניגין פֿון מצרים, און דאָס מיינט, אַז אין איר ווידערשפעניקייט קעגן דעם קיניג פֿון יהודה, האָט זי זיך געוואָלט באַנוצן מיט דער הייף פֿון אַ פֿרעמדער מלוכה... עס איז בני איר אויך געווען רעכט, אַז צוליב דעם זאָל מען איר זון אַריסטובולוס שיקן צו מאַרק אַנטאַני קיין אַלעק־סאַנדריע און עס זאָל דאָרט צו אים געטאָן ווערן אַן אומווערדיקע זאָך, וואָס איז קעגן די געזעצן פֿון אונדזער הייליקער תורה... עס איז בני איר אויך געווען רעכט צוצוזעמען בני איר אייגענער טאַכטער דעם גרויסן פֿבֿוד, וואָס זי האָט ווי דאָס ווייב פֿון דעם קיניג פֿון יהודה, אַלץ איז בני איר געווען רעכט צו טאָן. און געטאָן האָט זי דאָס ניט אַפֿן, ווי אַ מענטש מיט מוט, נאָר ווי אַ ווידערשפעניקערין, וואָס גראַבט שטיצעהייט...

ער האָט פֿאַרזיכערט, אַז ווען ער וואָלט די פֿאַרשווערונג ניט אויפֿגעדעקט בני ציטנס, וואָלט געוויס ווידער אויסגעבראַכן אַ מלחמה.

— און דאָס גאַנצע לאַנד וואָלט ווידער אַפּגעגאַנגען מיט בלוט — האָט ער געזאָגט און אַלץ ניט אויפֿגעהויבן דאָס קול — דער חורבן וואָלט געווען אַפֿשר נאָך גרעסער ווי פֿריער, און דאָס איז אין אַ ציט, ווען אויף די פֿעלדער איז אַ טרוקעניש, ווען אין לאַנד הערשט אַ הונגע, און איך ליידיק אויס די אוצרות פֿון דער מלוכה צו שפיזן די, וואָס האָבן ניט קיין ברויט!

ווען ער האָט געענדיקט און זיך צוריק אַוועקגעזעצט, האָט זיך אַרום און אַרום אַינגעשטעלט אַזאַ אַנגעצויגענע שטיקייט, אַז עס האָט זיך געדאַכט, אַז עפעס וועט דאָ באַדן מוזן פֿלאַצן, די אַלע צונויפֿגערופֿענע מענטשן האָבן ניט געוואוסט, וואָס זיי דאַרפֿן איצט טאָן, צי זיי זאָלן אַרויסזאָגן זייער מיינונג וועגן דעם אַדער זיי זאָלן בלייבן שטיצע עדות; זיי האָבן ניט געוואוסט צוליב וואָס הורדוס האָט זיי אַהער צונויפֿגערופֿן און וואָס ער דערוואַרט פֿון זיי. און פֿונקט ווי די מערסטע פֿון זיי זענען געווען איבערראַשט פֿון דעם, וואָס זיי האָבן געהערט, זענען זיי אויך געווען איבערראַשט פֿון דעם, וואָס הורדוס האָט דערפֿון גערעדט אַזוי רואיק און געלאַסן און די גאַנצע ציט זיין קול ניט אויפֿגעהויבן. זיי האָבן ניט געקענט פֿאַרשטיין, פֿאַר וואָס ער שרייט ניט, פֿאַר וואָס ער בייזערט זיך ניט און פֿאַר וואָס ער דערמאַנט גאַרניט קיין וואָרט, אַז ער וועט אַלפֿסנדרהן שטרענג באַשטראַפֿן דערפֿאַר. צעטומלעטע האָבן זיי געקוקט — דאָ אויף הורדוס און דאָ אויף אַלפֿסנדרהן, וועלכע איז געזעסן מיט אַ געבויגענעם קאַפּ, בני קיינעם פֿון זיי האָט זיך ניט געעפֿנט דאָס מויל אַ וואָרט צו זאָגן. און ווען הורדוס האָט גע־הייסן צוריק אַררינרופֿן די באַדינער און אָנהייבן די סעודה פֿבֿוד דעם, וואָס ער האָט דעם יוגן אַריסטובולוס געמאַכט פֿאַרן כּהן־גדול, זענען אַלע נאָך מער צעטומלעט געוואָרן; קיינער האָט ניט געקענט פֿאַרשטיין, וואָס דאָ איז און זיי האָבן מורא געהאַט, אַז עס וועט זיך אַוודאי ענדיקן זייער שדעכט, ווייל זיי האָבן חושד געווען, אַז עס איז ניט אַנדערש, נאָר הורדוס האָט פֿאַרטראַכט עפעס אַזוינס,

וואָס מוז אַוודאי זײַן שרעקלעך. די גאַנצע צײַט האָבן זיי מיט די אויגן נאַכגע־פּאַזגט יעדע באַוועגונג, וואָס ער האָט געמאַכט, און יעדן בליק, וואָס ער האָט אויף אַנדערע געוואַרפֿן. אַלע זענען געווען אומרואיק. אַפֿילו דער דיקער מענע־דעוס מיטן גראָבן בויד און מיט די קורצע פֿיסלעך האָט אַנגעהויבן ווערן זייער אומרואיק און די טיף אַינגעגראַבענע אויגן זענען האָבן שוין אַ ביסל צו פֿיל געפֿינטשט, און דער רויטער, פֿעטער קאַרק זענער איז מיט אַ קאַטן שווייס געווען באַדעקט. אים האָט זיך אַזײַ געדאַכט, אַז באַד וועט אַוודאי געשען עפעס אַזוינס, וואָס וועט אויף אַלעמען אַרױפֿוואַרפֿן אַ פּחד.

און מיט אַ מאָל האָט זיך דערהערט דאָס געוויין פֿון אַ פֿרוי. אַלע האָבן זיך נאָך מער דערשראַקן. אָבער קיינער האָט זיך דאָך פֿון אַרט ניט גערירט. דאָס האָט געוויינט מרימס מוטער.

און געוויינט האָט זי אַזוי שטאַרק און מיט אַזאַ שאַרפֿן קוויטש, אַז אַלע זענען געבליבן זיצן ווי פֿאַרציטערטע. וואָס אַ מאָל איז דאָס געוויין בײַ אַפּסנדרהן געוואָרן שטאַרקער און עס האָט זיך הויך און ווייט איבערן הויף געטראָגן. די אַקסלען האָבן זיך בײַ איר אויף און אָפּ געהויבן, און ווען דאָס שאַרפֿע קוויטשען האָט אויפֿגעהערט, האָט זי אַנגעהויבן כליפען אויפֿן קוף. עס האָט אַלעמען ווי געטאָן דאָס האַרץ קוקנדיק אויף איר, ווי זי איז אין גאַנצן אַ צעדריקטע, אַ צע־טראַטענע. אָבער בײַם טיש האָט זיך דאָך ניט געפֿונען קיין איינער, וואָס זאָל צוגיין צו איר און זי אַינשטיין. אַפֿילו אירע קינדער, מרים און אַריסטובלוס, זענען צו איר ניט צוגעגאַנגען. דערשראַקענע זענען זיי אויף זייערע ערטער גע־בליבן זיצן און עס האָט זיך געקענט דאַכטן, אַז באַד וועלן זיי זיך אפֿשר גאַר אויך צעוויינען אויפֿן קוף און די בהלה וועט ווערן נאָך גרעסער. אַלע זענען געווען צעשראַקן, די מורא איז געהאַנגען איבער די קעפּ. און הורדוס איז געזעסן אַ קאַטער, אַ רואיקער. ער האָט דאָס מויל־ניט געעפֿנט. ער האָט געשוויגן און מיט זײַן שווינגן האָט ער אויף אַלעמען אַרױפֿגעוואַרפֿן נאָך אַ גרעסערן פּחד ווי ווען ער וואָלט געשריגן...

עס האָט זיך געדאַכט, אַז קיין כּוח אין דער וועלט וועט דאָס וויינען פֿון אַפּסנדרהן ניט קענען אַפּשטעלן.

דאַנג האָט זי אַזוי געוויינט און דאָן איז געשען אַזוינס, וואָס האָט אַלעמען גאַר אין גאַנצן צערודערט. אַפּסנדרה האָט מיט אַ מאָל זיך אַזײַן אַינגעשטישט. זי האָט זיך פֿרוצצייג אַנגעהויבן שעמען דערמיט, וואָס אַזוי פֿיל מענטשן האָבן געזען, ווי זי האָט געוויינט, און זי האָט דאָס געוויין אין זיך איבערגעריסן אַזוי ווי זי וואָלט עס דערשטיקט אין מיטן. אין דער אַנגעצויגענער שטיקייט, וואָס האָט זיך ווידער אַינגעשטעלט אַרום און אַרום איבער די אַלע מענטשן, וואָס זענען ביים טיש געזעסן, האָט אַפּסנדרה דאָן, ניט אויפֿהייבנדיק די אויגן, גע־פֿירט אַלעמענס בליקן אויף זיך, און דאָס האָט בײַ איר נאָך מער אַרױסגעוואַרפֿן דעם געפֿיל פֿון שאַנד, און זי האָט מיט פֿאַרדרוס די לייפֿן געביסן און די פֿינגער פֿון די הענט געצויגן. און מיט אַ מאָל האָט זי זיך געגעבן אַ גלייך אויס און מיט אַ שטים, וואָס האָט אין זיך געהאַט בלוזי אַ שוואַכן שפור פֿון דעם פֿריערדיקן

געווייך, האָט זי אָנגעהויבן רעדן צו הורדוסן און דערבני האָט זי אים גלפֿך אין די אויגן אַרבינגעקוקט :

— מײַן זון — האָט זי די ווערטער קלאַר און שאַרף פֿון מויל־אַרויסגע-
בראַכט, כאַטש מע האָט נאָך געקענט זען, ווי שווער דאָס קומט איר אָן — מײַן
זון, דאָ, פֿאַר די אויגן פֿון אַלע מענטשן, וואָס דו האָסט צונויפֿגערופֿן אַהער, עפֿן
איך מײַן האַרץ און איך גיב צו : עס איז אמת, אַז מײַן וואונטש צו זען מײַן
אינציקן זון אַריסטובולוס מיט דער קרוין פֿון דער פֿהונה אויפֿן קאַפֿ איז געווען
אַזוי שטאַרק, אַז איך האָב אַריבערגעטראָטן די רעכט, וואָס דו ביסט געווען אַזוי
געדיק מיר צו באַווייליקן. אין דעם וואָס דו האָסט גענומען אַ פֿרעמדן און אים
געמאַכט פֿאַרן פֿהן-גדול, האָב איך געזען אַ גרויסע באַדיידיקונג פֿאַר מײַן זון,
וועלכער איז לויט זײַן הויכן שטאַנד ווירדיק צו טראָגן די קרוין פֿון דער פֿהונה
אין יהודה, איך און מײַן טאָכטער מרים האָבן דיך ניט איין מאָל געבעטן דו זאָסט
דאָס טאָן, אָבער דו האָסט זיך צו אונדזער געבעט ניט צוגעהערט. עס איז געווען
דער געפֿיל פֿון אמתער געטריששאַפֿט פֿון אַ מוטער צו איר קינד, וואָס האָט מיר
אונטערגעזאָגט צו קערן די בליקן פֿון מײַנע אויגן צו קלעאַפֿאַטרען, דער קיניגין
פֿון מצרים, און זי בעטן, אַז זי זאָל מיר העלפֿן. איך בין זיך מודה, אַז איך האָב
דאָס געטאָן, עס איז אָבער ניט אמת, אַז איך האָב געזוכט וועגן, וואָס זאָלן פֿירן
מײַן זון אַריסטובולוס צום טראָגן ! מיר איז אַזוינס קיין מאָל גאָר אַפֿילו אויפֿן
געדאַנק ניט געקומען. און פֿאַר די אַלע מענטשן, וואָס זיצן דאָ בײַם טיש, זאָג
איך, אַז אַפֿילו ווען דו וואָסט מיט דײַן אייגענעם גוטן ווילן אָנגעבאַטן איבער-
צוגעבן מײַן זון אַריסטובולוס די קרוין פֿון דער מלוכה, וואָלט מײַן ווילן געווען,
אַז ער זאָל זיך אַפּזאָגן דערפֿון.

זי האָט גערעדט אַזוי, אַז מע האָט ווירקלעך געקענט מיינען, אַז דאָס קומט
בײַ איר פֿון האַרצן, זי האָט מיט אירע רייד אויף אַלעמען אַ שטאַרקן אַנדרוק
געמאַכט. אַפֿילו אויף הורדוסן, בלויז אויף הורדוסעס שוועסטער, אויף סאַלאַמעאָן,
האָט דאָס קיין אַנדרוק ניט געמאַכט און זי האָט אויף אַלפֿסנדרהן מיט אַ גאַליקן
שמייכל געקוקט און דערבני די שמאַלע לײַפֿן אירע אַלע מאָל מיט דער צונג באַ-
נעצט. אָבער אַלפֿסנדרה האָט זיך פֿון סאַלאַמעאָס בליקן אָפּגעקערט, און פֿאַר-
נייגנדיק זיך פֿאַר הורדוסן אין דער קיניגלעכער חשיבֿות אירער, מיט דעם גאָר
באַזונדערן ווייבערשן חן, האָט זי געענדיקט אַזוי, אַז אַלע האָבן גלפֿך דערפֿיסט
בחוש, אַז מיט אירע רייד האָט זי אין גאַנצן צעטריבן דעם שטורעם, אויף וועלכן
אַלע האָבן זיך דאָ געריכט ...

— איך דאַנק דיר, מײַן זון — האָט זי געזאָגט שייַן און איידל, און אין איר
פנים האָט אויפֿגעלויכטן דער שטאַלץ פֿון דער השמונאים-משפּחה, וואָס איז
געווען אַזוי באַזיבט בײַם פֿאַרק — יאָ, איך דאַנק דיר, מײַן זון, פֿאַר דײַן גרויס
גנאָד צו מיר און צו מײַנע קינדער. און איך פֿאַרזיכער דיך, אַז פֿאַר מיר איז
גענוג דער פֿבֿוד, וואָס מײַן טאָכטער מרים איז דאָס ווייב פֿון דעם קיניג און
וואָס מײַן זון אַריסטובולוס וועט טראָגן די קרוין פֿון דער פֿהונה. צו דער קרוין
פֿון דער מלוכה הייבן זיך ניט מײַנע אויגן און אויך ניט די אויגן פֿון מײַן זון

אַריסטובולוס. קיינעם אין יהודה פאסט ניט די קרוין אַזוי גוט ווי דיר. קיינער אין יהודה קען זי ניט טראַגן אַזוי ווירדיק ווי דו... .

עס איז פשוט געווען שווער זיך פאַרצושטעלן, אַז דאָס איז די זעלבע פֿרוי, וואָס האָט דאָ פֿריער אַזוי יאָמערלעך געווינט... .

אויף הורדוסעס פנים האָט זיך אַ צופֿרידענער שמייכל באַוווּן. ער האָט גלייך אויפֿן אַרט שוין פֿאַרטראַכט אַזוינס, וואָס האָט אים געגעבן די זיכערקייט, אַז עס וועט זיין אַזוי ווי ער וויל. און ווען ער האָט גראַד דאָן אויפֿגעכאַפט די בלייך פֿון מרימס אויגן, איז דער צופֿרידענער שמייכל אויף זיין פנים נאָך ברייִ טער געוואָרן און אויפֿהייבנדיק איין האָנט אין דער הויך, ווי זיין שטייגער איז געווען אַלע מאָל, ווען ער האָט געוואָלט צוגעבן גרויס פֿייערלעכקייט צו דעם, וואָס ס'קומט אַרויס פֿון זיין מויל, האָט ער געזאָגט:

— אַרץ איז פֿאַרגעבן!! דאָס פֿאַרגעסן און זאָל פֿון היינט אָן און ווייטער הערשן שוים אין מיין הויף... .

נאָך דעם איז מען ווייטער אָנגעגאַנגען מיט דער סעודה פֿכבוד דעם, וואָס דער יונגער אַריסטובולוס איז געוואָרן פֿהן־גדול. מע האָט געגעסן און געטרונקען און מע איז געווען פֿרייער. און מער ווי אַלע אַנדערע האָט זיך געפֿרייט דער אַלטער הורקונוס. ער האָט אויף אַרץ מיטן קאַפּ צוגעשאַקט און געהאַלטן אין איין גלעזן די גרייז־גרויע באַרד זיינע.

— עס איז גוט אַזוי, זייער גוט אַזוי — האָט ער אָנגעקוואַלן, רעדנדיק צו די געסט, וואָס זענען לעבן אים געזעסן — זאָל זיין שוים, זאָל שטענדיק זיין שוים... . און זי, מיין טאָכטער אַפֿסנדרה, איז גערעכט. אַוודאי איז זי גערעכט, אַז קיינער קען ניט טראַגן אויפֿן קאַפּ די קרוין פֿון דער מזוכה אַזוי ווירדיק ווי אונדזער קיניג הורדוס... . אַוודאי איז זי גערעכט, האָ? .. איך האָב דאָס אַזיין געזאָגט צו מאַרק אַנטאַני, ווען ער האָט מיך געפֿרעגט, ווער עס איז דער שטאַרקסטער מאַן אין יהודה... . נאָך דאָן האָב איך אָנגעוויזן אויף אים, אויף הורדוסן, און האָב געזאָגט: „ער! ער איז דער שטאַרקסטער מאַן אין יהודה“... . האָט איר דאָס געהערט? האָ? .. אַלע האָבן דאָס געהערט? האָ? ..

ער האָט זיך אַזיין געפֿרעגט און זיך אַזיין געענטפֿערט. דאָס פנים האָט ביי אים געשניט פֿון גליק, ווען הורדוס האָט אים פֿאַר אַלעמען אין די אויגן אָנגערופֿן „פֿאַטער“. ער האָט זיך געפֿרייט דערמיט, וואָס אַלע גיבן אָפּ פֿבוד מרימען און וואָס זי איז שוין מער ניט פֿאַרוואַרגט און זי שמייכלט צו די געסט אַזוי שייַן און ליבלעך. און ווען עמעצער האָט אָנגעהויבן רעדן צו אים, האָט ער געשאַקט מיטן קאַפּ, כאַטש ער האָט ניט געקענט הערן וואָס יענער זאָגט. ער האָט פֿאַר אַרץ און פֿאַר אַלעמען די זעלבע ווערטער געהאַט:

— עס איז גוט אַזוי!! זאָל נאָר זיין שוים! ..

אַלע אין הויף האָבן דאָן געלויבט הורדוסן פֿאַר זיין גרויסמוטיקייט און אַפֿסנדרהן פֿאַר איר מוט. אַלע זענען געווען צופֿרידן פֿון דעם, וואָס דער צאָרן האָט זיך אַינגעשטיילט. קיינער האָט ניט געוואוסט, אַז גלייך נאָך דעם ווי די סעודה האָט זיך געענדיקט, האָט הורדוס גערעדט צו אַפֿסנדרהן מיט אַינגע-

האַלטענעם כּעס און איר אַנגעזאָגט שטרענג, אַז זי זאָל זיך מער ניט מישן אין די ענינים פֿון דער מלוכה...

— דאָס איז אַ וואַרענונג! — האָט ער איר געזאָגט — אַ שטרענגע וואַרענונג. און געדענק: פֿאַרגעבן פֿאַרגיב איך בלויז איין מאָל!.. ניט מער ווי איין מאָל... קיין צוטרוי צו איר האָט ער מער ניט געקענט האָבן. דער געדאַנק, אַז זי וועט דאָך מאַכן אַ פֿאַרשווערונג האָט אים ניט געלאָזט רוען, און ער האָט זי דעריבער אין איר אייגענעם הויף אַרומגערינגלט מיט זינע מענטשן, און זיי האָבן אים יעדן טאָג געדאַרפֿט איבערגעבן אַץ, וואָס זיי האָבן געזען און געהערט. — דו זאָלסט געדענקען, מוטער — האָט ער איר אַנגעזאָגט שטרענג — אַז פֿון הויף טאָרסטו ניט אַרויסגיין. אַזוי איז מיין באַפֿעל!..

**

זייער ווייניק מענטשן האָבן געוואוסט, אַז דער קיניגיןס מוטער איז שטענדיק אונטער אַ שטרענגער וואַך און אַז מע האַלט אַן אויג אויף יעדן שריט, וואָס זי מאַכט און אויף אַץ וואָס זי טוט. מע האָט עס ניט געקענט וויסן, ווייל אויף יעדער סעודה, וואָס מע האָט געמאַכט אין הויף, איז זי געווען אַנגעלאָרן און הורדוס האָט איר גרויס כּבֿוד אָפּגעגעבן און געמאַכט דעם אָנשטעל, אַז ער איז זייער גוט צו איר. און געמאַכט האָט ער דאָס אַזוי קונציק, אַז עס האָט גאָר קיינעם ניט געקענט אַינפֿאַרן, אַז דאָס איז בלויז אַ שפּיל אַזאָ... .

און אַפֿסנדרה האָט זיך אין איר אייגענעם הויף געפֿירט ווי אַ געפֿאַנגענע. עס האָט איר שוין ניט געקענט באַקומען, וואָס איר זון אַריסטובולוס איז דער-הויבן געוואָרן צו דער קרוין פֿון דער כּהונה. אַ מורא, אַז הורדוס האָט פֿאַרטראַכט שדעכטס, האָט זי טאָג און נאַכט געפֿיניקט; זי האָט זיך אַרץ געשראַקן, אַז הורדוס זאָל נאָך דעם יונגן זון אירן ניט אַרשיינאַרן אין אַזאָ נעץ, פֿון וואַנען ער וועט זיך שוין ניט קענען אַרויסדרייען; זי האָט געציטערט פֿאַר זיין לעבן, און ווען עס איז אַ מאָל אַוועק אַ טאָג און זי האָט אים ניט געזען, איז זי געווען זייער אומרויאַק.

אויך הורדוסן איז דאָן באַפֿאַרן אַ מורא און ער האָט קיין רו ניט געקענט געפֿינען; אַדע מאָל, ווען ער האָט געזען ווי דאָס פֿאַרק גיט אָפּ גרויס כּבֿוד דעם יונגן כּהן-גדול, האָט דאָס אים ווי מיט שאַרפֿע שפּיזן דאָס האַרץ געשטאַכן. ער האָט אין דעם יונגן חשמונאי אַנגעהויבן זען אַ סכּנה פֿאַר זיך און פֿאַר זיין טראָן... . גערעדט וועגן דעם האָט ער אָבער מיט קיינעם ניט, אַפֿילו ניט מיט זיין שוועסטער סאַדאַמעאַ, וועלכע איז קיין מאָל ניט מיד געוואָרן אים צו זאָגן, אַז דער יונגער אַריסטובולוס איז אויסגעוואַקסן אויף זיין קאָפּ; ער האָט זיך אַדע מאָל בלויז צוגעהערט צו דעם, וואָס זי זאָגט, אָבער ער אַרשיינט האָט איר גאַרניט געזאָגט וועגן דעם. און צו אַריסטובולוסן האָט ער זיך פֿענים באַצויגן אַזוי גוט, אַז יענער האָט אים גאַרניט געקענט חושד זיין אין קיין שדעכטס. ער האָט מיט אים אָפֿט ווי מיט אַ יונגערן כּבֿר געשטימט, זיך ניט איין מאָל פֿאַרמאַסטן מיט אים אין אַ געראַנגל, ווער עס וועט אַרויסווייזן מער כּוח, און ער האָט אים מיט-

גענומען, ווען ער איז געגאנגען אויף יאגד און זיך געוועט מיט אים, ווער עס וועט וועמען אריבעריאגן ריטנדיק אויף א פערד ... אַכסנדרה האָט אַריסטובולוסן געוואָרנט :

— היט זיך פֿאַר אים, מײַן זון, ער וויל דיך אומברענגען... דו ביסט אים ווי אַ דאָרן אין די אויגן, האָב שטענדיק אין זינען, מײַן זון, אַז ער, דער רוצח, איז אויף אַלץ פֿעיק... און ווען פֿון זינען דיין טריפֿט האָניק, איז זײַן האַרץ פֿיר מיט גיפֿט און גאַס. היט זיך פֿאַר אים! ..

זי האָט דעם יונגן אַריסטובולוס אַזוי אַנגעשראַקן, אַז ער האָט זיך אין הויף שוין קיין מאָל ניט געקענט פֿילן זיכער מיטן פֿעבן, ס׳זענען געווען נעכט, ווען ער האָט ניט געקענט שלאָפֿן, און עס האָט זיך אים אַלץ אויסגעוויזן, אַז ער הערט שטיצע טריט און אַז דאָס קומט מען אים דערהרגענען שטיצערהייט ...

עס איז אַכסנדרהן געווען שווער צו בלעבן ווייטער אַ פֿאַרשפּאַרטע אין הויף און זי האָט אַנגעהויבן זוכן מיטלען, ווי אַזוי זיך צו ראַטעווען, זיך און איר זון. און זי האָט זיך ווידער שטיצערהייט געווענדט נאָך הילף צו קעאַפּאַרטען. און דאָס מאָל האָט די קיניגין פֿון מצרים זי לאַנג ניט געלאָזט וואַרטן אויף אַן ענטפֿער און זי האָט זי פֿאַרבעטן צו קומען קיין אַלעקסאַנדריע אין איינעם מיט איר זון ...

זי האָט אַכסנדרהן זייער שטאַרק געוואָלט העלפֿן אין דעם, און דאָס איז געווען ניט דערפֿאַר, וואָס זי איז מיט איר געווען אַזוי גוט באַפֿרענדט, נאָר דערפֿאַר וואָס זי האָט זיך געוואָלט נוקם זײַן אין הורדוסן. דאָס איז געווען אירער אַ סוד און קיינער האָט ניט געוואוסט, אַז זי טראַגט זיך אַרום מיט אַ כּעס אויף אים דערפֿאַר, וואָס ווען זי האָט געגלוסט צו אים נאָך דאָן, ווען ער איז געווען אין אַלעקסאַנדריע, האָט ער איר תּאוּוה פֿון זיך אַפּגעשטויסן און די גאַנצע צײַט גערעדט צו איר וועגן דעם ווי שטאַרק ער האָט דיב מרימען... דאָס האָט זי אים ניט געקענט פֿאַרגעבן, און זי האָט אים זייער געוואָלט זען אַ געפֿאַצענעם ...

דערצו האָט זי נאָך געהאַט אַן אויג אויף גרויסע שטיקער לאַנד אין דער געגנט פֿון דער שטאָט יריחו, וואו עס זענען געוואָקסן די בעסטע טייטלען אין לאַנד און אויך אַנדערע גוטע פירות, וואָס זענען געשמאַק צום גומען. יענע שטיי־קער לאַנד האָט זי געוואָלט האָבן אין איר קיניגרייך און זי האָט ניט איין מאָל גערעדט וועגן דעם מיט מאַרק אַנטאַנין, ער זאָג דאָס איר אַוועקגעבן. אָבער ער האָט דאָס אַלץ אַפּגעלייגט, ווייל ער האָט ניט געוואָלט זײַן שלעכט צו הורדוסן. אָבער זי האָט אַלץ אַרויסגעקוקט אויף דער געלעגנהייט, ווען זי וועט קענען דורכפֿירן דאָס, וואָס זי האָט פֿאַרטראַכט און זי האָט שוין בײַ צײַטנס אַלץ אַנגע־הויבן צוגרייטן אַזוי, אַז דאָס זאָג זײַן די גוטע געלעגנהייט ...

און אַכסנדרה האָט זיך גלייך אַנגעכאַפט אַן דער אַינלאַדונג צו קומען מיט איר זון אַריסטובולוס קיין אַלעקסאַנדריע. זי האָט פֿאַר זיך שוין קיין אַנדער אויסוועג ניט געזען. ניט פֿאַר זיך און ניט פֿאַר איר זון, און זי איז דעריבער געוואָרן זייער אומגעדולדיק. זי האָט שוין וואָס שנעלער געוואָלט אַנטוילפֿן פֿון ירושלים, און דאָס מאָל האָט זי שוין מרימען גאַרניט געזאָגט וועגן דעם, וואָס זי האָט פֿאַרטראַכט. בלויז מיט אַריסטובולוסן האָט זי וועגן דעם גערעדט, און

פֿון דעם ווי זי האָט דאָן פֿאַר אים געשידדערט, וואָס ס'שטייט פֿאַר, ווען מע וועט בלייבן דאָ אין הויף, איז ער שוין געווען אזוי צעמישט און אָנגעשראַקן, אַז ער איז אויך געווען גרייט צו אַנטלויפֿן וואָס שנעלער...

עס איז אָבער פֿאַר זיי ביידן געווען אַ גרויסע אַנשטעלענדיש צו אַנטלויפֿן פֿון הויף ביי געטע שטייערהייט; עס זענען דאָרט ביי אַלע טויערן געשטאַנען באַוואַקטע וועכטער און אויך די טויערן פֿון שטאָט זענען געווען גוט באַוואַכט; עס איז אויך געווען נייטיק צוצוגרייטן קעמלען זיי ביידן אוועקצופֿירן צום ברעג ים אין דער פֿינאָטערניש פֿון דער נאַכט און זען, אַז ווען מע וועט זיי ברענגען אַהין, זאָל דאָרט שוין שטיין גרייט די שיף, וואָס וועט זיי אוועקפֿירן קיין אַלעק סאַנדריע; מע האָט געמוזט אַרענציען אין דעם אַ סך מער מענטשן ווי מע האָט געוואָלט בייטן זיך ניט אַרענצופֿאַרן און עס האָט געדויערט אַ סך לענגער ווי מע האָט זיך פֿריער פֿאַרגעשטעלט; אַלע מאַל האָט מען עפעס געדאַרפֿט בייטן, עפעס געדאַרפֿט אָנהייבן ביי נייט, אַדער אין גאַנצן אַנדערש; און אזוי איז אוועק אַ לענגערע צייט ביז אַלפֿסנדרה האָט אַריסטובולוסן סוף פֿו סוף דאָך געבראַכט דעם גרויסן סוד, אַז אַלץ איז שוין פֿאַרטק און אַז זיין וועט דאָס אזוי:

— אַהער, אין הויף אַרײַן, וועט מען ברענגען צוויי קאַסטנס — האָט זי אים געזאָגט, אַרומקוקנדיק זיך אין אַלע זייטן, ווי מע וואָלט זיך דאָ פֿאַרן אייִ גענעם שאַטן געדאַרפֿט היטן — צוויי קאַסטנס... און ווען מע וועט אונדז לאָזן וויסן, אַז בײַם ברעג ים שטייט שוין די שיף גרייט, וועל איך זיך אַרײַנגיין אין איינ קאַסטן און דו, מײַן זון, וועסט זיך אַרײַנגיין אין צווייטן קאַסטן און ביי נאַכט וועט מען אונדז ביידן פֿון דאַנען אַרויסטראַגן און עס וועט הייסן, אַז דאָס טראַגט מען פֿון דאַנען אַרויס צוויי מתים...

זי האָט אים געהאַט אַ סך צו זאָגן וועגן דעם, וואָס זי האָט שוין געטאָן ביז איצט און וואָס זי קלייבט זיך נאָך צו טאָן. אָבער ווייל עס האָט זיך איר אַלץ געדאַכט, אַז כאַטש ער איז גרייט אין איינעם מיט איר צו אַנטלויפֿן קיין מצרים, איז אים דאָס האַרץ דאָך ניט אין גאַנצן דערבײַ. האָט זי מיט אים קיין סך וועגן דעם ניט גערעדט. זי האָט אים בלויז פֿאַרזיכערט, אַז אויף איר מעג ער זיך גוט פֿאַרלאָזן. דער עיקר איז נאָר — וואָס שנעלער אָנקומען קיין אַלעקסאַנדריע...

— דאָרט, מײַן זון — האָט זי צו אַריסטובולוסן געזאָגט — וועסטו זען, וואָס דיין מוטער קען אויפֿטאָן און ווי געטרײַ איך בין דיר, מײַן קינד...

און זי האָט ניט געוואוסט, אַז עס איז שוין לאַנג זײַנט קאַסטאַבאַר אַרײַן, דער ערשטער פֿון אַלע געהיימע אויסשפירער אין דער מלוכה, איז געפֿאַרן אויפֿן שפּור פֿון אַלץ, וואָס ס'ווערט געטאָן אַרום דעם, וואָס זי האָט פֿאַרטראַכט, און אַז צווישן די באַדינער, וועמען זי האָט דעם סוד פֿאַרטרויט און זיי שוין אַפֿילו מיט גאַלד און זילבער באַלוינט דערפֿאַר, וואָס זיי העלפֿן איר אין די אַלע צו־גרייטונגען דערבײַ, געפֿינען זיך ניט ווייניק אַזעלכע, וואָס קוקן שוין לאַנג אַרויס אויף דעם לעצטן באַפֿעל פֿון אויבן און זיי זאָלן קענען ווייזן הורדוסן ווי געטרײַ זיי האָבן אים געדינט די גאַנצע צייט...

עס איז ביי אַלפֿסנדרהן אין הויף דעמאָלט שווער געווען צו געפֿינען איינעם, וואָס זאָל זיך ניט אַרומטראַגן מיט קיין סודות. און איינער האָט געהיט דעם אַנ-

דערן, איינער האָט חושד געווען דעם אַנדערן און קיינער האָט זיך ניט געפֿילט זיכער. אַלכסנדרה אַליין האָט געצייט די טעג און אַלץ אַרויסגעקוקט אויף דער שעה, ווען אַלץ וועט שוין זיין גרייט און זי זאָל מיט איר זון אַריסטובולוס פֿון דאַנען שוין קענען אַנטפֿילן. אַבער עפעס ווי אויף צו להכעיס האָט מען זיך אַדע מאָל אָן אַן אַנדער אָפּהאַרט אַנגעשטויסן און מע האָט ווידער געדאַרפֿט וואַרטן. און ווען אַלץ איז שוין סוף פֿו סוף געוואָרן פֿאַרטיק, איז אַלכסנדרה געוואָרן נאָך מער אומרואיק. אין דער נאַכט, ווען זי האָט מיטן זון שוין געדאַרפֿט אַוועק פֿון הויף, איז איר אויפֿן האַרצן געווען זייער שווער און זי איז אַ צעטראַג גענע אַרומגעגאַנגען איבער אַדע חדרים פֿון הויף און די אויגן זענען ביי איר געווען פֿרום מיט טרערן. און ווען זי האָט געזען ווי איר זון אַריסטובולוס לייגט זיך אַריין אין דעם קאַסטן, וואָס שטייט שוין גרייט פֿאַר אים, האָט זי זיך שטאַרק צעוויינט.

אַפֿילו ביי די באַדינער, וואָס האָבן זיך ביי הורדוסן אין הויף שוין געהאַט צוגעוואוינט צו זען, וואָס מע זעט ניט אין ערגעץ, האָבן זיך געשטעלט טרערן אין די אויגן. און ווען אַלכסנדרה אַליין האָט זיך אַרבינגעלייגט אין דעם צווייטן קאַסטן, וואָס איז שוין געשטאַנען גרייט פֿאַר איר, זענען אַדע געבליבן שטיין אַזוי ווי דאָס פֿשוון וואָלט זיי אָפּגענומען מיט אַ מאָל. עס איז אַרום און אַרום געווען שטיף און עס האָט זיך געדאַכט, אַז אויב עמעצער וועט זיך נאָר געבן אַ קרום און עס וועט זיך פֿון ערגעץ דערהערן אַ שטיף געוויין, וועלן אַדע מיט אַ מאָל זיך אַזוי צעיאַמערן, אַז קיינער וועט עס שוין ניט קענען אָפּשטעלן.

בזויזן איינער פֿון די באַדינער איז געבליבן רואיק און דאָס איז געווען דער, וואָס האָט אַרבינגעפֿירט די טרעגער און זיי אויף די צוויי פֿאַרמאַכטע קאַסטנס אַנגעוויזן. ער האָט דערביי קיין איין וואַרט ניט אַרויסגערעדט. ערשט ווען מע האָט די צוויי קאַסטנס גענומען אַרויסטראַגן, האָט ער זיך געגעבן אַ שטעץ אַוועק פֿאַרויס און אויפֿהייבנדיק די האַנט האָט ער מיט פֿעסטקייט אין זיין קוף אויס- גערופֿן :

— נאָך מיר !

די טרעגער האָבן געפֿאַלגט. מיט די צוויי קאַסטנס אויף די אַקסלען זענען זיי אים נאַכגעגאַנגען, און ער האָט זיי איבער טרעפּ און פֿאַנגע קאַרידאַרן געפֿירט. און אַלכסנדרה און אַריסטובולוס האָבן זיך אינעווייניק אין די פֿאַרמאַכטע קאַסטנס צוגעהערט צו די טריט, וואָס האָבן אָפּגעהיילכט ; מיט פֿאַרכאַפטע אַטעמס האָבן זיי געוואַרט. אַז די טריט זאָלן אויפֿהערן אָפּהילכען און דאָס וועט מיינען, אַז מע איז שוין אַרויס פֿונעם הויף, אַז מע גייט ניט מער אויף די האַרטע דילן פֿון מירמלשטיין, נאָר אויף דער ערד פֿון די גאַסן. אַבער די טריט האָבן אַלץ אָפּגע- היכט און פֿלוצלינג האָט מען זיך גאָר אָפּגעשטעלט און מ'האַט די קאַסטנס אַראָפּגעלאָזט, און באַדד האָט מען זיי געגעבן אָן עפֿן אויף, און אַלכסנדרה און אַריסטובולוס האָבן דערזען, אַז זיי געפֿינען זיך אין דעם גרויסן זאָל, וואו עס שטייט דער טראַן פֿונעם קיניג...

דאָרט איז דאָן קיינער ניט געווען. אַבער באַדד האָט זיך אַ גרויסע טיר געעפֿנט און עס האָבן אַנגעהויבן אַרבינגקומען אַ סך מענטשן. דער ערשטער איז

אַרײַנגעקומען הורדוס, און נאָך אים זענען געגאַנגען אַלע זינע ראַטגעבער און פֿרײַנד, און צווישן זיי האָט זיך דאָס מאָל מער ווי אַלע אַנדערע אָנגעזען קאָס־טאַבאָר; ער האָט געשפּאַנט מיט פֿעסטע, זיכערע טריט און מיט אַ צופֿרידענעם שמייכל אויפֿן פנים, מיט איין האַנט האָט ער געהאַלטן דאָס הענטל פֿון דער שווער, וואָס ער האָט אויפֿן דיך געטראָגן. און ער איז געווען דער ערשטער, נאָך הורדוס, צוצוגיין צו די צוויי קאָסטנס, וואָס זענען שוין געווען אָפֿן. ער האָט זיך אין זײַן גאַנצער הויך אויסגעצויגן, ווען ער האָט מיט דעם צופֿרידענעם שמייכלעך אויפֿן פנים אַראָפּגעקוקט אויף אַפּסנדרה און אַריסטובולוס, וועלכע זענען צעשראַקענע אין די צוויי קאָסטנס געלעגן און זיך פֿון די ערטער ניט גערירט. און זעבן אים איז געשטאַנען דער קורצער און דיקער מענעלעס מיט די קורצע פֿיסלעך. און די אויגן האָבן זיך בײַ אים אין אַלע זײַטן געוואָרפֿן און ער איז געווען זייער צעטומלט און האָט ניט געקענט פֿאַרשטיין, צי דאָס איז טאַקע אַן ערנצטע זאַך און מע דאַרף זײַן איבערראַשט דערפֿון און ציען מיט די אַקסלען, אָדער בלויז אַ שפּיל זאַך און מע דאַרף דערפֿון גאַפֿן...

— איצט מעגט איר שוין אַרויסגיין פֿון די קאָסטנס! — האָט הורדוס גע-געבן אַ זאַג צו אַפּסנדרה און צו אַריסטובולוס, און אין די ווינקלען פֿון זײַן מויל האָט זיך אַ גאַדיקער שמייכל באַהאַלטן.

און ווען זיי זענען ביידע פֿון די קאָסטנס אַרויס און געבליבן שטיין צעשראַקענע און פֿאַרשעמטע, האָט הורדוס אויף זיי מיט אַ פֿינגער אָנגעוויזן, און ווענדנדיק זיך צו די אַלע, וואָס זענען אַרום אים געשטאַנען, האָט ער געזאָגט:
— איר קענט זיי דאָך געוויס בייַדן... די פֿרוי, וואָס שטייט דאָ, איז די מוטער פֿון מײַן ווייב מרים... און דער יונגערמאַן — דאָס איז אַריסטובולוס, דער פּהן־גדול...
יעדעס וואָרט זינט איז געווען פֿול מיט גיפֿט און גאַל, און בײַם רעדן האָט ער די אויגן ניט אַראָפּגענומען פֿון דער מוטער און פֿון דעם זון, וועלכע זענען ביידע געשטאַנען דערשאַגענע מיט געבויגענע קעפּ. ווען אַפּסנדרה האָט גע-וואָרט עפעס זאָגן, האָט ער זי גלײַך אָפּגעשטעלט. אויך אַריסטובולוס האָט ער קיין וואָרט ניט געזאָגט אַרויסרעדן, ווען עס האָט אים בלויז אויסגעוויזן, אַז ער וויל עפּענען דאָס מויל. ער האָט קיינעם ניט געזאָגט רעדן. און נאָך דעם ווי ער האָט דערציילט, וואָס די צוויי זענען אויסן געווען מיט דעם, וואָס זיי האָבן זיך פֿאַרשטעלט פֿאַר מתים, כדי צו קענען אַנטהױפֿן שטילערהייט צו קעאַפּאַטרען קיין מצרים, האָט ער דערמאַנט ווי גנעדיק ער איז געווען דערמיט, וואָס ער האָט דעם יונגן אַריסטובולוס דערהויבן צו דער קרוין פֿון דער פּהונה, און גע-ענדיקט האָט ער מיט אַ טענה:

— האָט מען מיר געדאַרפֿט באַצאָלן מיט שלעכטס פֿאַר גוטס?
קיינער האָט דערויף ניט געענטפֿערט, און הורדוס האָט גאַרניט געוואָרט, אַז מע זאָל אים דערויף ענטפֿערן.
— און איצט — האָט ער מיט אַ מאָל געביטן דעם טאָן און דער אויסדרוק אויף זײַן פנים האָט זיך אין איין אויגנבליק אין גאַנצן געביטן — וועל איך ווידער ווײַזן ווי גרויס עס קען זײַן מײַן גנאָד און איך וועל ווידער פֿאַרגיבן... זאָל הערשן

שׂוּם אין מַנִּין הויזגעזינד און זאַלן די שיינע אויגן פֿון מַנִּין ווייב מרים קיינעם
ניט דאַרפֿן באַוויינען איבער מיר...

אַדע זענען געבליבן שטיין איבערראַשטע און זיי האָבן זיך איבערגעוואַרפֿן
מיט בליקן, וואָס האָבן אָן ווערטער געשטעלט פֿראַגעס, אויף וועלכע עס איז געווען
שווער צו געפֿינען אַן ענטפֿער. און ווען מרים איז גאַר פֿרוצלינג אַרײַנגעלאָפֿן אַ
צעשראַקענע מיט די צעלאָזענע האַר איבער די אַקסלען און מיט דער מידיקייט
פֿון ניט דערשלאָפֿן אין די אויגן, און הורדוס האָט זיך געגעבן אַ לאַז צו איר
מיט אַ ברייטן שמייכל אויפֿן פנים און זי מיט ליבשאַפֿט אַרײַנגענומען אין די
אַרעמס און זי געדריקט צו זיך, זענען אַדע מיט שטיצע טריט אַרויס איינציקווייז
און קיינער האָט צו קיינעם ניט אַרויסגערעדט קיין וואַרט...

יום-טוב ביי יידן

ויה אַרע וועגן און שטעגן, וואָס האָבן געפֿירט קיין ירושלים, זענען מיט לאַנגע שטעקנס אין די הענט געגאַנגען הונדערטער און טויזנטער מענטשן, און עס איז צווישן זיי ניט געווען קיין איינער, וואָס זאָל מיט זיך ניט פֿירן עפעס אין דער הייליקער שטאַט.

דאָס זענען געווען די עולה־רגלניקעס, וואָס זענען פֿון ווינטע שטעט און דערפֿער און אויך פֿון ווינטע לענדער געגאַנגען קיין ירושלים פֿלנערן דעם יום־טובֿ סוכות. און אַרע האָבן אין די קוישן געהאַט די ערשטצייטיקע פירות, וואָס מע האָט פֿון די ביימער אַראָפּגענומען צו ברענגען אין בית־המקדש. אַרע האָבן גע־טראָגן קרוגן ווייץ, לאַגלעך וואָסער און קאַרבן מיט עסנוואַרג אונטערצולענען דאָס האַרץ אויפֿן וועג. און עס זענען אויך געווען אַזעלכע, וואָס האָבן מיט זיך געפֿירט שאָף און רינדער, וואָס זיי האָבן פֿון זייערע טשערעדעס אויסגעקליבן צו ברענגען אויפֿן מזבח קרבנות צו גאָט, און די קעפֿ און די העלדזער ביי די שאָף און רינדער זענען מיט קראַנצן געווען אויסגעפּוצט.

ניט אומעטום זענען די וועגן געווען גוטע ; זייער אָפט האָט מען זיך אָנגע־שטויסן אָן פֿעדזיקע בערג, אָן זומפיקע טאָרן און אויך אָן קליינע טייכלעך, וואו מע האָט מיט די באַרוועסע פֿיס געדאַרפֿט שפּאַנען. אָבער דאָס האָט דאָן ניט געשטערט די מענטשן צו זיין פֿרייליך און זיך פֿירן געהויבן ביי זיך, די הערצער זענען ביי זיי אַרע געווען פֿור מיט פֿרייד, וואָס זיי גייען אויף יום־טובֿ קיין ירושלים; זיי האָבן געוואוסט, אַז אין ערגעץ קען מען ניט זען און הערן דאָס, וואָס מע זעט און מע הערט אין דעם יום־טובֿ סוכות אין דער הייליקער שטאַט און אין דעם הייליקן טעמפל, און זיי האָבן מיט באַגליסטערונג און פֿרומער כּוונה געזונגען די געזאַנגען פֿון תּהילים :

ווי ליב עס זענען די ערטער, וואו
דו רוסט, גאָט פֿון די חיילות !
מיין זעל טוט גלוסטן און
שמאַכטן נאָך גאָטס הילף.
מיין האַרץ און מיין לייב גלוסט
צו זינגען צום גאָט, וואָס לעבט.

קיינער האָט זיך אין וועג ניט געקלאַגט אויף מידיקייט. אַרע זענען געווען מונטער און אויפֿגערייגט. אַרע האָבן זיך געפֿירט יום־טובֿדיק נאָך איידער דער

יום-טוב איז געקומען. און די, וואָס זענען שוין פֿרעזער ניט איין מאָל געווען אין ירושלים, האָבן געהאַט אַ סך צו דערציילן צו די, וואָס גייען אַהין דאָס ערשטע מאָל. און בנים דערציילן האָט איינער בנים אַנדערן געוואָלט אויסכאַפֿן דאָס בעסטע, וואָס זאָל איבערראַשן און אַנצינדן די פֿאַרשטעלונגס-קראַפֿט פֿון יענע, וואָס האָבן נאָך ביו איצט ניט געזען ווי דער יום-טוב סופות ווערט געפֿענערט אין דער שטאָט ירושלים.

— גאַנץ ירושלים איז פֿול מיט סופות — האָט איינער אָנגעהויבן — וואו מע גייט און וואו מע שטייט זעט מען סופות! — האָט אַן אַנדערער דאָס געמאַכט שטאַרקער.

— אויף די דעכער, אין די הויפֿן, אין שטאָט און אויסער דער שטאָט — אומעטום סופות.

— און געמאַכט זענען די סופות פֿון אַזעלכע צווינגן, וואָס מע זעט גאַרניט אין ערגעץ, נאָר אין ירושלים.

— די גאַנצע שטאָט איז ווי אַזנגעטונקען אין גרינע צווינגן, און וואו מע גיט זיך נאָר אַ קער און וואו מע גיט נאָר אַ קוק, זעט מען אייבירט-ביימער, ווערבעס, עקאַליפטעס-ביימער און נאָך און נאָך פֿאַרשיידענע מינים ביימער און צווינגן, וואָס פֿירן אַן די גאַנצע פֿולט מיט אַזעלכע פֿרישע ריחות, וואָס קרעפֿטיקן דאָס לייב און זעטיקן דאָס אויג.

— און די גאַסן זענען פֿול מיט מענטשן, וואָס זענען זיך צונויפֿגעקומען אַהין פֿון אַלע עקן לאַנד און אויך פֿון אַנדערע לענדער, און אַלע זענען אויסגע-פּוצט אין יום-טובֿדיקע קליידער, און איטעלעכער באַזונדער טראַגט אַ פֿורב אין דער האַנט און אַלע זינגען און אַלע טאַנצן.

— און צווישן די, וואָס זענען פֿון אַנדערע לענדער אָנגעקומען, זעט מען אַ סך געלערנטע און קלוגע לייב, וואָס האָבן דעם גלויבן אין אונדזער גאָט אָנגענומען און זיי פֿירן זיך ווי יידן...

— יא, אַ סך אַזעלכע זעט מען דאָרט. און דאָס באַווייזט, אַז עס וועלן מקוים ווערן די ווערטער פֿון די נביאים, אַז אַלע פֿעלקער פֿון דער וועלט וועלן דערווען דאָס ליכט פֿון גאָט און וועלן אָננעמען אונדזער גלויבן, און דאָן וועט אַ פֿאַלק אויף אַ פֿאַלק ניט אויפהייבן קיין שווערד און עס וועלן מער ניט זיין קיין מלחמות אויף דער וועלט און אַלע וועלן לעבן אין שוים. וואָרעם פֿון ציון קומט אַרויס די תורה און גאָטס וואָרט — פֿון ירושלים.

געזאָגט האָט דאָס אַן עלטערער ייד מיט אַ פֿרום ערנצט פנים; ער איז מיט נאָך אַ סך עושה-רגניקעס געגאַנגען צו פֿוס קיין ירושלים אויף יום-טובֿ. אַהין אין דער שטאָט, וואו דער הייליקער טעמפל איז געשטאַנען, האָט עס אים שטענדיק געצויגן, און ווען ער האָט נאָר אָנגעהויבן רעדן פֿון דעם, וואָס ער האָט דאָרט געהערט און געזען, האָט ער דערמאַנט די ווערטער פֿון די נביאים וועגן די צייטן, ווען אַלע פֿעלקער וועלן לעבן צווישן זיך ווי ברידער און וועלן מער ניט פֿאַרגיסן קיין בלוט. און דאָס זעלבע האָט מען אויך געקענט הערן פֿון די יידן, וואָס זענען אויף אַלע אַנדערע וועגן און שטעגן געגאַנגען מיט די לאַנגע

שטעקנס אין די הענט קיין ירושלים אויף יום-טובֿ און אַלע זענען געווען באַ-
גיסטערט.

— עס איז בעסער צו זיין איין טאָג אין גאַטס הויז און מיט די אייגענע אויגן
זען דאָס בית-המקדש איבערווייניק און אין דרויסן איידער צו זיין טויזנט טעג
אין דער היים.

— און ווער עס האָט ניט געזען, ווי מע פֿינערט שמחת בית השואבֿה אין
ירושלים, האָט נאָך קיין מאָל אין זיין לעבן קיין שמחה ניט געזען.
און אַזוי איז מען געגאַנגען טעג און טעג, און אַלע מאָל האָט מען זיך אויף
אַן אַנדער וועג געטראָפֿן מיט נאָך מחנות עושה-רגלביקעס, און מע איז ווייטער
געגאַנגען אין איינעם און געזונגען אין איינעם. און ווען מע איז שוין געווען ניט
ווייט פֿון דער שטאָט און מע האָט דערזען די הויכע טורעמס, האָט מען מיט
פֿאַרגאַפֿטע בליקן די אויגן אין דער הייך אויפֿגעהויבן, און אַלע האָבן זיך צעזונגען
מיט פֿרייד :

אַזוי ווי די בערג רינגלען אַרום
די שטאָט ירושלים,
אַזוי רינגלט גאַט אַרום זיין פֿאַלק
פֿון היינט ביז אייביק.

און ווען מע איז שוין צו די טויערן פֿון דער שטאָט צוגעקומען, האָט מען
זיך אָפֿגעשטעלט און געוואַרט ביז אַלע מחנות מיט די פֿאַנגע שטעקנס אין די
הענט און מיט די קוישן אויף די אַקסלען זענען זיך פֿון אַלע וועגן און שטעגן
צונויפֿגעקומען און פֿון די בערג אַראָפֿגענידערט, און דאָן האָט איינער לעבן
יעדער מחנה זיך אַרויפֿגעשטעלט אויף אַ שטיין און אויפֿן קיף אָנגעהויבן זינגען
דאָס געזאַנג פֿון דוד דעם מלך פֿון ישראל :

איך האָב זיך געפֿרייט, ווען
מע האָט מיר געזאַגט:
צו גאַטס הויז וועלן מיר גיין.

מיט אַ שיינן קיף און מיט גרויס פֿווה האָט יעדער זינגער אויסגעזונגען דעם
אַנהייב פֿון דעם געזאַנג, און באַד האָבן אַלע, אין יעדער מחנה באַזונדער, אויפֿ-
געהויבן די שטעקנס אין דער הייך, און איבער בערג אַרום און אַרום האָט זיך
צעטראָגן אַ געזאַנג פֿון טויזנטער מענטשן, וואָס זענען געווען פֿריידעך און פֿרום :

אונדזערע פֿיס שטייען שוין
ביי די טויערן פֿון ירושלים,
און דאָס איז די שטאָט וואָס איז
געבויט מיט אַלע שיינקייטן.
אַהער זענען עולה רגל אַלע שבֿטים,
זיי קומען לויבן דעם נאָמען פֿון גאַט.

און ווען מע האָט געענדיקט דאָס געזאַנג, האָבן זיך באַד ווידער דערהערט די קולות פֿון די איינציקע זינגער אין די מחנות, אָבער שוין אָן דעם ניגון, וואָס האָט אין זיך געהאַט די גאַנצע פֿרייד און אויך דעם גאַנצן זיסן אומעט פֿון מזרח : — באַגריסט און בענטשט די שטאָט ירושלים !

און אַלע האָבן דערויף געענטפֿערט אויפֿן קול און אויך אָן אַ ניגון : — זאָר זען פֿרידן אין דענע טויערן און רו אין דענע הויפֿן. צויליב אונדזערע ברידער און פֿרענד ווינטשן מיר דיר דאָס, און צויליב דעם הויז פֿון אונדזער גאָט בעטן מיר גוטס פֿאַר דיר.

אזוי האָט מען מיט געזאַנג און קולות פֿאַרהיכט די פֿופֿט אַרום און אַרום. און אַלע האָבן געוואָרט ביז די טויערן וועלן זיך עפֿענען. און ווען די טויערן האָבן זיך געעפֿנט, האָבן פֿון דאָרט אין אַ קינדעכדיקער ראָד אַרויסגעטאַנצט מיידל-פֿעד מיט בדומען־קראַנצן אויף די קעפֿ און אויסגעפּוצט אין יום־טובֿדיקע קלייד-דער. זיי האָבן געטאַנצט אַקעגן די געסט, וואָס זענען פֿון אַלע עקן פֿון יהודה און פֿון אַנדערע פֿענדער אַהער געקומען. און טאַנצנדיק האָבן זיי געזונגען און זיך אין עטעכע רעדער צעוואָרפֿן.

די שיינע מיידלעך אין יעדער טאַנצנדיקער ראָד האָבן פֿריילעך געלאַכט און וואָרפֿנדיק אויגן צו די בחורים, וואָס זענען פֿון ווינט געקומען, האָבן זיי געזונגען, אַז אַ פֿרוי איז באַשאַפֿן געוואָרן צו זען שייך, און זינגענדיק האָבן זיי זיך גע-חנדיקט און זיך אַלץ געדרייט אַזוי, אַז מע זאָר זען ווי שלאַנק און רירעוודיק זיי זענען, און די מיידלעך, וואָס זענען ניט געווען שייך, זענען אויך ניט אַראַפֿגע-פֿאַרן ביי זיך, און טאַנצנדיק האָבן זיי געזונגען, אַז אַ פֿרוי איז ניט באַשאַפֿן געוואָרן צו זען שייך, נאָר צו האָבן קינדער ...

קיינער האָט זיך ניט געפֿילט געפֿאַרן ביי זיך אין די טעג, ווען מע האָט זיך צו דעם גרויסן און פֿייערלעכן יום־טובֿ געגרייט. ניט נאָר די ריכטע, נאָר אויך די אַרעמע האָבן זיך מיט דעם פֿייערלעכן יום־טובֿ געפֿרייט, און אַלע האָבן געפֿילט, אַז זיי זענען קינדער פֿון איין פֿאַלק, וואָס דינט צו איין גאָט און האָט איין גלויבן און אויך איין שטאַרקן וואונטש צו זען פֿרען און לעבן אין שרומ און דינען ווי אַ ביישפּיר פֿאַר אַנדערע פֿעלקער, וועלכע וועלן אויך סוף פֿל סוף דערזען דאָס פֿיכט און וועלן זיך אַפּזאָגן פֿון זייערע אַפּגעטער און וועלן מער איינער אַקעגן אַנדערן ניט אויפֿהייבן קיין שווערד און ניט פֿאַרגיסן קיין בלוט ...

**

און ווען דער ערשטער טאָג סוכות איז געקומען, האָט זיך פֿון אין דער פֿרי אָן אַנגעהויבן אַ גרויסע שמחה, וואָס האָט ווי מיט ברייטע אַרעמס אַרומגענומען אַלעמען — אַטע און יונגע, מאַנספֿאַרשוניגען און ווייבער, דערוואַקסענע און קליינע קינדער, אַנגעזעסענע און אויך פֿרעמדע.

אַנגעהויבן האָט זיך די גרויסע שמחה אויף דעם באַרג, וואו דער הייליקער טעמפל איז געשטאַנען. אַהין האָבן די פֿהנים געבראַכט לאַנגע, פֿרישע צווינגן פֿון

ווערבעס, וואָס וואַקסן בײַם וואַסער, און זיי אויסגעשטעלט אין פֿאַנגע רײען מיט די שפּיצן אַריבערגעבויגן איבער די ברעגן פֿון דעם מזבח, וואו מע האָט די קרבנות געדאַרפֿט שעכטן, און געבראַכט די צווינגן האָבן די פּהנים פֿון מוצאַ, וואָס איז ניט ווייט פֿון ירושלים. און געאַנגען אַהין און אויך פֿון דאָרט זענען די פּהנים ניט אַליין; אַ סך מענטשן האָבן זיי אויפֿן וועג באַגלייט, און אַזע זענען געאַנגען מיט פֿרייד און געזאַנג און פֿרומער פֿונג.

ווי ווייט דאָס אויג האָט נאָר געקענט גרייכן, האָט מען אַרום דעם באַרג, וואו דאָס בית־המקדש איז געשטאַנען, געזען יום־טובֿדיקע מענטשן מיט שניצענדיקע פּנימער. זיי זענען געשטאַנען אין ענג געשפּאַסענע רײען און אויך אין קליינע און אין גרויסע רעדלעך, און אַזע האָבן געקוקט אַרויף, אַזע האָבן מיט די בליקן פֿון די אויגן אַרײַנגענומען אויף שטענדיק אין געדעכעניש אַרץ, וואָס זיי האָבן נאָר געזען, און איינער האָט דעם אַנדערן מיט גרויס שמחה איבערגעגעבן, אַז דער יונגער אַריסטובולוס, דער חשמונאי, טוט איצטער דאָס ערשטע מאָל זײַן דינסט אַלס דער פּהן־גדול.

אויך הורדוס האָט מען געזען אויף דעם באַרג, וואו עס זענען געשטאַנען הונדערטער און טויזנטער יום־טובֿדיקע מענטשן מיט שניצענדיקע פּנימער. מיט דער קרוין אויפֿן קאָפּ און אַרומגערינגלט מיט אַ סך פֿון זײַנע הויפֿלײַט און פֿרײַנד, איז ער געשטאַנען אין דער הייך, און דאָס פנים איז בײַ אים געווען אַנגעכמורעט. אָבער קיינער פֿון דעם גרויסן עולם האָט זיך דאָרט פּמעט ניט אומגעקוקט אויף אים; אַזעמענס בליקן זענען געווען געווענדט צו דעם יונגן פּהן־גדול פֿון די חשמונאים. אויף אים האָבן אַזע אַנגעוויזן און וועגן אים האָבן אַזע גערעדט:

— ווי הויך ער איז אין וואוקס!

— און ווי שייך אין אויסזען!

— ער איז גלייך ווי אַ צעדערבוים; געבוירן צו טראַגן אַ קרוין אויפֿן

קאָפּ! ..

זיי האָבן זיך גאַרניט געקענט גענוג אַפּלויבן פֿון אים.

און ווען ער האָט אַראָפּגענידערט פֿון דעם באַרג און זיך געפֿאַזט גיין פֿאַרויס, אַנגעטאַן אין די קליידער פֿון פּהן־גדול און מיט אַ גרויסן, גילדענעם קרוג אין דער האַנט, האָבן זיך הונדערטער מענטשן מיט אַ געזאַנג געפֿאַזט גיין נאָך אים. זינגענדיק און טאַנצענדיק האָבן זיי אים באַגלייט צו דעם קוואַל פֿון שילוּח, וואו ער האָט אַנגעשעפט וואַסער אין דעם גילדענעם קרוג צו גיסן אויפֿן מזבח. זײַן גענדיק און טאַנצענדיק זענען זיי אים נאַכגעאַנגען, ווען ער האָט זיך מיט דעם פֿולן גילדענעם קרוג אין האַנט אומגעקערט צוריק צום הייליקן טעמפֿל. און ווען ער איז צוגעקומען צום וואַסער־טויער, וואָס פֿירט צום אינעווייניקסטן הויף, האָט דער גאַנצער עולם אים דאָרט אויפֿגענומען מיט גרויס שמחה, און פּהנים האָבן מיט זיבערנע טרומפּייטן געבראַזן.

— תקיעה!

— תרועה!

און ווידער אַ מאָל:

— תקיעה!

יעדער בלאָז פֿון די זיבֿערנע טרומפֿייטן האָט געהאַט אַן אַנדער באַדיטונג.
און בעת די כּהנים האָבן אין די טרומפֿייטן געבֿלאָזן, איז דער גאַנצער עולם
אַרום און אַרום געשטאַנען שטיי און זיך צוגעהערט צו די געדרייטע קלאַנגען,
וואָס זענען ווי פֿון אַ ווינטער וועלט געקומען. און נאָך דער צווייטער „תּקיעה“,
וואָס איז געקומען נאָך דער „תרועה“, האָבן אַלע אויפֿגעהויבן די הענט אין דער
הייך און וויגנדיק זיך מיט גרויס כּוונה, האָבן זיי אַנגעהויבן זינגען אויפֿן קול :

מיט פֿרייד וועט איר וואָסער שעפֿן —
וואָסער פֿון די קוואַלן פֿון הילף.
און אין יענעם טאָג זאָגן זאָלט איר :
דעם באַשעפֿער לויבט
און זײַן נאָמען רופֿט !
זײַנע מעשׂים, וואָס זענען גוטע,
צווישן אַלע פֿעלקער מאַכט באַקאַנט.

אַ זײַן נאָמען אין דערהויבן —
אַלעמען דערמאַנט אַן דעם.
זינגט צו גאָט,
וואָרעם ער האָט גרויסעס געטאָג,
דאָס איז אויף דער גאַנצער וועלט באַקאַנט.

זינגט און פֿרייט זיך דאָ, איר אַלע,
וואָרעם דער הייליקער פֿון ישׂראל איז דאָ מיט אײַך.

ווייט און הויך האָט זיך דאָס געזאַנג געטראָגן, און ווען מע האָט אויפֿגעהערט
זינגען, האָט דער יונגער כּהן־גדול אַריסטובודוס דער כּשמונאי מיטן גיֿדענעם
קרוג וואָסער אין דער האַנט זיך געלאָזט גיין צום אינעווייניקסטן הויף, וואָס איז
אויך געווען פֿור מיט מענטשן. דאָס פנים האָט בײַ אים געשניט. יעדער טראָט
און יעדער בליק זינער האָט אויסגעדריקט דעם ערנצט און די ווירדיקייט פֿון
דער הייֿטיקער דינסט, וואָס ער האָט אַצינדער געטאָג, און ווען ער איז אַרויף
אויף דעם מזבח, וואָס איז שוין מיט צווינגן פֿון ווערבעס געווען אַרומגעשטעלט,
און וואו דער מאָרגן־קרבן איז שוין געלעגן אַ פֿאַרברענטער, האָט ער מיט איין
האַנט אויפֿגעהויבן אין דער הייך איינעם פֿון די צוויי זיבֿערנע בעקנס, וואָס
האָבן געהאַט אַ שמאַץ רערץ אין מיטן, און מיט דער אַנדערער האַנט האָט ער
פֿון דעם גיֿדענעם קרוג אַהיין וואָסער געגאָסן. און ווען דאָס פֿאַק האָט געזען,
אַז ער גיסט דאָס וואָסער אויפֿן מזבח, ווי עס איז דער מנהג בײַ די פרושים, און
ניט אויף דער ערד, ווי עס איז דער מנהג בײַ די צדוקים, האָט מען געשאַלט און
געיובֿלֿט און עס איז צו דער גרויסער שִׂמחה גאָר קיין ברעג ניט געווען. און ווען
די קולות האָבן זיך אַנגעשטימט, האָבן די כּהנים מיט די זיבֿערנע טרומפֿייטן
ווידער געבֿלאָזן :

— תקיעה!

— תרועה!

— תקיעה!

און ווידער האָבן זיך די געדרייטע קלאַנגען, וואָס זענען ווי פֿון אַ ווייטער ווייטער וועלט געקומען, געטראָגן איבער די קעפֿ פֿון הונדערטער און טויזנטער מענטשן, וועלכע זענען פֿאַרגאַפֿטע געשטאַנען שטיף, און מיט פֿרומער פֿוניה זיך צוגעהערט. און באַד נאָך דעם האָבן די כּהנים זיך אויסגעשטעלט אין אַ פֿאַנגער ריי און מיט גרינע צווינגן פֿון ווערבעס אין די הענט האָבן זיי זיך אין אַ קלייטעדיקער ראַד געדרייט אַרום דעם מזבח, און ווייטער זענען געשטאַנען די פֿויים, אַלע אויסגעפּוצטע אין יום־טובֿדיקע קליידער, און זיי האָבן שוין געזונגען אַלע אין איינעם:

לאַמיר זיך פֿרייטן אין דעם טאָג,

וואָס איז געמאַכט פֿון גאַטס זאָג.

און ווען זיי זענען צוגעקומען צום „אַנאָ, אַדוני, הושיעה נאָ“, האָט דער גאַנצער עולם אָנגעהויבן שאַקלען די פֿורפֿים און אונטערגעכאַפט דאָס געזאַנג:

— אַנאָ אַדוני, הושיעה נאָ!

— אַנאָ, אַדוני, הצליחה נאָ!

אַלע האָבן געבעטן גאַט, ער זאָל העלפֿן, ער זאָל באַגליקן, און די פֿורפֿים האָבן זיך געהויבן אין דער הייך, אויך די גרינע צווינגן פֿון די ווערבֿע־ביימער, וואָס די כּהנים האָבן געטראָגן אין די הענט, דרייענדיק זיך אַרום דעם מזבח, האָבן זיך אין דער הייך געהויבן, אין איינעם מיט דעם געזאַנג פֿון דעם גאַנצן עולם, וואָס איז געשטאַנען אינעווייניק און אויך אין דרויסן, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס האָט זיך אַ פֿעבעדיקער וואַלד צעוויגט און צעזונגען, און מענטשן און וועלט בעטן ביי גאַט, ער זאָל העלפֿן און באַגליקן.

.

יעדער טאָג פֿון דעם גרויסן יום־טובֿ האָט מיט זיך געבראַכט אַ וועלט מיט פֿרייד פֿאַר די אַלע, וואָס זענען פֿון נאָענט און פֿון ווייט קיין ירושלים געקומען און אויך פֿאַר די אַנגעזעענע, וואָס האָבן דאָרט שטענדיק געוואוינט. די גאַנצע שטאָט איז שטענדיק געווען פֿול מיט קלאַנגען און געזאַנגען און אויך מיט פֿאַרבן און קאָלירן, וואָס האָבן פֿאַרכאַפט דאָס אויג מיט זייער שיינקייט. אומעטום האָט מען געזען אויסגעפּוצטע מענטשן, יונגע און אַלטע, מאַנספּאַרשויען און ווייבער, און אַלע זענען געווען פֿרייעך, און מע האָט אין ערגעץ ניט געזען קיין איינעם מיט אַ פֿאַרטרויערט פֿנים; פֿון אומעטום און פֿון אַרץ און פֿון אַדעמען האָט די פֿוסטיקייט ווי פֿון אַ פֿעבעדיקן קוואַל געשלאָגן, און אויף אַלע גאַסן און געמאַרקן האָט מען אין דער גרויסער שמחה מיט באַגייסטערונג און שטאַף גערעדט וועגן דעם יונגן כּהן־גדול אַריסטובורס.

— דאָס איז אַ צווינג פֿון דעם פֿעסטן שטאַם, פֿון די חשמונאים.

— נאָך אַזוי יונג, און דאָך איז שווער זיך פֿאַרצושטעלן, אויב אַן אַנדערער פֿון זיין משפּחה וואָרט מיט אַזאַ כּבֿוד און מיט אַזוי פֿיל חשיבות געקענט טראָגן די קרוין פֿון דער כּהונה אויפֿן קאַפּ.

— ווען מ'דערזעט אים אין הייליקן טעמפל, דערמאַנט מען זיך אין די ציטן, ווען זינע אַבות האָבן גרויס געמאַכט דעם נאַמען פֿון יהודה צווישן אַלע פֿעדקער.

— ער איז פֿון גאָט געבענטשט מיט אַלע מעדות.

און עס האָבן זיך אויך געפֿונען אַזעלכע, וואָס האָבן שטיצער הייט געזאָגט :

— ער איז צו אונדז פֿון גאָט געשיקט ; ער וועט אונדז אויסציינן פֿון די הענט פֿון הורדוס דעם אדומי. ער וועט אונדז באַפֿרײען פֿון דעם יאָך פֿון רוים און מיר וועלן ווידער זיין אַ פֿרײַ פֿאָלק ...

ווער עס האָט נאָר געזען ווי דער יונגער אַריסטובורוס האָט געדינט גאָט אין הייליקן טעמפל, האָט וועגן אים וואונדער דערציילט. זיין נאַמען איז געווען אויף אַלעמענס לײַפּן. אַלע האָבן אים גערימט און געלויבט. און נאָך העכער אויס-געוואָקסן אין די אויגן פֿון דעם פֿאָלק איז ער אין דער נאַכט פֿון שְׁמַחַת בֵּית הַשּׁוּאַבָּה, ווען ער האָט דורכגעפֿירט די גרויסע, פֿלערלעכע שְׁמַחָה, וואָס האָט צו זיך קיין גלײַכן ניט געהאַט אין אַלע יום-טובֿים, וואָס יודן האָבן געהאַט.

אין דעם וויבערישן הויף פֿון דעם הייליקן טעמפל האָט מען שְׁמַחַת בֵּית הַשּׁוּאַבָּה געפֿלערט. אַזוי איז געווען אַנגעפֿירט שוין פֿון דורות. און דאָס מאַל האָט מען דעם וויבערישן הויף אויסגעפּוצט נאָך שענער און ריכער און ראַשיקער ווי אַלע מאַל, ווײַל אַזוי איז געווען דער וואונטש פֿון דער קיניגין מרים. און איר האָט הורדוס צוליב געטאָן און ער האָט אַליין געזען, אַז די פֿלערונג פֿון שְׁמַחַת בֵּית הַשּׁוּאַבָּה זאָל זיין וואָס שענער און ראַשיקער.

אויף זיין באַפֿעל האָט מען אין דעם וויבערישן הויף פֿון דעם הייליקן טעמפל אַוועקגעשטעלט פֿופֿצן זינן, וואָס האָבן געהאַטן צו פֿופֿציק איידן די הייד. יעדער זינל איז געווען אויסגעפּוצט מיט גרינע צווינג און בלעטער און אוילבירטביימער און טייטבביימער און אויבן איז געווען צוגעהעפֿט אַ גרויסע גילדענע מנורה. און אין מיטן איז געשטאַנען אַ זינל, וואָס איז געווען נאָך העכער פֿון די אַנדערע זינן. און די מנורה, וואָס איז געווען צוגעהעפֿט אויבן, איז געווען נאָך גרעסער און שענער פֿון דער אַנדערע מנורות. און אַלץ איז געווען געמאַכט פֿון גינגאַלד, און די קרוגן, פֿון וועלכע מע האָט געדאַרפֿט גיסן בויםל אין די בעקנס פֿון די מנורות, זענען אויך געווען פֿון גינגאַלד, און אַלץ אַרום און אַרום האָט געשיינט און געפֿינקלט.

ווען די פֿלערונג האָט זיך אַנגעהויבן, זענען שוין אַלע באַקאַנען אַרום דעם הויף געווען באַזעצט מיט וויבער, און אַלע האָבן מיט פֿאַרגאַפֿטע בליקן געקוקט אַראָפּ, וואו די מאַנסבילן זענען געשטאַנען און האָבן געוואָרט ביז הורדוס און מרים און די אַנדערע פֿון דעם קיניגלעכן הויזגעזינד וועלן זיך אַוועקזעצן אויף דער הויכער בימה, וואָס מע האָט פֿאַר זיי אַוועקגעשטעלט. צווישן די, וואָס מע האָט אויף דער בימה געזען, איז אויך געווען דער יונגער כּהן-גדול אַריסטובורוס.

און ווען ער איז פֿון דער בימה אַראָפּ און איז צוגעגאַנגען צו דעם לייטער, וואָס איז ביים העכסטן זיץ געשטאַנען, האָבן אַלע אויסגעשריגן אין איין קול :

— לעבן זאָל אונדזער כהן־גדול, אַריסטובולוס דער חשמונאי !

נאָך גרעסער איז געוואָרן די באַגניסטערונג פֿאַר אַריסטובולוס, ווען ער האָט אויף אַ הויכן לייטער, וואָס איז געווען באַפּוצט מיט גרינע צווינגן און בלע־טער, אַרויפֿגעקלעטערט צום שפיץ פֿון דעם העכסטן זיץ, וואָס איז אין מיטן געשטאַנען, און האָט דאָרט אַנגעצונדן די גרויסע גילדענע מנורה. ער האָט דאָס געטאָן מיט אַזאַ יוגנטלעכן חן, און יעדע באַוועגונג זינע איז געווען אַזוי רירעוו־דיק, אַז אַלע האָבן אים געמוזט באַוואונדערן, און עס האָבן זיך ווידער דערהערט קולות :

— לעבן זאָל אונדזער כהן־גדול, אַריסטובולוס דער חשמונאי !

און באַד נאָך דעם זענען אויף אַלע אַנדערע לייטערס אַרויפֿגעקראַכן יונגע כהנים, וואָס האָבן נאָך קיין בערד ניט געהאַט ; זיי זענען אַרויף צו די שפיצן פֿון די הויכע זיץ און האָבן דאָרט אַלע מנורות אַנגעצונדן, און עס איז געוואָרן אַזוי ליכטיק, אַז מע האָט געקענט זען ווי וויינט אַרום און אַרום שטייען מענטשן אויף די דעכער און קוקן אַהער און הערן זיך צו צו די געזאַנגען און צו דעם שפיץ פֿון פֿלייטן און האַרפֿן און פֿידלען.

ניט נאָר יונגע, נאָר אויך אַלטע און מיושבֿדיקע לייט האָבן געטאַנצט מיט ברענענדיקע פֿאַקלען אין די הענט ; טאַנצנדיק האָבן זיי די פֿאַקלען געוואַרפֿן אין דער הייך און זיי געכאַפט צוריק און זיי באַד ווידער געוואַרפֿן אַרויף, און צווישן די טאַנצנדיקע יונגע און עלטערע יידן האָט מען געזען אַזעלכע, וואָס האָבן אין דעם פֿאַקטאַנץ אַרויסגעוויזן אַזאַ בריהשקייט און אַזעלכע קונצן, אַז אַלע האָבן געגאַפֿט ; האַדטנדיק אין די הענט צו זעקס און צו אַכט אַנגעצונדענע פֿאַקלען, האָבן די טאַנצנדיקע יונגע און אַלטע לייט זיי איינציקוויזן געוואַרפֿן אין דער הייך און זיי צוריק געכאַפט. און צווישן איין מאָל און דעם אַנדערן האָבן זיי זיך אויף די שפיץ פֿינגער צו דער ערד געבויגן מיט די קעפּ און זיך באַד געגעבן אַ הויב אין דער הויך מיט אַ קונציקן שפרונג און מיט די הענט געגעבן אַ כאַפּ דעם אַנגעצונדענעם פֿאַקל און געגעבן אַ וואַרף אַן אַנדערן אין דער הייך. און אַזוי — איינס נאָכן אַנדערן, איינעם נאָכן אַנדערן און מיט אַזאַ שנעלקייט, מיט אַזאַ קונציקייט, אַז עס איז אוממעגלעך געווען צו כאַפּן מיטן אויג ווי אַזוי זיי טוען דאָס, און עס איז געווען ניט צו פֿאַרשטיין ווי אַזוי די אַנגעצונדענע פֿאַקלען, וואָס פֿליען אַרויף און אַראָפּ, רירן ניט אָן איינע די אַנדערע און פֿאַלן קיין איין מאָל ניט אַראָפּ אויף דער ערד.

**

אומעטום, איבערן גאַנצן ווייבערישן הויף, וואָס איז געווען אַזוי העל באַ־לויכטן פֿון די גרויסע גילדענע מנורות, וואָס האָבן אין דער הייך געברענט אויף די זיץ, האָט מען געטאַנצט און געשפרונגען. מע האָט געטאַנצט אין אַ ראַד און אויך איינציקוויזן ; מע האָט זיך געהאַלטן ביי די הענט און ביי די אַקסלען, און

אַזע מאָס איז ערגעץ אַנדערש אַ ראַד געוואָרן גרעסער און נאָך גרעסער, און יעדער נײַער מענטש, וואָס איז אין אַ טאַנצנדיקער ראַד אַרײַן, האָט צוגעגעבן פֿרישן כּוח די אַנדערע. און פֿיס און אַקסלען האָבן זיך געהויבן הויך און נאָך העכער, און וואָס אַ מאָס איז די שְׂמחה געוואָרן שטאַרקער און נאָך שטאַרקער. טאַנצנדיק האָט מען געזונגען און זינגענדיק האָט מען אַזע מאָס אויפֿן קול אַן אַנדער אויסרוף אויסגעשריגן.

— וואויל איז צו דעם, וואָס האָט ניט געזינדיקט? — האָט אויסגעשריגן איינער.

— און אויב ער האָט יאָ געזינדיקט, וועדן אים די זינד פֿאַרגעבן ווערן! — האָט אַן אַנדערער אים אָפּגעענטפֿערט אויפֿן קול, און אויסשטרעקנדיק ביידע הענט, האָט ער ווייטער געטאַנצט.

— וואויל איז צו אונדזער יוגנט, וואָס פֿאַרשעמט ניט אונדזער עלטער! — האָט אַ דריטער אויסגערופֿן און דאָס פנים האָט בײַ אים געשניט, אַנקוועלנדיק פֿון די יונגע בחורים, וואָס טאַנצן אין אַ ראַד.

— וואויל איז צו אונדזער עלטער, וואָס פֿאַרשעמט ניט אונדזער יוגנט! — האָט אים אויפֿן קול אָפּגעענטפֿערט אַ פֿערטער און דערבײַ האָט ער אַנגעוויזן אויף אַן אַטן מאַן, וואָס האָט טאַנצנדיק געוואָרפֿן ברענענדיקע פֿאַקלען און זיי בריהש געכאַפט צוריק, אונטערשפּרינגענדיק אויף די שפּיץ פֿינגער.

אַזע זענען געווען פֿרייעך. אַזע האָבן געפֿאַטשט מיט די הענט, און די געסט פֿון נאַענט און פֿון ווייט, די וואָס האָבן די גרויסע שְׂמחה איצט דאָס ערשטע מאָס געזען, האָבן אַרײַן ניט געוואוסט אויף וואָס פֿרײַער צו קוקן; עס האָבן זיי אויס-געפֿעלט ווערטער די באַגניסטערונג אויסצודריקן און זיי האָבן איינער דעם אַנדערן געזאָגט:

— יאָ, עס איז ווירקלעך אַזוי: ווער עס האָט ניט געזען די פֿינערונג פֿון שְׂמחת בית השואבֿה אין ירושלים, האָט נאָך קיין מאָס אין זײַן לֵעבן קיין אמת גרויסע שְׂמחה ניט געזען!

און אַזע האָבן זיך געפֿרייט מיט אַריסטובולוסן און אים געזויבט דערפֿאַר, וואָס ער פֿירט אַזײַך דורך אַזוי פֿינערלעך און שייך, און אַזע מאָס ווען מע האָט אים אויף דער הויכער בימה דערזען לעבן דעם קיניג און זײַן הויזגעזינד, האָבן זיך דערהערט קולות:

— לעבן זאָל דער פּהן־גדול, אַריסטובולוס דער חשמונאי!

אויך מרימען האָט מען מיט באַגניסטערטע אויסרופֿן באַגריסט:

— לעבן זאָל די קיניגין מרים פֿון די חשמונאים!

און אַן הורדוסן האָט מען גאַר אין גאַנצן ווי פֿאַרגעסן. מע האָט געקוקט אויף אים און מע האָט אים דאָך ניט געגריסט. און ווען עס האָט זיך שוין יאָ דערהערט עפעס אַ הייזעריק קול, אַ שוואַכס, פֿון אַן אַטן מאַן, וואָס האָט ערגעץ אויסגעשריגן: „לעבן זאָל דער קיניג!“ האָט דאָס קיינער ניט אונטערגעכאַפט און עס איז דערטרונקען געוואָרן אין דעם ים פֿון קולות. און דאָן האָט זיך הורדוס פֿאַרציילט געגעבן אַ הייב אויף.

— שוין ציטט צו גיין! — האָט ער געגעבן אַ זאָג צו מרימען און צו די אַנדערע פֿון דעם הויזגעזינד.

— יאָ, מיר זענען דאָ איבעריקע — האָט זיך אָנגערופֿן זיין שוועסטער סאַלאַמעאַ און די שמאַלע בלויע לײַפֿן האָבן זיך בײַ איר פֿאַרצויגן אַזוי, אַז עס האָט זיך געדאַכט, אַז כאַטש זיי זענען פֿאַרמאַכט, שפּריצט דאָך פֿון זיי מיט גיפֿט — קיין אַנדער זאָך הערט מען דאָך דאָ ניט, נאָר חשמונאים און חשמונאים!.. דעם קיניג זעט מען דאָ גאַרניט!..

בײַם אַרויסגיין האָט הורדוס זיך אָפּגעשטעלט אַ קוק צו טאָן צום פֿעצטן מאָד אויף דער שמהה פֿון דעם גרויסן עולם. און גראַד דאָן האָבן זיך פֿון אַלע זײַטן דערהערט קולות: „לעבן זאָל דער קיניג!“ אָבער הורדוס איז שוין געווען זיכער, אַז דאָס מיינט מען ניט אים, נאָר דעם יונגן אַריסטובולוס דעם חשמונאי... .

* *

נאָך דעם האָט די גרויסע שמהה אין דעם ווייבערישן הויף פֿונעם הייליקן טעמפל זיך געצויגן אַ גאַנצע נאַכט. אויף די פֿופֿצן טרעפּ, וואָס האָבן געפֿירט אַרויף צום הויף פֿון די מאַנסביילן, האָט דער יונגער כהן־גדול אַריסטובולוס אַוועקגעשטעלט די בעסטע זינגער און שפּילער פֿון די לויים, און זיי האָבן אויף האַרפֿעס און פֿלייטן, אויף פֿידלען און טרומפּייטן, געשפּילט די גאַנצע ציטט און פֿאַר יעדער טרעפּ האָבן זיי געהאַט אַן אַנדער געזאַנג פֿון די געזאַנגען פֿון דוד המלך.

„דאָס געזאַנג פֿון די טרעפּ“ — אַזוי האָט זיך יעדער שיר אָנגעהויבן. און כאַטש דאָס פֿאַרק האָט געקענט די ווערטער אויף אויסווייניק, האָט קיינער דעם שיר ניט אונטערגעכאַפט, כדי דערמיט ניט צו שטערן דאָס שיינע זינגען פֿון די לויים, וואָס האָבן אַזעלכע זיסע און שיינע שטימען געהאַט. די ערשטע האָבן אָנגעהויבן די לויים, וואָס זענען געשטאַנען אויף דער אונטערשטער טרעפּ און אַלע אַרום האָבן זיך צוגעהערט: — דאָס געזאַנג פֿון די טרעפּ! — האָט איינער אויסגערופֿן אויפֿן קול. און די אַנדערע לויים פֿון דער אונטערשטער טרעפּ האָבן אונטערגעכאַפט:

צו גאָט האָב איך גערופֿן,
ווען מיר איז ענג געווען,
און ער געענטפֿערט האָט מיר באלד.

רעטע, גאָט, מיין זעלע
פֿון פֿאַלשע לעפֿצן
און פֿון אַ פֿאַלשער צונג.

און ווען די לויים, וואָס זענען געשטאַנען אויף דער אונטערשטער טרעפּ, האָבן געענדיקט, האָבן גלייך אָנגעהויבן די לויים, וואָס זענען געשטאַנען אויף דער צווייטער טרעפּ:

צו די בערג הייב איך אויף מייןע אויגן;
פֿון וואַנען וועט קומען מיין הילף?
קומען וועט די הילף פֿון גאָט,
וואָס הימל און ערד באַשאַפֿן האָט.

אַזוי איז דאָס געגאַנגען אַלץ העכער און העכער און אַלץ מיט געזאַנג און שפּיץ:

זײַ גנעדיק און דערבאַרעם זײַך אויף אונדז, גאָט!
דען זאָט מיר זענען שוין פֿון שפּאַט!

און ווען עס איז געקומען צו די לויים, וואָס זענען געשטאַנען אויף דער אויבערשטער טרעפּ, האָבן זיי זיך צעזונגען מיט גאָר אַ גרויסן פֿאַרנעם, און אַלע אַנדערע האָבן דאָס געזאַנג באַגלייט אויף די פֿידלען, אויף די האַרפֿעס און אויף די פֿלייטן:

איר אַלע דאָ, וואָס דינט צו גאָט
און איר שטייט אין זײַן הויז בײַ נאַכט —
בענטשט און לויבט זײַן נאָמען!
די הענט הייבט אויף מיט הייליקייט
און בענטשט און לויבט זײַן נאָמען!

דאָס שיינע געזאַנג האָט איבערן גאַנצן הויף אָפּגעקלונגען, און בײַ די לעצטע ווערטער האָט דאָס גאַנצע פֿאָלק אונטערגעכאַפט מיט אַ שטאַרקן הילף פֿון קודות:

בענטשן זאָל אונדז דאָ אַלע גאָט,
דער וואָס הימל און ערד באַשאַפֿן האָט!

אין אַלץ, וואָס מע האָט אין דער גרויסער שמחה געטאָן, האָט מען מיט געזאַנג און שפּיץ און גרויס פֿייערלעכקייט אַרויסגעבראַכט, אַז דאָס פֿאָלק, וואָס קומט אָהער פֿון נאָענט און פֿון ווייט, דינט א י י גאָט, און איז ניט אַזוי ווי די אַנדערע פֿעלקער, וואָס לעבן נאָך אין פֿינצטערניש און דינען די טויטע געצן, וואָס מע האַקט אויס פֿון האַרץ און פֿון שטיין. מע האָט אויך אין געזאַנג און אין שפּיץ אַרויסגעבראַכט, אַז דאָס גאַנצע פֿאָלק וויל לעבן אין שוים און טרוימט וועגן דער גליקלעכער צייט, ווען עס וועלן מקוים ווערן די ווערטער פֿון דעם גרויסן נביא, און אַ פֿאָלק אויף אַ פֿאָלק וועט מער ניט אויפֿהייבן קיין שווערד און עס וועלן מער ניט זיין קיין מלחמות.

אויף דער אויבערשטער טרעפּ, לעבן דעם ניקאַנאַר־טויער, וואָס האָט פֿון וועבערישן הויף געפֿירט צום צווייטן הויף, זענען פֿון בײַדע זײַטן געשטאַנען צוויי כהנים מיט זיבערנע טרומפֿייטן אין די הענט. אַוועקגעשטעלט דאָרט האָט זיי דער יונגער פּהן־גדול, און די גאַנצע צייט, וואָס די לויים האָבן געזונגען די „געזאַנגען פֿון די טרעפּ“, זענען זיי מיט די זיבערנע טרומפֿייטן אין די הענט

געשטאַנען שטייל און האָבן געוואַרט. ערשט ווען עס האָט זיך דערהערט דאָס קרייען פֿון דעם האָן, האָבן זיי אָנגעהויבן בלאָזן דריי מאָל :

— תקיעה !

— תרועה !

— תקיעה !

דאָס איז געווען אַ צייכן, אַז די נאַכט איז שוין אַוועק, אַז דער פֿרימאַרגן איז שוין געקומען — און די גרויסע שמחה איז געענדיקט.

ווירדיק און מיט גרויס פֿאַרנעם האָבן די צוויי פּהנים מיט די זילבערנע טרומפֿייטן אין די הענט אָנגעהויבן אַרונטערגיין פֿון די טרעפּ, און אַלעמענס בליקן זענען געווען געווענדט צו זיי, אויף דער צענטער טרעפּ האָבן זיי זיך אָפּגעשטעלט און ווידער געבלאָזן דריי מאָל :

— תקיעה !

— תרועה !

— תקיעה !

און אַלע האָבן פֿאַר זיי געמאַכט אַ גרויסע וואַרע, און די לויים, וואָס האָבן זיך אויף די טרעפּ אויסגעשטעלט אין צוויי לאַנגע רייען פֿון ביידע זייטן, האָבן פֿאַר זיי געלאָזט פֿריי דעם וועג און מיט יראת־הפֿכוד געקוקט אויף זיי. און ווען די צוויי פּהנים, וואָס זענען מיטן אָנקומען פֿון דעם פֿרימאַרגן געוואָרן אַזוי חשובֿ ביי זיך און ביי אַלעמען, זענען שוין אַרונטער פֿון דער פֿעצטער טרעפּ און זענען געבליבן שטיין אין הויף, האָבן זיי די זילבערנע טרומפֿייטן נאָך העכער אויפֿ־געהויבן און צום פֿעצטן מאָל געבלאָזן דריי מאָל :

— תקיעה !

— תרועה !

— תקיעה !

נאָך דעם איז געוואָרן שטייל, און אין דער שטיילקייט האָט מען פֿון דער וויינטס געהערט ווי דאָס קרייען פֿון הענער טראָגט זיך פֿון אַלע זייטן און ווי ביסדעכווייז ווערט דערמיט אַרומגעכאַפט די גאַנצע שטאַט.

דאָן האָט דער יונגער פּהן־גדול שטייל און מיט געמאַסטענע טריט זיך גע־לאָזט גיין צום טויער, וואָס אין מזרח־זייט. ער איז געגאַנגען דער ערשטער און נאָך אים זענען, פּונקט אַזוי שטייל און פּונקט מיט אַזעלכע געמאַסטענע טריט געגאַנגען די צוויי פּהנים מיט די זילבערנע טרומפֿייטן און נאָך זיי זענען אין גלייכע רייען געגאַנגען די פּהנים און די לויים און די חשובֿע און געלעערנטע לייט פֿון יהודה און ירושלים. און נאָך זיי איז נאָכגעגאַנגען דאָס פֿאַלק. אַלע זענען אין גלייכע רייען געגאַנגען מיט געמאַסטענע טריט ; קיינער האָט זיך ניט געשטופּט, קיינער איז פֿון זיין ריי ניט אַרויס און גייענדיק האָט מען פֿרייעד געזונגען די געזאַנגען פֿון דוד המלך, און מע האָט געשפּיט אויף די האַרפֿעס און פֿלייטן און געשאַלט מיט די טרומפֿייטן, און ווען מע איז צוגעקומען צו דעם טויער, וואָס אין מזרח־זייט, האָט דער יונגער פּהן־גדול זיך אויסגעדרייט מיטן פנים צו מערבֿ־זייט, און באַלד האָבן אַלע אַנדערע אויך געטאַן דאָס זעלבע, און אַנשטעלנדיק

די בליקן אויף דעם הייליקן טעמפל, האָבן זיי געוואַרט ביז דער פּה־גדול־וועט אָנהייבן, און ווען ער האָט אָנגעהויבן, האָבן זיי אים נאָכגעזאָגט וואָרט ביי וואָרט: — אין די צייטן פֿון אַ מאָל — האָט ער געזאָגט — פֿלעגן אונדזערע אור־עלטערן שטיין דאָ אויף דעם אָרט מיט די רוקנס צו גאָסס הויז און מיט די פּנימער צו מזרח־זייט און זיך בוקן צו דער זון. אָבער מיר — צו גאָט זענען מיר און צו גאָט זענען אונדזערע אויגן געווענדט!

יעדער איינער פֿון דעם גרויסן עולם האָט די ווערטער קלאָר און שאַרף אַרויסגעבראַכט. און אין די ווערטער איז געזעגן דער שטאַלץ פֿון אַ גאַנץ פֿאַלק, וואָס האָט זיך אין גניסט אויפֿגעהויבן העכער פֿון אַנדערע און בוקט זיך ניט אַזוי ווי זיי צו דער זון און צו טויטע אָפּגעטער, נאָר צו דעם איינציקן גאָט, וואָס האָט די גאַנצע וועלט באַשאַפֿן און וואָס רוט אין הימל און האָט ניט קיין גע־שטאַלט, נאָר זיין גניסט שוועבט אומעטום.

„צו גאָט זענען מיר, און צו גאָט זענען אונדזערע אויגן געווענדט!“

ווייט און הויך האָבן די ווערטער אָפּגעקלונגען, און ווען מע האָט שוין דעם פּה־גדול־מער ניט געדאַרפֿט נאָכזאָגן, האָבן די אַנדערע פּהנים, די לויים און אויך די מענטשן פֿון פֿאַלק זיך אָנגעכאַפט אין די זעלבע ווערטער, און יעדער איינער האָט זיי אויף זיין אייגענעם שטייגער אַרויסגעשריגן אויפֿן קוף:

— מיר זענען צו גאָט!

— אונדזערע אויגן — צו גאָט!

— צו גאָט זענען מיר!

— צו גאָט זענען אונדזערע אויגן!

עס איז געווען אַ זעבעדיקע שפּיל מיט ווערטער, וואָס מע האָט אין דער פֿרישער פֿרימאַרגן לופֿט מיט גרויס פּוונה געוואַרפֿן; ווי נאָר איינער האָט גע־ענדיקט, האָט אַן אַנדערער אָנגעהויבן און יעדער אויסרוף איז אַרויסגעקומען מיט אַן אַנדער ניגון, וואָס האָט זיך ווייטער ווי פֿון זיך אַזיין שוין געוועבט און גע־שפינט, ווען אַן אַנדערער האָט אים אויף זיין אייגענעם שטייגער אונטערגעכאַפט. און אַזוי איז מען געגאַנגען איבער די גאַסן פֿון דער שטאָט מיטן יונגן פּה־גדול־פֿאַרויס, און פֿון אַזע דעכער האָבן מענטשן אַראַפּגעקוקט און די פּנימער האָבן ביי זיי געשניט פֿאַר פֿרייד. און אַזע מאָל האָבן זיך אין אַן אַנדער ראָד דערהערט היטליקע קולות:

— זעבן זאָל דער פּה־גדול־אַריסטובולוס פֿון די חשמונאים!

— זעבן זאָל דער פּה־גדול־אַריסטובולוס פֿון די חשמונאים!

אין יענער נאַכט האָט הורדוס ניט געקענט שרִאָפֿן, און אין דער פֿרי, ווען ער איז אויפֿגעשטאַנען אַ צערודערטער, האָט ער גלייך געשיקט רופֿן קאַסטאַבאַרן און זיך מיט אים אויף זאַנג אין אַ באַזונדער חדר פֿאַרמאַכט, און קיינער אין הויף האָט ניט געוואוסט פֿון וואָס די צוויי האָבן צווישן זיך אַזוי זאַנג גערעדט...

אין געראַנגל

נאָך דעם האָט זיך אין הויף אָנגעהויבן אַ ציט, ווען עס האָט זיך געדאַכט, אַז די טעג וואָס קומען אָן און גייען אַוועק קערן זיך גאַרניט אָן מיט די וואָכן און חדשים, וואָס זענען פֿריער געווען, און אַז עמעצער האָט זיי ערגעץ אויסגעבאַרגט און געבראַכט אַהער, פֿדי מיט זיי צו פֿאַרשטעלן עפעס זייער אַ וויכטיקע זאַך, וואָס מע דאַרף באַהאַלטן.

מע האָט זיך אין הויף געריכט אויפֿן אויסבראַך פֿון אַ שטורעם, און עס איז דווקא געווען שטיף און רואיק. הורדוס האָט זיך באַצויגן גוט און איידל צו אַפֿסנדרהן און אויך צו אַריסטובולוסן; ער האָט זיי אין הויף אויף יעדער סעודה גרויס פֿכוד אָפּגעגעבן; ער האָט זיך געהאַלטן אַזוי, אַז אַלע האָבן ווירקלעך געקענט מיינען, אַז איצט הערשט שוין טאַקע שלום אין דער משפּחה. און צו מרימען האָט ער אַפֿט געזאָגט:

— עס איז קיין וואונדער ניט, וואָס דאָס פֿאַלק ווענט אַרויס אַזאַ פֿיבשאַפֿט צו דיין ברודער; ער איז אַזוי שיינ אין אויסזען, אַזוי הויך אין וואוקס, אַזוי יונג אין יאָרן, און די קרוין פֿון דער פֿהונה פֿאַסט אים אַזוי ווי קיינעם ניט. איך אַרײַן האָב אים אויך לײב, זייער לײב...

און דאָס איז געווען אמת; ער האָט אַריסטובולוסן ווירקלעך לײב געהאַט, אָבער די מורא, אַז פֿלײַזמן אַריסטובולוס לעבט, קען ער ניט זײַן זיכער מיטן טראָן, האָט אים דאָך ניט געלאָזט רוען...

ווען עס האָבן זיך אין ירושלים אָנגעהויבן די רעגנדיקע טעג און עס איז געוואָרן קאַלט אין דרויסן, האָט הורדוס מיטן גאַנצן הויף זיך אַריבערגעקליבן אין דער שטאָט יריחו, וועל עס איז שוין געווען אַ מנהג פֿון דורות, אַז ווען עס הייבן זיך אָן די קאַלטע טעג אין ירושלים, זאָל דער קיניג פֿון יהודה זיך דאַרט באַזעצן אין דעם קיניגלעכן שלאָס, וואָס די חשמונאים האָבן אויסגעבויט. און הורדוס האָט דעם אַפֿטן מנהג פֿון דורות געוואָלט אָפּהיטן, און צו מרימען האָט ער געזאָגט:

— דאָס טו איך צוליב דיר, געדיבטע פֿון מײַן האַרץ. צוליב דיר און צוליב די, וואָס זענען דיר זייער טייער — דיין ברודער, דיין מוטער און אויך דער פֿאַטער פֿון דיין מוטער. עס וועט זיי אַלע געוויס זײַן זייער אָנגענעם צו וואוינען אין דער ציט פֿון יאָר אין דעם קיניגלעכן שלאָס, וואָס די משפּחה האָט געבויט. און מרים האָט אים איידל געדאַנקט דערפֿאַר און זי האָט דערבײַ אַ צופֿרידענע געשמייכלט. די האַפֿענונג, אַז איר וועט זיך דאָך אַננגעבן אים צו מאַכן

ווייכער און דערמיט דינען דעם פֿאַלק און ברענגען נוצן דעם לאַנד, האָט זיך אין איר דעמאָלט שוין אַזוי געהאַט געשטאַרקט, אַז זי האָט שוין אין דעם געזען ניט נאָר אַ גוטן וואונטש, נאָר אויך אַ גוטן באַווייזן דערויף און זי האָט ווירקלעך געגרייבט אין אירע אייגענע כוחות...

**

אין יריחו איז אין קיניגלעכן הויף שטענדיק געווען פֿריילעך. הורדוס האָט דאָרט פֿון זיך אַזע זאָרגן פֿון דער מלוכה אַראָפּגעוואָרפֿן און זיך אין גאַנצן אָפּגעגעבן מיט דער משפּחה. ער האָט זעלטן מיט עמעצן גערעדט וועגן דעם, וואָס עס קומט פֿאַר אין לאַנד. אויך וועגן דער לאַגע אין רוים האָט ער זייער ווייניק גערעדט, און עס איז כּמעט קיין מאָל ניט אַוועק אַ טאָג, אַז ער זאָל אין הויף ניט מאַכן אַ סעודה און פֿאַרבעטן אַ סך געסט. ער האָט פֿאַרבעטן ריכע און אַרעמע; ער האָט געוואָלט, אַז אויף יעדער סעודה זאָלן זיין וואָס מער מענטשן און אַזע זאָלן זען ווי גוט ער איז צו דעם יונגן כּהן-גדול און ווי שטאַרק ער האָט אים ליב...

אויף איינער אַזאַ סעודה, וואָס מע האָט אין אַ היסן טאָג געפֿראַוועט אין דעם גרויסן גאַרטן, וואָס ביים הויף, איז הורדוס געווען זייער פֿריילעך און ער האָט פֿאַר אַזעמען אין די אויגן דעם יונגן אַריסטובולוס זייער שטאַרק געלייבט. — ער איז יונג, ער איז מוטיק — האָט ער געזאָגט און דערביי האָט ער דעם יונגן כּהן-גדול אַרומגענומען מיט איין האַנט און אים צוגעדריקט צו זיך — ער איז געבוירן צו זיין אַ הערד. און ווען ער וואָלט ניט געווען קיין כּהן-גדול, וואָלט איך אים פֿאַר איינעם פֿון מיינע קריגספֿירער געמאַכט, און ער וואָלט אין אַ מלחמה גרויסע חילות געפֿירט. אַט קוקט אויף אים, איר אַזע און זעט, ווי עס פֿאַסט אים צו זיין אַ קריגספֿירער! ער איז הויך, שיין, יונג, פֿעסט און שטאַרק — איינער פֿון די גרעסטע גיבורים אין יהודה!..

דער אַטער הורקונוס האָט געשעפט נחת, ווען ער האָט געזען ווי הורדוס שפּיגלט זיך אַזוי אין דעם יונגן אַריסטובולוס. אויך אַפֿסנדרה און מרים האָבן געשעפט נחת דערפֿון. עס האָט זיי ביידן שטאַרק הנאה געטאָן, וואָס דער קיניג רעדט אַזוי צום פֿאַלק וועגן דעם יונגן כּהן-גדול פֿון די חשמונאים. זיי האָבן אָבער גאַרניט געזאָגט וועגן דעם און זיך בלויז איבערגעוואָרפֿן מיט די בליקן. דער איינציקער, וואָס האָט דאָן אַפֿן אַרויסגעוויזן זיין באַגניסטערונג, איז געווען דער אַטער הורקונוס. צושאַקלענדיק מיטן קאַפּ, האָט ער מיט איין האַנט, וואָס האָט שטאַרק געציטערט, די לאַנגע גרויע באַרד געלאָזט. און קוקנדיק אויף הורדוסן מיט די קלויציק-וואָסערדיקע אויגן, האָט ער געזאָגט:

— אַזוי זענען זיי אַזע אין אונדזער משפּחה — גיבורים גרויסע. די כּהונה אין הייליקן טעמפל האָט זיי ניט געשטערט צו זיין גיבורים און קריגספֿירער. און אַזוי איז אַזע מאָל געווען: אַ קיניג פֿון די חשמונאים האָט געטראָגן ביידע קרוינען — די קרוין פֿון דער כּהונה און די קרוין פֿון דער מלוכה...

ער האָט אַליין ניט געוואוסט, דער אַלטער, ווי ווייט ער האָט מיט זינע ווערטער געטראָפֿן און וואָס פֿאַר אַ טיפֿע וואונד ער האָט אָנגערירט ביי הורדוסן. וואָס עס איז אים אין יענער רגע אַנגעפֿאַלן, דעם אַלטן הורקונוס, האָט ער געזאָגט, און ער איז שוין געווען גרייט נאָך עפעס צו זאָגן וועגן דעם, ווי די חשמונאים האָבן געטראָגן ביידע קרוינען; עס איז ביי אים אויסגעקומען, ווי דאָס וואָרט געווען ניט מער ווי אַ מעשה פֿון אַ מאָל און אַז מיטן הנינט קער זיך דאָס גאַרניט אָן. אָבער אַפֿסנדרה האָט אים ווייטער ניט געלאָזט רעדן; ווי זי האָט נאָר באַמערקט ווי ביי הורדוסן האָבן זיך געביטן די קאַלירן אין פנים, האָט זי זיך אויפֿגעהויבן, און צוגייענדיק צום אַלטן הורקונוס, האָט זי מיט אַיִ-בערגעטריבענער צערטעכקייט ביידע הענט צו אים אויף די אַקסעלן אַרויפֿ-געלייגט:

— דו זעסט אויס זייער מיד, פֿאַטער — האָט זי אים געזאָגט — זייער מיד... די היץ האָט דיך אויסגעמאַטערט; דו האָסט הנינט צו פֿיל די כוחות אָנגעשטרענגט. קום, וועל איך דיך אין דען חדר אַרזינפֿירן און דו וועסט זיך דאָרט אָפרוען. דו דאַרפֿסט האָבן רו, פֿאַטער, רו...
און זי האָט אים אַוועקגעפֿירט.

הורדוס האָט געמאַכט דעם אַנשטעל, אַז די רייך פֿון דעם אַלטן הורקונוס האָבן צו זינע אויערן גאַרניט דערגרייכט. ער איז ווייטער געווען פֿרייליך; ער האָט געלאָכט און געשטיפֿט, און ווען אַלע געסט זענען זיך צעגאַנגען און עס זענען געבליבן בלויז די אייגענע פֿון דעם הויזגעזינד, האָט ער דעם יונגן אַריס-טובולוס אָנגענומען אונטערן אַרעם, און ווענדנדיק זיך צו מרימען און צו די אַנדערע פֿון דער משפּחה, האָט ער פֿרייליך אויסגערופֿן:

— קומט מיט מיר!

געגאַנגען איז מען איבער דער לענג פֿון די גערטנער, וואָס האָבן זיך ווייט געצויגן, הורדוס און אַריסטובולוס האָבן געשפּאַנט פֿאַרויס און נאָך זיי זענען פּאַמעלעך און מיט געמאַסטע טריט נאָכגעגאַנגען די פֿרויען — מרים, אַפֿסנדרה און סאַדאַמעאָ. סאַדאַמעאָ איז די גאַנצע צייט געווען ביי און זי האָט קיין וואָרט ניט אַרויסגערעדט צו מרימען און אַפֿסנדרה. זי האָט זיך געהאַלטן אַזוי, פּונקט ווי זי, דעם קיניגס שוועסטער, וואָרט זיי געטאָן אַ גרויסע טובה דערמיט, וואָס זי גייט מיט זיי...

אויפֿן וועג איז הורדוס מיט אַ מאָל געוואָרן נאָך פֿרייליכער און שטיפֿער-י-שער ווי פֿריער.

— לאָמיר זיך פֿאַרמעסטן אין כוחות! — האָט ער פּלוצעם געגעבן אַ זאָג דעם יונגן פּהן-גדול — לאָמיר זען ווער וועמען עס וועט בייקומען אין אַ גע-ראַנגל!..

און באַד זענען שוין ביידע, דער קיניג און דער פּהן-גדול געווען אַרזינ-געצויגן אין אַ געראַנגל. און געראַנגלט האָבן זיי זיך לאַנג, און אַלע מאָל האָט זיך געדאַכט, אַז אַן אַנדערער פֿון זיי איז שטאַרקער. אָבער געענדיקט האָט זיך עס דערמיט, וואָס דער קיניג האָט בייגעקומען דעם פּהן-גדול...

— דאָמיר ווידער פּראַוון! — האָט אַריסטובולוס זיך אָנגערופֿן, אויפֿ־
הייבנדיק זיך פֿון דער ערד און אַוועקשטעלנדיק זיך פֿעסט אויף די פֿיס — דאָמיר
ווידער פּראַוון!..

— גוט. דאָמיר ווידער פּראַוון — האָט הורדוס אַנגעשטימט דערויף.
דאָס מאָל האָבן זיי זיך ביידע געראַנגלט נאָך דענגער ווי פֿריער. אַריס־
טובולוס האָט זיך מיט אַלע כּוחות אָנגעשטרענגט בנצוקומען הורדוס; ער
האָט געפּראַוואָט אים אָפּצורייסן פֿון דער ערד און אים אומוואַרפֿן. אָבער ער האָט
דאָס ניט געקענט; דאָס פנים איז בנז אים געוואָרן רויט, די האָר פֿון קאָפּ
האָבן זיך בנז אים צעשויערט; ער האָט זיך געדרייט און געוואַרפֿן אין אַלע
זיטן, אָבער עס איז אַרץ גאַרניט אַרויסגעקומען דערפֿון. און הורדוס איז די
גאַנצע צייט געווען געלאָסן; אויף זיין פנים האָט אַ זיכטער שמיכע געשוועבט;
די פֿיס זענען בנז אים געווען ווי אַנגעגראָבן אין דער ערד און ער האָט זיך
בלויז פֿון צייט צו צייט זיכט אויפֿגעהויבן אויף זיי, און ווען אַריסטובולוס איז
שוין געווען אויסגעמאַטערט, האָט הורדוס אים שנעל געגעבן אַ הייב אין דער
היך און אים אומגעוואַרפֿן אויך דער ערד... .

מרים און אַפּסנדרה האָבן פֿרייעך געלאָכט. עס איז זיי ביידן שטאַרק
געפֿעלן די שפּיל. זיי האָבן געהאַט פֿאַרגעניגן פֿון דעם, וואָס דער קיניג און
דער פּהן־גדול שטיפֿן איינער מיטן אַנדערן ווי צוויי קינדער, וואָס ווייסן ניט פֿון
קיין זאַרג, און מרים האָט זיך אין שפּאַס גערייצט מיטן ברודער:
— דער קיניג איז שטאַרקער פֿון דיר, אַריסטובולוס, מײַן ברודער! — האָט
זי אויפֿן קול געשריגן — שטאַרקער פֿון דיר... .

און אַפּסנדרה האָט דעם זון, דאָכנדיק, אונטערגעגעבן מוט:
— פּראַוון נאָך אַ מאָל, אַריסטובולוס, מײַן זון, נאָך אַ מאָל! כאָטש איין
מאָל וואַרף אים אום אויף דער ערד! כאָטש איין מאָל!..
אפֿידו די בייזע סאַזאַמעאַ איז אַרײַנגעצויגן געוואָרן אין דער שפּיל. זי האָט
אויך געלאָכט אויפֿן קול, און ווען הורדוס האָט אַריסטובולוסן אויף דער ערד
אויסגעצויגן, האָט זי אונטערגעשפּרונגען פֿאַר פֿרייד:
— זעט, זעט!

נאָך דעם האָבן זיך אַלע אַוועקגעזעצט אין שאָטן זיך אָפּצורוען אַ ביסל,
און די דריי פֿרויען האָבן גוטמוטיק געמאַכט שפּאַס פֿון אַריסטובולוסן.
— ביסט אַ גיבור — האָט מרים צו אים מיטן פֿינגער געטיטלט — אָבער
מיטן קיניג קענסטו זיך אין כּוחות ניט פֿאַרמעסטן...
— אָבער לויפֿן קען איך שנעלער פֿון אים — האָט אַריסטובולוס געזאָגט,
ווי ער וואַלט זיך פֿאַר עפעס געדאַרפֿט פֿאַרענטפֿערן. — אין לויפֿן וועט דער
קיניג מיך ניט אַריבעריאַגן!..
— דאָס קענען מיר שוין זען! — האָט הורדוס זיך געגעבן אַ שטעל אויף
— לויפֿן מיר? איך בין גרייט!

— איך אויך! — האָט אַריסטובולוס געענטפֿערט.
און באַדד זענען שוין ביידע, דער קיניג און דער פּהן־גדול, אין איין גלייכער
ריי געשטאַנען איינער לעבן אַנדערן. הורדוס האָט אָנגעוויזן אויף אַ בוים און

געזאָגט, אָז ביז אַהין זאָל מען לויפֿן. און כדי אַרץ זאָל צוגיין פינקטלעך ווי אין אַן אמתן געוועט, און אין דער זעלבער צייט זאָלן אַלע האָבן אַ סך שפּאַס, האָט ער די דרנץ וויבער אויך אַרײַנגעצויגן אין דער שפּיץ; ער האָט זיי געהייסן זיך אַוועקשטעלן ניט ווייט פֿון דער לײַנע, וואָס ער האָט מיט אַ שווערד אָנגע- צייכנט אויף דער ערד. און ער האָט יעדער איינער פֿון זיי אַן אַרבעט געגעבן.

— די מוטער — האָט ער געזאָגט, אָנווייזנדיק אויף אַלכסנדרהן — וועט אויסשרײַען אויפֿן קול: „איינס!“ און דו, מײַן לײַבסטע — האָט ער געזאָגט צו מרימען — וועסט אויסשרײַען: „איינס און צוויי!“ און דו, שוועסטער — האָט ער זיך געווענדט צו סאַלאַמעאָן — וועסט אויסשרײַען: „איינס און דרנץ!“ אזוי — איינס נאָכן אַנדערן. בײַם אויסגעשרײַ „איינס און דרנץ“ הייבן מיר ביידע אַן לויפֿן, און ווער פֿון אונדז עס וועט דער ערשטער צו לויפֿן צו יענעם בוים, דער איז דער געווינער.

סאַלאַמעאָן איז אַפֿילו געווען ברוג, פֿאַר וואָס דער ברודער האָט זי אויס- געקליבן צו זײַן דווקא די לעצטע אויסצושרײַען, אָבער זי האָט דאָך דערפֿון קיין גרויסן וועזן ניט געמאַכט. אַלע דרנץ וויבער האָבן געטאָן, וואָס הורדוס האָט זיי געהייסן, און ווען דעם קיניגס שוועסטער האָט די לעצטע אויסגעשרײַגן „איינס און דרנץ“, האָבן ביידע, דער קיניג און דער פּהן-גדול, זיך געגעבן אַ פֿאַז פֿאַרויס און אָנגעהויבן לויפֿן צו דעם בוים, וואָס מע האָט פֿריער אויסגעקליבן, און דער ערשטער, וואָס איז צום בוים צוגעלאָפֿן, איז געווען אַריסטובולוס... דאָס האָט בײַ אים אַרויסגערופֿן גרויס פֿרייד און ער האָט זיך ווי גערייצט מיט הורדוס:

— אין לויפֿן שנעל קען דער קיניג מיט מיר זיך ניט פֿאַרמעסטן!...
— וועלן מיר פּרואוון נאָך אַ מאָל? — האָט הורדוס געפֿרעגט מיט אַ שמײַכל.

— זאָל זײַן נאָך אַ מאָל — האָט אַריסטובולוס זיך ניט געשפּאַרט. אויך דאָס צווייטע מאָל איז הורדוס געווען הינטערשטעדיק אין לויפֿן. דער יונגער אַריסטובולוס איז ווידער געווען דער ערשטער צוצו לויפֿן צום בוים, און דאָס האָט נאָך גרעסער געמאַכט זײַן פֿרייד.

***

דער טאָג האָט שוין געהאַלטן בײַם פֿאַרגיין, אָבער די היץ איז נאָך געווען גרויס.

— איצטער איז גוט זיך צו באַדן אין טײַך — האָט הורדוס געזאָגט, צו- וואַרפֿנדיק אַ בליק צו אַריסטובולוסן.

און אַריסטובולוס האָט זיך אָנגעכאַפט אָן דעם.

— און אַפֿשר ווילסטו מיט מיר זיך פֿאַרמעסטן אין שווימען אויך? — האָט הורדוס אים געפֿרעגט און אויף זײַן פנים האָט זיך אַן אַרויפֿגעצוואונגענער שמײַכל באַוויזן.

דער יונגער פּהן-גדול האָט שוין געוואָלט ענטפֿערן, אָז ער איז גרייט דערויף, אָבער אַלכסנדרה האָט אים אָפּגעשלאָגן דערפֿון.

— גיב צו, מײַן זון — האָט זי געזאָגט — אַז אַלץ קען דער קיניג בעסער פֿון דיר. און צו וואָס ווײַטער די שפּיל און דאָס געוועט? איר זנט דאָך ביידע אויסגעמאַטערט. גייט צום טײַך און באַדט זיך דאָרט און זאָל דאָס וואַסער אַנזער זײַב אָפּפּרישן. און מיר, די ווײַבער, וועלן גיין צוריק און אין שדאַס אויף אַנזך וואַרטן. אָבער זאַמט זיך ניט און מאַכט דאָס שנעל, ווײַל הײַנט בײַ נאַכט גיב איך אַ סעודה, אַ גרויסע סעודה פֿאַר אַלע געסט. און מע וועט זיך פֿרייען. עס וועט זײַן קוסטיק ביז דער מאַרגן וועט אָנקומען.

מרים און אַלכסנדרה און אויך הורדוסעס שוועסטער סאַאַמאַעאַ זענען אַוועק צוריק אין שדאַס, און דער קיניג מיטן כּהן-גדול זענען אַוועק צום טײַך זיך באַדן. צווישן צוויי רייען געדיכטע ביימער האָבן זיי ביידע אויף אַ שמאַלן, שטויביקן וועג געשפּאַנט פֿאַנגזאַם. אַריסטובולוס האָט אַ סך גערעדט וועגן דעם טאָג, וואָס איז אַוועק אין שפּיל און אין פֿרייד. און הורדוס האָט גערעדט בלויז ווערטער, אָבער ער האָט זיי ניט געקענט צונויפֿבינדן. אויף זײַן פּנים האָט אַ טיפּער טרויער גערוט; ער איז געווען שטאַרק צעטראָגן; די בליקן פֿון זײַנע גרויסע אויגן האָבן געבאַנדזשעט ווײַט, און אַלע מאָל האָט ער זיך אויפֿן יונגן שוואַגער אומגעקוקט, ווי ער וואָלט זיך געוואָלט איבערצײַגן אין דעם, אַז דאָס איז טאַקע ער און ניט קיין אַנדערער. גערעדט האָט ער גאַרניט. בלויז איין מאָל האָט ער מיט אַ טיפּן זיפֿן געגעבן אַ זאָג:

— ווי גוט וואָלט געווען ווען דו, אַריסטובולוס, וואָסט געווען איינער פֿון מײַן משפּחה און ניט פֿון דער משפּחה פֿון די חשמונאים! .. אַריסטובולוס האָט דאָס ניט פֿאַרשטאַנען, און ער האָט, אַ פֿאַרוואַנדערטער, די בליקן פֿון זײַנע אויגן אויף הורדוסן אָנגעשטעלט.

— האָט דען דער קיניג ניט געזאָגט, אַז ער האָט מיך זיב ווי אַ ברודער? — אמת — האָט הורדוס צוגעגעבן — אָבער ווען דו וואָסט מיר געווען אַז אייגענער ברודער, וואָלט איך דיך נאָך מער זיב געהאַט... און אין אַלגעמיין וואָלט עס געווען אַנדערש... אין גאַנצן אַנדערש...

וואָס אַריסטובולוס האָט אים דערויף געענטפֿערט, האָט ער שוין ניט גע- הערט. ער איז ווײַטער געווען צעטראָגן און צערודערט, און עס איז אים שווער געווען צונויפֿצונעמען די געדאַנקען, וואָס האָבן זיך בײַ אים אין מוח געמישט. און ווען ער האָט צווישן די ביימער דערזען פֿון דער ווײַטנס קאַסטאַבאַרס פּנים, האָט ער מיטן גאַנצן קערפּער געגעבן אַ ציטער, אָבער באַד האָט ער זיך גע- שטאַרקט; מיט אַ וואַונק פֿון אויג האָט ער אים אויף אַריסטובולוסן אָנגעוויזן און אים געגעבן אַ צייכן, אַז ער זאָל גיין ווײַטער. און ביידע, דער קיניג און זײַן תּליון, האָבן זיך אויפֿן וואַונק פֿאַרשטאַנען...

ווען מע איז צוגעקומען צום טײַך, האָט די זון שוין געהאַלטן בײַם פֿאַרגיין. — מע דאַרף זיך אַנזלן — איז הורדוס געוואָרן אומגעדולדיק — באַד וועט די נאַכט צופֿאַלן, און דאָ איז טײַך זענען זייער טיפּע ערטער פֿאַראַן... אין אַנזעניש האָט ער פֿון זיך די קליידער אַרונטערגעוואַרפֿן און באַד איז ער שוין געשוואַמען אין דעם גרויסן טײַך, פּאַטשנדיק מיט די הענט די אויפֿגעשלאָגענע כּוואַליעס. אויך אַריסטובולוס איז אַרזן אין טײַך און האָט אָנגע-

הויבן שווימען. און דאָן זענען צום ברעג באַד צוגעקומען עטלעכע אומבאקאנטע
 לַיט, וואָס קיינער האָט פֿריער אין ערגעץ ניט געזען; זיי האָבן מיט פֿאַרגאַפֿטע
 בליקן געקוקט ווי די צוויי טראַגן זיך אַזוי לַיכט אויף די כוואַליעס, און ווען
 הורדוס האָט זיי ביים ברעג דערזען, האָט ער, אַרויסשטעקנדיק דעם קאַפּ פֿון
 וואַסער, אָנגעהויבן שרײַען אויפֿן קול:

— ווער עס קען גאָר גוט שווימען, זאָל אַרײַן אין טײַך!

ער האָט געלאַכט. ער איז געווען פֿריידעך. ער האָט זיך ווי אַ ייִנגל אַ שטיפֿער
 מיט די כוואַליעס פֿון טײַך געשפּילט. און ווען ער האָט געזען, ווי די מענטשן
 ביים ברעג וואַרפֿן פֿון זיך אַראָפּ די קליידער ניט שנעל גענוג, האָט ער זיי
 אונטערגעיאָגט מיט זײַנע קולות:

— שנעלער אַהער! שנעלער אַהער!

און ווען יענע זענען אין וואַסער אַרײַנגעשפרונגען, איז ער באַד אַרויס...
 פֿונעם ברעג האָט ער געזען, ווי צוויי פֿון די נײַע שווימער האָבן שוין
 אַריסטובורדוסן אַרײַנגעצויגן אין אַ געוועט און ווי ער איז שוין שטאַרק פֿאַר-
 קאַכט אין דעם. ער האָט געוואוסט, אַז זיי טוען דאָס, ווייל קאָסטאַבאַר האָט זיי
 אַזוי געהייסן. ער האָט אויך געוואוסט, מיט וואָס דער געוועט וועט זיך ענדיקן.
 און ער האָט זיך שנעל אָנגעטאַן און איז אין איינעם מיט זײַנע לַיבוועכטער
 שנעל אַוועק...

געגאַנגען צוריק צום שראָס איז ער אין גרויס אַנזעניש. ער האָט וואָס
 שנעלער געוואַרט אַנטלויפֿן פֿון דאָרט. און ווען ער האָט אויפֿן וועג געטראַפֿן
 קאָסטאַבאַרן, האָט ער אים, ניט אַפּשטעלנדיק זיך אַפּילו, אַ קורצן באַפֿעל צוגע-
 וואַרפֿן:

— מאַכן אַ סוף!..

מער האָט ער אים גאַרניט געזאָגט און איז ווייטער געגאַנגען. ער איז געווען
 אַזוי צעטראַגן, אַז ער האָט גאָר אין גאַנצן פֿאַרגעסן אָן די לַיבוועכטער, וואָס
 זענען אים נאָכגעגאַנגען. ער האָט אַפּילו זייערע טריט ניט געהערט. און ווען
 ער איז צוריק אין הויף געקומען, איז שוין אין דרויסן געווען פֿינצטער.

ער האָט זיך אין הויף מיט קיינעם ניט אָפּגעשטעלט, ווען ער איז אַרײַנגע-
 קומען אַהין. מיט פֿעסטע טריט האָט ער געשפּאַנט אין אַזאַ אימפעט, פּונקט ווי
 ער וואַלט זיך שטאַרק געאַייזט דורכצופֿירן אַזאַ שריחות, וואָס מע קען שוין
 מער בשום אופֿן אויף שפעטער ניט אַפּפּייגן. עס האָט זיך אויך געקענט דאַכטן,
 אַז דאָס אַנטלויפֿט ער פֿון עפעס אַדער פֿון עמעצן. און ווי ער האָט אַזוי געשפּאַנט
 אין דעם אימפעט, וואָס ער האָט מיט זיך אַרײַנגעבראַכט, איז אין הויף מיט אַ מאָל
 געוואָרן אַ טומל און עטלעכע באַוואַפֿנטע לַייט האָבן דעם יוגן אַריסטובורדוסן
 אַרײַנגעבראַכט אַ טויטן...

— ער איז דערטרונקען געוואָרן — האָט איינער פֿון די באַוואַפֿנטע לַייט
 געמאָרדן דעם קיניג, בייגנדיק טיף דעם קאַפּ — ווען מיר האָבן אים פֿון אונטערן
 וואַסער אַרויסגענומען, איז ער שוין געווען טויט...

שטייענדיק אַזוי די גאַנצע צײַט מיט דעם טיף געבויגענעם קאַפּ פֿאַרן קיניג
 האָט דער באַוואַפֿנטער מאַן נאָך ווייטער גערעדט. אָבער קיינער האָט אים שוין

מער ניט געהערט. צעשראָקענע און צעטומלטע האָבן זיך די הויפֿלעכט אַרומ־געשטעלט ביי דעם טויטן קערפּער פֿון דעם יונגן פּהן־גדול, וואָס איז אויף דעם באַדעקטן דיל פֿון מירמלשטיין געלעגן מיט אַ בלו־גרינדלעך פּנים, מיט גע־שלאָסענע אויגן און מיט אַ פֿאַרמאַכט מויל. און פֿלוצלינג האָט זיך דערהערט אַ געוויין, וואָס האָט זיך באַלד אַלעמען שאַרף אין די אויערן אַנגעשניטן. דאָס איז מרים אַרענגעלאָפֿן פֿון אַן אַנדער חדר, און ווען זי האָט דערזען ווי איר ברודער אַריסטובורס ליגט אַ טויטער, איז זי אומגעפֿלאָן לעבן אים און האָט זיך אַנגעהויבן ריטן די האַר פֿון קאַפּ; מיט ציטערדיקע הענט האָט זי אים ווי אַ בלינדע דאָס פּנים געטאַפּט; ניט געוואָלט און ניט געקענט גלויבן, אַז ער איז שוין טויט. און וואָס אַ מאָל איז איר געוויין געוואָרן אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער; אויף די קני און אויף די הענט האָט זי זיך צו אים געצויגן און דאָס גאַנצע לייב האָט ביי איר געציטערט; פֿון די אויגן האָבן זיך ביי איר די טרערן ווי פֿון אַ שטראָם געגאַסן. און עס האָט זיך געדאַכט, אַז זי וועט גאַר קיין מאָל ניט קענען אויפהערן וויינען און אַז אַזוי וועט זי שוין אויסגיין לעבן דעם טויטן קערפּער פֿון איר ברודער.

ניט נאָר די פֿרויען, נאָר אויך די מאַנספּאַרשויענע אין הויף האָבן געגאַסן מיט טרערן, ווען זיי האָבן געזען, ווי דער שיינער, יונגער פּהן־גדול, וואָס איז געווען אַזוי באַליבט ביים פֿאַלק, ליגט אויפֿן דיל אַ טויטער. און צווישן די, וואָס האָבן געוויינט, איז אויך געווען הורדוס...

דער איינציקער מענטש, וואָס האָט ניט געוויינט, איז געווען אַכסנדרה...

זי האָט בלויז איין שאַרפֿן קוויטש געטאַן, ווען זי האָט איר זון דערזען אַ טויטן. אין דעם קוויטש איז געווען אַזוי פּיל פֿאַרצווייפֿלונג און שרעק, אַז מער האָט מען שוין גאַרניט געקענט — ניט וויינען און ניט שרייען. און נאָך דעם איז זי געבליבן שטיין ווי אַ פֿאַרגליווערטע. און אַזוי איז זי פֿאַנג געשטאַנען און האָט זיך פֿון אַרט ניט גערירט. און די גאַנצע צייט זענען ביי איר די אויגן געווען אַנגעשטעלט אויף הורדוסן און זי האָט אים דורכגענומען מיט אירע בליקן...

אויך ער זי האָט דורכגענומען מיט די בליקן. אַבער געזאַגט איינער דעם אַנדערן האָבן זיי גאַרניט.

אַפֿילו ניט קיין וואָרט...

פֿון גרויס ליבשאַפֿט

א

יין ירושלים האָבן זיך שוין ווידער געהאַט אַנגעהויבן די וואַרעמע טעג, ווען הורדוס און אַזע פֿון זיין הויף זענען אַהין צוריק פֿון דער שטאָט יריחו געקומען.

אויף די גאַסן פֿון ירושלים איז געווען שטיב, ווען דער קיניג איז אַהין אַנגעקומען, מענטשן האָבן זיך פֿאַררוקט אין זייערע שטיבער און געצעפטן און זענען ניט אַרויסגעגאַנגען אַקעגן אים צו באַגעגענען. און צווישן זיך האָט מען שטיפֿעהייט גערעדט:

— ער איז שוואַדיק אין דעם טויט פֿון אַריסטובולוס דעם חשמונאי...
— און מיט דער גרויסער לוי, וואָס ער האָט פֿאַר דעם יונגן פּהן־גדוד געמאַכט, איז ער אויסן געווען צוצודעקן זיין שוואַד...
מע האָט דערציילט, אַז די מוטער פֿון דעם יונגן פּהן־גדוד האָט שוין עטלעכע

מאַל פֿאַר גרויס פֿאַרצווייפֿלונג געוואָרט מאַכן אַ סוף צו איר לעבן, און אַז אַצינדער היט מען זי ביי טאַג און ביי נאַכט, אַז זי זאָל זיך אין הויף ניט אַרונטערוואַרפֿן פֿון דאָך. מע האָט אויך דערציילט, אַז זינט דער יונגער פּהן־גדוד אַריסטובולוס איז דערטרונקען געוואָרן, רעדט מרים אין גאַנצן ניט צו הורדוס...
פונקט ווי זי וואָרט בחוש געפֿילט, אַז מיטן טויט פֿון איר ברודער קומט די סכּנה שוין פֿאַר איר אויך...
— זי איז ברוגז מיט אים — האָט איינער דעם אַנדערן אַ סוד איבערגעגעבן
— זי האָט אים אַפֿן געזאַגט, אַז ער איז שוואַדיק אין דעם טויט פֿון איר ברודער...
ער לייקנט דאָס, אָבער זי גלויבט אים ניט...
— אים קען מען ניט גלויבן...
— ער איז בלוטדאַרשיטיק ווי אַ חיה אין וואַלד...
— ער וועט אויסראַטן און פֿאַרטליקן יעדן איינעם, וואָס שטאַמט פֿון די חשמונאים...
— אַריסטובולוס איז אים געווען ווי אַ דאָרן אין די אויגן.

און עס זענען אויך געווען אַזעלכע, וואָס האָבן דערביי ניט פֿאַרגעסן צו דערמאַנען אַזוינס, וואָס האָט זיי שוין פֿאַנג ניט געפֿאַזט רוען:
— זיין הערשאַפֿט איבער אונדז — האָבן זיי געזאַגט — איז אַ שטראַף פֿון גאָט; דאָס קומען מיר אַפֿ דערפֿאַר, וואָס ביי אַזוינעמען אדום האָבן מיר דאָרט אויפֿן פֿאַלק אונדזער גלויבן מיט גוואַלד אַרויפֿגעצוואונגען... פֿריער האָבן ייִדן

אַזוינס קיין מאַל ניט געטאַן. הורדוס דער אדומי איז די נקמה, וואָס אדום נעמט איצטער אין אונדז... .

אין אַזע שטעט און אין אַזע דערפֿער פֿון יהודה האָט מען געקענט הערן ווי מענטשן רעדן אַזוי.

מ'האַט מורא געהאַט צו רעדן און מ'האַט דאָך גערעדט. מ'האַט מורא געהאַט זיך צו באַקלאַגן און מ'האַט זיך דאָך באַקלאַגט. און פֿאַר הורדוסן איז דאָס ניט געווען פֿאַרהייל, ווייל די אויסשפירער, וואָס קאָסטאַבאַר האָט צעשיקט איבערן גאַנצן פֿאַנד, זענען אומעטום געווען, און ס'איז זעלטן אַוועק אַ טאַג, אַז זיי זאָלן ניט צושיקן קיין מעלדונגען וועגן דעם, וואָס זיי האָבן געהערט דאָ און דאָרט, פֿון דעם און פֿון יענעם. דאָס האָט דעם גרויזאַמען קיניג נאָך מער צערודערט; ער איז שטענדיק אַרומגעגאַנגען אַ בייזער, אַן אַנגעכמורעטער; ער האָט ניט גערעדט, נאָר געברומט; ער האָט געהאַלטן אין איין אַרויסגעבן באַפֿעלן צו קאָסטאַבאַרן, וועמען מ'זאָל בני נאָכט אַרויסשלעפֿן פֿון די געלעגערס און פֿאַר-שפּאַרן אין תּפֿיסה און וועמען מ'זאָל באַשטראַפֿן מיטן טויט שטיילערהייט.

פֿאַר מרימען האָט ער זיך דאָן שטאַרק געהיט. ער האָט ניט געוואָלט, זי זאָל וויסן, וואָס ער טוט, אָבער ער האָט דאָס פֿאַר איר דאָך ניט געקענט באַ-האַלטן. און איין מאַל, ווען זי האָט אים אַנגעהויבן זאָגן מוסר, פֿאַר וואָס ער איז אַזוי גרויזאַם, איז ער געוואָרן אין פעס.

— מרים — האָט ער מיט אַ מאַל גענומען שרײַען אויפֿן קול — איך וואָרן דיך, אַז דו זאָסט זיך דאָ קיין מאַל ניט אַרײַנמישן אין די ענינים פֿון דער מלּוּכה! באַד אָבער האָט ער זיך געכאַפט, אַז ער האָט צו הויך זײַן קול אויפֿגעהויבן אויף איר, און ער איז געוואָרן ווייכער.

— ליבסטע מײַנע — האָט ער איר געזאָגט און זי צאָרט און איידל צוגע-טויעט צו זיך — אַזיך אין דער וועלט בין איך גרייט צו טײַלן מיט דיר, אָבער איך בעט דיר, גיי ניט אין קעאַפּאַטרעס וועגן און פֿערן ניט קיין הערשער ווי אַזוי צו הערשן... .

זי האָט זיך אין אָנהויב שוין געהאַט אַ ביסל פֿאַרזירן פֿון דעם, וואָס ער האָט זיך מיט אַ מאַל אַזוי צעשריגן אויף איר. אָבער די צערטלעכקייט, וואָס איז געקומען באַד נאָך דעם, האָט זי צוריק אַרײַנגעפֿירט אין דעם פֿריערדיקן געמיט און זי האָט אים ווייטער שטייל און איידל געזאָגט מוסר און ווי אַ מוסטער האָט זי פֿאַר אים אַרויסגעשטעלט די בעסטע פֿון די חשמונאים.

— די בעסטע פֿון די חשמונאים — האָט ער אויפֿגעכאַפט אירע ווערטער ניט אַן גאַל — און ווי גרויס זענען זיי דאָס געווען אין צאָל, די בעסטע פֿון די חשמונאים? .. איז אפֿשר אַלכסנדר ינאַי אויך געווען איינער פֿון די בעסטע צווישן זיי? ..

און ער האָט איר אַנגעהויבן אויסרעכענען די זינד פֿון איר עלטער-זיידן, וואָס איז געווען אַ קיניג בײַ יידן נאָך מיט אַ סך יאָרן צוריק:

— ווייסטו, ליבסטע מײַנע — האָט ער איר ווי פֿאַרגעוואַרפֿן — אַז ווען דאָס פֿאַלק אין ירושלים האָט איין מאַל אַנגעהויבן וואַרפֿן אויף אים אתרוגים דערפֿאַר, וואָס ער האָט סוכות אין הייִליקן טעמפֿל געגאַסן די וואַסער אויף דער

ערד און ניט אויפן מזבח, ווי ס'איז אינגעפֿירט ביי די פרושים, האָט ער געהייסן זינע באַוואַפֿנטע לײַט נעמען נקמה דערפֿאַר און זיי האָבן דאָרט בײַם הייליקן טעמפל אויסגעקוילעט אין יענעם טאָג זעקס טויזנט יידן?!. . . און ווייסטו, לײַכטע מײַנע, אַז אונטער זײַן הערשאַפֿט האָבן זיך די פרושים און די צדוקים שטענדיק אַרומגעריסן צווישן זיך און אין דעם ברודער־קריג האָט זיך דאָן אין יהודה בלוט ווי וואַסער געגאָסן? אַלע מאָל האָט ערגעץ אַנדערש אויסגעבראַכן אַן אַנדער מרידה און ניט ווייניקער ווי פֿופֿציק טויזנט יידן האָבן דעמאָלט זייערע לײַכטע פֿאַרלירן!.. ווייסטו, אַז ווען ער, דיין עלטער־זיידע אַפֿסנדר ינאי, האָט אין דער שטאָט בית־חומה אינגעשטילט די מרידה קעגן אים, האָט ער אַכט הונדערט מענטשן געלאָזט אויפֿהענגען אויף בימער, און אידער מ'האָט זיי אויפֿגעהאַנגען, האָט ער פֿאַר זייערע אויגן געלאָזט אויסשעכטן זייערע ווייבער און קינדער?.. ווייסטו, אַז אַריסטובורוס דער ערשטער האָט זײַן אייגענע מוטער פֿאַרשפּאַרט אין תּפֿיסה און זי איז דאָרט פֿאַר הונגער געשטאַרבן, און אַז ער האָט זײַן איי־גענעם ברודער אַנטיגאָנוס פֿאַרנאַרט צו זיך אין הויף און אים פֿאַרמשפט צום טויט?.. ווייסטו, אַז... .

— גענוג! — האָט מרים אויסגעשריגן ווי ניט מיט איר קול, און זי האָט מיטן גאַנצן לײַב אַזוי געצייטערט, אַז זי האָט מער קיין וואָרט ניט געקענט אַרויס־רעדן.

ערשט ווען זי האָט זיך אַ ביסעל באַרואיקט, האָט זי אים געפרוואווט באַווייזן, אַז די אַלע שרעקלעכע זאַכן האָבן שונאים אויסגעטראַכט, אָבער ער איז דאָן געווען אַזוי פֿאַרטאָן אין דעם, וואָס ער האָט פֿרײַער געזאָגט, אַז ער האָט זיך גאַרניט צוגעהערט צו דעם, וואָס זי האָט אים דערויף געענטפֿערט.

— חשמונאים!.. — האָט ער מיט פֿאַראַכטונג אַרויסגערעדט דאָס וואָרט, וואָס איז אים דאָן מער ווי אַלץ געדעגן אין זינען — חשמונאים!.. פֿאַרהייליקטע זענען זיי אַרײַן אין דער געדעכעניש פֿון פֿאַלק, אָבער וויפֿל פֿון זיי האָבן דאָס טאַקע פֿאַרדינט?..

נאָך דעם האָט ער פֿאַנג גערעדט מיט איר וועגן זײַן טרוים צו מאַכן פֿון יהודה אַ גרויסע מלוכה.

— די צײַט איז איצטער אין גאַנצן ניט אַזאַ ווי אַ מאָל און מע דאַרף נאָר וויסן ווי זי אויסצונוצן — האָט ער געזאָגט אין אַזאַ טאָן, ווי ער וואָלט פֿאַר איר איצטער געדאַרפֿט מאַכן קלאַר אַזוינס, וואָס זי האָט שוין פֿאַנג געדאַרפֿט פֿאַרשטיין. — מיטן אויפֿקומען פֿון דער רוימישער מאַכט האָט זיך אַלצדינג אין אַלע לענדער פֿון דער וועלט אין גאַנצן געביטן, און כדי יידן זאָלן פֿאַרבלייבן אַ פֿאַלק צווישן פֿעלקער, דאַרפֿן מיר אַצינדער די זאַכן פֿון דער מלוכה אין זינען האָבן מער ווי די זאַכן פֿון אונדזער גלויבן... מיט גלויבן קען מען בלויז אויפֿהאַלטן אַ פֿאַלק, אָבער ניט קיין פֿאַנד... און עס איז שוין געקומען די צײַט, אַז יידן זאָלן ניט זען קיין שלעכטס אין איבערנעמען דאָס גוטע ביי אַנדערע פֿעלקער אויך... מיר האָבן די אַנדערע פֿעלקער געגעבן אַזוי פֿיל, אַז מיר מעגן ביי זיי אַ ביסל נעמען אויך... .

עס איז מרימען געווען אַנגענעם, וואָס ער רעדט אַזוי וועגן אַ טרוים פֿון אַ גרויסער ייִדישער מדינה. און פֿונקט ווי ס'וואָלט ביי איר גאָר קיין ספֿק נישט געווען, אַז נאָך מער ווי אַלע מאָל איז איצט זייער נייטיק, אַז זי זאָג אים דער-מאָנען אָן דעם, וואָס ער האָט שוין ביי איר געבעטן נישט איין מאָל, האָט זי אין איר איידלקייט געפרוּאוּט אַרויסרופֿן ביי אים אַ וואַרעמען געפֿיל...

— זי אַ גוטער, הורדוס — האָט זי אים געזאָגט — הערש מיט חסד, פֿיבסטער מנינער, געדענק, אַז אין קיין זאָך קען אַ קיניג נישט שטניגן אַזוי הויך ווי אין חסד, און אין קיין זאָך קען ער נישט זיין אַזוי גרויס ווי אין פֿאַרגעבן... ערגער פֿון אַלעמען אין הויף איז געווען אַלפסנדרהן, דער טויט פֿונעם זון האָט זי אין גאַנצן צעבראַכן און די ערשטער האָט זיך אויף איר מיט אַ מאָל אַנגע-רוקט. דאָס פנים איז ביי איר געוואָרן צעקנייטשט. זי האָט געהאַלטן אין איין בייסן די לייפֿן, און זי האָט אַרץ גערעדט וועגן נקמה.

— ער וועט קומען, ער וועט קומען, דער טאָג פֿון נקמה! — האָט זי אין האַנט אין דער אַנדערער געקלאָפט — און ער, דער רוצח, וועט מוזן אָפּגעבן דיין-והשבון פֿאַרן בלוט פֿון מנין זון!..

אַזוי האָט זי אַלע מאָל געענדיקט, ווען זי האָט מיט דער טאַכטער גערעדט וועגן דעם ווי זי ליינדט און וואָס זי טראָגט איבער זינט אַריסטובולוס איז אומ-געקומען. און זי האָט אַרץ געוואָרט אויף דעם טאָג פֿון נקמה.

זי האָט לאַנג געוואָרט ביז אַזאַ טאָג איז ענדלעך דאָך געקומען. אַ שליה פֿון מאַרק אַנטאַני האָט הורדוסן געבראַכט אַ פֿאַרזיגלטע צושריפֿט, אַז ער זאָל גלייך קומען צו אים אין דער שטאָט לאַודיקיאַ, וואָס אין סיריע. דאָרט געפֿינט ער זיך איצט און ער איז זייער שטאַרק נניגערק צו וויסן אַרץ וועגן טויט פֿון דעם יונגן אַריסטובולוס... עפעס האָט ער וועגן דעם געהערט... צו זיינע אויערן האָבן זיך וועגן דעם פֿאַרשיידנערליי קלאַנגען דערטראָגן, ווייל ער וויסן דעם אמת...

הורדוסן האָט דאָס שטאַרק צעטומלט און עס האָט ביי אים גרויס צאָרן אַרויסגערופֿן; ער האָט גלייך פֿאַרשטאַנען, אַז שולדיק אין דעם איז אַלפסנדרה און אַז אַ גרויסן חלק אין דעם האָט אַוודאי אויך קלעאַפּאַטרע. ער האָט אָבער זיין צאָרן צו אַלפסנדרהן דאָך נישט אַרויסגעוויזן. ער האָט מיט איר גאָר אין גאַנצן נישט גערעדט וועגן דעם. ער האָט מיט קיינעם אין הויף נישט גערעדט דערפֿון. ער האָט זיך גאָר געשעמט מיט עמעצן דערפֿון צו רעדן און ער האָט מיט גרויס פֿאַרדרוס און טיפֿן ווייטאָג געקלערט, אַז וויי איז דעם קיניג, ווען אַ מאַרק אַנטאַני קען באַשטימען זיין גורל און אויך דעם גורל פֿון זיין קיניגרייך גראַד דאָן, ווען ער ליגט מיט קלעאַפּאַטרען אין בעט...

ב

עס איז הורדוסן געווען זייער שווער אויפֿן האַרצן אין די טעג, ווען ער האָט זיך געגרייט צו פֿאַרזאָן ירושלים. געדאַנקען, וואָס זענען געווען איינער שרעקלעכער פֿון אַנדערן, האָבן אים טאָג און נאַכט געפֿיניקט און אים קיין רו

ניט געגעבן. ער האָט געטראַכט, אַז עס איז מעגלעך, אַז קלעאַפּאַטרע, וועלכע האָט שטענדיק געהאַט אַן אויג אויף יהודה, האָט שוין אַפּשער געפּועלט בײַ מאַרק אַנטאַני, אַז ער זאָל איר אַוועקגעבן דאָס לאַנד, אַדער אַ גרויסן טייל דערפּון, און אים, דעם געקרוינטן קיניג, זאָל ער, ווי אַ ווידערשפּעניקן, פאַרשפּאַרן אין תּפּיסה אַדער אים אַפּשער גאָר באַשטראַפּן מיטן טויט...

די שרעקלעכסטע געדאַנקען זענען אים אין קאָפּ אַרײַנגעקראַכן. עס איז אים דאָן אויך אַנגעפּאַלן, אַז אויב עס וועט מיט אים עפּעס געשען, וועט מען מרימען אַוועקגעבן צו אַן אַנדערן פּאַר אַ ווייב און נאָך דעם וועט זי אין אים שוין אַפּשער אין גאַנצן פאַרגעסן...

די אייפּערזוכט האָט זיך אין אים ווי אַ העדיש פּינער צעברענט. די גע- דאַנקען אין קאָפּ האָבן זיך בײַ אים אַזוי געמישט, אַז ניט איין מאָל האָט זיך אים אויסגעדאַכט, אַז ער גייט אַרונטער פּון זינען. ער האָט געזוכט מיטלען, ווי אַזוי עס זאָל ניט קענען קומען דערצו, אַז מע זאָל מרימען אַוועקגעבן צו אַן אַנדערן פּאַר אַ ווייב. אַלע מאָל האָט ער זיך אין געדאַנק אַן עפּעס אַנדערש אַנגעכאַפּט, אָבער דאַנג האָט ער זיך אַן דעם ניט געקענט האַלטן... זינע שווערע טריט, וואָס האָבן געוויינטלעך אַרויסגערופּן אַ מורא, ווען זיי האָבן זיך פּון ערגעץ דערטראַגן, האָבן דעמאָלט אַפּט גאַנצע טעג איבערן הויף געהילכט, און אַלע מאָל האָט מען פּון אַן אַנדער ווינקל דערהערט ווי ער ברומט און שרייט.

קיינער האָט מיט אים דעמאָלט ניט געקענט רעדן. עס איז געווען אַ מורא בײַ אים עפּעס צו פּרעגן אַדער אים קומען אונטער דער האַנט. די איינציקע, וואָס האָט אים געקענט אַינשטיילן אין אַזאַ צייט, איז געווען מרים. אָבער אויך איר האָט ער ניט געקענט זאָגן דעם אמת, פּאַר וואָס ער איז אַזוי שטאַרק צע- רודערט, און זי האָט ניט געקענט פאַרשטיין, פּאַר וואָס ער קוקט אויף איר מיט אַזעלכע צעשראַקענע אויגן און פּאַר וואָס ער ציטערט אַזוי מיטן גאַנצן לייב, ווען ער נעמט זי אַרום מיט גרויס לייבשאַפּט און קושט זי...

און אידער ער איז קיין לאַודיקיאַ אַוועק, האָט ער צו זיך אַרײַנגערופּן זיין שוועסטער סאַראַמעאַס מאַן יוסף און האָט אים געזאָגט אַזוינס, וואָס האָט יענעם גאָר אין גאַנצן צעטומלט:

— הער זיך צו צו מײַנע רייד, יוסיפּוס, דיך האָב איך אויסגעקליבן — האָט ער אַנגעהויבן, אַנרופּנדיק אים מיט דעם נאָמען, וואָס ער פּלעגט אים רופּן נאָר דאָן, ווען ער האָט אים געוואָלט אַנטאָן אַ ביסל פּבּוד — דיך, יוסיפּוס, האָב איך אויסגעקליבן צו פירן די מלוכה, ווען איך וועל דאָ ניט זיין.

יוסיפּוס האָט זיך טיף פאַרנייגט פּאַר אים. אָבער ער איז געווען איבערראַשט דערפּון, וואָס דווקא אים האָט ער אין אַזאַ צייט אויסגעקליבן די מלוכה צו פירן.

— אויף אַזאַ פּבּוד, מײַן קיניג, האָב איך זיך ניט געריכט — האָט ער געזאָגט, און די בליקן פּון זינע תּמעוואַטע אויגן האָבן זיך אַלע מאָל אויף עפּעס אַנדערש אַפּגעשטעלט — מיט וואָס האָב איך דאָס פאַרדינט?

אַ דאַנגער, אַן אויסגעדאַרטער און מיט אַ פּנים, וואָס איז שטענדיק גרייט צו שמיכלען, ווען מע זאָגט אים אַ גוט וואָרט, איז יוסיפּוס געשטאַנען און האָט געוואָרט אויף אַן ענטפּער. און ווען דער קיניג האָט אים געזאָגט, אַז ער האָט

אים אויסגעקליבן דערפֿאַר, וואָס אויף אים קען ער זיך מער ווי אויף אַלע אַנדערע פֿאַרזאָן, האָט ער פֿון גרויס פֿאַרגעניגן אַנגעהויבן זאַכן מיט אַ שיטער געלעכערטער. און באַד האָט ער זיך אָן זיין גרויסער וויכטיקייט דערמאָנט און איז געבליבן שטיין אַ גלעכער, אַן אויסגעצויגענער, גרייט צו הערן, וואָס דער קיניג וועט אים ווייטער זאָגן ...

ער האָט זיך קיין מאָל מיט קיין זאך ניט אויסגעצייכנט, דער מענטש מיט די תּמעוואַטע אויגן. פֿאַר דער גאַנצער צייט, וואָס ער איז געווען דער מאַן פֿון דעם קיניגס שוועסטער סאַזאַמעאַ, האָט ער זיך צוגעוואוינט מורא צו האָבן ניט נאָר פֿאַר זיין ווייב, נאָר פֿאַר אַרץ און פֿאַר אַלעמען. ער איז געווען אונטערטעניק; ער האָט געפֿאַרט, און ווען מע האָט אים געהייסן עפעס טאָן, האָט ער קיין מאָל ניט איבערגעפֿרעגט, פֿאַר וואָס און צו וואָס. און טאַקע דערפֿאַר האָט אים הורדוס איצטער אויסגעקליבן דורכצופֿירן, וואָס ער האָט פֿאַרטראַכט. פּונקט אַזאַ מענטשן האָט ער איצט געדאַרפֿט ...

— און איצט הער זיך ווייטער צו צו מנינע רייד, יוסיפֿוס — האָט הורדוס דעם שוואַגער געזאָגט — דער וועג, אויף וועלכן איך שטעל אַצינדער מנינע טריט, איז זייער אַ געפֿערלעכער. עס קען זיין, אַז איך זאָל מער ניט געפֿינען קיין חן אין די אויגן פֿון מאַרק אַנטאָנין און ער וועט זיין שטרענג צו מיר ... עס קען זיין, אַז אין זיין צאָרן זאָל ער מיך פֿאַרשפּאַרן אין תּפֿיסה, אָדער מיך פֿאַרמשפּטן צום טויט ... אַ בייזער פֿינדל זייערע אויף מיר, און די סכּנה פֿאַר מיר איז נאָך קיין מאָל ניט געווען אַזוי גרויס ווי איצט ... זאָג איך דיר אָן, און זאָלן דינע אויערן פֿאַרנעמען יעדעס וואָרט, וואָס מנינע ליפּן ברענגען אַרויס: ווען עס וועט צו דינע אויערן דערגרייכן אַ ידיעה, אַז איך בין טויט, זאָלסטו די קיניגין דערשטיקן אויף טויט ...

— מרימען? — האָט זיך יוסף געגעבן אַ כאַפּ.

— יא, מרימען! — האָט אים הורדוס קאַלט גלייך אין די אויגן אַרבינגען

קוקט — זי דערשטיקן אויף טויט! ..

ער האָט אים איצט שוין די גאַנצע צייט דווקא גערופֿן יוסיפֿוס און ניט יוסף, ווי ער פֿלעגט אים געוויינטלעך רופֿן. דאָס האָט געזאָלט זיין אַ צייכן פֿון גרויס אַכטונג און פֿריינדשאַפֿט. און יוסף איז לעבן אים געשטאַנען אַ צעטומלסטער און האָט ניט געוואוסט, וואָס ער זאָל זאָגן. אָבער ווען הורדוס האָט אים ווידער געפֿרעגט, צי ער זאָגט דאָס אים צו, האָט ער געענטפֿערט:

— יא, איך זאָג דאָס דיר צו, מנין קיניג ...

די גרייטקייט פֿון דעם אונטערטעניקן מענטשן דורכצופֿירן דעם שטרענגן באַפֿעל האָט הורדוסן מאַדנע צערודערט. ער האָט מיט אַ מאָל באַקומען רחמנות אויף דעם שוואַכן מענטשן, וואָס האָט זיך שנעל אַנגעכאַפּט אָן דער געזעגנהייט צו ווייזן, ווי מוטיק ער קען זיין, ווען דאָס איז נאָר נייטיק. פּונקט ווי ער וואָרט ניט געווען אין גאַנצן זיכער, אַז דאָס איז טאַקע ער, יוסיפֿוס זיין שוואַגער, האָט ער איין מאָל און צוויי מאָל אויף אים שאַרף די אויגן אַנגעשטעלט און עס האָט אים אַנגענומען אַ חשק צו רעדן צו אים ווי צו אַן אייגענעם וועגן דעם ווי גרויס עס איז זיין ליבע צו מרימען ...

— עס קען זײַן — האָט ער געזאָגט — אַז דיר איז אַזאַ זאַך שווער צו פֿאַרשטיין. דו האָסט דײַן ווייב קיין מאָל נישט זיב געהאַט. און דער, וואָס ווייסט נישט ווי גרויס און ווי טיף עס קען זײַן די זיבע פֿון אַ מאָן צו זײַן ווייב, דער קען מיך נישט פֿאַרשטיין... אויף דער גאַנצער וועלט קען מען נישט געפֿינען נאָך אַ מאָן, וואָס זאָל זיב האָבן זײַן ווייב אַזוי שטאַרק ווי איך האָב זיב מרימען... ווען איך וואָלט זיך צו די העכסטע שפּיצן פֿון די בערג אויפֿגעוויבן, וואָלט איך דאָרט צו די הימלען איר נאָמען אויסגערופֿן, און ווען איך וואָלט זיך צו די טיפֿסטע טיפֿענישן פֿון דעם תּהום געדאַרפֿט אַראָפֿפֿאַזן, וואָלט איך זי מיטגענומען אַהין... עס איז די זיבע צו איר, וואָס גיט מיר פּוּח אַזע מיינע שונאים בנצוקומען!... עס איז די זיבע צו איר, וואָס קען מיך אַדער גאָר הויך דערהייבן אַדער גאָר נידעריק אַראָפּוואַרפֿן...

ער האָט אַ ווילדע געשוויגן, און אין דער שווינגעניש האָט זיך אויף זײַן פנים אויסגעשפּרייט אַ טיפֿער צער. און מיט אַ מאָל האָט ער אַ זאָג געטאָן מיט האַרץ:
— דער געדאַנק, אַז מײַן זעבן איז איצט אין אַ ספּנה און אַז נאָך מײַן טויט וועט מען מרימען אפֿשר אַוועקגעבן צו אַן אַנדער מאָן פֿאַר אַ ווייב, זאָזט מיך נישט רוען... דאָס פֿיניקט מיך שרעקלעך. איך טראַכט וועגן דעם בײַ טאָג און איך טראַכט וועגן דעם בײַ נאַכט... די געדאַנקען אין קאָפּ מישן זיך מיר פֿון דעם... און דערפֿאַר איז מײַן באַפֿעל צו דיר, יוסיפּוס, אַז ווען עס וועט צו דיניען אויערן דערגרייכן אַ ידיעה, אַז מאַרק אַנטאַני האָט מיר אין פֿאַדיקיאַ געגעבן דעם טויט, זאָלסטו דאָ באַד נעמען מרימען, די געזיבטע פֿון מײַן האַרץ, און זי דערשטיקן!... דערשטיקן אויף טויט!...

דעם זעלבן באַפֿעל האָט ער שטיפֿערהייט אויך אַרויסגעגעבן מיט אַ צײַט שפּעטער, ווען עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז איבער די געשעענישן אין רוים איז זײַן זעבן ווידער אין אַ גרויסער ספּנה און ער האָט מורא געהאַט, אַז נאָך דעם ווי מע וועט אים געבן דעם טויט, וועט מען מרימען אַוועקגעבן צו אַן אַנדער מאָן פֿאַר אַ ווייב. אָבער ער האָט זיך פֿון אַזע ספּנות אַרויסגעדרייט, און ווען ער האָט זיך דערנאָך אומגעקערט צוריק אַהיים אין אַ געהויבענער שטימונג, האָט ער געהאַט אַ סך צו דערציילן וועגן דעם, ווי ער האָט אויסגענומען בײַ די מעכטיקע פֿון רוים, ווי זיי האָבן אים געזויבט פֿאַר זײַן קלוגשאַפֿט, ווי זיי האָבן אים באַזויגט פֿאַר זײַן געטרײַשאַפֿט, און ער איז געווען שטאַרץ דערמיט, וואָס אונטער קיין איינעם פֿון די ייִדישע קיניגן, וואָס זענען געקומען נאָך דוד המלך, האָט די ייִדישע מלוכה זיך נישט צעוואַקסן אַזוי גרויס ווי אונטער אים. אַפֿילו נישט אונטער די השמונאים...

אָבער אַפֿילו אין דער געהויבענער שטימונג האָט ער דאָך נישט פֿאַרגעסן צו הייסן נעמען דעם פֿאַרטויטן מענטשן, וועמען ער האָט פֿריער שטיפֿערהייט געגעבן דעם באַפֿעל צו דערשטיקן מרימען, און אים אָפּהאַקן דעם קאָפּ...

פֿון זיכערקייט וועגן

א

וּפֿוֹסֶנֶס פֿון אַ קליין בערגל, וואָס איז אין מיטן פֿעלד גערשטאַנען, זענען אין אַ הייסן זומערדיקן טאָג צוויי יונגע פֿאַסטעכער געזעסן אין שאַטן און ניט וויינט פֿון זיי האָבן זיך אויפֿן גרינעם גראַז געפֿאַשעט שעפֿעלעך און ציגנבעק.

דער הימל איז געווען דויטער־בלוי, און פֿון דער שטיקלייט אין פֿעלד אַרום און אַרום האָט מיט געמיטלעכער פֿויליקייט געאַטעמט. און ווען אַ שעפֿעלע אָדער אַ ציגנבאַק האָט ערגעץ אַ מקע געטאַן, איז דאָס געווען ווי צו דערמאַנען די שטיקלייט, אַז אויף דער וועלט איז נאָך דאָ לעבן...

די צוויי יונגע פֿאַסטעכער האָבן מיט פֿאַרגאַפֿטע בליקן געקוקט אויף דער ברייטקייט פֿון די פֿעלדער אַרום און אַרום. דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל, וואָס זיי האָבן דאָ, אויף דעם אָרט, זייערע טשערעדעס געפֿאַשעט. אַלץ איז דאָ פֿאַר זיי געווען ניי און זיי האָבן זיך צו יעדן באַרגשפיץ און צו יעדן בוים צוגע־קוקט, און ווען זיי זענען שוין געווען מיד פֿון זיצן און פֿון ליגן אויפֿן גראַז און אויך פֿון אייגענעם שווינגן, האָט איינער זיך אויסגעדרייט צום אַנדערן מיטן פנים:

— ביז צום זון־אונטערגאַנג איז נאָך וויינט.

— יא, נאָך וויינט — האָט דער אַנדערער זיך ניט געשפּאַרט מיט אים.

נאָך דעם האָבן זיי ביידע ווידער לאַנג געשווינגן, געקוקט אין דער ווייטקייט אַרײַן און אין דער הייך אַרויף און — געשווינגן. און דאָן האָט איינער אויף אַ פֿעלע אַנגעהויבן שפּילן אַ ניגון, וואָס האָט אין זיך געהאַט די קלאַנגען סײַ פֿון אומעט און סײַ פֿון פֿרייד. און דער אַנדערער האָט אַנגעהויבן זינגען אַ ליד, וואָס האָט פֿונקט ווי דער ניגון געהאַט אין זיך אַ געמיש פֿון אומעט און פֿרייד.

דאָס איז געווען אַ ליד וועגן דעם, אַז אַ מענטש דאַרף קיין מאָל בײַ זיך ניט זײַן געפֿאַלן, ווייל וועמען ס׳איז איצטער שלעכט, דעם וועט שפּעטער זײַן גוט, און וועמען ס׳איז איצט גוט, דעם וועט שפּעטער זײַן נאָך בעסער, און אַלע מענטשן וועלן זײַן גליקלעך, ווען זיי וועלן ניט פֿאַרזירן די האַפֿענונג און וועלן אין דעם גוטן געפֿינען אַ טרייסט אויף דעם שלעכטן.

אַן דעם ניגון האָט דאָס ליד קיין באַדײַטונג ניט געהאַט. די זעלבע ווערטער וועגן גוטע און שלעכטע צײַטן און וועגן טרייסט און האַפֿענונג האָבן זיך צו פֿיל מאָל איבערגעזאָרט. אָבער ווען מ׳האַט זיי מיט דעם ניגון געזונגען, זענען זיי

טיף אין האַרצן אַרײַן. און זינגענדיק האָט מען אַזײַן ניט באַמערקט, ווען און ווי אַזוי מ'איז אין אַ פֿרוּמער דבֿקות אַרײַן, און מ'האַט דאָס ליד איבערגעזונגען נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל. אַזוי אָן אַ שיעור מאָל. און דאָן האָט מען געפֿירט, ווי דער אומעט, וואָס האָט פֿריער דאָס האַרץ גענאָגט, ווערט ביסדעכווייז פֿאַר-שוואונדן און עס בלייבט פֿון אים גאַרניט.

קייער האָט ניט געוואוסט, פֿון וואָנען דאָס ליד האָט זיך גענומען און ווער ס'האַט די ווערטער מיט דעם ניגון צוגעטראַכט. אָבער מ'האַט עס געזונגען איבערן גאַנצן לאַנד. מ'האַט עס געהערט אויף די פֿעלדער, וואו אַלטע און יונגע האָבן סנאָפֿעס געבונדן; מ'האַט עס געהערט אין די טאָלן, וואו פֿאַסטעכער האָבן זייערע טשערעדעס געפֿירט, און מ'האַט עס אויך געהערט אויף אַלע געמאַרקן, וואו מענטשן פֿון שטעט און דערפֿער זענען זיך אָפֿט צונויפֿגעקומען.

אויך צו הורדוסן אין הויף איז דאָס ליד דערגאַנגען. און ווייל ער האָט מיט זײַן געזונטן חוש גלייך דערפֿירט, אַז ס'איז גוט, וואָס דאָס פֿאַרק האָט איצט אַזא געזאָגט אויפֿגעכאַפט, האָט ער אַזײַן שוין אויך געהאַפֿן, אַז דאָס ליד מיט דעם האַרציקן ניגון און מיט די תּממותדיקע ווערטער זאָל זיך ווייטער און ווייטער פֿאַרשפּרייטן און מ'זאָל עס זינגען אומעטום. זײַן באַפֿעל איז געווען, מע זאָל איבערן גאַנצן לאַנד אַרויסשיקן זינגער מיט שיינע שטימעס און זיי זאָלן דאָס ליד פֿון טרייסט און האַפֿענונג איבער אַלע ווינקלען פֿון לאַנד צעטראָגן.

זייער ווייניק מענטשן אין הויף האָבן פֿאַרשטאַנען, פֿאַר וואָס דער קיניג אַזײַן איז אַזוי פֿאַרקאַכט געוואָרן אין אַ ליד, וואָס דאָס פֿאַרק זינגט. אָבער הורדוס האָט אין דעם געזען אַ גרויסע זאָך, וואָס אַ גאַנצן פֿאַרק קען געפֿינען טרייסט אין אַ ליד און אין אַ ניגון, וואָס דרינגט טיף אין האַרצן אַרײַן.

וואָרעם געווען איז דאָס אין אַ צײַט, ווען דאָס לאַנד איז פֿון אַ גרויסן אומגליק געטראָפֿן געוואָרן. אַן ערד-ציטערניש, וואָס איז געקומען גאָר פּלוצלינג, האָט געמאַכט אַ שרעקלעכן חורבן אין יהודה. בײַ נאַכט, ווען אַלע זענען גע-שאַפֿן, איז די ערד-ציטערניש געשען. הײַזער און מויערן זענען אײַנגעפֿאַלן און מענטשן זענען אונטער די חורבֿות באַגראָבן געוואָרן לעבעדיקערהײַט; מער ווי דרייסיק טויזנט מענטשן זענען דאָן אומגעקומען, אויך הונדערטער שאָף און רינדער זענען דערהרגעט געוואָרן. דער שאָדן איז געווען ניט צו שאַצן, און דער אומגליק איז געווען גרויס און אין דער שטאַט ירושלים האָט מען עטלעכע טעג נאָך אַנאָד געטראָגן טויטע צום בית-עולם און דאָס געוויין פֿון ווייבער און קינדער האָט די הימלען געקענט שפּאַלטן.

דאָס פֿאַרק האָט אין דעם געזען אַ צײַכן פֿון גאָט, און אַלע זענען דערנאָך שטענדיק אַרומגעאַנגען פֿאַרטרויערט און מיט געבויגענע קעפֿ. אויך די חיילות, וואָס האָבן זיך דעמאַלט מיט די אַראַבישע מחנות געשאַלגן אויף די שלאַכט-פֿעלדער, האָבן דעם מוט פֿאַרלוירן. אָבער הורדוס האָט געשטאַרקט די הענט פֿון די ייִדישע חיילות. ער האָט דאָן פֿאַר זיי אויפֿן שלאַכטפֿעלד אַ שטאַרקע רעדע געהאַלטן און גערעדט צו זיי האָט ער דאָן ניט ווי אַ קיניג, וואָס שטעלט זיך אַוועק העכער פֿונעם פֿאַרק, נאָר ווי אַ זעלנער, וואָס טראָגט אַריבער גלייך מיט אַלעמען די גאַנצע שוועריקייט פֿון דער מלחמה. „חבֿרים אין געווער“, האָט ער

זיי גערופן און ער האָט געזאָגט, אַז ער פֿאַרשטייט, פֿאַר וואָס זיי האָבן דעם מוט פֿאַרלוירן; אַזאַ אומגליק ווי די ערד־צייטערניש האָט געמוזט אָנפֿירן זייערע הערצער מיט טרויער, אָבער זיי דאַרפֿן דאָך ניט זען אין דעם קיין שלעכטן צייכן פֿון הימל, וויל זיי ווייסן דאָך, אַז די מלחמה קעגן די אַראַבער, וואָס ווילן אָפּרייסן שטיקער פֿון יהודה, איז אַ גערעכטע.

ווי פֿאַר אייגענע מענטשן, מיט וועלכע מ'רעדט זיך אַ מאָל דורך וועגן אַן ענין, וואָס איז זיי אַדעמען זייער נאָענט, האָט ער אין זײַן רעדע זיך אָפּגעשטעלט אויף דעם שטייגער ווי אזוי די אַראַבער פֿירן אַ קריג; ער האָט באַוווּזן, אַז זיי זענען ניט קיין העלדן און אַז מע דאַרף פֿאַר זיי קיין מורא ניט האָבן; אַז זיי פֿאַלן אָן הינטן אַרום און פּלוצלינג, ווי ווילדע מענטשן, אָבער ווען מ'מאַכט אויף זיי אַן אַנגריף דײַט אַזע פּעדים פֿון מלחמה, דערשרעקן זיי זיך און זיי אַנטלויפֿן. ער האָט אויך באַוווּזן, אַז זיי קענען זיך ניט שלאַגן ווי גלייכע מיט גלייכע און אַז אין די פֿריערדיקע מלחמות האָבן זיי באַוווּזן, אַז אַ נצחון קענען זיי האָבן בלויז דאָן, ווען דער שונא פֿאַרירט זיך אין גאַנצן. — דאָמיר ווײַטער דרייסט און מוטיק גיין אַקעגן זיי און מיר וועלן זיי בייקומען! — האָט ער אויסגערופֿן, אויפֿהייבנדיק ביידע הענט אין דער הייך. — מיר מוזן זיי בייקומען!..

ער האָט דאָן אין זײַן רעדן צו די זעלנער אַרײַנגעלייגט אזוי פֿיל האַרץ, און אין יעדן וואָרט, וואָס ער האָט אַרויסגערעדט, איז געווען אזוי פֿיל גלויבן, אַז ס'איז גאָר קיין וואונדער ניט געווען, וואָס די ייִדישע חיילות האָבן צוריק דעם פֿריערדיקן מוט געקראָגן... און ווען ער האָט זיי ווידער אַרויסגעפֿירט אין שלאַכט קעגן די אַראַבישע מחנות, האָבן זיי אַרויסגעוווּזן אזוי פֿיל העלדישקייט, אַז ס'איז אויפֿן שונא אַ פּחד אַרויפֿגעפֿאַלן, און די צעמישעניש אין זייערע רייען איז געווען אזוי גרויס, אַז אַנטלויפֿנדיק פֿאַר די ייִדן, זענען זיי אַרײַן אין אַזאַ בהלה, אַז זיי האָבן מיט די שווערדן איינע די אַנדערע געשטאָכן...

עטלעכע טעג האָט הורדוס געיאָגט די אַראַבישע מחנות אַרץ ווײַטער און ווײַטער פֿונעם ירדן. צוועף טויזנט פֿון זיי זענען געפֿאַלן טויט און פֿיר טויזנט פֿון זיי זענען אַרײַנגעפֿאַלן אין געפֿאַנגענשאַפֿט. די ייִדן האָבן די אַראַבישע חיילות אין גאַנצן צעקלאַפֿט, און ווען די אַראַבער האָבן געזען, אַז די ייִדן זענען שטאַרקער פֿון זיי, האָבן זיי ביי הורדוסן געבעטן, ער זאָל מיט זיי מאַכן שרום. און ווען ער האָט מיט זיי שרום געמאַכט, האָט ער אויף זיי שווערע שטיצערן אַרויפֿגעלייגט און זיי האָבן געמוזט צאָלן צינדזן און זייער קיניג איז אים געוואָרן אונטערטעניק.

בני די ייִדן איז די פֿרייד מיט דעם נצחון איבער די אַראַבער געווען גרויס, אָבער איבערן חורבן פֿון דער ערד־צייטערניש האָט אַפֿילו די פֿרייד מיטן נצחון איבערן שונא ניט געקענט באַקומען.

טויזנטער און טויזנטער מענטשן זענען פֿון דעם אומגליק שרעקלעך פֿאַר־אַרעמט געוואָרן. אין אַזע שטעט און דערפֿער און אויף אַזע וועגן און שטעגן האָבן זיך אַרומגעשלעפּט אַן אַ שיעור אָפּגעריסענע און אָפּגעשליסענע מענטשן און האָבן געבעטלעך אַ שטיקל ברויט. אומעטום האָט מען געזען ווי יונגע און אַלטע וואַלדערן זיך אין די גאַסן, און ווי מוטערס מיט קליינע קינדער אויף די הענט

זיצן אויף דער ערד פֿאַרשאַמטע און אויסגעהונגערטע און בעטן אַ נדבָה מיט אויסגעלאָשענע אויגן, וויל זיי האָבן קיין כוח ניט דאָס מויל צו עפֿענען. און דאָן האָט הורדוס געהייסן עפֿענען די אוצרות פֿון דער מלוכה און העלפֿן די, וואָס בייטיקן זיך אזוי שטאַרק.

אַבער דאָס איז אַלץ ניט געווען גענוג.

עס האָט געריסן דאָס האַרץ קוקנדיק אויף די אַרעמע מענטשן און אויף די אינגעפֿאַלענע הונזער, און אין אַזאַ צייט איז יעדע זאָך, וואָס האָט געקענט ברענגען אַ ביסל טרייסט דעם פֿאַלק, געווען זייער וויכטיק. און וויל הורדוס האָט געוואוסט פֿון זינע אויסשפירער אין אַלע שטעט, אַז דאָס ליד מיטן ניגון ווירקט אזוי גוט אויף מענטשן פֿון אַלע שטאַנדן, איז ער געווען אזוי נבגעריק, אַז מ'זאָגט עס וואָס מער פֿאַרשפרייטן, און זייער אַפֿט, ביים אָפּהאַלטן אַ באַראַטונג מיט זינע באַענטע מענטשן, האָט ער געקענט איבעררייסן אין מיטן און געבן אַ פֿרעג איינעם פֿון די ראַטגעבער :

— און וואָס איז מיט דעם ליד ? מ'זינגט עס נאָך אומעטום ? האַ ?

און ווען מ'האַט אים געענטפֿערט, אַז יאָ, איז ער געווען זייער צופֿרידן.

— גוט אזוי, גוט אזוי. זאָל מען זינגען, זאָל מען זינגען ...

ב

עס איז שוין דאָן געווען זיבן יאָר זינט ער איז אַרויף אויפֿן טראָן פֿון יהודה. מרים האָט שוין פֿון אים פֿינף קינדער געהאַט געבוירן — דריי זין און צוויי טעכטער, און ער האָט די קינדער זייער ליב געהאַט און זיך אַפֿט גע-שפּילט מיט זיי און זיין טרוים איז געווען, אַז ווען זיי וועלן אונטערוואַקסן, וועט ער די זין אַוועקשיקן קיין רוים און דאַרטן וועלן זיי דערצויגן ווערן ווי וועלט-לעכע מענטשן און ווי ס'פֿאַסט פֿאַר די זין פֿון אַ קיניג. זיי וועלן אין רוים שטיין נאָענט צו די מעכטיקע הערשער פֿון לאַנד ; זיי וועלן זיך אַפֿט געפֿינען צווישן די קריגסטע און געדערנטסטע לייט פֿון דער מלוכה, וואָס האָט איר הערשאַפֿט איבער אַ וועלט פֿאַרשפרייט ; זיי וועלן אין וויסן און אין קענטעניש ניט אָפּשטיין פֿון די גרעסטע אין זייער צייט ; זיי וועלן אויך זיין גרויסע גיבורים און גוטע קריגספֿירער — אַ שטאַלץ פֿאַר אים און אויך פֿאַרן פֿאַלק. און ווען ער וועט שוין זיין אַלט, וועט ער פֿאַרן טויט דעם עלטסטן זון, וואָס מרים האָט פֿון אים געבוירן, איבערלאָזן בירושה דעם טראָן פֿון יהודה, און אזוי וועט עס גיין פֿון דור צו דור ; די ייִדישע קיניגין, וואָס וועלן אַרויסקומען פֿון זיין שטאַם, וועלן די גרענעצן פֿון דעם לאַנד צעשפרייטן אַלץ ווייטער און ברייטער ; דער נאָמען פֿונעם ייִדישן פֿאַלק וועט זיין גרויס צווישן די פֿעלקער פֿון דער גאַנצער וועלט, און די הורדוס-משפּחה וועט ביי יידן מיט דורות שפעטער זיין פֿונקט אזוי דער-הויבן, ווי די משפּחה פֿון די חשמונאים, און אַפֿשר נאָך מער ...

וועגן זיין עלטסטן זון אַנטיפּאַטער, וואָס זיין ערשט ווייב דאַריס האָט פֿון אים געבוירן, האָט ער ניט געטראַכט. אים האָט ער ניט אין זינען געהאַט איבער-

צוגעבן בירושה דעם טראָן פֿון יהודה; ער האָט אים אין איינעם מיט דער מוטער נאָך לאַנג צוריק אַוועקגעשיקט, און זיי האָבן זיך אין הויף ניט געטאַרט ווייזן. זיין וואונטש איז געווען, אַז דער וואָס וועט פֿון אים ירשענען דעם טראָן, זאָל זיין אַ זון, וואָס מרים האָט פֿון אים געבוירן...

מיטן לויף פֿון די יאָרן איז זיין ליבע צו איר נאָך גרעסער געוואָרן. אין זינע אויגן האָט זי אויסגעזען נאָך שענער און רייצנדיקער ווי דאָן, ווען ער האָט זי דאָס ערשטע מאָל דערזען; דעמאָלט איז זי נאָך געווען אַ קינד. אָבער איצט איז זי געווען אַ שיינע פֿרוי, וואָס האָט אין זיך געהאַט אַ וועלט מיט רייך; מיט איר יוגנט און שיינקייט האָט זי זיך נאָך מער צעבליט, איר חנעוודיקע באַ-שיידנקייט האָט אים נאָך מער ווי פֿרעזער גערייצט. און כאָטש ער האָט געמעגט האָבן נאָך ווייבער, ווי ס'איז געווען אנגעפֿירט אין יענע צייטן, איז אים קיין מאָל גאָר אַפֿילו ניט אנגעפֿאַלן צו נעמען נאָך אַנדערע אויך. אויך פֿון קיין קעבס-ווייבער האָט ער ניט געוואָלט וויסן. ער האָט געוואָלט, אַז מרים זאָל ביי אים זיין די איין און איינציקע. ער האָט גאָר קיין מאָל צו קיין אַנדערע פֿרויען זיך ניט צוגעקוקט, קיין גלוסטונג ניט געהאַט צו זיי. און ער איז געווען זייער צופֿרידן פֿון דעם, וואָס ער האָט ביי איר סוף פֿון געפֿועלט, אַז זי זאָל זיך ניט באַנוצן דערמיט, וואָס ער האָט זי אַזוי ליב און זי זאָל אים ניט זאָגן קיין דעות ווי אַזוי צו פֿירן די מלוכה...

ג

דאָס פֿאַר ק האָט זיך ביסלעכווייז שוין אויך געהאַט צוגעוואוינט צו אים. דער גרויסער נצחון, וואָס ער האָט געהאַט אויפֿן שלאַכטפֿעלד אין דער מלחמה מיט די אַראַבער, האָט אים דערהויבן אין די אויגן פֿון אַ סך פֿון פֿאַר און ס'האָבן זיך שוין געפֿונען אַנעלכע, וואָס האָבן געזאָגט, אַז אונטער אים איז אַ סך בעסער ווי ס'איז געווען אונטער די לעצטע פֿון די חשמונאים...

— פֿרעזער איז קיין שרום ניט געווען אין יהודה — האָבן מענטשן געזאָגט — יאָרן און יאָרן איז דאָס לאַנד געווען פֿאַרפֿלייצט פֿון בלוט, און ברידער האָבן ברידער ווי די שאַף געשאַכטן. איצט ווייסן מיר מער ניט פֿון קיין מלחמות צווישן אייגענע ברידער. און ווען מיר האָבן יאָ אַ מאָל אַ מלחמה, איז דאָס קעגן אַ פֿרעמדן שונא, וואָס וויל אַפֿרעיסן שטיקער פֿון אונדזער לאַנד. אַ מלחמה קעגן פֿרעמדע, ניט קעגן אייגענע, און אין אַזאַ מלחמה האָבן מיר ווער ס'זאָל אונדז פֿירן. און עס איז ניטאָ קיין גרעסערער גיבור פֿון אונדזער קיניג הורדוס. און הורדוס האָט געוואוסט וועגן די ניע שטימונגען אין לאַנד אַן דאָס האַרץ האָט זיך אין אים געפֿרייט. און ער האָט שוין ווידער אַנגעהויבן טרוימען וועגן די צייטן, ווען ער וועט קענען מאַכן אַ רוים פֿון ירושלים אַדער כאָטש אַוועקלייגן אַ באַדן פֿאַר אַזאַ מעגלעכקייט אין די צייטן, וואָס וועלן קומען נאָך אים...

אָבער פֿרוצלינג איז געשען אַזוינס, וואָס האָט אַדע זינע האַפֿענונגען צע-טרייסט און אַרויסגעוואָרפֿן אויף אים אַזאַ אימה. אַז ער האָט געמיינט, אַז דאָס איז שוין דער סוף.

א שליח האָט קיין ירושלים געבראַכט די ידיעה, אַז אין דער גרויסער שלאַכט
בני אַקטיוס, צווישן די צוויי מעכטיקע רוימישע הערשער, איז אַקטאַוויאַנס-
צעזאַר אַרויס מיט אַ נצחון און מאַרק אַנטאַני איז אין גאַנצן צעקלאַפט געוואָרן
און איז אַנטלאָפֿן צוריק קיין אַלעקסאַנדריע צו קלאַפּאַטערען...

דערויף האָט זיך הורדוס גאָר אין גאַנצן ניט געריכט. ער איז געווען זיכער,
אַז אין דעם קריג צווישן די צוויי מעכטיקע רוימישע הערשער, וואָס ריכטן זיך
שוין לאַנג אַרום צווישן זיך איבער דער מאַכט אין דער גרויסער אימפעריע, וועט
מאַרק אַנטאַני געוויס זיין דער, וואָס וועט אַרויסקומען מיט אַ נצחון, ווייל
ער איז אַ בעסערער קריגספֿירער און איז מער געניט אין מלחמות. אַזוי גרויס
איז געווען זיין זיכערקייט אין דעם, אַז ווען ער וואָלט פֿריער ניט געווען פֿאַר-
נומען מיט דער מלחמה קעגן די אַראַבער, וואָלט ער מיט זינע חיליות געהאַלפֿן
אַנטאַנין אין דער מלחמה קעגן אַקטאַוויאַנס-צעזאַר. ער איז געווען גרייט דערויף,
און ער האָט דאָן אָפֿילו אַ האָר ניט געצווייפֿלט, אַז ווען ער וואָלט דאָס געטאָן,
וואָלט ער זיך דערמיט געשטעלט אויף דער זינט פֿון דעם, וואָס וועט אַוודאי
געווינען.

און מיט אַ מאָל גאָר אַזאַ איבערראַשונג!..

טראַכטנדיק וועגן דער איבערקערעניש, וואָס וועט אַוודאי מוזן פֿאַרקומען
אַצינדער אין יהודה איבער דעם, וואָס זיין פֿריינד און באַשיצער מאַרק אַנטאַני
האָט די שלאַכט בני אַקטיוס פֿאַרלוירן, האָט ער געברענט פֿון כּעס אויף
קלאַפּאַטערען, ווייל ער האָט געוואוסט, אַז זי איז אין אַלצדינג שוילדיק, און אַז
ווען מאַרק אַנטאַני וואָלט זיך פֿון איר ניט געלאָזט פֿאַרפֿירן, וואָלט ער געוויס
די שלאַכט בני אַקטיוס ניט פֿאַרלוירן. עס האָט אים פֿאַרדראַסן, וואָס ער האָט
זיך צוגעהערט צו דער עצה פֿון זינע ראַטגעבער און זי מיט די אייגענע הענט
ניט דערשטיקט, ווען זי איז מיט אַ צינט צוריק געקומען צו אים צו גאַסט קיין
ירושלים; דאַמאָלסט האָט ער דאָס זייער פֿיכט געקענט טאָן, ווייל פונקט ווי
אין אַלעקסאַנדריע, נאָך מיט יאָרן צוריק, האָט זי אין ירושלים אויך געפרוואוט
אים אַרייננאַרן אין דער נעץ פֿון איר צויבער; אַ סך מאָל האָט זי אים דאָן
געזאָגט, אַז צו קיין מאָן האָט זי נאָך קיין מאָל אין איר לעבן ניט געהאַט אַזאַ
גלוסטונג ווי צו אים; אירע רייד וועגן ליבע זענען אים אָבער געווען דערווידער,
און ער האָט שוין געהאַט אָפּגעמאַכט בני זיך, אַז ווען זי וועט זיך ווידער אַרויפֿ-
וואַרפֿן אויף אים און וועט אים אָנהייבן האַלדזן און קושן, זאָל ער זי מער ניט
אַפּשטויסן פֿון זיך, און ווען זי וועט זיין אין זינע אַרעמס, זאָל ער זי מיט זינע
אייגענע הענט דערשטיקן אויף טויט. עס האָט אים אָבער אויסגעפֿעלט מוט דערצו.
און ווען זי איז דאָן פֿון ירושלים אַוועק צוריק, האָט ער זי ביז צו דער גרענעץ
באַגלייט און האָט איר נאָך טייערע מתנות מיטגעגעבן.

ער האָט זייער געוואָלט קומען מאַרק אַנטאַנין צו הייף און אים דערמיט
אַפּדאַנקען פֿאַר דער פֿריינדשאַפֿט, וואָס ער האָט צו אים אַרויסגעוויזן די גאַנצע
צינט. האָט ער דעריבער אין גרויס אַנלעניש מיט אַ שליח אַוועקגעשיקט צו אים
אַ פֿאַרזיגלטן בריוו, אַז ער זאָל איצט פֿריער פֿון אַלץ פֿאַרמשפּטן קלאַפּאַטערען
צום טויט און מיט דעם גאַלד און זילבער, וואָס געפֿינט זיך אין די אוצרות פֿון איר

מלכה, זאָר ער גלייך צונויפֿשטעלן נניע לעגי־אָנען און זיי פֿירן אין דער מלחמה אַקעגן אַקטאָוויאַנסן. „איך וועל דיר אויך אַרויסהעלפֿן אין דעם — האָט ער אים אין דעם פֿאַרויגלטן בריוו געשריבן — פֿון מנין פֿרינדשאַפֿט צו דיר איז גאַרניט געמינערט געוואָרן.“

עס איז שוין אָבער געווען צו שפעט. מאַרק אַנטאַני האָט שוין דאָן קיין נניע לעגי־אָנען ניט געקענט צונויפֿשטעלן. דער קאַפּ, וואָס ער האָט געקראָגן מיט זניע לעגי־אָנען אין דער שפּאַכט בני אַקטיוס פֿון זיין אייגענעם שוואַגער אַקטאָ-וויאַנס-צעזאַר, איז געווען אַזוי שטאַרק, אַז ער האָט שוין מער קיין מלחמה ניט געקענט פֿירן. ער האָט געזען, אַז ס'איז שוין געקומען זיין סוף. און נאָך דעם ווי ער האָט הורדוסן דורך אַ שליח איבערגעגעבן, אַז ער דאַנקט אים פֿאַר זיין פֿרינד-שאַפֿט, האָט ער אַזיין געמאַכט אַ סוף צו זיין לעבן. ער האָט זיך מיט אַ שווערד געעפֿנט דעם בויך און שפעטער איז ער אין שרעקלעכע אַנגסטן געשטאַרבן אין קלעפֿפֿאַטרעס אַרעסט. און זי האָט ווי אַ צעמישטע זיין וואונד מיט די ליפֿן גע-קושט און זיך אויסגעשמירט דאָס גאַנצע פֿנים מיט זיין בלוט און זי האָט פֿאַנג געקראָגט און געיאָמערט, און נאָך דעם האָט זי איר ליב מיט וואָסער געוואָשן און מיט טייערע זאַרבן באַשמירט. און זי האָט זיך אַנגעטאַן דאָס בעסטע קיניגלעכע קלייד, וואָס זי האָט געהאַט. אויך די קרוין אויפֿן קאַפּ האָט זי אַנגעטאַן, און דאָן האָט מען צו איר געבראַכט אַ גיפֿטיקע שלאַנג, און זי האָט זיך פֿון איר געלאָזט אַ ביס טאָן אין אַרעם. זי אַזיין האָט די גיפֿטיקע שלאַנג צו איר ליב צוגעלייגט, און ווען זי האָט געפֿליט, אַז דער סוף איז שוין נאָענט, האָט זי זיך אויסגעצויגן אויף אַ גאַלדן בעט מיטן פֿנים אַרויף און מיט דער קרוין אויפֿן קאַפּ.

אויך צוויי פֿון אירע געטרענע יונגע באַדינערינס האָבן זיך פֿון דער גיפֿטי-קער שלאַנג געפֿלאָזט בייסן. און ווען די שליחים פֿונעם צעזאַר זענען אין דעם פֿאַרמאַכטן חדר אַרבינגעקומען, איז שוין די שיינע קיניגין פֿון מצרים געווען טויט. אויך איינע פֿון די באַדינערינס איז שוין געווען טויט. מע האָט דערציילט, אַז מע האָט געזען ווי די צווייטע, וואָס האָט נאָך געאַטעמט, ליגנדיק אין אַנגסטן אויף דעם געשטריקטן טעפּעך לעבן דעם גילדענעם בעט, הייבט זיך פֿאַנגאָם און שווער אויף אַ האַנט צו רעכט צו מאַכן די קרוין, וואָס האַלט ביי אַרונטער-פֿאַלן פֿון קלעפֿפֿאַטרעס קאַפּ...

ווען מע האָט הורדוסן די אַלע איינצאהיטן איבערגעגעבן, האָט ער מיט אַ שמיכֿר געזאָגט :

— זי האָט אַוודאי געמיינט, אַז אַקטאָוויאַנס אַזיין וועט אַרבינקומען צו איר, און זי האָט אים טויטערהייט געוואַלט געפֿעלן...

ד

דער געדאַנק, אַז אַקטאָוויאַנס-צעזאַר קען נאָך איצט אַרבינקומען קיין יהודה מיט זניע לעגי־אָנען, האָט הורדוסן שטאַרק געשראַקן, ווייל ער האָט גוט געוואוסט, אַז די ייִדישע חילות וועלן די רוימישע מאַכט ניט קענען בניקומען.

טראכטנדיק וועגן דעם, וואָס דאָס פֿאַלק איז שוין איצט ניט אזוי שטאַרק קעגן אים ווי אין די ערשטע צייטן, ווען ער איז אַרויף אויפֿן טראָן, איז ער געווען זיכער, אַז ווען ער וואָלט זיי איצט גערופֿן אין אַ מלחמה קעגן די רוימער, וואָלטן זיי גערן געגאַנגען; ער וואָלט זייער זיכט געקענט אויפהייבן אַ געשריי, אַז מ'דאַרף זיך שטאַגן ביזן פֿעצטן טראָפֿן בלוט פֿאַר דער פֿרייהייט פֿון דעם לאַנד און פֿון דעם פֿאַלק, און דאָס וואָלט אים הויך דערהויבן אין די אויגן פֿון די, וואָס דערמאַנען נאָך ביי הניטיקן טאַג מיט גרויס אַכטונג דעם נאַמען פֿון חזקיה הגלילי און די נעמען פֿון די אַנדערע העלדן, וואָס האָבן אויפֿגעוויבן אַ שווערד קעגן די רוימער; מ'וואָלט דאָן אפֿשר פֿאַרגעסן אַן דעם, אַז ער שטאַמט פֿון אדום; מ'וואָלט מער ניט געמורמלט, אַז ער איז אַ קנעכט פֿון רוים, און מ'וואָלט אין אים געזען דעם גיכט פֿון די חשמונאים.

אַבער הורדוסן האָט דאָס דאָך ניט גערייצט. פֿירן אַ מלחמה, וואָס מ'וועט זיכער פֿאַררירן, האָט ער ניט געוואָלט. אַזאַ זאַך האָט ער געהאַלטן פֿאַר אַ פֿאַר-ברעכן קעגן זיך און אויך קעגן פֿאַלק.

אין דער זעלבער צייט האָט ער אויך מורא געהאַט, אַז אַקטאָוויאַנוס-צעזאַר זאָל אים נאָך ניט אַרונטערזעצן פֿונעם טראָן דערפֿאַר, וואָס ער איז שטענדיק געווען אַזאַ איבערגעגעבענער פֿריינד צו מאַרק אַנטאַנין, דאָס האָט אים ניט געפֿאַזט רוען. ער האָט וועגן דעם געהאַלטן אין איין קלערן. ער האָט געזוכט עצות, וואָס צו טאָן, פֿדי צו געווינען דעם נייעם מעכטיקן הערשער פֿון רוים אויף זיין זייט. און ס'איז ביי אים געבליבן, ער זאָל ניט וואַרטן ביי יענער וועט אים רופֿן צו זיך, נאָר ער זאָל בעסער גלייך פֿאַרן צו אים...

דאָס, האָט ער געדענקט, איז דאָס בעסטע, וואָס ער קען איצטער טאָן. און ער האָט געהאַפֿט, אַז מיט זינע רייד וועט ער געפֿינען חן אין די אויגן פֿון אַקטאָוויאַנוס-צעזאַר און דאָן וועט ער ווייטער בלייבן דער קיניג פֿון יהודה.

אין גאַנצן זיכער אין דעם איז ער אַבער דאָך ניט געווען. ער האָט זיך אַרץ געשראַקן. און איין מאָל, ווען ער האָט געזען, ווי דער אַלטער הורקנוס מיט דער גרייז-גרויער באַרד שפּייט זיך אין הויף מיט איינעם פֿון זינע אוראייניקלעך, האָט ער זיך געגעבן אַ שטעל אָפֿ, ווי ס'וואָלט אים מיט אַ מאָל איינגעפֿאַלן אַזוינס, וואָס ער האָט פֿריער גאָר קיין מאָל אין זינען ניט געהאַט. ער האָט לאַנג אויף דעם אַלטן געוועזענעם קיניג און פּהן-גדול פֿון דער ווייטנס געקוקט. נאָך דעם איז ער צו געגאַנגען, און פֿאַרקוקנדיק זיך אַן אַ זייט, ווי ער וואָלט זיך איצט מיט די בליקן פֿון זינע אויגן ניט געוואָלט טרעפֿן, האָט ער געגעבן אַ פֿרעג:

— ווי אַלט ביסטו, פֿאַטער?

— אַכציק יאָר — האָט דער אַלטער הורקנוס געענטפֿערט — ווייסטו דאָס

דען ניט, מנין זון?

— יא, איך ווייס דאָס... איך האָב דאָס געוואוסט... אַבער גראַד איצט האָב

איך דאָס געהאַט פֿאַרגעסן...

מער האָט הורדוס גאַרניט געפֿרעגט און ער איז אַוועק ווייטער, איבער-פֿאַזנדיק דעם אַלטן זיך שפּיילן מיטן אוראייניקל, אַבער געקלערט האָט ער שוין, אַז ס'איז ניט גוט, וואָס דער אַלטער הורקנוס לעבט אַזוי לאַנג, זייער ניט גוט...

נאך דעם האָט דאָס אים שוין מער פֿונעם קאַפּ ניט געקענט אַרויס, און ער האָט געטראַכט, אַז ס'איז זייער מעגלעך, אַז אַקטאַוויאַנס-צעזאַר זאָל זיך איצט כאַפֿן, אַז מאַרק אַנטאַני האָט אים פֿאַרפֿירט, וואָרעם רעכט אויפֿן טראַן פֿון יהודה האָט דאָך גאָר דער אַלטער הורקנוס דער חשמונאי, און ניט ער, הורדוס, דער זון פֿון אַנטיפּאַטרוס, וואָס שטאַמט ניט פֿון דער חשמונאים-משפּחה...

די מורא פֿאַר די חשמונאים האָט אים ווידער אָנגעהויבן פֿאַרפֿאַלגן. ער האָט זיך איצט פֿאַר דעם אַלטן הורקנוס אָנגעהויבן שרעקן ניט ווייניקער ווי פֿאַר דעם יונגן אַריסטובולוס, וועמען ער האָט נאָך מיט אַ צינט צוריק פֿון דער וועלט אומגעבראַכט. און באַד איז שוין ביי אים געווען פֿאַרטיק אַ באַשלוס און ער האָט דאָס ניט אָפּגעצייגט אויף שפּעטער.

אין געדאַנק האָט ער פֿאַר זיך איבערגעקליבן די נעמען פֿון די עטלעכע באַדינער פֿון דעם אַלטן הורקנוס, און אָפּגעשטעלט האָט ער זיך אויפֿן נאָמען פֿון איינעם אַ פֿאַרגריכישטן יידן, וואָס ער האָט גוט געקענט און ער האָט גלייך גע- שיקט נאָך אים.

— דיין נאָמען איז דאָסיטעוס? — האָט ער אים געפֿרעגט, כאַטש ער האָט גוט געוואוסט זיין נאָמען.

— יא, מײן קיניג, דאָסיטעוס איז מײן נאָמען.

— זאָג-זשע מיר, דאָסיטעאוס, דיין האָר, דער אַלטער הורקנוס, גלויבט

אין דיר?

— ער האָט מיך פֿאַר דעם געטרייסטן צווישן זיינע נאָענטע.

— און דו ביסט אים ווירקלעך געטריי?

— יא, מײן קיניג, איך בין אים ווירקלעך געטריי.

— וואָסטו אים אויך געבליבן געטריי, ווען דו וואָסט דורך דעם מיר

געדאַרפֿט זיין פֿאַלש?

— ניי, מײן האָר. די געטריישאַפֿט צום קיניג איז ביי מיר העכער פֿון אַרץ

אין דער וועלט. און ווער עס איז פֿאַלש דעם קיניג, דער פֿאַרדינט דעם טויט...

דאָסיטעוס האָט אין אָנהייב ניט פֿאַרשטאַנען צו וואָס דער קיניג שטעלט

אים די אַזע פֿראַגעס און וואָס ער איז מיט דעם אויסן. אָבער הורדוס האָט אים

ניט געלאָזט וואַרטן פֿאַנג צו טרעפֿן צוליב וואָס מ'האַט אים אַהער גערופֿן, און

ער איז גלייך איבערגעגאַנגען צום עיקר.

— דאָס וואָס איך רעד איצט מיט דיר — האָט ער אים געזאָגט — דאַרף

בלייבן אַ סוד צווישן אונדז ביידן. איך וועל דיר איבערגעבן זייער אַ וויכטיקע

שליחות דורכצופֿירן. איך האָב דיר אויסגעקליבן, ווייל איך ווייס, אַז דו ביסט

אַ מענטש מיט פֿאַרשטאַנד. און ווען דו וועסט פֿאַר מיר די שליחות דורכפֿירן,

וועל איך דיר געבן אַ גוטע באַדוינונג פֿון גאַלד און זילבער און איך וועל דיר

הויך דערהייבן דאָ אין הויף.

— איך בין גרייט דעם קיניג צו דינען — האָט דאָסיטעוס פֿאַר אים דעם

קאַפּ אָנגעבויגן.

— איז הער זיך גוט צו צו מײנע רייד — האָט הורדוס אים נעענטער צו

זיך צוגעצויגן — זאָג דעם אַלטן הורקנוס, אַז פֿון מענטשן, וואָס שטייען זייער

גאָענט צו מיר, האָסטו זיך דערוואוסט, אָז איך קלײב זיך אים צו טאָן שרעכטס, און רעד אים אַזוי, אָז עס וועט פֿאַר אים זײַן בעסער צו אַנטדױפֿן וואָס שנעלער אין אַן אַנדער לאַנד און זוכן שוין בײַ אַן אַנדער קיניג. זאָג אים, אָז אַנטדױפֿן זאָר ער צום קיניג פֿון די אַראַבער ...

— צום שוֹנאַ פֿון אונדזער לאַנד? — האָט זיך דאָסיעס געוואונדערט.

— יאָ, צו אים. און זע, אָז ער זאָר מיט זײַן אייגענער האַנט אָנשרײַבן אַ בריוו צו דעם קיניג פֿון די אַראַבער און אים בעטן, ער זאָר אים וואָס שנעלער העלפֿן אַנטדױפֿן פֿון דאָנען און אים געבן שוין אין זײַן לאַנד. דעם בריוו זאָר ער דורך דיר אַריבערשיקן צום קיניג פֿון די אַראַבער. און ווען דו וועסט שוין האָבן דעם בריוו אין דײַן האַנט, זאָסטו אים ברענגען צו מיר. זאָסטו דאָס מיר צו?

— איך שווער, אָז איך וועל דאָס טאָן — האָט דאָסיעס אים פֿאַרזיכערט. — אָבער וואָס וועט זײַן, אויב הורקנוס וועט זיך ניט צוהערן צו מײַנע רייד?

— ער וועט זיך צוהערן — האָט הורדוס געשמייכלט — איך קען אים בעסער ... און פֿרעג מיך מער גאָרניט און טו, וואָס איך הייס דיר. און זע, אָז מאַרגן אָדער איבערמאָרגן זאָסטו שוין האָבן זײַן בריוו צו דעם קיניג פֿון די אַראַבער אין דײַנע הענט.

און געווען איז דאָס טאַקע אַזוי ווי הורדוס האָט געזאָגט. דער אַלטער הור-קנוס האָט אין זײַן צעטומלטיקייט דאָסיעס זען גלײַך געגרייבט. ער האָט זיך אַלע מאָל לײַכט געקענט פֿאַרשטעלן, אָז הורדוס וויל אים טאָן שרעכטס, און ער האָט זיך דעריבער באַד אין גאַנצן פֿאַרזירן און ער איז שוין געווען גרייט צו פֿאַרגן דאָסיעס עצה און אַנטדױפֿן וואָס שנעלער.

— אָבער וואוהין זאָר איך דױפֿן? — האָט ער דאָסיעס געפֿרעגט.

דאָן האָט דאָסיעס געמאַכט דעם אַנשטעל, אָז ער פֿאַרטראַכט זיך זייער ערנצט און נאָך דעם ווי ער האָט לאַנג פֿלומרשט נאָכגעדענקט, האָט ער אים געזאָגט:

— מײַן עצה איז, אָז אַנטדױפֿן דאַרף מען צום קיניג פֿון די אַראַבער.

— פֿאַר וואָס עפעס דווקא צו אים?

— ווייל ער איז אַ פֿלנד פֿון הורדוס, און דערפֿאַר וועט ער אַן אַנטדאָפֿענעם פֿון זײַן קיניגרייך געבן שוין.

אַזײַן באַשליסן אַזא וויכטיקע זאַך האָט דער אַלטער הורקנוס ניט געקענט. און ער איז גלײַך אַוועק צו אַלכסנדרה און האָט איר אַלץ דערציילט. און אַלכסנדרה האָט זיך באַד אַנגעכאַפט אַן דעם.

— מ'מוז דאָס טאָן וואָס שנעלער — האָט זי געזאָגט — ווייל מ'קען זיך אַצינדער ריכטן אויף זייער וויכטיקע געשעענישן ... זײַן טראָן וואַקלט זיך איצט. עס איז מעגלעך, אָז ער ווייסט שוין, אָז אַקטאוויאַנוס-צעזאַר וויל דיך, פֿאַטער, צוריק מאַכן פֿאַרן קיניג פֿון יהודה, און דערפֿאַר וויל ער דיך אומברענגען. דו מוזסט וואָס שנעלער אַנטדױפֿן פֿון דאָנען, פֿאַטער! ..

און נאך אין דעם זעלבן טאג האָט שוין דאָס טעם געהאַט ביי זיך אין די הענט אַ בריוו, וואָס דער אַטער הורקונוס האָט אים איבערגעגעבן אַפצופירן שטיצעהייט צום קיניג פֿון די אַראַבער ...

דאָן האָט דאָס טעם דעם בריוו גלייך געבראַכט צו הורדוסן, און ווען ער האָט אים איבערגעדייענט, האָט זיך אויף זיין פנים אַ צופרידענער שמייכל באַוויזן.

— גוט — האָט דער קיניג געזאָגט — ערשט איצט זע איך, אַז איך האָב ביי איצט דיין קלוגשאַפֿט ניט אויסגענוצט און אַז דו האָסט שוין לאַנג פֿאַרדינט, אַז איך זאָל דיך דאָ אין הויף העכער דעהייבן, און איצט הער זיך ווינטער צו צו מניע רייך, דאָס טעם. דעם בריוו לאָז איבער ביי מיר, און דו שטעל די טריט פֿון דינע פֿיס צו דעם אַרט, וואוהין הורקונוס דער אַטער האָט דיך גע- שיקט. קום צום קיניג פֿון די אַראַבער און רעד צו אים אין דעם נאָמען פֿון דיין האָר הורקונוס דעם חשמונאי. זאָג אים דאָס זעלבע, וואָס דאָ אין בריוו שטייט געשריבן און לייג נאָך צו עפעס פֿון דיין זינט אויך. איך בין זיכער, אַז דו וועסט שוין וויסן וואָס צוצולייגן, ווייל גאָט האָט דיך געבענטשט מיט קלוגשאַפֿט, זע, אַז ער, דער קיניג פֿון די אַראַבער, זאָל אין שריפֿט פֿאַרזיכערן דעם אַלטן הור- קונוס, אַז ער איז גרייט אים העלפֿן צו אַנטפֿולן און ער וועט אים און זינע באַגלייטער אויפֿנעמען מיט פֿרום און אים געבן שוין אין זיין לאַנד. און ווען דו וועסט די שריפֿט שוין האָבן אין דינע הענט, זאָסטו זיך באַד אומקערן צוריק קיין ירושלים און דאָס מיר איבערגעבן, און אויפֿן וועג זאָסטו זיך אין ערגעץ ניט אַפֿשטעלן און מיט קיינעם ניט רעדן. זאָסט אַנטפֿול דינע טריט און האַלטן דעם סוד. זאָסטו דאָס מיר צו, דאָס טעם ?

— איך שווער, מנין קיניג, אַז אַזוי וועל איך טאָן.

און אַזוי האָט ער טאָקע געטאָן. ער האָט צו הורדוסן געבראַכט דעם שריפֿט- לעכע ענטפֿער, וואָס דער קיניג פֿון די אַראַבער האָט איבערגעגעבן אין זינע הענט פֿאַר הורקונוסן. און דאָן האָט הורדוס דעם אַלטן הורקונוס באַד אַנגעקלאָגט אין פֿאַרראַט און ער האָט אים גערופֿן צום משפֿט פֿאַר אַ סנהדרין, וואָס ער אַליין האָט אויף שניעל צונויפֿגערופֿן, ווי ער האָט געוויינטלעך געטאָן אין די פֿאַרן, ווען ער האָט געוואָלט זיין זיכער, אַז עס וועט געטאָן ווערן אַזוי ווי עס איז זיין ווילן ...

ה

נאָך דעם איז שוין אַרץ אַוועק אין אַזאַ אימפעט, פונקט ווי מע וואָלט זיך אַריינגעדרייט אין אַ וויכער, פֿון וואָנען מע קען שוין ניט אַרויס.

אין דעם זעלבן גרויסן חדר, וואו הורדוס איז אַ מאַל געשטאַנען אַן אַנגע- קלאָנטער פֿאַרן טויט פֿון חזקיה הגלילי, און הורקונוס דער חשמונאי איז אין זיין הויכן שטאַנד געזעסן צווישן די אַטע ריכטער אויף דעם העכסטן שטול, איז דער אַטער אַכציק-אַרייקער הורקונוס איצט געשטאַנען אַן אַנגעקלאָנטער אין פֿאַרראַט צו זיין לאַנד, און אויף דעם הויכן קיניגלעכען שטול צווישן די ריכטער פֿון סנהדרין איז געזעסן הורדוס ...

פֿון יענע ריכטער, וואָס האָבן דאָן מיט יאָרן צוריק געדאַרפֿט משפּטן הורדוסן פֿאַרן טויט פֿון חזקיה הגלילי, איז שוין איצט אין סנהדרין קיינער ניט געווען. אַ סך פֿון זיי האָט הורדוס מיטן טויט באַשטראַפֿט באַד נאָך דעם ווי ער איז אַרויף אויפֿן טראָן, און אַנדערע זענען זיך פֿון ירושלים צעדאַפֿן. און די נייע ריכטער, וואָס האָבן איצט דעם געוועזענעם קיניג און כהן־גדול געדאַרפֿט משפּטן ווי אַ ווידערשפעניקן, האָבן פֿאַרשעמטע אויף דעם אָנגעקלאַגטן געקוקט. און קוקנדיק אויף אים האָבן זיי געטראַכט וועגן יענעם אַלטן ריכטער שמעיה, וואָס איז נאָך דאָן געווען דער איינציקער אַרויסצוטרעטן שאַרף קעגן הורדוסן און זאָגן, אַז אויב מ'וועט אים איצטער אַפֿדאָזן פֿריי, וועט ער שפעטער אַלע ריכטער אומברענגען און דעם קיניג אַרײַן אויך...

אַבער דער אַלטער ריכטער שמעיה איז שוין געווען טויט. און צווישן די נייע ריכטער פֿון סנהדרין, וואָס הורדוס האָט אויף שנעל צונויפֿגעשטעלט, איז ניט געווען קיין איינער, וואָס זאָג האָבן מוט קעגן הורדוסן אַרויסצוטרעטן... און הורדוס האָט ניט געדאַזט, אַז דער משפּט זאָג זיך לאַנג פֿאַרציען און מ'זאָג זיך אַרײַנגלאָזן אין צו פֿיר איינצהייטן. רואיק און זיכער האָט ער זיך פֿון שטוד אויפֿגעוויבן. און ווען ער האָט די ערשטע עטלעכע ווערטער אַרויסגערעדט, האָבן שוין אַלע געוואוסט, וואָס פֿאַר אַן ענטפֿער זיי דאַרפֿן געבן.

— זאָגט מיר, איר ריכטער פֿון סנהדרין — האָט ער אָנגעהויבן און אין זײַן קול איז ניט געווען קיין שפור פֿון כּעס אַדער אויפֿגערגטקייט — זאָגט מיר, וואָס קומט איינעם וואָס איז פֿאַרש צו זײַן לאַנד, און אין אַ צײַט ווען די זיכערקייט פֿונעם לאַנד און פֿונעם קיניג איז אין אַ גרויסער סכּנה, און ער ווענדט זיך, דער איינער, נאָך שוץ צו אַ קיניג, וואָס איז אַ שונא פֿון זײַן לאַנד און פֿון זײַן קיניג? עס איז אויסגעקומען ווי ער וואָלט געוואָלט, אַז זיי, די געלערנטע לײַט, וואָס ווייסן אַלע דינים פֿון דער תּורה און אַלע געזעצן פֿון דער מלוכה, זאָרן אים ענטפֿערן אויף אַ פֿראַגע, וואָס איז פֿאַר אים גיט אין גאַנצן קלאַר; ער ווייסט דאָס גיט און ער וויר וויסן.

— וואָס קומט אַזאַ מענטשן?

און דער עלטסטער פֿונעם סנהדרין האָט געענטפֿערט:

— אַזאַ מענטשן קומט די העכסטע שטראַף — דער טויט!

אויך די אַנדערע ריכטער האָבן די זעלבע מיינונג אַרויסגעזאָגט.

און דאָן האָט הורדוס אָנגעוויזן מיטן פֿינגער אויפֿן אַלטן הורקונוס:

— ער — האָט ער געזאָגט — הורקונוס דער חשמונאי איז שולדיק אין

אַ פֿאַרברעכן, פֿאַר וואָס עס קומט דער טויט!

דער אַכציק־יאַריקער זקן האָט גענומען ציטערן. מיט די אויסגעזאַשענע אויגן האָט ער אַ צעשראַקענער אויף די ריכטער געקוקט און די לײַפֿן פֿון מויל האָבן זיך בני אים געטרייסלט, און ער האָט קיין וואָרט ניט געקענט אַרויסרעדן. און הורדוס האָט זיך אַפֿידו גיט אומגעקוקט אויף אים און האָט ווײַטער גערעדט און אַרץ מיט דער זעלבער רואיקייט ווי פֿריער:

— צום ערגסטן און ביטערסטן שונא פֿון אונדזער לאַנד — האָט ער געזאָגט, קוקנדיק דעם עלטסטן פֿון די ריכטער גלײַך אין די אויגן אַרײַן — צום קיניג

פֿון די אַראַבער האָט ער זיך נאָך הילף געווענדט; ביי אים האָט ער אין אַזאַ צייט געבעטן, ער זאָל אים העלפֿן אַנטוויפֿן פֿון ירושלים און אים געבן שוין אין זיין פֿאַנד. און זאָל דער אַנגעקלאַגטער דאָס לייקענען, אויב ער קען...
 ביים אַלטן הורקנוס האָט זיך אַ פֿאַרשטיקטער אויסגעשריי פֿון האַרצן אַרויסגעריסן:

— איך בין ניט שולדיק! איך בין ניט שולדיק! — האָט ער אַ צעטומלטער געמורמלט, און עס איז שווער געווען צו הערן די אַפּגעהאַקטע ווערטער, וואָס זענען ביי אים פֿון מויל אַרויסגעקומען — איך בין ניט שולדיק!
 ער האָט נאָך עפעס געוואָלט זאָגן, דער אַלטער הורקנוס; ער האָט געוואָלט געבן צו פֿאַרשטיין, אָז ער איז פֿאַרפֿירט געוואָרן; ער האָט אויך געוואָלט באַ-ווויזן, אָז בכּלל האָט ער זיך אַלע מאָל געהאַלטן ווייט פֿון אַזעלכע זאַכן, וואָס זענען פֿאַרבונדן מיט מלוכה, און דערפֿאַר קען מען אים ניט חושד זיין, אָז ער איז געווען אַ פֿאַרשווערער, אַ ווידערשפעניקער, און האָט איצט געוואָלט פֿאַרכאַפֿן דעם טראַן פֿון יהודה.

די אַלע זאַכן האָט ער איצט געוואָלט זאָגן די ריכטער פֿון סנהדרין, און ער איז גרייט געווען צוצוגעבן, אָז אויב ער איז אין עפעס שולדיק, איז דאָס בלויז אין דעם, וואָס ער האָט זיך געלאָזט פֿאַרפֿירן פֿון אַנדערע, אָבער די ווערטער, וואָס ער האָט געוואָלט אַרויסזאָגן, זענען ביי אים אין האַלדז דערשטיקט געוואָרן, ווען ער האָט די קאַלטע און שטרענגע בליקן פֿון די ריכטער אויף זיך דער-פֿילט. און דאָן האָט הורדוס אַרויסגענומען דעם בריוו, וואָס דער אַלטער הורקנוס האָט געשריבן צו דעם קיניג פֿון די אַראַבער און האָט אים געוויזן דעם עלטסטן פֿון די ריכטער.

— לייענט דאָס איבער — האָט ער געזאָגט — און זעט; דער אַנגעקלאַגטער וועט דאָך געוויס ניט לייקענען, אָז דאָס איז געשריבן געוואָרן מיט זיין אייגענער האַנט, און אויב דאָס איז ניט גענוג — האָט ער מיט נצחון אַריינגעוואָרפֿן אַ באַ-מערקונג — איז דאָ פֿאַר אַיך דער ענטפֿער פֿונעם קיניג פֿון די אַראַבער...
 און ער האָט דעם ענטפֿער אויך געוויזן.

דערמיט איז דער משפט געווען געענדיקט. מע האָט דעם אַלטן הורקנוס פֿאַרמשפט צום טויט. און נאָך אין דעם זעלבן טאָג איז דער אורטייל דורכגעפֿירט געוואָרן.

אַזוי איז געווען דער באַפֿעל פֿונעם קיניג. און גלייך נאָך דעם איז ער אין גרויס אַנזעליש אַוועק פֿון ירושלים זיך צו טרעפֿן מיט אַקטאָוויאַנוס-צעזאַר אויף דעם אינדזל ראַדעס, וואָס אויפֿן עגעישן ים. אָבער אַפֿילו אין דער גרויסער אַנזעליש האָט ער דאָך ניט פֿאַרגעסן ווידער אויסצוקלייבן אַ פֿאַרטרויטן מענטשן און אים שטיצער הייט געבן דעם באַפֿעל, אָז ווען ער וועט דערהערן, אָז ס'איז מיט אים אויפֿן אינדזל ראַדעס אַן אומגליק געשען, זאָל ער דאָ מרימען דערשטיקן אויף טויט. און אויסגעקליבן דערויף האָט ער דאָס מאָל שוין ניט קיין איינעם פֿון דער משפּחה, נאָר זיין פֿריינד סאַעמוס, איינעם פֿון די גאָר אַנגעזעענע צווישן זינע הויפֿלייט, און ער איז געווען זיכער, אָז אויף אים, דעם פֿאַרגריכישטן יידן, וועמען ער האָט פֿאַר געטרעשאַפֿט הויך דערהויבן אין הויף, קען ער זיך אין דעם מער ווי אויף אַלע אַנדערע פֿאַרלאָזן...

פֿון דער הייד און פֿון דער טיפֿעניש

א

פ

ון דער מורא וואָס הורדוס האָט די גאַנצע צייט געפֿילט, ווען ער האָט געטראַכט, אז אַקטאָוויאַנוס־צעזאַר קען אים מאַכן פֿאַר אויס קיניג און אים דערצו נאָך געבן דעם טויט אויך, איז אויף זיין פנים שוין אַפֿילו קיין שפור ניט געווען, ווען ער האָט אויפֿן אינדזל ראַדעס זיך מיט אים געטראַפֿן. ער איז צום נייעם רוימישן הערשער געקומען אָנגעטאָן אין זינדנס און מיט אַ קיניגלעכען פּורפּור־רויטן מאָנטל פֿאַרוואַרפֿן איבער די אַקסען, און מיט אַ גילדענעם שווערד אויפֿן דיך. דער שווערד איז ביי אים אויף אַ זיפֿ־בערנעם גאַרטל געהאַנגען, און ווען ער האָט מיט פֿעסטע טריט געשפּאַנט, האָט ער דאָס גילדענע הענטל מיט דער לינקער האַנט אָנגעהאַטן. אין זיין גאַנג און אין זיין האַלטונג איז ער געווען אַ קיניג פֿונעם קאַפּ ביז די פֿיס. בלויז דעם גילד־דענעם שטערן־באַנד, וואָס איז געווען אַ צייכן, אז ער איז אַ געקרוינטער קיניג, האָט ער אויפֿן קאַפּ ניט אָנגעטאָן. ער האָט אים ביי די פֿיס פֿונעם צעזאַר אַוועק־געלייגט, און ווען ער איז פֿאַר אים געבליבן שטיין, האָט ער זיך טיף פֿאַרנייגט. אָבער באַד האָט ער צוריק דעם קאַפּ הויך אויפֿגעהויבן, און ווען דער רוימישער הערשער, וואָס איז געזעסן ווי אַ פֿאַרגאַפֿטער פֿון דעם וואָס ער זעט, האָט אים געגעבן אַ צייכן, ער זאָל רעדן, האָט ער גלייך אָנגעהויבן אין אַ זיכערן טאָן :

— מיט זיין דערלויבעניש, גרויסער צעזאַר, וויל איך צו דיר איצט רעדן ניט ווי איינער וואָס לייקנט זיין זינד, ווען ער קומט בעטן מע זאָל אים פֿאַרגעבן, נאָר ווי איינער, וואָס איז שטאַרק דערויף, וואָס ער האָט געהאַנדלט דווקא אַזוי און ניט אַנדערש...

אַקטאָוויאַנוס־צעזאַר האָט זיך נעענטער צוגעבויגן צו אים.

— רעד ווייטער — האָט ער אים געזאָגט. און מ'האַט געקענט זען ווי איי־בערראַשט ער איז פֿון די ערשטער ווערטער, וואָס הורדוס האָט אַרויסגערעדט. און הורדוס האָט גערעדט ווייטער, און יעדעס וואָרט, וואָס איז פֿון זיין מויל אַרויסגעקומען, האָט אין זיך געהאַט ניט נאָר פֿעסטקייט, נאָר אויך וואָג און מאָס.

— איך גיב צו אַפֿן — האָט ער געזאָגט — אז אין דער מלחמה, וואָס מאַרק אַנטאָני האָט געפֿירט קעגן דיר, האָב איך אים געהאַפֿן מיט חיירות, מיט גאַלד און זילבער און אויך מיט עצות. איך גיב אויך צו, אז ווען איך וואָלט דאָן ניט געווען פֿאַרנומען מיט דער מלחמה קעגן די אַראַבער, וואָלט איך אַזיין אים אויך געקומען

צו הידף מיט מנינע בעסטע חיידות, און אין די שלאכטן קעגן דיר וואָלט איך זיך אין איינעם מיט אים געשלאָגן, דיך און דיניע חיידות בניצוקומען. איך גיב דאָס צו. איך וויל אויך ניט פֿאַרהוילן פֿאַר דיר דעם אמת, אַז אַפֿילו נאָך דעם ווי ער האָט די שלאַכט בני אַקטיוס פֿאַרלוירן, איז מנין פֿריינדשאַפֿט צו אים געבליבן די זעלבע ווי פֿריער, פֿון מנין ליבשאַפֿט צו אים איז דעמאָלט אַפֿילו אַ האָר ניט געמינערט געוואָרן. איך בין אים דאָן געבליבן דער זעלבער פֿריינד וואָס פֿריער, און ווי אַן אמתער פֿריינד, האָב אים געגעבן אַ גוטע עצה, און איך בין זיכער, אַז ווען ער וואָלט זיך צוגעהערט, וואָלט זיך דאָס מזל צוריק אומגעקערט צו אים און ער וואָלט דיך בניגעקומען, און אויף דעם זעלבן אָרט, וואו דו זיצסט איצטער, וואָלט ער געזעסן, מנין עצה צו אים איז געווען, אַז ער זאָל פֿריער פֿון אַרץ נעמען די קלעאַפֿאַטרע, וואָס ער האָט אַזוי ליב געהאַט, און איר אַפהאַקן דעם קאַפּ, ווייל זי איז פֿאַר אים דער גרעסטער אומגליק, און נאָך דעם זאָל ער צונויפֿנעמען די לעגיאָנען, וואָס זענען בני אים געבליבן, און צו זיי נאָך צונויפֿ־שטעלן נייע און אַרויסטרעטן קעגן דיר און דיניע לעגיאָנען. איך האָב געגלויבט, אַז אויב אַזאַ מלחמה וועט זיך אַפֿילו ניט ענדיקן מיט קיין גאַנצן נצחון פֿאַר אים, וועט דאָס אָבער אַפשוואַכן דיניע כוחות, און דו וועסט זיין געצוואונגען אים נאָכצוגעבן עפעס און אַפֿשר ווייטער טיילן מיט אים די הערשאַפֿט איבער דער רוימישער מלוכה. אַרץ וואָס איך האָב נאָר געקענט, האָב איך געטאָן פֿאַר אים, און בין געווען גרייט צו טאָן נאָך, אַז ער זאָל די מלחמה קעגן דיר געווינען. ...

— אָבער — האָט ער אויפֿגעהויבן די האַנט הויך און אַ ביסל נידעריקער אַרונטערגעלאָזט זיין שטים — אויב גערטנישאַפֿט צו אַ פֿריינד איז אַ זינד ; אויב איבערגעגעבנקייט צו אַ מענטשן, וואָס האָט מיר אָנגעטאָן פֿבֿוד מיט זיין פֿריינד־שאַפֿט און מיר אַזוי פֿיל גוטס געטאָן, איז אַ פֿאַרברעכן, דאָן קען מען זאָגן, אַז איך בין שולדיק, און מע דאַרף מיך פֿאַר אַזאַ „פֿאַרברעכן“ באַשטראַפֿן, פֿאַר דיר, צעזאַר, שטייט אַ מאַן, וואָס גלויבט, אַז יעדער מענטש מיט אַ ריין האַרץ דאַרף האַנדלען אַזוי ווי איך האָב געהאַנדלט אין מנין פֿריינדשאַפֿט צו מאַרק אַנטאַנין. באַצאָן אַ פֿריינד מיט גוטס פֿאַר גוטס — דאָס איז טיף בני מיר אין האַרצן אַנינגעוואַרצלט. אַזאַ געפֿיל קען איך ניט דערשטיקן. און ווען איך וואָלט דאָס יאָ דערשטיקט, וואָלט אַ שאַנד מנין קאַפּ באַדעקט. פֿאַר זיך אַרײַן געשעמט וואָלט איך זיך, און זאָל דער צעזאַר אויף אַ וויילע אָן מאַרק אַנטאַנין פֿאַרגעסן און אויף זיין אָרט שטעלן זיך אַרײַן. בלויז דעם נאָמען דאַרף מען בייטן. בלויז דעם נאָמען און ניט מער. אויפֿן אָרט פֿון מאַרק אַנטאַני זאָל קאָטאָוויאַנוס־צעזאַר שטיין. און זאָל ער זאָגן, צי ער וואָלט אַרײַן ניט וועלן האָבן אַזאַ פֿריינד, וואָס קען פֿאַר גוטס מיט גוטס באַצאָן און ווייסט צו שעצן פֿריינדשאַפֿט הויך און בלייבט גע־טרונג אין צייטן שעכטע און איז גרייט זיין לעבן מקריב צו זיין. יאָ, בלויז דעם נאָמען דאַרף מען בייטן. בלויז דעם נאָמען און ניט מער. ... און דער פֿריינד — פֿאַר דיר איצט שטייט ער. דיר צו דינען איז ער גרייט. ...

בני די לעצטע ווערטער האָט ער זיך ווידער טיף פֿאַרנייגט. און דאָס האָט געמיינט, אַז ער האָט געענדיקט. און דאָן האָט דער צעזאַר זיך אָנגעבויגן, און

אויפהייבנדיק דעם גילדענעם שטערן-באנד, וואָס הורדוס האָט פֿרײַער בני זינע פֿיס אַוועקגעפֿייגט, האָט ער עס אים אויפֿן קאָפּ אָנגעטאַן ...

— דו ביסט ווירדיק צו זײַן אַ קיניג — האָט ער אים געזאָגט — אַזוי רעדן קען בלויז איינער, וואָס טוט פֿאַר קיינעם זיך ניט בייגן און האָט דעם מוט צו זאָגן אָפֿן, וואָס ער פֿילט און וואָס ער דענקט. און וואוּיִל איז דעם, וואָס דו ביסט זײַן פֿרײַנד. אַזאַ פֿרײַנדשאַפֿט שעץ איך הויך. טראָג די קרוין אויף זײַן קאָפּ דעם שטאַצן, מיר בלײַבן פֿרײַנד אויף ווייטער אויך! ..

ב

נאָך דעם האָבן ביי דע שוין צווישן זיך, ווי צוויי גלײַכע מענטשן גע- רעדט. הורדוס האָט דעם צעזאַר געגעבן עצות, אויף וועלכע וועגן ער זאָל שיקן די רוימישע פֿעגיאַנען צו פֿאַרנעמען מצרים, און ער האָט צוגעזאָגט צו זען, אַז ווען די פֿעגיאַנען וועלן גיין איבער דעם מדבר, זאָלן זיי ניט דאַרפֿן פֿירן פֿון דורשט.

— דאָס קען איך פֿאַרזאָרגן זייער גרינג — האָט ער געזאָגט — איך וועל איבער דער גאַנצער פֿענג פֿון דער מדבר, אויף באַשטימטע ערטער אַוועקשטעלן מענטשן פֿון מנינע חייטות און זיי וועלן מיט זיך האָבן גענוג וואַסער אין קרוין און אויך אין פֿעסער. אויך וויינן וועלן זיי האָבן צו קרעפֿטיקן די זעלנער, וואָס וועלן זײַן מיר פֿון וועג. און די מענטשן, וואָס איך וועל אַוועקשטעלן, וועלן זײַן אַזעלכע, וואָס קענען דעם מדבר זייער גוט און וואָס ווייסן אַדע וועגן און שטעגן דאָרט און זיי וועלן שוין דיינע פֿעגיאַנערן פֿירן צו די ערטער, וואו עס וועט פֿאַר זיי גענוג וואַסער זײַן צוגעגרייט.

אויך אַ מתנה פֿון אַכט הונדערט גילדענע רענדלעך האָט ער דעם צעזאַר געגעבן.

— דאָס — האָט ער געזאָגט — איז פֿאַר די אוצרות פֿון דער רוימישער מלוכה דיר צו העלפֿן פֿירן ווייטער די מלחמות פֿאַרן פֿאַרק.

און אַקטאַוויאַנס-צעזאַר האָט אים דערפֿאַר געדאַנקט. און פֿונקט ווי די אַנדערע רוימישע הערשער, וואָס זענען געווען פֿאַר אים, האָט ער איצטער הור- דוסן אויך דאָס זעלבע געזאָגט :

— רוים וועט וויסן ווי דאָס צו שעצן ...

און ווען עס איז געקומען דער טאָג, ווען די רוימישע פֿעגיאַנען האָבן זיך געלאָזט אין וועג אַרײַן איינצונעמען דאָס לאַנד מצרים, איז הורדוס געריטן אויף אַ פֿערד לעבן אַקטאַוויאַנס-צעזאַר, און דאָס איז געווען אַ גרויסער פֿבֿוד פֿאַרן קיניג פֿון יהודה און עס האָט געהייסן, אַז דער בונד צווישן רוים און ירושלים איז ווידער באַנייט און די צוויי מענטשן, וואָס פֿאַרן אַרויס רײַטנדיק אויף די פֿערד, שטעלן מיט זיך פֿאַר די צוויי מלוכות, וואָס האָבן צווישן זיך אַ בונד פֿון פֿרײַנדשאַפֿט געשאַסן. און אַקטאַוויאַנס-צעזאַר איז געווען זייער צופֿרידן דערפֿון, וואָס ער האָט איצט אין הורדוסן אַזאַ איבערגעגעבענעם פֿרײַנד. ער איז געווען זיכער, אַז ער וועט פֿון אים גרויסע נוצן האָבן, און פֿאַרן צעשיידן זיך מיט אים,

האָט ער געפֿילט, אָז ער מוז אים שוין ווײַזן ווי ווײַט ער קען גיין אָפּשאַצנדיק זײַן פֿרײַנדשאַפֿט, און ער האָט מיט אים פֿלוצלינג אָנגעהויבן רעדן וועגן די שטעט, וואָס מאַרק אַנטמאָני האָט בײַ אים צוגענומען און זײ אַוועקגעגעבן אַ מתנה קלעאַפּאַטרען.

— פֿאַר דער שטאָט יריחו — האָט ער אים געזאָגט — דאַרפֿסטו איצטער קײנעם קײן צײַנדז מער ניט צאָלן. די שטאָט און די גאַנצע געגנט אַרום וועט פֿון הײַנט אָן און ווײַטער זײַן אַ טײל פֿון דײַן מלוכה.

הורדוס האָט אים געדאַנקט דערפֿאַר.

— און איצט הער ווײַטער, מײַן פֿרײַנד — האָט אַקטאַוויאַנס־צעזאַר אים געזאָגט מיט אַ שמײכל — מע האָט דײַן פֿאַנד פֿון דעם ים־ברעג אָפּגעשניטן. און דאָס איז פֿאַר אַ פֿאַנד ניט גוט, און דעריבער האָב איך איצט באַשראַסן, אַז יפֿו, עזה און מגדל סטרטון, וואָס געפֿינען זיך בײַם ברעג ים, זאָלן פֿון דײַן קײניגרייך זײַן אַ טײל. ביסטו צופֿרידן, מײַן פֿרײַנד הורדוס ?

— יא, און איך דאַנק דיר זײער דערפֿאַר.

— און דאָס איז נאָך ניט אַלץ — האָט אַקטאַוויאַנס־צעזאַר געשמײכלט — אַ פֿאַנד, וואָס האָט דיך פֿאַר אַ קײניג, דאַרף זײַן גרעסער ווי עס איז. אַזוי דענק איך, און אַזוי איז מײַן ווײַזן ...

מיט אַ זיכטן נײַג פֿון קאָפּ האָט הורדוס אים פֿאַר די גוטע רײד געדאַנקט. און דאָן האָט אַקטאַוויאַנס־צעזאַר אים געזאָגט, אַז די גרענעצן פֿון יהודה דאַרפֿן זיך פֿאַרשפּרייטן ווײַט איבער יענער זײַט ירדן און ער האָט אים אַוועקגעגעבן שומרון, גאַפֿירה און חיפּוס און די געגנטן אַרום זײ.

ער האָט זיך ניט געקענט באַפֿרײען, דער יונגער צעזאַר, פֿון דעם שטאַרקן אַנזנדרוק, וואָס הורדוס האָט אויף אים געמאַכט איצט, נאָך דעם ווי ער האָט אים אַזוי פֿיל יאָרן ניט געזען. און ווען ער האָט געטראַכט פֿון די אַלע שטערונגען, וואָס הורדוס האָט בײַגעקומען פֿון יענער צײַט אָן זײַט ירדן־צעזאַר האָט אים געמאַכט פֿאַר טעטראַרך פֿון גלײל, האָט ער אים באַוואונדערט און זיך ניט געקענט גענוג אָפּלויבן פֿון זײַן קלוגשאַפֿט און פֿון זײַן מוט.

— אַזאַ מענטש ווי דו, מײַן פֿרײַנד — האָט ער אים געזאָגט — האָט גע־דאַרפֿט געבײרן ווערן אַ רױמער ...

און הורדוס איז געווען זײער צופֿרידן דערפֿון, וואָס ער האָט געפֿונען אַזוי פֿיל חן אין די אויגן פֿון דעם נײַעם רױמישן הערשער. ער האָט אויסגערעכנט, אַז איצט, נאָך דעם ווי מע האָט אים אַוועקגעגעבן די שטעט בײַם ברעג ים און אויך די שטעט, וואָס פֿון יענער זײַט ירדן, איז דאָס פֿאַנד יהודה שוין ווידער אַזוי גרויס, ווי עס איז געווען אײדער רױם האָט זיך אַרײַנגערײסן אַהין און דאַרט איר הערשאַפֿט פֿאַרשפּרייט. דער געדאַנק, אַז ער האָט די אַלע שטעט געוואונען אָן אַ מלחמה, האָט אים גרויס פֿאַרגעניגן פֿאַרשאַפֿט. דאָס איז פֿאַר אים געווען דער גרעסטער נצחון, און ער האָט זיך אַ גליקלעכער געדאַנט אין וועג אַרײַן צוריק קײן ירושלים.

ג

אין הויף איז שוין אַלץ געווען צוגעגרייט אים צו באַגעגענען, ווייל ער האָט נאָך פֿריער דורך אַ שליוּח געדאַזט וויסן, אָז ער קומט. אַלע הויפֿלינגט האָבן זיך געטומלט. און אַפֿילו די, וואָס זענען טיף אין האַרצן ניט געווען צו־פֿרידן דערפֿון, וואָס ער האָט זיך פֿון דער גרויסער סכּנה אַרויסגעדרייט. האָבן געמאַכט דעם אָנשטעל, אָז זיי פֿרייען זיך שטאַרק דערמיט און האָבן געהאַלטן פֿאַר נייטיק די געמאַכטע פֿרייד זייערע אויסצודריקן דווקא דאָן, ווען זײַן שוועס־טער סאַפֿאַמעאַ און אויך קאַסטאַבאַר, וועלכער איז שוין דעמאַלט געווען איר מאַן, זענען געשטאַנען דערבײַ. דערמיט האָבן זיי געוואָלט מאַכן זיכער, אָז מע וועט דאָס אָפֿדערציילן הורדוסן און ער וועט דאָס אַוודאי גוט אַרײַנגעמען אין זינען.

די איינציקע, וואָס האָט קיין פֿרייד ניט אַרויסגעוויזן, איז געווען מרים... זי האָט זיך מיט הורדוסעס גרויסן נצחון ניט געפֿרייט, ניט איידער ער האָט זיך אומגעקערט צוריק פֿון דער רײַזע און אויך ניט נאָך דעם, ווען אַלע אין הויף האָבן זיך שוין געטומלט מיט אים. און געקומען איז דאָס פֿון דעם, וואָס דער בלבוֹף אויף איר זיידן, דעם אַלטן הורקונוס דעם חשמונאי, און דאָס פֿאַרמשפטן אים צום טויט האָט זי אַזוי צערודערט, אָז עס איז פֿאַר איר שוין מער גאַר קיין טרייסט ניט געווען און זי האָט פֿאַר זיך אין הויף אין ערגעץ מער קיין פֿלאַץ ניט געקענט געפֿינען. עס איז אויך געקומען פֿון דעם, וואָס זי האָט זיך שוין געהאַט דערוואוסט דעם סוד, אָז אויך דאָס מאַץ האָט הורדוס פֿאַרן אַוועקפֿאַרן פֿון ירושלים שטידערהייט געגעבן אַ באַפֿעל, אָז אויב עס וועט מיט אים אויף דער רײַזע עפעס געשען, זאָל מען זי דאָ גלײַך דערשטיקן אויף טויט...

ווען ער איז ביים קומען צוריק צוגעפֿאַרן צו איר מיט דער גאַנצער צע־שטורעמטער פֿרייד אין האַרצן און ער האָט זי אָנגעהויבן האַלדן און קושן, איז זי געבליבן שטיין אַ קאַלטע און האָט זיך אַפֿילו פֿון אַרט ניט געריירט. מיט שטרענגע בליקן האָט זי דאָן געקוקט אויף אים און אַפֿילו קיין איין וואָרט ניט אַרויסגעערעדט. אָבער ער איז דאָן געווען אַזוי פֿאַרטאָן אין דעם, וואָס ער האָט איר צו דערציילן, אָז ער האָט פֿכתחילה גאַרניט באַמערקט, ווי זי קוקט אויף אים ביז. פֿורֿ מיט באַגליסטערונג פֿון דעם נצחון, וואָס ער האָט געהאַט בײַ דער באַגעגעניש מיט דעם נײַעם רוימישן הערשער, האָט ער פֿאַר איר מיט אַלע איינצהייטן געשילדערט, ווי אַזוי ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט פֿאַרן צעזאַר און ווי אַזוי ער האָט מיט אים גערעדט אָפֿן און ווי דער צעזאַר האָט זיך מיט אַ פֿאַרכאַפטן אַטעם צוגעהערט צו יעדן וואָרט, וואָס ער האָט פֿון די לײַפֿן אַרויס־געבראַכט.

— איך האָב אַלץ פֿריער גוט אויסגערעכנט — האָט ער איר געזאָגט ניט אָן שטאַף — איך האָב אַ סך געטראַכט איידער איך האָב פֿאַר אים די רעדע געהאַטן. יעדעס וואָרט מײַנס איז געווען געוואויגן און געמאַסטן. און ווען איך בין פֿאַר אים געשטאַנען און גערעדט, האָב איך געפֿילט ווי מײַנע רייד ווירקן אויף אים, ווי זיי גייען אים טיף אין האַרצן אַרײַן. און דאָס האָט מיר צוגעגעבן

נאָך מער מוט... און ווען דו, געליבטע פֿון מיין האַרץ, וואָסט דאָס מיט דײַנע אויגן געזען — האָט ער זי מיט אַ מאָל אין זײַנע אַרײַנגענומען און זי צערטעך צום האַרצן געדריקט — וואָסט דאָס אָנגעפֿילט דײַן האַרץ מיט שטאַרק און פֿרייד.

און ווען מרים האָט אויף זיך זײַנע אַרעמס דערפֿילט, האָט די הויט אויפֿן פֿליס בײַ איר אָנגעהויבן ציטערן און זי האָט זיך אָפּגערוקט פֿון אים.

ערשט דאָן האָט ער זיך געכאַפט, אַז זי איז איצט גאַר בײַז אויף אים. אָבער ער האָט דערפֿון קיין וועגן ניט געמאַכט; געמיינט, אַז דאָס איז אַוודאי אַ קליי־ניקייט, וואָס וועט באַלד איבערגיין, ווי עס האָט שוין ניט איין מאָל געטראָפֿן בײַ אַנדערע פֿאַלן, ווען זי איז אויף אים אַ מאָל געווען בײַז. אָנשטעלנדיק אויף איר די אויגן מיט נאָך מער נײַגעריקייט ווי פֿריער, און אָננעמענדיק אַ פֿאַזע, וואָס האָט געקענט מײַנען, אַז ער האָט נאָך אַליין ניט אָפּגעמאַכט בײַ זיך, צי זאָל ער זײַן איבערראַשט צי בײַן, האָט ער ווײַטער דערציילט וועגן דעם גרויסן נצחון, וואָס ער האָט געהאַט און וועגן די שטעט וואָס אַקטאַוואַנס־צעזאַר האָט אים צוגעגעבן צו די גרענעצן פֿון דער מלוכה, און ווי ער האָט אים געזאָגט, אַז אַזאַ קיניג ווי ער איז, דאַרף הערשן איבער אַ לאַנד וואָס איז גרעסער. ער איז געווען זיכער, אַז ווען זי וועט דאָס דערהערן, וועט זי פֿאַרגעסן אַן דער קלייניקייט, פֿאַר וואָס זי איז איצטער בײַז אויף אים און זי וועט זיך מיט זײַן גרויסן נצחון זייער שטאַרק פֿרייען. אָבער מרים איז אַלץ געשטאַנען אַ ביזע און צוהערנדיק זיך צו דעם, וואָס ער דערציילט, האָט זי דעם קאַפּ אַלץ נידעריקער און נידעריקער געבויגן און געהאַלטן אין איין בנסן די לײַפֿן. און ווען ער האָט געענדיקט און געפֿרעגט בײַ איר, צי זי איז צופֿרידן דערפֿון, האָט זי מיט אַן אויפֿגעהויבענעם קאַפּ אים אַ שפּינדער געטאָן אין פנים אַרײַן בלויז איין וואָרט:

— גיין! ..

זי האָט דאָס איינע וואָרט מיט פֿאַרקריצטע ציין אַרויסגעזאָגט, און עס איז אין דעם געווען ניט נאָר פֿעס, נאָר אויך צו לֶהכעיס. דערנאָך האָט זי שוין אויף אים אַפֿילו קוקן ניט געקענט, און צוואַרפֿנדיק אים אַ בליק, וואָס איז געווען פֿיל מיט פֿאַראַכטונג, איז זי שנעל אַוועק.

אים האָט דאָס אַזוי צעטומלט, אַז ער האָט זיך מיטן גאַנצן קערפֿער געגעבן אַ וואָרף צוריק און איז געבליבן זיצן אַ צעמישטער; ער האָט ניט געקענט גלויבן, אַז דאָס, וואָס עס איז געשען איז אַ ווירקלעכקייט און ניט קיין בײַזער חלום. זיצנדיק אַזוי האָרט בײַ דער וואַנט, האָט ער די אויגן אַלע מאָל פֿאַרמאַכט און זיי באַלד צוריק ווידער געעפֿנט. ער האָט זיך מיט בײַדע הענט דעם שטערן געריבן און מיט אַ מאָל האָט ער געגעבן אַ שפּונג און זיך געלאָזט פֿילן.

— מרים! מרים! — האָט ער געשריגן אַזוי הויך, אַז זײַנע קולות האָבן זיך איבערן גאַנצן הויף געטראָגן — מרים! ..

און ווען זי האָט זיך פֿון ערגעץ ניט אָפּגערופֿן, איז ער איבער אַלע חדרים פֿון הויף געלאָפֿן און האָט זי געזוכט אומעטום. און ווען ער האָט זי געפֿונען, האָט ער זי מיט בײַדע הענט ביי די אַקסעלן אָנגעכאַפט.

— מרים! — האָט ער ווידער אָנגעהויבן רעדן צו איר, און דאָס קופּ האָט
בני אים געציטערט — וואָס האָסטו פֿריער געזאָגט? ענטפֿער מיר! וואָס האָסטו
פֿריער געזאָגט?

— וואָס איך האָב פֿריער געזאָגט, האָסטו געהערט — האָט זי געענטפֿערט
און אים דרייט אין די אויגן אַרבינגעקוקט.

און ווען הורדוס האָט דאָס דערהערט, האָט ער זי מיט ביידע הענט אָנגע-
הויבן טרייסלען.

— מרים! — האָט ער געשריגן — הערן דינע אויערן, וואָס דיין מויל
רעדט?

זי האָט זיך אָבער פֿאַר זיין פֿעס ניט דערשראָקן, און אַרויסרניסנדיק זיך
פֿון זינע הענט, האָט זי זיך אַקעגן אים אַוועקגעשטעלט אַזוי, אַז זי זאָל אים גלייך
אין די אויגן קענען אַרבינגעקוקן:

— איך האָט דיך! — האָט זי פֿון צווישן די ציין אַרויסגעזאָגט און איז
ווידער אַנטפֿאַפֿן, איבערלאָזנדיק אים אַליין.

זי האָט מיט אים מער גאַרניט געוואָלט רעדן, און ווען נאָר זי האָט אים אין
הויף ערגעץ דערזען, האָט זי געווייכט פֿון אים. אַזוי טעג און וואַכן, און ווען
זי האָט שוין אַ מאָל יאָ גערעדט מיט אים, איז יעדעס וואָרט אירס געווען פֿור
מיט גאַל און זי האָט אים שוין אָפֿן געזאָגט, אַז זי באַשוילדיקט אים אינעם טויט
פֿון איר זיידן הורקנוס דעם חשמונאי און אויך אינעם טויט פֿון איר ברודער
אַריסטובולוס.

אויך אין אַנדערע פֿאַרברעכנס, וואָס זי האָט פֿריער קיין מאָל אויף די לייפֿן
פֿון מויל ניט אַרויסגעבראַכט, האָט זי אים באַשוילדיקט — פֿאַרברעכנס קעגן
איר משפּחה און אויך קעגן גאַנצן פֿאַלק. און דערבני האָט זי אים דרייט אין
די אויגן אַרבינגעקוקט און עס האָט זיך געדאַכט, אַז דערמיט, וואָס זי רעדט
וועגן דעם שטיף און זי הייבט ניט אויף דאָס קופּ, איז זי אויסן אים צו מאַכן
בייז, כדי זי זאָל אים נאָך מער דערצאַרענען. און ער האָט זיך אונטער אירע רייד
ווי אַ שלאַנג אין אַלע זינען געדרייט. יעדעס וואָרט אירס האָט אים דאָס האַרץ
ווי מיט אָנגעגליטע שפּיזן געברענט; ער האָט זיך אָנגעטאַן אַ כּוח דעם צאַרן
אַנצוזהאַלטן, אָבער ער האָט ניט געקענט און מיט אַ מאָל האָט ער זי מיט ביידע
הענט אָנגעכאַפט ביים האַרדן און האָט זי אָנגעהויבן שטיקן...

שטיקנדיק זי, האָט ער ווי אַ ווילדער געברומט, און ווייל זי האָט זיך ניט
געווערט, האָט ער זיך אַליין שטאַרק דערשראָקן, און געבנדיק אַ וואָרף דעם
קאַפּ צוריק, האָט ער זיך געלאָזט לויפֿן איבערן הויף און לויפֿנדיק אַזוי, האָט ער
געוואָרפֿן און געשלינדערט אַרץ, וואָס ס'איז נאָר אונטער דער האַנט געקומען.

און ווידער זענען אַוועק טעג און וואַכן און אַרץ, וואָס הורדוס האָט געטאַן
אַנצונעמען מרימען מיט גוטן און אַ מאָל אויך מיט בייזן, האָט זיך ניט אַנצו-
געגעבן, זי האָט אַרץ געווייכט פֿון אים, און דווקא דערפֿאַר, וואָס זי האָט פֿון
אים געווייכט, האָט זיין לוסט צו איר זיך נאָך מער צעברענט. אַלע מאָל, ווען
ער האָט זי פֿון דער וויינטס דערזען, האָט זיך די תּאוה אין אים ווי אַ העליש

פֿענער אָנגעצונדן, און ער האָט געהאַט דעם פֿאַרלאַנג זי צו כאַפֿן און מיט געוואַרד זי צווינגען, זי זאָל צו אים זיין אַ ווייב...

אויך ווען ער האָט בלוז געטראַכט פֿון איר, איז זיין באַגער געווען גרויס און די תּאוּוה האָט אין אים ווי אַ העליש פֿענער געברענט. די וויכטיקסטע זאַכן פֿון דער מלוכה זענען אים אין קאָפּ אַרײַן גיט געאַנגען און ער האָט מיט לײַב און נשמה געלעבט נאָך מרימס לײַבע. אין מיטן רעדן מיט זײַנע ראַטגעבער וועגן די וויכטיקסטע ענינים, וואָס מע האָט אָן אים גיט געקענט באַשליסן, האָט ער זיי געקענט איבערלאָזן און זיך לאָזן לײַפֿן צו מרימען. און עס איז געווען גענוג, אַז ער זאָל זי דערזען און ער איז איר גלייך צו די פֿיס געפֿאַרן און זיך געבעטן בײַ איר, זי זאָל אים לײַב האָבן אַזוי ווי פֿרײַער. ער איז אויסגעאַנגען נאָך אַ שמיכל פֿון אירע לײַפֿן. ער האָט געבענקט נאָך אירע צערטעלעקייטן, וואָס ער האָט מיט אַלע אַברים פֿון זײַן לײַב און אויך מיט זײַן גאַנצער נשמה אַזוי שאַרף געדענקט נאָך פֿון יענע צײַטן, ווען זי איז געווען גוט צו אים. ער האָט געלאָסט צו איר בײַ נאַכט, און דאָס האָט בײַ אים דעם שאַף צוגענומען, און ער האָט געמוזט קומען צו איר זיך בעטן, זי זאָל אים לאָזן בלייבן מיט איר. אָבער זי האָט אים פֿון זיך געטריבן. ער האָט אויך געלאָסט צו איר בײַ טאָג, ווען ער האָט זיך אין אַ נאַכמיטאַג-שעה צוגעלייגט אויפֿן בעט זיך אָפּצורוען אַ ביסל. און זייער אַפֿט האָט ער אין אַזאַ צײַט געפרוּאוּט זי נעמען. אָבער זי האָט זיך פֿון זײַנע הענט אַרויסגעריסן און איז מיט שנעלע טריט אַוועק און אים איבער-געלאָזט אַלײַן...

אַ סך מאַל האָט ער געפרוּאוּט זיך פֿאַרענטפֿערן פֿאַר איר :

— מרים — האָט ער זיך בײַ איר געבעטן — דו דאַרפֿסט מיר בלוז זאָגן, פֿאַר וואָס דײַן איידע האַרץ איז מיט אַ מאַל אָנגעפֿילט געוואָרן מיט אַזוי פֿיל בײַטערקייט. און איך וועל טאָן אַלץ אַנצושטיילן דײַן געמיט. זאָל זיך אויף דײַן פנים ווידער אַ שמיכל באַווייזן, און די וועלט וועט פֿאַר מיר ווידער לײַכטיק זײַן. זאָרן די ווינטן פֿון פֿעלד דײַן פעס ווי שטויב ווייט פֿאַרטראַגן, און דאָן וועט מײַן לעבן דאָ אין הויף האָבן אַ זין...

און אַלע מאַל, ווען זי האָט פֿון אים אַזעלכע רייד געהערט, איז זי שוין געווען גרייט אים צו פֿאַרגעבן, און קוקנדיק אויף אים פֿון אַ זײַט, ווי ער שטייט פֿאַר איר אַ צעדריקטער מיט זײַן ריזיקן וואַקס און מיט אַ געבויגענעם קאָפּ און מיט אַזאַ טיפֿן אומעט אין זײַנע גרויסע בלויע אויגן, האָט זי געפֿילט, אַז אויב ער וועט ווינטער רעדן אַזוי, וועט זי מער גיט קענען בלייבן אַזוי קאַלט און שטרענג און זי וועט זיך אים מוזן געבן אַ וואַרף אויפֿן האַלדז און אים קושן. און טאַקע דערפֿאַר האָט זי אים קיין מאַל אין אַזאַ פֿאַל ווינטער גיט געלאָזט רעדן. — איך וויל פֿון דיר גאַרניט הערן! — האָט זי אים די רייד איבערגע-שראַגן — דו קענסט מיר מער גאַרניט זאָגן. די גאַנצע צײַט האָב איך זיך אין דיר גענאַרט. אָבער איצט האָבן זיך מײַנע אויגן געעפֿנט און איך ווייס, אַז ווען פֿון דײַנע לײַפֿט טריפֿט האַגניק, האַלטסטו אַ שווערד אונטער דײַן מאַנטל און דײַן צונג באַהאַלט טויזנט פֿאַלשקייטן...

און זי איז מיט שנעלע טריט אַוועק און האָט אים ווידער איבערגעלאָזט אַלײַן.

אין יענער צייט האָט זיין שוועסטער סאַלאָמעאַ, אין איר האָס צו מרימען, זיך מיט נאָך מער ברען אַ נעם געטאָן צעבלאָזן דאָס פֿינער, וואָס האָט שוין אַזוי אויך גענוג געברענט. זי האָט ניט דורכגעלאָזט קיין איין געזעגנהייט אויסצורעדן אויף דער קיניגין דאָס ערגסטע; זי האָט מיט אירע רייד אָנגעפֿירט דעם ברודערס האַרץ מיט גאַל און גיפֿט, און אַלע מאָל, ווען זי האָט מיט אים וועגן מרימען גערעדט, האָט זי אים מיט אַנצוהערענישן געגעבן אַ וואַרענונג:

— היט זיך פֿאַר איר, ברודער; זי איז, זאָג איך דיר, פֿון די, וואָס קענען שטיצערהייט אַרבייטן אָס אין בעכער...

עס איז גאַרניט געווען קיין איין זאָך, וואָס די ביזע סאַלאָמעאַ זאָל אויף מרימען ניט אויסטראַכטן. זי האָט הורדוסן געפרוּאוּט אַננרעדן, אַז מרים האָט צו אים גאַר קיין מאָל קיין ליבשאַפֿט ניט געפֿירט; אַז אַלע מאָל ווען ער איז פֿון ירושלים אַוועק, האָט זי שטיצערהייט געמאַכט פֿאַרשווערונגען קעגן אים און טיף אין האַרצן האָט זי אים געוואונטשן דעם טויט און מיט אומגעדולד אַרויס-געקוקט אויף זיין סוף.

— אַזוי זענען זיי אַלע פֿון דער חשמונאים-משפּחה — האָט זי געשפּריצט מיט גאַל, פֿאַרציענדיק די שמאַלע, בלויע ליפּן אירע — זיי האָבן אונדז אַלעמען פֿינט. זיי האָסן אונדז ווי דעם טויט. און ווען איך וואָלט אויף איר און אויף איר מוטער קיין אויג ניט געהאַלטן, וואָלטן זיי דיך שוין לאַנג אומגעבראַכט!..

הורדוס האָט דאָס ניט געקענט הערן, אָבער ער האָט דאָך ניט אָפּגעשטעלט די שוועסטער, ווען זי האָט וועגן מרימען אַזוי גערעדט. ער האָט געטראַכט, אַז אין דער אמתן זאָגט זי דאָך אַרויס דאָס, וואָס ער טראַכט איצט אָפֿט אין די לאַנגע נעכט, ווען ער קען ניט שלאָפֿן; און ער האָט זי געלאָזט רעדן, אָבער געענטפֿערט דערויף האָט ער איר דאָך גאַרניט...

— אין זיין פֿאַרצווייפֿטונג האָט ער זיך אַלע מאָל אין אַן אַנדער מיטל אָנגע-כאַפט צוריק צו געווינען מרימען, אָפֿילו צו איר מוטער איז ער אָנגעקומען און זיך געבעטן ביי איר, אַז זי זאָל מאַכן ווייך דאָס האַרץ פֿון איר טאַכטער און איר געבן צו פֿאַרשטיין, אַז עס איז ניט גוט, וואָס זי טוט איצט צו אים. זייער ניט גוט...

— דו, מוטער, קענסט דאָס איר געבן צו פֿאַרשטיין — האָט ער גערעדט איידע, כאַטש דאָס איז פֿאַר אים געווען שווער — צו דענען רייד וועט זי זיך אַוודאי צוהערן, און אין איר איידע האַרץ וועט ווידער אָפּגעפֿרישט ווערן די ליבע, וואָס זי האָט שטענדיק געפֿירט צו מיר.

ער האָט אַלכסנדרהן צוגעזאָגט, אַז אויב זי וועט דאָס טאָן פֿאַר אים, וועט ער זי דערפֿאַר העכער דערהויבן אין דער מלוכה און איר אָפּגעבן דעם פֿבֿוד וואָס זי פֿאַרדינט...

— איך שווער דיר, מוטער — האָט ער זי פֿאַרויכערט — אַז ווען עס וועט ווידער הערשן שדום אין מנין הויף און די קיניגין וועט זיך פֿון מיר ניט דער-ווייטערן, וועט קיין זאָרג מער ניט פֿיניקן מנין געמיט און איך וועל אַרויסווייזן מנין גנאָד צו אַלע פֿריינד פֿון דער משפּחה. יעדן שלעכטן געפֿיל וועל איך אין

זיך דערשטיקן. איך וועל זינטערן מײן נשמה. איך וועל אויף קיינעם קיין האָס
 ניט טראָגן און צו אַלע מענטשן, וואָס אַרום מיר, וועל איך גוט און איידל זײן...
 אַלפסנדרהן האָט עס שטאַרק הנאה געטאַן, וואָס הורדוס איז צו איר אָנגע-
 קומען און וואָס ער בעט זיך בײַ איר אַזוי. און כאָטש זי האָט אים פֿינט געהאַט,
 האָט זי אים דאָך צוגעזאַגט, אַז זי וועט זען ווירקן אויף מרימען, אַז זי זאָל זיך פֿון
 אים מער ניט דערווייטערן... .

איבער דעם וואָס זי האָט איצט געזען אַ נייע מעגלעכקייט פֿאַר זיך צוצוקו-
 מען צום פֿאַדערגרונד פֿון דער מלוכה און פֿאַרנעמען אַזאַ אַרט, וואָס פֿאַסט פֿאַר
 איר לויטן שטאַנד, האָט אַלפסנדרה טאַקע געהאַלטן איר צוזאַג. זי האָט מיט
 מרימען פֿאַנג גערעדט וועגן דעם, וואָס הורדוס האָט איר געזאַגט, און זי האָט
 געפרואווט ווייך מאַכן איר האַרץ. און ניט נאָר איין מאָל, נאָר אַ סך מאָל האָט
 זי מיט איר וועגן דעם גערעדט. אַבער מרים האָט פֿאַר איר אַלע מאָל איין ענטפֿער
 געהאַט :

— מוטער, זינע רייך זענען איבעריק. אין זינע צוזאַגן גלויב איך ניט
 מער. דער געפֿיל פֿון ליבע צו אים איז אין מײן האַרץ אָפגעשטאַרבן. ער איז
 דער הערשער און ער קען מיך פֿון זײן הויף אַרויסטרײבן. איך בין גרייט דערויף.
 אַבער אַ ווייב צו אים קען איך מער ניט זײן!.. איך קען ניט!..

אין דעם ווייכן פֿון אים בײַ טאַג און בײַ נאַכט האָט מרים געזען דאָס איינ-
 ציקע מיטל, וואָס זי האָט געקענט האָבן צו נעמען נקמה אין אים פֿאַר דער
 גאַנצער רשעות, וואָס ער האָט אַרויסגעוויזן צו איר משפּחה און אויך צו די
 פֿרײַנד פֿון איר משפּחה און צום פֿאַלק. אַלץ וואָס זי האָט פֿריער פֿאַרשוויגן און
 געדוילדיק אַריבערגעטראָגן, האָט זיך מיט אַ מאָל מוראדיק צעוואַקסן אין איר
 אָנגעווייטאַגט האַרץ און אין איר געפֿיניקטן מוח. אַלץ וואָס זי האָט פֿריער יאָרן
 פֿאַנג דערשטיקט אין זיך, האָט זיך איצט מיט אַלע אָנגעזאַמלטע כוחות אַרויס-
 געשפּאַרט, און זי האָט דאָס מער ניט געקענט דערשטיקן. זי האָט געטראַכט וועגן
 דעם טויט פֿון איר ברודער אַריסטובולוס, וואָס איז אומגעקומען אַזוי יונג; זי
 האָט ניט געקענט פֿאַרגעסן אינעם טויט פֿון איר זיידן הורקונוס, וואָס האָט ווי דער
 ערסטער פֿון דער חשמונאים־משפּחה געהאַט רעכט צו טראָגן די פּתֿר־פּהונה
 און אויך די פּתֿר־מלכות; זי האָט פֿאַר די אויגן געזען די אַלע מאַרטירער פֿון
 איר משפּחה און אויך די מאַרטירער פֿון פֿאַלק — די אַלע הונדערטער און טויזנט-
 טער מענטשן, וואָס קאַסטאַבאַר און זינע זינט האָבן אויף הורדוסעס באַפֿעל בײַ
 נאַכט פֿון די בעטן אַרויסגעשעפּט און אין די תּפֿיסות פֿאַרשפּאַרט און צום טויט
 פֿאַרפֿיניקט. זיי זענען איר איצט די גאַנצע צינט אין זינען געלעגן און זי האָט
 באַשוילדיקט הורדוסן אין זייער טויט. דאָס בלוט פֿון די חשמונאים האָט פֿון איר
 אָנגעהויבן אַרויסשרייען. און ווײַל זי האָט מער שוין קיין האַפֿענונג ניט געהאַט,
 אַז זי וועט מיט איר גוטסקייט קענען ווירקן אויף הורדוסן אַזוי, אַז ער זאָל ניט
 זײן אַזאַ אַכזר, האָט זי שוין מער ניט געקענט אַריבערטראָגן געדוילדיק אַלץ,
 וואָס זי האָט פֿריער אין זיך דערשטיקט. זי האָט געזוכט נקמה. אַ געפֿיל, וואָס
 האָט זי אין גאַנצן באַהערשט, האָט זי געטריבן דערצו. זי האָט דאָס געהאַלטן
 פֿאַר אַ הייליקן חובֿ צו אַלע מאַרטירער פֿון איר משפּחה און אויך צו די מאַר-

טירער פֿון פֿאַרק. און ווען זי האָט געזען, ווי ער לַינדט פֿון דעם, וואָס זי האָט זיך פֿון אים אין גאַנצן דערווייטערט, איז זי געווען צופֿרידן דערפֿון. דאָס איז געווען איר נקמה אין אים...

ד

אַ גאַנץ יאָר איז אַזוי אַוועק און ער איז אין דעם איינעם יאָר אַזוי אַ תּל געוואָרן, אַז מענטשן, וואָס האָבן אים אַ לענגערע צייט ניט געזען, האָבן אים קוים דערקענט. עס איז אין אים מער ניט געווען די זיכערקייט וואָס פֿריער. ער איז שטענדיק געווען אויפֿגערעגט און צעטראָגן און אויף זיין פֿנים איז תּמיד אַ מידיקייט געלעגן. די אויגן האָבן זיך ביי אים טיף אונטערן שטערן אַנגעגראָבן און די קינבאַקן האָבן זיך שאַרף אַרויסגעשפּאַרט. ער האָט אַנגעהויבן פֿאַרגעסן אַן זאַכן, וואָס זענען אים נאָר וואָס אין זינען געלעגן. ער האָט פֿאַרלוירן דאָס געדוילד אויסצוהערן ביזן סוף, ווען מ'האַט אים אַ וויכטיקע מעלדונג איבער געגעבן. און אין די טעג, ווען ער איז אויף יאַגד געגאַנגען, האָט ער שרעקלעך אויסגעמאַטערט די אַלע באַדינער, וואָס זענען מיט אים מיטגעגאַנגען. אויך דאָס פֿערד האָט ער שרעקלעך אויסגעמאַטערט; ווי אַ ווילדער האָט ער זיך רייטנדיק געיאָגט איבער טאָף און איבער בערג און געשאַסן פֿליין פֿונעם בויגן אַפֿילו דאָן, ווען ער האָט אין ערגעץ קיין ווילדע חיה ניט געזען.

און גראַד אין יענער צייט האָט ער ווילדער געדאַרפֿט אַוועקפֿאַרן זיך זען מיטן צעזאָר, וועלכער האָט אים אַרויסגערופֿן צו זיך קיין אַלעקסאַנדריע, זיך צו באַראַטן מיט אים וועגן די נייע אַרדענונגען, וואָס ער קלייבט זיך אַינצופֿירן אין מצרים. אויך וועגן די רעכט, וואָס ער וויל געבן די יידן, וואָס וואוינען דאָרט, האָט ער זיך מיט אים געוואָלט באַראַטן.

פֿאַר הורדוסן איז דאָס געווען אַ גרויסע פֿרייד, און ער איז גלייך אַוועק געלאָפֿן צו מרימען איר דאָס צו דערציילן. ער האָט איר וואָס גיכער געוואָלט אַנזאָגן די בשורה, אַז ער האָט איצט די געלעגנהייט צו טאָן גוטס פֿאַר די יידן אין מצרים און ער איז געווען זיכער, אַז דאָס וועט איר געוויס זיין צום האַרצן. און ווען עס האָט זיך אים אויסגעדאַכט, אַז צוהערנדיק זיך צו דעם, וואָס ער דערציילט איר, האָט אין די בליקן פֿון אירע אויגן ווילדער אויפֿגעשטראַלט דער וואַרעמער גלאַנץ פֿון אַ מאַץ, איז די פֿרייד ביי אים געוואָרן נאָך גרעסער און מיט אַ מאַץ איז אים אַינגעפֿאַלן אַזוינס, וואָס איז אים פֿריער גאָר קיין מאַץ אַפֿילו אין זינען ניט געלעגן:

— הער מיך אויס, מרים, און פֿאַרנעם מיינע רייד, וואָס קומען פֿון האַרצן!
— האָט ער אַנגעהויבן אין אַזאַ טאָן, אַז ס'זאָל קלינגען וואָס פֿייערלעכער — דו ווייסט דאָך, אַז אַלע מאַץ, ווען איך פֿאַר אַוועק אויף אַ קורצער אַדער אויף אַ לענגערער צייט, לאָז איך איבער די פֿירונג פֿון דער מלוכה אויף אַ פֿאַרטרויטן מענטשן, אויך איצט האָב איך שוין אַזאַ מענטשן אויסגעקליבן, און דאָס איז —
...!!

מרים איז געבליבן שטיין ווי געפֿלעפֿט און די קאָלירן אין פֿנים האָבן זיך ביי איר געביטן.

— איך ? ..

— יא, דו, מײן ליבסטע !

אין איר אומצוטרוי צו אים האָט זי געטראַכט, אַז ער האָט אַוודאי פֿאַר-
טראַכט עפעס שדעכטס, אַז ס'איז אין דעם געוויס פֿאַראַן עפעס אַ שפּיצל. האָט
זי אים מיט קאַלטער איידעקייט געדאַנקט פֿאַר דעם פֿכּוּד, וואָס ער האָט איר
געוואָלט אַנטאָן און מיט פּונקט אַזאַ קאַלטער איידעקייט האָט זי זיך אָפּגעזאַגט
דערפֿון און באַלד נאָך דעם איז זי, ווי אַלע מאָל, אַוועק מיט שנעלע טריט און
מער ניט געוואָלט רעדן מיט אים וועגן דעם ...

ערשט נאָך זײַן אַוועקפֿאַרן האָט מען זיך דערוואוסט, אַז פּונקט ווי פֿריער
האָט ער דאָס מאָל אויך אויסגעקליבן סאַעמוסן און אים געמאַכט פֿאַר זײַן שטעל-
פֿאַרטרעטער צו פֿירן די מלוכה, ווען ער וועט דאָ ניט זײַן. און מיט דעם האָט
ער שטאַרק דערצאָרנט זײַן ייִנגערן ברודער פֿעראַראַ, וועלכער האָט שוין פֿאַנג
אַרויסגעקוקט דערויף, אַז מע זאָל אים אַ מאָל איבערפֿאַרן צו פֿירן די מלוכה;
און ער האָט אַפֿן אַרויסגעוויזן דעם גרויסן צאָרן זײַנעם, נאָך דעם ווי דער
קיניג איז אַוועק קיין אַלעקסאַנדריע.

אין הויף האָבן זיך דאָן גלײַך גענומען אַרומטראָגן קלאַנגען, אַז אויסגע-
קליבן סאַעמוסן ווידער אַ מאָל האָט הורדוס, פֿדי דערמיט אויסצונעמען בײַ
מרימען. און ווײַל פֿעראַראַ האָט געגלייבט, אַז דאָס קען זײַן, האָט ער שוין די
גאַנצע שווד דערפֿון געוואָרפֿן אויף איר און ער איז דערפֿאַר שוין אויך צוגע-
שטאַנען צו די, וואָס האָבן שטענדיק קעגן דער קיניגין געהעצט, כאַטש פֿריער
האָט ער זיך מיט זײַ געהאַלטן פֿון דער ווײַטנס און ער האָט זיך געהאַט זײַנע
אייגענע וועגן ווי אַזוי שטידערהייט צו גראָבן אויף אַנדערע, פֿדי ער אַרײַן זאָל
הויך שטייגן אין דער מלוכה. ער האָט זיך אויך געמאַכט פֿאַרגעסן אַז דעם, וואָס
ער האָט ניט איין מאָל אַרויסגעקוקט דערויף, אַז זײַן ברודער זאָל פֿאַרן און ער
זאָל דאָן פֿאַרנעמען זײַן טראָן. ער איז אים מיט אַ מאָל גאָר געוואָרן געטרײַב און
איבערגעגעבן. אַזוי האָט ער פֿאַרזיכערט אַלע גאַנצע אין הויף און אין איינעם
מיט זײַן שוועסטער סאַאַמעאַ, וועמען ער האָט שטענדיק שטידערהייט גאָר גע-
האַטט, האָט ער אַפֿי געזוכט חטאים אויף מרימען און זי די גאַנצע צײַט געהאַטן
אויפֿן אויג.

— מע דאַרף זי היטן, שוועסטער — האָט ער צו סאַאַמעאַן געזאָגט —
שטאַרק היטן. זי און איר מוטער אַרבעטן שטידערהייט אויס אַ פֿאַרשווערונג
קעגן קיניג, און דערפֿאַר האָט זי ניט געוואָלט, אַז איינער פֿון אונדזער משפּחה
זאָל פֿירן די מלוכה, ווען דער קיניג איז דאָ ניטאָ ...

די גאַנצע צײַט, וואָס הורדוס איז אין ירושלים ניט געווען, האָט פֿעראַראַ
ניט גערוט. אויך סאַאַמעאַ האָט זיך שטענדיק מיט סודות אַרומגעטראָגן. ביידע,
דער ברודער און די שוועסטער, האָבן געהאַלטן אין איין זוכן מיטלען, ווי אַזוי
זיך נוקם צו זײַן אין מרימען. זײַ האָבן זי אַפֿי געוואָלט כאַפֿן בײַ עפעס אַ פֿאַר-
ברעכן, און צוליב דעם האָבן זײַ אַלע מאָל אַן אַנדערן פֿון אירע באַדינער אונטער-
געקויפֿט, ער זאָל זײַ דערצײלן, וואָס זי טוט, וואָס זי רעדט און צי זי טרעפֿט
זיך מיט עמעצן שטידערהייט. און ווען זײַ האָבן געזען, אַז פֿון די אַלע זאַכן,

וואָס די אונטערגעקויפֿטע באַדינער דערציידן, קען מען מרימען אין קיין זאך ניט געפֿינען שוודיק, האָבן זיי זיך מיט קאָסטאַבאַרן געהאַלטן אָן עצה, און ער, דער געניטער אויסשפירער, וואָס איז אַלע מאָל געווען אַ גרויסער בריה צו מאַכן בבבוליים אויף אומשוודיקע מענטשן, האָט גלייך געהאַט אַ פֿאַרטיקן מיטל :

— דאָס בעסטע אין דעם פֿאַך — האָט ער געזאָגט — איז מאַכן דעם קיניג צו גלויבן, אַז זי איז אים דאָ געווען פֿאַלש ...

— און אַז אויסגעביטן האָט זי אים דאָ אויף סאַעמוסן! ... — האָט פֿעראַר אַ זיך אַ כאַפּ געטאָן מיט אַ גדולה.

און דאָס גאַנצע געזינדל אין הויף האָט זיך מיט ברען אַ נעם געטאָן צו דער אַרבעט.

עס איז אין הויף דאָן שווער געווען צו געפֿינען אַ מענטשן מיט אַן אָפֿן פנים, פונקט ווי עס איז דאָרט שווער געווען צו געפֿינען אַ מענטשן מיט אַן אָפֿן האַרץ. אַלע האָבן זיך מיט סודות אַרומגעטראָגן, און איינער האָט דעם אַנדערן נאַכגעשפירט און עפעס פֿאַר עמעצן באַהאַלטן. אומעטום האָט מען זיך אַנגע-שטויסן אַן האַס, אַן פֿאַרביטערטקייט און אַן פֿאַרשקייט, וואָס מע האָט מיט אַ געמאַכטן שמייכל געפרוואווט פֿאַרשטעלן. און מע האָט ניט געוואוסט, ווער עס איז מיט וועמען און ווער קעגן וועמען. און אַ מורא איז געהאַנגען איבערן קאַפּ ביי טאָג און ביי נאַכט. און קיינער האָט דעם אַנדערן גלייך אין די אויגן ניט געקענט קוקן.

און אין דעם קנויף פֿון האַס און פֿאַרשקייט און מורא און פֿאַרביטערטקייט האָט זיך מרים געפֿלאַנטערט מיט איר טיפֿן ווייטאַג אין האַרצן און מיט שווערע געדאַנקען אין מוח. עס איז איר שוין געווען אַלץ איינס צי סאַלאַמעאָ און די אַנדערע פֿון הורדוסעס משפּחה שפירן איר נאָך צי ניין. זי האָט שוין די גאַנצע משפּחה זינע פֿינט געהאַט און שוין מיט קיינעם פֿון זיי ניט גערעדט. זי האָט סאַלאַמעאָס פנים מיט די גרינע אויגן ניט געקענט אַנקוקן, און אַלע מאָל, ווען זי האָט זי אין הויף דערזען, האָט זי זיך מיט פֿאַראַכטונג אָפּגעקערט פֿון איר. אויך פֿון סאַלאַמעאָס מאַן קאָסטאַבאַר, דעם הויפט פֿון אַלע אויסשפירער אין לאַנד, האָט זי זיך אָפּגעקערט מיט פֿאַראַכטונג אַלע מאָל, ווען זי האָט אים נאָר אין הויף דערזען. זי האָט ניט געקענט קוקן אויף זיין רויטן קאַרק, דעם פֿעטן, וואָס האָט זיך שטענדיק אין טיפֿע קאַרבן געקנייטשט און עס האָט זיך געדאַכט, אַז פֿון וואָס פֿאַר אַ זינט מע זאָל ניט קוקן אויף אים, אויף דעם קאָסטאַבאַרן, וואַרפֿט זיך פֿרייער פֿון אַלץ אין די אויגן דער רויטער קאַרק זינער, און ווען ער וואַרפֿט אַ בליק אויף אַ מענטשן, דערזעט ער ביי אים דעם האַרדזן נאָך איידער ער דערזעט זיין פנים, און אין געדאַנק טוט ער אים שוין אַן די תּלּיה ...

קיינער אין הויף איז איר ניט געווען ליב, אַפֿילו ניט איר אייגענע מוטער ; זי איז געווען ביז אויף איר, פֿאַר וואָס זי איז מיט אַ מאָל אַריבערגעגאַנגען אויף הורדוסעס זינט, און זי האָט ניט געקענט הערן ווי יענע רעדט איר אַלץ אַינן, אַז זי זאָל זיך מיט אים איבערבעטן און ווידער זיין אַ וויב צו אים. אַלע מאָל ווען די מוטער האָט מיט איר אַנגעהויבן רעדן וועגן דעם, האָט זי זיך אַרויסגעדרייט פֿון איר און איז אַוועק צו די קינדער, און בלויז דאָן, ווען זי האָט מיט די קינדער

פֿאַרבראַכט, האָט זי געפֿילט, ווי זי וואַרפֿט פֿון זיך אַרונטער די שוועריקייט, וואָס דריקט אַזוי איר געמיט.

אַבער אַפֿכסנדרה האָט איר קיין רו ניט געגעבן.

— דו גייסט צו ווייט אין דינע עקשנות, טאַכטער — האָט זי מרימען געוואָרנט — דו שטעסט דינע פֿעבן אין אַ גרויסער סכנה.

— מיר איז דאָס שוין אַזוי איינס — האָט מרים איר געענטפֿערט.

און ווען אַפֿכסנדרה האָט איר אַנגעהויבן געבן צו פֿאַרשטיין, אַז זי איז איצטער איבערגעגאַנגען אויף הרדוסעס זינט ניט דערפֿאַר, וואָס ער האָט מיט אַ מאָל געפֿונען חן אין אירע אויגן, נאָר דערפֿאַר, וואָס די נייצע געשעענישן אין רוים האָבן זיך מאַכט נאָך מער באַפֿעסטיקט און עס איז מער ניטאָ קיין האַפֿענונג, ער זאָל פֿאַרן, האָט מרים איר איבערגעשדאַגן:

— מוטער — האָט זי איר געזאָגט — אין די אַלע זאַכן קלעב איך זיך ניט פֿונאַנדער און זיי גייען מיר איצט ניט אָן. מדיכה־ענינים זענען מיר פֿרעמד און זיי קענען ניט בלייבן די געפֿילן פֿון מיין האַרץ. ווען איך האָב אים לייב געהאַט, איז דאָס געווען מיטן גאַנצן האַרצן, און איצט, ווען איך האָב אים, איז דאָס אויך מיטן גאַנצן האַרצן...

און פֿונקט ווי זי וואָרט זיך דערשראָקן פֿאַר די פֿעצטע ווערטער, וואָס זי האָט אַזוי פֿון מויל אַרויסגעבראַכט, האָט זי אַנגעהויבן שרייען אויפֿן קול:

— אַז איך וויל פֿון אים מער קיין קינדער ניט האָבן! איך וויל ניט!..

נאָך דעם האָט זי לאַנג שטיי געוויינט, און וויינענדיק האָט זי ווי צו זיך אַזוי גערעדט:

— איך האָב מורא... אַ פֿחד פֿילט אָן מיין האַרץ, ווען איך טראַכט וועגן די קינדער, וואָס איך האָב פֿון אים געבוירן... זיין און טעכטער... און זיי וועלן דאָך אויסוואַקסן גרויסע, די זיין און אויך די טעכטער... די זיין — יורשים פֿאַרן טראַן פֿון יהודה... און ער האַסט דאָך יעדן איינעם, וואָס האָט אין זיך דאָס ברוט פֿון אַ חשמונאי, פֿון מיין משפּחה... און ער וועט זיי אַוודאי אומברענגען, די זיין מניע... ער וועט זיי אומברענגען...

פֿריער האָט איר אַזוינס קיין מאָל גאַרניט געקענט קומען אויפֿן זינען; און איצט, ווען דאָס איז איר שוין יאָ אויפֿן זינען געקומען, איז דאָס ווי אַ שווערער שטיין אין וואַסער גלייך אַרונטער צו דער סאַמע טיפֿעניש און זי האָט שוין וועגן דעם ווייטער געטראַכט, און וואָס מער זי האָט געטראַכט דערפֿון, אַזוי מער איז ביי איר אויסגעקומען, אַז ס'איז טאַקע זייער מעגלעך, אַז דאָס זאָל געשען... וואָרעם וואָס איז דאָ אין הויף דען ניט מעגלעך?.. דאָס איז אַ הויף, וואו אַרץ, וואָס מע זעט נאָר מיט די אויגן, אַטעמט מיט האַס... איבער אַלעמענס קעפֿ הענגט דאָ שטענדיק אַ מורא... און ווען מע דערמאַנט זיך אָן דעם, וואָס ס'איז דאָ שוין געשען, און מ'גייט אַ טראַכט וועגן דעם, וואָס ס'קען דאָ נאָך געשען, באַפֿאַרט אַזאַ אימה, אַז ס'דאַכט זיך, אַז אומעטום שטייט מען דאָ אויג אויף אויג מיטן טויט... אַזוי האָט מרים געטראַכט און אַרבייטענדיק דעם קאַפֿ אין ביידע הענט, האָט זי געוויינט און געוויינט און עס איז פֿאַר איר ניט געווען קיין טרייסט...

ווי עס פאסט פאַר אַ טאַכטער פֿון די חשמונאים

א

ד

אַס מאַר האָט הורדוס בנים צעזאַר זיך לאַנג ניט פֿאַרזאַמט. און געקומען צוריק קיין ירושלים איז ער ניט אַליין, נאָר מיט פֿיר הונדערט פֿון קלעאַפּאַטרעס געוועזענע זעבוועכטער, וואָס אַקטאַוויאַנוס האָט אים אַוועקגעגעבן אַ מתנה.

— זעט די גיבורים! — האָט הורדוס אין הויף זיך באַרימט מיט זיי — אַלע אויסגעפרוואוטע קריגסלייט, געלערנט צו מלחמה. דער שטאַלץ פֿון קלעאַפּאַט־רעס הויף זענען זיי געווען, און איצט האָט דער צעזאַר זיי מיר אַוועקגעגעבן אַ מתנה ווי אַ צייכן פֿון זיין פֿריינדשאַפֿט צו מיר.

געזאַגט האָט ער דאָס אויף דער גרויסער סעודה, וואָס מע האָט געמאַכט אין הויף אין דעם טאַג פֿון זיין קומען. אַלע הויפֿלייט און ראַטגעבער זענען צו דער סעודה געקומען. און אויסגעזעצט בנים טיש זענען זיי געווען לויט ראַנג און שטאַנד, און אויבנאָן איז געזעסן דער קיניג, און לעבן אים אין דער רעכטער זייט איז געזעסן מרים און אין דער לינקער זייט איז געזעסן אַלכסנדרה.

ער איז דאָן געווען גוט אויפֿגעלייגט, דער קיניג. דאָס אַליין, וואָס מרים איז געזעסן לעבן אים איז געווען גענוג, אַז ער זאָג זיך פֿילן אין אַ געהויבענער שטימונג. און ווען ער האָט מיט באַגייסטערונג דערציילט וועגן די גרויסע זאַכן, וואָס ער האָט איצטער אויפֿגעטאָן פֿאַר די יידן אין מצרים, האָט ער געטראַכט פֿון דעם, וואָס איר וועט דאָס אַוודאי וואויז געפֿעלן, און זי וועט אים אפֿשר פֿאַר־געבן די זינד פֿון פֿריער און זי וועט ווידער ווערן גוט צו אים...

— איך האָב דעם צעזאַר באַוויזן — האָט ער געזאַגט מיט גרויס פֿאַרנעם, און דערביי געכאַפּט אַ קוק צו מרימען צו זען אויב זי הערט זיך צו אויפֿמערקזאַם צו זינע רייד — יא, איך האָב אים באַוויזן, אַז די יידן אין מצרים זענען שטענדיק געווען פֿריינד פֿון רויים, און מע דאַרף איצט דעריבער אויף זיי ניט קוקן ווי אויף פֿרעמדע, נאָר ווי אויף אַנגעזעסענע. און זיי דאַרפֿן האָבן די זעלבע רעכט גלייך מיט אַלעמען. און דער איידעלער אַקטאַוויאַנוס האָט זיך צוגעהערט צו מנינע רייד און אין זיין גאַד האָט ער צו אונדזערע ברידער אין מצרים געגעבן די זעלבע רעכט, וואָס ער האָט געגעבן אַלע אַנגעזעסענע בירגער אין לאַנד.

— און יידן אומעטום וועלן דיך בענטשן דערפֿאַר. — האָט איינער בנים טיש שטיף געזאַגט.

— דאָס פֿאַרק וועט דיך בענטשן דערפֿאַר, זון, — האָט אַלפסנדרה געגעבן אַ זאַג אַזוי, אַז אַלע זאָלן הערן.

הורדוס האָט זיך לייכט פֿאַרנייגט פֿאַר איר, און דאָס האָט געמיינט, אַז ער שעצט הויך איר לויב. און באַלד האָט ער שוין ווידער גערעדט וועגן די גרויסע זאַכן, וואָס ער האָט אויפֿגעטאָן:

— איך האָב דעם צעזאַר געמאַכט צו גלויבן — האָט ער יעדעס וואָרט מיט זיכערקייט אונטערגעשטרעכט — אַז אויף קיינעם קען ער זיך אַזוי ניט פֿאַרלאָזן ווי אויף ייִדן. און איך האָב אים געראַטן, אַז ער זאָל זיי דעהויבן צו די העכסטע שטעלעס אין דעם לאַנד מצרים, און ער האָט זיך צוגעהערט צו מניע רייד און האָט דעם עלטסטן פֿון די ייִדן אין אַלעקסאַנדריע, דעם קלוגן און דעם ווירדיקן ניקאַנאַר, געמאַכט פֿאַרן אַראַבאַרך איבער אַלע צינדון און שטעצערן פֿון די תּבֿואות, וואָס גייען אַרויס פֿון דעם גאַנצן לאַנד דורכן טיך ניגוס און דורך דעם ים התיכון. צו אַזאַ פֿלוד איז נאָך ביז איצט קיין ייִד אין דעם לאַנד מצרים ניט דער־הויבן געוואָרן. און דער צעזאַר אַזיין האָט מיט זיין גרויס גנאַד אַרויסגעגעבן אַ געזעץ, אַז קיינער פֿון די גרויסע לייט אין רוים, אַפֿילו די וואָס זיצן אין סענאַט, טאָר ניט באַטרעטן די ערד פֿון מצרים אַן אַ באַזונדערער דערלויבעניש פֿון דעם ייִדישן אַראַבאַרך. דאָס איז אַ פֿלוד פֿאַר די ייִדן אין מצרים, און אויך פֿאַר די ייִדן, וואָס וואוינען אין אַנדערע לענדער. און געטאָן האָט דאָס דער צעזאַר, ווייל ער האָט זיך צוגעהערט צו מניע רייד, און ווי אַ צייכן פֿון פֿריינדשאַפֿט צו מיר און צו מנין קיניגרייך.

ווען ער האָט געענדיקט, האָט ער זיך אויסגעדרייט מיטן פנים צו מרימען און מיט אַ צופֿרידענעם שמייכל איר אין די אויגן אַריינגעקוקט, און שפּעטער, ווען אַלע ביים טיש האָבן שוין גערעדט צווישן זיך, האָט ער איר שטיי געזאַגט:

— און די אַלע גוטע זאַכן פֿאַר די ייִדן אין מצרים האָב איך געטאָן צוליב דיר, געליבטע פֿון מנין האַרץ. דאָס איז די מתנה, וואָס איך האָב דיר געבראַכט פֿון אַלעקסאַנדריע, ווייל איך האָב געוואוסט, אַז אַזאַ מתנה וועט ביי דיר זיין טעזערער פֿון גאָלד און זילבער און פֿון די בעסטע שנירלעך פּערל, וואָס קענען באַפֿוצן דיין שיינעם האַלדו... .

מרים האָט אים געדאַנקט פֿאַר די גוטע זאַכן, וואָס ער האָט געטאָן פֿאַר ייִדן. זי האָט מיט אים ביים טיש גערעדט זייער איידל, און דאָס האָט אים געמאַכט צו גלויבן, אַז זי טראַגט מער ניט אין איר האַרץ קיין פּעס אויף אים, און ער האָט זיך שוין געפֿילט גליקלעך און האָט צוליב דעם געטרונקען מער ווי צו ווייניגער. אָבער ביי נאַכט, ווען ער איז צו איר געקומען, האָט זי אים פֿון זיך ווידער אָפּגעשטויסן... .

— אָבער מרים, מרים... — האָט ער מיטן גאַנצן לייב געציטערט — זעסטו דען ניט?... פֿילסטו דען ניט, ווי איך גאַר נאָך דיר?... ווי איך... .

ער האָט ניט געוואוסט, וואָס ער זאָל איר זאָגן. עס האָבן אים אויסגעפֿעלט ווערטער אויסצודריקן, וואָס ער פֿילט, און ער איז ווי אַ צעמישטער ביי איר בעט געשטאַנען און האָט אַזוי שווער געאַטעמט, אַז די ברוסט האָט זיך ביי אים אויף און אָפּ געהויבן.

— מרים... מרים...

זי האָט דעם קאַפּ פֿון דעם קישן אויפֿגעהויבן און מיט אַ פֿינגער פֿון דער האַנט אָנגעוויזן אויף דער טיר.

— גיי אַרויס פֿון דאַנען, הורדוס, און צעשטער ניט די רו פֿון דער נאַכט...

אין מנין האַרץ איז מער ניטאָ קיין ליבע פֿאַר דיר...
אַלע בלוטן זענען אים געקומען אין פנים אַרײַן און ער האָט זיך געלאָזט
לויפֿן ווי אַ ווילדער. און לויפֿנדיק האָט ער מיט אַ פֿאַרשטיקט קול געשריגן און
זיך געריסן די האַר פֿון קאַפּ.

די באַדינער אין הויף האָבן מורא געהאַט זיך צו ווייזן פֿאַר אים, ווען זיי
האָבן זינע ווילדע קולות דערהערט. זיי האָבן זיך אַלע נאָך מער אין זייערע
ווינקלען פֿאַררוקט. און אַזנעהאַלטנדיק דעם אַטעם האָבן זיי געוואַרט בײַ די
קולות האָבן זיך אַזנעשטיילט. און נאָך דעם האָט שוין קיינער פֿון זיי ניט געקענט
שלאָפֿן. און אויף מאַרגן האָט הורדוסעס קאַמערדינער יעדן איינעם פֿון זינע
פֿרענד און הויף דעם זעלבן סוד שטיפֿערהייט דערציילט:

— דער קיניג האָט אַ גאַנצע נאַכט שרעקלעכע חלומות געזען, און ער האָט
ווי אַ לייב געברומט... אויך געוויינט האָט ער אין שלאָף, און וויינענדיק האָט
ער די קיניגין ביים נאַמען אָנגערופֿן: „מרים! מרים!..“

נאָך דעם איז דער סוד פֿון מויל צו מויל געגאַנגען. אַלע האָבן זיך וועגן
דעם שטיפֿערהייט געשושקעט. אויך סאַטאַמעאַ האָט מיט איר ייִנגערן ברודער
פֿעראַראַ און מיט איר מאַן קאַסטאַבאַר זיך וועגן דעם געסודעט; אַלע דריי האָבן
אַלע מאָל עפעס אַנדערש צוגעטראַכט, ווי אַזוי נאָך מער צו צערייצן דעם קיניג,
און איין מאָל איז סאַטאַמעאַ אַרײַנגעלאָפֿן צו אים אַ צעקאַכטע, און זי האָט אים
געזאַגט, אַז איצט ווייסט זי שוין באַשטימט, אַז מרים איז אים געווען פֿאַרש. זי
האָט אים מיט איבערגעטריבענעם כּעס שוין געהאַט אָנגעהויבן עפעס דערציילן
וועגן דעם; אָבער ער האָט גאַרניט געוואַלט הערן וואָס זי רעדט.

— שוונג! — האָט ער זיך אויף איר בײַ צעשריגן — און פֿיניק מיך ניט
מיט דינע רייז. איך וויל דאָס פֿון דיר מער ניט הערן!..

ב

אים אַלײַן האָט שוין דאָן אויך געפֿיניקט דער שרעקלעכער גע-
דאַנק, אַז מרים איז אים געווען פֿאַרש. אָבער ער האָט ניט געוואַלט, אַז אַנדערע
זאָלן אים דאָס זאָגן, ער האָט זיך פֿון דעם געפֿילט שרעקלעך באַליידיקט און גע-
קרענקט. ער האָט ניט געקענט פֿאַרגעסן, וואָס זי האָט אים געזאַגט, אַז אין איר
האַרץ איז מער ניטאָ קיין ליבע צו אים; ער האָט ניט געוואַלט גלויבן אין דעם;
ער איז געווען זיכער, אַז אויב ער וועט אין דעם יאָ גלויבן, וועט ער נאָך אפֿשר
פֿון זינען אַרונטער; ער איז געווען גרייט אַ וועלט אַ גאַנצע חרובֿ צו מאַכן, אויב
ס'וועט זיך אַרויסווייזן, אַז עס איז אמת, וואָס מרים אַלײַן האָט אים בײַ נאַכט
געזאַגט. און פונקט אַזוי גרייט איז ער געווען אַ וועלט אַ גאַנצע אויסצובויען, אַז
עס זאָל זיך אַרויסווייזן, אַז זי האָט ניט געמיינט, וואָס זי האָט געזאַגט. און גאַנצע

טעג האָט ער ווי אַ פֿאַר־ביטער ייִנגל נאַכגעפֿאַגט יעדע באַוועגונג אירע, יעדן בליק אירן, און אַנגענומען פֿאַר אַ גוטן סימן אַזי, וואָס זי האָט געטאָן, און יעדע קלייניקייט, וואָס האָט אין דער אמתן קיין באַדייטונג ניט געהאַט. און אַלע טאָג האָט ער מיט אומגעדודד געוואָרט אויף דער באַשטימטער שעה, ווען זי שיקט צו אים אַרײַן מיט איר באַדינער אַ בעכער צו טרינקען. ער האָט אין דעם געזען אַ צייכן פֿון איר זייבע צו אים, און דער בעכער ווייניג, וואָס זי האָט אים מיטן באַדינער אַריינגעשיקט, האָט בײַ אים געהאַט דעם בעסטן טעם אין דער וועלט. און ער האָט נאָך אַזי ניט אויפֿגעגעבן די האַפֿענונג, אַז ווען ניט ווען וועט סוף פֿל סוף קומען אַ טאָג, ווען זי וועט אַזיין, פֿונקט ווי אַ מאָל, אין דער באַשטימטער שעה אַריינגעקומען צו אים מיטן בעכער ווייניג אין דער האַנט און מיטן זיבן שמייכל אויף די זיפֿן און דאָן וועלן אַלע זיידן, וואָס ער טראָגט איבער די לעצטע צײַט, אין גאַנצן אָפֿגעווישט ווערן, און עס וועט אים קענען באַקומען דאָס, וואָס זײַן מאַכט איז געוואָרן נאָך פֿעסטער און זיכערער זײַט אַקטאַוויאַנס האָט אים אַזוי הויך דערהויבן.

אַבער עס זענען אַוועק וואָכן און חדשים און אַזאַ טאָג איז ניט געקומען... דאָס האָט אים געמאַכט אַזוי ווײַלד, אַז עס איז געווען אַ מורא צו רעדן מיט אים. יעדע קלייניקייט האָט אים אויפֿגערעגט; ער האָט געהאַלטן אין אײַן שרייען אויף אַלעמען; וואָס מע האָט אין הויף געטאָן, איז אים ניט געפֿעלן, און ווען מע האָט זיך פֿאַר אים מיט עפעס פֿאַרזינדיקט, האָט ער גלייך אויפֿן אַרט געהאַט די שטראַף:

— אָפֿהאַקן דעם קאַפּ!.. אָפֿהאַקן דעם קאַפּ!..

שטענדיק איז ער געווען בײַו, שטענדיק איז ער געווען צערייצט און ווײַלד. און אײַן מאָל ווען ער האָט זיך אין זײַן חדר אַוועקגעלייגט זיך אָפֿצורוען אַ ביסל, ווי זײַן שטייגער איז געווען אַלע טאָג אין אַ באַשטימטער נאַכמיטאָג־שעה, האָט מען מיט אַ מאָל פֿון דאָרט זענען היכטיקע קולות דערהערט:

— מרים!.. מרים!..

ווי דאָס ווייטע אָפֿהיילן פֿון אַ דונער האָבן זיך זענען קולות איבערן גאַנצן הויף געטראָגן און אויף אַלעמען אַרויפֿגעוואָרפֿן אַזאַ מורא, אַז ווער עס האָט נאָר ערגעץ אין מיטן גאַנג געהאַלטן, האָט זיך אָפֿגעשטעלט און איז ווייטער ניט געגאַנגען. און ווער עס האָט נאָר אין מיטן רעדן געהאַלטן, איז געבליבן שטייט...
מרים האָט זיך אויף זענען קולות ניט אָפֿגערופֿן. ערשט ווען ער האָט נאָך איר אַ באַדינער געשיקט, איז זי שטייט צו אים אַריינגעקומען און איז געבליבן שטיין בײַ דער טיר.

— קום נעענטער צו מיר — האָט ער זי צו זיך גערופֿן.

זי איז צוגעגאַנגען.

— זייג זיך אַנידער אַט דאָ לעבן מיר — האָט ער איר אויפֿן בעט אָנגעוויזן.

זי האָט גאַרניט געענטפֿערט און זיך פֿון אַרט ניט גערירט.

— פֿעניק ניט אַזוי מײַן זײַב — האָט ער זיך בײַ איר אָנגעהויבן בעטן —

און דאָ מײַך דענען זיפֿן קושן, איך ווער פֿאַרברענט פֿון דעם באַגער, דעם אַטעם

פֿון דיין מויל צו פֿילן און דעם ריח פֿון דיין לײַב... קום אַהער צו מיר, מײַן
ליבע, קום צו נעענטער, מײַן ווייב...

בײַ מרימען האָט זיך דאָס פנים גערויטעט. זי האָט אַלץ געשוויגן און צו אים
דאָס פנים ניט אויפגעהויבן. און ווען עס האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז זי וויל
זיך שוין אויסדרייען און אַוועקגיין, האָט ער זי אָנגעכאַפּט בײַ דער האַנט.

— מרים, האָסטו גאָר קיין רחמנות ניט אויף מיר? ..

זי האָט איר האַנט פֿון זינער אַרויסגעריסן און דער קאָליר פֿון פנים האָט
זיך בײַ איר מיט אַ מאָל געביטן.

— רחמנות? — האָט זי אָנגעהויבן רעדן מיט גאַל — דו רעדסט פֿון
רחמנות? האָסטו רחמנות געהאַט אויף מײַן ברודער, ווען דו האָסט געהייסן, מע
זאָל אים אין יריחו אין טײַך דערטרינקען? האָסטו רחמנות געהאַט אויף מײַן
זיידן, ווען דו האָסט אויף אים געמאַכט אַ בלוזל און אים באַשטראַפּט מיטן טויט?
האָסטו רחמנות געהאַט אויף מיר, אַדער אויף די קינדער, ווען דו האָסט בנים
פֿאַרזאַזן ירושלים אָנגעזאַגט, אַז אויב עס וועט מיט דיר עפעס געשען, זאָל מען
מיר דאָ גלייך דערשטיקן אויף טויט? האָסטו רחמנות געהאַט אויף די אַלע הונד-
דערטער און טויזנטער מענטשן, וואָס קאָסטאַבאַר און זינע לײַב האָבן אויף דיין
באַפֿעל בײַ נאַכט פֿון די בעטן אַרויסגעשלאָפּט און זיי אין די תּפֿיסות פֿאַרשפּאַרט
און פֿון דער וועלט אומגעבראַכט? דו האָסט אויף קיינעם קיין רחמנות ניט
געהאַט. דיר איז אין גאַנצן פֿרעמד אַזאַ געפֿיל און דאָס לעבן פֿון אַ מענטשן האָט
בײַ דיר ניט קיין ווערט. אין בלוט, אין פֿייער און אין וואַקנס רויך האָסטו פֿאַר
זיך אַ וועג געמאַכט. דו האָסט דאָס גאַנצע לאַנד מיט בלוט פֿאַרפֿלייצט. דו האָסט
די הערצער פֿון אַלע אַנזוואוינער אין יהודה מיט שרעק און אימה אָנגעפֿילט.
מענטשן האָבן אָנגעהויבן מורא האָבן פֿאַרן אייגענעם שאַטן און קיינער איז מיט
זיין לעבן מער ניט זיכער... איך האָב אַלץ געהאַפּט, אַז דו וועסט בעסער ווערן,
אַז דיין האַרץ וועט דאָך ווערן ווייך. זיך אַליין האָב איך גענאַרט שטענדיק, ווייז
גרויס געווען איז צו דיר מײַן ליבע. אַבער איצט זיך גאַרן קען איך מער ניט! ..
איך האָב פֿאַר דיר קיין ליבע מער ניט! .. און איך זאָג דאָס דיר גאַנץ אָפֿן און
בעט מיר ניט צו זיין דיין ווייב! ..

נאָך קיין מאָל האָט ער פֿון איר אַזעלכע שאַרפֿע און ביטערע רייד ניט
געהערט. און ער האָט זיך ווי אין אַנגסטן געצאַפּלט, ווען זי האָט אַזוי גערעדט.
עטלעכע מאָל האָט ער איר געוואָלט איבערשאַגן, אַבער ער האָט זיך אַנגע-
האַלטן, און דאָס איז אים אָנגעקומען זייער שווער, און ער האָט מיט אַ פֿאַרשטיקט
קול געברומט. און ווען זי האָט געענדיקט, האָט ער געגעבן אַ שפרונג אויף, און
קריצנדיק מיט די צייך, האָט ער אָנגעהויבן שרייען:

— ניט בעטן וועל איך דיר, נאָר צווינגען וועל איך דיר צו זיין אַ ווייב
צו מיר! ..

און אַנווייזנדיק אויף דעם בעט, וואָס איז נידעריק אויף אַ געשטריקטן
טעפּעך געשטאַנען, האָט ער נאָך העכער גענומען שרייען:

— שוין זאָלסטו זיך דאָ אַוועקלייגן לעבן מיר! .. אַזוי איז מײַן באַפֿעל! ..

ער אַרײַן האָט זיך פֿאַר זינע אייגענע ווײַדע קולות דערשראַקן און ער איז געבליבן שטיין אַ צעטומלטער און האָט געוואָרט, אַז זי זאָג טאָן, וואָס ער הייסט איר. אָבער אויף מרימס פנים איז אַפֿילו קיין סימן פֿון קיין שרעק ניט געווען. אַן אינגעשפּאַרטע האָט זי אים מיט פֿאַראַכטונג גלייַך אין די אויגן אַרײַנגעקוקט, און ניט זאָגנדיק קיין וואָרט, האָט זי זיך אויסגעדרייט מיט די פֿלייצעס צו אים און איז מיט שנעלע טריט אַרויס און אים איבערגעלאָזט אַרײַן.

און ווען ער איז געבליבן אַרײַן, האָט ער זיך מיט ביידע הענט אָנגעכאַפט בניים קאַפּ און אַרײַן ניט געוואוסט וואָס צו טאָן מיט זיך, צי זאָג ער איר נאָכדוילפֿן און זי טאַקע צווינגען צו טאָן זיין ווײַלן אָדער ער זאָג איר פֿאַלן צו די פֿיס און בעטן, זי זאָג אים פֿאַרגעבן, פֿאַר וואָס ער איז געווען אַזוי ניט אידל צו איר. בניסנדיק די פֿיפּן ביז בלוט, האָט ער זיך געגעבן אַ וואָרף מיטן פנים אַראָפּ אויף דעם פֿידיקן בעט, און ער האָט ווי אַ ניט־דערקוילעטער אַקס געכאַרכט און זיך געריסן די האָר פֿונעם קאַפּ.

פֿאַנג אינזליגן אויף אַן אַרט האָט ער ניט געקענט. ער איז באַד אויפֿגע־ שפרונגען און מיט ברייטע טריט האָט ער אָנגעהויבן שפּאַנען הין און צוריק, און אַדע מאָל ווען ער איז צו אַ וואַנט צוגעקומען, האָט ער זי מיטן פֿוס געגעבן אַ קלאַפּ און זיך אויסגעדרייט צוריק און איז ווידער אַ מאָל און נאָך אַ מאָל גע־ גאַנגען איבער דער גאַנצער פֿענג און ברייט פֿון דעם גרויסן חדר, וואָס האָט אים מיט שווערער פּוסטיקייט געדריקט. און אַזוי האָט ער זיך געדרייט ביז עס האָט אים אָנגעהויבן שווינדלען אין די אויגן, און ער האָט שוין מער אויף די פֿיס ניט געקענט אינשטיין, און דאָן האָט ער זיך צוריק אויפֿן בעט אַוועקגעזעצט, און אַרײַנגעמענדיק דעם טיף געבויגענעם קאַפּ אין ביידע הענט, האָט ער שווער געאַטעמט און אַדע מאָל האָט ער די אויגן פֿאַרמאַכט און זיי באַד צוריק ווידער געעפֿנט.

***

עס איז הורדוסן געווען שווער צו פּוועלן ביי זיך, אַז דאָס איז שוין טאַקע דער סוף פֿון דער גרויסער ליבע, וואָס האָט אים אַזוי פֿיל יאָרן צוגעגעבן מוט און געשטאַרקט זינע הענט אַזוי, אַז ער זאָג אַדע שטערונגען קענען בניקומען. מרימס געשטאַרט איז אים די גאַנצע צייט פֿון די אויגן ניט אַוועק, און ער האָט אין דער דופֿט געשמעקט דעם ריח פֿון איר לייב און אין אַדע בלוטן פֿון די אָדערן געפֿירט דעם באַגער צו איר. ער האָט געוואָרט, אַז זי זאָג צוריק אַרײַנקומען צו אים, און וואָרטנדיק האָט ער געטראַכט, אַז ווען זי וועט אַרײַנקומען, וועט ער זי איצט דווקא ניט נעמען ווי אַ מאָן אַ ווייב, נאָר ער וועט צאָרט און איידל קושן אירע לייפּן און אירע אויגן און וועט איר זאָגן אַ סך גוטע רייד. פֿון יעדן שאַרף, וואָס האָט זיך פֿון דער אַנדערער זייט וואַנט צו אים דערטראַגן, האָט ער די אויערן אויפֿגעשפיצט, און אויפֿהייבנדיק דעם קאַפּ, האָט ער מיט פֿאַרבענקטע בליקן צו דער טיר געקוקט. ער האָט זיך אָנגעשטרענגט צו הערן איר קול פֿון דער אַנדערער זייט וואַנט. ער האָט געלעכצט צו זען איר פנים און פֿילן דעם וואַרעמען אַטעם פֿון איר מויל.

אבער מרים איז צו אים צוריק ניט אַרײַנגעקומען.

מיט אַ מאַץ האָט ער דערהערט טריט, און ווען ער האָט דעם געבויגענעם קאָפּ אויפֿגעהויבן, האָט ער דערזען ווי מרימס באַדינער, גאַדי, שטייט פֿאַר אים מיט אַ בעכער ווען אויף אַ גילדענער טאַץ.

— פֿון דער קיניגין? — האָט ער זיך געגעבן אַ כאַפּ, און זיין פֿרייד איז געווען זייער גרויס, וואָס אַפֿילו איצט האָט זי אים אין דער באַשטימטער שעה דעם בעכער ווען אַרײַנגעשיקט.

און ער איז שוין געווען גרייט דעם ווען צו טרינקען, אָבער דער באַדינער גאַדי האָט אים אָפּגעשטעלט:

— זאָל דער קיניג צו דעם ווען זיך ניט צורירן; עס איז אין דעם בעכער גיפֿט פֿאַראַן! ..

— גיפֿט?! — האָט הורדוס זיך געגעבן אַ כאַפּ צוריק און איז געבליבן שטיין אַ דערשראָקענער — פֿאַר וואָס־זשע האַסטו מיר דעם בעכער ווען גע־בראַכט?

— די קיניגין האָט דאָס מיר געהייסן — האָט ער געענטפֿערט — אין איך האָב אַרײַן מיט מײַנע אייגענע אויגן געזען, ווי זי האָט אין דעם בעכער ווען גיפֿט אַרײַנגעטאַן, זי האָט מיר אַ מתנה פֿון גאַד און זיכער דערפֿאַר געגעבן — האָט ער אים אַ קליין זעקעלע מיט מטבעות געוויזן — דאָס, האָט זי געזאָגט, וועט זיין מײַן באַלוינונג דערפֿאַר, וואָס איך וועל ניט אַנטפֿלעקן דעם סוד; אָבער איך בין צום קיניג אַ קנעכט אַ געטרײַער און איך אַנטפֿלעק דיר דעם סוד, מײַן האָר ...

— ביסטו זיכער, אַז אין דעם בעכער איז גיפֿט פֿאַראַן? — האָט הורדוס אָנגעהויבן שרײַען אויפֿן באַדינער — אויב דאָס איז אַ בלבול אויף דער קיניגין, וועל איך דיך דערפֿאַר מיטן טויט באַשטראַפֿן און פֿאַרן טויט וועט מען דיין לײַב מיט אָנגעגריטע שפּיזן ברענען און בראַטן. ענטפֿער, גאַדי, זאָג מיר שוין! איז אין דעם בעכער גיפֿט פֿאַראַן?

— יאָ, מײַן קיניג — האָט גאַדי געענטפֿערט — עס איז אין דעם בעכער גיפֿט פֿאַראַן און מיט מײַנע אויגן האָב איך געזען, ווי די קיניגין האָט אין אים דעם גיפֿט אַרײַנגעטאַן.

דאָס גראַטע תּמעוואַטע פּנים פֿון אַ סריס האָט זיך בײַ אים ניט באַוועגט און ער האָט ווינטער מיט זיין ווייבעריש קיף גערעדט וועגן זיין געטרײַשאַפֿט צום קיניג און וועגן דער מתנה פֿון גאַד און זיכער, וואָס די קיניגין האָט אים נאָר וואָס געגעבן, אָבער הורדוס האָט זיך שוין מער ניט צוגעהערט צו זײַנע רייד. אַ צעטומלטער האָט ער אויף דעם בעכער ווען געקוקט און האָט ניט געקענט גלויבן, אַז דאָס, וואָס דער באַדינער גאַדי האָט אים איצט דערציילט, איז טאַקע אמת. ער איז געווען אַזוי צעמישט, אַז ער האָט ממש געקענט פֿירן ווי די גע־דאַנקען אין קאָפּ האָבן זיך בײַ אים אין גאַנצן אָפּגעשטעלט און זענען ווי פֿאַר־גליווערט געוואָרן. און מיט אַ מאַץ האָט ער זיך געגעבן אַ פֿאַז, ווי ער וואָרט זיך נאָר אַ גרויסער אָנשרענגונג פֿונעם אָרט אָפּגעריסן, און ער האָט אָנגעהויבן שרײַען:

— שוין זאָל מען פֿון געפֿענגעניש ברענגען אַהער אַ מענטשן, וואָס איז צום טויט פֿאַרמשפט !

ביים אויסשרייען דעם באַפֿעל איז ער געבליבן שטיין מיט אַן אויפֿגעהויבענער האַנט און פֿון זינע אויגן האָט אַרויסגעקוקט אַ ווידער צאָרן, וואָס איז געווען געמישט מיט שרעק. און ווען מע האָט פֿון געפֿענגעניש געבראַכט אַ מענטשן, וואָס איז שוין געווען צום טויט פֿאַרמשפט, האָט הורדוס מיט דער האַנט אָנגעוויזן אויף אים :

— גיב אים אויסטרינקען דעם בעכער ווייץ! ..

געזאָגט האָט ער דאָס קאָסטאַבאַרן, וועלכער איז שוין דאָן געשטאַנען לֵעבן אים גרייט זינע באַפֿעל דורכצופֿירן. אויך סאַלאַמעאָ איז שוין לֵעבן אים גע־שטאַנען און האָט די גאַנצע צייט געמאַכט דעם אַנשטעל, אַז דאָס, וואָס זי הערט און זעט איצט, איז פֿאַר איר אַ נישט און אַז זי איז שטאַרק צערודערט דערפֿון און קען פֿון גרויס אויפֿרעגונג אויף אַן אַרט ניט אַנשטעלן ; אַלע מאָל איז זי אַרויסגעלאָפֿן און איז באַלד צוריק ווידער אַרבייטגעלאָפֿן, און לויפֿנדיק אַזוי אַהין און צוריק, האָט זי אַלע מאָל געהאַט עפעס אַ נישט צו דערציילן דעם ברודער. אָבער הורדוס איז געווען אַזוי צערודערט, אַז ער האָט ניט געקענט הערן, וואָס זי רעדט צו אים. און ווען דער מענטש, וועלכער איז געווען צום טויט פֿאַרמשפט, האָט אויסגעטרונקען דעם בעכער ווייץ און איז געפֿאַן טויט, זענען אַלע אַרום אים געבליבן שטיין מיט ברייט צעעפֿנטע אויגן און מיט אַננגעהאַלטענע אַטעמס, און קיינער האָט קיין וואָרט ניט אַרויסגערעדט.

אַלע האָבן געוואַרט, אַז דער קיניג זאָל דער ערשטער עפעס זאָגן. אָבער דער קיניג איז ווי אַ פֿאַרגליווערטער געשטאַנען און האָט גאַרניט געזאָגט. פֿונקט ווי דאָס לשון וואָרט אים אָפּגענומען, איז ער לאַנג געשטאַנען, אַ דערשלאָגענער, און עס איז פֿון זיין מויל קיין איין וואָרט ניט אַרויסגעקומען. ערשט ווען מע האָט דעם טויטן אַרויסגעטראָגן, האָט דער קיניג געגעבן אַ שדעפֿ מרימס באַדינער צו זיך, און קוקנדיק אויף אים שטרענג, האָט ער געזאָגט :

— אויף די אַלע פֿראַגעס, וואָס איך וועל דיר שטעלן, זאָסטו מיר ענטפֿערן קורץ און דערציילן זאָסטו מיר דעם אמת.

— איך בין גרייט דעם קיניג צו דינען — האָט גאַדי געענטפֿערט און אויף זיין גלאַטן פנים פֿון אַ סריס האָט זיך באַוויזן אַ שאַטן פֿון שרעק — איך וועל דעם קיניג דערציילן דעם אמת.

זאָגנדיק דאָס, האָט ער אויף זיך די בליקן פֿון קאָסטאַבאַרן און פֿון סאַלאַ־מעאָן דערפֿילט, און ער האָט זיך נאָך מער אָנגעהויבן שרעקן. און ווען הורדוס האָט אים געפֿרעגט, צי ער ווייסט נאָך עפעס וועגן דער קיניגין, האָט ער גע־ענטפֿערט :

— איך ווייס, אַז עס איז שוין אַ לאַנגע צייט זינט זי איז אויפֿן קיניג ביז, זייער ביז ...

— ווייסטו פֿאַר וואָס זי איז ביז ?

— דאָס קען איך ניט וויסן — האָט גאַדי געענטפֿערט — איך ווייס אָבער, אַז אָנגעהויבן צו זיין ביזי האָט זי נאָך דעם ווי סאַעמוס האָט איר עפעס דער־

ציילט... וואָס ווייס איך ניט. איך ווייס נאָר, אַז נאָך דעם איז זי אין גאַנצן אַן אַנדערע געוואָרן... אַ ביזע אַזאַ שטענדיק, אַ ביזע און אַ צעטראַגענע... מער ווייס איך גאַרניט...

— סאַעמוס?... — האָט דער קיניג דעם נאָמען ווי פֿאַר זיך אַרויסגעזאָגט. ער האָט דאָס אין אַנפֿאַנג ניט געוואָלט גלויבן. געשיקט זיך, אַז אויך ער, סאַעמוס, האָט אין אים געפֿעלטשט און מרימען דעם סוד וועגן זיין באַפֿעל אַרויסגעזאָגט?... אויב אַזוי, איז ווי קען ער זיין זיכער, צי מרים אַזיין האָט ניט געפֿעלטשט אין אים... אפֿשר האָט זי דערנאָך טאַקע מיט אים אַזיין, מיט דעם סאַעמוסן גע- זינדיקט?... —

און ווי נאָר דאָס איז אים אַרויף אויפֿן זינען, האָט דאָס פֿנים זיך ביי אים ווי מיט בלוט אַנגעגאַסן און ער האָט ווי אַ ווילדער גענומען שרייען:

— אים אַפֿהאַקן דעם קאַפּ!.. אים אַפֿהאַקן דעם קאַפּ!.. —

אַזוי האָט ער מיט באַנומענע קולות געשריגן, מאַכנדיק מיט ביידע הענט אין דער לופֿט. דער קאַפּ איז ביי אים געווען הויך פֿאַרריסן, די פֿיס האָט ער געהאַלטן צעשפּרייט, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז אין איינעם מיט די געשרייען, וואָס קומען ביי אים פֿון מויל אַרויס, ווערט ער נאָך גרעסער און שרעקלעכער ווי ער איז און אַז באַדד וועט דאָ פֿאַרקומען אַזוינס, וואָס מע האָט נאָך דאָ קיין מאָל ניט געזען און זיך פֿאַרשטעלן ניט געקענט. די ווענט אין הויף האָבן פֿון זינע קולות געציטערט; ביי קיינעם האָט זיך דאָס מויל ניט געעפֿנט אַ וואָרט אַרויסצורעדן, ווען מע האָט זינע געשרייען דעהערט. אַפֿילו קאַסטאַבאַר האָט זיך דערשראַקן, ווען ער האָט דערזען ווי ווילד ער קוקט אויס. אַ צעטומלטער איז ער געשטאַנען און האָט ניט געוואוסט, צי זאָל ער שוין גיין דעם באַפֿעל פֿונעם קיניג דורכפֿירן און אַפֿהאַקן סאַעמוסן דעם קאַפּ אָדער ער זאָל דעם קיניג פֿרעגן, ווען מע זאָל דאָס טאָן. און ווען עס איז שוין ביי אים געבליבן, אַז ער זאָל גלייך דעם באַפֿעל דורכפֿירן, האָט הורדוס אים אַפֿגעשטעלט.

— וואָרט — האָט ער אַרויסגעברומט — ביי אַ טויטן איז דאָס מויל גע- שראָסן און ער רעדט ניט מער, איז נעם סאַעמוסן און פֿיניק אים... פֿייניק אים אַזוי לאַנג ביז ער וועט זיך מודה זיין...

ג

עס איז ביי הורדוסן דאָן שוין מער קיין צווייפֿל ניט געווען, אַז מרים איז געווען פֿאַרש צו אים און אַז זי האָט מיט סאַעמוסן געזינדיקט. נאָך דער געשיכטע מיט דעם סם אין בעכער ווייזן האָט ער אויף מרימען אַזיין געקענט גלויבן, און נאָך זיכערער איז ער געוואָרן אין דעם, אַז זי איז אים געווען פֿאַרש, ווען זי האָט זיך אַפֿגעזאָגט צו ענטפֿערן אויף די פֿראַגעס, וואָס ער האָט איר וועגן דעם געשטעלט. מער ווי איין פֿראַגע האָט זי פֿון אים ניט געוואָלט הערן. ווען ער איז אַרינגעלאָפֿן צו איר אַ צעשויערטער, אַ היזערליכער און האָט זי געפֿרעגט, צי עס איז אמת, אַז זי האָט מיט סאַעמוסן געזינדיקט, האָט זי זיך צו אים מיט די אַקסלען אויסגעדרייט און געענטפֿערט מיט איינגעהאַלטענעם פֿעס:

— איך וואָלט זיך אַליין דערנידערקוט, ווען איך וואָלט דיר אויף דיין פֿראַגע אָן ענטפֿער געגעבן.

— ענטפֿער מיר בלויז: יאָ אָדער ניין! — האָט ער אויף איר געשריגן.

— איך וויל דיר גאַרניט ענטפֿערן! — האָט זי זיך פֿון אים אָפּגעקערט.

און מיט עטלעכע טעג שפּעטער, ווען זי האָט זיך דערוואוסט, אַז מע האָט סאַעמוסן אין תּפֿיסה אין אַ פֿינצטערן קעזער פֿאַרשפּאַרט און מע פּניקט אים דאָרט, האָט זי זייער שטאַרק געזיטן דערפֿון. זי האָט רחמנות געהאַט אויף דעם אומגליקלעכן מענטשן און געהאַטן אין איין טראַכטן, ווי אזוי אים צו העלפֿן. אַלע מאָל האָט זי זיך אָן אָן אַנדער מיט אַנגעכאַפט און באַלד אַנגעזען, אַז דאָס טויג ניט. און אין איר אומבאַהאַלפֿניקייט עפעס צו טאָן פֿאַר דעם אומגליקלעכן מענטשן, איז זי געקומען צו הורדוסן בעטן פֿאַר אים.

— ניט פֿאַר זיך — האָט זי געזאָגט — בין איך געקומען צו דיר בעטן רחמנות, נאָר פֿאַר סאַעמוסן. ער איז אין קיין זאַך ניט שולדיק און דאָס, וואָס שלעכטע מענטשן דערציילן דיר אויף אים, איז אַ ברבֿור. איך בעט דיך, ווייז דאָך אַרויס דיין גנאָד און דערבאַרעם זיך אויף אים. ער איז ריין פֿון זינד ...

מיט דעם האָט זי נאָך ערגער געמאַכט. וואָרעם ווען הורדוס האָט דערהערט ווי זי בעט אים, אַז ער זאָל זיך אויף סאַעמוסן דערבאַרעמען, האָט זיך די אייפֿער־זוכט אין אים נאָך מער צעברענט.

— דו האָסט אַצינדער זיך אַליין אַרויסגעגעבן — האָט ער זיין צעפֿלאַמט פנים געענטער צו איר געשפּאַרט, און די ווערטער האָבן ביי אים פֿון האַרדזו ווי אַרויסגעכאַרכלט — יאָ, דו האָסט זיך אַליין אַצינדער אַרויסגעגעבן. וואָרעם ווען דו וואָלט אין דיין האַרץ ניט געהאַט פֿאַר אים קיין זיבע, וואָסטו צו מיר דאָך ניט געקומען בעטן פֿאַר אים ... פֿאַר אים האָסטו זיבע און מיך האָסטו פֿינט. מיך האָסטו! .. פֿאַר מיר האָסטו אין דעם בעכער ווייזן גיפֿט אַרײַנגעטאָן ... גיפֿט, וואָס זאָל מיך טויטן אויפֿן אַרט, און דו, אַ טאַכטער פֿון די חשמונאים, זאָלט די מלכה אין דיניע הענט איבערנעמען ... טויטן האָסטו מיך געוואָלט ... מיך, דיין מאָן, וואָס האָט פֿאַר דיר אין זיין האַרץ די גרעסטע זיבע אין דער וועלט גע־וואָרעמט, און וואָס איז דיר קיין מאָל ניט געווען פֿאַרש און קיין מאָל מיט קיין אַנדערער ניט געזינדיקט! ..

דאָס איז שוין ניט געווען דאָס ערשטע מאָל, וואָס זי האָט פֿון זיניע זיין געהערט די באַשולדיקונג, אַז זי האָט אין זיין בעכער ווייזן גיפֿט אַרײַנגעטאָן. ער האָט איר מיט כּעס די באַשולדיקונג אין פנים אַרײַן געשלידערט נאָך אין יענעם טאַג, ווען דאָס איז געשען, און פּונקט ווי דאָן האָט זי איצט פֿאַר אים דעם זעלבן ענטפֿער געהאַט:

— דאָס איז ניט אמת. איך האָב אין דיין בעכער ווייזן קיין גיפֿט ניט אַרײַנגעטאָן. ווי שטענדיק אין דער באַשטימטער שעה, האָב איך אַליין דעם ווייזן אין בעכער אַרײַנגעגאַסן און אים צו דיר מיט מײַן באַדינער גאַדי געשיקט. קיין גיפֿט איז אין דעם ווייזן ניט געווען ...

— עס איז דאָרט יאָ געווען גיפֿט? — האָט ער מיט כּעס און ווייטאַג אויס־געשריגן.

זיך שפארן מיט אים וועגן דעם האָט מרים ניט געוואָלט. זי האָט דאָס גע- האַלטן פֿאַר אַן אומכבֿוד פֿאַר זיך און זי האָט אויף דער גאַנצער באַשולדיקונג געקוקט ווי אויף אַ גרויסן אומזין און אויך ווי אויף אַ שרעקלעכער באַזיידיקונג. און דערצו איז איר שוין גלאַט געווען אַרץ איינס; יעדער טאָג אין הויף איז פֿאַר איר געווען אַ מאַטערניש און דאָס גאַנצע לעבן איז איר מער ניט באַקומען...

דעמאָלט איז הורדוסעס שוועסטער סאַלאַמעאַ שוין געווען זיכער, אַז דער טאָג פֿון נקמה אין דער שטאַצער טאַכטער פֿון די חשמונאים איז נאָענט און זי האָט זיך שוין בײַ צײַטנס געפֿרייט דערמיט, ווי מיט אַן אייגענעם אויפֿטו זייער אַ גרויסן. פֿאַר איר מאַן קאַסטאַבאַר, וואָס האָט זיך אַלט געגרויסט פֿאַר איר מיט דעם, וואָס ער טוט אויף אין זײַן אַמט פֿון ערסטטן איבער אַרע אויסשפירער פֿון לאַנד, האָט זי זיך באַרימט:

— עס האָט טאַקע לאַנג געדויערט, אָבער איך האָב זיך דאָך געכאַפט, אַז אויב איך וועל דעם געטרעניען באַדינער אירן, דעם גאַדין, אַריבערגעווינען אויף אונדזער זײַט און אים אונטערקויפֿן, וועט שוין ניט זײַן שווער אַרץ דורכצופֿירן... און עס איז שווער געווען אים אונטערצוקויפֿן, דעם נאַר. ער האָט מורא געהאַט, געציטערט ווי אַ פֿיש, ווען ער האָט דערהערט, וואָס איך פֿאַרלאַנג פֿון אים. אָבער איך האָב אים אַנגענומען און אים אַזוי אַרײַנגעצויגן אין דעם, דעם נאַר, אַז ער האָט זיך שוין ניט געקענט אַרויסדרייען... איך האָב אים צוגעזאָגט, אַז איך וועל שוין זען, אַז דער קיניג זאָל אים אין הויף הויך דערהייבן און ס'וועט הייסן, אַז ס'איז אַ באַזוינונג דערפֿאַר, וואָס ער האָט דעם קיניגס לעבן געראָ- טעוועט... און ער האָט אַזוי געציטערט, דער נאַר, ווען איך האָב אים געגעבן דעם גיפֿט, ער זאָל דאָס אין דעם בעכער ווײַן אַרײַנוואַרפֿן... ער האָט אויך גע- ציטערט, ווען איך האָב אים דאָס קײַנע זעקעלע מיט געלט געגעבן און אים געהייסן זאָגן דעם קיניג, אַז דאָס האָט אים די קיניגין שוין אַ באַזוינונג גע- געבן... ער האָט זיך שטאַרק געשראַקן, דער נאַר, און ער איז שוין געווען גרייט זיך אַפּצוזאָגן פֿון דער שליחות, אָבער איך האָב אים געוואָרנט, אַז אויב אַזוי שלעפּ איך אים שוין אַרײַן צום קיניג מיט דעם בעכער אין האַנט און איך וועל זאָגן, אַז דאָס האָט ער דעם קיניג געוואָלט פֿאַרסמען, נאַר איך האָב אים געכאַפט בײַ דער האַנט...

קאַסטאַבאַר האָט צופֿרידן געשמייכלט, ווען זי האָט דאָס אים דערציילט. און ווען זי האָט געענדיקט, האָט ער פֿון זײַן זײַט צוגעגעבן נאָך עפעס, וואָס איז איר פֿריער גאַר אויפֿן זינען ניט געקומען:

— פֿון זיכערקייט וועגן — האָט ער געזאָגט — וועט מען אים, דעם גאַדין, אויך דאַרפֿן אַפּראַמען פֿונעם וועג... ס'וועט זײַן בעסער, ווען ער וועט שוין מער ניט זײַן...

און הורדוס האָט אין גאַנצן ניט געוואוסט פֿון דעם, וואָס מע האָט הינטער זײַנע פֿלייצעס אָפּגעטאָן און ער האָט יעדן טאָג אַרויסגעגעבן אַן אַנדער באַפֿעל ווי אַזוי מע זאָל סאַעמוסן פֿיניקן און אים צווינגען, ער זאָל זיך מודה זײַן. ער אַרײַן האָט דעם געפֿיניקטן סאַעמוסן עטלעכע מאָל אויף אַ שטרענגן פֿאַרהער גענומען און אים פֿאַרוואַרפֿן מיט פֿראַגעס, און סאַעמוס האָט אַרץ דעם זעלבן

ענטפער געגעבן, אז ער איז ריין פֿון זינד און אז ער ווייסט ניט פֿון קיין שדעכטס צו דערציילן אויף דער קיניגין. אָבער ער האָט זיך אין זינע ענטפֿערס אַפֿט אַזוי פֿאַרפֿאַנטערט, אז וואָס ער האָט געזאָגט פֿריער האָט ניט געשטימט מיט דעם, וואָס ער האָט געזאָגט נאָך דעם, און דאָס האָט הורדוסן נאָך מער צע־רודערט...

ער איז שוין געווען שרעקלעך אויסגעמאַטערט, סאַעמוס. פֿון די שווערע עינויִם, וואָס מע האָט אים אָנגעטאָן ביי טאָג און ביי נאַכט, איז שוין דער מוח ביי אים געווען אַזוי צעמישט, אז ציטנווייז האָט ער אַליין ניט געוואוסט, וואָס ער רעדט, און ער האָט ניט קדאָר פֿאַרשטאַנען, וואָס מ'פֿרעגט אים. עס איז געווען גענוג, ער זאָג אין פֿינצטערן קעלער דערהערן, ווי עס דערנענטערן זיך צו אים טריט, און דאָס לייב האָט אויף אים אָנגעהויבן ציטערן און ער האָט מיט באַנומענע קולות אָנגעהויבן שרייען און קוויטשען, און אַ מאָל האָט ער זיך גאַר, ווי אַ געשלאָגענער הונט, פֿאַרוקט אין אַ ווינקל און פֿון זיין האַלדו האָט זיך אַ פֿאַר־שטיקטער יוכצן געריסן און פֿון זינע אויגן האָט אַ פֿאַרגליווערטע אימה אַרויס־געקוקט.

איבער דעם וואָס ער איז שוין פֿון די שרעקלעכע פֿעניקונגען געוואָרן אַזוי צעמישט, האָט ער איין מאָל, ווען מע האָט אים דאָס לייב מיט אָנגעגליטע שפּיזן געברענגט, אָנגעהויבן שרייען, אז ער וועט זיך מודה זיין, און דאָן האָט ער דער־ציילט, אז ער האָט מיט דער קיניגין געזינדיקט... יאָ, ער איז זיך מודה, ער האָט מיט איר געזינדיקט...

בײַ קאַסטאַבאַרן האָבן זיך די אויגן ברייטער צעעפֿנט, ווען ער האָט דאָס דערהערט. דער רויטער קאַרק האָט זיך ביי אים אין די אַקסלען אַרײַנגעצויגן און ער איז אין גרויס אַנלעניש אַוועק רופֿן הורדוסן, ער זאָג דאָס אַליין הערן פֿון זיין מויל... אָבער ווען סאַעמוס האָט אין פֿינצטערן קעלער דערזען דעם קיניג, האָט ער, לייגנדיק אויף דער ערד אַ נאַקעטער, אַ צעטראַטענער, אָנגע־הויבן קריכן אויף די הענט און אויף די פֿיס און זיך אַפֿך געענטער צו דער וואַנט גערוקט. די צעבלוטיקטע לייפֿן פֿון מויל האָבן ביי אים געציטערט. עס האָט אים געקלאַפט אַ צאָן אין אַ צאָן, און ווען דער קיניג האָט געפֿאַדערט, ער זאָג אים זאָגן דאָס זעלבע, וואָס ער האָט דאָ פֿריער געזאָגט קאַסטאַבאַרן, האָט ער אָנגע־הויבן קוויטשען אַזוי, אז ס'איז שווער געווען צו גלויבן, אז דאָס קוויטשעט אַ מענטש:

— איך קען ניט!.. איך קען ניט!..

ער האָט אויך געשריגן, אז עס איז אַ זינד, אַ גרויסע זינד, און מע האָט ניט געקענט וויסן, וואָס ער מיינט דערמיט. אָבער ביי הורדוסן איז דאָס געבליבן, אז סאַעמוס האָט זיך מודה געווען, און ער האָט גלייך אויפֿן אַרט אַרויסגעגעבן אַ באַפֿעל:

— אים אָפּהאַקן דעם קאַפּ!..

ווי שטענדיק אין אַזאַ פֿאַל, איז ער אויך דאָס מאָל נאָך דעם געוואָרן נאָך ווידער ווי ער איז געווען, און פונקט ווי מיט קיין אַנדער זאָך ווי רישעות וואָרט ער ניט געקענט באַרעכטיקן זינע מעשים און באַווייזן, אז ווי אַזע מאָל איז ער

איצטער אויך גערעכט, האָט ער מרימען אָנגעהויבן פֿאַראומערן דאָס לעבן נאָך מער ווי פֿרײַער און ס'איז ניט אַוועק קיין טאָג, אַז ער זאָל זי ניט אויסזוכן אַפֿידו ווען זי האָט זיך פֿון אים באַהאַלטן. און אַלע מאָל, ווען ער האָט זיך מיט איר אויג אויף איר געטראַפֿן, האָט ער גערעדט צו איר אַזעלכע רייד, וואָס זאָלן איר שטאַרק וויי טאָן; פֿונקט ווי עמעצער וואָלט אים געטריבן דערצו, האָט ער זיך אין זײַן אייגענער וואונד נאָך טיפֿער געגראָבן און ער האָט וואָס אַ מאָל נאָך מער דאָס פֿייער צעבאַזן; ער האָט מרימען אַפֿט באַפֿידיקט, ווען די נאַענטע פֿון זײַן משפּחה זענען געווען דערבײַ. ער האָט זי מיט שענדלעכע נעמען אָנגערופֿן. און איין מאָל, ווען זי האָט אים אויף זײַנער אַ באַפֿידיקונג אָפּגעענטפֿערט, איז ער געוואָרן שטאַרק אין פֿעס און האָט איר געגעבן אַ פֿאַטש אין פֿנים ...

דערבײַ זענען געווען די קינדער און זיי האָבן דאָס געזען, און דאָס האָט בײַ מרימען אַרויסגערופֿן אַזא טיפֿן ווייטאָג אין האַרצן, אַז זי האָט די לײַפֿן ביז בלוט געביסן און אין די אויגן האָט איר געשווינדלט. דאָס פֿנים האָט בײַ איר געפֿלאַמט פֿון בושה, און דאָן האָט זי אים דאָס ערשטע מאָל אָנגערופֿן מיט דעם נאָמען, וואָס האָט אים מער פֿון אַפֿי דערצאָרנט:

— קנעכט פֿון אדום! ..

מיט דעם האָט זי אויסגעדריקט דעם גאַנצן האַס, וואָס עס האָט זיך בײַ איר אין האַרצן אָנגעקליבן. די אויגן זענען בײַ איר געווען פֿיל מיט טרערן, אָבער זי האָט ניט געוואָלט, אַז ער זאָל זען ווי זי וויינט. ערשט ווען זי האָט זיך מיט די קינדער אין איר חדר פֿאַרמאַכט, האָט זי זיך זייער שטאַרק צעוויינט, און די קינדער, וועלכע האָבן נאָך ניט פֿאַרשטאַנען, וואָס דאָ קומט פֿאַר, האָבן זיך דערשראַקענע און נעבעכדיקע געטויליעט צו איר און האָבן אויך געוויינט ...

ד

עס זענען אַוועק טעג און וואַכן, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס גאַנצע לעבן אין לאַנד האָט זיך ווי אָפּגעשטעלט און אַז אין ערגעץ קומט קיין זאָך ניט פֿאַר, נאָר אין קיניגלעכן הויף. די אַלע מענטשן, וואָס זענען פֿרײַער געווען פֿאַרנומען מיט וויכטיקע מלוכה-ענינים און אויך מיט דעם צונויפֿשטעלן חיילות בײַ די נײַע גרענעצן פֿון יהודה, האָבן איצט גאָר וועגן קיין אַנדער זאָך ניט גע-רעדט, ווי נאָר וועגן דעם קריג צווישן דעם קיניג און דער קיניגין. עס איז אין ערגעץ ניט געווען קיינער, וואָס זאָל וויסן באַשטימט, וואָס פֿאַר אַ פֿליכטן מע האָט אויף אים אַרויפֿגעלייגט און ווי אַזוי ער דאַרף דאָס דורכפֿירן. און אויף אַלע פֿעלדער, וואו מענטשן האָבן געאַקערט און געזייט, און אין אַלע שטיבער, בײַדלעך און געצעלטן, וואו מענטשן האָבן גערוט, האָט מען ניט געוואוסט צי די רואיקייט, וואָס איז אַזוי פֿלוצלינג געקומען, איז אַ סימן אויף בעסערע צײַטן און מע דאַרף זיך ריכטן דערויף, אַז דער קיניג הורדוס וועט מער ניט זײַן אַזוי שטרענג אַדער, פֿאַרקערט, עס איז אַ סימן אויף ערגערע צײַטן און מע דאַרף זיך ריכטן, אַז אין גיכן וועט אַוודאי געשען אַזוינס, וואָס וועט דאָס גאַנצע לאַנד צערודערן.

און ווי שטענדיק האָבן זיך צווישן פֿאַרק אַרומגעטראָגן אָן אַ שיער קלאַנגען און מע האָט דערציילט אַרץ, וואָס מע האָט נאָר אין דער לופֿט געקענט אויפֿכאַפֿן. דאָ האָט איינער דערציילט, אַז ער האָט אַרײַן געהערט, אַז אַ מאַך פֿון הימל האָט זיך באַווײַן צו הורדוסן און אים געזאָגט, אַז פֿון איצט אָן און ווייטער זאָל ער זײַן גוט צום פֿאַרק ישראל, און אויב ניט וועט אויף אים דער האָר פֿון אַלע וועלטן אָנשיקן אַזעלכע מכות, וואָס ער האָט אַפֿילו אויף פֿרעהן, דעם מלך פֿון מצרים, ניט אָנגעשיקט; דאָרט האָט אָן אַנדערער איבערגעגעבן, אַז ער האָט אַרײַן גע- הערט פֿון איינעם, וואָס ווייסט גוט אַלע סודות פֿון הויף, אַז דער קיניג איז פֿון זינען אַרונטער און מע האָלט אים פֿאַרשפּאַרט, און אַז דערפֿאַר האָט מען אים שוין לאַנג אויף די גאַסן פֿון ירושלים ניט געזען, יעדער איינער האָט געהאַט וואָס צו דערציילן און אומעטום האָט מען זיך מיט גרויס נײַגעריקייט צו די אַלע געשיכטעס צוגעהערט. און אַפֿילו די, וואָס האָבן אין דעם אין גאַנצן ניט געגלויבט, האָבן צוגעגעבן, אַז אויב אַפֿילו די אַלע קלאַנגען זענען ניט אמת, איז אָבער זיכער, אַז בײַם קיניג הורדוס אין הויף קומט פֿאַר עפעס אַזוינס, וואָס מע וויל דערשטיקן...

און אין הויף איז דאָן די שרעק שוין געווען אַזוי גרויס, אַז קיינער האָט ניט געוואוסט וועמעס קאַפֿ עס וועט פֿאַרן מאַרגן. און דער קיניג אַרײַן האָט מער ניט געשריגן, מע האָט פֿון ערגעץ מער זנענע ווידע קודות ניט געהערט. און זײַן שוויגן האָט אַדעמען געשטיקט, און אַלע מאָל, ווען מע האָט אים נאָר ערגעץ דערזען אָן אָנגעכמורעטן, אַ בייזן און אַ שווינגנדיקן, האָט זיך געדאַכט, אַז באַלד וועט ער מיט דער האַנט אָנווייזן אויף וועמען עס ניט איז, ווער עס וועט אים נאָר קומען אונטער דער האַנט, און וועט אַרויסברומען מיט כּעס: „איים אָפּהאַקן דעם קאַפֿ!“...

די אָנגעצויגנדיקייט אין הויף איז געווען אַזוי גרויס, אַז אַפֿילו די, וואָס האָבן שטיצער־הייט געהאַטן מיט מרימען, האָבן געטראַכט, אַז ווי שרעקלעך עס זאָל ניט דאַרפֿן זײַן דער סוף פֿון דעם קריג צווישן איר און דעם קיניג, זאָל ער שוין קומען וואָס גיכער און — זאָל זיך ענדיקן און מער ניט הענגען איבער אַדעמענס קעפֿ ווי אַ באַרג, וואָס האַלט אין פֿאַרן און פֿאַלט ניט...

מע האָט שוין פשוט ניט געקענט אַריבערטראָגן דאָס וואַרטן, וואָס איז טאַג ווי נאַכט געווען אָנגעלאָדן מיט גרויל. און ווען מע האָט אַ מאַל אַ מענטשן פֿון הויף אַ טאַג אַדער צוויי ניט געזען, האָט מען זיך שוין שטיצער־הייט געשושקעט, אַז מע האָט אים ערגעץ אין אַ פֿינצטערן קעלער פֿאַרשפּאַרט און מע פֿיניקט אים דאָרט...

מרימען איז דאָס וואַרטן געווען נאָך שווערער אַריבערצוטראָגן. פֿון יענעם טאַג אָן, וואָס הורדוס האָט אויף איר אַ האַנט אויפֿגעהויבן און זי באַליידיקט פֿאַר די קינדער אין די אויגן, האָט זי זיך פֿאַר קיינעם פֿון די הויפֿלײַט ניט געוויזן און הורדוסן אַרײַן האָט זי קיין מאַל צו זיך שוין מער ניט צוגעלאָזט. ער האָט צו איר אָפֿט שליחים געשיקט און געבעטן, אַז זי זאָל נאָר זאָגן, אַז זי איז ריין פֿון זינד און ער וועט איר גלויבן; אָבער זי האָט פֿאַר די אַלע שליחים איין ענטפֿער געהאַט:

— גייט און גיט איבער דעם קיניג, אַז איך האָב אים מער גאַרניט וואָס צו זאָגן און איך האָב מיט אים מער גאַרניט וואָס צו רעדן...

ווי אַ מענטש, וואָס האָט שוין אַלע חשבונות מיט דער וועלט אונטערגעצויגן, האָט זי זיך פֿון אַלץ און פֿון אַלעמען אָפּגעזונדערט. אין דעם חדר, וואו זי איז זייער אַפֿט געווען אַליין און אַ מאָל אויך מיט אירע קינדער, האָט זי זיך אַרומ-געדרייט ווי אַ שאַטן. זי האָט זעטן אַ וואָרט אַרויסגערעדט און פונקט אַזוי שטיף ווי זי איז געווען, אַזוי זענען אויך געווען אירע טריט.

ס'האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס איז אַ גנסט, וואָס האָט אַהער אין הויף פֿון אַן אַנדער וועלט פֿאַרבאַנדזשעט און וואָס קער זיך אין גאַנצן ניט אַן מיט דעם גרויז, וואָס שפּאַרט זיך דאָ פֿון אַלע ווינקלען אַרויס. און איר פנים, וואָס האָט אין די טעג פֿון גרויס צער באַקומען נאָך מער חן ווי פֿריער, האָט שטענדיק אַן אינעווייניקסטע רואיקייט אויסגעדריקט.

קיינ זאך האָט זי שוין מער ניט געשראַקן.

און זי איז געבליבן רואיק אַפֿילו דאָן, ווען דער קיניג האָט איר דורך אַ שליח געזאָגט וויסן, אַז ער קלאָגט זי אַן אין געריכט...

אַ גלייכע, אַ שטאַלצע, האָט זי דעם שליח אויסגעהערט און אַפֿילו ניט גע-פֿרעגט, אין וואָס דער קיניג קלאָגט זי אַן און ווער עס וועלן זיין די ריכטער. עס איז איר געווען אַלץ איינס; זי האָט זיך געגרייט צום טויט און זי האָט געוואָלט, אַז אַלץ זאָל שוין וואָס שנעלער אַריבערגיין און עס זאָל שוין נעמען אַ סוף. און ווען די מוטער איז צו איר אַרײַנגעלאָפֿן אַ צעקאַכטע און האָט אַנ-געהויבן שרייען, אַז זי זאָל שוין לויפֿן צום קיניג און אים פֿאַלן צו די פֿיס און אים בעטן, ער זאָל איר פֿאַרגעבן, האָט זי איר שטיף און רואיק געזאָגט:

— מוטער, איך שעם זיך אַזעלכע רייד פֿון דיר צו הערן!..

און ווען אַפֿנסנדרה האָט נאָך העכער אַנגעהויבן שרייען, האָט מרים איר אַנגעוויזן אויף דער טיר.

— גיי דיר, מוטער, אין דײַנע וועגן — האָט זי איר געזאָגט און אַלץ די רואיקייט ניט פֿאַרלוירן — און איך וועל מיר גיין אין מײַנע וועגן און דער האָר אין הימל וועט משפֿטן, ווער פֿון אונדז ביידן עס איז גערעכט...

זי האָט געוואוסט, אַז הורדוס צאַפֿלט זיך אין אַנגסטן איבער דעם, וואָס זי האָלט זיך אַזוי שטאַרץ, און דאָס איז פֿאַר איר געווען אַ באַפֿרידיקונג פֿאַר די אַלע שרעקלעכע דײַדן, וואָס זי האָט אַריבערגעטראַגן. דער גאַנצער שטאַרץ פֿון דער חשמונאים-משפּחה, וואָס האָט אַ מאָל גרויס געמאַכט דעם נאָמען פֿון פֿאַרק, האָט אין איר מיט אַ מאָל אויפֿגעוואַכט. און ווי זי וואָלט אַליין גענומען אויף זיך אַ הייליקן חובֿ אויפֿצוהייבן די איצטיקע געפֿאַרניקט פֿון איר משפּחה, האָט זי מיט דעם אויפֿגעוואַכטן שטאַרץ גענומען נקמה פֿאַר דעם פֿאַרגאַסענעם בלוט. און דאָס איז געווען די גרעסטע נקמה, וואָס זי האָט געקענט נעמען אַן דעם מענטשן, וואָס איז אַצינדער אין אירע אויגן געווען שוודיק אין די אַלע אומגליקן, וואָס זענען געקומען אויף איר משפּחה. אַ נקמה פֿון דורות, אַ נקמה פֿאַר בלוט, וואָס שרייט אַרויס פֿון קברים. מיט איר שטאַרץ און מוט, וואָס זי האָט מיט פֿאַרביסענעם שווינגן אויסגעדריקט, האָט זי אים אַזוי געפֿיניקט, אַז ער איז

ווירקלעך שיער ניט פֿון זינען אַרונטער, און ער האָט ניט געקענט געפֿינען קיין עצה, ווי אַזוי איר שטאַלץ צו ברעכן. מיט זײַן גאַנצער גבורה און מאַכט איז ער געווען שרעקלעך אומבאַהאַלפֿן אַנטקעגן איר, און ווען ער האָט איר געזאָזט וויסן, אַז ער קלאָגט זי אָן אין געריכט, איז דאָס אין דער אמתן געווען ניט מער ווי אַ מיטל זי אַנצושרעקן; ער האָט געמיינט, אַז מיט דעם וועט ער ברעכן איר שטאַלץ און זי וועט קומען צו אים בעטן, ער זאָל זי ניט פֿאַרשעמען פֿאַרן גאַנצן פֿאַלק און זיך דערבאַרעמען אויף איר; ער האָט געגלויבט, אַז דאָס וועט אויף איר אַנוואַרפֿן אַזאַ מורא, אַז זי וועט מוזן עפֿענען דאָס מויל און לייקענען די קלאָנגען. און ווען זי וואָלט דאָס געלייקנט, וואָלט ער איר שוין אַלץ פֿאַרגעבן, אַבי זי זאָל זיך מער ניט דערווייטערן פֿון אים און זאָל אים ווידער זײַן אַ וויב... .

אַבער ווען אַכסנדרה האָט אים איבערגעגעבן, אַז אויך איצט, שוין נאָך דעם ווי ער האָט איר געזאָזט וויסן, אַז ער וועט זי אַנקלאָגן אין געריכט, ווייל זי זיך פֿאַר אים ניט בייגן, האָט זיך אין אים אַ ווילדער צאָרן אַנגעצונדן, דאָס פנים האָט זיך בײַ אים צעקרימט, דאָס מויל האָט זיך בײַ אים פֿאַרדרייט אין אַ זנט און ער האָט אַנגעהויבן שרייען אויפֿן קול:

— אויב מלחמה, איז — מלחמה!.. און וויי וועט זײַן צו דעם, וואָס גורט אַן די רעגן און פֿאַרמעסט זיך אין פּוּחות קעגן מיר!.. עס איז אַדע מאַל אַזוי געווען און איצטער וועט דאָס זײַן אַזוי!.. מחנות, וואָס זייער צאָל איז געווען אַזוי גרויס ווי די זאַמד ביים ברעג ים, האָב איר מיט מײַן שווערד און מיט מײַן שטאַרקער האַנט פֿאַרטייליקט, און זי, די ווידערשפעניקעריק, וועל איך אויך בײַ-קומען!..

ער האָט אַליין ניט באַמערקט, ווי ער באַנוצט דערביי אַזאַ שפּראַך, ווי ער וואָלט זיך געקליבן אַרויסצוגיין אויפֿן שראַכטפֿעלד קעגן אַ ביטערן שונא. ער האָט מיט די געשרייען צעבלאָזן אין זיך דאָס פֿייער, וואָס האָט שוין אַזוי אויך גענוג געברענט. און פּונקט ווי ער וואָלט מורא געהאַט, ער זאָל נאָך ניט בײַטן זײַן באַשלוס, האָט ער זיך גלייך נאָך דעם אַנגעהויבן אַנילן צוצוגרייטן אַלץ פֿאַר דעם משפט, וואָס האָט אים אַליין שטאַרק געשראַקן און דאָך האָט ער געוואָלט, אַז ער זאָל שוין פֿאַרקומען וואָס גיכער... .

ער האָט אַדעמען געיאָגט, אַדעמען געטריבן. אַן אימפעט, וואָס ער אַליין האָט שוין ניט געקענט אָפשטעלן, האָט זיך אין אים מיט אַ מוראדיקער קראַפֿט צע-שטורעמט. און ער האָט שוין מער גאַרניט געקענט טראַכטן וועגן דעם, וואָס עס וועט זײַן נאָך דעם, ווי מע וועט שוין מרימען פֿאַרמשפטן צום טויט. ער האָט בלוז געטראַכט, אַז דאָס וואָס עס איז איצט, טאָר מער ניט זײַן, ער מוז דאָס פֿון זיך אַראָפּוואַרפֿן. ער מוז זיך פֿון דעם וואָס שנעלער באַפֿרײַען, ווייל אויב ניט, וועט ער אונטערגיין און עס וועט גאַרניט בלייבן פֿון דעם, וואָס ער האָט מיט אַזוי פֿיל מי אויפֿגעטאָן... .

עס איז געווען דער שטאַרקער ווילן ניט צו פֿאַרירן דעם וועג, אויף וועלכן ער האָט זיך אין זײַן לעבן אַזוי הויך דערהויבן, וואָס האָט אים איצט מיט אַזאַ פּוּח געטריבן אומצוברענגען מרימען וואָס שנעלער. עס איז אויסגעקומען, ווי ער וואָלט זיך מיט האַסט גאָר פּלוצלינג פֿון זיך אַליין אָפּגעריסן און זיך אין

גאַנצן געלאָזט באַהערשן פֿון דעם שטאַרקן ווילן, וואָס האָט אין אים באַניט ווידער אויפֿגעוואַכט. און ווי אַ געפֿאַנגענע חיה, וואָס ריסט זיך אַרויס פֿון אַ שטינג און לויפֿט מיט אימפעט און קוקט זיך ניט אום אויף צוריק, האָט ער אַלץ מיט די פֿיס צעטראַטן און צעבראַכן. ער האָט אַלץ געטאַן, כדי אין גאַנצן צו דערשטיקן אין זיך די גרויסע ליבע צו מרימען, און עס האָט זיך אים שוין אַפֿידו אָנגעהויבן דאַכטן, אַז דאָס גיט זיך אים אַנן.

אַבער ווען ער האָט זי אין געריכט דערזען, האָט ער ווידער דערפֿילט, ווי ער איז גרייט איר צו די פֿיס צו פֿאַרן און זי בעטן, אַז זי זאָל זאָגן די ריכטער, אַז זי איז ריין פֿון זינד. די קני האָבן זיך ביי אים אָנגעהויבן בויגן, און די פֿאַרב אין פנים האָט זיך ביי אים געביטן. ער האָט שוין געהאַט געמאַכט דעם ערשטן טראָט צוצוגיין צו איר, אַבער זי האָט אויף אים דאָן געגעבן אַ קוק מיט אַזוי פֿיל פֿאַראַכטונג און האָס, אַז ער האָט זיך געגעבן אַ כאַפֿ צוריק און שוין מער קיין איין שפּאַן ניט געקענט מאַכן.

ער האָט דאָן אין איר בליק דערפֿילט ניט נאָר פֿאַראַכטונג און האָס, נאָר אויך אַ כוח, זייער אַ גרויסן, וואָס ווישט אָפֿ זיין גאַנצע מאַכט און אַלץ וואָס ער האָט אויפֿגעטאַן אין די אַלע יאָרן פֿון זיין לעבן. עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז עס איז אין איר בליק פֿאַראַן אַזוינס, וואָס קען אים אין גאַנצן פֿאַרניכטן. און ווען ער האָט אָנגעהויבן רעדן צו די ריכטער, ווען ער האָט פֿאַר זיי די קלאַגע געבראַכט, האָט ער שוין וועגן מרימען ניט גערעדט ווי וועגן דער, וואָס ער האָט אַ מאַל נאָר אַנדערש ניט גערופֿן ווי נאָר „די געדיבטע פֿון מיין האַרץ“. ער האָט וועגן איר גערעדט ווי וועגן אַ ביטערן שונא, וואָס וויל אים אומברענגען...

— זי איז צו מיר געווען פֿאַלש! — האָט ער אָנגעהויבן מיט אַ פֿעסטער שטימע און די אויגן האָבן ביי אים געברענט פֿון פֿעס — זי האָט איר ליבע צו אַ קנעכט אַוועקגעגעבן אין אַ צייט, ווען די טריט פֿון מינע פֿיס האָבן אויף ווינטע וועגן געשפּאַנט און מיין לעבן איז אין דער גרעסטער סכנה געווען; זי האָט זיך ניט געפֿרייט, ווען איך האָב זיך אומגעקערט צוריק פֿון דעם צעזאַר און איר אָנגעזאָגט די גרויסע בשורה, אַז די גרענעצן פֿון אונדזער לאַנד ווערן איצט ווייטער פֿאַרשפּרייט; אַ שאַטן פֿון טרויער האָט באַדעקט איר פנים און אַ טיפֿער צער האָט איר האַרץ אָנגעפֿילט, ווען זי האָט די בשורה פֿון מינע ליפֿן דעהערט. עס האָט איר באַנג געטאַן, פֿאַר וואָס דער צעזאַר האָט מיר פֿאַרגעבן מיין פֿרענד-שאַפֿט צו מאַרק אַנטאַנין און מיך ניט באַשטראַפֿט מיטן טויט, און זי האָט מיר אַליין געזאָגט, אַז זי פֿרייט זיך ניט מיט מיין גרויסן נצחון; עס איז שוין אַ לאַנגע צייט זינט זי קוקט אַרויס אויף מיין טויט. דאָס איז איר שטאַרקסטער וואונטש געווען. און ווען זי האָט געזען, אַז דער האַר פֿון אַלע וועלטן גיט מיר ניט דעם טויט און היט מינע טריט אויף אַלע וועגן, וואו דער שונא לאַקערט הינטער מינע פֿלייצעס, און אויך אין די מלחמות, וואָס איך פֿיר פֿאַר מיין פֿאַרק און פֿאַר מיין לאַנד, האָט זי אַרענגעטאַן גיפֿט אין מיין בעכער וויין און מיט אַן אונטערגעקויפֿטן באַדינער דאָס צוגעשיקט פֿאַר מיר צו טרינקען!

פֿאַר די ריכטער איז דאָס קיין ניס ניט געווען; זיי האָבן נאָך פֿריער גע-וואוסט, אין וואָס דער קיניג וועט אַנקלאַגן די קיניגין, אַבער זיי האָבן דאָך גע-

מאכט דעם אַנשטעל, אַז זיי זענען שטאַרק איבערראַשט פֿון דעם, וואָס זיי הערן, און דער ערסטער ריכטער האָט מיט אַן ערנצטער מינע אויפֿן פנים געשאַקט מיטן קאַפּ אַהין און אַהער, און דאָס האָט געזאָלט הייסן, אַז דאָס ערשטע מאָל אין זײַן לעבן הערט ער אַזעלכע שרעקלעכע זאַכן...

און הורדוס האָט געוואָרט ביז די ריכטער וועלן אָנהייבן שטעלן פֿראַגעס. ער האָט געוואָלט הערן, וואָס מרים וועט אויף די פֿראַגעס ענטפֿערן. אָבער מרים האָט אויף אַלע פֿראַגעס איין ענטפֿער געגעבן:

— איך האָב גאַרניט וואָס צו זאָגן!

אַפֿילו דאָן, ווען דער ערסטער פֿון די ריכטער האָט זי געפֿרעגט, צי זי מיינט דערמיט צו זאָגן, אַז זי לייקנט ניט די קלאַנג, וואָס דער קיניג האָט קעגן איר געבראַכט, האָט זי דעם זעלבן ענטפֿער געגעבן:

— איך האָב גאַרניט וואָס צו זאָגן!

און ווען זי האָט די ווערטער אויף די לייפֿן פֿון מויל אַרויסגעבראַכט, האָט זיך געדאַכט, אַז ניט זי רעדט דאָס, נאָר אַ גניסט רעדט פֿון איר אַרויס. זי האָט אויף אַלעמען געמאַכט דעם אַינדרוק פֿון אַ מענטשן, וואָס איז גאָר אין גאַנצן ניט פֿון דער וועלט, נאָר פֿון אַן אַנדער וועלט, וואָס קער זיך גאַרניט אָן מיט דעם, וואָס מע זעט אַרום און אַרום. עס האָט זיך געדאַכט, אַז זי קוקט מיט אַפֿענע אויגן אויף אַלעמען, אָבער זי זעט גאַרניט. זי האָט זעלטן אַ באַוועגונג געמאַכט, זי האָט זיך גאַרניט צוגעהערט צו די פֿראַגעס, וואָס מע האָט איר געשטעלט, און זי האָט געוואָלט, אַז עס זאָל זיך שוין וואָס גיכער ענדיקן און מע זאָל זי פֿון דאַנען אַרויספֿירן...

דער משפּט האָט לאַנג ניט געדויערט און דער אורטייל פֿון די ריכטער איז געווען, אַזוי ווי דער קיניג האָט פֿאַרלאַנגט — ט ו י ט !

ה

אויסגע הערט דעם אורטייל האָט מרים רואיק און אויף איר פנים האָט זיך ניט געוויזן אַפֿילו קיין סימן פֿון שרעק. מיט דעם פֿאַרגליווערטן בליק אין אירע ברייט־צעפֿנטע צוויי גרויע אויגן האָט זי די ריכטער גלייך אין פנים אַרײַן געקוקט און די לייפֿן פֿון איר מויל זענען בײַ איר געווען פֿעסט גע־שלאָסן. און ווען מע האָט זי פֿון געריכט אַרויסגעפֿירט, איז זי צווישן די באַ־וואַפֿנטע וועלטער געגאַנגען מיט אַן אויפֿגעהויבענעם קאַפּ; זי האָט שטאַרץ און מוטיק געקוקט פֿאַרויס. אָבער די טריט פֿון אירע פֿיס זענען געווען אַזעלכע שטילע, אַז מע האָט זיי אין גאַנצן ניט געהערט...

קיינער האָט ניט געקענט וויסן, ווען דער אורטייל וועט דורכגעפֿירט ווערן. הורדוס אַזײַן האָט דאָס אַלץ אַפֿגעלייגט אויף שפּעטער; ער האָט אַלץ געהאַפֿט, אַז מרים וועט זיך אַפֿשר דאָך באַדענקען און זי וועט זיך בײַ אים בעטן, ער זאָל איר פֿאַרגעבן און עס וועט זיך אַרויסווייזן, אַז זי איז טאַקע אומשוואַדיק און מע האָט אויף איר אַ בלבול אויסגעטראַכט. ער האָט די גאַנצע צײַט אַרויסגעקוקט דערויף, און אַפֿילו אונטערגעשיקט שדיחים צו איר אין געפֿענגעניש, זיי זאָלן

זי צורעדן דערצו און פראוון אויסגעפֿינען בל איר עפעס וועגן דעם. און ווען זיין שוועסטער סאָלאַמעאָ האָט דערזען, אַז דער אורטייל ווערט ניט דורכגעפֿירט, האָט זי זיך שטאַרק דערשראָקן; זי האָט אין דעם געזען אַ גרויסע סכּנה פֿאַר זיך, און געטראַכט האָט זי, אַז אויב דער צאָרן פֿונעם קיניג וועט זיך אַנזשטיילן און די קיניגין וועט צוריק דערהויבן ווערן אין הויף, וועט דאָן שוין זיכער אַרויסקומען דער גאַנצער אמת; מרים וועט הורדוסן עפֿענען די אויגן; מיט ליבע וועט זי אים צוריק געווינען אויף איר זינט, און ווען הורדוס וועט זיך דערוויסן, אַז מרים איז אומשוֹלדיק און אַז ניט זי, זיין ווייב, נאָר די אייגענע שוועסטער זינע האָט אַרזינגעטאָן דעם סם אין זיין בעכער ווייזן, וועט ער איר געוויס גיבן דעם טויט דערפֿאַר...

זי איז געווען זיכער, דעם קיניגס שוועסטער סאָלאַמעאָ, אַז אַזוי וועט עס אַוודאי זיין, אויב זי וועט באַדן ניט אַננעמען קיין מיטלען קעגן דעם. און גלייך איז זי געפֿאַרן אויף אַ געדאַנק:

— קאַסטאַבאַר — האָט זי געזאָגט צו איר מאַן, און דאָס בייזע פנים אירס האָט זיך שטאַרק פֿאַרקרימט דערביי — עס איז איצטער צו שטייל אין ירושלים און מע דאַרף זען, עס זאָל זיך עפעס אַ רודער טאָן...

— און ווי מאַכט מען דאָס, אַז עס זאָל זיך עפעס אַ רודער טאָן? — האָט ער מיט אַ באַהאַלטענעם שמיכל געפֿרעגט.

— טו אַזוי — האָט זי אָנגעהויבן רעדן שנעל און שטרענג — זאָרן דינע צייט פֿאַרשפּרייטן אַ קראַנג צווישן די אַננוואוינער פֿון ירושלים, אַז דער קיניג איז קראַנק, זייער קראַנק, און זאָרן זיי אויך אַננרעדן די אַננוואוינער פֿון דער שטאָט, אַז איצטער איז די בעסטע צייט אויפֿצוברעכן די תּפֿיסה, וואו די פֿאַר־משפטע קיניגין איז פֿאַרשפּאַרט, און זי אַרױפֿזעצן אויפֿן טראָן פֿון יהודה... דאָס פֿאַלק אין ירושלים וועט זיך אַנכאַפּן אַן דעם. עס וועט אויסברעכן אַ מרידה און דאָן וועלן מיר שוין זען...

קאַסטאַבאַר האָט געפראוואוּט זי אַפּרעדן דערפֿון:

— עס איז אַ צו גרויסע אַננשטעלעניש — האָט ער געזאָגט — מע קען אַ מאַל אין דעם פֿאַרגיין צו וויינט... אַ מרידה איז ווי אַ פֿייער, וואָס צעברענט זיך אַלץ מער און מער...

אַבער סאָלאַמעאָ איז געווען אַננעקשנט.

— מיר מוזן דאָס טאָן — האָט זי אים געוואָרנט — מיר מוזן איצט אַננ־שטעלן. דאָס איז דאָס איינציקע וואָס ס'איז אונדז געבליבן צו טאָן. געדענק, אַז ניט נאָר מײַן לֵעבן, נאָר אויך דיין לֵעבן הענגט דאָ אין הויף איצטער אויף אַ האָר...

ניט מיטן גוטן ווילן, נאָר פֿאַר מורא, אַז זיין אייגן ווייב זאָל אים ניט אויס־געבן, האָט קאַסטאַבאַר צוגעשטימט צו טאָן, וואָס סאָלאַמעאָ הייסט אים. און ס'איז אים דעמאָלט ניט אַנגעקומען שווער צוצורעדן די אַננוואוינער פֿון ירושלים אַזוי, אַז עס זאָל ווערן אַ גערודער. עס האָט זיך שוין סײַ ווי סײַ שטאַרק גערודערט אין שטאָט. אויף אַלע גאַסן און אויף אַלע געמאַרקן האָט מען גערעדט וועגן דעם, וואָס מע האָט די קיניגין פֿאַרמשפט צום טויט און מע האָלט זי איצט פֿאַרשפּאַרט

אין תּפֿיסה. אַדע האָבן זיך געקאַכט און אַדע האָבן געזאָגט, אַז אַזוינס איז נאָך קיין מאָד נישט געהערט געוואָרן אין יהודה און אַז עס איז נישט אַנדערש, נאָר דער גרויזאַמער קיניג איז פֿון זינען אַרונטער און אַ בייזער גניסט פֿירט מיט זיין האַנט אומצוברענגען פֿון דער וועלט יעדן איינעם, וואָס שטאַמט פֿון די חשמונאים. ירושלים האָט נישט געגלויבט אין די קלאַגן, וואָס הורדוס האָט אין געריכט געבראַכט קעגן מרימען. מע האָט געשיקט קללות אויף די קעפֿ פֿון די ריכטער, וואָס האָבן זי צום טויט פֿאַרמשפּט, און יענע האָבן זיך אין גאַס נישט געקענט ווייזן, ווייז זיי האָבן מורא געהאַט, מע זאָל זיי נאָך מיט שטיינער נישט באַוואַרפֿן. אַ גאַנצן טאָג זענען די גאַסן און געמאַרקן געווען פֿול, און אומעטום זענען געווען אַוועכע, וואָס האָבן געזאָגט, אַז מע טאָר מער נישט שוויגן, אַז מע מוז די קיניגין ראַטעווען. און ווען קאַסטאַבאַרס פֿאַרשטעלטע פֿינט האָבן נאָך צוגעגאַסן בוימס צום פֿייער און גענומען פֿאַרשפּרייטן דעם פֿאַדשן קלאַנג, אַז דער קיניג איז איצט זייער קראַנק און אַז מע ריכט זיך שוין נישט אויף זיין פֿעבן, האָבן זיך אַדע שטאַרק דערפֿרייט. און באַד האָט מען שוין דערזען ווי דאָ און דאָרט צווישן אַ רעדל מענטשן שטייט איינער, וואָס העצט און גיט אונטער מוט :

— איצט איז די צייט! ..

— אויב נישט איצט, איז ווען דען? ..

קייער האָט נישט געוואוסט, אַז די פֿינט, וואָס העצן און גיבן אונטער מוט, זענען אונטערגעשיקט געוואָרן אַהער פֿון קאַסטאַבאַרן, און אַז מיט דעם איז מען אויסן דאָס פֿאַלק צו פֿאַרפֿירן. און באַד האָט שוין פֿון אַדע זינטן געשטראַמט מיט מענטשן, וואָס זענען מיט צעפֿלאַמטע פּנימער און מיט צעוויגטע הענט געגאַנגען צום קיניגלעכן הויף. אַדע האָבן געשריגן, אַדע האָבן געפֿיאַרעמט, און זייערע קולות האָבן זיך הויך און וויינט געטראָגן איבער די גאַסן פֿון דער שטאָט. און סאַפֿאַמעאַ איז די גאַנצע צייט מיט דעם געמישטן געפֿיל פֿון שרעק און צאַרן געווען אויף דער וואַך. ווי נאָר זי האָט דערהערט די קולות, איז זי די ערשטע אַרבינגעפֿאַפֿן צום קיניג, און מאַכנדיק אַן אַנשטעל, אַז זי איז זייער שטאַרק צעשראַקן, האָט זי אויסגעשריגן :

— אין שטאַט איז אַ מרידה! .. אַדע שפּאַרן זיך אַהער! ..

— אַ מרידה? — האָט הורדוס זיך געגעבן אַ כאַפּ.

— יא, ברודער, אַ מרידה! — האָט זי אַנגעהויבן רעדן אין איין אַטעם —

דאָס פֿאַלק קען אַלץ נישט פֿאַרגעסן די פֿאַרשאַלטענע חשמונאים-משפּחה און זיי ווייזן די פֿאַרמשפּטע קיניגין מרים אַרויפֿזעצן אויפֿן טראָן... זיי וועלן די טויערן פֿון דער תּפֿיסה אויפֿברעכן און וועלן זי אויפֿן טראָן אַרויפֿזעצן...

און ווען זי האָט געזען ווי צעטומלט הורדוס איז געוואָרן פֿון דעם, וואָס זי האָט אים געזאָגט, האָט זי נישט געוואַרט ביז ער וועט ביי איר עפעס פֿרעגן, און אַנכאַפּנדיק אים ביי ביידע הענט, האָט זי ווייטער גערעדט און אַלץ מיט אַזאַ אימפעט, וואָס זאָל אים נאָך מער צעטומלען :

— דו טאַרסט איצט קיין צייט נישט פֿאַרפֿירן, ברודער! דו מוזסט זיי שוין

ווייזן די שטאַרקייט פֿון דיין האַנט! דיין פֿעבן און דיין טראָן זענען אין סכּנה, אויב דו וועסט דער פֿאַרמשפּטער קיניגין גלײַך נישט געבן דעם טויט... זיי מוזן

שוין זען ווי מעכטיק דו ביסט. דער קלאַפּ דאַרף זיך אַזאַ שטאַרקער, אַז דאָס גאַנצע לאַנד זאָל געבן אַ ציטער. אַ פּחד זאָל פּאַלן אויף די אַלע ווידערשפעניקער, וואָס קלעפּן זיך נאָך אַלץ צו די רעשטלעך פֿון דער פּאַרשאַלטענער חשמונאים-משפּחה! און טאָן מוחסו דאָס וואָס שנעלער, טאָן מוחסו דאָס גלעך! ..

ווי אַ צעמישטער איז הורדוס געבליבן שטיין מיט אַן אַפֿן מויל. די גאַזלעכער האָבן זיך בנן אים ברייטער צעבלאַזן, ווי ער וואָלט אין דער לופֿט פעפּעס דער-שמעקט. און באַד האָט ער געהייסן, מע זאָל צו אים אַרנינשיקן קאַסטאַבאַרן, און ווען קאַסטאַבאַר, וועלכער האָט שוין געוואַרט דערויף, אַז דער קיניג זאָל אים איצטער רופֿן, איז אַרנינגעקומען און האָט זיך טיף פּאַרנויגט, האָט ער אים אַרויסגעגעבן אַ באַפֿעל:

— שוין זאָל מען אַרויסשיקן די קריגסלעט און צעטרענבן די, וואָס שרענען דאַרט! .. און — קיין רחמנות צו די ווידערשפעניקער! .. רויט זאָלן ווערן די שווערדן פֿון בלוט! ..

נאָך דעם האָט ער שוין מער לאַנג אויף אַן אַרט ניט געקענט אַנינשטיין. ער איז ווי אַ ווילדער איבערן הויף אַרומגעלאַפֿן, און ווען ער האָט דערהערט, ווי פֿון דרויסן טראָגן זיך שוין די פּאַרצוויילטע געשרייען פֿון די מענטשן, וואָס זענען אַהער מיט שטיינער און צונויפֿגעבליטע פֿויסטן געקומען, האָט ער שוין מער אין הויף ניט געקענט בלייבן, און באַד איז ער שוין אַזיין אויך געווען אין דרויסן, און ווען מע האָט אים דאַרט דערזען ריטנדיק אויף אַ פֿערד און מיט דער בלוזער שווערד אין האַנט, זענען זיך אַלע צעלאַפֿן וואוהיין די אויגן האָבן זיי נאָר געטראָגן. און ווען דער גאַנצער פּלאַץ אַרום און אַרום איז שוין געווען אַפּגעליידיקט פֿון די טויזנטער מענטשן, וואָס האָבן זיך געלאָזט פּאַרפֿירן, האָבן זיך אומעטום געוואַלדערט טויטע און פּאַרוואונדעטע ווי נאָך אַ מלחמה.

אַבער דער צאָרן פֿונעם קיניג האָט זיך אַלץ ניט געקענט אַנינשטיין. דער פּעס האָט אין אים געברענט און אין איינעם מיט דעם פּעס איז בנן אים אויך געוואַקסן די מורא פֿאַר אַ גרויסער מרידה, וואָס קען זיך נאָך אַפּשר טאַקע ענדיקן אַזוי, אַז דאָס פּאַק זאָל אים אַרונטערזעצן פֿונעם טראָן און אַנטאָן מרימען די קרוין פֿון יהודה. זיך שוועסטער סאַלאַמעאַ האָט שוין געזען, אַז די מורא פֿאַר דעם זאָל זיך אין אים אַלץ מער און מער צעוואַקסן. און דאָן איז געקומען דער טאַג, ווען אַלע אַנינוואוינער פֿון דער שטאָט ירושלים האָבן איינער דעם אַנדערן איבערגעגעבן שטיצערדייט, אַז מאַרגן אין דער פֿרי מיטן אויפֿגאַנג פֿון דער זון וועט מען די פּאַרמשפּטע קיניגין פֿירן צום טויט! ..

מע האָט אויך איבערגעגעבן, אַז לויט די קלאַנגען, וואָס קומען פֿון הויף, וועט מען איר אַפהאַקן דעם קאַפּ! ..

און אין יענער נאַכט איז אין ירושלים קיינער ניט געשלאָפֿן. און אויף אַלע גאַסן האָבן זיך באַוואַפֿנטע לייט אַרומגעדרייט. און וואו זיי האָבן נאָר ערגעץ אַ פּאַרבייגער דערזען, האָבן זיי אים אַפּגעשטעלט און אים גלעך אין געפֿענ-געניש אַוועקגעפֿירט.

אַזוי האָט באַפֿילן דער קיניג.

עס איז געווען אַ מורא אַריבערצוטערען די שוועל פֿון אַ שטוב אָדער פֿון אַ געצעלט. די, וואָס זענען געווען אינעווייניק, האָבן זיך געשראַקן פֿאַר די, וואָס האָבן זיך מיט די שווערדן אויף די דיכן אַרומגעדרייט אין דרויסן. און די, וואָס זענען געווען אין דרויסן, האָבן זיך געשראַקן פֿאַר די, וואָס זענען געווען אינע־ווייניק. און ווען אַ באַוואַפֿנטער וועכטער האָט אין דער שטיקייט פֿון דער נאַכט דערהערט טריט פֿון ערגעץ ווייט, האָט ער זיך באַד פֿאַר דער שווערד געכאַפט און איז געווען גרייט צו טויטן. אומעטום האָט די נאַכט אימה און פחד געשפּרייט, און אין אַלע הַיזער און געצעלטן האָבן מענטשן שטיף געבעטן גאַט, אַז ווען די נאַכט וועט אַוועק און דער פֿרימאַרגן וועט קומען, זאָל געשען אַ נס און די קיניגין מרים זאָל בלייבן לעבן.

זי איז ביים גאַנצן פֿאַלק געווען באַליבט; זי איז אַרעמען צום האַרצן געווען באַענט.

און אין דעם טרויער, וואָס האָט אין יענער נאַכט אין אַלע הַיזער און געצעלטן געהערשט, האָבן אַרעמע און גאַטספֿאַרכטיקע לייט גערעדט וועגן איר ווי וועגן אַ הייליקער, וואָס דער באַשעפֿער פֿון אַלע וועלטן האָט פֿון הימל אַראַפֿ־געשיקט אויף דער ערד צו לייטערן די נשמות פֿון די זינדיקע און אויסצולייזן די רעכטפֿאַרטיקע פֿון די הענט פֿון די רשעים.

— ווען ניט זי, וואָרט דער גרויזאַמער קיניג דאָס גאַנצע לאַנד מיט בלוט פֿאַרפֿלייצט ...

— אין איר זכות איז ער דערהויבן געוואָרן צום טראָן פֿון יהודה ...

— זי האָט ניט איין מאָל זיין האַנט אָפּגעשטעלט און ער האָט די שווערד צוריק אין שייד אַריינגעלייגט ...

— דאָס גוטע, וואָס ער האָט אַ מאָל געטאָן, איז געקומען פֿון איר ...

— און וויי וועט זיין דעם גאַנצן פֿאַלק, ווען איר קאַפּ פֿון דער האַק וועט פֿאַלן! ..

— ווער וועט אונדז אין הויף באַשיצן? ..

— יתומים בלייבן מיר דאָ אַלע ...

אַזוי האָבן די אַניוואוינער פֿון דער שטאָט ירושלים וועגן דער פֿאַרמשפּטער קיניגין גערעדט. און רעדנדיק אַזוי, האָבן זיי באַקלאַגט ניט נאַר איר ביטערן גורל, נאַר אויך זייער אייגענעם. און עס איז פֿאַר זיי קיין טרייסט ניט געווען, וואָרעם אין איר טרויעריקן סוף האָבן זיי געזען דעם אונטערגאַנג פֿון דער שענסטער געשטאַלט, וואָס איז נאָך פֿאַרבלייבן פֿון דער גאַנצער חשמונאים־משפּחה, און דאָס איז פֿאַר זיי געווען אַ צייכן, אַז באַד וועלן געוויס אַנקומען זייער שלעכטע צייטן פֿאַרן גאַנצן פֿאַלק און פֿאַרן גאַנצן לאַנד ...

אין יענער נאַכט איז מרים אין געפֿענגעניש, מיט דער אינעווייניקסטער רואיקייט, וואָס האָט איר נשמה אָנגעפֿילט, געזעסן איינע אַליין ביי אַ קדיין לעמ־פעלע, וואָס האָט געברענט אויף בוימל. די טונקעלע שניין פֿונעם לעמפל האָט

אויף איין זינט פֿון איר פנים אַ שאַטן געוואָרפֿן. בלויז דאָס ווינקל, וואו זי איז געזעסן, איז געווען באַדויכטן, און ווייטער האָט זיך אַדל אין פֿינצטערניש פֿאַר- לירן און אַרום און אַרום איז געווען שטיף.

זי איז געזעסן מיט אַן אַנגעבויגענעם קאָפּ און אין די געדאַנקען איז זי שוין געווען אין גאַנצן אָפּגעשיידט פֿון דער ערד. יעדעס מאָל, ווען מע האָט דעם שווערן טויער פֿון געפֿענגעניש געעפֿנט און עס האָבן זיך דערהערט טריט פֿון אַ מענטשן, האָט זי זיך אָפֿילו ניט אומגעקוקט. און ווען אַ באַדינער איז נאָר צוגע- קומען צו איר און אונטערטעניק געפֿרעגט, צי זי פֿאַרלאַנגט עפעס, האָט זי אים גאַרניט געענטפֿערט, נאָר בלויז אַ דריי געטאָן דעם קאָפּ אין ביידע זינטן, און דאָס האָט געהייסן, אַז זי פֿאַרלאַנגט גאַרניט, און פֿאַר טאָג, ווען דער קיניג האָט איר דורך אַ שפּיח געדאָזט וויסן, אַז ער וויל זי זאָל אים איבערגעבן איר פֿעצטן וואונטש, האָט זי שטיף בלויז עטלעכע ווערטער אַרויסגערעדט:

— מײַן פֿעצטער וואונטש איז, ער זאָל מיר צושיקן אַהער מײַנע קינדער. איך וויל זיי זען איידער איך גיי אַוועק פֿון זיי אויף אייביק...

— איז אַפֿשר דער וואונטש פֿון דער קיניגין דעם קיניג אַליין אויך צו זען? — האָט דער באַדינער געפֿרעגט, ווייל צוהייב דעם האָט הורדוס אים געשיקט אַהער.

— ניין! — האָט זי געענטפֿערט מיט פֿעסטקייט אין איר שטים — גיב איבער דעם קיניג, אַז אים זען וויל איך ניט!...

און אין דעם איז שוין ניט געווען קיין האָס. וואָרעם זי האָט מער קיינעם ניט געהאַט, ווען זי האָט זיך צום טויט געגרייט. און זי האָט אויך קיינעם ניט באַדויערט, אָפֿילו זיך אַליין ניט. אַדע אירע חשבונות מיט דער וועלט, וואָס אויף דער ערד, זענען שוין געווען אונטערגעצויגן און זי האָט מיטן גאַנצן האַרצן געגלויבט, אַז מיט דעם, וואָס זי האָט אויף איר אייגענעם וויבערישן שטייגער גענומען נקמה אין הורדוסן, האָט זי באַצאָלט אַ הייליקן חוב, וואָס זי איז געווען שולדיק איר משפּחה און איר פֿאָלק און אַז אין דער קריג, וואָס זי האָט מיט אים געפֿירט אַזאַ לאַנגע צייט, איז זי אַרויסגעקומען מיט אַ נצחון. זי און — ניט ער... ער איז דער, וואָס האָט פֿאַרלירן, און זי איז די, וואָס האָט געוואונען. און ווען זי וואָלט נאָר פֿעבן זיך איצט געהאַט אַ נאָענטן מענטשן, וועמען זי זאָל קענען זאָגן, וואָס זי טראַכט וועגן דעם אַצינדער, אין די פֿעצטע שעהען פֿון איר פֿעבן, וואָלט זי אים געזאָגט:

— פֿאַרבאַרגן זענען די וועגן פֿון גאָט און אַ רעטעניש איז דער מענטש. וואָרעם עס טרעפֿט אַ מאָל, ווען דער, וואָס פֿאַרט פֿון דער שווערד, איז גאָר מעכטיקער פֿון דעם, וואָס איז אים בנגעקומען אין שאַכט... אַבער זי האָט קיין נאָענטן מענטשן ניט געהאַט. אַדע אין הויף זענען איר געווען פֿרעמד; זיי האָבן זי פֿרזער קיין מאָל ניט פֿאַרשטאַנען און איצט וואָלטן זיי זי אַוודאי ניט פֿאַרשטאַנען. זי איז געווען עלנט בנים פֿעבן און זי איז אויך געבליבן עלנט בנים טויט. אָפֿילו איר אייגענע מוטער איז געווען פֿרעמד, און זי האָט איצט פֿאַרן טויט ניט געהאַט קיין באַגער זי צו זען און רעדן מיט איר, ווייל זי האָט געוואוסט, אַז באַד וועט זי איר אַנהייבן באַווייזן, אַז זי האָט זיך

פֿאַרנומען אויף אַ שלעכטן וועג און אַז דאָס איינציקע, וואָס זי דאַרף איצט טאָן, איז — פֿאַרבייגן דעם שטאַץ און בעטן דעם קיניג, ער זאָל איר פֿאַרגעבן.

אויך מיט די קינדער האָט זי וועגן דעם ניט געקענט רעדן. זיי זענען נאָך געווען צו קליין דאָס צו פֿאַרשטיין, און ווען מע האָט זיי צו איר אין תּפֿיסה געבראַכט, האָט זי זיי געהאַלדזט און געקושט. און ווען זי האָט געזען, ווי זיי קוקן זיך אַרום צעשראַקענע און פֿאַרשטייען ניט, וואָס דאָ קומט פֿאַר, האָט זי צו זיי געשמייכלט, ווי זי וואָלט זיך מיט זיי אין הויף געשפּילט. און ווען די צוויי יינגעלעך, אַלעקסאַנדרוס און אַריסטובודוס, האָבן אָנגעהויבן וויינען, האָט זי זיי ביי זיך אויפֿן שויס אַוועקגעזעצט און זיי ביידן צערטעך אַרומגענומען.

— ס'איז גאַרניט, קינדער מ'זעט, גאַרניט — האָט זי צו זיי געשמייכלט — די מאַמע האָט געוואָלט רו, איז זי אַהער אין אַ שטיץ ווינקל אַוועק, און דאָ האָט זי גאָט געבעטן פֿאַר אַיך, פֿאַרן פֿאַטער און פֿאַרן גאַנצן הויזגעזינד... גאָט הערט זיך צו בעסער צו די תּפֿילות פֿון אַ מענטשן, וואָס רופֿט צו אים פֿון דער טיפֿעניש... און איצט וועט די מאַמע אַוועק אויף אַן אַרט, וואו עס הערשט נאָך מער רו און שטייַקייט...

— און ס'איז ווייט פֿון דאַנען, מוטער? — האָבן די קינדער געוואָלט וויסן.
— גיין, קינדער — האָט זי זיי געקושט — פֿאַר מיר איז דאָס ניט ווייט.
עס וועט פֿאַנג ניט געדויערן און איך וועל דאַרטן זיין...

— און ווען וועסטו קומען צוריק, מוטער?
— איך וועל קומען, איך וועל קומען... — האָט זי די צוויי קינדער צו זיך געטוישט.

זי האָט מורא געהאַט, זי זאָל זיך נאָר ניט צעוויינען, האָט זי די צוויי יינגעלעך צוריק אויף דער ערד אַוועקגעשטעלט און אַזיין איז זי אַריבער אין אַ פֿרום געבעט:

— פֿון דער טיפֿעניש האָב איך דיך גערופֿן, גאָט מ'זען האָר, הער זיך צו צו מ'ן קור און זאָלן דינע אויערן פֿאַרנעמען מ'ן געבעט.

ווינטער האָט זי שוין שטיף, פֿאַר זיך, געשעפטשעט, און ביי די לעצטע ווערטער פֿון דער תּפֿילה האָט זי ווידער אויפֿגעהויבן איר קור:

— דאָס פֿאַרק ישראל האַפֿט צו גאָט, ווייל ער איז גנעדיק און ער וועט אויס־זיין דאָס פֿאַרק פֿון אַלע זינע זינד...

נאָך דעם האָט זי די קינדער ווידער געהאַלדזט און געקושט און געהייסן דעם באַדינער, וואָס האָט זיי געבראַכט, ער זאָל זיי אָפֿפֿירן צוריק אין הויף אַריין, און זי האָט מוטערלעך־ליב געשמייכלט, ווען זי האָט זיך מיט זיי געזעגנט, און דאָס האָט דעם באַדינער אַזוי גערירט, אַז עס האָבן זיך אים געשטעלט טרערן אין די אויגן. און ווען מרים האָט דאָס דערזען, האָט זי געגעבן אַ כאַפּ אַריין דאָס גליד פֿון אַ פינגער אין מויל אַריין און דאָס איז פֿאַרן באַדינער געווען אַ צייכן, אַז ער זאָל זיך ניט דערוועגן אַרויסצואווייזן אַזאַ שוואַכקייט, ווען די קינדער זענען דערביי...

אויך ווען מע האָט זי געפֿירט צום טויט איבער די גאַסן פֿון דער שטאָט ירושלים, האָט זי זיך געהאַלטן מטיק און שטאַץ, ווי עס פֿאַסט פֿאַר אַ טאַכטער

פֿון דער חשמונאים־משפחה. מיט אַ געהויבענעם קאַפּ און מיט פֿעסטע און גע־מאַסטענע טריט איז זי געגאַנגען צווישן די באַוואַפֿנטע לייט. וואָס האָבן זי אַרומ־גערינגלט, און אירע אויגן האָבן אַפּגעשפּיגלט די אינעווייניקסטע רואיקייט פֿון איר נשמה, און ווען זי האָט דערזען, ווי אַ סך פֿון די מענטשן, וואָס שטייען אויף די דעכער און בני די שוועלן פֿון זייערע שטיבער און געצעלטן, באַגלייטן זי מיט די בליקן און שאַקלען מיט די קעפּ און ווישן זיך די טרערן פֿון די אויגן, האָט זי זיי מיט דער האַנט געגעבן אַ צייכן, אַז זיי זאָלן זי ניט באַוויינען.

אויך די באַוואַפֿנטע לייט, וואָס האָבן זי צום טויט געפֿירט, האָט זי געטרייסט, ווען זי האָט געזען ווי טרויעריק זיי זענען און ווי זיי מנצן אויס מיט אירע בליקן זיך צו טרעפֿן.

— טרויערט ניט אויף מיר — האָט זי שטיף געזאָגט און איז צווישן זיי מיט פֿעסטע טריט געגאַנגען ווייטער — קיינער דאַרף מיך ניט באַקלאַגן, דער טויט איז גאַרניט אַזוי שרעקלעך ווי איר אַזע שטעלט זיך פֿאַר. אַ מאָל איז לעבן אַ סך שווערער ווי שטאַרבן פֿאַר אַ גרויסער זאַך ...

זי האָט פֿאַרשטאַנען, אַז הורדוס האָט אומיסטן געהייסן זי פֿירן צום טויט איבער די גאַסן פֿון ירושלים, כדי דערמיט צו ווייזן זיין מאַכט און אַרױפֿוואַרפֿן אַ מורא אויף די, וואָס זענען שטענדיק געווען אויף דער זייט פֿון די חשמונאים. און אין דעם האָט זי אויך געזען זיין שוואַכקייט און איר מאַכט, זיין געפֿאַלנקייט און איר דערהויבונג. און דאָס האָט איר צוגעגעבן נאָך מער מוט צו באַגעגענען דעם טויט אָן מורא און שטאַרבן מיט דעם געדאַנק, אַז אין דעם גרויסן קריג איז זי אַרױסגעקומען מיט אַ נצחון, זי און — ניט ער ...

און זי איז ווייטער געגאַנגען אַ שטאַצע, אַ מוטיקע, מיט אַ געהויבענעם קאַפּ, ווי זי וואַלט זיך אומגעקערט פֿון אַ מלחמה נאָך אַ גרויסן נצחון איבער אַ שטאַרקן שונא. און אין די שטומע בליקן פֿון פֿאַרק, וואָס האָבן זי דעם גאַנצן וועג צום טויט באַגלייט, האָט זי געפֿירט די גרויסע לייבע צו זיך און צו דער גאַנצער חשמונאים־משפחה, וואָס האָט אין משך פֿון מער ווי הונדערט יאָר אַרױסגעגעבן אַזוי פֿיל גיבורים, וואָס האָבן זייערע לייבעס אַוועקגעגעבן פֿאַרן פֿאַרק און פֿאַרן פֿאַנד. און מיט דער פֿולער זיכערקייט, אַז מיט איר גיין צום טויט הייבט זי אויף העכער די פֿאַן, וואָס איז ביז איצט אין שטויב געלעגן, איז זי ווייטער געגאַנגען מיט אַן אויפֿגעהויבענעם קאַפּ און מיט פֿעסטע און געמאַסטענע טריט.

און ווי זי איז אַזוי געגאַנגען, איז איר מיט אַ מאָל געקומען אויפֿן זינען, וואָס זי האָט אַ מאָל געהערט וועגן אַנטיגאָנוסן, דעם פֿעצטן קיניג פֿון די חשמונאים; זי האָט געהערט, אַז ווען מע האָט אים געפֿירט צום טויט, האָט ער געהאַטן די אויגן פֿאַרמאַכט. זי האָט ניט געקענט אויפֿהערן טראַכטן דערפֿון און — זי האָט אויך פֿאַרמאַכט די אויגן, ערשט ווען מע האָט זי צוגעפֿירט צו דעם אָרט, וואו דער קראַץ איז געשטאַנען, האָט זי די אויגן געעפֿנט און דאָן האָבן די פּנימער פֿון אַזע באַוואַפֿנטע לייט אַרום איר זיך אין איין פּנים צונויפֿגעגאַסן. זי האָט שוין מער גאַרניט געוואַלט זען, גאַרניט געוואַלט הערן. זי האָט געוואַלט, אַז אַלץ זאָל זיך שוין וואָס גיכער ענדיקן. און ווען זי איז שוין געווען גרייט אַלליין

אָוועקצוהייגן דעם קאָפּ אונטער דער האַק, איז אין גרויס אַנידעניש אָנגעלאָפּן אַ שלִיחַ פֿון הויף און ער האָט אויפֿן קור אױסגערופֿן :

— מיט זײַן גנאָד האָט דער קיניג אַרױסגעגעבן אַ באַפֿעל, אַז די פֿאַר־משפּטע קיניגין זאָל ניט שטאַרבן מיט קיין שענדלעכן טױט ...

דאָ האָט ער זיך אַליין אָפּגעהאַקט איבערצוכאַפּן דעם אָטעם, און מע האָט געדענקט, אַז װײַטער װעט ער אױסרופֿן, אַז דער קיניג האָט דער פֿאַר־משפּטער קיניגין געשענקט דאָס לעבן. אָבער ער האָט גאָר אױסגערופֿן, אַז ס'איז דער באַפֿעל פֿונעם קיניג, אַז מע זאָל דער פֿאַרמשפּטער קיניגין ניט אָפּהאַקן דעם קאָפּ, נאָר מע זאָל פֿאַרצײען אַרום איר האַלדז אַ שנירל, װאָס איז געמאַכט פֿון רײַנע פֿעדעם זינד און מע זאָל זי דערשטיקן ...

מרימס פנים האָט זיך אין אַ גאַדיקן שמײכל פֿאַרקרימט און װי אָפּגעריסן זי איז שױן ניט געװען פֿונעם גאַנצן לעבן אויף דער ערד, האָט זי אויף אַ װײַצע דאָך געקראָגן אַ באַגער זיך צום לעצטן מאָל אַ ביסל אַ רײַך צו טאָן מיט הורדוסן און זי האָט שױן געװאָלט בעטן דעם שלִיחַ, ער זאָל אים איבערגעבן, דעם גרויזאַמען קיניג, אַז זי דאַנקט אים זײער דערפֿאַר, װאָס ער האָט צו איר אַרױס־געװיזן זײַן גנאָד, אָבער זי האָט דאָס דאָך ניט געטאָן; זי האָט שױן בײַ קײנעם גאַרניט געװאָלט בעטן און זיך מיט קײנעם שױן ניט געװאָלט רײַצן, און אויפֿ־הייבנדיק דעם קאָפּ אין דער הויך, װי זי װאָלט צום לעצטן מאָל געװאָלט זען אַרײַ, װאָס מ'קען נאָר מיט די בדיקן אויפֿכאַפּן, האָט זי שטײל געזאָגט :

— איך בין גרייט ...

דאָס זענען געװען אירע לעצטע װערטער. און װי זי האָט זײ נאָר פֿון מױל אַרױסגעבראַכט, האָט זי גלײַך פֿאַרמאַכט די אויגן, זײ מער קיין מאָל שױן ניט צו עפֿענען ...

און אַרט געװען איז זי דאָן איין און דרײַסיק יאָר.

..*

נאָך דעם האָט מען אין אַלע הַנְזוּער און געצעסטן פֿון לאַנד, אויף אַלע פֿעדער און װײַנגערטנער און אויף אַלע װעגן און שטעגן לאַנג גערעדט פֿון דעם, װי אַזױ די קיניגין מרים האָט באַגעגנט דעם טױט און װי שטאַרץ און מוטיק זי האָט זיך געהאַלטן. דאָס גאַנצע פֿאַלק האָט איר נאַמען אויף די לײַפּן געטראַגן און איר געדעכעניש היידיק געהאַלטן; און װען אַ מענטש פֿון אַ נאָענטער אָדער פֿון אַ װײַטער שטאַט האָט דאָס ערשטע מאָל געהערט פֿון מרימס שרעקלעכן סוף און ער האָט מער די טרערן ניט געקענט אַײַנהאַלטן, איז געװען גענוג, אַז מע זאָל אים זאָגן, אַז די קיניגין האָט פֿאַרן טױט געבעטן, אַז מע זאָל זי ניט באַװײַנען, און ער האָט גלײַך די טרערן פֿון די אויגן אױסגעװישט און שױן מער ניט גע־װײַנט. און אומעטום האָט דאָס פֿאַלק װעגן איר לעבן און טױט װאונדער־געשײכטעס דערצײלט. אַן אַלע זענען געװען שטאַרץ מיט איר, און יעדער אײַנער, װאָס האָט נאָר װעגן איר לעבן און טױט דערצײלט, האָט געמוזט ענדיקן מיט די װערטער :

— און געשטאַרבן איז די קיניגין מרים אַזױ װי עס פֿאַסט פֿאַר אַ טאַכטער פֿון די חשמונאים! ..

מרימס שאטן

א

רפנים האָט זיך געדאַכט, אַז אין הויף האָט זיך קיין זאָך ניט געביטן. פונקט ווי פֿריער, זענען מענטשן יעדן פֿרימאַרגן אויפֿגע- שטאַנען אין דער באַשטימטער צייט און יעדער איינער האָט פינקטלעך דורכגעפֿירט די פֿליכטן, וואָס ער האָט אויף זיך געטראָגן.

באַפֿעלן זענען אַרויסגעגעבן געוואָרן אין צייט, און שליחים, וואָס זענען געקומען פֿון נאָענט און פֿון ווייט, האָבן זיי אין אַלע עקן פֿון לאַנד צעטראָגן.

דעם קיניגס ראַטגעבער זענען גאַנצע טעג געווען פֿאַרנומען מיט וויכטיקע מלוכה־ענינים און דער קיניג אַליין איז גאַר קיין מאָל ניט מיד געוואָרן אַרויפֿצו- לייגן אויף זיי און אויך אויף זיך אַליין, נאָך און נאָך נייע פֿליכטן.

שטונדן־לאַנג האָט ער מיט זיינע נאָענטע ראַטגעבער און פֿריינד געקענט אַפֿזיצן און רעדן וועגן דעם, וואָס מע דאַרף און וואָס מע קען טאָן צו מאַכן שענער און גרעסער די שטעט פֿון יהודה; ער האָט אָנגעוואָרפֿן פֿלענער, וואו מע זאָל בויען נייע שטעט, נייע פֿעסטונגען און וואו מע זאָל פֿלאַסטערן נייע וועגן פֿאַר די קאַראַוואַנען, וואָס פֿירן סחורה צו די ברעגן פֿון ים.

— גוטע וועגן — האָט ער געזאָגט — זענען זייער וויכטיק פֿאַר אַ לאַנד; זיי ברענגען גרויסע נוצן אין דער צייט פֿון אַ מלחמה און זיי ברענגען אויך גרויסע נוצן אין די צייטן פֿון שלום.

און ער האָט מיט באַגניסטערונג גערעדט וועגן די צייטן, ווען די שטעט אין יהודה וועלן מער ניט זיין אַזוי אַלט און אָפּגעלאָזט, נאָר אַ צירונג פֿאַרן אויג. און ווען אַלע וועגן, וואָס פֿירן פֿון איין שטאָט אין דער אַנדערער און פֿון איין געגנט אין אַן אַנדערער וועלן זיין ברייטע און זיכערע, און מע וועט אויף זיי אָן שוועריקייטן קענען אַריבערפֿירן גרויסע חילות און אויך גרויסע קאַראַוואַנען מיט סחורה, וואָס מע וועט אויף די ימים צעשיקן איבער אַנדערע לענדער.

— זאָל נאָר זיין שלום צווישן יהודה און אירע שכנים — האָט ער געזאָגט — און דאָן וועט זיך אונדזער לאַנד צעוואַקסן און צעבליען, און אַלע פֿעלקער פֿון אַרום און אַרום וועלן אונדז מקנא זיין...

מע האָט ווירקלעך געקענט מיינען, אַז ער האָט איצט ווידער באַקומען זיינע אַמאָליקע כוחות און זיין ברייטן פֿאַרנעם. און צווישן זיינע נאָענטע פֿריינד

אין הויף האָבן זיך שוין געפֿונען אַזעלכע, וואָס האָבן געזאָגט, אַז מיט דעם טויט פֿון מרימען האָט ער זיך אַזיין געראַטעוועט פֿון אונטערזאָנג...

**

אַבער ביי אים אַזיין איז דאָס אַרזנוואַרפֿן זיך אין דער אַרבעט מיט אַזאַ ברען געווען ניט מער ווי אַ מיטל זיך צו פֿאַרטומלען. ער האָט געמיינט, אַז ווען ער וועט איצטער טאָן אַזעלכע זאַכן, וואָס ער האָט אַזע מאַל דיב געהאַט און ער וועט זיך פֿאַרמעסטן צו טאָן נאָך גרעסערע, וועט ער אָן מרימען פֿאַרגעסן... צוליב דעם האָט ער גלייך נאָך איר טויט אַוועקגעשיקט די קינדער קיין רוים, זיי זאָלן דאַרטן דערצויגן ווערן. ער האָט געמיינט, אַז ווען ער וועט דאָ די קינדער ניט זען, וועט ער אַפֿשר וועגן דער מוטער זייערער אַזוי פֿיל ניט טראַכטן... צוליב דעם האָט ער אַלעמען אין הויף און אויך זיך אַזיין שטענדיק געהאַלטן שטאַרק באַשעפֿטיקט. ער האָט קיינעם פֿאַנג אויף אָן אַרט ניט געלאָזט אַנזיצן, און אין הויף איז אַזע מאַל געווען אַ יאָגעניש און אַן אַנלעניש. גאַנצע טעג האָט אין ערגעץ אַ טיר פֿאַנג ניט גערוט אויפֿן בנשטידל, נאָר זיי האָט זיך אַזע מאַל געעפֿנט און פֿאַרמאַכט, און מענטשן זענען אַרזן און אַרויס, אַרזן און אַרויס.

עס האָט זיך שטענדיק געטומלט.

עס האָט זיך שטענדיק געקאַכט.

אַבער הורדוסן האָט זיך אַלץ געדאַכט, אַז אָן מרימען איז דער גאַנצער הויף

מיט אַ מאַל געוואָרן זידיק...

און וואוהין ער איז נאָר געגאַנגען און וואו ער איז נאָר געשטאַנען, האָט

ער פֿאַר זיך איר שאַטן געזען...

און אַזע מאַל, ווען עס האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז ער זעט איר שאַטן,

האָט ער געפֿילט ווי אַ קאַלטער סקרוד פֿויפֿט אים אַריבער איבערן גאַנצן פֿליב,

און ווי באַד נאָך דעם צינדט זיך אָן אויף אים די הויט און ער ברענט פֿון דעם

שטאַרקן באַגער צו זען איר פנים און פֿילן איר נאָענטקייט...

און קיינעם אין הויף האָט ער דאָס ניט געקענט זאָגן. מיט קיינעם האָט ער

דערפֿון ניט געקענט רעדן, עס איז אים געווען אַ בזיון צו דערציילן, אַז ער שפֿאַלט

ניט קיין נעכט און טראַכט אַלץ וועגן דער קיניגין, וואָס ער האָט אַזיין פֿון דער

וועלט אומגעבראַכט. ער האָט זיך געשעמט צוצוגעבן, אַז איצט, נאָך דעם ווי מרים

איז שוין טויט, איז זפֿן פֿיבע צו איר געוואָרן נאָך שטאַרקער און גרעסער ווי

פֿריער, און אַז ביי טאָג און ביי נאַכט עסט ער זיך אַזיין אויף פֿעבעדיקערהייט

פֿאַר וואָס ער האָט זי באַשטראַפֿט מיטן טויט...

און איין מאַל, ווען ער איז צווישן זינע ראַטגעבער געזעסן און האָט געהאַלטן

אין מיטן רעדן פֿון די נייע וועגן און די נייע שטעט, וואָס ער וועט אויסבויען,

האָט ער פֿרעזינג אַלץ געגעבן אַ רוק אָפֿ פֿון זיך, און צושפֿאַרנדיק ביידע הענט

צום טיש, האָט ער אויף אַלעמען מיט ווילדע בליקן אָנגעהויבן קוקן.

— צו וואָס דאַרף איך די שטעט און צו וואָס דאַרף איך די וועגן? — האָט

ער ביי צווישן די ציין געברומט — איך דאַרף זיי ניט!..

אַלע האָבן זיך דערשראָקן.

דער איינציקער, וואָס האָט זיך געקענט אָננעמען מיט מוט עפעס צו זאָגן, איז געווען מענדעלעוועס. ער, דער גרויסער נגיד, וואָס האָט זיך מיט זיין עשירות הויך דעהויבן אין דער מלוכה און איז געווען אַ גרויסער יחסן אין הויף, האָט דעם קאָפּ און דעם פֿעטן קאַרק זינעם אין די נידעריקע אַקסעסן אַריינגעצויגן און האָט הורדוסן אָן עצה געגעבן:

— דער קיניג נייטיקט זיך אַצינדער אין רו — האָט ער אים געזאָגט — דער קיניג איז מיד, זייער מיד. מע זעט דאָס אויף זיין פנים... אָבער דאָס האָט הורדוסן נאָך בייזער געמאַכט.

— מע זעט גאַרניט אויף מײַן פנים און איך נייטיק זיך ניט אין קיין רו! — האָט ער געענטפֿערט מיט כּעס — און זאָגט מיר, איר קלוגע לײַט פֿון הויף — האָט ער צו יעדן איינעם פֿון די ראַטגעבער דאָס צעפֿלאַמטע פנים זינס געשפּאַרט — יאָ, זאָגט מיר, איר קלוגע לײַט, פֿאַר וואָס דערמאַנט איר קיין מאַל ניט פֿאַר מיר מרימס נאָמען?.. איז זי דען טויט, וואָס מע דערמאַנט דאָ מער קיין מאַל איר נאָמען ניט?.. ענטפֿערט מיר: איז זי טאַקע טויט?..

ער האָט אויסגעזען אַזוי ווײַלד, אַז עס איז געווען אַ מורא צו קוקן אויף אים. און די אונטערשטע לײַפּ האָט בײַ אים געציטערט און ער האָט זיך געהאַלטן אין איין שויבערן די האַר פֿון קאַפּ און האָט אַרײַן געפֿאַדערט, מע זאָל אים ענטפֿערן אויף זיין פֿראַגע:

— איז זי טאַקע טויט?..

— יאָ, די קיניגין איז טויט — האָבן די ראַטגעבער אים געענטפֿערט שטיי, און דערבײַ האָבן זיי פֿאַרוואונדערטע און צעשראַקענע געקוקט איינער אויפֿן אַנדערן — זי איז טויט, די קיניגין...

— נײַן, זי איז ניט טויט! — האָט ער זיין קוץ אויפֿגעהויבן — זי איז ניט טויט! און שוין זאָלן אַלע דאָ איר נאָמען אַנרופֿן!.. שוין זאָלן אַלע שריצען אויפֿן קוץ: „מרים! מרים!“...

אַלע ראַטגעבער האָבן געמוזט פֿאַלגן זיין באַפֿעל און אויסרופֿן אויפֿן קוץ דעם נאָמען פֿון דער טויטער קיניגין. עס איז געווען אַ סכּנה אים ניט צו פֿאַלגן, ווי אַ צערייצטע חיה אַרויפֿוואַרפֿן. און ווען זיי האָבן דעם נאָמען פֿון דער טויטער קיניגין אויפֿן קוץ אויסגערופֿן, איז ער איבער זיי מיט צונויפֿגעבײַטע פֿויסטן געשטאַנען; ווי אַ פֿאַרריקטער, וואָס ווייסט שוין אַלײַן ניט, וואו ער איז אין דער וועלט, האָט ער זיך צו די קולות צוגעהערט. דאָס האַרץ האָט זיך בײַ אים אויף און אָפּ געהויבן און ער האָט שווער געאַטעמט.

— העכער! נאָך העכער! — האָט ער מיט די ציין געקריצט.

עס האָט זיך די אַלע מענטשן געדאַכט, אַז אויב דאָס וועט אַזוי געדויערן נאָך אַ ביסל, וועלן זיי פֿון זינען אַרונטער און זיי וועלן שוין גאַר קיין מאַל ניט קענען אויפֿהערן שריצען און רופֿן דעם נאָמען פֿון דער קיניגין, וואָס איז שוין טויט. אַרײַן אַרום זיי האָט זיך אין אַ קנויף פֿון ווײַלד שריצענדיקער משוגעת צונויפֿ- געדרייט; זיי האָבן זיך פֿאַר זייערע אייגענע קולות דערשראַקן און אויפֿגעהערט

שרייען האָבן זיי ערשט, ווען זיי האָבן זיך געכאַפּט, אַז דער קיניג איז שוין דאָ
 לעבן זיי ניטאָ...

און דער קיניג איז ווי אַ פֿאַרריקטער איבערן גאַנצן הויף געדאַפֿן און אין
 וואָס פֿאַר אַ חדר ער איז נאָר אַרײַנגעקומען און האָט דאָרט מענטשן דערזען,
 האָט ער זיי געהייסן רופֿן אויפֿן קול דעם נאָמען פֿון דער טויטער קיניגין, און
 דער גאַנצער הויף איז פֿון די קולות פֿאַרהיכט געוואָרן:
 — מרים!... מרים!...

אַלע מאָל האָבן זיי זיך ערגעץ אַנגעשטילט, די קולות, און באַד האָבן זיי
 זיך פֿון אַן אַנדער אַרט נאָך היכטיקער צעטראַגן. און אין דעם פֿיאַרעם פֿון וואַנזין
 און שרעק, וואָס האָט אַלץ און אַלעמען אַרומגעכאַפּט, האָט הורדוס מיט ברייטע
 און שווערע טריט געשפּאַנט, און אַלע מאָל האָט ער זיך ערגעץ אַנדערש אָפּגע-
 שטעלט און זיך צו די קולות צוגעהערט. און ווען מע האָט אים שוין מער אין
 ערגעץ ניט געזען און אין הויף איז געוואָרן שטייל, האָבן זיך אַלע באַדינער
 באַהאַלטן, וואו ווער עס האָט נאָר געקענט. אַפֿילו סאַאַמעאַ און קאַסטאַבאַר האָבן
 מורא געהאַט זיך צו ווײַזן, און אַלע הויפֿלײַט האָבן איינער דעם אַנדערן שטיילער-
 הייט געזאַגט:
 — דער קיניג איז פֿון זינען אַרונטער...

ב

די שטיילקייט אין הויף האָט אַבער פֿאַנג ניט אָנגעהאַטן. פֿון דעם
 גרויסן חדר, וואו דער טראַן איז געשטאַנען, האָט מען באַד ווידער דעם קיניגס
 קול דערהערט:

— קאַסטאַבאַר! קאַסטאַבאַר!

און ווען קאַסטאַבאַר איז אַרײַנגעקומען, האָט דער קיניג צו אים די אויגן
 ניט אויפֿגעהויבן. האַלטנדיק דעם קאַפּ געבויגן, איז ער ווײַטער אַזוי געזעסן און
 האָט זיך פֿון אַרט ניט גערירט. און ווען קאַסטאַבאַר האָט אים געזאַגט, אַז ער
 איז גרייט צו הערן זײַן באַפֿעל, האָט ער מיד איין האַנט אויפֿגעהויבן און זי באַד
 אַרונטערגעלאָזט.

— די ריכטער, וואָס האָבן מרימען צום טויט פֿאַרמשפּט — האָט ער קאַס-
 טאַבאַרן געזאַגט, און די ווערטער זענען איינציקווייז ווי שווערע שטיינער געפֿאַלן
 — זיי אַלע באַשטראַפֿן מיטן טויט!...

און נאָך דעם זענען געקומען טעג און נעכט, ווען די מורא איז אין הויף
 ווי אַ שווערער וואַקסן געהאַנגען איבער אַלעמענס קעפּ און קיינער האָט ניט
 געוואוסט, ווען די האַק וועט פֿאַרן אויף זײַן קאַפּ. עס איז זעלטן אַזוי אַ טאַג, אַז
 מע זאָל עמעצן פֿון הויף אויפֿן באַפֿעל פֿון קיניג ניט פֿאַרמשפּטן צום טויט. און
 קיינער האָט ניט געוואוסט מיט וואָס די פֿאַרמשפּטע האָבן זיך פֿאַרן קיניג פֿאַר-
 זינדיקט. דווקא די, וואָס זענען אַלע מאָל צו הורדוסן זייער נאָענט געשטאַנען און
 מע האָט זיי געהאַטן פֿאַר זײַנע בעסטע פֿרײַנד, האָבן איצט מער ווי אַלע אַנדערע
 געדאַרפֿט מורא האָבן, ווײַל אויף זיי האָט ער געקוקט מיט נאָך מער חשד און

ער האָט קיין איינעם פֿון זיי מער ניט געטרויט. מענטשן, וואָס ער האָט פֿרֿיער אין דער מלוכה דערהויבן, זענען אים מיט אַ מאַל געוואָרן גרויס אין די אויגן און ער האָט זיך דערמאָנט אָן חטאים, וואָס זיי זענען אַ מאַל באַגאַנגען אָדער האָבן געזאָלט באַגיין קעגן אים. אין איין טאָג האָט ער אַרויסגעגעבן אַ באַפֿעל, אַז מע זאָל אָפהאַקן דעם קאָפּ דאָסיטעוסן, וועלכער האָט אים אַזוי געטריבן געדינט, ווען ער האָט באַשלאָסן אומצוברענגען דעם אַלטן קיניג און פּה־גדול הורקונוס פֿון די חשמנאים. און עס האָט דאָסיטעוסן ניט געהאַלטן דאָס וויינען און דאָס בעטן, ווייל דער קיניג האָט זיך פֿעסט געהאַלטן ביי זיינע ווערטער, אַז דער וואָס קען זיין פֿאַרש צו איינעם, קען אויך זיין פֿאַרש צו אַ צווייטן ...

און באַלד נאָך דעם, ווי מע האָט דאָסיטעוסן אָפּגעהאַקט דעם קאָפּ, האָט דער קיניג אַרויסגעגעבן אַ באַפֿעל, אַז מע זאָל נעמען מרימס באַדינער גאָדי, דעם זעלבן, וואָס האָט אים געבראַכט דעם בעכער וויין און געזאָגט, אַז ער האָט אַזיין געזען ווי די קיניגין האָט אַהין גיפֿט אַרײַנגעטאָן, און אים אויך אָפּהאַקן דעם קאָפּ ...

קיינעם פֿון די פֿאַרמשפטע האָט ער ניט געוואָלט אויסהערן און קיינער אין הויף האָט ניט געוואָגט צו קומען צו אים בעטן, ער זאָל אַ פֿאַרמשפטן באַגנעדיקן. מיט דעם האָט מען נאָך דאָס אייגענע זעבן געקענט שטעלן אין אַ סכּנה, וואָרעם אין יעדן מענטשן, וואָס האָט אַרויסגערעדט אַ גוט וואָרט אויף איינעם, וואָס מע האָט צום טויט פֿאַרמשפט, האָט ער שוין געזען זינעם אַ שונא, אַ ווידערשפּעניקער. ער האָט אים גלײַך חושד געווען אין אַזי, און ער האָט פֿאַר אַזעמען איין אורטייל געהאַט:

— אָפּהאַקן דעם קאָפּ! ..

אַפֿילו אויף זיין פֿריינד מענעלעוס האָט ער אָנגעהויבן קוקן מיט חשד, און אין הויף האָט מען שוין גערעדט, אַז אויך ער, דער גרויסער נגיד, וואָס האָט דעם קיניג אַזוי פֿיל געהאַלטן מיט גאָלד און זילבער אין דער מלחמה קעגן אַנטי-גאַנסן, איז שוין אויך מיט זיין זעבן ניט זיכער, און מענעלעוס האָט טאַקע שטאַרק מורא געהאַט דערפֿאַר און עס איז שוין געווען ביי אים אָפּגעמאַכט, אַז ער זאָל אַנטלויפֿן אין אַן אַנדער לאַנד און זיך דאַרטן באַזעצן. אָבער גראָד דאָן, ווען ער האָט זיך אין וועג אַרײַן געקליבן, איז ער פֿלוצלינג געשטאַרבן, און אין הויף האָט מען געזאָגט, אַז ער איז געשטאַרבן פֿאַר שרעק ...

ניט נאָר אין הויף, נאָר אויך אין גאַנץ ירושלים איז די אומרואיקייט געווען גרויס. אַ קורצע צייט נאָך מרימס טויט האָט אין שטאָט אויסגעבראַכן אַ מגפֿה און אַ סך מענטשן זענען אויסגעשטאַרבן. און אַלע האָבן אין דעם געזען אַ צייכן פֿון הימל און מע האָט געזאָגט, אַז דאָס איז אַ שטראַף פֿון גאָט פֿאַר דעם טויט פֿון דער באַזיבטער קיניגין מרים.

אויך הורדוס האָט אין דעם געזען אַ שטראַף פֿון גאָט, און דאָס האָט נאָך מער צערודערט זיין מוח און ער איז נאָך ווידער געוואָרן, און אין איינעם מיט דער מורא, וואָס די שטראַף פֿון גאָט האָט אויף אים אַרויפֿגעוואָרפֿן, איז אויך געוואָקסן זיין גרויזאַמקייט. און אין דער זעלבער צייט, וואָס זיין גרויזאַמקייט איז געוואָקסן, האָט ער ביי נאַכט געוויינט אויף מרימס טויט. און זייער אָפֿט האָט

ער זיך פֿון שלאָף אויפֿגעכאַפט און אין דער פֿינצטער איר נאַמען גערופֿן. און בײַ טאָג האָט ער אויף די ווענט איר שאַטן געזוכט און מיט די לײַפֿן געקושט די ערטער, וואו אירע פֿיס האָבן געטראָטן. און אַ פֿאַרבענקטער האָט ער געקוקט אין די ברונעמער און טײַכלעך, וואו איר פנים האָט זיך אַ מאָל אָפֿגעשפּיגלט...

ג

שעהען לאַנג איז ער דאָן געזעסן איינער אַליין אין דעם חדר, וואו איר לײַדיק בעט איז געשטאַנען, און ער האָט גערעדט צו איר אַזוי, ווי ער וואָלט זי איצט אַ לעבעדיקע פֿאַר די אויגן געזען. ער האָט זי מיט די לײַבסטע און שענסטע נעמען אָנגערופֿן און אים האָט זיך אויסגעוויזן, אַז ער זעט זי, אַז ער הערט איר קול. און ער האָט די הענט צו איר געשטרעקט און די נאָזלעכער האָבן זיך בײַ אים ברייט צעעפֿנט, ווען עס האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז ער שמעקט דעם ריח פֿון איר לײַב, און די בלוטן אין די אָדערן האָבן זיך בײַ אים אָנגעצונדן פֿון דעם שטאַרקן באַגער זי נאַענט לעבן זיך צו פֿירן. אַרץ אין אים האָט געלעכצט נאָך איר. און ווען ער האָט זיך געכאַפט, אַז זי אַליין איז שוין טויט און אַז לעבן לעבט זי בלויז אין זינע געדאַנקען און אַז ער אַליין האָט זי פֿון דער וועלט אומגעבראַכט. האָט ער מיט די נעגל פֿון די פֿינגער געריסן שטיקער פֿון זיין לײַב און פֿון האַרדז זענען בײַ אים אַרויסגעקומען אַזעלכע פֿאַרשטיקטע געשרייען, אַז ער האָט זיך פֿאַר זיך אַליין דערשראַקן. ער האָט אָנגעהויבן פֿינט האָבן מענטשן מיט אַזאַ שְׁנאַה, וואָס האָט אים אַליין שטענדיק גענאַגט און אַרץ פֿאַרמיאוסט אין זינע אויגן. ער האָט אויף אַלעמען אין הויף געקוקט ווי אויף נישטיקע באַשעפֿענישן, וועלכע האָבן ניט די ווערט, וואָס די ערד טראָגט זיי. און פֿדי זיך צו דערווייטערן פֿון די אַלע מענטשן, וואָס ער האָט אַזוי פֿינט און צו בלײַבן אַליין מיט זינע געדאַנקען וועגן מרימען, איז ער אַפֿט אויף גאַנצע טעג אַוועק אין די וויסטענישן און אויך אין געדיכטע וועלדער, און עס האָט געהייסן, אַז ער גייט אַהין אויף יאַג; אַבער ער האָט זיך דאָרט נאָך קיין חיות ניט געיאָגט. און ווי ער איז נאָר אין אַ וויס־טעניש אָדער אין אַ געדיכטן וואָרד געקומען, האָט ער דאָס פֿערד איבערגעגעבן אין די הענט פֿון אַ באַדינער און אים אָנגעזאָגט, ער זאָל קומען צוריק, ווען די זון וועט שוין האַפֿטן בײַם פֿאַרגיין. און ווען ער איז מיט זיך אַליין געבליבן, האָט ער זיך געלאָזט גיין אין וואָס פֿאַר אַ ריכטונג עס האָט זיך נאָר געמאַכט. און גייענדיק אַזוי אַן אָנגעכמורעטער און אַ פֿאַרטראַכטער, האָט ער זיך אַלע מאָל אָפֿגעשטעלט און האָט מרימס נאַמען אין דער היך אויסגערופֿן און געוואָרט ביז אַ ווידערקול פֿון ווייט וועט אים איר נאַמען ברענגען צוריק...

איבער אַלע וועלדער און וויסטענישן פֿון לאַנד האָט ער מרימס נאַמען ווייט צעטראָגן. און ווען ער איז אין הייסע טעג געלעגן אויף די זאַמדן, וואָס זענען פֿון דער זון געווען אָנגעגליט, האָט ער זיך אָן רחמנות געפֿיניקט, ווי ער וואָלט זיך אַליין געוואָלט באַשטראַפֿן דערפֿאַר, וואָס ער האָט די געליבטע פֿון זיין האַרץ פֿון דער וועלט אומגעבראַכט. ער האָט צו איר געשטאַלט גערעדט, ווי

זי וואָלט אַ זעבעדיקע פֿאַר זינע אויגן געשטאַנען, און רעדנדיק אַזוי צו איר, האָט ער זיך אַזע מאָד אין אַן אַנדער געמיט אַרבינגעטריבן; אַט איז ער געווען ווייך און איידל און אַט איז ער געוואָרן האָרט און שטרענג. און שרייענדיק אויפֿן קול, וואָס האָט זיך געטראָגן איבער די שפיצן פֿון די זאַמד-בערג, וואָס ווינטן האָבן אַנגעוואָרפֿן, איז ער ווי אַ וואָרעם געקראַכן אויפֿן בויד און האָט ביז בלוט געביסן די פֿינגער פֿון די הענט און די פֿיפֿן פֿון מויל...

און אין פֿינצטערע נעכט, ווען עס האָט זיך פֿון די בערג אַרום און אַרום געהערט דאָס וואַיען פֿון הונגעריקע שאַקאַלן און עס איז געווען אַ מורא אין גאַס אַרויסצוגיין, האָט ער זיך איבערגעטאַן, אַז קיינער זאָל אים ניט דערקענען, און אַרויסשאַרנדיק זיך שטיצער הייט פֿון הויף, איז ער אויף מרימס קבר אַוועק און איז דאָרט לאַנג געזעסן און האָט שטיץ געוויינט. און אַפֿט מאָד, ווען ער איז אין אַזאַ נאַכט צוריק אין הויף אַרבינגעקומען, פֿונקט אַזוי שטיץ ווי ער איז פֿון דאָרט אַוועק, האָט ער געהייסן דעם באַדינער, ער זאָל אים ווייזן דערלאַנגען, און ער האָט דעם ווייזן פֿון גרויסע בעכערס געטרונקען, און נאָך דעם האָט ער מיט זינע געשרייען אַזע באַדינער פֿון שלאָף אויפֿגעוועקט, און אַזע מאָד האָט ער אַן אַנדערן פֿון זיי מיט ביידע הענט ביי די אַקסעלן אַנגעכאַפט און אַרץ איין זאָך געפֿאַדערט:

— שוין זאָסטו מיר מרימען ברענגען אַהער!!

אין אַזעלכע זעהען האָט ער אַ מאָד די ברשה פֿאַר זיטיקע מענטשן אין גאַנצן פֿאַרלוירן און גערעדט אַזעלכע רייד, וואָס מע האָט פֿון אים פֿרייער גאָר קיין מאָד ניט געהערט...

— איך וויל שראָפֿן מיט איר, מיט דער געזיכטער פֿון מיין האַרץ! — האָט ער די ווערטער ווי אַרויסגעכריפעט פֿון האַרדן — איך וויל זי באַפֿרוכפֿערן... איך וויל זי באַמאַנען... איך וויל פֿייען די וואַרעמקייט און די גלאַטקייט פֿון איר זיב... שוין זאָל מען זי ברענגען אַהער צו מיר!!

ד

פֿון אַזע מענטשן אין הויף איז זיין שוועסטער סאַזאַמעא דאָן געווען די איינציקע, צו וועמען ער האָט געהאַט צוטרוי. צו איר האָט ער זיך אַ מאָד דאָך געקענט צוהערן און זיך פֿאַרטראַכטן וועגן דעם, וואָס זי זאָגט אים. און זי האָט אים געזאָגט:

— קיינער, ברודער, פֿאַרשטייט דיך ניט אַזוי גוט ווי איך און קיינעם, ברודער, טוט אַזוי ניט וויי דאָס האַרץ ווי מיר, ווען איך זע ווי דו זינדסט, און דעריבער זאָסטו זיך צוהערן צו מינע רייד און דו וועסט זען, ווי עס וועט לאַנג ניט געדויערן און דו וועסט אַן מרימען אין גאַנצן פֿאַרגעסן...

— אָבער איך וויל זי ניט פֿאַרגעסן! — האָט הורדוס אויסגעשריגן, און דער גאַנצער קערפֿער האָט ביי אים געציטערט — איך וויל מרימען ניט פֿאַר-געסן!!

— רואיק, ברודער, רואיק! — האָט זי אים אַינגענומען — דו מוזסט מרימען פֿאַרגעסן, אויב דו ווילסט ניט אַייין אין גאַנצן אונטערגיין...

זי האָט אים דערבײַ טיף אין די אויגן אַרײַנגעקוקט און זי האָט ווייטער גערעדט:

— און פֿאַרגעסן מרימען וועסטו בלויז דאָן, ווען דו וועסט דײַן גלױבטונג שטיצן אין דעם לײַב פֿון אַנדערע שיינע יונגפֿרויען... און זאָלן מײַנע רײד דײַך נײַט שרעקן, ברודער — האָט זי צו אים געגעבן אַ מאַך מיט דער האַנט, ווען זי האָט געזען, ווי דאָס פנים האָט זיך בײַ אים פֿאַרקרימט און ווי ער האָט זיך מיטן גאַנצן קערפער געגעבן אַ וואָרף צוריק — יא, זאָלן דײַך מײַנע רײד נײַט שרעקן... דו ביסט אַ קיניג, אַ הערשער איבער אַ פֿאָלק, און די שענסטע יונגפֿרויען פֿון פֿאַנד וועלן קומען אויף דײַן רוף... און קײנער וועט דיר דאָ נײַט שטרען, קײנער וועט דיר דאָ נײַט זײַן אין וועג... און נײַט נאָר אײַנע, נאָר אַ סך מײַדלעך זאָל מען פֿאַר דיר אַהער ברענגען... יונגע, שײנע מײַדלעך... נאַקעטע זאָלן זײ דאָ פֿאַר דיר טאַנצן, און מיט זײ אין אײַנעם זאָלסטו לױטיק זײַן... שטיץ אין זײ דײַן תּאוּוה... לעז אין זײ דײַן גלױבטונג און טראַכט פֿון לעבן, נײַט פֿון טױט... הורדוסן זענען אירע רײד נײַט געווען צום האַרצן, און ווען זי האָט געענדיקט, האָט ער געגעבן אַ מאַך מיט דער האַנט און איז אַוועק אַ בײזער. אָבער מיט עטלעכע טעג שפּעטער, ווען זי האָט מיט אים ווידער די זעלבע רײד גערעדט, האָט ער איר שוין מער נײַט איבערגעשלאָגן און שטיץ אויסגעהערט אַרײַ, וואָס זי האָט אים געזאָגט וועגן די שײנע יונגפֿרויען, וואָס וועלן קומען אויף זײַן רוף, און וועגן דעם פֿאַרגעניגן, וואָס זײ וועלן אים פֿאַרשאַפֿן אין די נעכט, ווען ער וועט אַן אַרײַ פֿאַרגעסן און זיך אין גאַנצן איבערגעבן אין דעם רשות פֿון פֿרײד און לױסט...

— אַזוי דאַרף לעבן אַ קיניג! — האָט זי אים צוגערעדט צו זינד — ווײַן און ווייבער יעדע נאַכט... פֿון קלאָגן נאָך אַ ווייב אַ טױטער, ווערט דאָס לײַב בײַ אַ מאַן פֿאַרשמאַכט... איז פֿאַלג מיך, ברודער, הער מײַן עצה...

זי האָט אַזוי פֿאַנג גערעדט איבער אים, ביז זי האָט געפּוועלט, וואָס זי האָט געוואָלט, און דאָן האָבן זיך אין הויף אָנגעהויבן ווײלדע נאַכט־שמחות, וואָס האָבן זיך ביזן גרויען פֿרימאַרגן געצויגן. דער קיניג אַרײַן האָט אויף די ווײלדע שמחות אַ סך ווײַן פֿון גרויסע בעכערס געטרונקען, און מײַדלעך מיט דורכניכטיקע שפּײערן אויפֿן הויפֿן לײַב האָבן פֿאַר אים פֿאַרשיידענע טענץ געטאַנצט און געוואָרפֿן זײער נאַקעטקײט אין זײנע אויגן און זיך פֿאַר אים מיט די שפּאַנקע לײַבער געדרייט און געבויגן, גרייט זײנע באַגערן נאַכצוגעבן און דאָס פֿײַער פֿון זײַן גלױבטונג צו לעזן. אָבער ער איז אַרײַ געווען אָנגעכמורעט און פֿאַרטרויערט און האָט די טאַנצנדיקע מײַדלעך פֿון זיך געטריבן. און ווען ער האָט שוין יאָ אַ מאָל אויסגע־קליבן אײַנע און זי בײַ זיך אויף די קני אַרײַפֿגעזעצט, האָט ער אויף איר נאַקעט לײַב מיט צעטומלעכע בליקן געקוקט. און ווען זי האָט אירע גלאַטע, ווייכע אַרעמס אַרום זײַן האַלדז פֿאַרוואָרפֿן און צוגעשפּאַרט די ברוסטן צו אים, האָט ער מיט עקל דאָס צעפֿלאַמטע פנים פֿאַרקרימט און מיט פֿאַראַכטונג זי אָפּגעשטויסן פֿון זיך...

פֿון אַזע עקן פֿאַנד האָט מען פֿאַרן קיניג יונגפֿרויען געבראַכט. און געווען זענען זײ פֿון פֿאַרשיידענע פֿעלקער און טאַנצן — אַלע שײנע, רײצנדיקע און

פֿאַרשניטע, און זיי האָבן געקענט ניט נאָר טאַנצן, נאָר אויך שפּילן; זיי האָבן געשפּילט אויף פֿלייטן און האַרפֿעס און אויך געזונגען האָבן זיי זייער שייך; מיט זייערע געזאַנגען און טענץ און אויך מיטן רייץ פֿון זייער יוגנט, וואָס האָט אין שפּיל מיט נאַקעטקייט געגליט, האָבן זיי געקענט אַנציינדן די תּאוּוה פֿון יעדן מאָן. אָבער הורדוס איז געבליבן קאַלט צו זייער רייץ, מיט זייער שיינקייט און יוגנט האָבן זיי בני אים קיין באַגער ניט אַרויסגערופֿן; ווען זיי האָבן אַרום אים אין אַ ראָד געטאַנצט, האָט ער די אַנגעכמורעטע אויגן צו דער ערד אַרונטערגעלאָזט, און ווען זיי האָבן די ראָד אַרום אים געמאַכט ענגער און מיט די נאַקעטע פֿיס און הויף אַרעמס זיך צו אים געקלעפט, האָט ער מיט די נעגל פֿון די פֿינגער זייער פֿיב געגראַבט און מיט די פֿיס זיי פֿון זיך געשטויסן און געקריצט מיט די ציין אַפֿילו דאָן, ווען ער האָט איינע פֿון זיי אַרומגעכאַפט צו קושן...

ער האָט אַפֿי געדענקט, אַז ביסלעכווייז וועט ער זיך דאָך צוגעוואוינען דערצו און ער וועט קענען אָנהייבן לעבן אַזוי, ווי זיין שוועסטער סאַזאַמעאַ האָט אים געראַטן. און צוליב דעם האָט ער אין די נעכט פֿון די ווילדע שמחות מיט די פֿאַרשניטע טענצערינס נאָך מער ווייניג אַנגעהויבן טרינקען, און איין מאָל, ווען ער איז אַן אַנגעטרונקענער געזעסן מיט צעשפּרייטע פֿיס און צעשוּיבערטע האַר, און די מיידלעך האָבן שפּילנדיק און זינגענדיק און טאַנצנדיק זייער נאַקעטקייט אים אין די אויגן געוואַרפֿן, האָט ער מיט אַ מאָל זיך דערמאַנט, אַז אויף דעם זעלבן אַרט האָבן מרימס פֿיס ניט איין מאָל געטראַטן און אַז דאָ האָט זיך אַפֿט געהערט איר קול און איר געלעכטער. און דאָן האָט ער זיך געגעבן אַ הייב אויף און האָט אַנגעהויבן שרייען:

— זונות!.. שוין זאָרט איר אַלע אַרויס פֿון דאַנען!.. קיין איינע פֿון אַיך זאָל דאָ ניט בלעבן!.. און באַשמוצט ניט מיט די טריט פֿון אַינערע פֿיס דאָס אַרט, וואו זי האָט אַ מאָל געטראַטן!..

מיט דעם האָבן זיך געענדיקט די ווילדע נאַכט־שמחות אין הויף. דער קיניג האָט אַנגעזאָגט שטרענג, אַז מע זאָל פֿאַר אים מער קיין יונגפֿרויען ניט ברענגען און מער קיין ווילדע שמחות פֿאַר אים ניט מאַכן, און אַזיין איז ער אַוועק קיין שומרון און האָט זיך באַזעצט אין דעם הויף, וואו ער האָט מיט יאָרן צוריק חתונה געהאַט מיט מרימען, נאָך דעם ווי מע האָט אים אין רוים געמאַכט פֿאַר דעם קיניג פֿון יהודה.

אין יענעם הויף, וואו אַפֿי האָט אים דערמאַנט אַן די צייטן, ווען ער איז געווען גליקלעך מיט מרימען, האָט ער איצטער געוואָלט זיין, און דאָרט איז ער אַפֿט שעהען־לאַנג איינער אַזיין געזעסן אין די גרויסע חדרים, וואו ער איז אַ מאָל מיט מרימען געזעסן, אין דער שטיקקייט, וואָס איז ווי פֿאַרגליווערט געוואָרן צווישן די דיקע ווענט, וואָס האָבן דעם טומל פֿון די גאַסן ניט צוגעלאָזט, האָט ער זיך פֿון אַפֿי און פֿון אַלעמען אַפּגעזונדערט און ער איז טעג און נעכט געווען אַזיין מיט זיך און מיט די טרויעריקע געדאַנקען, וואָס האָבן אים די גאַנצע צייט ניט אַפּגעלאָזט. שפּאַנענדיק מיט שווערע טריט איבער די גרויסע און פֿידיקע חדרים און אויך איבער דעם גאַרטן, וואָס אַרום הויף, האָט ער זיך אַלע מאָל דערמאַנט אַן עפעס אַנדערש, וואָס איז מיט זיין גרויסער ליבע צו מרימען געווען

פֿאַרבוּנדן — דאָ איז ער מיט איר געזעסן און זי האָט זיך שטיף צוגעהערט צו דעם, וואָס ער דערציילט איר ווי מע האָט אים אין רוים געמאַכט פֿאַרן קיניג פֿון יהודה; דאָרט האָט זי שעמעווידיק די אויגן צו דער ערד אַרונטערגעדאַזט, ווען ער האָט איר געגעבן אַ קוש; דאָ האָט זי אַ מאָל געדאַכט, ווען ער האָט זיך איין מאָל אויסגעגליטשט און איז געפֿאַרן, און דאָרט האָט זי אים געזאָגט, אַז זי וואָלט שוין געוואָלט די מלחמה זאָל זיך ענדיקן, ווייל ווען ער איז אויפֿן שלאַכט־פֿעלד, איז זי זייער אומרואַיק און קען איבער דעם קיין נעכט ניט שלאַפֿן...

עס איז אין דעם הויף פֿון שומרון ניט געווען קיין איין זאָך, וואָס זאָל אים ניט דערמאַנען אָן מרימען און אָן די צייטן, ווען ער איז געווען אַזוי גליקלעך מיט איר. און אַלץ איז פֿונקט ווי דעמאַלט אויף דעם זעלבן אַרט געשטאַנען, און אים האָט זיך געדאַכט, אַז איז דער שטיקייט, וואָס רוט צווישן די דיקע, געמויערטע ווענט, פֿילט ער נאָך איר אַטעם און הערט דעם אָפֿפֿאַנג פֿון אירע שטילע טריט...

אין געדאַנק איז ער די גאַנצע צייט געווען מיט איר און נאָר מיט איר. קיניעם פֿון זיין אייגענער משפּחה האָט ער דאָן צו זיך ניט צוגעדאַזט. אַפֿילו ניט די שוועסטער זינע. בלויז עטלעכע פֿון זינע געטרעיע באַדינער האָט ער מיט זיך קיין שומרון מיטגענומען, און אַפֿילו צו זיי האָט ער שוין מער קיין צוטרוי ניט געקענט אַרויסווייזן, און ווען נאָר מע האָט אים צום טיש דערלאָנגט עפעס צום עסן אָדער עפעס צום טרינקען, האָט איינער דאָס פֿרֿיער געמוזט פֿאַרוואַרן, ווייל דעם קיניג האָט זיך אַלץ געדאַכט, אַז זיי האָבן פֿאַרטראַכט שלאַכטס און ער האָט אַלץ מורא געהאַט, אַז זיי זאָלן אים נאָך ניט סמען; ער איז שטענדיק געווען אין דער מורא און פֿונקט אַזוי זענען זיי אויך, די געטרעיע באַדינער זינע, שטענדיק געווען אין דער מורא; זיי האָבן שטילערהייט צווישן זיך גערעדט וועגן דעם אַזוי, פֿונקט ווי זיי וואָלטן פֿאַר זיך אַליין מורא געהאַט צו ברענגען אויף די ליפֿן דאָס, וואָס זיי טראַכטן איצט די גאַנצע צייט, און זיי האָבן שוין געוואוסט, אַז ביי נאַכט, ווען דער קיניג הייבט אָן רופֿן דעם נאָמען פֿון דער קיניגין, וואָס ער אַליין האָט אין אַ בייזער שעה אומגעבראַכט פֿון דער וועלט, און די ווענט אין הויף הייבן אָן ציטערן פֿון זינע קולות, איז בעסער מע זאָל זיך דאָן פֿאַר זינע אויגן ניט ווייזן און וואַרטן ביז די קולות וועלן זיך אַננשטיילן פֿון זיך אַליין...

די גאַנצע צייט, וואָס ער איז געווען אין שומרון, האָט ער זיך געהאַלטן אַזוי, ווי ער וואָלט זיך אין גאַנצן אָפֿגעריסן פֿון דער וועלט אין וועלכער ער האָט פֿרֿיער געלעבט. עס איז אויסגעקומען, ווי ער וואָלט זיך אַהין געיאָגט מיט דער פֿולער זיכערקייט צו געפֿינען, וואָס ער זוכט און מיט אַ מאָל האָט ער זיך דער־מאַנט, אַז פֿאַרלוירן האָט ער דאָס גאָר ערגעץ אַנדערש, אַלץ, וואָס האָט אים אין שומרון דערמאַנט אָן מרימען, האָט אים אַזוי צערודערט און צעטומלט, אַז ער האָט אָפֿט שוין גאָר אַליין ניט געוואוסט, ווען ס'איז טאָג און ווען ס'איז נאַכט; ער האָט סיי אין דער פֿינצטער און סיי אין דער ליכטיקייט געקענט זיין פֿאַנג איינער אַליין מיט פֿאַרמאַכטע אויגן און טראַכטן פֿון מרימען און רעדן צו איר געשטאַלט, פֿונקט ווי ער וואָלט זי געזען אַ פֿעבעדיקע, און אַלע מאָל, ווען ער איז אַזוי מיט פֿאַרמאַכטע אויגן געזעסן, האָט ער מורא געהאַט זיי צו עפֿענען; ער האָט זיך געשראַקן פֿאַר דער ווירקלעכקייט און בעסער געוואָלט בלייבן מיט

דעם חלום, וואָס ער אַליין האָט פֿאַר זיך אויסגעוועבט, וויל אין דעם אויס-
געוועבטן חלום האָט מרים פֿאַר אים נאָך געלעבט און אין דער ווירקעכקייט אין
זי פֿאַר אים שוין געווען טויט ...

אַ פֿאַנגע צייט האָט ער זיך אַזוי געפֿיניקט, אָבער גערעדט וועגן דעם האָט
ער ניט מיט קיינעם. ער האָט גאַר פֿאַרזירן דעם חשק צו רעדן מיט מענטשן. און
ווען ער האָט שוין אַ מאָל יאָ מיט עמעצן גערעדט, זענען די ווערטער ביי אים
אַרויסגעקומען ווי צעהאַקטע און צעביסענע ...

און איין מאָל, ווען אין שומרון זענען אַלע אין הויף זיך איינער דעם אַנדערן
שוין געווען נמאס און זיי האָבן זיך אַלע אין איינעם און איטעלעכער באַזונדער
אַרומגעטראָגן מיט אַ טיפֿן ווייטאָג אין האַרצן, פֿאַר וואָס זיי קענען אַלץ גיט וויסן,
וואָס דער מאַרגן וועט זיי ברענגען און וואָס ס'וועט בכלל ווערן דערפֿון, וואָס מע
האַט זיי דאָ, האָט הורדוס, אין אַ פֿרימאַרגן נאָך אַ גאַנצער נאַכט גיט שפֿאַפֿן,
אַרויסגעגעבן אַ באַפֿעה, וואָס האָט אַלעמען אַרבינגעוואַרפֿן אין אַ בהלה, כאַטש
זיי האָבן פֿריער שטאַרק אַרויסגעקוקט דערויף:

— שוין זאָל מען זיך אומקערן צוריק קיין ירושלים!

פֿונקט ווי ער וואָרט זיך מיט אַ מאָל געכאַפט, אַז ער האָט אַזאַ באַפֿעה שוין
פֿאַנג געדאַרפֿט אַרויסגעבן, האָט ער אַלעמען געיאָגט, אַלעמען געטריבן. און ווען
ער איז קיין ירושלים אָנגעקומען, האָט ער דאַרט אויך גלייך אַרויסגעגעבן אַ
באַפֿעה, וואָס האָט אַלעמען אין נאָך אַ גרעסערער בהלה אַרבינגעוואַרפֿן:

— שוין זאָל מען פֿון דאַנען אַרויסשיקן אַ שפּיח קיין מצרים און ער זאָל פֿון
דאַרט ברענגען אַהער דעם בעסטן פֿון די, וואָס ווייסן ווי אַזוי איינצובאַזאַמירן אַ
קיניג נאָכן טויט! ..

ער האָט קיינעם גלייך אין די אויגן גיט אַרבינגעקוקט, ווען ער האָט דאָס
געזאַגט. אַ מידער, אַ צערודערטער איז ער מיט דער גאַנצער שווערקייט פֿון
זיין גלייב געזעסן אַן אָנגעכמורעטער, מיט אַ פֿינצטער פנים, מיט אַן אויסגעקרומט
מויף און מיט אַן אָנגעבויגענעם קאַפּ. מע האָט געקענט זען, ווי עס קומט אים אַן
שווער צו רעדן, אָבער ער האָט דאָך גערעדט:

— און ווען מע וועט אים ברענגען אַהער — האָט ער געזאַגט, אָנבייגנדיק
דעם קאַפּ נאָך מער אַראָפּ — ווען מע וועט אים ברענגען אַהער, דעם בעסטן פֿון
די, וואָס ווייסן ווי איינצובאַזאַמירן אַ קיניג נאָכן טויט, וועל איך אים הייסן, ער
זאָל זי דאָ איינבאַזאַמירן ...

אַלע אַרום אים האָבן זיך איבערגעקוקט און בלוז איינער האָט זיך אָנגענומען
מיט מוט און האָט שטיף געפֿרעגט:

— וועמען?

— זי ... — האָט הורדוס געענטפֿערט, ניט אויפֿהייבנדיק דעם קאַפּ, און די
אַקסעלען האָבן ביי אים געטאַן אַ ציטער — זי, די געליבטע פֿון מיין האַרץ ...
און האַלטן זאָל מען זי אין האַניק ... יאָ, אין האַניק! — האָט ער פֿרוצזינג אָנגע-
הויבן שרייען אויפֿן קוף — עס איז מיין ווילן און איך באַפֿעה דאָ גלייך אויפֿן
אַרט, אַז מע זאָל זי האַלטן אין האַניק אַזוי פֿאַנג ווי איך וועל לעבן, אַזוי פֿאַנג
ווי איך וועל אויף מיין קאַפּ טראָגן די קרוין פֿון דער מלוכה אין יהודה ...

בני די לעצטע ווערטער האָט ער זיך געגעבן אַ שטעל אויף און זיך אויס-געצויגן אין זיין גאַנצער הייד, און ווען ער האָט אויף די אַלע נאָענטע אַרום אים געגעבן אַ שטעל אַן די בליקן פֿון זינע אויגן און מע האָט שוין אין זיי געקענט זען ניט נאָר די שטרענגקייט זינע, פֿאַר וועלכער מע האָט שטענדיק געציטערט, נאָר אויך די סימנים פֿון משוגעת, איז אויף זיי אַ פּחד געפֿאַרן, און אַזיין ניט באַמערקנדיק דאָס, האָבן זיי זיך גענומען אַפּרוקן פֿון אים אויף צוריק ...

נאָך דעם האָבן שוין אַלע אין הויף גערעדט וועגן דעם. איינער דעם אַנדערן האָט שטיצעהייט פֿאַרטרויט דעם סוד :

— דער קיניג איז אַפנים פֿון זינען אַרונטער ... דער קיניג איז משוגע ... פֿון הויף איז דאָס געגאַנגען ווייטער ; מע האָט זיך וועגן דעם דערוואוסט אין שטאַט און גאַנץ ירושלים האָט שוין דערפֿון גערעדט. מע האָט מורא געהאַט פֿון דעם צו רעדן, ווייץ קלאַנגען האָבן זיך אַרומגעטראָגן, אַז די אויסשפּירער פֿונעם קיניג זענען פֿור אומעטום און זיי האַלטן אויף אַלעמען אַן אויג ; אָבער מע האָט דאָך גערעדט. שפעטער האָט זיך דאָס שוין צעטראָגן איבערן גאַנצן לאַנד. אומעטום האָבן זיך שוין געפֿונען אַזעלכע, וואָס האָבן אַלע מאָל עמעצן אַנדערש שטיצעהייט פֿאַרטרויט דעם סוד :

— עס איז אַ סבֿרא, אַז דער קיניג איז פֿון זינען אַרונטער ... מע זאָגט, אַז דער קיניג איז משוגע ...

ווי די אויסשפּירער זענען ניט געווען אויף דער וואַך, און וואָס מע האָט ניט געטאָן דאָס אַפּצולייקענען, האָט דאָס ניט געהאַלפֿן ; אין לאַנד האָט מען אַרץ גערעדט וועגן דעם, וואָס ס'איז אַ סבֿרא, אַז דער קיניג איז פֿון זינען אַרונטער און אַז מע זעט שוין אין אים קלאַרע סימנים פֿון משוגעת. און עס זענען געווען אַ סך אַזעלכע, וואָס האָבן דערפֿון געדונגען, אַז באַד וועלן אַוודאי קומען שלעכטע צייטן, זייער שלעכטע און ביטערע צייטן, וואָס וועלן נאָך אַפֿשר דעם גאַנצן פֿאַרק ישראל פֿאַראומערן דאָס לעבן און מע וועט אין ערגעץ ניט קענען געפֿינען קיין טרייסט ; זיי וועלן מוזן קומען, די שלעכטע צייטן, וואָס מע שטעלט זיך שוין בני צייטנס פֿאַר, ווייץ צו דער רישעות פֿון דעם גרויזאמען קיניג, וואָס קען מיט זיין צאָרן אַרץ און אַלעמען פֿאַרברענען, וועט איצט נאָך צוקומען די משוגעת אויך, און דאָס קען אים אַ מאָל מאַכן נאָך ווידער צו אייגענע און פֿרעמדע ...

די מורא פֿאַר דעם, וואָס ס'קען געשען ערשט שפעטער, איז געווען גרעסער ווי די מורא פֿאַר דעם, וואָס ס'איז שוין געשען איצט ...

עס האָט זיך דעמאָלט קיינער גאַרניט געקענט פֿאַרשטעלן, אַז ער וועט זיך סוף פֿל סוף דאָך באַרוואיקן און ער וועט זיך נאָך מער ווי פֿריער אַרבינוואַרפֿן אין דעם אימפעט אויפֿצובויען דאָס לאַנד און ער וועט אויך נעמען אויף זיך אין גאַנצן איבערצובויען דעם הייִטיקן טעמפל.

עס איז געווען שווער זיך דאָס פֿאַרצושטעלן.

און אין יענער צייט האָט זיך אויף די גאַסן פֿון ירושלים באַוויזן אַן אַלטער וואַנדערער, וואָס האָט יאָרן לאַנג אַ באַרוועסער און מיט אַ זאַק אויף די פֿלייצעס אַלע שטויביקע וועגן אויסגעשפּאַנט, און וואָס האָט פֿון יעדער שטאַט און שטעטל און פֿון יעדן דאָרף און דערפֿל עפעס געדענקט און עפעס פֿאַרגעסן. ער איז געווען

אַנגעטאָן ווי אַ בעטלער און האָט גערעדט ווי אַ נביא. פֿון אומעטום, וואו ער האָט נאָר אַ באַרוועסער געשפּאַנט אויף דער ערד און מיט עמעצן ביי אַ טיש ברויט געעסן, האָט ער אין ירושלים געהאַט וואָס צו דערציילן וועגן דער שווערער מורא, וואָס הענגט איצטער אין דאָנד איבער אַלעמענס קעפּ. און ווען ער האָט שוין מער גאַרניט געהאַט וואָס צוצוגעבן צו דעם, וואָס ער האָט דאָ און דאָרט געהערט, ווי אַנדערע רעדן דערפֿון, האָט ער די דאַנגע גרויע ברעמען אויפֿגעהויבן און קוקנדיק מיט די ברייטע צעעפֿנטע אויגן אַרויף צום הימל, האָט ער געזאָגט:

— דאָס איז די נקמה פֿון אדום אין יהודה דערפֿאַר, וואָס אַ קיניג פֿון די חשמונאים, יוחנן־הורקנוס, האָט אַ מאָל אויף אדום דעם ייִדישן גלויבן אַרויפֿ־געצוואונגען... הורדוס, דער אדומי, ווייסט דאָס אפֿשר אַזיין ניט, אָבער אַדזי, וואָס ער טוט זינט ער איז אַרויף אויפֿן טראָן פֿון יהודה, איז די נקמה פֿון דורות... עס איז גאָטס שטראַף... אַזוי איז דאָס אַלע מאָל געווען און אַזוי וועט עס געוויס שטענדיק זיין: אַ פֿאַלק, וואָס ווערט אונטערדריקט פֿון אַן אַנדער פֿאַלק, גיט אַ מאָל אַרויס פֿון זיך איינעם, וואָס איז אַזוי שטאַרק און מעכטיק, אַז ער ווערט דער הערשער איבער דעם פֿאַלק, וואָס האָט אַ מאָל זינען ברידער געטאָן שפּעכטס און אַרויפֿגעזייגט אויף זיי אַ שווערן יאָך. עס איז די נקמה פֿון דורות... און אויסמַדדן די נקמה קען מען ניט, וואָרעם אין יעדן פֿאַרברעכן לייגט די שטראַף...

נאָך דעם האָט מען אים שוין אין ירושלים מער ניט געזען, דעם אַטען וואַנדערער, וואָס איז געווען אַנגעטאָן ווי אַ בעטלער און האָט גערעדט ווי אַ נביא; אַ באַרוועסער און מיטן זאַק אויף די פֿליצעס איז ער פֿון דאָרט ווינטער אויף די שטויביקע וועגן אַוועק...

געזעצט און געדרוקט ביי
מאָרסטין פּרעס, אינק',
228 איסט 45 סט', ניו-יאָרק
אייגנטימער: י. לאַנדאָן

